

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ
ДОНЕЦЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

**УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА:
ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА**

**UKRAINIAN POLYCEISTICS:
THEORY, LEGISLATION, PRACTICE**

Випуск № 4(16) 2025

Видавничий дім
«Гельветика»
2025

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Вітвіцький Сергій Сергійович – ректор Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України

Заступник головного редактора:

Буга Ганна Сергіївна – начальник відділу організації наукової діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент

Відповідальний секретар:

Волубуєва Олена Олексіївна – перший проректор Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор

Відповідальний редактор:

Стецюк Роксолана Іванівна – завідувач редакційного відділення відділу організації наукової діяльності Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат філологічних наук, доцент

Член міжнародної редколегії:

Войцех Войтила – доктор гуманітарних наук, науковий співробітник, Технологіко-гуманітарний університет ім. Казімера Пуласького (м. Радом, Республіка Польща)

Члени редакційної колегії:

Веселов Микола Юрійович – професор кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту Державного університету економіки і технологій, доктор юридичних наук, професор; **Спринцев Пилип Сергійович** – директор інституту післядипломної освіти та заочного навчання Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, доцент; **Захарченко Андрій Миколайович** – головний спеціаліст відділу забезпечення якості освіти управління освітньої діяльності Департаменту освіти, науки та спорту Міністерства внутрішніх справ України, доктор юридичних наук, професор; **Зозуля Євген Вікторович** – професор кафедри державно-правових дисциплін навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Городецька Марина Сергіївна** – професор кафедри кримінально-правових дисциплін Криворізького навчально-наукового інституту Національного університету «Одеська юридична академія», доктор юридичних наук, професор; **Кононенко Тетяна Володимирівна** – професор кафедри державно-правових дисциплін Інституту права та безпеки Одеського державного університету внутрішніх справ, доктор філософських наук, професор; **Макаренко Олександр Юрійович** – професор кафедри адміністративного права та процесу навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Пилипенко Дмитро Олексійович** – доцент кафедри права Навчально-наукового юридичного інституту Державного університету економіки і технологій, доктор юридичних наук, доцент; **Лоскутов Тимур Олександрович** – головний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії з проблем запобігання кримінальним правопорушенням навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор; **Мердова Ольга Миколаївна** – заступник директора навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, професор; **Назимко Єгор Сергійович** – заступник директора Департаменту – начальник управління науки, інновацій та спорту Департаменту освіти, науки та спорту Міністерства внутрішніх справ України, доктор юридичних наук, професор; **Ніколенко Людмила Миколаївна** – провідний науковий співробітник Інституту економіко-правових досліджень імені В.К. Мамутова НАН України, доктор юридичних наук, професор; **Одерій Олексій Володимирович** – професор кафедри кримінального процесу та криміналістики факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, доктор юридичних наук, професор.

Відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 06.06.2022 № 530

“Про затвердження рішень Агестаційної колегії Міністерства” журнал Донецького державного університету внутрішніх справ “Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика” включено до Переліку фахових видань України як друковане наукове періодичне видання категорії “Б”.

Журнал включено до наукометричних баз:

Index Copernicus International (Республіка Польща); Crossref (США); Research Bib (Японія); EuroPub (Великобританія)

Статті у виданні перевірені на наявність плагіату за допомогою програмного забезпечення StrikePlagiarism.com від польської компанії Plagiat.pl.

Рекомендовано до друку рішенням Вченої ради Донецького державного університету внутрішніх справ (Протокол № 6 від 24.12.2025 р.)

Рішення Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення № 1415 від 16.11.23 р. (Ідентифікатор медіа R30-01959).

Суб'єкт у сфері друкованих медіа – Донецький державний університет внутрішніх справ (вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25015, info@dnuvs.ukr.education, тел. (097) 9070107).

Періодичність: 4 рази на рік.

Мови розповсюдження: українська, англійська, польська, німецька, французька, болгарська, румунська.

Електронна сторінка видання: policeystika.dnuvs.ukr.education

ISSN 2709-9261 (Print)

ISSN 2709-927X (Online)

© Донецький державний університет внутрішніх справ, 2025

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

УДК 342.951:351.74 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-1>

Хозлу Іван Костянтинівич,
доктор філософії в галузі права, капітан поліції,
начальник відділу організації служби
(*Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький*)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2705-3968>

Чепеляк Віталій Степанович,
викладач кафедри адміністративно-правових дисциплін
факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ
(*Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький*)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4281-7936>

Постний Роман Миколайович,
викладач кафедри вогневої підготовки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів
кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
(*Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький*)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7788-6767>

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ

У статті досліджено особливості та напрями вдосконалення превентивної діяльності органів і підрозділів системи Міністерства внутрішніх справ України в умовах дії правового режиму воєнного стану та в післявоєнний період. Здійснено аналіз правових, організаційних та інформаційно-аналітичних засад діяльності Національної поліції у сфері гарантування громадської безпеки, профілактики правопорушень та протидії новим викликам, що виникають унаслідок війни. Охарактеризовано основні проблеми ефективності превентивної діяльності, пов'язані з кадровими,

ресурсними й управлінськими обмеженнями. Виокремлено перспективні напрями вдосконалення превентивної діяльності – упровадження ризик-орієнтованого підходу, цифровізацію процесів управління, розвиток інформаційно-аналітичних платформ і посилення міжвідомчої взаємодії. Обґрунтовано значення компетентнісної підготовки поліцейських, формування довіри населення до правоохоронних органів і розвитку партнерської моделі взаємодії між поліцією та громадськістю в післявоєнний період.

Ключові слова: превентивна діяльність, Національна поліція України, воєнний стан, громадська безпека, профілактика правопорушень, ризик-орієнтований підхід, цифровізація, післявоєнна реінтеграція.

Постановка проблеми. Повномасштабна збройна агресія Російської Федерації проти України спричинила глибокі трансформації в системі національної безпеки, зокрема в діяльності органів внутрішніх справ. У таких умовах превентивна діяльність набуває особливого значення як інструмент збереження громадського порядку, запобігання деструктивним процесам і підтримання довіри громадян до держави. Водночас воєнний стан зумовив необхідність оперативного перегляду форм, методів і правових засад превенції, адаптації до нових типів правопорушень і загроз. Післявоєнний етап розвитку держави потребуватиме якісного оновлення концептуальних і практичних засад превентивної діяльності органів та підрозділів Національної поліції України, спрямованих на відновлення безпеки, стабільності та правопорядку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика превентивної діяльності поліції в умовах воєнного стану досліджувалася низкою українських науковців, серед яких – С.М. Школа, О.М. Бандурка, О.О. Коваленко, Д.Г. Казначеев, А.О. Иванов, С.В. Калякін, Д.Д. Міхтеев. У їхніх роботах розглянуто питання сутності превентивної діяльності, її нормативного регулювання, організаційних механізмів реалізації та ролі інформаційно-аналітичних технологій у системі безпеки. Зокрема, С.М. Школа визначає профілактику правопорушень як ключову функцію поліції в межах адміністративної діяльності; О.М. Бандурка наголошує на важливості кадрового потенціалу; О.О. Коваленко аналізує правові засади розширення повноважень поліції під час воєнного стану; А.О. Иванов звертає увагу на загрози, пов'язані з нелегальним обігом зброї; С.В. Калякін і Д.Д. Міхтеев обґрунтовують доцільність використання технологій прогнозування аналітики.

Попри значну наукову увагу, питання комплексного вдосконалення превентивної діяльності в умовах війни та післявоєнного відновлення залишається не досить розробленим і потребує подальших досліджень.

Метою статті є обґрунтування теоретико-правових і організаційно-практичних засад удосконалення превентивної діяльності органів і підрозділів Національної поліції України в умовах дії правового режиму воєнного стану та в післявоєнний період, визначення основних проблем і формування пропозицій щодо підвищення ефективності цієї діяльності на засадах ризик-орієнтованого управління, цифровізації, міжвідомчої взаємодії та партнерства із громадськістю.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах збройної агресії проти України превентивна діяльність органів та підрозділів Національної поліції України набуває особливої актуальності, оскільки саме вона спрямована на запобігання правопорушенням, мінімізацію ризиків дестабілізації внутрішньої безпеки та забезпечення громадського порядку в умовах підвищених загроз. Правовий режим воєнного стану суттєво трансфор-

мував зміст, форми та методи превентивної діяльності, що потребує їх глибокого наукового переосмислення та подальшого вдосконалення. Діяльність органів Національної поліції України в цей період здійснюється на основі чинного національного законодавства, зокрема Конституції України, законів України «Про Національну поліцію», «Про правовий режим воєнного стану», «Про оперативно-розшукову діяльність», інших нормативно-правових актів, які визначають правові й організаційні засади превенції [1–3].

На думку групи українських науковців, «превентивні поліцейські заходи становлять собою особливу форму правового впливу, що передбачає здійснення дій або комплексу дій, які можуть обмежувати певні права й свободи громадян, однак при цьому не обов'язково пов'язані із протиправною поведінкою конкретної особи» [4, с. 37]. Такі заходи, як зазначають дослідники, мають здійснюватися суто в межах чинного законодавства, з метою забезпечення реалізації покладених на поліцію функцій та за неухильного дотримання законних вимог і гарантій прав людини.

С.М. Школа у своєму дослідженні вказує, що «одним з основних повноважень поліції є профілактика (превенція) правопорушень, яка здійснюється в рамках адміністративної діяльності поліції – підзаконної, цілеспрямованої виконавчо-розпорядчої діяльності уповноважених суб'єктів з організації та здійснення охорони публічного порядку, гарантування публічної безпеки, запобігання адміністративним і кримінальним правопорушенням і припинення їх» [5, с. 130].

Позиція, висловлена С.М. Школою, є методологічно виваженою та концептуально значущою для розуміння сутності превентивної діяльності поліції в сучасних умовах. Учений слушно наголошує, що профілактика (превенція) правопорушень виступає однією із ключових функцій поліції, яка реалізується в межах адміністративної діяльності як форми виконавчо-розпорядчої діяльності держави. Такий підхід дозволяє розглядати превентивну діяльність не як допоміжний чи факультативний напрям роботи поліції, а як її системоутворювальний елемент, спрямований на припинення правопорушень. З наукового погляду важливо підкреслити, що визначення превентивної діяльності як складника адміністративної функції поліції підкреслює її підзаконний, цілеспрямований і виконавчо-організаційний характер. Це означає, що превентивні заходи мають здійснюватися суто в межах наданих законом повноважень і способом, визначеним нормативно-правовими актами. Водночас у сучасних умовах така діяльність набуває комплексного характеру, поєднує правові, інформаційно-аналітичні та комунікаційні інструменти впливу на криміногенне середовище.

У сучасних умовах дії правового режиму воєнного стану превентивна діяльність органів Національної по-

ліції України набуває особливої значущості, оскільки її зміст виходить за межі традиційного розуміння профілактичної роботи й трансформується в комплексну, багаторівневу діяльність, спрямовану на підтримання стабільності в суспільстві, захист життя, прав і свобод громадян, а також забезпечення сталого функціонування державних інститутів у надзвичайних умовах. У контексті воєнного стану превентивна діяльність поліції охоплює широкий спектр напрямів: від запобігання кримінальним правопорушенням, протидії диверсійним і терористичним проявам, контролю за обігом зброї та вибухонебезпечних предметів до захисту дітей і соціально вразливих верств населення, убезпечення дорожнього руху, реагування на факти домашнього насильства та недопущення правопорушень, пов'язаних із воєнними злочинами.

Так, у своєму дослідженні О.О. Коваленко звертає увагу на положення ст. 8 Закону № 580–VIII, відповідно до якої «було значно розширено повноваження поліцейських на період дії воєнного стану в ході виконання ними таких важливих завдань, як: 1) забезпечення публічної безпеки й порядку; 2) охорони прав і свобод людини, а також інтересів суспільства й держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з особистих, економічних, соціальних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги» [6, с. 272].

Як указує О.М. Бандурка, перелік превентивних заходів поліцією не обмежується, він є досить невичерпним і необмеженим [7, с. 106].

Однак дана думка є досить спірною, оскільки Законом № 580–VIII закріплено вичерпний спектр функцій, покладених на підрозділи Національної поліції України, що спрямовані на гарантування публічної безпеки, охорону прав і свобод громадян, а також підтримання правопорядку в державі. У межах нормативного регулювання законодавець визначає вичерпний перелік превентивних заходів, як-от: «1) перевірка документів особи; 2) опитування особи; 3) поверхнева перевірка й огляд; 4) зупинення транспортного засобу; 5) вимога залишити місце й обмеження доступу до визначеної території; 6) обмеження пересування особи, транспортного засобу або фактичного володіння річчю; 7) проникнення до житла чи іншого володіння особи; 8) перевірка дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінознімання, відеозапису, засобів фото- і кінознімання, відеозапису; 10) перевірка дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб; 11) поліцейське піклування» [2]. Водночас особливості воєнного часу вимагають від правоохоронних структур гнучкості, оперативності та здатності до швидкої адаптації превентивних заходів відповідно до змін у безпековому середовищі.

Науково-практичний аналіз свідчить, що ефективна превентивна діяльність у період воєнного стану має ґрунтуватися на поєднанні правових, інформаційно-аналітичних і соціально-комунікативних інструментів. Вона передбачає не лише виявлення та нейтралізацію потенційних загроз, а й формування в населення правової свідомості, довіри до правоохоронних органів і готовності до співпраці у сфері безпеки. Діяльність органів Національної поліції охоплює також систему профілактики правопорушень, що має комплексний і багаторівневий характер. Вона спрямована на усунення причин і обста-

вин, які зумовлюють скоєння правопорушень, формування правового нігілізму й антисоціальної поведінки.

У контексті воєнного стану постає об'єктивна необхідність удосконалення системи превентивної діяльності органів і підрозділів Національної поліції України, що зумовлюється новими викликами безпеки, зміною характеру правопорушень і зростанням соціальної напруги. Незважаючи на активізацію діяльності органів поліції в напрямі превенції, практика свідчить про наявність низки проблем, що істотно ускладнюють реалізацію ефективних профілактичних заходів у період воєнного стану.

Як слушно зазначає О.М. Бандурка, результативність превентивної діяльності поліції безпосередньо залежить від наявності кадрового потенціалу, матеріально-технічного забезпечення та належного рівня організаційного управління [4, с. 112]. В умовах війни спостерігається дефіцит особового складу, спричинений мобілізацією, евакуацією, а також необхідністю перерозподілу кадрів на завдання, пов'язані з безпосереднім забезпеченням оборони держави. Це призводить до перевантаження діючих працівників поліції, зниження ефективності реагування на виклики, а також до зменшення обсягів превентивної роботи на місцях. Окрім того, сучасна структура злочинності зазнала суттєвих трансформацій.

Також спостерігається зростання кількості злочинів економічного, корупційного та воєнного характеру, що створює нові виклики для поліції і потребує оновлення підходів до превентивної діяльності. Як зазначає А.О. Іванов, «одним із найнебезпечніших чинників залишається активізація нелегального обігу зброї, боєприпасів і вибухових речовин. Дослідник підкреслює, що останніми роками в Україні одним із суттєвих факторів погіршення криміногенної ситуації є відкрита демонстрація зброї та зростання озброєності злочинного світу, а війна лише посилює ці тенденції» [7, с. 139].

З огляду на це підвищення ефективності превентивної діяльності у сфері контролю за обігом зброї потребує комплексного підходу. Одним із ключових напрямів має стати вдосконалення функціонування Єдиного державного реєстру зброї, зокрема шляхом інтеграції його з інформаційними системами Національної поліції, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби та Міністерства оборони. Такий обмін даними дозволить оперативно виявляти факти незаконного зберігання, втрати чи викрадення зброї. Окрім того, розширення аналітичних можливостей реєстру та впровадження автоматизованих механізмів перевірки дозволять своєчасно виявляти осіб, які зловживають правом на придбання зброї або намагаються використовувати підроблені документи.

Попри значні зусилля, спрямовані на підвищення ефективності превентивної діяльності в умовах воєнного стану, залишаються актуальними питання організаційного та правового забезпечення діяльності органів Національної поліції України. Як зазначає Д.Г. Казначеев, діяльність правоохоронних органів у період воєнного стану потребує якісного оновлення управлінських механізмів, оптимізації міжвідомчої взаємодії та посилення аналітичного складника в ухваленні рішень. Учений підкреслює, що «ефективне виконання завдань превенції можливе лише за умов створення інтегрованої системи взаємодії між Національною поліцією, Службою безпеки України, Державною прикордонною службою, а також органами місцевої влади та військовими адміністраціями» [8].

Водночас ефективність превентивної діяльності неможлива без оновлення її концептуально-методоло-

гічного підґрунтя. Адже сучасна превентивна система повинна ґрунтуватися на ризик-орієнтованому підході, який передбачає ідентифікацію, оцінювання та прогнозування потенційних загроз громадській безпеці, що дозволяє правоохоронним органам ефективно розподіляти ресурси та концентрувати зусилля на найбільш проблемних напрямках. Такий підхід особливо важливий у післявоєнний період, коли суспільство переживатиме процес демобілізації, повернення військовослужбовців до мирного життя, зростання соціально-психологічної напруги та потенційного збільшення кількості побутових і насильницьких правопорушень.

Не менш важливим складником удосконалення превентивної діяльності є цифровізація процесів управління та аналітики. У роботі С.В. Калякіна та Д.Д. Міхтеєва підкреслюється, що використання сучасних інформаційних технологій, зокрема ГІС (геоінформаційних систем) і методів *predictive policing*, створює можливості для «виявлення «гарячих точок» злочинності, моніторингу ситуації в режимі реального часу й оптимального розподілу ресурсів» [9, с. 147–149].

На час дії воєнного стану такі інструменти відіграють важливу роль у гарантуванні громадської безпеки, оскільки дають змогу своєчасно ідентифікувати потенційні осередки ризику, координувати діяльність територіальних підрозділів поліції та взаємодіяти з військовими адміністраціями. Застосування цифрових аналітичних платформ у поєднанні з технологіями штучного інтелекту створює передумови для формування єдиної системи ситуаційного управління, що підвищує ефективність превентивних заходів у реальному часі.

Не менш важливим є питання організаційно-кадрового забезпечення органів Національної поліції України, яка набуває особливої актуальності, оскільки від професійної компетентності поліцейських значною мірою залежить ефективність реалізації превентивної функції держави. Як слушно зазначає Д.В. Швець, професійна підготовка поліцейських має базуватися на компетентнісному підході, який забезпечує поєднання правових, психологічних, комунікативних і педагогічно-аналітичних компонентів у системі підготовки кадрів. Такий підхід дозволяє не лише підвищити рівень професійної майстерності, а й сформувати у працівників поліції здатність діяти ефективно в умовах невизначеності, оперативно ухвалювати рішення, взаємодіяти з населенням на засадах довіри та партнерства [10].

У контексті воєнного та післявоєнного періодів акцент професійної підготовки має зміщуватися в напрямі розвитку компетентностей кризового управління, формування стресостійкості, адаптивності до екстремальних умов та морально-етичної зрілості особового складу. Це зумовлено тим, що поліцейські дедалі частіше діють у ситуаціях підвищеного ризику, інформаційного тиску та дефіциту часу.

Після завершення воєнного стану перед органами та підрозділами Національної поліції України постане завдання адаптації превентивної діяльності до умов мирного часу. Цей період потребуватиме переорієнтації з воєнних на соціально-правові механізми стабілізації суспільства. Найважливішими пріоритетами післявоєнної політики у сфері безпеки мають стати реінтеграція ветеранів, підтримка громад, які постраждали від бойових дій, профілактика насильства та зниження рівня криміногенної напруги через соціальну реабілітацію населення. У цьому контексті роль поліції, як провідного суб'єкта превенції, полягатиме не лише у стримуванні правопорушень, але й у формуванні ат-

мосфери довіри, солідарності та співпраці між владою і громадськістю.

Ці завдання концептуально продовжуються у «Стратегії розвитку Національної поліції України на 2026–2030 рр.», що орієнтує діяльність поліції на формування проактивної моделі превенції. Документ визначає стратегічний курс на розбудову сервісно орієнтованої, аналітичної та технологічно розвиненої моделі поліцейської діяльності, що ґрунтується на принципах відкритості, підзвітності суспільству та партнерства із громадянами. У межах цього підходу превентивна діяльність розглядається не лише як набір окремих профілактичних заходів, а як системна політика держави, спрямована на створення безпечного середовища через взаємодію поліції, громад, органів місцевого самоврядування та інститутів громадянського суспільства [11].

У воєнних умовах превентивна діяльність поліції набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує підтримання суспільної стабільності, запобігає зростанню панічних настроїв і сприяє збереженню довіри громадян до інститутів влади. З огляду на це Стратегія розвитку Національної поліції України передбачає необхідність розвитку інформаційно-аналітичних інструментів, здатних забезпечити моніторинг криміногенної ситуації в режимі реального часу, виявлення ризиків і формування прогнозів щодо динаміки правопорушень. Застосування таких технологій спрямоване на підвищення ефективності управлінських рішень у сфері превенції, що особливо актуально в умовах гібридних загроз, масових переміщень населення та зростання соціально-економічної напруги.

На особливу увагу заслуговує стратегічна орієнтація поліції на розвиток інститутів участі громадян у досягненні безпеки, зокрема через упровадження інноваційних форм комунікації та цифрових каналів зворотного зв'язку.

Висновки. Проведене дослідження дало змогу комплексно осмислити сутність, зміст і сучасні тенденції розвитку превентивної діяльності органів і підрозділів Національної поліції України в умовах воєнного стану. Установлено, що війна стала каталізатором глибоких трансформацій у сфері гарантування публічної безпеки, які потребують переосмислення традиційних підходів до реалізації превентивної функції держави. Превентивна діяльність у цих умовах уже не є суто засобом профілактики правопорушень – вона набула ознак системного інструменту стабілізації соціально-правового простору, запобігання деструктивним процесам у суспільстві та зміцнення довіри громадян до правоохоронних інституцій. Саме ефективність превентивної діяльності безпосередньо залежить від рівня міжвідомчої координації, належного кадрового забезпечення, цифровізації управлінських процесів і впровадження сучасних інформаційно-аналітичних технологій. У контексті воєнного стану особливої ваги набуває ризик-орієнтований підхід до планування та реалізації превентивних заходів, який дозволяє своєчасно ідентифікувати потенційні загрози, прогнозувати розвиток криміногенних процесів і забезпечувати адресний характер реагування поліції на виклики безпеки. Нині необхідним є здійснення глибокого аналізу правових засад розширення повноважень поліцейських у період воєнного стану з позиції їхньої пропорційності та відповідності Європейським стандартам прав людини. Також варто наголосити, що питання міжвідомчої взаємодії потребує поглибленого вивчення, особливо щодо оптимізації управлінських механізмів в умовах дефіциту ресурсів і кадрового потенціалу. Пер-

спективним напрямом розвитку превентивної політики органів Національної поліції України в післявоєнний період має стати формування цілісної державної системи соціальної реінтеграції ветеранів, протидії насильству та злочинності, спричиненій воєнними наслідками. Важливим чинником є підвищення правової культури населення, розвиток партнерських відносин між поліцією, органами місцевого самоврядування та громадськістю,

а також запровадження стандартів сервісно орієнтованої діяльності правоохоронних органів. Подальші дослідження варто зосередити на ефективності та правовому регулюванні використання технологій Predictive Policing і геоінформаційних систем для виявлення потенційної злочинної діяльності, або ж «гарячих точок» злочинності, що особливо важливо в умовах воєнного стану та в післявоєнний період.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Основний закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 11. Ст. 143.
2. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
3. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Адміністративна діяльність поліції в питаннях та відповідях : навчальний посібник / О. І. Безпалова та ін. ; за заг. ред. О. М. Бандурки ; передм. О. М. Бандурки ; МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2017. 242 с.
5. Школа С. М. Правові засади профілактичної роботи національної поліції України. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2016. № 3. С. 129–132.
6. Коваленко О. О. Адміністративно-правове регулювання діяльності Національної поліції України у сфері протидії правопорушенням в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми сучасної науки в дослідженнях молодих учених, курсантів та студентів* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Вінниця, 17 травня 2023 р. Вінниця, 2023. С. 272–274. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/23dc49d2-55b3-4188-bafc-2a566d4c4590/content?trackerId=d9f6149afb0d6507>
7. Іванов А. О. Превентивна діяльність органів поліції: реалії та виклики в умовах воєнного стану. *Право і безпека*. 2022. № 4 (87). С. 135–144. DOI: 10.32631/pb.2022.4.11
8. Казначеев Д. Г. Діяльність правоохоронних органів України в умовах воєнного стану. *Організаційно-правове забезпечення функціонування підрозділів превентивної діяльності Національної поліції України в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукраїнського круглого столу, м. Дніпро, 3 червня 2022 р. Дніпро : ДДУВС, 2022. С. 39–41. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/handle/123456789/10399>
9. Калякін С. В., Міхтєєв Д. Д. Сучасні інформаційні технології в діяльності поліції: ГІС, аналіз злочинності та predictive policing. *Безпека в кіберсфері* : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кам'янець-Подільський, 28 травня 2025 р. Кам'янець-Подільський : ХНУВС, 2025. С. 147–149. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bee8f34a-68d7-4c2f-8e1c-af3ff07ee3ff/content?trackerId=d9f6149afb0d6507>
10. Швець Д. В. Професійна підготовка поліцейських у контексті стратегії розвитку МВС України. *Особистість, суспільство, закон* : тези доповідей учасників Міжнародної науково-практичної конференції, присвяченої пам'яті професора С. П. Бочарової, м. Харків, 24 квітня 2020 р. Харків, 2020. С. 313–316. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/items/1bb441f9-0542-4e38-9e13-f3e1b83457b0>
11. Стратегія розвитку Національної поліції України на 2026–2030 рр. Київ : Національна поліція України, 2025. URL: <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/uploaded-files/strategiia-rozvitku-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini-na-2026-2030-roki.pdf>

References

1. Konstytutsiia Ukrainy: Osnovnyi Zakon Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Fundamental Law of Ukraine of June 28, 1996 № 254k/96-VR]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 1996. № 30. St. 141. [in Ukrainian].
2. Pro Natsionalnu politsiiu [About the National Police]: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580–VIII. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № № 40–41. St. 379. [in Ukrainian].
3. Pro pravovyi rezhym voiennoho stanu: Zakon Ukrainy vid 12 travnia 2015 roku № 389–VIII [On the legal regime of martial law: Law of Ukraine № 389–VIII of May 12, 2015]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. 2015. № 28, st. 250. [in Ukrainian].
4. Administrativna diialnist politsii u pytanniakh ta vidpoviadiakh. (2017). [Administrative activity of the police in questions and answers: teaching manual]: navch. posib. / O. I. Bezpalova, O. V. Dzharfara, S. M. Kniaziev ta in.; za zah. red. O. M. Bandurky; peredm. O. M. Bandurky; MVS Ukrainy, Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. Kharkiv, 242 p. [in Ukrainian].
5. Shkola, S. M. (2016). Pravovi zasady profilaktychnoi roboty natsionalnoi politsii Ukrainy [Legal principles of preventive work of the National Police of Ukraine]. *Aktualni problemy vitchyznianoï yurysprudentsii*, 3, 129–132. [in Ukrainian].
6. Kovalenko, O. O. (2023). Administrativno-pravove rehuliuвання diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy u sferi protydiv pravoporushenniam v umovakh voiennoho stanu [Administrative and legal regulation of the activities of the National Police of Ukraine in the sphere of combating crimes under martial law]. *Aktualni problemy suchasnoi nauky v doslidzhenniakh molodykh uchennykh, kursantiv ta studentiv. Vinnytsia*: materialy dopovidei Vseukrainskoi nauково-praktychnoi konferentsii, 272–274. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/23dc49d2-55b3-4188-bafc-2a566d4c4590/content?trackerId=d9f6149afb0d6507> [in Ukrainian].
7. Ivanov, A. O. (2022). Preventyvna diialnist orhaniv politsii: realii ta vyklyky v umovakh voiennoho stanu [Preventive activities of police bodies: realities and challenges in martial law]. *Pravo i bezpeka*, 4 (87), 135–144. <https://doi.org/10.32631/pb.2022.4.11> [in Ukrainian].
8. Kaznacheiev, D. (2022). Diialnist pravookhoronnykh orhaniv Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Activities of law enforcement agencies of Ukraine under martial law]. *Orhanizatsiino-pravove zabezpechennia funktsionuvannia pidrozdiliv preven-*

tyvnoi diialnosti Natsionalnoi politsii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu: materialy Vseukr. kruhl. Stolu. m. Dnipro, 3 chervnya 2022 r., 39–41 [in Ukrainian].

9. Kaliakin, S. V., & Mikhtieiev, D. D. (2025). Suchasni informatsiini tekhnolohii v diialnosti politsii: HIS, analiz zlochynnosti ta predictive policing [Modern information technologies in police activities: GIS, crime analysis and predictive policing] *Bezpeka u kibersferi: zbirnyk materialiv Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*, m. Kamianets-Podilskyi, 28 travnia 2025 r. S. 147–149. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bee8f34a-68d7-4c2f-8e1c-af3ff07ee3ff/content?trackerId=d9f6149afb0d6507/> [in Ukrainian].

10. Shvets, D. V. (2020). Profesiina pidhotovka politseiskykh u konteksti stratehii rozvytku MVS Ukrainy [Professional training of police officers in the context of the development strategy of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Osobystist, suspilstvo, zakon: tezy dop. uchasnykiv Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. pamiaty prof. S. P. Bocharovoi*, m. Kharkiv, 24 kvitnia 2020 r. Kharkiv: Kharkivskyi natsionalnyi universytet vnutrishnikh sprav. S. 313–316. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/items/1bb441f9-0542-4e38-9e13-f3e1b83457b0> [in Ukrainian].

11. Natsionalna politsiia Ukrainy. (2025). Stratehiia rozvytku Natsionalnoi politsii Ukrainy na 2026–2030 rr. [Development Strategy of the National Police of Ukraine for 2026–2030]. Kyiv: Natsionalna politsiia Ukrainy. Retrieved from <https://npu.gov.ua/static-objects/npu/sites/1/uploaded-files/strategiia-rozvitku-nacionalnoyi-policiyi-ukrayini-na-2026-2030-roki.pdf> [in Ukrainian].

Khozlu Ivan,

PhD in Law, Police Captain,

Head of the Service Organization Department

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2705-3968>

Chepeliak Vitalii,

Lecturer at the Department of Administrative Law

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4281-7936>

Postnyi Roman,

Lecturer at the Department of Fire Training

Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E.O. Didorenko

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7788-6767>

IMPROVEMENT OF PREVENTIVE ACTIVITIES OF BODIES AND UNITS OF THE SYSTEM OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS IN THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME OF MARTIAL STATE AND THE POST-WAR PERIOD

The article conducts a deep comprehensive study of the specific features, key problems and strategic directions for improving the preventive activities of bodies and units within the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine (MIA), focusing on two critically important periods: the conditions of the legal regime of martial law and the difficult prospect of post-war reconstruction. The relevance of the study is due to the need to adapt the internal affairs system to unprecedented threats and challenges caused by large-scale military aggression. A systematic analysis of the current legal, organizational and information-analytical principles of the functioning of the National Police of Ukraine as a key subject of preventive work has been carried out. Special attention is paid to its role in ensuring public safety and protecting public order in the context of increased militarization of society and migration processes. The specifics of crime prevention, including crimes related to the illegal trafficking of weapons, explosives and war crimes, as well as counteraction to new challenges and risks that objectively arise as a direct consequence of the war (increased social tension, psychological trauma, economic crime, etc.) have been considered in detail. Based on the analysis, the main problems and limitations of the effectiveness of preventive activities, which have been significantly exacerbated by the war, are characterized. Among them, personnel shortages (related to mobilization and relocation), resource constraints (financial, logistical), as well as managerial and logistical challenges that complicate operational response and planning are highlighted. The key importance of high-quality competency training for police officers (including psychological resilience and crisis communication skills) in the context of working with a traumatized society is separately substantiated. The need to form and strengthen public trust in law enforcement agencies and, as a result, develop a partnership model of interaction between the police and the public (Community Policing) in the post-war period is emphasized, which is a guarantee of sustainable peace and security.

Key words: preventive activities, National Police of Ukraine, martial law, public safety, crime prevention, risk-based approach, digitalization, post-war reintegration.

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 22.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

УДК 343.985:343.721

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-2>

Головкін Сергій Вікторович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики

факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування

Національної поліції України

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3204-2286>

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ У КІБЕРПРОСТОРІ

У статті розглянуто окремі аспекти проведення невербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств, учинених у кіберпросторі. Обґрунтовано значення правильного поєднання процесуальних і тактичних засад проведення слідчих (розшукових) дій для забезпечення ефективності доказування у кримінальних провадженнях цієї категорії. Особливу увагу приділено обшуку як ключовій невербальній слідчій (розшуковій) дії. Визначено об'єкти, що підлягають виявленню та вилученню. Наголошено на необхідності залучення спеціалістів у галузі комп'ютерної техніки та кібербезпеки, а також на дотриманні спеціальних правил поводження із цифровими доказами під час їх огляду, фіксації та вилучення.

Ключові слова: слідчі (розшукові) дії, тактика обшуку, кіберпростір, шахрайство, методика розслідування.

Постановка проблеми. Досудове розслідування шахрайств, учинених у кіберпросторі, являє собою складну розумову діяльність слідчого у взаємодії з оперативними підрозділами зі встановлення всіх обставин їх учинення, де головну роль відіграють різні заходи, насамперед слідчі (розшукові) дії, під час проведення яких відбуваються виявлення, фіксація та вилучення, а іноді й дослідження, оцінювання та використання доказів. Успішне закінчення досудового розслідування залежить від низки факторів, найважливішим з яких є правильне (з погляду кримінального процесуального закону) і ефективне (у тактичному сенсі) проведення слідчих (розшукових) дій. Під час проведення будь-якої слідчої (розшукової) дії необхідно розглядати її із двох сторін: процесуальної та тактичної, тільки таке поєднання дає позитивний результат. Забезпеченню науковості підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій сприяє їх криміналістичний розподіл на вербальні і невербальні дії (залежно від форми отримання інформації та особливостей її джерела). До невербальних дій традиційно відносять слідчі (розшукові) дії, спрямовані на отримання доказів за допомогою дослідження матеріального середовища. Під час проведення таких слідчих (розшукових) дій мовний спосіб збирання інфор-

мації поступається місцем іншим методам і прийомам. До них належать різні види огляду, обшук, освідування. Загальні тактичні рекомендації проведення невербальних заходів полягають в організації підготовки та проведення слідчих (розшукових) дій, послідовності та повноти дослідження матеріальних об'єктів, технічному оснащенні, залученні до участі відповідних фахівців.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика розслідування шахрайств загалом і учинених у кіберпросторі зокрема, проведення слідчих (розшукових) дій досліджена у працях багатьох науковців, серед яких: Г.С. Бідняк, С.В. Головкін, І.О. Коваленко, О.В. Ковальчук, Т.В. Коршикова, М.М. Майстренко, І.І. Татарин, М.М. Єфімов, Н.В. Павлова, С.В. Самойлов, С.В. Чучко. Водночас окремі аспекти проведення невербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств, учинених у кіберпросторі, розглянуті не досить системно та повно.

Метою статті є дослідження окремих аспектів проведення невербальних слідчих (розшукових) дій під час розслідування шахрайств, учинених у кіберпросторі.

Виклад основного матеріалу. Розслідування шахрайств, учинених у кіберпросторі, передбачає викори-

стання пошукових дій, які сприяють виявленню джерел доказової та орієнтуючої інформації. Відшукання прихованих об'єктів може бути здійснено під час проведення обшуку, процесуальний порядок проведення якого визначений ч. 3 ст. 208, ст. ст. 223, 234–236 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України.

Чинний КПК України під обшуком розуміє слідчу (розшукову) дію, яка проводиться з метою виявлення та фіксації відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукання знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте в результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб [1].

Відмінність обшуку від інших слідчих (розшукових) дій полягає насамперед у примусовому характері, який характеризується тим, що обшук може бути проведений без згоди особи, що обшукується, та відповідно передбачає створення напруги між слідчим і особами, в яких проводиться обшук. Під час проведення обшуку слідчий має право відкривати закриті приміщення і сховища, речі, якщо особа, присутня при обшуку, відмовляється їх відкрити або обшук здійснюється за відсутності осіб, зазначених у ч. 3 ст. 236 КПК України. Здійснювати ці й інші дії примусового характеру під час проведення обшуку слідчий може лише за наявності в нього вмотивованої ухвали слідчого судді про надання дозволу на обшук житла чи іншого володіння особи (ст. 30 Конституції України [2], ч. 2 ст. 234 КПК України).

Процес проведення обшуку, як і будь-якої іншої слідчої (розшукової) дії, передбачає такі етапи: 1) підготовку до проведення (підготовчий етап); 2) проведення слідчої (розшукової) дії (робочий етап); 3) фіксацію перебігу й результатів (завершальний етап). Надалі слідчий здійснює оцінювання отриманих під час проведення слідчої (розшукової) дії результатів і визначає їхню значущість та місце в системі доказової інформації [3, с. 212].

Практика досудового розслідування кримінальних правопорушень переконливо засвідчує, що результативність проведення обшуку зумовлюється рівнем підготовленості слідчого, коректним визначенням об'єктів і територій, які підлягають обстеженню, чіткою ідентифікацією предметів, що мають бути виявлені та вилучені, а також дотриманням вимог законності під час оформлення і фіксації результатів цієї слідчої (розшукової) дії

На підготовчому етапі обшуку слідчому доцільно здійснити такі організаційно-тактичні заходи:

1) встановити місцезнаходження, особливості планування приміщення, у якому планується проведення обшуку, з'ясувати систему охорони об'єкта, а також визначити можливі шляхи відходу осіб, причетних до вчинення кримінального правопорушення;

2) зібрати інформацію про наявні у приміщенні засоби зв'язку та комп'ютерну техніку, що дасть змогу окреслити межі місця обшуку та конкретизувати коло об'єктів, які підлягають пошуку;

3) залучити спеціалістів, які володіють необхідними знаннями, вміннями й практичними навичками для надання ефективної допомоги слідчому під час підготовки та безпосереднього проведення обшуку. Універсальними в цьому контексті є товаровознавці, криміналісти, мистецтвознавці, бухгалтери, а також фахівці у сфері цифрових засобів зв'язку та комп'ютерних технологій;

4) визначити дату, час і місце проведення обшуку, його орієнтовну тривалість, а також заходи, спрямовані на забезпечення оперативності та конфіденційності цієї слідчої дії. Оптимальною є ситуація відсутності підозрюваного в місці проведення обшуку, що мінімі-

зує можливість активної протидії та створює умови для швидкого виявлення і належного вилучення об'єктів пошуку. Водночас присутність родичів або близьких осіб підозрюваного може сприяти формуванню в них негативного ставлення до вчиненого злочину, що надалі може бути використано у визначенні тактики проведення інших слідчих (розшукових) дій, зокрема допитів свідків;

5) провести інструктаж осіб, залучених до участі в обшуку, із чітким визначенням індивідуальних завдань для кожної з них;

6) здійснити вивчення особи підозрюваного, приділивши особливу увагу рівню його злочинних навичок, умінь та можливих форм протидії слідству;

7) забезпечити участь понятих у порядку, передбаченому кримінальним процесуальним законодавством [4, с. 135–136].

Поділяємо наукову позицію Т.В. Коршикової, відповідно до якої організація та здійснення обшуку у кримінальних провадженнях щодо шахрайств, учинених із використанням електронно-обчислювальної техніки, мають суттєві відмінності порівняно із проведенням обшуку під час розслідування традиційних форм шахрайства. Такі особливості зумовлені, з одного боку, реальною загрозою умисного знищення інформації, що міститься в електронно-обчислювальній техніці, а також самої техніки як носія доказової інформації, а з іншого – ризиком її пошкодження внаслідок необережних або некваліфікованих дій слідчого чи інших членів слідчо-оперативної групи, що може призвести до втрати електронних слідів злочину [5, с. 140–141].

З огляду на це однією із ключових умов підготовчого етапу проведення обшуку безпосередньо за місцем імовірного вчинення шахрайства із застосуванням електронно-обчислювальної техніки є реалізація комплексу таких заходів:

1) одержання відомостей про об'єкти, що підлягають відшукуванню та вилученню, зокрема електронно-обчислювальну техніку (персональні комп'ютери, ноутбуки, сервери тощо), програмне забезпечення та носії інформації, а також про особу (осіб), підозрювану у скоєнні шахрайства, рівень її професійної підготовки у сфері використання комп'ютерної техніки, можливі способи подолання інформаційного захисту, знищення даних і приховування слідів злочину, а також види електронної інформації, що можуть мати доказове значення;

2) залучення спеціалістів, зокрема експертів комп'ютерно-технічних підрозділів Експертної служби МВС України або працівників підрозділів кіберполіції Національної поліції України;

3) забезпечення участі понятих, доцільним є залучення осіб, які мають базові знання у сфері комп'ютерних технологій;

4) підготовка технічних засобів і спеціальних пристроїв, призначених для коректного зчитування, копіювання та збереження інформації, вилученої з електронно-обчислювальної техніки;

5) проведення детального інструктажу членів слідчо-оперативної групи й інших учасників обшуку з акцентом на неухильне дотримання встановлених правил поведінки з комп'ютерною технікою та носіями інформації, а також на технічно грамотне здійснення пошуку електронних доказів і релевантної інформації [5, с. 140–141].

Склад слідчо-оперативної групи визначається метою обшуку та прогнозованими умовами його проведення. Окрім слідчого, понятих і працівників оперативних під-

розділів, до участі в обшуку можуть залучатися спеціаліст-криміналіст, перекладач, кінолог зі службовим собакою, а також інші особи, виконання функцій яких потребує спеціальних професійних знань і навичок. У разі вчинення активної протидії з боку осіб, які перебувають на об'єкті обшуку, необхідно застосовувати заходи, спрямовані на нейтралізацію такого опору та забезпечення швидкого і безпечного проникнення до приміщень, що підлягають обшуку.

Результати проведеного С.С. Вітвіцьким, О.О. Волобуєвою та А.О. Волобоєвим дослідження свідчать, що обшук (робоча стадія) починається з таких попередніх дій (заходів), як: непомітне прибуття СОГ (48,4%); попереднє обстеження прилеглої до об'єкта обшуку території (29,17%); виставлення постів (групи перехвату) (37,5%); супроводження представника громадськості чи житлово-експлуатаційної контори для оперативного проникнення на об'єкт обшуку (25%); додержання заходів безпеки (69,55%); застосування технічних засобів аудіо-, відеофіксування (68,9%); проникнення до об'єкта обшуку та його оперативне обстеження (з метою встановлення кількості присутніх і недопущення втечі, опору, знищення речових доказів тощо) (41,99%); пред'явлення службового посвідчення (47,12%); ознайомлення обшукуваного з ухвалою слідчого судді (83,65%); пропонування добровільно видати об'єкти пошуку (63,14%); обшук присутніх осіб (52,24%) [6, с. 174].

Як обґрунтовано зазначає Т.А. Абушов, проведення обшуку є складним комплексом організаційних і тактичних дій, спрямованих на реалізацію низки процесуальних завдань. До них належать: ознайомлення особи, у якій проводиться обшук, із процесуальними документами, що слугують правовою підставою для його здійснення; належне процесуальне оформлення залучення учасників обшуку, роз'яснення їм прав, обов'язків, мети та порядку проведення слідчої (розшукової) дії, повідомлення про використання технічних засобів, а також забезпечення можливості реалізації ними наданих процесуальних прав. Важливим завданням є створення умов для безперервного та якісного безпосереднього контакту учасників обшуку з об'єктами дослідження відповідно до попередньо визначеного розподілу функцій (об'єкт пошуку, власник приміщення, члени його сім'ї тощо), забезпечення інформаційної взаємодії між учасниками обшуку й об'єктами дослідження з використанням пізнавальних методів [7, с. 203].

Окрім того, у процесі обшуку відбувається здобуття нової матеріальної доказової та орієнтувальної інформації, встановлення її джерел, перевірка, уточнення і доповнення вже наявних у кримінальному провадженні відомостей, забезпечення збереження шуканих об'єктів від умисних дій осіб, зацікавлених у їх приховуванні, фальсифікації або знищенні. Обшук також спрямований на усунення суперечностей у матеріалах кримінального провадження, перевірку загальних і окремих криміналістичних версій, їх коригування, формування нових версій і отримання від учасників обшуку доказової та іншої інформації, що має значення для розслідування, з подальшою фіксацією перебігу та результатів слідчої дії.

Особливого значення набуває визначення кола об'єктів пошуку та місць їх можливого знаходження. Вихідні дані для цього містяться в матеріалах кримінального провадження. У справах про шахрайства, учинені в кіберпросторі, ці питання вирішуються, зокрема, на підставі показань потерпілого щодо предмета посягання та способу заволодіння ним. Під час проведення обшуку

в таких кримінальних провадженнях застосовуються загальні тактичні принципи криміналістики, зокрема раптовість, планомірність, послідовність і використання техніко-криміналістичних засобів. Водночас обшук у справах цієї категорії має низку специфічних рис, пов'язаних як із характером об'єкта пошуку, так і з місцем його можливого знаходження.

Обов'язковому виявленню та вилученню підлягають: предмети, що стали об'єктом злочинного посягання; засоби вчинення кримінального правопорушення; предмети, вилучені із цивільного обігу, які підлягають вилученню незалежно від мети конкретної слідчої (розшукової) дії. Аналіз судово-слідчої практики свідчить, що найчастіше обшуки проводяться за місцем проживання (юридичним або фактичним) підозрюваного – у 55% випадків, за місцем його роботи – у 17%, за місцем проживання родичів чи знайомих – у 20%, а також у господарських приміщеннях і транспортних засобах – у 8% випадків [4, с. 136–137].

Більшість обшуків у кримінальних провадженнях про шахрайства, учинені в кіберпросторі, припадає на обстеження приміщень. Обшуки ділянок місцевості зазвичай здійснюються в межах огляду будівель і прилеглих до них територій. Основним завданням обшуку на будь-якій стадії досудового розслідування є виявлення, фіксація та вилучення предметів і документів, що мають доказове значення.

Як слушно зауважує С.В. Чучко, під час розслідування шахрайств, пов'язаних із купівлею-продажем товарів через мережу «Інтернет», у процесі обшуку необхідно виявляти та вилучати документи, що містять відомості про потенційних покупців; мобільні телефони з адресними книжками, SMS та іншою інформацією про осіб, причетних до злочину; комп'ютерну техніку та носії інформації, на яких можуть зберігатися дані про протиправну діяльність, з особливою увагою до вебресурсів, через які здійснювалося розміщення оголошень [8, с. 142].

У дослідженні об'єктів обшуку у справах про шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки Т.В. Коршикова пропонує поділяти їх на дві основні групи: по-перше, об'єкти, що свідчать про використання електронно-обчислювальної техніки у вчиненні злочину (комп'ютери, периферійні пристрої, комунікаційні засоби, носії інформації, роздруковані програмні і текстові файли); по-друге, об'єкти, які вказують на причетність конкретної особи до злочинної діяльності, зокрема електронні записні книжки, технічна документація, сліди рук на техніці та носіях інформації, а також майно, здобуте злочинним шляхом [5, с. 143].

Вилучення та пакування комп'ютерної техніки здійснюються з дотриманням загальних правил поводження з речовими доказами, проте специфіка жорстких дисків потребує особливого підходу до їх огляду. Такий огляд має проводитися за безпосередньої участі спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій з обов'язковим протоколюванням усіх його дій. Доцільним є залучення понять, які володіють хоча б мінімальними знаннями в галузі комп'ютерної техніки, а також, за можливості, підозрюваного чи осіб, що мали доступ до відповідної техніки. Виявлену криміналістично значущу інформацію необхідно роздруковувати та засвідчувати підписами учасників слідчої дії. Аналогічні вимоги застосовуються і до зовнішніх накопичувачів інформації.

Після завершення обшуку комп'ютерна техніка та носії інформації вилучаються для подальшого дослідження шляхом призначення судової комп'ютерно-технічної експертизи [4, с. 139–140].

Під час здійснення огляду електронно-обчислювальної техніки слідчий та залучений спеціаліст, які безпосередньо виконують дії з відповідними технічними засобами, зобов'язані дотримуватися визначених криміналістичних вимог, спрямованих на забезпечення належного виявлення та збереження речових доказів, зокрема слідів папілярних узорів і об'єктів біологічного походження. До характерних особливостей цього етапу варто віднести такі аспекти:

1) пошук слідів пальців рук доцільно здійснювати на елементах керування електронно-обчислювальною технікою, зокрема клавіатури, маніпуляторі типу «миша», пристроях змінних носіїв інформації, кнопках увімкнення та інших органах управління (кнопках, пристроях подачі паперу тощо), а також на мережевих кабелях, розетках і робочому місці (столі), де розміщено відповідну техніку, і безпосередньо на корпусах пристроїв, що входять до її складу. У разі посягання на інформацію, яка зберігається на змінних носіях, відбитки пальців рук можуть бути виявлені як на носіях, так і на їх технологічному пакуванні;

2) підлягають виявленню сліди, що виникають унаслідок підключення додаткової апаратури до електронно-обчислювальної техніки, її систем або мереж, за допомогою яких здійснювалося несанкціоноване копіювання інформації. До таких слідів належать відбитки пальців рук на корпусі системного блока, платах і пристроях, розміщених усередині нього, у разі внутрішнього підключення, а також на з'єднувальних елементах, за допомогою яких підключалася додаткова техніка;

3) велике значення має виявлення об'єктів біологічного походження (крові, сперми, букального епітелію, слини, піднігтьового вмісту, кісток, зубів, волосся із цибулиною), які надалі можуть мати доказове значення у кримінальному провадженні. Такі об'єкти можуть бути на електронно-обчислювальній техніці, периферійних пристроях (принтерах, сканерах, клавіатурах, маніпуляторах, багатофункціональних пристроях, блоках безперебійного живлення, накопичувачах пам'яті, маршрутизаторах тощо), робочому місці (столі, стільці, підлозі, килимку для миші, інших предметах, розміщених поблизу), а також на одязі.

У разі виявлення електронно-обчислювальної техніки, що працює, слідчий і фахівець мають виконати низку послідовних дій. Насамперед необхідно зафіксувати у протоколі обшуку місцезнаходження технічних засобів і периферійних пристроїв із детальним зазначенням їх найменування, серійних номерів, комплектації (типів і наявності дисководів, мережевих карт, роз'ємів тощо), наявності підключення до локальної або телекомунікаційних мереж, а також технічного стану пристроїв (цілісність, наявність слідів розтину тощо). Далі треба встановити, яка саме програма виконується на момент початку обшуку; у разі виявлення програм, спрямованих на знищення інформації, необхідно негайно припинити їх роботу та розпочати огляд електронно-обчислювальної техніки саме із цього об'єкта. Після зупинки виконання програм здійснюється вхід до операційної системи з метою з'ясування останніх викликаних програм. Наступним кроком є встановлення наявності зовнішніх пристроїв зберігання інформації, зокрема жорстких дисків, а також засобів віддаленого доступу до системи (підключення до локальної мережі, наявність модема). За необхідності вживаються заходи для встановлення паролів доступу до захищених програмних продуктів. Після цього всі активні програми мають бути коректно закриті, з урахуванням того, що неправильне завершення

їхньої роботи може призвести до втрати інформації або пошкодження програмного забезпечення. За наявності відповідної потреби програми та файли, що мають значення для кримінального провадження, копіюються на знімний жорсткий диск, який перебуває в користуванні територіальних органів або підрозділів Національної поліції.

На завершальному етапі електронно-обчислювальної техніки необхідно від'єднати від мережі електроживлення та телекомунікаційних мереж, вимкнути модем, зафіксувати у протоколі обшуку порядок проведення слідчої (розшукової) дії, після чого технічні засоби опечатуються та вилучаються разом із магнітними носіями для подальшого дослідження в лабораторних умовах. Додаткові периферійні пристрої доцільно вилучати лише тоді, коли ними безпосередньо користувалися підозрювані або коли у слідства виникають обґрунтовані сумніви щодо їхнього технічного стану та працездатності [9, с. 20–21].

Перебіг і результати проведення слідчої (розшукової) дії значною мірою зумовлюються слідчою ситуацією, що склалася під час здійснення обшуку. У науковій літературі такі ситуації традиційно поділяють на конфліктні та безконфліктні. За наявності ознак безконфліктної ситуації обшук може фактично набути форми тимчасового вилучення майна, коли особа, у якої він проводиться, добровільно передає об'єкти, що становлять інтерес для слідства. Водночас така демонстративна готовність до співпраці не завжди є свідченням добросовісної поведінки, оскільки може приховувати факти підміни предметів, неповної їх видачі або прагнення замаскувати більш значущі докази, зокрема й пов'язані з іншими епізодами злочинної діяльності.

Найчастіше слідчий стикається з конфліктними слідчими ситуаціями, що об'єктивно зумовлює необхідність застосування спеціальних тактичних прийомів і рекомендацій, орієнтованих на подолання протидії. У разі прогнозування або наявності такої ситуації доцільним є завчасне встановлення спостереження за об'єктом обшуку (за декілька годин до прибуття слідчого), що може сприяти виявленню та фіксації умовних сигналів, призначених для оповіщення співучасників про проведення слідчої дії. Якщо ж учасникам обшуку під різними приводами перешкоджають у доступі до приміщення, де він має проводитися, з метою запобігання знищенню або приховуванню предметів і документів, які підлягають відшукуванню, допускається застосування рішучих заходів, зокрема примусового проникнення до об'єкта обшуку через двері, вікна, горищні приміщення тощо [4, с. 148].

Завершальним та водночас надзвичайно важливим етапом обшуку є огляд вилучених об'єктів, фіксація їхніх індивідуальних характеристик і обставин виявлення. Протокол обшуку має містити вичерпний перелік вилучених предметів і документів із зазначенням їхніх загальних і окремих ознак і властивостей, наявних пошкоджень, особливих прикмет, індивідуальних номерів, кольору, форми, маси, розмірів, кількості, способу пакування та інших істотних характеристик. Усі вилучені об'єкти підлягають належному пакуванню та опечатуванню, що засвідчується підписами понятих та інших учасників слідчої (розшукової) дії.

Висновки. У підсумку доцільно зазначити, що визначальною роллю у формуванні доказової бази відіграють невербальні слідчі (розшукові) дії, насамперед обшук, який забезпечує виявлення, фіксацію та вилучення електронно-обчислювальної техніки, носіїв цифрової інформації та інших матеріальних об'єктів, що мають кримі-

налістичне значення. Ефективність проведення таких дій значною мірою залежить від належної підготовки слідчого, правильного визначення об'єктів і меж пошуку, своєчасного залучення спеціалістів у галузі комп'ютерної техніки та кібербезпеки, а також від дотримання вимог кримінального процесуального законодавства та криміналістичних рекомендацій. Специфіка цифрових доказів зумовлює необхідність застосування спеціаль-

них тактичних прийомів, спрямованих на запобігання знищенню або зміні електронної інформації та забезпечення її цілісності й допустимості у кримінальному провадженні. Урахування слідчої ситуації та можливих форм протидії під час проведення обшуку сприяє підвищенню результативності досудового розслідування та повноті встановлення обставин кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Кримінальний процесуальний Кодекс України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (дата звернення: 25.11.2025).
2. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.11.2025).
3. Слідчі (розшукові) дії : навчальний посібник / О. В. Авраменко та ін. ; за заг. ред. Р. І. Благуті, Є. В. Пряхіна. Львів : ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
4. Головкін С. В. Криміналістична характеристика шахрайства відносно власності особи та її використання на початковому етапі розслідування : дис. ... канд. юрид. наук. Харків, 2008. 216 с.
5. Коршикова Т. В. Розслідування шахрайств, учинених з використанням електронно-обчислювальної техніки : дис. ... докт. філософ. Київ, 2021. 255 с.
6. Вітвіцький С. С., Волобуєва О. О., Волобоев А. О. Методика розслідування незаконного поводження зі зброєю та бойовими припасами : монографія. Київ : ВД «Дакор», 2021. 308 с.
7. Абушов Т. А. Система організаційних і тактичних дій під час проведення обшуку. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2011. № 6. С. 198–205.
8. Чучко С. В. Розслідування шахрайств при купівлі-продажу товарів через мережу «Інтернет» : дис. ... докт. філософ. Дніпро, 2021. 276 с.
9. Доказування у справах про злочини, учинені шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки : методичні рекомендації. НАВС, 2020. 60 с.

References

1. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy vid 13.04.2012 r. № 4651–VI [Criminal Procedure Code of Ukraine dated 13.04.2012 № 4651–VI] (2012). Retrieved from <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (data zvernennia: 25.11.2025) [in Ukrainian].
2. Konstytutsiia Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine dated 28.06.1996 № 254k/96-VR]. (1996). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 25.11.2025). [in Ukrainian].
3. Slidchi (rozshukovi) dii: navchalnyi posibnyk [Investigative (detective) actions: a training manual] / O. V. Avramenko, R. I. Blahuta, Yu. V. Hutsuliak ta in.; za zah. red. R. I. Blahuty ta Ye. V. Priakhina (2013). Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
4. Holovkin, S. V. (2008). Kryminalistychna kharakterystyka shakhraistva vidnosno vlasnosti osoby ta yii vykorystannia na pochatkovomu etapi rozsliduvannia [Forensic characterization of fraud regarding a person's property and its use at the initial stage of the investigation]: dys. ... kand. yuryd. nauk. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Korshykova, T. V. (2021). Rozsliduvannia shakhraistv, uchynenykh z vykorystanniam elektronno-obchysliuvalnoi tekhniky [Investigation of fraud committed using electronic computing technology]: dys. doktor filosofii. Kyiv [in Ukrainian].
6. Vitvitskyi, S. S., Volobueva, O. O., & Voloboiev, A. O. (2021). Metodyka rozsliduvannia nezakonnoho povodzhennia zi zbroieiu ta boiovyimy prypasamy [Methodology for investigating illegal handling of weapons and ammunition]: monohrafiia. Kyiv: VD “Dakor” [in Ukrainian].
7. Abushov, T. A. (2011). Systema orhanizatsiinykh i taktychnykh dii pid chas provedennia obshuku [System of organizational and tactical actions during a search]. *Naukovyi visnyk Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 6, 198–205 [in Ukrainian].
8. Chuchko, S. V. (2021). Rozsliduvannia shakhraistv pry kupivli-prodazhu tovariv cherez merezhu Internet [Investigation of fraud in the purchase and sale of goods via the Internet]: dys. ... doktor filosofii. Dnipro [in Ukrainian].
9. Dokazuvannia u spravakh pro zlochyyny, vchyneni shliakhom nezakonnykh operatsii z vykorystanniam elektronno-obchysliuvalnoi tekhniky: metodychni rekomendatsii [Evidence in cases of crimes committed through illegal operations using electronic computing equipment: methodological recommendations]. (2020). NAVS [in Ukrainian].

Holovkin Serhii,

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Criminal Procedure and Criminalistics, Faculty of Training Specialists
for Pre-Trial Investigation Bodies
of the National Police of Ukraine

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3204-2286>

**SOME ASPECTS OF CONDUCTING NON-VERBAL INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS
DURING THE INVESTIGATION OF FRAUD COMMITTED IN CYBERSPACE**

The article examines certain aspects of conducting non-verbal investigative (search) actions during the pre-trial investigation of fraud committed in cyberspace. The importance of the correct combination of procedural and tactical principles of conducting investigative (search) actions to ensure the effectiveness of evidence in criminal proceedings of this category is substantiated. Particular attention is paid to the search as a key non-verbal investigative (search) action, its coercive nature, stages of conduct and general tactical recommendations are revealed.

The specifics of the preparation, organization and conduct of a search in criminal proceedings on cyber fraud are analyzed, taking into account the risk of destruction or loss of electronic information. The range of objects subject to detection and seizure is determined, in particular electronic computing equipment, digital information carriers, means of communication and other material traces of criminal activity. The need to involve specialists in the field of computer technology and cybersecurity is emphasized, as well as compliance with special rules for handling digital evidence during its examination, fixation and removal.

It is concluded that taking into account the forensic features of conducting non-verbal investigative (search) actions, primarily searches, contributes to increasing the efficiency of investigating fraud committed in cyberspace and ensures the proper formation of the evidence base.

Key words: *investigative (search) actions, search tactics, cyberspace, fraud, investigation methodology.*

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-3>

Груздь Олександр Іванович,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінального процесу та криміналістики
факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0370-3791>

Сендік Ігор Едуардович,

курсант факультету підготовки фахівців для органів досудового розслідування
Національної поліції України
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4181-3534>

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ БЕЗВІСТИ ЗНИКЛИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ

Статтю присвячено дослідженню актуальних проблем досудового розслідування у кримінальних провадженнях за фактами безвісти зниклих осіб в умовах воєнного стану. Зазначається, що чинна модель розшуку характеризується системною колізією, де кримінальний процес використовується не за призначенням. Аналізуються нормативні акти, що регулюють статус зниклих осіб та порядок геномної реєстрації, для виявлення причин процедурних пасток. Акцентується увага на тому, що реєстрація провадження зразків у родичів створює штучне навантаження на органи слідства. Досліджено недоліки превентивних систем обліку та запропоновано запровадити адміністративну (позапроцесуальну) процедуру відбору ДНК для розмежування гуманітарного та кримінального треків.

Ключові слова: *судова експертиза, кримінальне провадження, слідча (розушкова) дія, досудове розслідування, воєнний стан, ДНК, взаємодія, спеціальні знання.*

Постановка проблеми. Війна Росії проти України спричинила безпрецедентне зростання кількості безвісти зниклих осіб, що стало критичним викликом для вітчизняної правоохоронної системи. Ефективність розшуку й ідентифікації таких осіб прямо залежить від моделі досудового розслідування, яке в умовах воєнного стану стикається з об'єктивними перешкодами. Чинна нормативна конструкція зобов'язує реєструвати кримінальні провадження за ч. 1 ст. 115 Кримінального кодексу (далі – КК) України за кожним фактом зникнення лише для того, щоб отримати процесуальну підставу для відбору біологічних зразків у родичів безвісти зниклої особи. Така практика призводить до виникнення системної колізії, коли інструментарій кримінального

процесу використовується не для розслідування злочину, а для виконання гуманітарно-сервісної (адміністративної) функції, що створює надмірне навантаження на слідчі підрозділи та знижує загальну результативність їхньої роботи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність питань роботи підтверджується увагою до них з боку наукової спільноти. Окремі аспекти правового регулювання діяльності правоохоронних органів та розшуку осіб досліджували такі науковці: В.К. Колпаков, І.І. Голубенко, С.Г. Сидоренко й інші. Проте праці вказаних учених стосувалися здебільшого загальних питань адміністративно-правового та кримінального процесуального забезпечення, не зачіпали специфіки

«процесуальних пасток» під час ідентифікації осіб. Питання використання кримінального провадження суто як інструменту для збору геномної інформації та зумовлена цим системна колізія ними комплексно не розглядалися. Саме цей аспект у запропонованому ракурсі було досліджено вперше.

Метою статті є комплексний аналіз теоретичних і практичних проблем досудового розслідування фактів безвісного зникнення в умовах воєнного стану, виявлення системної колізії між гуманітарною та процесуальною функціями, обґрунтування пропозицій щодо запровадження адміністративної процедури відбору ДНК-зразків для підвищення ефективності слідчої діяльності.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабна війна Росії проти України спричинила безпрецедентну гуманітарну кризу, наслідком якої стала поява десятків тисяч безвісти зниклих осіб. За офіційними даними, ця цифра перевищує 70 тисяч [1], а за неофіційними даними міжнародних організацій, кількість звернень сягає сотень тисяч [2]. У цих умовах органи досудового розслідування зіткнулися не лише з об'єктивними перешкодами (відсутність фізичного доступу до місця події, активні бойові дії), а й з фундаментальною системною колізією національного законодавства, яка потребує негайного наукового переосмислення.

Аналіз правозастосовної практики свідчить, що чинна модель розшуку й ідентифікації зниклих осіб базується на вимушеній підміні понять. Кримінально-процесуальний механізм, основним завданням якого є досудове розслідування злочину та притягнення винних до відповідальності, де-факто використовується як єдиний доступний інструмент для виконання суто гуманітарної (адміністративної) функції – відбору геномної інформації людини, ДНК-зразків у родичів безвісти зниклих осіб.

Нормативне підґрунтя цієї проблеми криється у фрагментарності національного законодавства. З одного боку, спеціальні закони (Закон України (далі – ЗУ) «Про правовий статус осіб, зниклих безвісти за особливих обставин» [3] та ЗУ «Про державну реєстрацію геномної інформації людини» [4]) визначають завдання щодо розшуку та створюють національний реєстр (далі – ЦОГОЛ). Проте вони не надають жодного позапроцесуального (адміністративного) механізму для наповнення цього реєстру даними родичів безвісти зниклих осіб. З іншого боку, єдиним легальним шляхом отримання таких зразків залишається ст. 245 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України (отримання зразків для експертизи). Оскільки ця слідча (розшукова) дія можлива суто в межах відкритого кримінального провадження, слідчі підрозділи Національної поліції України (далі – НПУ) змушені автоматично реєструвати відомості в Єдиному реєстрі досудових розслідувань (далі – ЄРДР) за ч. 1 ст. 115 КК України (умисне вбивство) за кожним фактом зникнення, навіть за відсутності об'єктивних даних про вчинений злочин, тобто смерть людини.

Така ситуація створює феномен, який ми пропонуємо визначати як «процесуальна пастка». Слідчий після отримання заяви про зникнення особи (наприклад, військовослужбовця під час виконання бойового завдання або цивільного на ТОТ чи в зоні ведення активних бойових дій) юридично зобов'язаний розпочати досудове розслідування особливо тяжкого злочину. Однак фактично він позбавлений можливості провести більшість слідчих (розшукових) дій: огляд місця події

неможливий через відсутність фізичного доступу до нього, що заважає безпосередньому сприйняттю інформації слідчим, свідки часто відсутні або не хочуть брати участі в таких провадженнях. Єдиною результативною і реально корисною дією в таких провадженнях є лише відбір ДНК-зразків у порядку ст. 245 КПК України та подальше призначення судової молекулярно-біологічної експертизи, з подальшим встановленням і поміщенням ДНК-профілю родичів до бази ЦОГОЛ. Після цих дій таке кримінальне провадження перетворюється на «мертвий вантаж». Воно формально залишається відкритим роками, потребує від слідчого, хоча і мінімальної, але імітації активної діяльності (складання плану ЄРД, складання та надсилання формальних запитів, доручень), що призводить до критичного перевантаження системи. За даними керівництва ГСУ НПУ, навантаження на слідчих зросло щонайменше на 300% [5], що прямо впливає на якість розслідування інших категорій тяжких і особливо тяжких злочинів [6].

Варто детальніше зупинитися на механізмі виникнення цього штучного перевантаження. Ст. 245 КПК України, яка регламентує отримання зразків для експертизи, імперативно встановлює, що відібрання біологічних зразків в особи здійснюється на підставі постанови слідчого/прокурора, а в разі необхідності примусового відібрання – за ухвалою слідчого судді, на підставі клопотання прокурора. Ключовим тут є те, що слідчий, прокурор і слідчий суддя є суб'єктами виключно кримінального процесу, їхні повноваження виникають лише після внесення відомостей до ЄРДР. Тобто законодавець не залишив жодної «лазівки» для проведення цієї дії в адміністративному (позапроцесуальному) порядку й передбачає, що нині в Україні відібрати біологічні зразки можливо лише на підставі ст. 245 КПК України.

Це призводить до абсурдної з погляду криміналістики ситуації: слідчий змушений імітувати процес досудового розслідування вбивства там, де його завданням є суто сервісна функція – допомога сім'ї в пошуку безвісти зниклого родича. На практиці цей громіздкий алгоритм виглядає таким чином: родичі безвісти зниклої особи приходять до центру з розшуку осіб, зниклих безвісти за особливих обставин, де пишуть заяву. Якщо зниклий – цивільний, подається звичайна заява, якщо військовослужбовець – додатково необхідна повістка (сповіщення) про зникнення безвісти від місцевого РТЦК та СП. На підставі цих документів слідчий зобов'язаний внести відомості до ЄРДР за ч. 1 ст. 115 КК України з позначкою «безвісти зниклий».

Далі запускається маховик процесуальних дій: слідчий допитує родича (або заявника) як потерпілого. Під час допиту необхідно детально встановити анкетні дані зниклого, його антропометричні дані, обставини зникнення (в/ч, локація тощо), особливі прикмети. Окрім цього, слідчий збирає копії паспортів, фотографії та інші матеріали для ідентифікації. Лише після цього відбувається ключова дія: слідчий залучає експерта-криміналіста (або проводить інструктаж для самостійного відбору особою) для відбору біологічних зразків (буквального епітелію), після чого упакує і опечатує їх. Фінальним етапом активної фази є винесення постанови про призначення судової молекулярно-генетичної експертизи для встановлення ДНК-профілю та його внесення до ЦОГОЛ.

І все. На цьому активна робота слідчого в цьому кримінальному провадженні фактично завершена, у справі залишаються лише запити та доручення оперативним підрозділам УКР та ВПК, які радше мають формальний

характер. Отже, слідчий змушений відкривати повноцінне кримінальне провадження за особливо тяжким злочином лише заради двох, по своїй суті адміністративних, дій – отримання біологічних зразків і призначення експертизи.

Ситуація ускладнюється законодавчими обмеженнями щодо закриття таких кримінальних проваджень. Навіть у випадках, коли особу ідентифіковано та поховано, слідчий фактично має процесуальні підстави для закриття такої справи через вимоги ст. 284 КПК України в поєднанні зі ст. 20 спеціального ЗУ [3], але не може цього зробити через відсутність вказівки від прокурора, який не отримує такої вказівки від свого керівника, бо вони не знають що робити з такими провадженнями, що з ними відбудеться в майбутньому (чи передадуть їх до міжнародних судів як докази воєнних злочинів РФ в Україні). Це створює юридичний колапс, коли кримінальні провадження такої категорії накопичуються в геометричній прогресії без перспективи їх процесуального завершення.

Окремою проблемою, що поглиблює кризу ідентифікації, є неефективність превентивних систем обліку. Наше дослідження виявило диспропорцію в підходах силових відомств. Якщо МВС забезпечило більш-менш системний відбір ДНК-зразків в особового складу відповідно до Порядку [7], то МО України, попри вимоги законодавства, не реалізувало механізм повального обов'язкового відбору біологічних зразків у мобілізованих і кадрових військовослужбовців. Це призвело до парадоксальної ситуації: слідчі підрозділи НПУ, що діяли реактивно (після знищення особи), зібрали більше зразків у родичів (приблизно 280 тис.), ніж оборонне відомство превентивно у військовослужбовців (приблизно 225 тис.) [8]. Відсутність ДНК-профілю бійця в базі ЦОГОЛ робить неможливою його швидку ідентифікацію в разі загибелі, особливо якщо він є сиротою або його родичі перебувають на ТОТ. Створення МО окремих відомчих баз даних замість інтеграції із ЦОГОЛ лише ускладнює взаємодію та вимагає від слідчого додаткових бюрократичних дій.

Навіть більше, проблема з базами даних Міністерства оборони має не лише кількісний, але і якісний вимір. Навіть ті ДНК-зразки, які вдалося відібрати, фактично зберігаються у відомчих реєстрах, які не мають автоматизованого обміну даними із ЦОГОЛ. Тобто слідчий НПУ, який виявив невпізнаний труп, відібрав у нього ДНК-зразки та призначив експертизу, після чого його ДНК-профіль вноситься до бази ЦОГОЛ. Якщо ДНК-профіль загиблого військового зберігається в закритій базі МО і не був переданий до бази ЦОГОЛ, автоматизованого збігу не відбудеться. Для встановлення істини слідчому доведеться писати запити до МО, чекати на відповідь (що теж потребує чимало часу). Водночас труп залишається в морзі як невпізнаний, а його родина продовжує чекати на хоча б якусь інформацію, поки відбувається бюрократична тяганина.

Не витримують критики й альтернативні методи ідентифікації, як-от дактилоскопія та судова одонтологія, через відсутність наповнених баз даних порівняння. Аналіз Положення про АДІС [9] засвідчив, що джерела її наповнення орієнтовані на кримінальний елемент (затримані, підозрювані, судимі), тоді як категорія військовослужбовців або поліцейських у переліку взагалі відсутня. В умовах, коли ризик загибелі або поранення, що унеможливує впізнання, є високим, відбитки пальців могли б стати швидким і надійним інструментом іденти-

фікації. Отже, це створює парадоксальну ситуацію: держава має більше шансів швидко ідентифікувати раніше судиму особу, ніж захисника, який не мав кримінального минулого або проблем із поліцією.

Ще більш критичною є ситуація зі стоматологічною ідентифікацією. Аналіз Інструкції до форми № 043/о [10] доводить, що стоматологічні дані в Україні є децентралізованими (розкиданими по тисячах клінік), не стандартизованими та ведуться переважно в паперовій формі (бо електронний примірник радше рекомендація з Інструкції). Це унеможливує оперативне отримання слідчим ante-mortem даних (прижиттєвої карти зубів) для порівняння з post-mortem (картою зубів трупу). Фактично, дієві у світовій практиці методи в українських реаліях залишаються недоступними через організаційні прорахунки та відсутність цифровізації.

Міжнародний досвід країн, що пройшли через збройні конфлікти (зокрема, діяльність ІСМР на Балканах [11] і UBPD у Колумбії [12]), переконливо доводить ефективність розмежування функцій пошуку (ідентифікації) та правосуддя (кримінальне переслідування). У цих країнах збір біологічних зразків здійснювався як гуманітарна, позапроцесуальна (адміністративна) дія, що базується на добровільній згоді та не потребує відкриття кримінального провадження та втручання поліції на тому етапі, коли немає тіла.

Для розуміння ефективності запропонованої моделі варто звернутися до деталей роботи ІСМР на Західних Балканах. Після війни в 1990-х рр. було приблизно 40 000 зниклих безвісти осіб. ІСМР, маючи міжнародний мандат, запровадила революційний на той час підхід: масовий збір зразків крові в родичів (понад 90 000 зразків) здійснювався мобільними групами в таборах біженців і населених пунктах без участі прокурорів чи поліції. Це була суто гуманітарна місія. Зібрані дані вносилися в єдину базу, яка була захищена, але доступна для порівняння. Коли знаходили масові поховання, ДНК-профілі решток одразу «проганяли» через цю базу. Результат – безпрецедентний рівень ідентифікації в історії, що сягнув понад 75% від загальної кількості загиблих у цій війні.

Висновки. Виходячи з вищевикладеного, розв'язання окресленої проблематики лежить у площині переходу до «двотрекової» моделі розслідування. Необхідно на законодавчому рівні розмежувати гуманітарний і процесуальний аспекти. Гуманітарний трек має передбачати адміністративну (позапроцесуальну) процедуру добровільного відбору ДНК-зразків у родичів на підставі заяви до Уповноваженого у справах безвісти зниклих осіб або ЦНАП, без внесення відомостей до ЄРДР. Це дозволить швидко наповнювати базу ЦОГОЛ і усуне штучне навантаження зі слідчих підрозділів НПУ. Процесуальний трек (відкриття кримінального провадження) має застосовуватися імперативно лише в разі безпосереднього виявлення тіла (для проведення огляду трупа та призначення СМЕ) або за наявності обґрунтованої підозри щодо вчинення воєнного злочину (катування, страта). Тільки такий підхід дозволить збалансувати навантаження на правоохоронну систему та забезпечити ефективний захист прав родин зниклих безвісти осіб. Окрім того, критично важливим є вдосконалення превентивних систем: забезпечення реального 100% відбору ДНК-зразків у військових у МО з інтеграцією в базу ЦОГОЛ, включення військовослужбовців і поліцейських до АДІС як об'єктів відбору, цифровізацію та стандартизацію стоматологічних карт форми № 043/о.

Список використаних джерел

1. Скількох українців вважають зниклими безвісти через війну? Дані від Уповноваженого. *Українська правда. Життя*. URL: <https://life.pravda.com.ua/society/skilkoh-lyudey-v-ukrajini-vvazhayut-zniklimi-bezvisti-statistika-307827> (дата звернення: 12.10.2025).
2. Мамедов Г. А. Право знати: понад 400 000 зниклих безвісти. *Українська правда*. URL: <https://blogs.pravda.com.ua/authors/mamedov/6823136834a46> (дата звернення: 12.10.2025).
3. Про правовий статус осіб, зниклих безвісти: Закон України від 12.07.2018 р. № 2505–VIII, станом на 04.07.2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> (дата звернення: 04.11.2025).
4. Про державну реєстрацію геномної інформації людини: Закон України від 09.07.2022 р. № 2391–IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> (дата звернення: 04.11.2025).
5. Перший збіг ДНК – це лише зачіпка: у МВС розповіли про пошуки зниклих безвісти. *Укрінформ*. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3967258-persij-zbig-dnk-ce-lise-zacipka-u-mvs-rozpovili-pro-posuki-zniklih-bezvisti.html> (дата звернення: 03.11.2025).
6. У Нацполіції розповіли яких злочинів стало більше в Україні під час війни. *Українські новини*. URL: <https://ukranews.com/ua/news/979378-v-natspolitsiyi-rozpovily-yakyh-zlochyniv-stalo-bilshe-v-ukrajini-pid-chas-vijny> (дата звернення: 04.11.2025).
7. Про затвердження Порядку відбору біологічного матеріалу у військовослужбовців, поліцейських, осіб рядового та начальницького складу служби цивільного захисту та його зберігання: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 19.04.2023 р. № 323. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0799-23#Text> (дата звернення: 04.11.2025).
8. 225 тисяч зразків ДНК – ЗСУ переходить на автоматизовану генетичну базу для ідентифікації бійців. *Судово-юридична газета*. URL: <https://sud.ua/uk/news/ukraine/330898-225-tysyach-obraztsov-dnk-vsu-perekhodit-na-avtomatizovannuyu-geneticheskuyu-bazu-dlya-identifikatsii-boytsov> (дата звернення: 11.11.2025).
9. Про затвердження Положення про функціональну підсистему «Автоматизована дактилоскопічна ідентифікаційна система» єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 23.09.2024 р. № 640. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1691-24#Text> (дата звернення: 12.11.2025).
10. Інструкція щодо заповнення форми первинної облікової документації № 043/о «Медична карта стоматологічного хворого № ___»: наказ МОЗ України від 14.02.2012 р. № 110. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0678-12#Text> (дата звернення: 12.11.2025).
11. Історія Міжнародної комісії з питань зниклих безвісти. *Міжнародна комісія з питань зниклих безвісти*. URL: <https://icmp.int/uk/про-icmp/історія> (дата звернення: 04.11.2025).
12. Search unit for persons reported missing (UBPD). *Missing Persons Global Response*. URL: <https://missingpersons.icrc.org/directory/search-unit-persons-reported-missing-ubpd> (дата звернення: 04.11.2025).

References

1. Skilkoh ukrainsiv vvazhaiut znyklymy bezvisty cherez viinu? Dani vid Upovnovazhenoho (2025). [How many Ukrainians are considered missing due to the war? Data from the Commissioner]. *Ukrainska pravda. Zhyttia*. Retrieved from <https://life.pravda.com.ua/society/skilkoh-lyudey-v-ukrajini-vvazhayut-zniklimi-bezvisti-statistika-307827> [in Ukrainian].
2. Mamedov, H. (2025). Pravo znaty: ponad 400 000 znyklykh bezvisty [The right to know: over 400,000 missing persons]. *Ukrainska pravda*. Retrieved from <https://blogs.pravda.com.ua/authors/mamedov/6823136834a46> [in Ukrainian].
3. Pro pravovy status osob, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn: Zakon Ukrainy vid 12.07.2018 № 2505–VIII (2025, July 4). [On the legal status of persons missing under special circumstances: Law of Ukraine dated July 12, 2018 № 2505–VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2505-19#Text> [in Ukrainian].
4. Pro derzhavnu reiestratsiiu henomnoi informatsii liudyny: Zakon Ukrainy vid 09.07.2022 № 2391–IX (2022, July 9). [On state registration of human genomic information: Law of Ukraine dated July 9, 2022 № 2391–IX]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2391-20#Text> [in Ukrainian].
5. Pershyi zbih DNK – tse lyshe zachipka: u MVS rozpovily pro poshuky znyklykh bezvisty (2025). [The first DNA match is just a clue: the Ministry of Internal Affairs told about the search for missing persons]. *Ukrinform*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3967258-persij-zbig-dnk-ce-lise-zacipka-u-mvs-rozpovili-pro-posuki-zniklih-bezvisti.html> [in Ukrainian].
6. V Natspolitsii rozpovily, yakykh zlochyniv stalo bilshe v Ukraini pid chas viiny (2025). [The National Police told which crimes have increased in Ukraine during the war]. *Ukrainski novyny*. Retrieved from <https://ukranews.com/ua/news/979378-v-natspolitsiyi-rozpovily-yakyh-zlochyniv-stalo-bilshe-v-ukrajini-pid-chas-vijny> [in Ukrainian].
7. Pro zatverdzhennia Poriadku vidboru biolohichnoho materialu u viiskovosluzhbovtiv, politseiskykh, osib riadovoho ta nachalnytskoho skladu sluzhby tsyvilnoho zakhystu ta yoho zberihannia: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 19.04.2023 № 323. (2023). [On approval of the Procedure for sampling biological material from military personnel, police officers, rank and file and senior staff of the civil protection service and its storage: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated April 19, 2023 № 323]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0799-23#Text> [in Ukrainian].
8. 225 tysyach zrazkiv DNK – ZSU perekhodyt na avtomatyzovanu henetychnu bazu dlia identyfikatsii bitsiv (2025). [225 thousand DNA samples – the Armed Forces of Ukraine are switching to an automated genetic database for the identification of fighters]. *Sudovo-yurydychna hazeta*. Retrieved from <https://sud.ua/uk/news/ukraine/330898-225-tysyach-obraztsov-dnk-vsu-perekhodit-na-avtomatizovannuyu-geneticheskuyu-bazu-dlya-identifikatsii-boytsov> [in Ukrainian].
9. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro funktsionalnu pidsystemu “Avtomatyzovana daktyloskopichna identyfikatsiina sistema” yednoi informatsiinoi systemy Ministerstva vnutrishnikh sprav: nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 23.09.2024 № 640 (2024, September 23). [On approval of the Regulation on the functional subsystem “Automated Fingerprint Identification System” of the unified information system of the Ministry of Internal Affairs: Order of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine dated September 23, 2024 № 640]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1691-24#Text> [in Ukrainian].

10. Instruktsiia shchodo zapovnennia formy pervynnoi oblikovoi dokumentatsii № 043/o “Medychna karta stomatolohichnoho khvoroho №”: *Nakaz MOZ Ukrainy vid 14.02.2012 № 110 (2012, February 14) [Instruction on filling out the form of primary accounting documentation № 043/o “Medical card of a dental patient №”*: Order of the Ministry of Health of Ukraine dated February 14, 2012 № 110]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0678-12#Text> [in Ukrainian].

11. Istoriiia – Mizhnarodnoi komisii z pytan znyklykh bezvisty (n.d.). [History – International Commission on Missing Persons]. *Mizhnarodna komisiia z pytan znyklykh bezvisty*. Retrieved from <https://icmp.int/uk/про-icmp/історія> [in Ukrainian].

12. Search unit for persons reported missing (UBPD) (n.d.). *Missing Persons Global Response*. Retrieved from <https://missingpersons.icrc.org/directory/search-unit-persons-reported-missing-ubpd>

Hruzd Oleksandr,

Candidate of Law,

Head of the Department of Criminal Procedure and Criminology

(*Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0370-3791>

Sendik Ihor,

Cadet of the faculty of training specialists for

Pre-Trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine

(*Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi*)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4181-3534>

CURRENT ISSUES OF PRE-TRIAL INVESTIGATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS REGARDING MISSING PERSONS UNDER MATERIAL LAW

The article is devoted to the investigation of urgent problems of pre-trial investigation in criminal proceedings on the facts of missing persons under martial law. It is noted that the current search model is characterized by a fundamental systemic collision, where the criminal procedural mechanism is used for other purposes. The views of scientists and the analysis of regulatory acts regulating the status of missing persons and the procedure for genomic registration are presented in order to identify the causes of procedural traps. It has been established that the registration of proceedings under Article 115 of the Criminal Code of Ukraine is often carried out solely for the purpose of obtaining a procedural basis for the selection of biological samples from relatives, which creates an artificial load on the investigative bodies. Attention is drawn to the fact that such a practice leads to the accumulation of thousands of formal proceedings that have no investigation prospects, but require the investigator to perform procedural actions. The shortcomings of preventive accounting systems were investigated, in particular; the lack of systemic collection of DNA from military personnel and the imperfections of alternative identification databases (ADIS, dental maps). It is proposed to introduce an administrative (non-procedural) procedure for the collection of DNA samples in order to separate the humanitarian and criminal tracks, which will allow to unload the pre-trial investigation bodies and increase the efficiency of the search.

Key words: forensic examination, criminal proceedings, investigative (search) action, pre-trial investigation, martial law, DNA, interaction, special knowledge.

Надіслано до редколегії 27.11.2025
Рекомендовано до публікації 22.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 341.6:347.965:343.132:343.102
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-4>

Євтушенко Ольга Вікторівна,
начальник управління міжнародної комунікації
(Головне слідче управління Національної поліції України, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8898-5737>

ПРАКТИКА ЄСПЛ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ОБШУКІВ У АДВОКАТА

Актуальність даного дослідження обумовлена зростаючою кількістю випадків проведення обшуків, спрямованих на адвокатів, зокрема в їхніх житлових приміщеннях, офісах і транспортних засобах. Протягом останніх років такі дії набули характеру тривожної тенденції. Порушення прав адвокатів, ігнорування нормативно закріплених гарантій їхньої діяльності та зловживання повноваженнями з боку правоохоронних органів стали не епізодичними явищами, а системною проблемою. У зв'язку з цим виникає необхідність ґрунтовного аналізу існуючих наукових досліджень українських вчених щодо цієї проблеми, а також практики Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), яка містить його правові позиції стосовно процедури проведення обшуків у адвокатів. У статті акцентується увага на тому, що практичні рекомендації, розроблені ЄСПЛ, частково регулюють організацію обшуків, а також допомагають визначити можливі недоліки окремих процедур.

Ключові слова: обшук, приміщення адвоката, адвокатська діяльність, практика ЄСПЛ, адвокатська таємниця, слідчі (розшукові) дії.

Постановка проблеми. Значним прогресом для нашої держави на шляху до утвердження демократичних стандартів стало офіційне визнання юридичної сили рішень Європейського суду з прав людини. Це забезпечує кожному громадянину право звертатися до цього суду, яке закріплено в статті 55 Конституції України, а також у положеннях Конвенції про захист прав і основоположних свобод людини, ухваленої у 1950 році [1].

Такі звернення переважно стосуються питань, які лежать у сфері діяльності правоохоронних органів. У випадку, якщо Європейський суд визнає порушення прав людини, держава-учасниця Конвенції буде зобов'язана не лише сплатити постраждалому визначену судом суму як компенсацію за завдану шкоду, а й виконати низку додаткових заходів. Ці заходи поділяються на дві категорії: індивідуальні, спрямовані на відновлення порушених прав конкретної особи, та загальні, метою яких є запобігання подібним порушенням у майбутньому. Останнє передбачає внесення змін до національного законодавства або коригування існуючої правозастосовної практики.

Згідно зі статистичними даними, наданими Асоціацією адвокатів щодо випадків проведення обшуків, у 2024 році було зафіксовано 416 повідомлень про обшук та затримання адвокатів. Крім того, зареєстровано 453 випадки, коли представники регіональних рад адвокатів брали участь у таких заходах, а також 39 випадків обшуків або затримань, здійснених без попереднього інформування відповідних рад адвокатів. За перші два квартали 2025 року було отримано 147 повідомлень про обшук

та затримання адвокатів, зафіксовано 180 випадків участі представників рад адвокатів, а також 18 епізодів проведення обшуків або затримань без попередження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Певні спірні аспекти правового регулювання проведення обшуків у адвокатів, з урахуванням практики Європейського суду з прав людини, були предметом аналізу в дослідженнях фахівців у галузі права С. В. Оверчука [2], Ю. М. Черноус [3], В. В. Гвоздюка [4], Л. П. Нестерчука [5], І. М. Чекмарьова [6].

Водночас, визнаючи заслуги цих науковців, скористаємося їхніми напрацюваннями та досягненнями для розв'язання багатьох питань, які в цій сфері досі залишаються предметом дискусій.

Метою дослідження є аналіз практики Європейського суду з прав людини у правовому регулюванні обшуків у адвоката, встановлення шляхів посилення прав і гарантій для адвокатів в Україні, а також зміцнення захисту адвокатської таємниці під час обшуків у житлі або інших приміщеннях, що належать адвокатам.

Виклад основного матеріалу. У другому розділі Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод зазначено, що реалізація зобов'язань, закріплених у міжнародному договорі, повинна здійснюватися з урахуванням тлумачень, наданих Європейським судом з прав людини (ЄСПЛ). Цей підхід базується на положеннях статті 32 Конвенції [7], яка встановлює, що юрисдикція Суду охоплює всі питання, пов'язані з тлумаченням і застосуванням самої Конвенції, а також її протоколів. Рішення Європейського суду з прав люди-

ни, обов'язково, слід враховувати під час кримінальних проваджень, адже їхній прецедентний характер поширюється на всі держави, які ратифікували Конвенцію про захист прав людини і основоположних свобод [8]. Наприклад, у своїх рішеннях суд визначив чіткі позиції щодо заборони катувань, нелюдського поводження чи покарання (стаття 3 Конвенції), забезпечення права на недоторканність приватного життя (стаття 8 Конвенції), а також умов та меж його обмеження у контексті розслідувань тощо [9].

Ю. М. Черноус та В. В. Гвоздюк у своїй науковій праці «Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини» акцентують увагу на необхідності забезпечення прав людини, особливо права на повагу до приватного життя, житла, сімейного життя та кореспонденції при здійсненні слідчих (розшукових) дій у житлі або інших володіннях особи. Автори підкреслюють, що ключовою вимогою для проведення обшуку є наявність законної підстави у вигляді ухвали слідчого судді. Ця вимога поширюється навіть на випадки невідкладного проведення обшуку з обов'язковим подальшим отриманням дозволу слідчого судді [10].

У науковій роботі В. В. Гвоздюка «Тактика проведення обшуку з урахуванням практики Європейського суду з прав людини» акцентовано увагу на важливості використання рішень цього суду для підвищення ефективності реалізації робочого та завершального етапів обшуку. Зокрема, зазначено, що при підготовці плану даної слідчої (розшукової) дії доцільно вносити посилання на конкретні рішення Європейського суду з прав людини або включати узагальнені висновки, які відображають його правові позиції щодо проведення обшуків у різноманітних обставинах. Висвітлено, що практичні рекомендації, розроблені судом, частково регламентують порядок організації обшуків, а також дозволяють ідентифікувати можливі недоліки окремих процедур. Такі інструменти можуть слугувати цінним орієнтиром для співробітників органів досудового розслідування та прокурорів. Детальне опрацювання позицій Європейського суду сприяє підвищенню якості тактики проведення обшуків і забезпечує відповідність цього процесу міжнародним стандартам обшуку [4].

У праці Л. П. Нестерчука «Питання регулювання адвокатської таємниці країн Європейського Союзу та України» підкреслюється важливість розробки й адаптації міжнародно-правових стандартів захисту адвокатської таємниці в Україні. Автор зазначає, що Європейський суд з прав людини у своїх прецедентних рішеннях сформулював ключові принципи забезпечення гарантій адвокатської таємниці в кримінальному судочинстві, які наразі є усталеними нормативними орієнтирами для країн-членів Європейського Союзу [5].

І. В. Боса у статті «Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації» зазначає, що система гарантій цієї діяльності, закріплена чинним законодавством, створена з урахуванням положень міжнародних нормативних документів, судової практики та впроваджених світових стандартів функціонування інституту адвокатури. Водночас існують проблеми щодо узгодженості норм матеріального та процесуального права, які регулюють реалізацію цих гарантій. Для забезпечення ефективних умов їх дотримання необхідно повністю імплементувати принципи незалежності адвокатури та конфіденційності її діяльності, що становлять основоположні елементи функціонування цього правового інституту [11].

Науковці Ю. П. Аленін та ін. обґрунтовано підкреслюють, що в таких ситуаціях рішення Європейського суду з прав людини стають прецедентними. [12].

С. В. Оверчук у своїй роботі «Обшук житла адвоката та приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність: прецедентна практика Європейського суду з прав людини» зазначає, що враховуючи, що Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод є частиною національного законодавства України, адвокат має право застосовувати її та посилається на її положення, які розтлумачені ЄСПЛ, для захисту як своїх прав, так і прав своїх клієнтів, а національні суди зобов'язані враховувати ці положення при ухваленні рішень [2].

Право на недоторканність житла є невід'ємною частиною системи особистих прав людини, закріпленої у Конституції України та міжнародних документах. Як справедливо зазначають українські дослідники О. В. Ільченко і А. Р. Голоха у своєму дослідженні «Правові аспекти проведення слідчих розшукових дій, пов'язаних з проникненням в житло» це право становить одну з ключових основ демократичного суспільства та принципу верховенства права. Водночас практика його реалізації в сучасній Україні демонструє низку системних проблем, які стосуються як нормативно-правової бази, так і безпосереднього застосування норм на практиці. Особливі труднощі викликають питання тлумачення змісту цього права, визначення прийнятних меж його обмеження та забезпечення дієвого судового захисту [13].

Ю. М. Кириченко та Н. О. Резанова у своєму дослідженні «Право на недоторканність житла в Україні та європейських державах: порівняльно-правові аспекти конституційного регулювання» дійшли висновку про необхідність адаптації статті 30 Конституції України до міжнародно-правових стандартів у сфері захисту прав людини. У роботі досліджено конституційні підходи до врегулювання права на недоторканність житла, які закріплені в українській Конституції, а також в аналогічних статтях конституцій європейських країн. Зокрема, зазначено, що у країнах Європи ці норми є більш конкретизованими та передбачають чіткі винятки, які супроводжуються обов'язковим процедурним обґрунтуванням. Автори аргументували важливість оновлення відповідної статті Конституції України у відповідності до вимог міжнародних документів з прав людини, враховуючи позитивний іноземний досвід конституційного регулювання права на недоторканність житла. Таке реформування також сприятиме вирішенню наявних суперечностей між нормами міжнародного права і національним законодавством України [14].

Але, як зазначає дослідник А. П. Роне у своїй праці «Підстави криміналізації порушення недоторканності житла за ст. 162 ККУ», навіть за поточної редакції Конституції, вторгнення до житла може здійснюватися виключно на підставі обґрунтованого судового рішення. Водночас існує необхідність у подальшій деталізації законодавчих виключень, зокрема в аспекті уточнення змісту категорії «невідкладності» [15].

Науковці Н. П. Черняк і В. М. Кіяниця у своїй статті «Актуальні проблеми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами під час призначення та проведення обшуку», наголошують, що ухвалою слідчого судді дозвіл на проведення обшуку надається виключно слідчому або прокурору [16]. Присутність оперативних працівників у житлових приміщеннях без відповідного дозволу (ухвали слідчого судді) під час обшуку є недопустимою, оскільки це суттєво порушує Конституцію України [17], Конвенцію про захист прав людини і основоположних

свобод від 4 листопада 1950 року [7], а також Кримінальний процесуальний кодекс України [18]. Такі дії можуть призвести до того, що отримані під час обшуку докази будуть визнані недопустимими. Таким чином, єдиною законною підставою для присутності оперативного працівника під час обшуку, відповідно до частини 1 статті 233 КПК України, є ухвала слідчого судді, яка передбачає дозвіл оперативному підрозділу на проведення обшуку. Відсутність такого дозволу свідчить про незаконність проникнення оперативного працівника до житла чи іншого володіння особи. Отже, з наведеного випливає, що оперативний підрозділ не має права виконувати обшук за дорученням слідчого [16].

Як зазначає дослідник О Солдатенко у своїй статті «Проблемні питання та перспективи вдосконалення правового регулювання процедури проведення обшуку як слідчої (розшукової) дії», наявність ухвали слідчого судді далеко не завжди гарантує законність проведення обшуку. Окрім перевірки наявності відповідного документа, важливо встановити, як саме був реалізований судовий контроль. Зокрема, чи ретельно суддя дослідив обґрунтованість підозри, яка слугує підставою для обшуку, чи виклав дозвіл таким чином, щоб забезпечити відповідність його межам розумності, і чи переконався особисто у тому, що проведення обшуку за вказаною адресою, на яку було подано клопотання, справді здатне надати необхідні докази [19].

І. М. Чекмарьова, В. В. Ярош, Л. М. Кулик «Аналіз міжнародного законодавства щодо порушення недоторканності житла» у статті підкреслено відмінності між правовими системами різних держав у контексті регулювання питання недоторканності житла, що значною мірою визначає специфіку судового контролю та застосування правових норм у практиці. Розглянуто проблеми порушення цього права, їх правові наслідки, а також проаналізовано особливості судової практики, зокрема справи Європейського суду з прав людини (ЄСПЛ), в яких оцінювалося втручання в приватне життя, житло й кореспонденцію. Окрему увагу звернено на труднощі, що виникають через відсутність чіткого визначення терміна «житло» в українському законодавстві, яке створює перешкоди для ефективного захисту прав громадян. Дослідження вказує на те, що питання окреслення меж поняття «житло» залишається актуальним і потребує додаткових уточнень у законодавчих актах. Відзначено важливу роль судів у забезпеченні дотримання цих прав, із особливим наголосом на тому, як недоліки в правовому регулюванні можуть позначатися на реальних механізмах захисту прав людини в умовах сучасних викликів [6].

Ми погоджуємося з думкою М. Семенова та Є. Єрмоленко, які у своїй роботі «Адвокатська таємниця: проблеми законодавчого регулювання на шляху євроінтеграції» прийшли до висновку, що чинне законодавство України містить низку положень, спрямованих на забезпечення реалізації адвокатської діяльності, захист професійних прав адвокатів, дотримання принципу конфіденційності та збереження адвокатської таємниці. Однак, для більш ефективного забезпечення умов для адвокатської діяльності та охорони професійної таємниці адвокатів необхідно подальше вдосконалення нормативної бази. Це передбачає приведення законодавства у відповідність із вимогами євроінтеграції України та врахування практики Європейського суду з прав людини [20].

Заслуговує на увагу робота І. І. Присяжнюка «Правове регулювання права на недоторканість житла та іншого володіння особи: зміни за останнє десятиліття та

перспективи розвитку». Автор виділяє проблеми застосування норм вітчизняними судами та Європейським судом з прав людини, наголошуючи на динамічному розвитку права на недоторканність житла. Це підкреслює необхідність законодавчих змін. У статті зазначено, що на регулювання цього права вплинули як внутрішні перетворення, так і зовнішні фактори. Дослідження демонструє дві ключові тенденції. По-перше, вітчизняне законодавство поступово адаптується до стандартів пропорційності ЄСПЛ, наприклад, через вимоги про судовий дозвіл на обшуки, обов'язкове ведення відеозапису та негайне ознайомлення осіб із протоколами обшуку. По-друге, існують суттєві недоліки: нечітке визначення поняття «невідкладної необхідності», недостатня ефективність засобів правового захисту від незаконних втручань та відставання цивільно-правових механізмів у порівнянні з гарантіями кримінального процесу [21]. Ми погоджуємося з твердженням науковця, що право на недоторканність житла в Україні займає провідну роль у структурі конституційно-правових гарантій особи, виступаючи важливим елементом забезпечення особистих свобод. Це право відображає глибинний зв'язок між автономією індивіда та встановленим правовим порядком держави. Його нормативна база сформувалася під впливом як національних традицій конституціоналізму, так і міжнародно-правових стандартів, зокрема через інтеграцію принципів Європейського суду з прав людини. Національне законодавство разом із практикою судових органів формує цілісну та ефективну модель захисту житла як недоторканного простору приватного життя, забезпечуючи баланс між охороною особистих прав і публічними інтересами. У цілому, для ефективного реалізації права на недоторканність житла необхідно не лише забезпечити стабільність нормативної бази, але й сприяти її динамічному розвитку у відповідь на актуальні суспільні виклики. Подальше вдосконалення чинного законодавства повинно бути невід'ємною складовою комплексної політики, метою якої є забезпечення реального захисту цього права, а не його формального декларування.

Україна, визнаючи дію Конвенції на своїй території, має обов'язок забезпечувати виконання її положень та використовувати прецеденти, сформовані Європейським судом з прав людини. Це визначає потребу у перекладі рішень Європейського суду державною мовою, що є ключовим для їхньої ефективного інтеграції у діяльність правоохоронних органів [3]. На сьогодні ця потреба є особливо актуальною для органів досудового розслідування, оскільки під час проведення обшуків у житлі або іншому володінні особи важливо враховувати положення відповідних рішень Європейського суду. Відсутність законодавчих норм у нормативних актах інших держав, які б регулювали питання проведення обшуків у житлових приміщеннях, іншому майні адвокатів або місцях їхньої професійної діяльності, призвела до появи справ, розглянутих Європейським судом з прав людини.

Наприклад, справа, що стосується скарги, поданої адвокатом Німітцем із Німеччини [22], який протягом кількох років представляв інтереси партії «Freiburg Bunte Liste». Як зазначено у справі, ордер на обшук його будинку і офісу був виданий з метою вилучення документів, що могли б розкрити особу К. Проте в ордері не було конкретно вказано місця пошуку або точного опису документів, які необхідно знайти. Під час обшуку було переглянуто чотири шафи з адвокатськими матеріалами, а також шість персональних дос'є адвоката. Адвокат

оскаржив законність дій правоохоронців у національних судах Німеччини, проте ті визнали обшук обґрунтованим, посилаючись на достатні аргументи, що матеріали могли бути виявлені за вказаними адресами. Вони також дійшли висновку, що обшук не порушив конфіденційність листування між адвокатом і його клієнтом, гарантовану §97 Кримінально-процесуального кодексу Німеччини, а отже, втручання в професійну діяльність адвоката не відбулося. Втім, Європейський суд з прав людини, розглянувши скаргу заявника, дійшов протилежного висновку. Суд постановив, що обшук в офісі адвоката порушив принципи, закріплені у статті 8 Європейської конвенції з прав людини та основоположних свобод 1950 року [7]. Суд підкреслив важливість захисту конфіденційної інформації, пов'язаної з професійною діяльністю адвоката, і наголосив на недопустимості втручання посадових осіб у такі питання без належного обґрунтування [23].

Деякі питання щодо законності обшуків у приміщеннях, які займають юридичні особи, висвітлює справа «Пеєв проти Болгарії» (Peev v Bulgaria, заява № 64209/01 від 26 липня 2007 року) [24]. Суд визнав, що проведення обшуків у робочих приміщеннях і кабінетах є втручанням у право особи на повагу до приватного життя та житла. Основне питання полягало в тому, чи обшук, здійснений у службовому кабінеті заявника, розташованому в будівлі органу державної влади, досягав рівня втручання в особисте життя. Ситуація розглядалася Європейським судом з прав людини через призму критерію «обґрунтованого очікування на приватність». Суд дійшов висновку, що заявник міг очікувати захисту права на приватне життя, якщо не в межах кабінету загалом, то щонайменше щодо елементів, як-от письмовий стіл і шафа для документів, де зберігалися його особисті речі. Це підтверджувала наявність значної кількості особистих предметів у зазначених місцях [8].

На основі аналізу рішення Європейського суду з прав людини у справі «Ратушна проти України» (Ratushna v Ukraine, заява № 17318/06 від 2 грудня 2010 року) [25] можна зробити висновок, що проведення обшуку можливе як у сторони чи учасника кримінального провадження, так і у третьої особи. Проте це допустиме лише за наявності ретельного та повного обґрунтування відповідних підстав в ухвалі слідчого судді. У зазначеній ухвалі мають бути чітко викладені: підстави для проведення обшуку, характеристики житла або іншого володіння особи, інформація про власника житла чи іншого володіння, про особу, яка фактично ним користується, а також конкретний перелік речей, документів чи осіб, яких планується знайти [26].

А саме у справі «Ратушна проти України» (Ratushna v Ukraine, заява № 17318/06 від 2 грудня 2010 року [25]) Європейський суд з прав людини розглянув скаргу заявниці, яка стверджувала порушення її права на повагу до житла, гарантованого статтею 8 Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 року [7]. Заявниця також наголошувала, що позбавлення ефективних засобів правового захисту суперечило статті 13 тієї ж Конвенції. Основний акцент скарги полягав в аргументації щодо необґрунтованості обшуку, проведеного 15 березня 2002 року. Зокрема, зазначалося, що обшук проводився на підставі постанови з неправильною адресою, яка не передбачала можливості оскарження, а самі дії працівників міліції супроводжувалися неправомірністю та грубістю. Також було висунуто звинувачення у підкиданні наркотичних засобів і патронів. Після тривалого розгляду справи Єв-

ропейський суд з прав людини визнав дії українських правоохоронців неправомірними та задовольнив позовні вимоги заявниці. Ця справа підкреслює важливість практики Європейського суду з прав людини у контексті забезпечення дотримання прав особи при здійсненні обшуків у житлі чи інших володіннях. Вона вимагає посиленого врахування стандартів Суду з метою забезпечення балансу між потребами правоохоронних органів та захистом фундаментальних прав людини.

На переконання Ю. М. Чорноус, участь України в міжнародних організаціях, таких як ООН і Рада Європи, визнання рішень Європейського суду з прав людини юридично обов'язковими, забезпечення пріоритету міжнародного права над національним, а також дотримання основних принципів і норм міжнародного права утворили важливе підґрунтя для впровадження прогресивних змін [3].

А. В. Матат звертає увагу на те, що питання захисту прав людини активно розглядають у рамках діяльності міжнародних організацій, зокрема Ради Європи. Серед основних проблем виділяється постійне зростання кількості скарг, що надходять до Європейського суду з прав людини. Більше половини рішень у цих справах стосується так званих «справ-клонів», які виникають через одну і ту саму системну проблему, не вирішену державою. Наголошується на важливості ефективного впровадження стандартів прав людини на державному рівні [27].

На цей час в Україні Асоціація адвокатів послідовно дотримується європейського вектора розвитку, активно взаємодіючи з міжнародними інституціями, такими як Міжнародна асоціація адвокатів, Рада Європи та інші організації. Її діяльність спрямована на вдосконалення законодавчої бази та запровадження найефективніших практик для забезпечення належного захисту прав адвокатів. Одним із прикладів такої співпраці стала участь представників Асоціації адвокатів у підготовці Конвенції Ради Європи щодо захисту професії юриста, яку було ухвалено 12 березня 2025 року Комітетом міністрів Ради Європи [28]. Це перший міжнародний договір, який цілеспрямовано орієнтований на захист юридичної професії. Конвенцію створено з метою гарантування безпечних і незалежних умов для здійснення адвокатської діяльності, що є невід'ємною складовою принципу верховенства права.

Варто зазначити, що 15 вересня 2025 року на позачерговому засіданні Рада адвокатів України ухвалила звернення до Президента України із закликом підписати Закон України № 4547-IX «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення та Кримінальний кодекс України щодо забезпечення гарантій адвокатської діяльності», який раніше був схвалений Верховною Радою 16 липня 2025 року [29].

Цей Закон встановлює адміністративну відповідальність за публічне ототожнення адвоката з його клієнтом. Однією з основних змін, внесених цим законодавчим актом, є оновлення статті 397 Кримінального кодексу України [30], яка стосується втручання у професійну діяльність адвоката захисника або представника, з більш детальним і розширеним змістом. Зокрема, під кримінальну відповідальність за новою редакцією підпадають такі дії:

– незаконне перешкоджання зустрічі адвоката з особою, яка отримує правову допомогу, а також будь-яке інше навмисне втручання в його професійну діяльність або реалізацію повноважень щодо захисту чи представництва клієнта відповідно до норм законів;

– дії, спрямовані на втручання в будь-якій формі у конфіденційне спілкування між адвокатом та його клієнтом, наприклад, шляхом прослуховування, перехоплення, запису змісту розмов, листування або повідомлень. Сюди ж відносяться незаконне дослідження, копіювання, вилучення або розголошення документів чи матеріалів, підготовлених або зібраних адвокатом;

– незаконне перевіряння, вилучення чи копіювання інформації, яка зберігається на пристроях чи носіях даних, що використовуються адвокатом у його професійній діяльності;

– незаконне проникнення до приміщення адвоката, його житла, офісу чи робочого місця; проведення обшуків або інших слідчих дій у таких приміщеннях;

– особисті обшуки адвоката; вимоги або незаконне вилучення його документів; інші дії, що спричиняють доступ третіх осіб до інформації про адвокатську діяльність та стосунки клієнта з адвокатом, що розкривають адвокатську таємницю, за винятком випадків, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України;

– аналогічні дії, вчинені службовими особами із використанням свого службового становища. Це оновлення покликане посилити захист професійних прав адвокатів та забезпечити належний рівень конфіденційності у правовій допомозі.

Справі «Резнік проти України» Європейський суд з прав людини приділив особливу увагу питанням порушення права на повагу до приватного життя, житла та кореспонденції, які гарантовані статтею 8 Конвенції. Порушення було виявлено у зв'язку з проведенням обшуку в будинку адвоката в рамках кримінального провадження, що стосувалося його клієнта, а також вилученням документів і носіїв даних. Суд наголосив на відсутності належних процесуальних гарантій захисту адвокатської таємниці, надмірно широкому обґрунтуванні ордеру на обшук та непропорційному втручанні в професійну діяльність адвоката [31].

Проведення обшуку житла, іншого майна чи приміщення, де адвокат здійснює свою професійну діяльність, здійснюється відповідно до положень статей 233–236 Кримінального процесуального кодексу України [18] та статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [32]. У пункті 2 статті 234 Кримінального процесуального кодексу вказано, що такі заходи проводяться на підставі ухвали слідчого судді місцевого загального суду, юрисдикція якого охоплює територіальне розташування органу досудового розслідування [18]. Крім цього, пункт 3 частини першої статті 23 Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» визначає, що оперативно-розшукові або слідчі дії стосовно адвоката можуть проводитися виключно на основі відповідної ухвали суду [32]. Ця ухвала має бути винесена на підставі відповідного клопотання Генерального прокурора, його заступників або прокурора Автономної Республіки Крим, області, міст Києва чи Севастополя.

У разі необхідності здійснення обшуку слідчий, за попереднім погодженням з прокурором або безпосередньо сам прокурор, звертається до слідчого судді із відповідним клопотанням. Це клопотання повинно містити такі обов'язкові відомості:

1. Назву та реєстраційний номер кримінального провадження.

2. Стисле викладення обставин кримінального правопорушення, у зв'язку з яким виникла потреба в проведенні обшуку.

3. Юридичну кваліфікацію кримінального правопорушення із зазначенням відповідної статті Кримінального кодексу України [30].

4. Підстави для проведення обшуку.

5. Житлове приміщення або інше володіння особи, чи їх частину, де планується здійснити обшук.

6. Відомості про власника вказаного житла чи майна та особу, яка фактично володіє ним.

7. Дані про осіб, яких розшукують, а також їхній зв'язок із можливим кримінальним правопорушенням.

8. Аргументовану необхідність отримання доступу до предметів, документів або інформації, які запитуються, якщо це неможливо здійснити добровільно (відповідно до частини другої статті 93 Кримінального процесуального кодексу України) чи за допомогою інших слідчих дій [18]. Зазначена вимога не застосовується у випадках пошуків, спрямованих на виявлення знарядь вчинення кримінального правопорушення або предметів і документів, заборонених до обігу. Така деталізація є ключовою умовою для забезпечення законності та обґрунтованості проведення відповідного процесуального заходу.

До запиту необхідно додати оригінали або копії документів і матеріалів, які підтверджують аргументи прокурора чи слідчого, а також витяг із Єдиного реєстру досудових розслідувань, що стосується відповідних кримінальних проваджень. Запит є процесуальним документом, що складається у рамках досудового розслідування конкретного кримінального провадження та містить інформацію, яка охороняється таємницею досудового розслідування. Доступ до такого документу може бути забезпечений лише в порядку, визначеному статтею 221 КПК України, яка встановлює спеціальні правила для учасників кримінального процесу щодо ознайомлення з інформацією, створеною або отриманою протягом досудового розслідування. Згідно зі статтею 222 КПК України, дані досудового розслідування можуть бути розкриті лише за письмовою згодою слідчого або прокурора і лише в тому обсязі, який вони вважають доречним.

Згідно з даними, викладеними у Звіті судів першої інстанції щодо розгляду матеріалів кримінальних проваджень за 2024 рік, кількість поданих запитів від слідчих, прокурорів та інших уповноважених осіб на проведення обшуків у житлових або інших приміщеннях склала загалом 93 991. Із цієї кількості 93 719 запитів було подано безпосередньо у 2024 році. У рамках звітного періоду суди розглянули 93 524 звернення, з яких задоволено 78 314, відхилено 7 239, а в чотирьох випадках було ухвалено рішення про застосування інших запобіжних заходів [33].

Слідчий суддя зобов'язаний відмовити у задоволенні клопотання про надання ордеру на проведення обшуку, якщо прокурор або слідчий не здатні продемонструвати наявність достатніх юридично обґрунтованих підстав для висновку про те, що:

– відбулося вчинення кримінального злочину;

– запитувані предмети або документи мають значення для ходу досудового розслідування;

– інформація, яка міститься у зазначених документах або предметах, може бути використана як доказова база під час судового розгляду справи;

– предмети, документи або особи, які підлягають розшуку, перебувають у житлі чи іншому визначеному володінні, як зазначено у відповідному запиті;

– з огляду на встановлені обставини, проведення обшуку є найбільш виправданим і ефективним способом

визначення місцезнаходження та подальшого вилучення предметів і документів, що мають значущість для досудового слідства, включаючи можливість встановлення осіб, які перебувають у розшуку. Крім того, ця процедура повинна бути пропорційною за характером втручання у приватне та сімейне життя особи.

У справі № 761/12530/21 слідчий суддя частково відмовив у задоволенні клопотання, поданого заступником Генерального прокурора, який звернувся за дозволом на проведення обшуку нежитлових приміщень, що слугують робочим місцем адвокатів Особи_1 та Особи_2. Метою таких дій було виявлення і запис інформації, яка могла б підтвердити вчинення кримінальних правопорушень. Причиною відмови стало те, що запит прокурора охоплював занадто широкий перелік предметів і документів, які передбачалося вилучити. У результаті слідчий орган не зміг точно визначити, які конкретно об'єкти мали бути предметом пошуку. Суддя зазначив, що повне задоволення такого запиту призвело б до надання прокурору надмірно широких повноважень і зробило б сам обшук непропорційним щодо поставленої мети [34].

У справі № 202/21116/23 прокурор порушив клопотання про надання дозволу на проведення обшуку адвокатського офісу. У запиті зазначено перелік предметів та документів, які, на думку обвинувачення, є необхідними для слідства. Серед них фігурують мобільні телефони, SIM-картки, планшети, ноутбуки, жорсткі диски, системні блоки, флеш-накопичувачі та інші цифрові носії інформації. Слідчий суддя погодився з тим, що зазначені у запиті документи мають потенційне відношення до розслідування, а також можуть містити дані, які мають доказову природу з огляду на подальше використання їх у судовому провадженні. Суд постановив, що запитовані предмети, ймовірно, знаходяться у відповідному приміщенні, і визнав обшук як оптимальний спосіб для встановлення їх місцезнаходження й вилучення. Втім, суддя зауважив, що частина запиту залишалася недостатньо деталізованою щодо інших документів та предметів. Зокрема, прокурор не надав чіткої ідентифікації документів ні в конкретному сенсі, ні за загальними характеристиками. Формулювання таких пунктів були оцінені як надто загальні та такими, що свідчать про невизначеність обвинувачення щодо конкретних доказів, запитуваних у процесі слідства. Внаслідок цього суд задовольнив клопотання лише частково, дозволивши здійснити обшук та вилучення окремих паперових документів і грошових коштів [35].

У справі № 761/13994/22 слідчий суддя частково задовольнив клопотання прокурора, водночас відмовивши у дозволі на обшук чи вилучення носіїв інформації (зокрема компакт-дисків, флеш-накопичувачів, портативних жорстких дисків та інших пристроїв), які потенційно можуть містити електронні копії документів, що стосуються справи, слідів злочину, або ж матеріалів, здатних викривати співучасників правопорушення. Суддя дійшов висновку, що прокурор не зазначив індивідуальних або загальних характеристик предметів і документів, які підлягають вилученню. Відсутність такої специфікації була визнана таким, що суперечить положенням частини 2 статті 235 Кримінального процесуального кодексу України [18], яка вимагає чіткого та точного визначення обсягу обшуку чи вилучення [36].

Приклади української судової практики свідчать про те, що при розгляді питання щодо дозволу на обшук житла чи офісу адвоката суди дотримуються загальних процесуальних норм і гарантій, закріплених Кримінальним процесуальним кодексом України для проведення

обшуків. Відповідно до статті 23 Закону про адвокатуру [32], яка вимагає чіткого визначення у судових рішеннях предметів та документів для виявлення, національні суди відхиляють запити зі надто загальними або нечіткими формулюваннями. Це спрямовано на запобігання надмірному розширенню повноважень слідчих органів у межах проведення обшуку.

Відповідно до положень Закону про адвокатуру, під час проведення обшуку в помешканні адвоката слідчий суддя у своєму рішенні зазначає перелік речей і документів, які підлягають розшуку, виявленню чи вилученню в ході слідчої дії. При цьому мають бути дотримані всі гарантії, на які адвокат має право. Для забезпечення участі представників адвокатської спільноти, посадова особа, відповідальна за проведення слідчої дії, зобов'язана завчасно повідомити відповідну раду адвокатів про дату, час і місце проведення обшуку. З метою охорони адвокатської таємниці під час таких заходів представник регіональної ради адвокатів має право ставити запитання, а також висловлювати коментарі чи заперечення щодо способу виконання процесуальних дій. Усі ці зауваження мають бути внесені до офіційного протоколу. Варто наголосити, що відсутність представника ради адвокатів, за умови належного попереднього інформування ради про проведення обшуку, не стає перешкодою для виконання процесуальної дії (ч. 2 ст. 23 Закону про адвокатуру [32]). Додатково зазначмо, що на сьогодні Асоціація адвокатів України активно працює над ініціативами щодо змін до чинного законодавства. Їх мета – посилення прав і гарантій для адвокатів, а також зміцнення захисту адвокатської таємниці під час обшуків у житлі або інших приміщеннях, що належать адвокатам.

Серед іншого:

– проект Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо посилення захисту гарантій юридичної практики» передбачає внесення поправок до статей 397 (Втручання в діяльність адвоката захисту або представника), 398 (Погрози або насильство щодо адвоката захисту чи його представника) та 399 (Умисне знищення або пошкодження майна адвоката захисту або представника) Кримінального кодексу України. Зміни спрямовані на посилення відповідальності за кримінальні правопорушення у цій сфері. Мета проекту полягає у створенні ефективного механізму для захисту прав адвокатів, а також забезпеченні їх професійних гарантій під час обшуків, що проводяться в адвокатських приміщеннях.

– Проект Закону України «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо забезпечення недоторканності адвокатської таємниці» передбачає внесення змін до чинних положень КПК України (зокрема, статей 233, 234, 235), а також запровадження нової статті 172. Метою є врегулювання процедур, таких як арешт майна адвоката, доступ до житла чи іншого майна адвокатів та проведення обшуків у таких приміщеннях.

– Подібні зміни запропоновані в межах проекту Закону «Про внесення змін до Кримінально-процесуального кодексу України щодо вдосконалення процедури ведення обшуків у приміщеннях, що належать адвокатам».

Усі зазначені законопроекти зараз знаходяться на етапі розробки. Втілення запропонованих норм та впровадження відповідних змін до чинного законодавства сприятиме зміцненню гарантій професійних прав адвокатів, особливо при здійсненні судових процесів.

Висновки. Практика Європейського суду з прав людини значно впливає на формування стандартів правозастосування в Україні. Незважаючи на те, що багато ре-

форм впроваджуються на внутрішньому рівні, висновки ЄСПЛ неодноразово акцентували увагу на порушеннях, пов'язаних із процесуальними гарантіями під час обшуків, обмеженням доступу до адвоката та недостатнім забезпеченням ефективного захисту прав громадян. Ці

рішення стали важливими орієнтирами для тлумачення положень національного законодавства, підкреслюючи необхідність обґрунтованих підстав для втручання, дотримання принципу пропорційності та забезпечення належного судового контролю.

Список використаних джерел

1. Про ратифікацію Конвенції про захист прав і основних свобод людини 1950 року, Першого протоколу та протоколів № 2, 4, 7 та 11 до Конвенції : Закон України від 17 лип. 1997 р. № 475/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 40. Ст. 263.
2. Оверчук С. В. Обшук житла адвоката та приміщень, де він здійснює адвокатську діяльність: прецедентна практика Європейського суду з прав людини. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2018. № 2 (18). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18osvzpl.pdf>.
3. Черноус Ю. М. Криміналістичне забезпечення розслідування злочинів : монографія. Вінниця : Нілан-ЛТД, 2017. 492 с.
4. Гвоздюк В. В. Тактика проведення обшуку з урахуванням практики Європейського суду з прав людини. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2021. № 4. С. 206–211. DOI: 10.32844/2618-1258.2021.4.36.
5. Нестерчук Л. П. Питання регулювання адвокатської таємниці країн Європейського Союзу та України. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія «Юриспруденція». 2023 № 61. С. 134–137. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.27>.
6. Чекмарьова І. М., Ярош В. В., Кулик Л. М. Аналіз міжнародного законодавства щодо порушення недоторканності житла. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 2. С. 915–919. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.136>.
7. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : міжнар. док. від 4 листоп. 1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.
8. Право Європейського Союзу: основи теорії : підручник / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків : Право, 2021. 360 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=2525&download_id=1496&srsId=AfmBOoqnTbarlt8-XFXbdvi98rfqZyi1ioMnUO-HaME6HK2Nj6w2X49q.
9. Право Європейського Союзу : підручник / за ред. Р. А. Петрова. 10-те вид., змін. і доповн. Харків : Право, 2021. 484 с. URL: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4365&download_id=1427&srsId=AfmBOormFxFxUmHJDNV4ux7sGTe8O7JlwNWssNTJa4VxeXEqNSY52JfLNP.
10. Черноус Ю. М., Гвоздюк В. В. Засади проведення слідчих (розшукових) дій у контексті практики Європейського суду з прав людини. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 1 (19). С. 95–101. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.95>.
11. Боса І. В. Гарантії адвокатської діяльності: ознаки та механізм реалізації. *Наукові записки*. Серія «Право». 2023. № 14. С. 210–215. DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-210-215.
12. Судове провадження : навч.-метод. посіб. / [Ю. П. Алєнін, І. В. Глов'юк, Н. Г. Габлей та ін.]. Одеса, 2020. 147 с. URL: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcgclefindmkaj/https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cef03f4a-5465-42ea-b63d-430daddef62f/content>.
13. Личенко О. В., Голоха А. Р. Правові аспекти проведення слідчо-розшукових дій, пов'язаних з проникненням в житло. *Науковий вісник Ужгородського університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 82. Ч. 3. С. 72–76. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.11>.
14. Кириченко Ю., Резанова Н. Право на недоторканність житла в Україні та європейських державах: порівняльно-правові аспекти конституційного регулювання. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 4. С. 13–18. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-13-19.
15. Роне А. П. Підстави криміналізації порушення недоторканності житла за ст. 162 ККУ. *Кримінальне право та кримінологія*. 2021. № 1. С. 279–283. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.55>.
16. Черняк Н. П., Кіяниця В. М. Актуальні проблеми взаємодії слідчих з оперативними підрозділами під час призначення та проведення обшуку. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1 (110). С. 291–298. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-1-291-298.
17. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.
18. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.
19. Солдатенко О. Проблемні питання та перспективи вдосконалення правового регулювання процедури проведення обшуку як слідчої (розшукової) дії. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2023. № 2. С. 294–302. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-294-302.
20. Семенова М., Єрмоленко Є. Адвокатська таємниця: проблеми законодавчого регулювання на шляху євроінтеграції. *Форсайт розбудови України: стратегічні імпульси сталого розвитку в економіці, менеджменті, маркетингу та публічному управлінні* : матеріали III Міжнар. наук.-практ. конф. (Запоріжжя, 27 трав. 2025 р.). Запоріжжя, 2025. С. 390–393. URL: <http://www.tsatu.edu.ua/ep/wp-content/uploads/sites/31/materialy-konferenciyi.pdf#page=390>.
21. Присяжнюк І. І. Правове регулювання права на недоторканність житла та іншого володіння особи: зміни за останнє десятиліття та перспективи розвитку. *Правова позиція*. 2025. № 3 (48) С. 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-3.12>.
22. Справа «Німці проти Німеччини» (заява № 13710/88) : рішення Європейського суду з прав людини від 16 груд. 1992 р. URL: <https://european-court.org/ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/nimitc-protiv-germanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/>.

23. Погорецький М. А., Искендеров Е. Ф. Роль прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник кримінального судочинства*. 2021. № 3–4. С. 47–58. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/47-58>.
24. Справа «Пеев проти Болгарії» (заява № 64209/01) : рішення Європейського Суду з прав людини від 27 лип. 2007 р. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/app/conversion/pdf>.
25. Справа «Ратушна проти України» (заява № 17318/06) : рішення Європейського суду з прав людини від 2 груд. 2010 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_821#Text.
26. Колода А. А. Процесуальні помилки слідчого під час проведення обшуку: окремі аспекти. *Українська поліцейська: теорія, законодавство, практика*. 2024. № 4 (12). С. 20–24. DOI: 10.32782/2709-9261-2024-4-12-4.
27. Матат А. В. Європейські стандарти прав людини та їх імплементація в Україні: аналіз Хартії ЄС про основоположні права. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Т. 1. № 89. С. 235–239. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.32>.
28. Національна Асоціація Адвокатів України. URL: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/1522_final.pdf.
29. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо забезпечення дотримання гарантій адвокатської діяльності : проект Закону України від 16 груд. 2024 р. № 12320. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/3002539>.
30. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.
31. Справа «Резнік проти України» (заява № 31175/14) : рішення Європейського суду з прав людини від 23 січ. 2025 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_006-25#Text.
32. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 5 лип. 2012 р. № 5076-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#Text>.
33. Звіти судів першої інстанції щодо розгляду запитів відносно матеріалів кримінальних проваджень за 2024 р. на проведення обшуків у житлових або інших приміщеннях. URL: https://court.gov.ua/insh/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024.
34. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 6 квіт. 2021 р. Справа № 761/12530/21. Провадження № 1-кц/761/7755/2021. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102065500>.
35. Ухвала Індустріального районного суду міста Дніпропетровська від 19 груд. 2023 р. Справа № 202/21116/23. Провадження № 1-кц/202/10028/2023. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115854807>.
36. Ухвала Шевченківського районного суду м. Києва від 25 лип. 2022 р. Справа № 761/13994/22. Провадження № 1-кц/761/7853/2022. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105471223>.

References

1. Pro ratyfikatsiiu Konventsii pro zakhyst prav i osnovnykh svobod liudyny 1950 roku, Pershoho protokolu ta protokoliv № 2, 4, 7 ta 11 do Konventsiyi [On the ratification of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms of 1950, the First Protocol and Protocols No. 2, 4, 7 and 11 to the Convention]: Zakon Ukrainy vid 17 lyp. 1997 r. № 475/97-VR. (1997). *Vidomosti Verkhovoi Rady Ukrainy*, 40, 263 [in Ukrainian].
2. Overchuk, S.V. (2018). Obshuk zhytla advokata ta prymishchen, de vin zdiisniuie advokatsku diialnist: pretsedentna praktyka Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Search of a lawyer's home and premises where he practices law: case law of the European Court of Human Rights]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia». Seriiia «Pravo»*, 2(18). Retrieved from: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2018/n2/18osvzpl.pdf> [in Ukrainian].
3. Chornous, Yu.M. (2017). Kryminalistychne zabezpechennia rozsliduvannia zlochyniv [Forensic support for crime investigation]: Monohrafiia. Vinnytsia: Nilan-LTD [in Ukrainian].
4. Hvozdiuk, V.V. (2021). Taktika provedennia obshuku z urakhuvanniam praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Tactics of conducting a search taking into account the practice of the European Court of Human Rights]. *Naukovyi visnyk publicnogo ta pryvatnoho prava*, 4, 206–211. DOI: 10.32844/2618-1258.2021.4.36 [in Ukrainian].
5. Nesterchuk, L.P. (2023). Pytannia rehuliuвання advokatskoi taiemnytsi krain Yevropeiskoho Soiuzu ta Ukrainy [Issues of regulating attorney-client privilege in the European Union and Ukraine]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriiia «Yurysprudentsiia»*, 61, 134–137. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2023.61.27> [in Ukrainian].
6. Chekmarova, I.M., Yarosh, V.V., & Kulyk, L.M. (2025). Analiz mizhnarodnoho zakonodavstva shchodo porushennia nedotorkannosti zhytla [Analysis of international law on violation of the inviolability of the home]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 2, 915–919. DOI: <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.136> [in Ukrainian].
7. Konventsiia pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod [Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms]: Mizhnar. dok. vid 4 lystop. 1950 r. (1950). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text [in Ukrainian].
8. Yakoviuk, I.V. (Eds.). (2021). Pravo Yevropeiskoho Soiuzu: osnovy teorii [European Union Law: Fundamentals of Theory]: Pidruchnyk. Kharkiv: Pravo. Retrieved from: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=2525&download_id=1496&srsId=AfmBOoqnTbarlt8- [in Ukrainian].
9. Petrov, R.A. (Eds.). (2021). Pravo Yevropeiskoho Soiuzu [European Union Law]: Pidruchnyk. (10th ed., rev.). Kharkiv: Pravo. Retrieved from: chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://pravo-izdat.com.ua/index.php?route=product/product/download&product_id=4365&download_id=1427&srsId=AfmBOormFxFxUmHJDNV4ux7sGTe8O7JlWnWssNTJa4VxeXEqNSY52JfLNP [in Ukrainian].
10. Chornous, Yu.M., & Hvozdiuk, V.V. (2020). Zasady provedennia slidchykh (rozshukovykh) dii u konteksti praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny [Principles of conducting investigative (search) actions in the context of the practice of the European Court of Human Rights]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 1(19), 95–101. DOI: <https://doi.org/10.33270/04201901.95> [in Ukrainian].
11. Bosa, I.V. (2023). Harantii advokatskoi diialnosti: oznaky ta mekhanizm realizatsii [Guarantees of legal practice: characteristics and implementation mechanism]. *Naukovi zapysky. Seriiia «Pravo»*, 14, 210–215. DOI: 10.36550/2522-9230-2023-14-210-215 [in Ukrainian].

12. Alenin, Yu.P., Hloviuk, I.V., & Hablei, N.H. (et al.). (2020). Sudove provadzhennia [Judicial proceedings]: Navch.-metod. posib. Odesa. Retrieved from: <chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://dspace.onua.edu.ua/server/api/core/bitstreams/cef03f4a-5465-42ea-b63d-430daddef62f/content> [in Ukrainian].
13. Ilchenko, O.V., & Holokha, A.R. (2024). Pravovi aspekty provedennia slidcho-rozshukovykh dii, poviazanykh z pronyknenniam v zhytlo [Legal aspects of conducting investigative and search actions related to home invasion]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Seriiia «Pravo»*, 82(3), 72–76. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.82.3.11> [in Ukrainian].
14. Kyrychenko, Yu., & Riezanova, N. (2023). Pravo na nedotorkannist zhytla v Ukraini ta yevropeiskykh derzhavakh: porivnialno-pravovi aspekty konstytutsiinoho rehuliuвання [The right to inviolability of housing in Ukraine and European states: comparative legal aspects of constitutional regulation]. *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 4, 13–18. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-4-13-19 [in Ukrainian].
15. Rone, A.P. (2021). Pidstavy kryminalizatsii porushennia nedotorkannosti zhytla za st. 162 KКУ [Grounds for criminalizing violation of the inviolability of housing under Article 162 of the Criminal Code of Ukraine]. *Kryminalne pravo ta kryminolohiia*, 1, 279–283. DOI: <https://doi.org/10.36695/2219-5521.1.2021.55> [in Ukrainian].
16. Chernyak, N.P., & Kiiianytsia, V.M. (2021). Aktualni problemy vzayimodii slidchykh z operatyvnymy pidrozdilamy pid chas pryznachennia ta provedennia obshuku [Actual problems of interaction between investigators and operational units during assignment and conduct of search]. *Naukovyi Visnyk Dnipropetrovskoho Derzhavnoho Universytetu Vnutrishnikh Sprav*, 1(1), 291–298. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-1-291-298 [in Ukrainian].
17. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28 cherv. 1996 r. № 254k/96-VR. (1996). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
18. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI. (2012). Retrieved from: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
19. Soldatenko, O. (2023). Problemni pytannia ta perspektyvy vdoskonalennia pravovoho rehuliuвання protsedury provedennia obshuku yak slidchoi (rozshukovoi) dii [Problematic issues and prospects for improving the legal regulation of the search procedure as an investigative (detective) action]. *Naukovyi visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*, 2, 294–302. DOI: 10.31733/2078-3566-2023-2-294-302 [in Ukrainian].
20. Semenova, M., & Yermolenko, Ye. (2025). Advokatska taiemnytsia: problemy zakonodavchoho rehuliuвання na shliakhu yevrointehratsii [Lawyer-client privilege: problems of legislative regulation on the path to European integration]. *Forsait rozbudovy Ukrainy: stratehichni impulsy staloho rozvytku v ekonomitsi, menezhmenti, marketynhu ta publichnomu upravlinni: materialy III Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 390–393). Zaporizhzhia*. Retrieved from: <http://www.tsatu.edu.ua/ep/wp-content/uploads/sites/31/materialy-konferencyi.pdf#page=390> [in Ukrainian].
21. Prysiazhniuk, I.I. (2025). Pravove rehuliuвання prava na nedotorkanist zhytla ta inshoho volodinnia osoby: zminy za ostannie desiatylittia ta perspektyvy rozvytku [Legal regulation of the right to inviolability of housing and other personal possessions: changes over the last decade and development prospects]. *Pravova pozytsiia*, 3(48), 68–75. DOI: <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2025-3.12> [in Ukrainian].
22. Sprava «Nimitsy proty Nimechchyny» (zaiava № 13710/88) [Nimitz v. Germany (application no. 13710/88)]: Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 16 hrud. 1992 r. (1992). Retrieved from: <https://european-court.org/ru/resheniya-evropejskogo-suda-na-russkom-yazyke/nimitc-protiv-germanii-postanovlenie-evropejskogo-suda/> [in Ukrainian].
23. Pohoretskyi, M.A., & Iskenderov, E.F. (2021). Kryminalni protsesualni harantii advokatskoi taiemnytsi za zakonodavstvom FRN ta Frantsii [The role of the prosecutor in conducting covert investigative (search) actions]. *Forum prava*, 3–4, 47–58. DOI: <https://doi.org/10.17721/2413-5372.2021.3-4/47-58> [in Ukrainian].
24. Sprava «Peev proty Bolhariyi» (zaiava № 64209/01) [Case «Peev v. Bulgaria» (application No. 64209/01)]: Rishennia Yevropeiskoho Sudu z prav liudyny vid 27 lyp. 2007 r. (2007). Retrieved from: <https://hudoc.echr.coe.int/app%2Fconversion%2Fpdf> [in Ukrainian].
25. Sprava «Ratushna proty Ukrainy» (zaiava № 17318/06) [Case «Ratushna v. Ukraine» (application No. 17318/06)]: Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 2 hrud. 2010 r. (2010). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_821#Text [in Ukrainian].
26. Koloda, A.A. (2024). Protseualni pomylyky slidchoho pid chas provedennia obshuku: okremi aspekty [Procedural errors of the investigator during the search: some aspects]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 4(12), 20–24. DOI: 10.32782/2709-9261-2024-4-12-4 [in Ukrainian].
27. Matat, A.V. (2025). Yevropeiski standarty prav liudyny ta yikh implementatsiia v Ukraini: analiz Khartii YeS pro osnovopolozhni prava [European human rights standards and their implementation in Ukraine: analysis of the EU Charter of Fundamental Rights]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiia «Pravo»*, 1(89), 235–239. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.89.1.32> [in Ukrainian].
28. Natsionalna Asotsiatsiia Advokativ Ukrainy [National Association of Lawyers of Ukraine]. Retrieved from: https://unba.org.ua/assets/uploads/publications/1522_final.pdf [in Ukrainian].
29. Pro vnesennia zmin do Kodeksu Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia, Kryminalnoho ta Kryminalnoho protsesualnoho kodeksiv Ukrainy shchodo zabezpechennia dotrymannia harantii advokatskoi diialnosti [On Amendments to the Code of Ukraine on Administrative Offenses, the Criminal and Criminal Procedure Codes of Ukraine to Ensure Compliance with the Guarantees of Advocacy]: Proiekt Zakonu Ukrainy vid 16 hrud. 2024 r. № 12320. (2024). Retrieved from: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/pubFile/3002539> [in Ukrainian].
30. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. № 2341-III. (2001). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> [in Ukrainian].
31. Sprava «Reznik proty Ukrainy» (zaiava № 31175/14) [Case «Reznik v. Ukraine» (application No. 31175/14)]: Rishennia Yevropeiskoho sudu z prav liudyny vid 23 sich. 2025 r. (2025). Retrieved from: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_006-25#Text [in Ukrainian].

32. Pro advokaturu ta advokatsku diialnist [On the Bar and Legal Practice]: Zakon Ukrainy vid 5 lyp. 2012 r. № 5076-VI. (2012). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17/conv#Text> [in Ukrainian].

33. Zviti sudiv pershoi instantsii shchodo rozhliadu zapytiv vidnosno materialiv kryminalnykh provadzhen za 2024 r. na provedennia obshukiv u zhytlovykh abo inshykh prymishchenniakh [Reports of courts of first instance on consideration of requests for materials of criminal proceedings for 2024 for searches in residential or other premises]. (2024). Retrieved from: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/zvit_dsau_2024 [in Ukrainian].

34. Ukhvala Shevchenkivskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 6 kvit. 2021 r. Sprava № 761/12530/21. Provadzhennia № 1-ks/761/7755/2021 [Resolution of the Shevchenkivskyi District Court of Kyiv dated April 6, 2021 Case No. 761/12530/21. Proceedings No. 1-ks/761/7755/2021]. (2021). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102065500> [in Ukrainian].

35. Ukhvala Industrialnoho raionnoho sudu mista Dnipropetrovska vid 19 hrud. 2023 r. Sprava № 202/21116/23. Provadzhennia № 1-ks/202/10028/2023 [Resolution of the Industrial District Court of Dnipropetrovsk dated 19 Dec. 2023. Case No. 202/21116/23. Proceedings No. 1-ks/202/10028/2023]. (2023). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115854807> [in Ukrainian].

36. Ukhvala Shevchenkivskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 25 lyp. 2022 r. Sprava № 761/13994/22. Provadzhennia № 1-ks/761/7853/2022 [Resolution of the Shevchenkivskyi District Court of Kyiv dated 25 Jul. 2022. Case No. 761/13994/22. Proceedings No. 1-ks/761/7853/2022]. (2022). Retrieved from: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/105471223> [in Ukrainian].

Yevtushenko Olha,

Head of the International Communication Department

(Main Investigation Department of the National Police of Ukraine, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-8898-5737>

THE PRACTICE OF THE ECHR IN THE LEGAL REGULATION OF SEARCHES OF A LAWYER

The relevance of this study is due to the growing number of cases of searches directed at lawyers, in particular in their residential premises, offices and vehicles. In recent years, such actions have become an alarming trend. Violations of the rights of lawyers, ignoring the regulatory guarantees of their activities and abuse of authority by law enforcement agencies have become not episodic phenomena, but a systemic problem. In this regard, there is a need for a thorough analysis of existing scientific research by Ukrainian scientists on this problem, as well as the practice of the European Court of Human Rights (ECHR), which contains its legal positions regarding the procedure for conducting searches of lawyers.

The principle of the rule of law is one of the key principles of a democratic society. However, the practice of its implementation in modern Ukraine reveals a number of systemic challenges that relate to both the legislative framework and the actual application of legal norms. Particular difficulties arise in the issues of interpreting the essence of this principle, determining the permissible limits of its restriction and ensuring effective judicial protection. When preparing and conducting a search of a lawyer's premises, it is advisable to refer to specific decisions of the European Court of Human Rights or take into account generalized conclusions that reflect its legal positions on such actions.

The article emphasizes that the practical recommendations developed by the ECHR partially regulate the organization of searches, and also help to identify possible shortcomings of individual procedures. These recommendations can become an important reference point for employees of pre-trial investigation bodies and prosecutors. A thorough study of the positions of the European Court contributes to increasing the effectiveness of search tactics and ensures that this process complies with international standards. National legislation is gradually adapting to the proportionality principles of the ECHR, in particular through the introduction of requirements for judicial authorization for searches, mandatory video recording of the process and immediate familiarization of individuals with the protocols. However, certain problems remain, including an unclear definition of the concept of "urgent necessity", insufficiently effective mechanisms of legal protection against unlawful interference, as well as insufficient protection of housing as a space of private life. In order to maintain a balance between the protection of personal rights and public interests, it is necessary not only to stabilize the regulatory framework, but also to ensure its flexibility and development in the context of modern social challenges. Effective guaranteeing of the rights of lawyers within the framework of professional activities must be ensured not only by formally enshrining them at the level of declarative norms, but also by actual observance of these rights in practice.

Key words: search, lawyer's premises, legal practice, ECHR practice, lawyer's confidentiality, investigative (search) actions.

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.985:349.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-5>

Крейтор Андрій Андрійович,

заступник Голови

(Державна служба України з питань безпеки харчових продуктів
та захисту споживачів, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6013-0550>

СФЕРИ ТА МІСЦЯ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ НАДРОВИКОРИСТАННЯ

У статті зазначено, що підвищення ефективності протидії злочинним проявам обумовлює необхідність розробки тактики виявлення для кожного виду злочинів, оскільки специфіка діяльності в конкретній сфері обумовлює у свою чергу сферу пошуку як місця, де злочинна діяльність має тенденцію до повторюваності, концентрації і які у контексті надровикористання взагалі роблять можливим вчинення злочинів.

Зроблено висновок, що до сфер оперативного пошуку ознак екологічних злочинів у сфері надровикористання відносяться: суб'єкти надровикористання, що знаходяться в оперативному обслуговуванні; об'єкти, що не знаходяться в оперативному обслуговуванні, на яких здійснюється незаконний видобуток корисних копалин з порушенням вимог екологічної безпеки; місця, де настають та/або можуть бути виявлені факти реалізації наслідків, що настали у результаті вчинення екологічних злочинів у сфері надровикористання; місця безпосереднього видобутку корисних копалин; місця проєктування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів надровикористання; природні об'єкти, що знаходяться під охороною і є ризикованими з точки зору екологічної безпеки; органи екологічного контролю, а також органи контролю надровикористання (з точки зору участі у вчиненні екологічних злочинів їх працівників, а також як місця, де зосереджено низку джерел інформації щодо вчинення екологічних злочинів.

Ключові слова: надровикористання, екологічні злочини, оперативний пошук, сфери, місця.

Постановка проблеми. Злочинність у сфері надровикористання є одним з найбільш істотних складових тіншової економіки. За оцінкою офісу Генерального Прокурора України сфера видачі дозволів на користування надрами є другим за значущістю корупційним сегментом, де відбувається масштабне незаконне збагачення [1]. Така «прибутковість» надровикористання зумовлює здійснення видобування корисних копалин будь-якими способами, незважаючи на відсутність дозволів, природні умови, екологічну безпеку тощо. І хоча у § 4.1 Резолюції «Заходи щодо боротьби з транснаціональною та організованою злочинністю і роль кримінального права в охороні довкілля: національний досвід і міжнародне співробітництво» Дев'ятого конгресу ООН із попередження злочинності і поведження з правопорушниками (Каїр, 29 квітня – 8 травня 1995 р.) ставиться питання про сприяння включенню предмета про роль кримінального права в охороні довкілля у систему кримінального правосуддя [2, с. 12–13], але кримінально-правові норми, передбачені Розділом УШ Особливої частини КК України, застосовуються вельми нерівномірно. Основними категоріями відповідних кримінальних проваджень порушення правил охорони надр у контексті

загрози довкіллю, що розглядалися судами України, становить близько 11,5%, тоді як кримінальні провадження про незаконну порубку лісу становлять близько 57% від усіх злочинів проти довкілля, всього 2% від усіх злочинів проти довкілля припадає на злочини, що пов'язані з забрудненням довкілля, більшість статей Розділу VIII Особливої частини КК України взагалі не застосовується [3, с. 1]. Складність же виявлення, попередження та розкриття кримінальних проявів, що вчиняються професійно (використовуючи системний підхід у плануванні протиправної діяльності, що поєднує глибоку законспірованість і варіантність напрямків з активною протидією правоохоронним органам), потребують безперервного накопичення та актуалізації інформації про об'єкти оперативної зацікавленості певної категорії. Зазначене свідчить про необхідність активного виявлення екологічних злочинів з використанням інструментарію оперативно-розшукової діяльності. Підвищення ефективності протидії злочинним проявам обумовлює необхідність розробки тактики оперативного пошуку для кожного виду злочинів, оскільки специфіка діяльності в конкретній сфері обумовлює, в свою чергу, сферу пошуку, його об'єкти, суб'єкти, специфічні методи, джерела інформа-

ції та тактичні прийоми її отримання з певних джерел. Зазначений інструментарій використовується в рамках пошукової діяльності, яка структурована за окремими елементами, первинним з яких є сфери пошуку, як місця, де злочинна діяльність має тенденцію до повторюваності, концентрації і які у контексті надровикористання взагалі роблять можливим вчинення злочинів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ряд науковців, розглядаючи теоретичні основи виявлення злочинів, досліджували сфери та місця пошуку як його елемент: О.С. Тарасенко визначив форми та стадії оперативного пошуку, як організаційно-тактичної форми діяльності оперативних підрозділів [4, с. 99–107]; О.О. Шаповалов виокремив загальні сфери та місця пошукової діяльності оперативних підрозділів [5, с. 304–314]; М.Б. Борчаковський дослідив сфери та місця виявлення латентних кримінальних правопорушень [6, с. 17–19]. У контексті екологічних злочинів у сфері надровикористання О.В. Одерій розробив систему приводів та підстав початку досудового розслідування злочинів проти довкілля: інформацію щодо вчиненого злочину проти довкілля отримано від природоохоронних органів, зокрема, органів, що здійснюють державний екологічний контроль за станом навколишнього природного середовища; повідомлення про вчинене екологічне правопорушення отримане від посадових осіб підприємств, закладів, організацій; інформація про ознаки злочину проти довкілля отримана завдяки зверненням громадян, заявам від громадських екологічних об'єднань [7, с. 236–250], а також зазначив, що злочинне забруднення довкілля класифікується за наступними критеріями: просторовим поширенням (локальні, регіональні, глобальні) [7, с. 164], тим самим виокремивши місця пошуку інформації про зазначені злочини. Ю. О. Єрмаков деталізував сфери пошуку, виокремивши місця пошукової діяльності злочинів, що вчинюються у сфері використання та охорони надр [8, с. 338–346]. Але специфіка сфер та місць пошуку у процесі виявлення екологічних злочинів у сфері надровикористання практично не розглядалася.

Мета статті – виокремити сфери та місця оперативного пошуку екологічних злочинів у сфері надровикористання.

Виклад основного матеріалу. Певна частина фактів екологічних злочинів може бути виявлена шляхом особистого пошуку та при проведенні оперативно-профілактичних операцій. Складність же виявлення, попередження та розкриття кримінальних проявів, що вчиняються професійно (використовуючи системний підхід у плануванні протиправної діяльності, що поєднує глибоку законспірованість і варіантність напрямків з активною протидією правоохоронним органам), потребують безперервного накопичення та актуалізації інформації про об'єкти оперативної зацікавленості певної категорії. Зазначені об'єкти локалізуються у певних місцях, що обумовлені специфікою сфери надровикористання. Сфери оперативного пошуку – тобто місця, де можливе вчинення зазначених злочинів мають свої особливості, обумовлені «універсальністю» злочину – екологічний злочин може вчинюватися на будь-якому етапі надровикористання (проектування, видобування, збагачення, зберігання, транспортування, настання наслідків); може полягати у здійсненні надровикористання без реєстрації (що «виводить» таку діяльність за «межі» об'єктів, які знаходяться в оперативному обслуговуванні) та вчинюватися шляхом діяльності легально існуючого суб'єкта надровикористання без дозволу, з порушенням екологічних умов (що обумовило можливість віднесення до

місць оперативного пошуку об'єктів, що знаходяться в оперативному обслуговуванні). У Загальнодержавній програмі розвитку мінерально-сировинної бази України на період до 2030 року, зазначається, що у надрах нашої країни виявлено майже 20 тис. родовищ і проявів 117 видів корисних копалин, з яких 8 290 родовищ і 1 110 об'єктів обліку за 98 видами мінеральної сировини мають промислове значення і обліковуються в державному балансі запасів корисних копалин, 3 349 родовищ розробляється [2, с. 201]. Тобто екологічні злочини можуть бути вчинені у процесі видобування корисних копалин із будь-якого з зазначених родовищ.

З врахуванням цих особливостей до сфер оперативного пошуку ознак зазначених злочинів слід віднести наступні місця.

Суб'єкти надровикористання, що знаходяться в оперативному обслуговуванні, оскільки на виробничих потужностях зазначених суб'єктів може здійснюватися діяльність, що є екологічно небезпечною; споруди та інші об'єкти, у зв'язку з проектуванням чи експлуатацією яких існує небезпека негативного впливу на людину і довкілля, потенційно небезпечні об'єкти, які створюють реальну загрозу виникнення надзвичайних ситуацій на яких здійснюється видобування корисних копалин [9, с. 158–159]. Місцем є об'єкти-забруднювачі (джерела впливу): конкретне підприємство надровидобування; підрозділ, ділянка, тобто відповідна виробнича територія, де здійснюється надровикористання (разом із приміщеннями); обладнання, очисні споруди, відстійники, водостоки; місця поховання шкідливих речовин [7, с. 272].

Об'єкти, що не знаходяться в оперативному обслуговуванні, оскільки видобуток корисних копалин, що здійснюється з порушенням вимог екологічної безпеки, може відбуватися не тільки на об'єктах надровикористання – наприклад, незаконний видобуток корисних копалин.

Місця, де настають та/або можуть бути виявлені факти реалізації наслідків, що настали у результаті вчинення екологічних злочинів у сфері надровикористання. Оскільки шкідливі наслідки можуть наступити не відразу і поза місцем дії (бездіяльності), що порушує природоохоронне законодавство, то відповідно місцем пошуку є територія, де була скоєна протиправна дія (бездіяльність), та територія, де наступили наслідки. Місцем настання шкідливих наслідків є водні об'єкти, земельні ділянки, а у випадку їхнього забруднення повітряним шляхом такі наслідки можуть виявлятися також на прилягаючій території (грунті, лісах, сільськогосподарських угіддях, у місцях розташування населених пунктів) [10, с. 81].

Місця безпосереднього видобутку корисних копалин. Близько 90% екологічних забруднень припадають на такі регіони: Запорізька, Дніпропетровська, Миколаївська, Луганська, Донецька області [11, с. 3]. Специфіка місця вчинення злочину визначається територією джерела забруднення. На обстановку впливає рівень технічного обладнання, особливості технологічного процесу, природно-кліматичні умови місця вчинення злочину [10, с. 84].

Місця проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів надровикористання [12, с. 184–190]. Об'єкти надровикористання, діяльність яких пов'язана зі шкідливим впливом на навколишнє природне середовище, незалежно від часу введення їх в дію мають бути обладнані спорудами, устаткуванням і пристроями для

очищення викидів і скидів або їх знешкодження, зменшення впливу шкідливих факторів, приладами контролю за кількістю і складом забруднювальних речовин та за характеристиками шкідливих факторів [2, с. 106–107].

Природні об'єкти, що знаходяться під охороною і є ризикованими з точки зору екологічної безпеки. Аналіз матеріалів слідчо-судової практики свідчить, що в кожній другій кримінальній справі предметом злочинного забруднення були землі, в кожній п'ятій – водні об'єкти, в кожній десятій – море та атмосферне повітря [10, с. 76–77]. Науковці розглядають такі об'єкти з різних точок зору. З точки зору законодавця, такими об'єктами є: територія, що зазнала забруднення (ст. 237 КК); район із підвищеною екологічною небезпекою, місцевість, оголошена зоною надзвичайної екологічної ситуації (ст. 238 КК); території та об'єкти ПЗФ (ч. 2 ст. 240 КК); внутрішнє море, територіальне море в межах виключної (морської) екологічної зони (ст. 243 КК); певний район (ділянка) континентального шельфу (ст. 244 КК); територія лісових масивів, територія зелених насаджень уздовж залізниць (ст. 245 КК); ліси, захисні та інші лісові насадження, заповідники, території та об'єкти природно-заповідного фонду, особливо охоронювані ліси (ст. 246 КК); заповідник, інші території, об'єкти природно-заповідного фонду (ст. 248 КК); території, взяті під охорону держави, та об'єкти ПЗФ (ст. 252) [13]. О.В. Одерій вважає, що об'єкти забруднення (об'єкти природокористування) – це ділянки, що зазнали забруднення (водоймища, ріки, їхні береги, прилегла територія); об'єкти, що були приведені в непридатність внаслідок забруднення поверхневих або підземних вод, водонесних горизонтів тощо [7, с. 272].

На нашу думку, як сфери пошуку ці об'єкти повинні бути більш деталізованими. Зокрема:

– земля відповідно до екологічного законодавства – це верхня товща земної кори між її поверхнею і дзеркалом ґрунтових вод. Землі України, відповідно до цільового призначення, поділяються на землі: сільськогосподарського призначення; населених пунктів; промисловості, транспорту, зв'язку та іншого призначення; для потреб оборони; природоохоронного, оздоровчого, рекреаційного та історико-культурного призначення; лісового і водного фондів; запасу;

– атмосферне повітря – природна суміш газів (кисень, азот, аргон, вуглекислий газ, неон тощо), яка знаходиться у відкритому просторі над територією України;

– водні об'єкти – це природні або штучно створені елементи довкілля, в яких зосереджуються води (річка, озеро, водосховище, ставок, канал тощо). В юридичній літературі водні об'єкти поділяють на три групи: внутрішні води (річка, озеро, водосховище, ставок, канал тощо); джерела питних і лікувальних вод (ключі, гейзери, джерела); внутрішні морські води, територіальні

води України, води виключної (морської) економічної зони України та відкрите море;

– континентальний шельф – це поверхня і надра морського дна підводних районів, прилеглих до узбережжя і островів України, але які розташовані поза зоною територіального моря, до глибини 200 м або за цими межами до такого місця, де глибина покриваючих вод дає змогу вести розробку природних багатств;

– території та об'єкти ПЗФ – природні території та об'єкти – природні та біосферні заповідники, національні природні парки, регіональні ландшафтні парки, заказники, пам'ятки природи, заповідні урочища; штучно створені об'єкти – ботанічні сади, дендрологічні парки, зоологічні парки, парки – пам'ятки садово-паркового мистецтва (основна функція цих штучних об'єктів полягає у збереженні видів в умовах культури, інтеграція та акліматизація, збереження цінних паркових асамблей, екологічне виховання).

Органи екологічного контролю, а також органи контролю надровикористання належать до сфер пошуку з точки зору участі у вчиненні екологічних злочинів їх працівників, а також як місця, де знаходиться ряд джерел інформації щодо вчинення екологічних злочинів, оскільки працівники легально діючих суб'єктів надровикористання (які відповідають за екологічну безпеку) та контролюючих органів (природоохоронних та у сфері надровикористання) відносяться до об'єктів оперативного пошуку з двох позицій: як осіб, які мають можливість вчинювати злочинні дії, та як осіб, які мають доступ до первинної інформації і можуть повідомляти про факт екологічного злочину внаслідок виконання посадових обов'язків.

Висновки. Таким чином, до сфер оперативного пошуку ознак екологічних злочинів у сфері надровикористання відносяться: суб'єкти надровикористання, що знаходяться в оперативному обслуговуванні; об'єкти, що не знаходяться в оперативному обслуговуванні, на яких здійснюється незаконний видобуток корисних копалин, із порушенням вимог екологічної безпеки; місця, де настають та/або можуть бути виявлені факти реалізації наслідків, що настали у результаті вчинення екологічних злочинів у сфері надровикористання; місця безпосереднього видобутку корисних копалин; місця проектування, розміщення, будівництва, реконструкції, введення в експлуатацію, експлуатації та ліквідації підприємств, споруд, пересувних засобів та інших об'єктів надровикористання; природні об'єкти, що знаходяться під охороною і є ризикованими з точки зору екологічної безпеки; органи екологічного контролю, а також органи контролю надровикористання (з точки зору участі у вчиненні екологічних злочинів їх працівників, а також як місця де знаходиться ряд джерел інформації що до вчинення екологічних злочинів).

Список використаних джерел

1. Генпрокурор обурений станом справ у надрокористуванні. *Obozrevatel.ua*. 2018. 28 серпня. URL: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/lutsenko-zvinuvativ-semeraka-u-koruptsii.htm>.
2. Злочин проти довкілля: кримінально-правова характеристика : практ. посіб. / О. О. Дудоров, Д. В. Каменський, М. В. Комарницький та ін. Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2014. 452 с.
3. Локтіонова В. В. Суспільно небезпечні наслідки у злочинах проти довкілля : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2013. 20 с.
4. Тарасенко О. С., Єрмаков Ю. О. Форми та стадії оперативного пошуку, як організаційно-тактичної форми діяльності оперативних підрозділів. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2023. Вип. 2. С. 99–107. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.2.20>
5. Шаповалов О. О. Сфери та місця пошукової діяльності оперативних підрозділів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 304–314.

6. Борчаковский М. Б. Сфери та місця виявлення латентних кримінальних правопорушень. *Становлення та розвиток наукових досліджень* : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф., присвяч. Дню науки України (Київ, 20–21 трав. 2016 р.). Київ : Фондація науковців та освітян (ESF), 2016. С. 17–19.
7. Одерій О. В. Проблеми теорії та практики розслідування злочинів проти довкілля : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2015. 508 с.
8. Єрмаков Ю. О. Місця пошукової діяльності кримінальних правопорушень, що вчинюються у сфері використання та охорони надр. *Юридична наука*. 2019. № 12. Т. 1. С. 338–346. URL: <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/issue/view/17/22>.
9. Нетеса Н. В. Кримінальна відповідальність за порушення правил охорони або використання надр: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2012. 233 с.
10. Книженко С. О. Криміналістична характеристика та основні положення розслідування екологічних злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2005. 207 с.
11. Гарник М. Охорона довкілля – проблема всесвітня. *Крок*. 2000. № 20. С. 3.
12. Криміналістика : підручник : у 2 т. / А. Ф. Волобуєв, О. В. Одерій, Р. Л. Степанюк та ін. ; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Харків, 2018. 312 с.
13. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

References

1. Henprokuror oburenyi stanom sprav u nadrokorystuvanni [The Prosecutor General is outraged by the state of affairs in subsoil use]. (2018). *Obozrevatel.ua*. Retrieved from: <https://www.obozrevatel.com/ukr/politics/lutsenko-zvinuvativ-semeraka-u-koruptsii.htm> [in Ukrainian].
2. Dudorov, O.O., Kamenskiy, D.V., & Komarnytskiy, M.V. (et al.). (2014). Zlochyny proty dovkillia: kryminalno-pravova kharakterystyka [Crimes against the environment: criminal and legal characteristics]: prakt. posib. Luhansk: RVV LDUVS im. E.O. Didorenka [in Ukrainian].
3. Loktionova, V.V. (2013). Suspilno nebezpechni naslidky u zlochinakh proty dovkillia [Socially dangerous consequences of crimes against the environment]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
14. Tarasenko, O.S., & Yermakov, Yu.O. (2023). Formy ta stadii operatyvnoho poshuku, yak orhanizatsiino-taktychnoi formy diialnosti operatyvnykh pidrozdiliv [Forms and stages of operational search as an organizational and tactical form of activity of operational units]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 2, 99–107. DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2023.2.20> [in Ukrainian].
4. Shapovalov, O.O. (2018). Sfery ta mistsia poshukovoi diialnosti operatyvnykh pidrozdiliv [Spheres and places of search activity of operational units]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 1, 304–314 [in Ukrainian].
5. Borchakovskiy, M.B. (2016). Sfery ta mistsia vyavlennia latentnykh kryminalnykh pravoporushen [Spheres and places of detection of latent criminal offenses]. *Stanovlennia ta rozvytok naukovykh doslidzhen*: materialy I Mizhnar. nauk.-prakt. konf., prysviach. Dniu nauky Ukrainy (pp. 17–19). Kyiv: Fundatsiia naukovtsiv ta osvitian (ESF) [in Ukrainian].
6. Oderii, O.V. (2015). Problemy teorii ta praktyky rozsliduvannia zlochiniv proty dovkillia [Problems of theory and practice of investigation of crimes against the environment]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
7. Yermakov, Yu.O. (2019). Mistsia poshukovoi diialnosti kryminalnykh pravoporushen, shcho vchyniuiutsia u sferi vykorystannia ta okhorony nadr [Places of search activity of criminal offenses committed in the sphere of use and protection of subsoil]. *Yurydychna nauka*, 12(1), 338–346. Retrieved from <https://journal-nam.com.ua/index.php/journal/issue/view/17/22> [in Ukrainian].
8. Netesa, N.V. (2012). Kryminalna vidpovidalnist za porushennia pravyl okhorony abo vykorystannia nadr [Criminal liability for violation of rules for protection or use of subsoil]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
9. Knyzhenko, S.O. (2005). Kryminalistychna kharakterystyka ta osnovni polozhennia rozsliduvannia ekolohichnykh zlochiniv [Forensic characteristics and basic provisions of the investigation of environmental crimes]. *Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
10. Harnyk, M. (2000). Okhorona dovkillia – problema vsesvitnia [Environmental protection – a global problem]. *Krok*, 20, 3 [in Ukrainian].
11. Volobuiev, A.F., Oderii, O.V., & Stepaniuk, R.L. (et al.). (2018). Kryminalistyka [Forensic science]: Pidruchnyk. (Vol. 2). A.F. Volobuiev (Eds.). Kharkiv [in Ukrainian].
12. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. № 2341-III. (2001). Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy, 25–26, 131 [in Ukrainian].

Kreitor Andrii,

Deputy Chairman

(State Service of Ukraine for Food Safety and Consumer Protection, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-6013-0550>

AREAS AND LOCATIONS OF OPERATIONAL SEARCH FOR ENVIRONMENTAL CRIMES IN THE FIELD OF SUBSOIL USE

The article states that improving the effectiveness of combating criminal activity requires the development of detection tactics for each type of crime, since the specific nature of activity in a particular sphere determines, in turn, the sphere of investigation, as places where criminal activity tends to be repetitive and concentrated and which, in the context of subsoil use, make it possible to commit crimes in the first place. It is concluded that the areas of operational search for signs of

environmental crimes in the field of subsoil use include: entities involved in subsoil use that are under operational supervision; objects that are not under operational supervision where illegal mineral extraction in violation of environmental safety requirements; places where the consequences of environmental crimes in the field of subsoil use have occurred and/or may be detected; places of direct mineral extraction; places of design, location, construction, reconstruction, commissioning operation, operation and liquidation of enterprises, structures, mobile means and other subsoil use facilities; natural objects that are protected and are risky from the point of view of environmental safety; environmental control bodies, as well as bodies controlling subsoil use (in terms of the involvement of their employees in environmental crimes, as well as places where a number of sources of information on environmental crimes are located.

Key words: *subsoil use, environmental crimes, operational search, areas, locations.*

Надіслано до редколегії 26.11.2025
Рекомендовано до публікації 19.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.1:351.74

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-6>

Крикун Сергій Вікторович,

здобувач

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6344-4842>

ДО ПИТАННЯ АКТУАЛІЗАЦІЇ НАПРЯМІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ

У статті проаналізовано проблемні питання щодо актуалізації напрямів наукових досліджень правових засад, а також організації і тактики проведення різних форм контролю за вчиненням злочину. Стверджується, що в умовах воєнного стану злочинність в Україні характеризується високим рівнем, несприятливою динамікою та структурою. Зазначено, що правова невизначеність розуміння контролю за вчиненням злочину, неоднозначність підходів щодо тактичних аспектів його проведення обумовлюють необхідність визначення подальших напрямів ґрунтовних досліджень правових, а також організаційно-тактичних аспектів проведення контролю за вчиненням злочину у кримінальному провадженні. Здійснено аналіз наукових здобутків сучасних вчених – представників різних галузей стосовно проблемних аспектів організації і тактики проведення контролю за вчиненням злочину.

Ключові слова: досудове розслідування, контроль за вчиненням злочину, негласні слідчі (розшукові) дії, оперативно-розшукова діяльність, протидія злочинності.

Постановка проблеми. Одним із міжнародних критеріїв оцінювання рівня цивілізованості держави, утвердження в ній європейських цінностей і демократичних ідеалів є стан законності та правопорядку, а також захищеність громадян від злочинних посягань [1, с. 3]. В умовах воєнного стану сучасна злочинність в Україні характеризується високим рівнем, несприятливою динамікою та структурою. Одночасно, за справедливим твердженням науковців, відбувається зниження ефективності не лише розкриття злочинів, але й суттєве падіння якості досудового розслідування, що, серед іншого, відображається й на стані судового розгляду кримінальних проваджень [2, с. 9]. У зв'язку з цим, за нашим переконанням, серед проблемних аспектів, що потребують теоретичного обґрунтування, можна виділити питання актуалізації подальших напрямів наукових досліджень правових та організаційно-тактичних аспектів проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, контролю за вчиненням злочину.

Метою статті є аналіз наукових здобутків сучасних вчених та визначення на підставі цього подальших перспективних напрямів наукових досліджень правових, а також організаційно-тактичних аспектів проведення контролю за вчиненням злочину.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Фундаментальні положення теорії та практики застосування негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, різних форм контролю за вчиненням злочину у протидії злочин-

ності, досліджувалися у наукових працях С.В. Албула, Ю.П. Аленіна, В.Д. Берназа, О.А. Білічака, В.В. Кікінчука, В.В. Комашко, С.С. Кудінова, М.А. Погорельського, Д.Б. Сергєєвої, Є.Д. Скулиша, О.С. Тарасенка, В.М. Тертишника, Г.К. Тетерятник, Л.Д. Удалової, Д.М. Цехана, С.С. Чернявського, Ю.М. Чорноус, Р.М. Шехавцова та інших. Разом із тим, правова невизначеність розуміння контролю за вчиненням злочину, неоднозначність тактичних аспектів його проведення обумовлюють необхідність визначення подальших напрямів ґрунтовних досліджень правових, а також організаційно-тактичних аспектів проведення контролю за вчиненням злочину.

Виклад основного матеріалу. В Главі 21 КПК України серед негласних слідчих (розшукових) дій закріплено контроль за вчиненням злочину, який може здійснюватися у наступних формах: контрольована поставка, контрольована та оперативна закупки, спеціальний слідчий експеримент, а також імітування обстановки злочину [3; 4, с. 152]. Примітно, що Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» окремі форми контролю за вчиненням злочину віднесено до оперативно-розшукових заходів, які проводяться в межах оперативно-розшукових справ [5, с. 94; 6]. З огляду на зазначене, слушною є думка вчених, які зазначають, що у чинному КПК України надано визначення негласних слідчих (розшукових) дій як різновиду слідчих (розшукових) дій, відомості про факт та методи проведення яких не підлягають розголошенню та проводяться у випадках,

якщо відомості про злочин та особу, яка його вчинила, неможливо отримати іншим способом [7, с. 10]. Згідно із таким законодавчим визначенням можна дійти висновку, що за змістом негласні слідчі (розшукові) дії не відрізняються від оперативно-розшукових заходів, передбачених Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» та відповідними відомчими правовими актами [8, с. 18]. Це, на наш погляд, вказує на неоднозначну правову природу контролю за вчиненням злочину. Наявність таких проблемних аспектів пояснює науковий інтерес до правових та організаційно-тактичних аспектів контролю за вчиненням злочину з боку сучасних вчених.

На сьогодні, з точки зору теорії, найбільш розробленими є питання, які стосуються контрольованої поставки та оперативної закупки. Можна вказати наступних авторів, які досліджували вказані форми контролю за вчиненням злочину: С.В. Албул («Контрольоване постачання в практиці правоохоронних органів: досвід правової регламентації»), М.О. Волошина («Теоретичне підґрунтя здійснення контрольованої поставки як форми контролю за вчиненням злочинів»), Т.І. Гук («Контроль за вчиненням злочину у формі контрольованої поставки»), В.В. Комашко («Організаційно-правові основи провадження оперативної закупки як форми контролю за вчиненням злочину»), А.Д. Онофрейчук («Організаційно-правові основи контрольованої поставки на сучасному етапі»), «Особливості провадження оперативної закупки в Україні на сучасному етапі»), В.А. Некрасов («Оперативна закупівля та контрольоване постачання: організація і тактика проведення»), Т.О. Руденко («Контрольована поставка як форма контролю за вчиненням злочинів, що пов'язані з переміщенням товарів, предметів та речовин через митний кордон»), С.В. Томин («Особливості застосування оперативної закупки як засобу отримання інформації про злочини, пов'язані зі збутом наркотичних засобів»). Проте аналіз наукових доробок вказаних авторів свідчить про відсутність вироблення єдиного підходу до визначення зазначених форм контролю за вчиненням злочину та неоднозначність розуміння мети їх проведення, ролі й місця у протидії сучасній злочинності.

Окремих питань контролю за вчиненням злочину присвятили свою увагу фахівці у галузі оперативно-розшукової діяльності, серед яких необхідно відзначити С.В. Албула («Контроль за вчиненням злочинів: поняття та сутність»), «Оперативна закупівля та контрольоване постачання: організація і тактика проведення»), «Контрольована та оперативна закупка, контрольована поставка: організація і тактика проведення»), «Організаційно-правові засади діяльності Національної поліції України з протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів»), С.В. Андрусенка («Контрольована поставка, як метод протидії контрабанді наркотиків»), В.О. Байова («Напрями використання негласних працівників у оперативно-розшуковій протидії наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями»), «Оперативно-розшукова протидія наркозлочинам, що вчинюються етнічними злочинними угрупованнями»), М.О. Волошину («Організація проведення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій оперативними підрозділами Національної поліції України»), Д.В. Головіна («Деякі особливості проведення спеціального слідчого експерименту»), «Особливості проведення оперативної закупки наркотичних засобів і психотропних речовин»), «Проведення контролю за вчиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів

або прекурсорів»), «Специфіка проведення спеціального слідчого експерименту по кримінальних провадженнях, пов'язаних з учиненням злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів»), М.Л. Грібова («Розмежування спеціального слідчого експерименту й імітування обстановки злочину»), «Судовий контроль за проведенням спеціального слідчого експерименту та імітуванням обстановки злочину»), О.В. Кириченко («Організаційні засади спеціального слідчого експерименту»), С.В. Пенькова («Теоретичне підґрунтя здійснення контрольованої поставки як форми контролю за вчиненням злочинів»), М.А. Погорельського («Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі»), А.С. Радигіна («Завдання, що вирішуються у процесі оперативно-розшукового забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій»), І.Р. Шинкаренка («Правові та організаційні основи здійснення оперативно-розшукових заходів та негласних слідчих (розшукових) дій підрозділами кримінальної поліції»), Т.Г. Щурата («Шляхи удосконалення документування фактів одержання службовою особою неправомірної вигоди»), Л.Ю. Янкову («Оцінка наявних стратегій, практик та викликів застосування контрольованої поставки як інструменту оперативно-розшукової діяльності у протидії незаконному обігу наркотичних речовин у період воєнного стану»), «Combating exsise Smuggling: A comparative analysis of Ukraine and Poland»).

Принагідно слід наголосити, що увага сучасних науковців до проблемних аспектів проведення контролю за вчиненням злочину проявлялася на різних рівнях наукових розробок. З найбільш значущих доречно вказати наступні: Бабіков О.П. («Теоретико-прикладні засади негласних слідчих (розшукових) дій: генеза та перспективи розвитку»), Багрій М.В. («Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину»), «Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному провадженні»), Берназ В.Д. («Правова природа, поняття та загальна класифікація негласних слідчих (розшукових) дій»), Гук Т.І. («Контроль за вчиненням злочину у формі контрольованої поставки»), «Проведення контролю за вчиненням злочину: національний досвід та європейські стандарти»), «Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину»), Динту В.А. («Криміналістичне імітування обстановки злочину як форма контролю за вчиненням злочину»), «Спеціальний слідчий експеримент як форма контролю за вчиненням злочину»), Карпушин С.Ю. («Проведення слідчих (розшукових) дій»), Кікінчук В.В. («Концептуальні засади тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій»), «Поняття системи негласних слідчих (розшукових) дій»), «Сутність тактики негласних слідчих (розшукових) дій як засобу криміналістичної тактики»), Колесник В.А. («Негласні слідчі (розшукові) дії: кримінально-процесуальні та криміналістичні аспекти підготовки і проведення»), «Суб'єкти здійснення та класифікація негласних слідчих (розшукових) дій»), Комашко В.В. («Актуальні питання провадження імітування обстановки вчинення злочину»), «Доктринальні підходи до визначення поняття контролю за вчиненням злочину»), «Контроль за вчиненням злочину: правові основи»), «Контроль за вчиненням злочину: сутність та зміст»), «Організаційно-правові основи провадження оперативної закупки як форми контролю за вчиненням злочину»), «Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину»), «Спеціальний слідчий експеримент: особливості визначення правової природи та поняття»), «Визначення поняття контролю за

вчиненням злочину як теоретико-правова проблема»), Крет Г.Р. («Контроль за вчиненням злочину: нормативне закріплення та практика проведення»), Кудінов С.С. («Негласні слідчі (розшукові) дії та використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному провадженні»), Кушпін В.П. («Контроль за вчиненням злочину як один із видів негласних (слідчих) розшукових дій»), Тагієв С.Р. («Генезис та становлення інституту негласних слідчих (розшукових) дій»).

Крім цього, окремим питанням організації і тактики проведення негласних слідчих (розшукових) дій, зокрема, контролю за вчиненням злочину, присвячено роботи С.В. Албула («Негласні слідчі (розшукові) дії», «Роль оперуповноваженого карного розшуку в досудовому розслідуванні»), О.В. Музиченка («Поняття, підстави та мета проведення негласних слідчих (розшукових) дій»), В.Д. Пчолкіна («Підстави та умови проведення негласних слідчих (розшукових) дій»), Д.Б. Сергєєвої («Результати негласних слідчих (розшукових) дій: проблемні аспекти визначення»), О.Б. Сибаль («Контроль за вчиненням злочину: кримінально-правовий аспект»), А.О. Тимофєєва («Використання матеріалів оперативних підрозділів у кримінальному провадженні»), С.С. Чернявського («Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень», «Розслідування прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою»), Ю.М. Черноус («Методологічні засади використання практики Європейського суду з прав людини в тактиці проведення слідчих (розшукових) дій»), П.В. Юрчишина («Контроль за вчиненням злочину: законодавче врегулювання та практичні аспекти здійснення») та інших.

Слід зазначити, що, досліджуючи сутність контролю за вчиненням злочину, науковцями аналізувалися й проблемні питання співвідношення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії та провокації злочину, у тому числі у контексті рішень ЄСПЛ. Такій актуальній проблематиці присвятили свої праці: С.В. Албул («Оперативна закупка як різновид оперативного експерименту: співвідношення з провокацією злочину»), О.Ф. Банти-

шев («Провокація хабара як спеціальний вид співучасті у злочині»), С.Р. Тагієв («Провокація злочину: аналіз практики Європейського суду з прав людини та Верховного суду»), М.В. Буроменський («Правова оцінка «провокації хабаря» як різновиду «провокації злочину» в практиці Європейського суду з прав людини»), Т.І. Гук («Провокація злочину в практиці Європейського суду з прав людини»), М.А. Погорєцький («Застосування провокації в ході негласних розслідувань: питання пропорційності») тощо.

Проведений аналіз наукових здобутків вчених з різних аспектів проведення контролю за вчиненням злочину свідчить про суттєвий інтерес наукового загалу до зазначеного питання. Проте на сьогодні в правових актах, а також у теоретичних джерелах не міститься нормативного визначення «контролю за вчиненням злочину». Крім цього, на нашу думку, в умовах сучасних викликів не досліджувалися питання щодо уніфікації організаційних та тактичних аспектів проведення різних форм контролю за вчиненням злочину. Вказане, на наше переконання, доводить нагальну потребу у подальших наукових розробках у вказаній царині.

Висновки. Як показав проведений нами аналіз стану наукової розробленості питання проведення контролю за вчиненням злочину у протидії злочинності, значна кількість вчених досліджувала різноманітні аспекти цієї діяльності. Разом із тим, не зважаючи на жвавий науковий інтерес до окремих проблемних аспектів, питання правових та організаційно-тактичних засад проведення контролю за вчиненням злочину потребують подальших ґрунтовних досліджень. На наше переконання, актуальності наукових досліджень потребують питання щодо: правового регулювання контролю за вчиненням злочину; оптимізації інформаційно-аналітичного забезпечення проведення контролю за вчиненням злочину; напрямів взаємодії уповноважених суб'єктів під час проведення контролю за вчиненням злочину; вдосконалення тактики проведення контролю за вчиненням злочину; напрямів використання негласних працівників у проведенні контролю за вчиненням злочину.

Список використаних джерел

1. Албул С. В. Оперативно-розшукова діяльність: сучасні доктринальні та праксеологічні концепти. *Воєнний стан: теоретико-праксеологічні проблеми юриспруденції* : кол. монографія. Lviv-Torun : Liha-Pres, 2024. С. 1–24. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-1>
2. Розслідування окремих видів кримінальних правопорушень : навч. посіб. / В. В. Пяковський, С. С. Чернявський, П. Є. Антонюк та ін. ; за заг. ред. В. В. Пяковського. Київ : 7БЦ, 2022. 256 с.
3. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text>
4. Негласні слідчі (розшукові) дії : навч. посіб. / С. В. Албул, С. А. Дроботова, Г. І. Масяйкін та ін. ; за заг. ред. С. А. Дроботова. Київ : Вістка, 2022. 470 с.
5. Албул С. В., Єгоров С. О., Поляков Є. В., Щурат Т. Г. Оперативно-розшукова діяльність : навч. посіб. / за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2023. 256 с. URL: <https://surl.li/vxyzfz>
6. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>
7. Чернявський С. С., Грібов М. Л., Князєв С. М. Законодавче регулювання оперативно-розшукової діяльності: проблеми та шляхи їх розв'язання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2020. № 2 (20). С. 8–20. DOI: 10.33270/04202002.8
8. Албул С. В. Контроль за вчиненням злочинів: поняття та сутність. *Закон, проступок, відповідальність* : зб. наук. пр. присвяч. 85-річчю д.ю.н., проф. Л. В. Багрії-Шахматова. Одеса : Юрид. літ., 2014. С. 16–19.

References

1. Albul, S.V. (2024). Operativno-rozshukova diialnist: suchasni doktrynalni ta prakseolohichni kontsepty [Operational and investigative activities: modern doctrinal and praxeological concepts]. *Voiennyi stan: teoretiko-prakseolohichni problemy yurysprudentsii*: kol. monohrafiia (pp. 1–24). Lviv-Torun: Liha-Pres. DOI: <https://doi.org/10.36059/978-966-397-421-7-1> [in Ukrainian].

2. Piaskovskiy, V.V., Cherniavskiy, S.S., & Antoniuk, P.Ye. (et al.). (2022). Rozsliduvannya okremykh vydiv kryminalnykh pravoporushen [Investigation of certain types of criminal offenses]: navch. posib. V.V. Piaskovskii (Eds.). Kyiv: 7BTs. Retrieved from: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/22092> [in Ukrainian].
3. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI. (2012). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> [in Ukrainian].
4. Albul, S.V., Drobotov, S.A., & Masiakin, H.I. (et al.). (2022). Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii [Covert investigative (search) actions]: navch. posib. S.A. Drobotov (Eds.). Kyiv: Vistka [in Ukrainian].
5. Albul, S.V., Yehorov, S.O., Poliakov, Ye.V., & Shchurat, T.H. (2023). Operatyvno-rozshukova diialnist [Operational and search activities]: navch. posib. S.V. Albul (Eds.). Odesa: ODUVS. Retrieved from: <https://surl.li/vxyzfz> [in Ukrainian].
6. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist [On operational and search activities]: Zakon Ukrainy vid 18 liut. 1992 r. № 2135-XII. (1992). Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> [in Ukrainian].
7. Cherniavskiy, S.S., Hribov, M.L., & Kniaziev, S.M. (2020). Zakonodavche rehuliuвання operatyvno-rozshukovoi diialnosti: problemy ta shliakhy yikh rozv'iazannia [Legislative regulation of operational-search activities: problems and ways to solve them]. *Yurydychnyi chasopys Natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 2(20), 8–20. DOI: 10.33270/04202002.8 [in Ukrainian].
8. Albul, S.V. (2014). Kontrol za uchynenniam zlochyniv: poniattia ta sutnist [Control over the commission of crimes: concept and essence]. *Zakon, prostupok, vidpovidalnist: zb. nauk. pr. prysviach. 85-richchiu d.yu.n., prof. L.V. Bahrii-Shakhmatova* (pp. 16–19). Odesa: Yuryd. lit. [in Ukrainian].

Krykun Serhii,

Researcher

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-6344-4842>

ON THE ISSUE OF UPDATING SCIENTIFIC RESEARCH ON CONTROL OVER THE COMMISSION OF A CRIME

The article analyses problematic issues concerning the actualization of areas of scientific research into legal foundations, as well as the organization and tactics of various forms of control over the commission of crimes. It is argued that, under martial law, crime in Ukraine is characterized by high levels, unfavorable dynamics and structure. At the same time, there is a decline in the effectiveness not only of solving crimes, but also a significant drop in the quality of pre-trial investigations, which, among other things, is reflected in the state of criminal proceedings in court. The purpose of this article is to analyse the scientific achievements of contemporary scholars and, on this basis, to identify promising areas for further scientific research into the legal, organizational and tactical aspects of monitoring the commission of crimes. It is noted that legal uncertainty in understanding the control over the commission of a crime and ambiguity in approaches to the tactical aspects of its implementation necessitate the identification of further areas for in-depth research into the legal, organizational and tactical aspects of controlling the commission of a crime in criminal proceedings. The author analyses the scientific achievements of contemporary scholars representing various fields regarding problematic aspects of the organization and tactics of crime control. It is emphasized that contemporary scholars' attention to problematic aspects of crime control has manifested itself at various levels of scientific development. It is pointed out that, at present, legal acts and theoretical sources do not contain a normative definition of «control over the commission of crimes».

In addition, given the current challenges, scientists have not researched issues related to the unification of organizational and tactical aspects of various forms of control over the commission of crimes. It is emphasized that scientific research needs to focus on issues related to: legal regulation of control over the commission of crimes; optimization of information and analytical support for control over the commission of crimes; areas of cooperation between authorized entities during the investigation of crimes; improving tactics for investigating crimes; areas of use of undercover agents in investigating crimes.

Key words: pre-trial investigation, monitoring of crimes, covert investigative (search) activities, operational-search activities, combating crime.

Надіслано до редколегії 24.11.2025
Рекомендовано до публікації 18.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.98:364.2
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-7>

Матвійчук Ігор Анатолійович,

начальник

(Кіровоградське управління Департаменту внутрішньої безпеки
Національної поліції України, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4207-4095>

ВІДОМОСТІ ПРО ОСОБУ ПРАВОПОРУШНИКА В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ

У статті досліджено відомості про особу правопорушника як ключовий структурний елемент криміналістичної характеристики насильницького зникнення. Обґрунтовано, що специфіка зазначеного виду кримінального правопорушення, яка характеризується високою латентністю, організованим характером та частою участю представників державної або квазідержавних структур, зумовлює ускладнення процесу встановлення суб'єкта злочину. Проаналізовано теоретичні підходи до вивчення особи правопорушника в структурі криміналістичної характеристики та доведено обмеженість традиційних методів її дослідження у провадженнях про насильницькі зникнення. Сформульовано типові криміналістичні ознаки особи правопорушника, що вчиняє насильницьке зникнення, та визначено практичне значення одержаних відомостей для підвищення ефективності досудового розслідування та забезпечення встановлення істини у кримінальних провадженнях цієї категорії.

Ключові слова: насильницьке зникнення, розслідування, кримінальне правопорушення, особа правопорушника, криміналістична характеристика.

Постановка проблеми. Насильницьке зникнення як особливо тяжке кримінальне правопорушення характеризується високим рівнем латентності, складністю доказування та значними труднощами у встановленні осіб, причетних до його вчинення. Однією з ключових причин цього є недостатня розробленість у криміналістичній теорії та слідчій практиці питання відомостей про особу правопорушника як структурного елементу криміналістичної характеристики насильницького зникнення. Попри загальне визнання значущості особи правопорушника для формування слідчих версій і планування розслідування, у провадженнях цієї категорії такі відомості часто мають фрагментарний, опосередкований або прихований характер.

Специфіка насильницьких зникнень полягає у можливій участі співучасників різного статусу, у тому числі представників органів державної влади або осіб, пов'язаних із владними чи воєнізованими структурами, що зумовлює цілеспрямоване маскування протиправної діяльності, використання службового становища, підобрених документів, спеціальних технічних засобів і конспіративних способів поведінки. За таких умов традиційні криміналістичні підходи до вивчення особи правопорушника, засновані переважно на аналізі відкритих біографічних, соціально-демографічних або психологічних ознак, виявляються недостатньо ефективними. Саме тому, на початковому етапі досудового розслідування дефіцит вихідної інформації, обмежене коло очевидців, їх ухилення від надання показань, а також зовнішня

схожість дій правопорушників із легітимною діяльністю органів влади істотно ускладнюють ідентифікацію суб'єкта злочину. У таких умовах особливого значення набуває аналіз непрямих криміналістично значущих відомостей про особу правопорушника, що відображаються у способі вчинення злочину, слідчій картині, виборі потерпілого, характері співучасті та механізмах приховування наслідків правопорушення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема особи правопорушника як складової криміналістичної характеристики стала предметом наукового аналізу у працях низки провідних представників криміналістичної науки. У різні періоди ці питання розробляли та розвивали В. П. Бахін, В. К. Гавло, Н. І. Клименко, В. С. Кузьмічов, А. В. Старушкевич, К. О. Чаплинський, В. Ю. Шепітько, Ю. М. Чорноус та інші науковці, які заклали теоретичні засади вивчення криміналістично значущих ознак особи правопорушника та їх використання у процесі розслідування.

Водночас у наукових дослідженнях недостатньо систематизовано відомості про особу правопорушника саме з урахуванням специфіки насильницького зникнення як комплексного злочинного процесу, що включає етапи підготовки, захоплення, переміщення, незаконного утримання та приховування. Відсутність цілісної моделі криміналістично значущих ознак особи правопорушника негативно впливає на ефективність висунення слідчих версій, побудову алгоритмів розслідування та своєчасне викриття винних осіб.

У зв'язку з цим актуалізується необхідність подальшого наукового осмислення місця та ролі відомостей про особу правопорушника в структурі криміналістичної характеристики насильницького зникнення, визначення їх змісту, класифікації та практичного значення для розслідування кримінальних проваджень цієї категорії.

Метою статті є комплексне дослідження відомостей про особу правопорушника як структурного елемента криміналістичної характеристики насильницького зникнення, визначення їх змісту, криміналістично значущих ознак та класифікації, а також з'ясування ролі таких відомостей у формуванні слідчих версій, відтворенні механізму вчинення злочину й розробленні ефективних алгоритмів розслідування кримінальних проваджень цієї категорії.

Виклад основного матеріалу. Серед елементів криміналістичної характеристики насильницького зникнення визначальне місце посідає особа правопорушника, оскільки саме її аналіз дає змогу встановити стійкі функціональні зв'язки з іншими елементами характеристики, виявити закономірності та взаємозалежності між мотивами злочинної діяльності, способом учинення правопорушення, вибором жертви, обстановкою події та механізмами приховування. Дослідження особи злочинця створює підґрунтя для формування типових слідчих версій, спрямованих на встановлення причетності конкретних осіб або організованих груп до вчинення кримінального правопорушення, а також дає можливість прогнозувати їх подальшу поведінку в умовах досудового розслідування.

Обґрунтовано у цьому контексті є позиція Ю. А. Чаплинської, яка підкреслює, що особа злочинця виступає центральним елементом будь-якої криміналістичної характеристики, забезпечуючи комплексність аналізу злочинної діяльності та визначення пріоритетних напрямів її розслідування [1, с. 183]. Аналогічний підхід поділяє й С. А. Шалгунова, зазначаючи, що у кримінології особа злочинця розглядається як сукупність істотних соціальних властивостей і ознак, а також соціально значущих біопсихологічних характеристик, які, реалізуючись у конкретному злочині, зумовлюють його суспільну небезпечність і обґрунтовують необхідність кримінальної відповідальності винної особи [2, с. 20].

Отже, особа правопорушника та організованих груп у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення є не лише вихідною категорією для побудови криміналістичної характеристики, а й одним із ключових чинників, що визначає специфіку способів учинення й приховування кримінального правопорушення, характер вибору жертв та загальний рівень суспільної небезпечності відповідних кримінальних практик. У провадженнях цієї категорії зазначений елемент набуває особливого значення з огляду на можливу участь представників державної влади, організованих структур або інших осіб, наділених владними чи квазівладними повноваженнями.

Особа правопорушника як складовий елемент криміналістичної характеристики досліджується переважною більшістю вчених-криміналістів, однак питання щодо переліку ознак і властивостей, які підлягають обов'язковому вивченню, залишається дискусійним. Криміналістичне вивчення особи доцільно розуміти як встановлення криміналістично значущої інформації не лише про безпосереднього виконавця злочину, а й про жертву кримінального посягання та інших учасників події, що мають значення для реконструкції механізму злочину і вибору тактики розслідування [3, с. 28]. Як слушно зауважує

Г. Ю. Нікітіна-Дудікова, відомості про особу злочинця дозволяють визначити напрями та способи її пошуку, обрати найбільш ефективні методи розслідування, спрогнозувати поведінку у різних слідчих ситуаціях, а також встановити зв'язок між індивідуальними характеристиками особи, способом досягнення злочинного результату та конкретними обставинами його вчинення [4, с. 128].

Суспільна небезпечність особи правопорушника становить її соціальну сутність і виконує подвійну функцію: з одного боку, дає змогу відмежувати правопорушника від законослухняних громадян, а з іншого – слугує підставою для класифікації різних типів злочинців залежно від характеру їхньої поведінки, мотиваційної сфери та ролі злочинної діяльності в загальній життєвій стратегії. При цьому важливим є врахування не лише тяжкості та характеру вчиненого діяння, а й співвідношення негативних і позитивних соціально значущих рис особистості, що в сукупності дозволяє глибше оцінити рівень суспільної небезпечності правопорушника та обґрунтувати напрями й тактику розслідування насильницького зникнення.

Особистість правопорушника доцільно характеризувати через сукупність типових психологічних, соціальних, моральних і поведінкових ознак, які відображають схильність до протиправної діяльності та зумовлюють специфіку реалізації злочинного наміру. Аналіз таких характеристик дає змогу глибше розкрити мотиви, умови й детермінанти вчинення кримінального правопорушення, а також пояснити вибір конкретної моделі поведінки. Як обґрунтовано зазначають В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель та В. О. Коновалова, дослідження особи злочинця в межах криміналістичної характеристики має принципове значення для встановлення істини у кримінальному провадженні, оскільки забезпечує можливість доведення ключових обставин справи, зокрема факту вчинення правопорушення, винуватості особи, форми вини, мотивів і цілей злочинної діяльності [5, с. 15–16]. Відтак, ґрунтовне вивчення цього елемента є необхідною умовою правильної кримінально-правової кваліфікації діяння, обрання адекватної тактики проведення слідчих (розшукових) дій та формування належної доказової бази у справах про насильницьке зникнення.

О. І. Ромців слушно наголошує, що встановлення та аналіз особи злочинця має виняткове значення для практики досудового розслідування, оскільки дозволяє не лише суттєво звузити коло ймовірних підозрюваних, а й налагодити ефективний психологічний контакт із ними. Це, своєю чергою, створює передумови для отримання правдивих показань, схилення таких осіб до співпраці зі слідством та нейтралізації протидії з боку підозрюваних, їх захисників або інших зацікавлених осіб [6, с. 11]. Зазначений аспект набуває особливої актуальності у кримінальних правопорушеннях проти волі, честі та гідності особи, де поведінка правопорушника часто поєднує елементи агресивного примусу, психологічного тиску та заздалегідь спланованої організованої діяльності.

За визначенням М. В. Салтевського, криміналістична характеристика особи є комплексним описом людини як соціально-біологічної системи, що включає фізичні, біологічні та соціальні властивості, які залишають відображення у матеріальному середовищі та проявляються у поведінці [7, с. 98]. Такий підхід дає змогу поєднати зовнішні ознаки з внутрішніми психологічними й соціальними чинниками, формуючи більш точний і функціонально значущий криміналістичний портрет правопорушника.

Криміналістика розглядає особу злочинця крізь призму її характеристик, які дозволяють пояснити обрані способи та прийоми вчинення кримінального правопорушення, встановити індивідуальний «почерк» злочинної діяльності й окреслити ефективні напрями розслідування. У цьому зв'язку обґрунтовано є позиція науковців, які вважають, що криміналістичне дослідження особи злочинця охоплює як пошук криміналістично значущої інформації про невстановленого правопорушника, так і всебічну оцінку даних про осіб, уже залучених до кримінального судочинства [8, с. 127]. Перша група інформації формується на основі матеріальних, ідеальних або цифрових слідів, залишених на місці події, у пам'яті свідків, документах чи інформаційних системах, і дозволяє реконструювати узагальнений образ можливого злочинця та визначити напрями його розшуку. Друга група інформації стосується вивчення вже встановленої особи – підозрюваного або обвинуваченого – з метою з'ясування мотивів, цілей, ролі у груповій діяльності та співвіднесення її індивідуальних характеристик з іншими елементами криміналістичної характеристики. У такий спосіб криміналістика досліджує ті аспекти особи злочинця, які мають безпосереднє значення для розслідування злочинів [9, с. 140].

Інформація про особу злочинця використовується для вирішення комплексу криміналістичних завдань, які умовно можна згрупувати у чотири блоки: встановлення тотожності конкретної особи за сукупністю її ознак; виявлення зв'язку між індивідуальними характеристиками злочинця та фактичного картиною злочину; визначення оптимальної лінії поведінки слідчого й інших учасників провадження з урахуванням соціально-психологічних рис правопорушника; а також використання отриманих відомостей у цілях криміналістичної профілактики [10, с. 171–174].

Таким чином, особа правопорушника та організованих груп є центральним елементом криміналістичної характеристики насильницького зникнення. Її комплексне дослідження дає змогу встановити причинно-наслідкові зв'язки між особистісними рисами та способом злочинної діяльності, що не лише підвищує ефективність досудового розслідування, але й створює підґрунтя для запобігання новим проявам таких злочинів.

За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та правозахисних звітів, приблизно 55–60% насильницьких зникнень вчиняються безпосередньо службовими особами державних органів, тоді як 40–45% – особами або групами осіб, які виконують допоміжні, охоронні, силові або технічні функції за фактичної підтримки держави.

Емпіричні дані свідчать, що близько 25–30% насильницьких зникнень мають вертикально-ієрархічний характер, тобто вчиняються за мовчазної згоди або прямого наказу керівника, який формально не бере участі в захопленні потерпілого, але забезпечує безкарність виконавців.

Особливу криміналістичну значущість у сучасних умовах мають насильницькі зникнення, вчинені представниками іноземної держави, насамперед у контексті збройної агресії та тимчасової окупації частини території України. До таких суб'єктів належать:

- а) державні службовці іноземної держави;
- б) військовослужбовці збройних сил, поліції, органів державної безпеки та розвідки;
- в) посадові особи інших державних органів або органів місцевого самоврядування іноземної держави;

г) особи, які діють за наказом або під контролем зазначених суб'єктів;

д) представники нерегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд і груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих або фінансованих РФ;

е) представники окупаційної адміністрації РФ, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України;

є) представники підконтрольних РФ квазідержавних утворень, які узурпували здійснення владних функцій.

За даними відкритих джерел та матеріалів кримінальних проваджень, понад 70% задокументованих насильницьких зникнень у зоні збройного конфлікту пов'язані саме з діяльністю представників іноземної держави або підконтрольних їй структур.

За останні десятиліття насильницькі зникнення набули глобального характеру: за узагальненими міжнародними оцінками, у понад вісімдесяти державах світу їх жертвами стали більш як 50 тис. осіб. Така практика породжує стан повної правової та екзистенційної беззахисності, який виходить далеко за межі індивідуального виміру і справляє деструктивний вплив не лише на саму жертву та її близьких родичів, а й на локальні громади та суспільство загалом. Насильницькі зникнення, що тривалий час асоціювалися передусім із режимами військових диктатур, у сучасних умовах дедалі частіше виникають у контексті внутрішніх збройних конфліктів і політичної нестабільності. Особливе занепокоєння міжнародних правозахисних інституцій викликають переслідування захисників прав людини, родичів потерпілих, свідків і адвокатів, які займаються документуванням та розслідуванням таких злочинів.

У умовах збройної агресії дослідження жертв насильницького зникнення набуло особливої актуальності для України. Починаючи з 2014 року, поширеною стала практика викрадень цивільних осіб російськими спеціальними службами на території Автономна Республіка Крим, а також насильницьких зникнень українських активістів і проукраїнськи налаштованих громадян на тимчасово окупованих територіях Донбас. Зафіксовано системні порушення прав людини на непідконтрольних Україні територіях, що супроводжувалися позасудовими затриманнями, незаконним утриманням і приховуванням інформації про долю зниклих осіб [11].

Сьогодні кількість подібних випадків залишається значною, що обумовлює потребу у вдосконаленні методики досудового розслідування насильницьких зникнень. З метою оперативного встановлення кола підозрюваних особливо значення набуває збирання відомостей про потерпілого, зокрема: а) персонаграфічних даних; б) його соціальної ролі, кола зв'язків і контактів; в) професійних та побутових звичок; г) морально-психологічних характеристик [12, с. 454]. Такі відомості дозволяють висунути обґрунтовані слідчі версії щодо мотивів злочину та можливих суб'єктів його вчинення.

Інформація про характер стосунків потерпілого з представниками держави або квазідержавних структур може вказувати на наявність нейтральних, неприязних чи відкрито ворожих відносин. Такі стосунки могли виникати ситуативно – у момент затримання чи конфлікту, формуватися в межах випадкового або тривалого особистого знайомства, мати службовий, дружній чи навіть родинний характер. Аналіз цих зв'язків має істотне значення для реконструкції механізму злочину та встановлення його організаторів і виконавців.

Насильницьке зникнення спричиняє глибокі й тривалі страждання жертви, яка перебуває у стані постійної

невизначеності щодо власної долі, часто зазнає катувань і психологічного тиску та постійно побоюється за своє життя і безпеку близьких. Члени сім'ї зниклої особи роками перебувають у стані очікування між надією та відчаєм, нерідко так і не отримуючи жодної інформації про долю родича. Усвідомлення того, що ніхто не знає про місцеперебування жертви і що допомога може не надійти, фактично залишає її поза захистом закону і повністю залежною від волі викрадачів. Навіть у разі звільнення такі особи тривалий час відчують тяжкі фізичні й психічні наслідки насильства, катувань і приниження людської гідності, якими супроводжується насильницьке зникнення [13, с. 6–7].

У цілому насильницькі зникнення перетворилися на одну з найгостріших глобальних проблем у сфері прав людини, що не обмежується окремими регіонами. Якщо раніше вони були переважно інструментом військово-диктаторських режимів, то нині дедалі частіше застосовуються як засіб політичного тиску та залякування в умовах внутрішніх конфліктів. Особливу тривогу викликає переслідування осіб, які документують такі злочини, використання державами антитерористичної риторики як виправдання порушень міжнародних зобов'язань, а також збереження фактичної безкарності за насильницькі зникнення, що й надалі підживляє ефективність міжнародних і національних механізмів захисту прав людини [13, с. 8].

Узагальнюючи викладене, можна сформулювати типову криміналістичну характеристику особи правопорушника, який вчиняє насильницьке зникнення (ст. 146-1 КК України): представник держави (національної

або іноземної) або особа, що діє з її дозволу, підтримки чи згоди; нерідко – службова або посадова особа з владними чи квазівладними повноваженнями. Форма участі: безпосередній виконавець (50–60%); організатор або керівник, що забезпечує наказ, контроль або бездіяльність (25–30%); пособник або співучасник з числа «цивільних» виконавців (15–20%). Соціально-психологічні риси: орієнтація на силовий примус; низький рівень правової рефлексії; схильність до виконання наказів без критичної оцінки їх законності; толерантність до насильства як «інструменту влади». Мотивація: виконання наказу, «службова необхідність»; політична або ідеологічна; репресивно-залякувальна (усунення «неблагонадійних» осіб). Криміналістично значущі особливості поведінки: ретельна координація дій; використання формально законних процедур (псевдозатримання, «перевірки»); приховування інформації про долю потерпілого; використання службового становища для уникнення викриття.

Висновки. Таким чином, відомості про особу правопорушника є одним із визначальних структурних елементів криміналістичної характеристики насильницького зникнення та мають істотне значення для ефективного розслідування кримінальних проваджень цієї категорії. Встановлено, що особа правопорушника у кримінальних провадженнях про насильницьке зникнення є інституційно обумовленим суб'єктом, тісно пов'язаним із державною владою або квазідержавними структурами, що зумовлює підвищені вимоги до незалежності, спеціалізації та криміналістичного забезпечення досудового розслідування таких кримінальних правопорушень.

Список використаних джерел

1. Чаплинська Ю. А. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики злочинів. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2019. № 6. DOI <https://doi.org/10.15421/3919122>
2. Шалгунова С. А. Особа насильницького злочинця : монографія. Дніпропетровськ : Ліра ЛТД, 2012. 548 с.
3. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів : монографія. Одеса : Фенікс, 2007. 260 с.
4. Нікітіна-Дудікова Г. Ю. Особа злочинця як елемент криміналістичної характеристики у злочинах проти статевої свободи та статевої недоторканності дітей. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2021. № 53. С. 128–131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.25>.
5. Криміналістика : підручник : у 2 т. / [В. Ю. Шепітько, В. А. Журавель, В. О. Коновалова та ін.] ; за ред. В. Ю. Шепітька. Харків : Право, 2019. Т. 2. 328 с.
6. Ромців О. І. Криміналістична характеристика злочинів у сфері службової діяльності. *KNOWLEDGE SOCIETY* : зб. тез наук. доп. за матеріалами Міжнар. наук.-практ. конф. (Лодзь, 30–31 жовт. 2014 р.). Лодзь, 2014. С. 71–74.
7. Салтевський М. В. Криміналістика : підручник : у 2 ч. Харків : Консум, 2001. Ч. 2. 528 с.
8. Криміналістика : підручник : у 2 т. / за заг. ред. А. Ф. Волобуєва, Р. Л. Степанюка, В. О. Малярової. Харків, 2018. Т. 1. 384 с.
9. Четвертак Д. Ю. Криміналістична характеристика осіб, які вчиняють приховування злочинів. *Право і безпека*. 2015. № 2 (57). С. 138–145. URL: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/issue/view/15/17>.
10. Криміналістика : підручник / [В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.] ; за заг. ред. В. В. Пяковського. 2-ге вид., переробл. і доповн. Харків : Право, 2020. 752 с.
11. Сьогодні – Міжнародний день жертв насильницького зникнення. *Укрінформ*. 2024. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2295167-sogodni-miznarodnij-den-zertv-nasilnickogo-zniknenna.html>.
12. Бурлака В. В. Криміналістична характеристика незаконного позбавлення волі або викрадення людини. *Митна справа*. 2014. № 6 (2.2). С. 451–456. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2014_6%282.2%29_37.
13. Насильницьке або недобровільне зникнення осіб. Виклад фактів № 6 (Rev. 3) / ГО «Харківська правозахисна група». Харків, 2019. 68 с.

References

1. Chaplynska, Yu.A. (2019). Osoba zlochyntsyia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky zlochyntiv [The personality of the criminal as an element of the forensic characteristics of crimes]. *Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii*, 6. DOI <https://doi.org/10.15421/3919122> [in Ukrainian].
2. Shalhunova, S.A. (2012). Osoba nasylnytskoho zlochyntsia [The personality of a violent criminal]: Monohrafiia. Dnipropetrovsk: Lira LTD [in Ukrainian].
3. Tishchenko, V.V. (2007). Teoretychni i praktychni osnovy metodyky rozsliduvannia zlochyntiv [Theoretical and practical foundations of crime investigation methodology]: Monohrafiia. Odessa: Feniks [in Ukrainian].

4. Nikitina-Dudikova, H.Yu. (2021). Osoba zlochyntsia yak element kryminalistychnoi kharakterystyky u zlochynakh proty statevoi svobody ta statevoi nedotorkannosti ditei [The personality of the criminal as an element of the forensic characteristics of crimes against sexual freedom and sexual integrity of children]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia «Yurysprudentsiia»*, 53, 128–131. DOI: <https://doi.org/10.32841/2307-1745.2021.53.25> [in Ukrainian].
5. Shepitko, V.Yu., Zhuravel, V.A., & Konovalova, V.O. (et al.). Kryminalistyka [Forensic science]: Pidruchnyk. (Vol. 2). V.Yu. Shepitko (Eds.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
6. Romtsiv, O.I. (2014). Kryminalistychna kharakterystyka zlochyniv u sferi sluzhbovoi diialnosti [Forensic characteristics of crimes in the sphere of official activity]. *KNOWLEDGE SOCIETY: zb. tez nauk. dop. za materialamy Mizhnar. nauk.-prakt. konf.* (pp. 71–74). Lodz [in Ukrainian].
7. Saltevsykyi, M.V. (2001). Kryminalistyka [Forensic science]: Pidruchnyk. (Vol. 2). Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
8. Kryminalistyka [Forensic science]: Pidruchnyk. (Vol. 1). A.F. Volobuev, R.L. Stepaniuk, V.O. Maliarova (Eds.). Kharkiv [in Ukrainian].
9. Chetvertak, D.Yu. (2015). Kryminalistychna kharakterystyka osib, yaki vchyniaut prykhovuvannya zlochyniv [Forensic science characteristics of persons who commit concealment of crimes]. *Pravo i bezpeka*, 2(57), 138–145. Retrieved from: <https://pb.univd.edu.ua/index.php/PB/issue/view/15/17> [in Ukrainian].
10. Piaskovskyi, V.V., Chornous, Yu.M., & Samodin, A.V. (et al.). (2020). Kryminalistyka [Forensic science]: Pidruchnyk. V.V. Piaskovskyi (Eds.) (2nd ed., rev.). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
11. Sohodni – Mizhnarodnyi den zhertv nasylnytskoho znyknennia [Today is the International Day of Victims of Enforced Disappearance]. (2024). *Ukrinform*. Retrieved from: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2295167-sogodni-mizhnarodnij-den-zertv-nasilnickogo-znyknenna.html> [in Ukrainian].
12. Burlaka, V.V. (2014). Kryminalistychna kharakterystyka nezakonnoho pozbavlennia voli abo vykradennia liudyny [Forensic characteristics of illegal deprivation of liberty or kidnapping of a person]. *Mytna sprava*, 6(2.2), 451–456. Retrieved from: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ms_2014_6%282.2%29_37 [in Ukrainian].
13. Nasylnytske abo nedobrovilne znyknennia osib [Forced or involuntary disappearance of persons]. (2019). *Vyklad faktiv № 6 (Rev. 3)*. HO «Kharkivska pravozakhysna hrupa». Kharkiv [in Ukrainian].

Matviichuk Ihor,

Head

(Kirovohrad Office of the Internal Security Department of the National Police of Ukraine, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4207-4095>

INFORMATION ABOUT THE OFFENDER IN THE STRUCTURE OF THE FORENSIC CHARACTERIZATION OF FORCED DISAPPEARANCE

The article investigates information about the offender as a key structural element of the forensic characterization of forced disappearance. It is substantiated that the specificity of this type of criminal offense, characterized by high latency, an organized nature, and frequent involvement of representatives of state or quasi-state structures, complicates the process of identifying the perpetrator. Theoretical approaches to studying the offender within the structure of forensic characterization are analyzed, and the limitations of traditional methods of its investigation in cases of forced disappearance are demonstrated. Special attention is paid to the importance of indirect forensically significant information about the offender, reflected in the method of committing the crime, the nature of complicity, the choice of victim, concealment mechanisms, and the overall trace pattern. It is argued that the analysis of personal, social, professional, and psychological traits of the offender allows establishing causal links between their actions and the final outcome of criminal activity, formulating typical investigative hypotheses, and predicting the behavior of participants in criminal proceedings.

It is shown that forced disappearances in modern conditions are acquiring features of institutional criminal practice, which requires the formation of a generalized forensic profile of the offender, taking into account typical roles, forms of participation, and methods of concealing unlawful activity. Typical forensic indicators of the offender committing a forced disappearance are formulated, and the practical significance of the obtained information is determined for increasing the efficiency of pre-trial investigation and ensuring the establishment of truth in criminal proceedings of this category.

Key words: forced disappearance, investigation, criminal offense, offender, forensic characterization.

Надіслано до редколегії 24.11.2025
Рекомендовано до публікації 19.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.985:343.35]»364»
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-8>

Тарасенко Олег Сергійович,

доктор юридичних наук, професор,
проректор

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3179-0143>

Рудавін Андрій Євгенович,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2290-8534>

ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ НСРД У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВИМИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ

У статті зазначено, що підготовка до проведення НСРД під час розслідування корисливих злочинів, вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану, містить наступні етапи: визначення наявності умов для проведення НСРД; можливість визначення тяжкості корисливого військового злочину; можливість визначення приналежності носія оперативно значущої поведінки як до категорії військовослужбовців, так і до категорії військових службових осіб; можливість отримання доказів виключно шляхом проведення НСРД; наявність певної ситуації, що обумовлює проведення конкретної НСРД; можливість визнання фактів, здобутих в результаті проведення НСРД, як доказів у кримінальному провадженні; визначення особи чи іншого об'єкта НСРД; прийняття рішення про проведення НСРД певного виду; визначення суб'єкта проведення НСРД; наявність правових та технічних можливостей у іншого суб'єкта, якому слідчий може надати доручення на проведення НСРД; створення умов сприятливих для проведення НСРД.

Ключові слова: досудове розслідування, негласні слідчі (розшукові) дії, підготовка до проведення, етапи.

Постановка проблеми. Оскільки латентність учинюваних військових корисливих злочинів не дозволяє розпочати кримінальне провадження без забезпечення необхідного інструментарію для доказування факту злочинних дій, виникає необхідність забезпечення досудового розслідування силами та засобами оперативно-розшукової діяльності на етапі підготовки до проведення конкретних слідчих дій. Необхідною передумовою їх проведення є попередній збір та перевірка інформації про особу, щодо якої планують проведення НСРД, або про інші об'єкти, інформація про які необхідна для ефективного проведення НСРД. Слід зазна-

чити, що, з одного боку, заходи щодо здобування такої допоміжної інформації не є процесуальним (оскільки не регламентовано КПК), а з другого – вони не є оперативно-розшуковими (оскільки здійснюються під час кримінального провадження). Інструкція про організацію проведення НСРД і використання їх результатів у кримінальному провадженні [1], що визначає загальні засади та єдині вимоги до організації проведення НСРД слідчими органів досудового розслідування або уповноваженими оперативними підрозділами за відповідним дорученням слідчого, прокурора, також проведення такої діяльності не передбачає. З врахуванням

зазначеного вагоме місце у проведенні НСРД відіграє підготовчий етап.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні розробки, які здійснювалися стосовно механізму підготовки до проведення НСРД, мають різні наукові спрямування.

Л.І. Данченко зазначає, що на етапі підготовки до проведення НСРД необхідно: визначити правові підстави їх проведення (наявність відомостей, які потребують перевірки, про вчинений злочин та особу, яка його вчинила, з метою їх підтвердження або спростування, за умови, що в інший спосіб, крім проведення НСРД, отримати інформацію неможливо); визначити коло суб'єктів проведення; підготувати та внести на розгляд слідчого судді клопотання про дозвіл на проведення НСРД; забезпечити участь слідчого (прокурора) в розгляді клопотання; у разі отримання рішення про дозвіл на проведення НСРД організувати його виконання шляхом безпосереднього проведення НСРД слідчим або через підготовку доручення [2, с. 40–42].

Інші науковці зазначали, що загальний порядок підготовки до проведення НСРД (пов'язаних з застосуванням СТЗ) складається з таких етапів: складання слідчим клопотання про надання дозволу на проведення НСРД; подання клопотання про надання дозволу на проведення НСРД слідчому судді; постановлення ухвали про дозвіл на проведення НСРД; складання слідчим у двох примірниках доручення на проведення НСРД [3, с. 34–35].

А. С. Родигін визначив загальну тактику оперативно-розшукового забезпечення підготовки до проведення НСРД, у процесі чого виокремив завдання оперативно-розшукового забезпечення підготовки НСРД [4, с. 89–94].

Метою статті є виокремлення етапів підготовки до проведення НСРД підрозділами ДБР у процесі розслідування корисливих злочинів, вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Попри складності застосування інституту НСРД під час розслідування військових корисливих злочинів існує необхідність їх проведення, оскільки вони частково «замінили» собою ряд оперативно-розшукових заходів. Ефективність проведення НСРД може бути досягнута шляхом визначення найбільш ефективних, надійних та змістовних, в той же час законних і не порушуючих основні права та свободи людини та громадянина шляхів трансформації виявлених фізичних джерел інформації у кримінально-процесуальні та судові докази. Для негласного виявлення, вивчення і фіксації слідів та інших джерел інформації можуть проводитися НСРД, передбачені гл. 21 КПК України [5], але для додержання законності при їх проведенні мають бути враховані наявність умов, доцільність і достатність тієї чи іншої НСРД; її відповідність поставленій меті, яку необхідно досягти. Враховуючи зазначене, ми виокремлюємо етапи підготовки до проведення НСРД.

Перший етап – визначення наявності умов для проведення НСРД, до яких ми відносимо:

- наявність факту вчинення корисливого військового злочину;
- можливість визначення тяжкості корисливого військового злочину (наявність зазначеної інформації, яка уможливує кваліфікацію за КК України на момент проведення НСРД та факт, що злочин є тяжким або особливо тяжким);
- можливість визначення приналежності носія оперативно значущої поведінки до категорії військовослужбовців (порядок проходження військової служби

характеризується наступними елементами: громадяни, які вступили на військову службу за контрактом або за призовом, складають Військову присягу на вірність Українському народу [6]; особам, які проходять військову службу, присвоюються військові звання; під час проходження військової служби є обов'язковим додержання військової дисципліни, обов'язків військовослужбовців, а також військовозобов'язаних та резервістів під час проходження навчальних (перевірочних) і спеціальних зборів [7, с. 93]);

- можливість визначення приналежності носія оперативно значущої поведінки до категорії військових службових осіб. Зокрема, особа може виконувати обов'язки за спеціальним дорученням повноважного командування – без заміщення посади, яка відповідає обов'язкам, що виконуються, а лише наділяється певними розпорядчими повноваженнями, які належним чином, із дотриманням встановленого порядку, юридично оформлені (наказом, письмовим розпорядженням уповноваженої службової особи, іншим офіційно виданим документом тощо);

- можливість отримання доказів виключно шляхом проведення НСРД. Необхідно врахувати ряд факторів: складність та багатоаспектність системи факторів, що впливають на службових військових осіб в умовах воєнного стану, різноманітність зв'язків і наслідків впливу; динамічність і рухомість, тобто відносну швидкість і різні темпи змін факторів, що впливають на процес розслідування; активність таких осіб, які прагнуть до уникнення від відповідальності, використовуючи для цього вплив на різні державні та недержавні інститути (які є найкращими з точки зору їх переваг та інтересів);

- наявність певної ситуації, що обумовлює проведення конкретної НСРД;

- можливість визнання фактів, здобутих в результаті проведення НСРД, як доказів у кримінальному провадженні (наявність підтверджуючої оперативної інформації або вже визнаних доказів, отриманих в результаті проведення інших СРД; допустимість конкретних доказів у конкретному кримінальному провадженні).

До наступного етапу ми відносимо визначення особи чи іншого об'єкта НСРД (наявність підтвердженої інформації, що саме ця особа (особи) вчинила військовий корисливий злочин; можливість індивідуалізувати об'єкти, на які буде спрямовано НСРД – приміщення, засоби зв'язку, ЕОМ тощо). Науковці вважають, що під час підготовки до слідчих розшукових дій необхідно отримати таку інформацію: матеріали особової справи військовослужбовця, інформацію з колишніх місць служби, витяг з наказу про зарахування військовослужбовця до списків особового складу частини; наказ командира частини або зареєстрований по стройовій частині рапорт безпосереднього командира про вчинення військовослужбовцем правопорушення, повні анкетні дані на військовослужбовця (військове звання, посада, П.І.Б., дата, місце народження, ідентифікаційний код, місце проживання, яким ТЦК та СП призваний, за наявності – відомості про членів сім'ї, родичів, близьких осіб), службу та медичну характеристику військовослужбовця, висновок військово-лікарської комісії, інформацію про судимості, притягнення до адміністративної, дисциплінарної, матеріальної відповідальності, іншу компрометуючу інформацію з оперативно-довідкових обліків, внутрішніх баз даних органів правопорядку. Ця інформація має містити дані про кар'єрне зростання особи, порушення службової дисципліни, секретного діловодства, притягнення її до адміністративної та кримінальної відповідальності,

лікування у спеціалізованих установах (після контузій, поранень тощо), втрати близьких родичів. Перелічену інформацію можна отримати, використовуючи спеціалізовані обліки (інформаційний центр, психоневрологічні та наркологічні диспансери та ін.), а також шляхом додаткових запитів та аналізу даних, отриманих під час проведення ОРД [8, с. 162].

Наступним етапом підготовки є прийняття рішення про проведення НСРД певного виду. Законодавцем у ч. 3 ст. 246 КПК України встановлено, що рішення про проведення НСРД приймає слідчий як особа, яка здійснює провадження, прокурор, а в окремих і визначених кримінальним процесуальним законом випадках – слідчий суддя за клопотанням прокурора або клопотанням слідчого, погодженим з прокурором. Приймавши рішення про проведення НСРД, слідчий вносить вмотивовану постанову відповідно до вимог ст. 251 КПК України [5].

Наступний етап – визначення суб'єкта проведення НСРД (оцінка можливостей слідчого щодо проведення конкретних дій під час НСРД; наявність правових та технічних можливостей у іншого суб'єкта, якому слідчий може надати доручення на проведення НСРД). На цьому етапі здійснюється визначення керівником органу, під юрисдикцією якого знаходиться місце вчинення кримінального правопорушення і у складі якого знаходяться орган розслідування та/або оперативні підрозділи, виконавця доручення слідчого – оперативний підрозділ (оперативні підрозділи) у залежності від функціональних повноважень підрозділу (п. 3.4.3 Інструкції [1]).

Наступний етап підготовки до проведення НСРД – створення умов, сприятливих для проведення НСРД. Зазначені умови можуть забезпечуватися як слідчими, працівниками оперативного підрозділу – ініціатора, так і безпосередньо працівниками «допоміжного» оперативного підрозділу.

Специфіка цієї категорії злочинів детермінує тривалість розслідування зумовлену в значній мірі великим обсягом матеріалів, необхідних для дослідження, детальним відтворенням механізму вчинення злочину, у тому числі всього ланцюга руху грошей; зіставлення фактичних дій посадової особи (представника замовника) його нормативній моделі, отриманням інформації із контролюючих державних органів, перевіркою усього ланцюга контрагентів, тривалістю проведення судових експертиз і експертних досліджень [9, с. 443]. Під час розслідування корисливих злочинів вчинених військовими службовими особами (де в наявності значна кількість об'єктів НСРД, що здійснюються одночасно), що є багатоепізодними, в розслідуванні яких можуть приймати участь кілька суб'єктів НСРД (слідчих, оперативних працівників різних підрозділів) ми пропонуємо застосовувати методи сітвого планування і управління. При вивченні матеріалів під час підготовки НСРД в процесі розслідування корисливих злочинів вчинених військовими службовими особами виникає необхідність у наочному схематичному відтворенні структури розслідування. На нашу думку, під час підготовки до проведення НСРД необхідно складати схему, на якій повинні бути відображені конкретні НСРД, їх види, терміни проведення, їх об'єкти, суб'єкти, місця, де вони здійснюються, та особи, відносно яких вони проводяться. Схемою повинні бути охоплені НСРД, які здійснюються відносно військових службових осіб, а також інших осіб, які мали причетність до протиправного вилучення та реалізації вилученого військового майна; контрагентів (тобто легально діючих СГ, які використовуються для конвертації та легалізації коштів, отриманих за

викрадене військове майно з позначенням службових осіб, відповідальних за вчинення правочинів від імені юридичних осіб, часу, місця і виду укладених угод, руху товарно-грошових потоків і документів, якими оформлено цей рух, банківських установ та їх службових осіб, що забезпечували здійснення фінансових операцій). Тобто схема надасть можливість планувати логічну послідовність проведення НСРД, усуне можливість виникнення «конфлікту інтересів» між суб'єктами НСРД, створить передумови для чередування слідчих (розшукових) дій та НСРД з урахуванням результатів останніх. Отже, її смислова значущість повинна полягати у координації дій суб'єктів НСРД. В процесі слідства схема є принципово відкритою системою для нанесення на неї в будь-який час нових даних і дає можливість визначити зв'язки між її елементами та організувати процес розслідування справи – її структура є ситуативно динамічною. Наприклад, під час підготовки до проведення НСРД, слідчий повинен вирішити, які документи та де конкретно повинні вилучатись. Специфічним для даної категорії кримінальних проваджень є вилучення документів в державних та банківських установах, у різних СГ (контрагентів військових службових осіб), оскільки у більшості випадків тільки методом зустрічної перевірки спільної діяльності порушника і його «партнера по бізнесу» можливе встановлення способу та механізму вилучення військового майна та коштів, призначених для військових потреб. Тому на підготовчій стадії слідчий визначає слідчу (розшукову) дію, яка дозволить йому вилучити оригінали документів, які підтверджують виявлені факти протиправного вилучення військового майна та коштів, призначених для військових потреб. Потім визначає НСРД, в результаті якої можна встановити гарантовану наявність документів у певному місці і у певної особи (наприклад, негласний огляд) і після її проведення одразу проводить слідчу (розшукову) дію (наприклад, обшук), і всі ці дані заносить до схеми, що дозволяє визначити послідовність дій. При цьому необхідно дотримуватись вимог до проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій, встановлених КПК України (ст.ст. 223, 247 КПК України) [5].

Висновки. До основних етапів підготовки до проведення НСРД під час розслідування корисливих злочинів вчинених військовими службовими особами під час воєнного стану відносяться:

– визначення наявності умов для проведення НСРД (наявність факту вчинення корисливого військового злочину; можливість визначення тяжкості корисливого військового злочину (наявність зазначеної інформації, яка уможливує кваліфікацію за КК України на момент проведення НСРД та факт, що злочин є тяжким або особливо тяжким); можливість визначення належності носія оперативної значущої поведінки як до категорії військовослужбовців так і до категорії військових службових осіб; можливість отримання доказів виключно шляхом проведення НСРД; наявність певної ситуації, що обумовлює проведення конкретної НСРД (наявність сформованої оперативно-тактичної ситуації та отримання підтверджуючої інформації про вчинення корисливого військового злочину певним способом); можливість визнання фактів, здобутих в результаті проведення НСРД, як доказів у кримінальному провадженні (наявність підтверджуючої оперативної інформації або вже визнаних доказів, отриманих в результаті проведення інших СРД; допустимість конкретних доказів у конкретному кримінальному провадженні);

– визначення особи чи іншого об'єкта НСРД (наявність підтвердженої інформації, що саме ця особа (особи) вчинила військовий корисливий злочин; можливість індивідуалізувати об'єкти, на які буде спрямовано НСРД – приміщення, засоби зв'язку, ЕОМ тощо);

– прийняття рішення про проведення НСРД певного виду;

– визначення суб'єкта проведення НСРД (оцінка можливостей слідчого щодо проведення конкретних дій

під час НСРД; наявність правових та технічних можливостей у іншого суб'єкта, якому слідчий може надати доручення на проведення НСРД);

– створення умов сприятливих для проведення НСРД (зазначені умови можуть забезпечуватися як слідчими, працівниками оперативного підрозділу – ініціатора (якому надано доручення на проведення НСРД), так і безпосередньо працівниками «спеціалізованого» оперативного підрозділу (якому надано завдання на проведення НСРД).

Список використаних джерел

1. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ ГПУ, МВС України, СБУ, Адміністрації прикордонної служби України, Міністерства фінансів України, Міністерства юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>
2. Данченко Л. І. Організація проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Актуальні проблеми розслідування злочинів* : зб. тез доп. III Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 1 лип. 2014 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2014. С. 40–42.
3. Використання інформації, яка знаходиться в операторів та провайдерів телекомунікацій, їх транспортних телекомунікаційних мережах, під час розслідування злочинів : метод. рек. / С. С. Чернявський, О. Ю. Татаров, Д. О. Алексєєва-Процюк та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2013. 69 с.
4. Родигін А. С. Завдання, що вирішуються у процесі оперативно-розшукового забезпечення негласних слідчих (розшукових) дій. *Юридична наука*. 2019. № 5. Т. 2. С. 89–94.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91.
6. Про затвердження Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України : Указ Президента України від 10 груд. 2008 р. № 1153/2008. *Офіційний вісник України*. 2008. № 95. Ст. 1417.
7. Бершов Г. Є. Теоретико-правові та праксеологічні основи використання спеціальних знань при розслідуванні військових злочинів : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2024. 410 с.
8. Дем'яновський В. В. Основи методики розслідування привласнення, заволодіння військовим майном шляхом зловживання службовим становищем, вчиненого військовою службовою особою : дис. ... д-ра філософії : 081 «Право». Львів, 2024. 275 с.
9. Голубокій Т. С. Окремі питання протидії злочинам у сфері оборонних закупівель. *Актуальні питання криміналістики та судової експертизи в умовах воєнного стану* : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 3 лип. 2024 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2024. С. 439–443.

References

1. Pro zatverdzhennia Instruksii pro orhanizatsiiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezultativ u kryminalnomu provadzhenni [On approval of the Instruction on the organization of covert investigative (search) actions and the use of their results in criminal proceedings]: Nakaz HPU, MVS Ukrainy, SBU, Administratsii prykordonnoi sluzhby Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy, Ministerstva yustytzii Ukrainy vid 16 lystop. 2012 r. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. (2012). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text> [in Ukrainian].
2. Danchenko, L.I. (2014). Orhanizatsiia provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Organization of covert investigative (search) actions]. *Aktualni problemy rozsliduvannia zlochyv: Zb. tez dop. III Vseukr. nauk.-prakt. conf.* (pp. 40-42). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
3. Cherniavskiy, S.S., Tatarov, O.Yu., & Aliexsieieva-Protsiuk, D.O. (et al.). (2013). Vykorystannia informatsii, yaka znakhodytsia v operatoriv ta provaiderv telekomunikatsii, yikh transportnykh telekomunikatsiinykh merezhakh, pid chas rozsliduvannia zlochyv [Use of information contained in telecommunications operators and providers, their transport telecommunications networks, during the investigation of crimes]: Metod. rek. Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].
4. Rodyhin, A.S. (2019). Zavdannia, shcho vyrishuyutsia u protsesi operatyvno-rozshukovoho zabezpechennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Tasks to be solved in the process of operational and investigative support of covert investigative (detective) actions]. *Yurydychna nauka*, 5(2), 89–94 [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651-VI. (2012). *Holos Ukrainy*, 90–91 [in Ukrainian].
6. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro prokhodzhennia hromadianamy Ukrainy viiskovoi sluzhby u Zbroinykh Sylakh Ukrainy [On approval of the Regulations on military service by citizens of Ukraine in the Armed Forces of Ukraine]: Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 10 hrud. 2008 r. № 1153/2008. (2008). *Ofitsiyniy visnyk Ukrainy*, 95, 1417 [in Ukrainian].
7. Bershov, H.Ye. (2024). Teoretyko-pravovi ta prakseolohichni osnovy vykorystannia spetsialnykh znan pry rozsliduvanni viiskovykh zlochyv [Theoretical, legal and praxeological foundations of the use of special knowledge in the investigation of military crimes]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
8. Demianovskiy, V.V. (2024). Osnovy metodyky rozsliduvannia pryvlasnennia, zavolodinnya viiskovym mainom shliakhom zlovzhyvannia sluzhbovym stanovishchem, vchynenoho viiskovoiu sluzhbovoiu osoboiu [Fundamentals of the methodology for investigating the appropriation, seizure of military property by abuse of official position committed by a military official]. *Candidate's thesis*. Lviv [in Ukrainian].
9. Holubokiy, T.S. (2024). Okremi pytannia protydii zlochyvam u sferi oboronnykh zakupivel [Some issues of combating crimes in the field of defense procurement]. *Aktualni pytannia kryminalistyky ta sudovoi ekspertyzy v umovakh voiennoho stanu: Materialy Vseukr. nauk.-prakt. conf.* (pp. 439–443). Kyiv: Nats. akad. vnutr. sprav [in Ukrainian].

Tarasenko Oleh,

Doctor of Law, Professor, Vice-Rector
(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3179-0143>

Rudavin Andrii,

Postgraduate Student at the Department of Operational and Investigative Activities
(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-2290-8534>

**STAGES OF PREPARATION FOR CONDUCTING AN COVERT INVESTIGATIVE
ACTIVITIES IN THE PROCESS OF INVESTIGATING CRIMES COMMITTED
BY MILITARY OFFICIALS DURING MILITARY ACTION ANU**

The article states that preparation for conducting an covert investigative activities during the investigation of crimes of greed committed by military officials during martial law includes the following stages:

determining the conditions for conducting an covert investigative activities (the existence of a crime of greed committed by a military official; the possibility of determining the severity of the mercenary military crime (the availability of information that makes it possible to classify the crime under the Criminal Code of Ukraine at the time of the covert investigative activities and the fact that the crime is serious or particularly serious); the possibility of determining whether the perpetrator of the operationally significant behaviour belongs to the category of military personnel or military officials; the possibility of obtaining evidence exclusively through the conduct of covert investigative activities; the existence of a specific situation that necessitates the conduct of a specific covert investigative activities (the existence of an established operational-tactical situation and the receipt of confirming information about the commission of a mercenary military crime in a specific manner); the possibility of recognising the facts obtained as a result of conducting covert investigative activities as evidence in criminal proceedings (the existence of confirming operational information or already recognised evidence obtained as a result of conducting other investigative actions; the admissibility of specific evidence in specific criminal proceedings);

identification of a person or other object of covert investigative activities (availability of confirmed information that this person (persons) committed a mercenary war crime; possibility to individualise objects that will be targeted by covert investigative activities – premises, means of communication, computers, etc.);

deciding on the type of covert investigative activities to be conducted;

determining the entity conducting the covert investigative activities (assessing the investigator's ability to perform specific actions during the covert investigative activities; the availability of legal and technical capabilities at another entity to which the investigator may assign the task of conducting the covert investigative activities);

creating conditions conducive to conducting covert investigative activities (these conditions can be provided both by investigators, employees of the operational unit that initiated the covert investigative activities (which was assigned to conduct the covert investigative activities), and directly by employees of the 'specialised' operational unit (which was assigned to conduct the covert investigative activities)).

Key words: *pre-trial investigation, covert investigative (search) actions, preparation for conduct, stages.*

Надіслано до редколегії 27.11.2025
Рекомендовано до публікації 19.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.985

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-9>

Тимошко Павло Володимирович,

здобувач

(Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4207-4095>

СУБ'ЄКТИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ

У статті виокремлено суб'єктів спеціального слідчого експерименту, до яких віднесено безпосередніх та опосередкованих суб'єктів. Зазначено, що до безпосередніх суб'єктів спеціального слідчого експерименту належать: прокурор, функції якого під час проведення спеціального слідчого експерименту значно ширші, ніж функції проведення інших НСРД у досудовому розслідуванні; слідчий, компетенція якого стосовно проведення спеціального слідчого експерименту значно вужча, ніж під час проведення інших НСРД у досудовому розслідуванні; оперативні підрозділи, які уповноважені проводити спеціальний слідчий експеримент, виконують такі функції: організаційні (зокрема, надання завдання для проведення забезпечувальних НСРД спеціалізованим оперативним підрозділам); виконавчі (виконання доручення слідчого, вказівок щодо проведення спеціального слідчого експерименту); тактичні (безпосереднє проведення спеціального слідчого експерименту). До опосередкованих суб'єктів спеціального слідчого експерименту віднесено залучених осіб, які за функціями під час проведення спеціального слідчого експерименту розподілені на такі категорії, як: конфіденти; особи, які звернулися до правоохоронного органу із заявою про неправомірні дії стосовно них; особи, які беруть участь у спеціальному слідчому експерименті, безпосередньо випробовуючи дійсні наміри об'єкта спеціального слідчого експерименту.

Ключові слова: спеціальний слідчий експеримент, суб'єкти проведення, безпосередні, опосередковані, повноваження.

Постановка проблеми. Досліджуючи організацію спеціального слідчого експерименту, неможливо оминути такий елемент, як розстановка сил та засобів для його проведення. Особливості організації спеціального слідчого експерименту як форми контролю за вчиненням злочину зумовили виокремлення на базі цього загального елементу організації діяльності двох відносно самостійних елементів організації спеціального слідчого експерименту, зокрема суб'єктів проведення спеціального слідчого експерименту та взаємодію між ними. Виокремлення такого елементу обґрунтовано тим фактом, що у ході здійснення правоохоронної діяльності виникають ситуації, за яких попередження та розкриття злочину можливе лише у разі, якщо підрозділи, які ведуть оперативно-розшукову діяльність чи здійснюють досудове розслідування злочину, або особи, які на добровільних засадах залучені уповноваженими державними органами до конфіденційного співробітництва, беруть безпосередню участь у діях, спрямованих на його підготовку та вчинення, контролюючи таким чином перебіг подій [1, с. 129]. Якраз цей фактор прямо стосується організації спеціального слідчого експерименту, і саме особливостей суб'єктів його проведення. Разом із тим у процесі проведення спеціального слідчого експерименту залучається низка осіб, які за завданням

оперативних підрозділів практично вчинюють дії, що кваліфікуються як злочинні у випадку вчення їх поза контролем та відповідних дозволів. Оперативні підрозділи також виконують не зовсім притаманні їм функції, практично організовуючи такі дії. Прокурор має низку повноважень у процесі проведення контролю за вчиненням злочину, що відрізняються від повноважень у процесі проведення інших НСРД. Тому питання реалізації повноважень суб'єктами спеціального слідчого експерименту у процесі забезпечення його проведення потребує теоретичної розробки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Науковцями досліджено на монографічному рівні: процес участі оперативних підрозділів у проведенні НСРД (С.Р. Тагієв [2]); правові засади використання результатів ОРД і під час проведення НСРД (М.А. Погорецький [3]). В.В. Комашко зазначає, що суб'єктами його проведення можуть бути: слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи ОВС органів безпеки, НАБУ, ДБР, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної пенітенціарної служби України, органів Державної прикордонної служби України, які проводять негласні слідчі (розшукові) дії за письмовим дорученням слідчого, про-

курора, який здійснює нагляд за додержанням законів слідчими під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва [1, с. 131–132]. А.А. Коваль взагалі віднесла захисника до суб'єктів проведення НСРД, обґрунтовуючи свою думку тим, що, оскільки відповідно до положення ч. 3 ст. 93 КПК України стороні захисту надано право звертатися до слідчого, прокурора з клопотанням про проведення НСРД, то є можливість віднесення захисника до суб'єктів їх проведення. Авторка твердо не віднесла таких осіб до суб'єктів НСРД, тільки з причини, що положення ст.ст. 93 та 246 КПК України не встановлюють порядок подачі відповідних клопотань про проведення НСРД чи будь-який інший спосіб ініціювання їх проведення, що не забезпечує можливості захисника брати участь в їх організації [4, с. 320–321].

Тобто частина з науковців розглядали суб'єктів взагалі НСРД на підставі тільки чинних нормативних актів, а інша – лише дотично, у контексті організації контролю за вчиненням злочину. Проблеми визначення суб'єктів спеціального слідчого експерименту, реалізації ним своїх повноважень у процесі забезпечення проведення спеціального слідчого експерименту практично не досліджувалися.

Мета статті – виокремити суб'єктів спеціального слідчого експерименту та завдання, які вони виконують у процесі проведення спеціального слідчого експерименту.

Виклад основного матеріалу. До суб'єктів спеціального слідчого експерименту належить як низка «традиційних» суб'єктів, так і такі, які не належать до суб'єктів та не використовуються (не задіюються) у процесі проведення інших НСРД.

Прокурор, хоча безпосередньо не проводить спеціальний слідчий експеримент (права самостійного проведення НСРД прокурором вітчизняний законодавець не передбачає (п. 4 ч. 2 ст. 36, ч. 6 ст. 246 КПК України) [5], але однозначно є його суб'єктом, оскільки здійснює низку функцій, без яких проведення спеціального слідчого експерименту взагалі неможливе. Хоча у спеціальній науковій літературі підкреслюється, що на стадіях досудового слідства прокурор виступає у двох іпостасях: з одного боку, як охоронець законності, а з іншого – як орган переслідування осіб, що вчинили злочин [6, с. 15], але, на нашу думку, його функції (саме як суб'єкта спеціального слідчого експерименту) набагато ширші. Слід відзначити, що процесуальне керівництво досудовим розслідуванням доцільно розуміти як один із засобів реалізації прокурором функції нагляду за додержанням законів органами, що здійснюють досудове розслідування. Але в цих поняттях є певна різниця, яка полягає у наглядових повноваженнях прокурора, які, з одного боку, забезпечують відповідність кримінальної процесуальної діяльності органів досудового розслідування завданням кримінального провадження, а з іншого боку, забезпечують додержання вимог закону в кримінальному провадженні [7, с. 71]. Виконання функцій прокурором під час проведення спеціального слідчого експерименту має певні напрями: прокурорський нагляд за додержанням законів у досудовому розслідуванні (реалізується здебільшого прокурором вищого рівня – керівником органу прокуратури); процесуальне керівництво (забезпечується прокурором, який здійснює повноваження прокурора у конкретному кримінальному провадженні – процесуальним керівником); прийняття рішень (дозволу) про проведення контролю за вчиненням злочину (зокрема, спеціального слідчого

експерименту); прокурорський нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність (у тому числі й тими, які за дорученням проводять спеціальний слідчий експеримент, а за завданням – інші забезпечувальні НСРД та ОРЗ). Зрозуміло, що всі ці функції можуть виконувати працівники прокуратури, що обіймають різні посади. Зокрема, суб'єктом прийняття процесуального рішення щодо проведення всіх НСРД, відповідно до ч. 4 ст. 246, ч. 7 ст. 271 та п. 9 ч. 2 ст. 36 КПК [5], є прокурор, який здійснює нагляд за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва цим досудовим розслідуванням. Але у контексті прийняття процесуального рішення щодо проведення контролю за вчиненням злочину (зокрема, спеціального слідчого експерименту) особи, що перелічені у п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України, а також керівники органу прокуратури (п. 9 ч. 1 ст. 3 КПК України), що уповноважені приймати рішення про проведення спеціального слідчого експерименту. Зазначені функції «розпорозені» у різних нормах КПК України (а частково також у підзаконних нормативних актах, які регламентують участь прокуратури у кримінальному провадженні та проведенні НСРД) [5]. Тож з метою визначення функцій прокурора під час проведення спеціального слідчого експерименту ми здійснили категоріальну класифікацію зазначених функцій, а саме:

– дозвільні: прийняття рішення про проведення спеціального слідчого експерименту; погодження постанов слідчого про проведення забезпечувальних НСРД у процесі спеціального слідчого експерименту; заборона проведення або припинення проведення спеціального слідчого експерименту;

– розпорядчі: надання вказівок слідчому щодо проведення спеціального слідчого експерименту; доручення проведення забезпечувальних НСРД оперативним підрозділам; надання вказівки слідчому (детективу) щодо збирання додаткових доказів для обґрунтування клопотання щодо проведення забезпечувальних НСРД [8, с. 159]; прийняття рішення про розкриття справжніх відомостей про особу, яка брала участь у проведенні спеціального слідчого експерименту, обставини виготовлення речей чи документів [9, с. 146–147].

– організаційні: налагодження взаємодії слідчого з іншими суб'єктами спеціального слідчого експерименту з метою ефективності його проведення; надання вказівок щодо проведення в установленій прокурором строк спеціального слідчого експерименту; продовження строку проведення ССЄ, який проводився попередньо за рішенням прокурора; передача інформації, одержаної внаслідок проведення спеціального слідчого експерименту та забезпечувальних НСРД;

– контрольні: погодження або відмовлення у погодженні клопотань слідчого до слідчого судді про проведення НСРД; контроль встановленого прокурором строку спеціального слідчого експерименту; контроль своєчасності і законності прийняття органами досудового розслідування процесуальних рішень, отримання доказів з підстав та у порядку, що передбачений КПК України, дотримання правил їхньої належності та допустимості [10, с. 45]; перевірка підстав, мети проведення спеціального слідчого експерименту; контроль процесу знищення відомостей, речей та документів, що отримані в результаті НСРД;

– виконавчі: самостійно подавати слідчому судді клопотання про проведення спеціального слідчого експерименту (у випадку коли воно пов'язано з тимчасовим обмеженням конституційних прав громадян); звернен-

ня з клопотанням про продовження строку проведення НС(Р)Д; звернення до слідчого судді з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування; особисте письмове повідомлення про тимчасове обмеження конституційних прав осіб під час проведення спеціального слідчого експерименту;

– тактичні: участь у проведенні НСРД, клопотання або доручення на проведення яких прокурором було попередньо погоджено чи надано; прийняття рішення про використання заздалегідь ідентифікованих (помічених) або несправжніх (імітаційних) засобів під час проведення спеціального слідчого експерименту; прийняття рішення та використання результатів спеціального слідчого експерименту у кримінальному провадженні; життя заходів щодо збереження отриманих під час проведення спеціального слідчого експерименту речей і документів, які прокурор планує використовувати у кримінальному провадженні; забезпечення зберігання інформації, яку прокурор планує використати під час судового розгляду як доказ; фіксація та викладання обставин, які свідчать про відсутність під час спеціального слідчого експерименту провокування особи на вчинення злочину; зазначення факту застосування спеціальних імітаційних засобів.

Наступним суб'єктом спеціального слідчого експерименту є слідчий, компетенція якого стосовно проведення спеціального слідчого експерименту значно вужча, ніж під час проведення інших НСРД. Але з огляду на необхідність також проведення забезпечувальних НСРД, він має низку процесуальних повноважень, під час реалізації яких виконує такі функції:

– розпорядчі: визначення суб'єкта, якому надається доручення – конкретний уповноважений оперативний підрозділ; прийняття рішення про залучення інших осіб для проведення спеціального слідчого експерименту; винесення постанови про спостереження за особою до постановлення ухвали слідчого судді у випадку, передбаченому ч. 1 ст. 250 КПК України [5]; залучення осіб, з якими встановлено конфіденційне співробітництво до проведення спеціального слідчого експерименту;

– організаційні: визначення мети спеціального слідчого експерименту та кожної забезпечувальної НСРД; визначення змісту доручення; прийняття рішення про проведення забезпечувальних НСРД; проведення забезпечувальних НСРД; надання доручення для проведення спеціального слідчого експерименту та забезпечувальних НСРД уповноваженим оперативним підрозділам;

– виконавчі: звернення до прокурора для погодження клопотання щодо проведення спеціального слідчого експерименту; підготовка клопотання до слідчого судді про надання дозволу на проведення забезпечувальних НСРД; звернення до слідчого судді за погодженням з прокурором з клопотанням про дозвіл на втручання у приватне спілкування в порядку, передбаченому статтями 246, 248, 249 КПК України [5], якщо заплановані забезпечувальні НСРД та сам спеціальний слідчий експеримент включатимуть таке втручання; повідомлення прокурора про прийняття рішення щодо проведення забезпечувальних НСРД; повідомлення прокурора про результати, отримані у процесі проведення спеціального слідчого експерименту та забезпечуючи НСРД; звернення за погодженням з прокурором до слідчого судді з клопотанням про постановлення ухвали про продовження забезпечувальних НСРД; вивчення змісту інформації, отриманої у разі застосування технічних засобів; збереження інформації, отриманої під час проведення спеціального слідчого експерименту щодо якої прокурор має намір

використати її під час судового розгляду як доказ (за дорученням);

– тактичні: участь у проведенні спеціального слідчого експерименту; оцінка тактики проведення спеціального слідчого експерименту у контексті вже наявної доказової інформації; визначення доказів, які передбачувано можна отримати в результаті проведення ССЕ; доведення прокуророві про наявність достатніх підстав для проведення забезпечувальних НСРД; надання додаткових відомостей, які дають підстави для продовження ССЕ; прийняття рішення про нанесення на предмети, які використовуються у процесі проведення спеціального слідчого експерименту спеціальних позначок, обладнання їх технічними засобами контролю, використання інформації, отриманої внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами.

Що стосується оперативних підрозділів як суб'єктів спеціального слідчого експерименту, то ч. 6 ст. 246 КПК України встановлено, що проводити НСРД має право слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – «уповноважені оперативні підрозділи Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України». Положеннями вказаної норми передбачено і можливість залучення за рішенням слідчого чи прокурора до проведення НСРД й інших осіб [5]. Перелік, що наданий у КПК, з точки зору використання для визначення суб'єктів спеціального слідчого експерименту містить декілька спірних моментів: по-перше, він визначає не оперативні підрозділи, яким може бути доручено проведення спеціального слідчого експерименту, а правоохоронні органи, у складі яких є зазначені підрозділи; по-друге, уповноважені оперативні підрозділи, яким може бути доручено проведення ССЕ, є не у складі всіх зазначених у переліку правоохоронних органів. Тому визначення цієї категорії суб'єктів проведення спеціального слідчого експерименту та їх функції потребує аналізу також інших нормативних актів.

Конкретизація оперативних підрозділів міститься у ч. 1 ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [11]. Аналіз цієї норми та функцій зазначених суб'єктів щодо можливості виконання доручення слідчого на проведення спеціального слідчого експерименту свідчить, що можливість проведення саме спеціального слідчого експерименту мають тільки оперативні підрозділи таких правоохоронних органів: СБУ, НПУ, ДБР, БЕБ, НАБУ. Співробітники оперативних підрозділів зазначених правоохоронних органів не мають права здійснювати НСРД у кримінальному провадженні з власної ініціативи або звертатися з клопотанням до слідчого судді чи прокурора з цих питань, а можуть здійснити це лише за дорученням слідчого, який здійснює досудове розслідування кримінального провадження, при цьому співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого. Науковці звертають увагу на те, що оперативні підрозділи не мають права виходити за межі обсягу доручень слідчого, прокурора в разі виявлення обставин, які мають значення для кримінального провадження [12, с. 224–230]. Це аксіоматичне твердження суттєво порушується у кожному випадку, коли оперативні підрозділи, які фактично уповноважуються на проведення НСРД дорученням слідчого, практично не в змозі його виконати у рамках закону з певних причин.

Відповідно до ч. 6 ст. 246 КПК України НСРД має право проводити слідчий, який здійснює досудове розслідування злочину, або за його дорученням – уповноважені оперативні підрозділи. На нашу думку, така норма викладена нечітко та йде врозрід з іншими нормами КПК України, які стосуються процедури отримання дозволу на проведення НСРД, оскільки таке формулювання означає, що будь-хто зі співробітників визначених оперативних підрозділів може за дорученням провести НСРД. Науковці зазначають (і ми погоджуємося з їхньою думкою), що, викладаючи ч. 6 ст. 246 КПК України, законодавець не врахував, що йдеться не про просту слідчу дію (скажімо, допит, який може провести будь-хто зі співробітників оперативних підрозділів за дорученням слідчого в порядку п. 3 ч. 2 ст. 40 КПК України), а про спеціальний слідчий експеримент, дозвіл на проведення якого має винятковий характер і отримується у визначеному законодавством порядку з урахуванням специфіки його проведення. А тому, з огляду на складність проведення НСРД, а також можливість суттєвого обмеження конституційних прав людини під час їх проведення, слід більш конкретизовано визначити суб'єкта їх проведення у законодавстві [4, с. 332–333], оскільки така ситуація може викликати сумніви щодо допустимості доказів, отриманих під час проведення спеціального слідчого експерименту. Річ у тому, що жодний нормативний акт не висуває вимоги визначити конкретного суб'єкта проведення спеціального слідчого експерименту (не тільки КПК України [5], але й Інструкція «Про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні» не містить положень про необхідність визначення конкретного виконавця для проведення НСРД [13]) і у результаті це призводить до того, що слідчі та прокурори надають доручення на проведення спеціального слідчого експерименту керівнику органу оперативного підрозділу, останній – працівникам оперативного підрозділу (зокрема, тим, чий матеріал оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування), а вони, своєю чергою, можуть передати виконання цього доручення іншим оперативно-технічним підрозділам, зокрема у випадку, коли необхідно проведення забезпечуючи НСРД, пов'язаних з необхідністю застосування комплексу СТЗ або професійних навичок (наприклад, спостереження). Тобто у результаті у клопотанні вказаний слідчий, у дорученні – керівник органу, який визначає виконавця – оперативний підрозділ (оперативні підрозділи), керівник оперативного підрозділу визначає безпосереднього виконавця – оперативного працівника уповноваженого оперативного підрозділу, у завданні на проведення НСРД (наприклад, аудіоконтролю об'єкта спеціального слідчого експерименту) вказується керівник оперативно-технічного підрозділу (або підрозділу оперативного документування), який, своєю чергою, визначає оперативного працівника власного підрозділу (не є уповноваженою особою), який безпосередньо проводить забезпечувальну НСРД (наприклад, аудіоконтроль), але протокол не складає; проводить власне спеціальний слідчий експеримент – оперативний працівник уповноваженого оперативного підрозділу, який складає протокол як спеціального слідчого експерименту, так і забезпечувальної НСРД. Не говорячи про «громіздість» такої системи залучення до проведення спеціального слідчого експерименту оперативних підрозділів, виникає питання щодо її законності, оскільки виникає ситуація, за якої проводить НСРД один співробітник правоохоронного органу, а протокол про

її проведення складає інший. І до того ж, проведення НСРД особою, стосовно якої відсутні дані про те, що саме їй доручено проведення НСРД, призводить до недопустимості зібраних доказів, оскільки одним із критеріїв їх допустимості є збирання уповноваженим суб'єктом.

Оскільки доручення на проведення спеціального слідчого експерименту надається тому підрозділу, чий матеріал оперативно-розшукової діяльності були використані як приводи та підстави для початку досудового розслідування, а такі матеріали – це власне результати оперативної розробки конкретного оперативного працівника, то, на нашу думку, ще до підготовки подання (або постанови прокурора), керівник органу повинен визначити виконавця – конкретного оперативного працівника (про що повинні бути внесені відповідні зміни до підпункту 3.4.3 Інструкції) [13]. І відповідно, доручення на проведення спеціального слідчого експерименту повинно надаватися конкретному оперативному працівнику.

З урахуванням закону, що регламентує діяльність окремого правоохоронного органу, компетенції (яку визначено в зазначеному законі) та підслідності, кожний правоохоронний орган визначає оперативний підрозділ, який повинен виконувати окремі завдання щодо забезпечення НСРД. Тобто такі підрозділи виконують «допоміжні» функції (окремі ОРЗ, НСРД), проводячи такі заходи на підставі завдання, яке надає оперативний підрозділ, та ухвали слідчого судді, постановленої за клопотанням керівника (заступника керівника) оперативного підрозділу, погодженого з прокурором. Наявна практика залучення уповноваженим оперативним підрозділом на підставі свого завдання (для проведення забезпечувальних НСРД) зазначених спеціалізованих оперативних підрозділів на підставі пункту 3.8. Інструкції [13] фактично створює ситуацію, яка прямо заборонена КПК України, оскільки уповноважені оперативні підрозділи практично доручають проведення НСРД іншим оперативним підрозділам, які формально не є суб'єктами ОРД. Практично така практика створює систему збирання доказів неналежними суб'єктами в процесі НСРД і має вплив у зв'язку з тим, що підзаконні нормативні акти: як ті, що відносять до оперативних підрозділи, які прямо не вказані у Законі як такі, та вільно трактують процедуру «передоручення» НСРД іншим суб'єктам. Зазначене зумовлює необхідність внесення певних змін у нормативну базу стосовно проведення НСРД взагалі (і відповідно для спеціального слідчого експерименту зокрема).

А.А. Коваль пропонує ч. 2 ст. 248 КПК України, яка містить вимоги до клопотання про дозвіл на проведення НСРД викласти пункт 10 у такій редакції (...у клопотанні зазначається): «відомості про особу (осіб) виконавця (прізвище, ім'я, по батькові, посада, оперативний підрозділ органу за відповідною територіальною юрисдикцією), а також відомості про осіб, які будуть залучатися до проведення такої НСРД» [4, с. 336]. Звісно, пропозиція слухна, але не вирішує всіх зазначених вище проблем.

Окрім цього, необхідно безпосередньо у ст. 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» [11] визначити назви оперативних підрозділів як суб'єктів ОРД таким чином, щоб вони співпадали з їх назвами, які у подальшому будуть вказуватися у клопотаннях, постановках ухвалах та будь-яких інших документах, які складаються у процесі проведення НСРД.

Оперативні підрозділи, які уповноважені проводити спеціальний слідчий експеримент, виконують такі функції: організаційні (зокрема, надання завдання для проведення забезпечувальних НСРД спеціалізованим опера-

тивним підрозділам); виконавчі (виконання доручення слідчого, вказівок щодо проведення спеціального слідчого експерименту); тактичні (безпосереднє проведення спеціального слідчого експерименту). Спеціалізовані оперативні підрозділи виконують такі функції: виконавчі (виконання завдання уповноваженого оперативного підрозділу щодо проведення забезпечувальних НСРД); тактичні (визначення тактики, методів застосування СТЗ у процесі безпосереднього проведення спеціального слідчого експерименту).

Наступна категорія суб'єктів спеціального слідчого експерименту – залучені особи, яких ми розглядаємо як три категорії: конфіденти; особи, які звернулися до правоохоронного органу із заявою про неправомірні дії стосовно них; особи, які беруть участь у спеціальному слідчому експерименті безпосередньо, випробовуючи дійсні наміри об'єкта спеціального слідчого експерименту (умовний термін «випробувачі»).

Використання такої категорія, як конфіденти, формально зумовлюється положенням ст. 275 (Використання конфіденційного співробітництва), відповідно до якої: «Під час проведення негласних слідчих (розшукових) дій слідчий має право використовувати інформацію, отриману внаслідок конфіденційного співробітництва з іншими особами, або залучати цих осіб до проведення негласних слідчих (розшукових) дій...» [5], але оперативні підрозділи заздалегідь створюють конфіденційну мережу, не маючи на меті саме використання конфіденційних співробітників для забезпечення проведення НСРД. Тобто оперативний працівник, здійснюючи забезпечення конкретної НСРД, вибирає необхідний «інструментарій», враховує можливі способи використання негласного співробітника під час проведення НСРД та відповідно забезпечує умови такого використання, надаючи отриману інформацію слідчому [14, с. 172–174]. Що стосується використання конфідента в якості особи, яка безпосередньо випробовує дійсні наміри об'єкта спеціального слідчого експерименту, то у випадку, коли пропозиція про вчинення неправомірних дій буде виходити від конфідента, це однозначно буде розцінено як провокація. І навіть якщо не повідомляти прокурора та суд про належність такої особи до конфідентів (зараз або у минулому) або навіть встановлення з ним тимчасового оперативного контакту, то це може призвести до звинувачень у провокації. Тому конфіденти виконують такі функції: постачання інформації, необхідної для забезпечення конкретного спеціального слідчого експерименту (зокрема, визначення особи, яку можна використати як «випробувача»); уведення конфідента у розробку групи осіб (які готують або іншим чином беруть участь, наприклад, не усвідомлюючи протиправності своїх дій), або «підведення» до «жертви» з метою схилення таких осіб до звернення у правоохоронні органи та виконання ролі «випробувача»; розміщення СТЗ для проведення аудіо, відеоконтролю (особи або місця).

«Випробувач» як категорія осіб, що беруть участь у спеціальному слідчому експерименті, практично теж належить до його суб'єктів, оскільки залучається до його проведення, будучи обізнаним, що бере участь не у вчиненні злочину, а саме у створенні штучної обстановки для перевірки намірів особи – об'єкта спеціаль-

ного слідчого експерименту щодо вчинення злочинних дій. Ми свідомо не використовуємо для визначення таких осіб терміни «заявник» (оскільки він може і не звертатися із заявою), «викривач» (оскільки цей термін визначає осіб, які повідомляють про вчинення корупційного злочину, а спеціальний слідчий експеримент може проводитися не тільки у процесі досудового розслідування таких злочинів), «потерпілий» (оскільки, наприклад, у корупційних злочинах та низці інших, під час розслідування яких проводиться спеціальний слідчий експеримент, потерпілі відсутні). Таке «вузьке» функціональне призначення такої категорії осіб у процесі спеціального слідчого експерименту та відсутність термінологічного визначення зумовлюють необхідність формулювання відповідного терміна. На нашу думку, «випробувач» як категорія осіб, що беруть участь у спеціальному слідчому експерименті, особа, залучена до його проведення в якості удаваного суб'єкта злочину, будучи обізнаним, що бере участь не у вчиненні злочину, а у створенні штучної обстановки для перевірки намірів особи – об'єкта спеціального слідчого експерименту щодо вчинення злочинних дій.

Висновки. До суб'єктів спеціального слідчого експерименту належать безпосередні та опосередковані суб'єкти.

До безпосередніх суб'єктів спеціального слідчого експерименту належать: прокурор, функції якого під час проведення спеціального слідчого експерименту значно ширші, ніж функції проведення інших НСРД у досудовому розслідуванні (дозвільні, розпорядчі, організаційні, контрольні, виконавчі та тактичні); слідчий, компетенція якого стосовно проведення спеціального слідчого експерименту значно вужча, ніж під час проведення інших НСРД у досудовому розслідуванні (але з огляду на необхідність також проведення забезпечувальних НСРД він має низку процесуальних повноважень, під час реалізації яких виконує такі функції: розпорядчі, організаційні, виконавчі, тактичні); оперативні підрозділи, які уповноважені проводити спеціальний слідчий експеримент, виконують такі функції: організаційні (зокрема, надання завдання для проведення забезпечувальних НСРД спеціалізованим оперативним підрозділам); виконавчі (виконання доручення слідчого, вказівок щодо проведення спеціального слідчого експерименту); тактичні (безпосереднє проведення спеціального слідчого експерименту); спеціалізовані оперативні підрозділи виконують такі функції: виконавчі (виконання завдання уповноваженого оперативного підрозділу щодо проведення забезпечувальних НСРД); тактичні (визначення тактики, методів застосування СТЗ у процесі проведення спеціального слідчого експерименту, безпосереднє проведення спеціального слідчого експерименту).

До опосередкованих суб'єктів спеціального слідчого експерименту належать залучені особи, які за функціями під час проведення спеціального слідчого експерименту розподіляються на такі категорії: конфіденти; особи, які звернулися до правоохоронного органу із заявою про неправомірні дії стосовно них; особи, які беруть участь у спеціальному слідчому експерименті, безпосередньо випробовуючи дійсні наміри об'єкта спеціального слідчого експерименту («випробувачі»).

Список використаних джерел

1. Комашко В. В. Правові та організаційні основи контролю за вчиненням злочину : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2016. 226 с.
2. Тагієв С. Р. Негласні слідчі (розшукові) дії у кримінальному судочинстві України : монографія. Київ : Дакор, 2015. 439 с.

3. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс, ЛТД, 2007. 576 с.
4. Коваль А. А. Теоретико-правові та праксеологічні засади забезпечення прав людини при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 498 с.
5. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI. *Голос України*. 2012. № 90–91.
6. Мичко М. І. Проблеми функцій і організаційного устрою прокуратури України : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.10. Харків, 2002. 38 с.
7. Бабкова В. Проблеми здійснення прокурором наглядових повноважень у формі процесуального керівництва під час проведення досудового розслідування. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2012. № 3. С. 71–73.
8. Бурбіка М. М. Координаційна діяльність органів прокуратури в сфері протидії злочинності: організаційно-правові засади : монографія. Суми : Сум. держ. ун-т, 2011. 305 с.
9. Балита Р. І. Співвідношення повноважень прокурора при проведенні негласних слідчих (розшукових) дій з повноваженнями при проведенні слідчих (розшукових) дій. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2020. Вип. 3. Т. 2. С. 144–151. DOI: <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3-2.38>.
10. Геселев О. В. Процесуальний статус та повноваження прокурора за новим кримінальним процесуальним кодексом України. *Актуальні питання кримінального процесуального законодавства України* : збірник матеріалів міжвузівської наукової конференції (Київ, 26 квітня 2013 р.). Київ : Алерта, 2013. С. 44–46.
11. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лютого 1992 р. № 2135-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.
12. Терещук С. С. Учасники проведення негласних слідчих (розшукових) дій у кримінальному провадженні. *Право і суспільство*. 2016. № 4. С. 224–230.
13. Інструкція про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерства фінансів України, Адміністрації ДПС України, Міністерства юстиції України від 16 листопада 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1681/51. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0114900-12/conv/only/paraz7>.
14. Родигін А. С. Особливості оформлення доручень на проведення НСПД за умови залучення спеціалізованих оперативних підрозділів. *Актуальні проблеми оперативно-розшукової діяльності та використання спеціальної техніки* : матеріали круглого столу (Дніпро, 6 грудня 2018 р.). Дніпро : Дніпр. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 172–174.

References

1. Komashko, V. V. (2016). Pravovi ta orhanizatsiyni osnovy kontroliu za vchynenniam zlochynu [Legal and organizational foundations of control over the commission of a crime]. *Candidate's thesis*. Odesa [in Ukrainian].
2. Tahiiiev, S. R. (2015). Nehlasni slidchi (rozshukovi) dii u kryminalnomu sudochynstvi Ukrainy [Covert investigative (search) actions in the criminal justice system of Ukraine]: Monohrafiia. Kyiv: Dakor [in Ukrainian].
3. Pohoretskyi, M. A. (2007). Funktsionalne pryznachennia operatyvno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi [Functional purpose of operational and search activities in the criminal process]: Monohrafiia. Kharkiv: Arsis LTD [in Ukrainian].
4. Koval, A. A. (2020). Teoretyko-pravovi ta prakseolohichni zasady zabezpechennia prav liudyny pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii [Theoretical, legal and praxeological principles of ensuring human rights when conducting covert investigative (search) actions]. *Doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 13 kvitnya 2012 r. № 4651-VI. (2012). *Holos Ukrainy*, 90–91 [in Ukrainian].
6. Mychko, M. I. (2002). Problemy funktsii i orhanizatsiinoho ustroiu prokuratury Ukrainy [Problems of functions and organizational structure of the prosecutor's office of Ukraine]. *Extended abstract of doctor's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
7. Babkova, V. (2012). Problemy zdiisnennia prokurorom nahliadovykh povnovazhen u formi protsesualnoho kerivnytstva pid chas provedennia dosudovoho rozsliduvannia [Problems of the prosecutor's exercise of supervisory powers in the form of procedural guidance during the conduct of a pre-trial investigation]. *Visnyk Natsionalnoi akademii prokuratury Ukrainy*, 3, 71–73 [in Ukrainian].
8. Burbyka, M. M. (2011). Koordynatsiina diialnist orhaniv prokuratury v sferi protydii zlochynnosti: orhanizatsiino-pravovi zasady [Coordination activities of prosecutor's offices in the field of combating crime: organizational and legal principles]: Monohrafiia. Sumy: Sum. derzh. un-t [in Ukrainian].
15. Balyta, R. I. (2020). Spivvidnoshennia povnovazhen prokurora pry provedenni nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii z povnovazhenniamy pry provedenni slidchykh (rozshukovykh) dii [Correlation of the prosecutor's powers when conducting covert investigative (search) actions with the powers when conducting investigative (search) actions]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 3(2), 144–151. <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.3-2.38> [in Ukrainian].
9. Heselev, O. V. (2013). Protseualnyi status ta povnovazhennia prokurora za novym kryminalnym protsesualnym kodeksom Ukrainy [Procedural status and powers of the prosecutor under the new Criminal Procedure Code of Ukraine]. *Aktualni pytannia kryminalnoho protsesualnoho zakonodavstva Ukrainy*: zb. materialiv mizhvuz. nauk. konf. (pp. 44–46). Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
10. Pro operatyvno-rozshukovu diialnist [On operational and investigative activities]: Zakon Ukrainy vid 18 liut. 1992 r. № 2135-XII. (1992). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 22, 303 [in Ukrainian].
11. Tereshchuk, S. S. (2016). Uchasnyky provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii u kryminalnomu provadzhenni [Participants in secret investigative (search) actions in criminal proceedings]. *Pravo i suspilstvo*, 4, 224–230 [in Ukrainian].
12. Instruktiiia pro orhanizatsiuiu provedennia nehlasnykh slidchykh (rozshukovykh) dii ta vykorystannia yikh rezul'tativ u kryminalnomu provadzhenni [Instructions on the organization of secret investigative (search) actions and the use of their results in criminal proceedings]: Nakaz Heneralnoi prokuratury Ukrainy, MVS Ukrainy, SB Ukrainy, Ministerstva finansiv Ukrainy,

Administratsii DPS Ukrainy, Ministerstva yustytysii Ukrainy vid 16 lystop. 2012 r. № 114/1042/516/1199/936/1681/51. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/v0114900-12/conv/only/paraz7> [in Ukrainian].

13. Rodyhin, A. S. (2018). Osoblyvosti oformlennia doruchen na provedennia NSRD za umovy zaluchennia spetsializovanykh operatyvnykh pidrozdiliv [Peculiarities of drawing up instructions for conducting NSRD under the condition of involving specialized operational units]. *Aktualni problemy operatyvno-rozshukovoi diialnosti ta vykorystannia spetsialnoi tekhniky: materialy kruhloho stolu* (pp. 172–174). Dnipro: Dnibr. derzh. un-t vnutr. sprav [in Ukrainian].

Tymoshko Pavlo,

Researcher

(Scientific Research Institute of Public Law, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-4207-4095>

SUBJECTS OF SPECIAL INVESTIGATIVE EXPERIMENTS

The article identifies the subjects of special investigative experiments, which include direct and indirect subjects.

It is noted that the direct subjects of a special investigative experiment include: the prosecutor, whose functions during a special investigative experiment are significantly broader than those of other pre-trial investigative measures (permissive, administrative, organizational, control, executive and tactical); the investigator, whose competence in conducting a special investigative experiment is significantly narrower than during other investigative actions in a pre-trial investigation (but taking into account the need to also conduct preventive investigative actions, he has a number of procedural powers during the implementation of which he performs the following functions: administrative, organizational, executive, tactical); operational units authorized to conduct special investigative experiments perform the following functions: organizational (in particular, assigning tasks for conducting preventive investigative actions to specialized operational units); executive (carrying out the investigator's instructions and directions for conducting a special investigative experiment); tactical (direct conduct of special investigative experiments); specialized operational units perform the following functions: executive (execution of tasks assigned by the authorized operational unit regarding the conduct of preventive investigative experiments); tactical (direct conduct of a special investigative experiment); specialized operational units perform the following functions: executive (performance of the tasks of the authorized operational unit regarding the conduct of investigative measures); tactical (determining tactics, methods of using STZ in the process of conducting a special investigative experiment, direct conduct of a special investigative experiment). Indirect subjects of a special investigative experiment include involved persons who, according to their functions during the conduct of a special investigative experiment, are divided into the following categories: confidants; persons who have applied to a law enforcement agency with a statement about unlawful actions against them; persons who participate in a special investigative experiment by directly testing the actual intentions of the subject of the special investigative experiment.

Key words: special investigative experiment, subjects of the experiment, direct, indirect, powers.

Надіслано до редколегії 24.11.2025
Рекомендовано до публікації 19.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.98:351.74:342.78 (477) (045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-10>

Шульга Андрій Олександрович,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривий Ріг)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6600-2904>

Левінець Руслан Петрович,

кандидат історичних наук,
доцент кафедри новітньої історії України
(Київський національний університет імені Тараса Шевченка, м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1115-8284>

ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ В УМОВАХ НАБЛИЖЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ

У статті досліджується проблема проведення огляду місця події в умовах бойових дій в Україні. Автор аналізує ключові виклики, як-от загрози безпеці учасників процесуальних дій, обмежений доступ до місць подій, труднощі з фіксацією доказів через обстріли та мінування, а також організаційні проблеми координації між правоохоронними органами і Збройними силами України. На основі норм Кримінального процесуального кодексу України та змін, внесених до нього у зв'язку з воєнним станом, розглядаються процесуальні особливості, зокрема й можливість проведення огляду місця події з використанням технічних засобів фіксації в небезпечних умовах.

Ключові слова: війна, кримінальне провадження, огляд місця події, фіксація доказів, технічні засоби, слідчі (розшукові) дії.

Постановка проблеми. Актуальність теми статті зумовлена повномасштабним вторгненням Російської Федерації в Україну, яке сталося 24 лютого 2022 р., що призвело, зокрема, і до кардинальних змін та доповнень у кримінальному процесі України.

Огляд місця події (далі – ОМП) як ключова слідча (розшукова) дія (далі – СРД) (ст. 237 Кримінального процесуального кодексу (далі – КПК) України) стикається з безпрецедентними викликами, а саме близькістю до лінії фронту, що ускладнює доступ, фіксацію та збереження доказів, до того ж загрози повторних обстрілів («подвійні удари») та мінування територій створюють пряму небезпеку для слідчих, прокурорів і експертів. Згідно з постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) № 1364 від 6 грудня 2022 р. значна частина деокупованих територій класифікується як зони активних або можливих бойових дій [1], на яких традиційні методи ОМП стають неефективними, небезпечними, отже, не

неможливими. Така ситуація не лише сприяє гальмуванню розслідування воєнних злочинів, але й призводить до порушення основоположних засад кримінального провадження (ст. 17 КПК України).

За даними Генеральної прокуратури України, у 2022–2024 рр. понад 70% кримінальних проваджень щодо воєнних злочинів стосувалися подій на деокупованих територіях, де ОМП часто проводиться з порушеннями через форс-мажорні обставини (небезпечна близькість до місць бойових дій) [2]. Така ситуація створює системну проблему, а саме – без адаптації процедур кримінальний процес ризикує втратити ефективність, а судова практика об'єктивність доказів, зібраних у зонах ризику. Отже, постає проблема не лише тактичного, але й стратегічного характеру стосовно боротьби зі злочинністю в умовах війни.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Тему кримінального провадження в умовах збройного кон-

флікту активно розробляють вітчизняні науковці, серед яких Г. Тетерятник, І. Гловюк, І. Черниченко, А. Мацола, Ю. Маріна, І. Савельєва, Т. Лоскутов і багато інших. Але проблеми проведення ОМП в зоні або поблизу бойових дій і проблеми конкретних шляхів щодо покращення в цьому питанні все ще залишаються актуальними й не завжди досконало розробленими.

Мета статті полягає у визначенні ключових проблем провадження ОМП в умовах війни та в умовах безпосередньої близькості до бойових дій. Дослідження спрямоване на обґрунтування шляхів вирішення цих проблем через аналіз законодавства та наукових підходів.

Виклад основного матеріалу. ОМП є невідкладною слідчою (розшуковою) дією, що полягає в безпосередньому дослідженні обставин кримінального правопорушення (ч. 1 ст. 237 КПК України). У мирний час процедура ОМП чітко регламентована, це й участь у ньому понятих, і безперервний відеозапис ОМП, і складання протоколу на місці (ст. ст. 104, 238 КПК України). Однак в умовах воєнного стану [3] близькість до бойових дій радикально змінює підхід до проведення ОМП. Щодо цього Г. Тетерятник слушно, на нашу думку, зазначає, що в надзвичайних ситуаціях (війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації) держава може здійснити дерогацію (відступ від **Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод**, Міжнародного пакту про громадянські та політичні права). Це така собі крайня необхідність у міжнародному праві, у межах якої вирішується гострота становища. Але суспільство повинно чітко знати причини такої дерогації. Учена вважає, що в умовах війни всі засоби для ОМП можуть бути доцільними, адже пріоритетом у такому разі насамперед є безпека людей, у даному випадку членів СОГ [4, с. 289]. Отже, першою проблемою під час ОМП в умовах війни є труднощі в забезпеченні членів СОГ. І це не випадково, адже, як зазначають І. Савельєва, Г. Тетерятник і О. Клименко, території бойових дій часто є зонами активних обстрілів, де ворог застосовує тактику «подвійних ударів» – повторні атаки на місця роботи рятувальників і слідчих [5, с. 302]. Як приклад можна навести випадки на Харківщині, тоді внаслідок удару ворожого FPV-дрона було поранено начальника Борівської військової адміністрації та секретаря цієї громади [6]. А у вересні 2024 р. на тій же Харківщині ворожим дроном підступно було вбито відомого як в Україні, так і за її межами науковця, суддю Верховного Суду України Леоніда Лобойка [7]. Не випадково в чинний КПК України для підвищення рівня ефективності досудового розвідування та безпеки його учасників в умовах війни була внесена ст. 615 КПК. У п. 1 ч. 2 ст. 615 КПК за цією нормою огляд дозволяється без участі понятих, якщо це загрожує життю учасників кримінального провадження. Адже в зонах бойових дій, або в безпосередній близькості до них, традиційна фіксація відеозаписом слідчих (розшукових) часто буває неможливою. Щодо цього О. Марченко висловлює занепокоєння тим, що в умовах війни не повною мірою використовуються сучасні досягнення науково-технічного прогресу, наприклад безпілотні літальні апарати, засоби супутникової навігації тощо [8, с. 662]. Д. Кушнір і О. Проценко у своїй роботі роблять акцент на психологічному факторі. Дослідники зазначають, що не можна ігнорувати, скажімо, хронічний стрес учасників СРД від її близькості до фронту. Такі фактори, як слушно зазначають науковці, можуть призводити до слідчих помилок у процесі ОМП [9, с. 159].

Інша проблема – обмежений доступ СОГ до місця події через щільне мінування території. Близькість фронту

до місця події вже ускладнює логістику СОГ. Наприклад, суттєва віддаленість вибухотехнічних служб, які здатні до розмінування територій, від місця, де проводяться СРД [10]. Повертаючись до проблем фіксації СРД в умовах війни, І. Черниченко й А. Мацола підкреслюють, що в разі відсутності можливостей фіксування СРД традиційним засобами, передбаченими КПК, фіксацію допустимо здійснювати будь-якими доступними технічними засобами, наприклад, фото- й аудіозасобами, іншими [11, с. 361]. Уважаємо, хоча такі засоби фіксації і можуть бути ризикованими щодо збирання доказів, проте якщо у складних умовах війни слідчий не має напихваті традиційного засобу фіксування (втрата, зіпсування тощо), то дбайливе ставлення до процесу фіксації іншими засобами також може виявитися слушним. Висловлене можна підтвердити, спираючись на думку В. Корнієнка, який акцентує увагу на досвіді використання в доказуванні відео-, аудіозапису, аерофото- чи відео, що були отримані під час проведення огляду місця події саме в екстраординарних умовах війни [12, с. 126].

Під час розгляду питання проведення СРД в умовах війни не залишимо поза увагою той факт, що неабиякий вплив на якість збирання слідів злочину під час ОМП відіграє стан погоди. Адже саме погодні умови часто негативно впливають на стан зібраних під час ОМП доказів. У такому разі превентивні заходи дослідження місця події за допомогою дронів є просто необхідними.

Ще однією досить суттєвою перепоною у проведенні ОМП в місцях ведення активних бойових дій або поблизу їх ведення є неналежна координація між роботою національної поліції України, прокуратури та ЗСУ. У даному разі йдеться про відсутність єдиного нормативно-правового акта (наказ, інструкція, положення тощо), який би регламентував участь ЗСУ в забезпеченні проведення СРД, зокрема ОМП. Щодо цього Т. Івасишин і М. Ленський, з метою підвищення ефективності збирання доказів у процесі ОМП в умовах війни, пропонують використовувати аерознімання за допомогою БПЛА. Дослідники зазначають, що саме аерознімання дає змогу не лише отримати візуально насичене уявлення про місце події, а й створити тривимірну модель місцевості. Отже, Т. Івасишин і М. Ленський мають рацію стосовно того, що такий підхід не тільки здатний підвищити ефективність збирання доказової інформації в небезпечних, екстремальних умовах війни, але і робить відносно безпечною роботу учасників СОГ [13, с. 108]. Зі сказаного вище значимо нагальну потребу в розробленні й ухваленні на законодавчому рівні норми, яка б узаконила можливість використання БПЛА під час ОМП в місцях ведення активних бойових дій або інших небезпечних для життя і здоров'я учасників СОГ ситуаціях. Зокрема, було б доцільно на відомчому рівні узгодити нормативно-правовий акт щодо взаємодії органів досудового розслідування з воєнно-технічними можливостями ЗСУ. Для ілюстрації реальних небезпек, що спостерігаються у зв'язку з недоопрацюваннями в цій галузі, наведемо два приклади з роботи СОГ на деокупованих територіях. Перший приклад стосується інциденту в Миколаївській області в серпні 2023 р., тоді російський FPV-дрон влучив в автомобіль поліції під час огляду СОГ місця артилерійського обстрілу цивільної інфраструктури. За даними прокуратури, тоді слідча група із трьох співробітників слідчого підрозділу Національної поліції прибула для фіксації результатів терористичного обстрілу збройними силами РФ цивільної інфраструктури, але росіяни цілеспрямовано завдали повторного дронного удару по учасниках СОГ, що призвело до поранень

правоохоронців і унеможливлення збору доказів. Це ілюструє ризик «подвійних ударів» і неможливість проведення СРД в умовах активних бойових дій навіть не в самому їх епіцентрі, а й поблизу [14]. Інший приклад висвітлює подію у Вовчанську (Харківська область), що сталася в липні 2024 р. Тоді під час ОМП СОГ Національної поліції внаслідок застосування ворогом дронів-камікадзе був атакований службовий автомобіль поліції. За результатами злочинного удару один учасник СОГ загинув, двоє були тяжко поранені [15]. Знову ж таки, зі сказаного чітко випливає проблема відсутності під час проведення СРД у місцях, наближених до бойових дій, чіткої координації між органами досудового розслідування та ЗСУ. Отже, розглянуте вище наштотує на необхідність розроблення законодавчих ініціатив щодо доповнення чинного КПК України нормою, яка б на час воєнного стану інтегрувала діяльність органів досудового розслідування та ЗСУ.

Аналіз проведеного дослідження спонукає нас до внесення пропозиції щодо доповнення ст. 238 КПК України (огляд трупа) новелою, яка б в небезпечних умовах війни давала можливість здійснювати огляди трупів у безпечних місцях. Як зазначено в ч. 1 розд. 3 «Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України» [16], досить дієвою, з позицій доцільності й ефективності проведення ОМП в умовах війни, є можливість застосування мобільної ДНК-лабораторії. Такий засіб в умовах війни, по-перше, підвищує ефективність отримання точних ідентифікаційних доказів; по-друге, здатний покращити стан безпеки учасників СОГ завдяки своїй мобільності [17]. Наступним, на наш погляд, досить ефективним, засобом для здійснення ОМП в умовах війни може виявитися штучний інтелект (далі – ШІ). Адже за допомогою ШІ можна оперативно, в обмежений час, досить точно, ефективно й повно проаналізувати дрон-знімки місцевості, навіть визначити місцезнаходження фактичних даних, які приховані під шаром землі чи під іншими перепонами [18]. Ще одним із важливих напрямів забезпечення ефективності ОМП в умовах війни є чітка координація органів досудового розслідування з підрозділами ЗСУ. Особливо цінними для забезпечення

роботи СОГ на ОМП можуть виявитися дані військової розвідки стосовно тих ризиків, які існують у місцях ведення бойових дій чи поблизу від них [19, с. 195]. У ракурсі безпеки роботи СОГ корисним може виявитися застосування різних роботизованих систем. Особливо ефективними вони можуть бути у процесі ОМП в надзвичайно небезпечних місцях. Прикладом вдалого застосування роботизованих платформ може слугувати випадок застосування роботизованих платформ Третьою штурмовою бригадою ЗСУ. Цей підрозділ у 2024 р., завдяки застосуванню наземних роботів, здійснив безпрецедентне захоплення ворожих позицій на Харківщині без залучення військовослужбовців ЗСУ, отже, і без втрат. Тоді бійці атакували ворога, зачистили територію і взяли окупантів у полон суто за допомогою дронів і наземних роботизованих комплексів [20].

Висновки. По-перше, доцільно ухвалити спільний міжвідомчий нормативно-правовий акт щодо інтеграції органів досудового розслідування із ЗСУ для забезпечення координації під час ОМП в зонах ризику, з акцентом на використання даних військової розвідки для мінімізації загроз. По-друге, необхідно узаконити застосування безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для аерознімання та створення тривимірних моделей місцевості, що підвищить ефективність фіксації доказів без прямого доступу СОГ до небезпечних зон. По-третє, рекомендується розширити ст. 615 КПК України положеннями про фіксацію ОМП будь-якими доступними технічними засобами (фото-, аудіо-, аерофото- та відеознімання), з урахуванням форс-мажорних обставин, для збереження доказової бази. По-четверте, треба внести зміни до ст. 238 КПК України й передбачити можливість огляду трупів у безпечних локаціях під час воєнного стану, з інтеграцією мобільних ДНК-лабораторій для оперативної ідентифікації. По-п'яте, доцільно впровадити обов'язкову психологічну підготовку учасників СОГ, використовувати штучний інтелект для аналізу знімків і виявлення прихованих слідів, що зменшить вплив стресу та помилок на якість розслідування. По-шосте, пропонується розробити відомчий нормативно-правовий акт про взаємодію з вибухотехнічними службами та роботизованими системами для розмінування та безконтактного ОМП, із пріоритетом безпеки СОГ у мінованих районах.

Список використаних джерел

1. Деякі питання формування переліку територій, на яких ведуться (велися) бойові дії або тимчасово окупованих Російською Федерацією : постанова Кабінету Міністрів України від 06.12.2022 р. № 1364. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-%D0%BF#Text>
2. Задokumentовані воєнні злочини впродовж січня 2024 р. : огляд. *Українська гельсінська спілка із прав людини*. 15.02.2024. URL: <https://www.helsinki.org.ua/articles/zadokumentovani-voenni-zlochyny-vprodovzh-sichnia-2024-ohliad/>
3. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24.02.2022 р. № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>
4. Тетерятник Г. Кримінальне провадження в умовах надзвичайних правових режимів: аксіологічні питання. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. Спецвипуск № 2. С. 284–291.
5. Савельєва І., Тетерятник Г., Клименко О. Організаційно-правові питання проведення огляду місця події на деокупованих територіях. *Право і держава*. 2024. Вип. 3. С. 300–306. URL: http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/45.pdf
6. Кричун Д. FPV-дрон влучив у машину чиновників на Харківщині: двоє в лікарні. *Думка*. 06.10.2025. URL: <https://dumka.media/ukr/suspilstvo/1759754059-fpv-dron-vluchiv-u-mashinu-chinovnikiv-na-harkivshchhini-dvoe-v-likarni>
7. У Харківській області внаслідок ворожого обстрілу загинув суддя Верховного Суду Леонід Лобойко. *Верховний Суд. Єдиний контакт-центр судової влади України*. 28 вересня 2024. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1674694/#:~:text=>
8. Марченко О. Деякі процесуальні особливості проведення слідчих розшукових дій в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 11. С. 661–665. URL: http://lsej.org.ua/11_2022/160.pdf
9. Кушнір Д., Проценко О. Актуальність психологічної підготовки поліцейського під час роботи в екстремальних ситуаціях та воєнного стану. *Актуальні аспекти криміналістичного та психологічного забезпечення правоохоронної ді-*

яльності в умовах воєнного стану : матеріали Науково-практичної інтернет-конференції, м. Одеса, 31 травня 2022 р. Одеса : ОДУВС, 2022. С. 50–53.

10. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : наказ МВС від 09.03.2022 р. № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text>

11. Черниченко І., Мацола А. Особливості проведення слідчих (розшукових) дій в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 2. С. 358–363. URL: <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/64.pdf>

12. Корнієнко В. Особливості огляду місця події в умовах ведення бойових дій. Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри. *Злочинність і протидія їй в умовах війни: глобальний, регіональний виміри*. Вінниця, 2023. С. 125–126. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf601cb0-b4af-462e-ad3e-a7440032e5f9/content>

13. Івасишин Т., Ленський М. Застосування безпілотних літальних апаратів під час огляду місця події: криміналістичні аспекти. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2025. № 3. С. 105–109. URL: http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2025/22.pdf

14. На Миколаївщині дрон влучив у поліцейське авто: троє поранених. *Еспресо TV*. 2023. URL: <https://espresso.tv/viynaz-rosiyeyu-na-mikolaiivshchini-dron-vluchiv-u-politseyske-avto-troe-poranenikh>

15. Вчерегове російський дрон влучив в авто поліцейських під час евакуації населення у Вовчанську: один правоохоронець загинув. *Прокуратура Харківської області*. 2024. URL: https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=361169&fp=480

16. Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції України, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини під час воєнного стану на території України : наказ МВС України від 09.03.2022 р. № 177/450/46. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text>

17. Зозуля Т., Соколан Н. Експрес-аналіз ДНК: показали, як працює мобільна лабораторія криміналістів у Черкасах. *Суспільне. Черкаси*. 08.2023. URL: <https://suspilne.media/cherkasy/634908-ekspres-analiz-dnk-pokazali-ak-pracue-mobilna-laboratoria-kriminalistiv-u-cerkasah/>

18. Мак-Фарланд А. ШІ спрощує безпілотникам сканування та розкопки місцевості. *Unite.AI*. 25.03.2020. URL: <https://www.unite.ai/uk/ai-makes-it-easier-for-drones-to-scan-and-excavate-terrain/>

19. Взаємодія учасників кримінального провадження під час досудового розслідування: правові аспекти та основні форми : навчальний посібник / кол. авт. ; за заг. ред. В. Сокурєнка ; МВС України ; Харків. нац. ун-т внутр. справ. 3-тє вид., допов. і переробл. Харків : ХНУВС, 2024. 208 с. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/07217ffe-64c2-4fc7-9648-24329a791dea/content>

20. Таран В. Роль штучного інтелекту в роботизованих платформах: наземні автономні системи та інтеграція із дронами. *Український тиждень*. 11 липня 2025. URL: <https://tyzhden.ua/rol-shtuchnoho-intelektu-v-robotyzovanykh-platformakh-nazemni-avtonomni-systemy-ta-intehratsiia-z-dronamy/>

References

1. Deyaki pytannia formuvannia pereliku terytorii, na yakykh vedutsia (velysia) boiovi dii abo tymchasovo okupovanykh Rosiiskoiu Federatsiieiu [Some issues of forming the list of territories where hostilities are being conducted or temporarily occupied by the Russian Federation]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 1364 vid 06.12.2022 r. (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

2. Zadokumentovani voienni zlochyny v prodovzh sichnia 2024: ohliad [Documented war crimes during January 2024: overview]. *Ukrainska helsinska spilka z prav liudyny*. 15.02.2024. (2024). Retrieved from <https://www.helsinki.org.ua/articles/zadokumentovani-voienni-zlochyny-vprodovzh-sichnia-2024-ohliad/> (2024) [in Ukrainian].

3. Pro vvedennia voiennoho stanu v Ukraini [On the introduction of martial law in Ukraine]: Ukas Prezydenta Ukrainy. Zatverdzheno Zakonom № 2102–IX vid 24.02.2022 (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text> [in Ukrainian].

4. Teteriatnyk, H. K. (2021). Kryminalne provadzhennia v umovakh nadzvychnykh pravovykh rezhymiv: aksiologichni pytannia [Criminal proceedings in conditions of emergency legal regimes: axiological issues]. *Naukovyi visnyk DDUVS*. Spetsialnyi vypusk № 2, 284–291 [in Ukrainian].

5. Savelieva, I. V., Teteriatnyk, H. K., & Klymenko, O. S. (2024). Orhanizatsiino-pravovi pytannia provedennia ohliadu mist-sia podii na deokupovanykh terytoriiakh [Organizational and legal issues of conducting a crime scene inspection in de-occupied territories]. *Pravo i derzhava*, 3, 300–306. Retrieved from http://www.pdu-journal.kpu.zp.ua/archive/3_2024/45.pdf [in Ukrainian].

6. Krychun, D. (2025). FPV-dron vluchyv u mashynu chynovnykiv na Kharkivshchyni: dvoe v likarni [FPV drone hit officials' car in Kharkiv region: two in hospital]. *Dumka*. 06.10.2025. Retrieved from <https://dumka.media/uk/suspilstvo/1759754059-fpv-dron-vluchiv-u-mashinu-chinovnikiv-na-harkivshchyni-dvoe-v-likarni> [in Ukrainian].

7. U Kharkivskii oblasti vnaslidok vorozhoho obstrilu zahynuv suddia Verkhovnoho Sudu Leonid Loboiko [Supreme Court judge Leonid Loboiko was killed in enemy shelling in the Kharkiv region]. (2024). *Verkhovnyi Sud. Yedynyi kontakt-tsentru sudovoi vlady Ukrainy*. 28 veresnia 2024. Retrieved from <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1674694/#:~:text=> [in Ukrainian].

8. Marchenko, O. A. (2022). Deyaki protsesualni osoblyvosti provedennia slidchykh rozshukovykh diy v umovakh voiennoho stanu [Some procedural features of conducting investigative search actions under martial law]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zhurnal*, 11, 661–665. Retrieved from http://lsej.org.ua/11_2022/160.pdf [in Ukrainian].

9. Kushnir, D. O., & Protsenko, O. O. (2022). Aktualnist psykholohichnoi pidhotovky politseiskoho pid chas roboty v ekstremalnykh sytuatsiiah ta voiennoho stanu [Relevance of psychological training for police officers during work in extreme situations and martial law]. *Aktualni aspekty kryminalistychnoho ta psykholohichnoho zabezpechennia pravookhoronnoi diialnosti v umovakh voiennoho stanu: materialy Nauk.-prakt. internet-konf.*, m. Odessa, 31 trav. 2022 r. Odessa: ODUVS, 50–53 [in Ukrainian].

10. Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii mizh orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy, zakladamy okhorony zdorovia ta orhanamy prokuratury Ukrainy pry vstanovlenni faktu smerti liudyny pid chas voiennoho stanu na terytorii Ukrainy [On approval of the Procedure for interaction between the bodies and units of the National Police of Ukraine, health care institutions and the prosecutor's offices of Ukraine in establishing the fact of a person's death during martial law on the territory of Ukraine]: nakaz MVS № 177/450/46 vid 09.03.2022 r. (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text> [in Ukrainian].
11. Chernychenko, I. V., & Matsola, A. A. (2023). Osoblyvosti provedennia slidchykh (roshukovykh) diy v umovakh voiennoho stanu [Features of conducting investigative (search) actions under martial law]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 2, 358–363. Retrieved from <https://app-journal.in.ua/wp-content/uploads/2023/05/64.pdf> [in Ukrainian].
12. Kornienko, V. V. (2023). Osoblyvosti ohliadu mistsia podii v umovakh vedennya boiovykh diy [Features of crime scene inspection under combat conditions]. *Zlochynnist i protidiya ii v umovakh viiny: hlobalnyi, rehionalnyi vymiry*, 125–126. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/bf601cb0-b4af-462e-ad3e-a7440032e5f9/content> [in Ukrainian].
13. Ivasyshyn, T. M., & Lenskyi, M. M. (2025). Zastosuvannia bezpilotnykh litnykh aparativ pid chas ohliadu mistsia podii: kryminalistychni aspekty [Use of unmanned aerial vehicles during crime scene inspection: forensic aspects]. *Prykarpatskyi yurydychnyi visnyk*, 3, 105–109. Retrieved from http://www.pjv.nuoua.od.ua/v3_2025/22.pdf [in Ukrainian].
14. Na Mykolaivshchyni dron vluchyv u polityeske auto: troie poranenykh [Drone hit police car in Mykolaiv region: three wounded]. *Espresso TV*. (2023). Retrieved from <https://espresso.tv/viyna-z-rosiyeyu-na-mikolaivshchyni-dron-vluchiv-u-polityeske-avto-troe-poranenikh> [in Ukrainian].
15. Vcherhove rosiyskyi dron vluchyv v auto polityeskykh pid chas evakuatsii naseleння u Vovchansku: odyń pravookhronets zahnyv [Once again, a Russian drone hit police car during population evacuation in Vovchansk: one law enforcer killed]. *Prokuratura Kharkivskoi oblasti*. (2024). Retrieved from https://khar.gp.gov.ua/ua/news.html?_m=publications&_t=rec&id=361169&fp=480 (2024) [in Ukrainian].
16. Poriadok vzaiemodii mizh orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy, zakladamy okhorony zdorovia ta orhanamy prokuratury Ukrainy pry vstanovlenni faktu smerti liudyny pid chas voiennoho stanu na terytorii Ukrainy [Procedure for interaction between the bodies and units of the National Police of Ukraine, health care institutions and the prosecutor's offices of Ukraine in establishing the fact of a person's death during martial law on the territory of Ukraine]: nakaz MVS Ukrainy vid 09.03.2022 № 177/450/46 (2022). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0317-22#Text> [in Ukrainian].
17. Zozulia, T., & Sokolan, N. (2023). Ekspres-analiz DNK: pokazaly, yak pratsiuie mobilna laboratoriiia kryminalistyv u Cherkasakh [Express DNA analysis: showed how the mobile forensic laboratory works in Cherkasy]. (2023). *Suspilne. Cherkasy*. 08.2023. Retrieved from <https://suspilne.media/cherkasy/634908-ekspres-analiz-dnk-pokazali-ak-pracue-mobilna-laboratoria-kryminalistyv-u-cherkasah/> [in Ukrainian].
18. MakFarlend, A. (2020). ShI sproshchuie bezpilotnykamy skanuvannia ta rozkopky mistsievosti [AI makes it easier for drones to scan and excavate terrain]. 25.03.2020. Retrieved from <https://www.unite.ai/uk/ai-makes-it-easier-for-drones-to-scan-and-excavate-terrain/> [in Ukrainian].
19. Vzaiemodii uchastnykiv kryminalnoho provadzhenia pid chas dosudovoho rozydzhennia: pravovi aspekty ta osnovni formy [Interaction of participants in criminal proceedings during pre-trial investigation: legal aspects and main forms]: navch. posib. / kol. avt.; za zah. red. V. V. Sokurenka; MVS Ukrainy; Kharkiv. nats. un-t vnutr. sprav. (2024). 3-te vyd., dopov. i pererob. Kharkiv: KhNUVS. Retrieved from <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/07217ffe-64c2-4fc7-9648-24329a791dea/content> [in Ukrainian].
20. Taran, V. (2025). Rol shtuchnoho intelektu v robotyzovanykh platformakh: nazemni avtonomni systemy ta intehratsiia z dronamy [The role of artificial intelligence in robotic platforms: ground autonomous systems and integration with drones]. *Ukrain-skyi tyzhden*. 11 lyp. 2025. Retrieved from <https://tyzhden.ua/rol-shtuchnoho-intelektu-v-robotyzovanykh-platformakh-nazemni-avtonomni-systemy-ta-intehratsiia-z-dronamy/> [in Ukrainian].

Shulha Andriy,

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of State and Legal Disciplines of the Educational and Scientific Institute of Law and Social Management

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6600-2904>

Levinets Ruslan,

Candidate of Historical Sciences,

Associated Professor at Department of Contemporary History of Ukraine

(Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-1115-8284>

PROBLEMS OF CONDUCTING THE INSPECTION OF THE INCIDENT SITE UNDER CONDITIONS OF APPROACHING COMBAT ACTIONS: WAYS TO RESOLVE THEM

The relevance of the article stems from the full-scale invasion of Ukraine by the Russian Federation in February 2022, which has caused profound transformations in criminal proceedings. The crime scene examination (CSE), as a key investigative (search) action provided for by Article 237 of the Criminal Procedure Code (CPC) of Ukraine, has faced unprecedented challenges.

Conducting CSE is complicated by the immediate proximity to the frontline, which impedes access to the scene, the proper documentation of evidence, and its subsequent preservation. Investigators, prosecutors, and experts face a direct threat from the constant risks of repeated shelling (so-called “double taps”) and the extremely high level of landmine contamination in the territories. This renders traditional inspection methods ineffective, dangerous, or impossible, delaying the investigation of war crimes and undermining the principles of criminal proceedings.

In Ukraine, over 70% of criminal proceedings concerning war crimes relate to events in de-occupied territories, where examinations are often conducted under hazardous conditions. This systemic problem threatens the efficiency of the process and the objectivity of evidence collected in high-risk zones.

The purpose of the article is to identify the key problems of conducting CSE during wartime and to substantiate ways to solve them.

Martial law changes priorities, making the safety of participants more important. Extraordinary circumstances justify amendments to the CPC to protect investigative-operational groups.

It is proposed: to amend Article 238 of the CPC (examination of a corpse in a safe place, mobile DNA laboratories); to use AI for analyzing images from drones; to strengthen coordination with the Armed Forces of Ukraine (AFU) (using intelligence data), which requires a joint interagency act (investigative bodies and the AFU) for coordination in high-risk zones; and to implement robotic systems for demining and examination.

Key words: *inspection of scene of incident, war, criminal proceedings, recording of evidence, technical means, investigative (search) actions.*

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 22.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.983

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-11>

Зеленський Сергій Миколайович,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної
поліції імені Е.О. Дідоренка

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький))

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-4485>

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В АСПЕКТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

У статті досліджено сутність, правову природу й основні напрями протидії кримінальним правопорушенням технічними засобами оперативно-розшукової діяльності. Проаналізовано чинне законодавство України, що регулює діяльність оперативних підрозділів, окреслено проблеми практики застосування технічних засобів оперативно-розшукової діяльності та запропоновано напрями її вдосконалення. Акцентовано увагу на важливості правового регулювання застосування технічних засобів у протидії кримінальним правопорушенням для гарантування безпеки особи, суспільства та держави.

Ключові слова: оперативно-розшукова діяльність, технічні засоби, кримінальне правопорушення, протидія злочинності, кримінальний процес, оперативні підрозділи.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції розвитку злочинності в Україні потребують удосконалення системи протидії кримінальним правопорушенням. В умовах воєнного стану, економічної нестабільності та зростання рівня організованої і корупційної злочинності особливо значення набуває оперативно-розшукова діяльність (далі – ОРД) як комплекс спеціальних заходів, спрямованих на виявлення, профілактику, припинення і розкриття злочинів.

Розкриття кримінальних правопорушень не обходиться без використання інноваційних технологій. В окремих випадках злочинець не залишає слідів на місці події під час безпосереднього вчинення кримінального правопорушення. Тому встановлення злочинця і розкриття кримінальних правопорушень та повноцінна реалізація повноважень оперативними підрозділами передбачають використання оперативних і оперативно-технічних засобів у процесі здійснення ОРД.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основи теорії ОРД закладено в дослідженнях О.М. Бандурки, Е.О. Дідоренка, О.Ф. Долженкова, М.Й. Курочки, М.А. Погорецького, І.В. Сервецького, С.Б. Фомина, О.Ю. Шевчук та інших.

Метою статті є обґрунтування важливості протидії кримінальним правопорушенням та виділення ос-

новних проблем застосування технічних засобів оперативно-розшукової діяльності.

Виклад основного матеріалу. В аспекті протидії кримінальним правопорушенням О.М. Бандурка визначив важливість попередньої оперативної перевірки первинної оперативно-значущої інформації та її реалізацію у формі профілактики в межах оперативно-розшукової діяльності [1, с. 185]. М.А. Погорецький розглядає профілактику як запобігання злочинам органами, які уповноважені здійснювати оперативно-розшукову діяльність [2, с. 278].

Поняття протидії кримінальним правопорушенням включає їх профілактику уповноваженими особами щодо проведення ОРД засобами оперативно-розшукової діяльності та розслідування з використанням оперативних засобів, спеціальних технічних і програмно-технічних засобів, речовин і науково обґрунтованих методів їх законного застосування у процесі проведення оперативно-розшукової діяльності. Метою застосування оперативного обладнання є виявлення та фіксація даних, що свідчать про факти злочинної діяльності та причетність конкретних осіб до їх учинення, та для пошуку предметів і документів, інформація з яких може бути використана для здійснення оперативно-розшукової діяльності, під час досудового розслідування та судового

кримінального провадження, а також для виявлення та нейтралізації причин і умов, що сприяють учиненню кримінальних правопорушень.

Правову основу протидії кримінальним правопорушенням з використанням оперативних і оперативно-технічних засобів становлять ст. ст. 30, 31, 32 Конституції України, які передбачають тимчасове обмеження окремих прав і свобод людини, як-от недоторканність житла, таємниця листування та телефонних розмов, неможливість втручання в особисте та сімейне життя тощо. За необхідності таке обмеження можливе за загальним правилом за наявності вмотивованого рішення суду й за неможливості отримання необхідної інформації про вчинення кримінального правопорушення іншим способом.

Розглянемо види засобів оперативно-розшукової діяльності. Класифікація зазначених засобів передбачає їх розподіл на основні і допоміжні. До основних засобів ОРД відносять засоби, пов'язані зі зняттям інформації з наявних каналів зв'язку, аудіо- та відеоконтролем, оперативним спостереженням і фіксацією за допомогою спеціальних пошукових приладів, зокрема й з використанням спеціальних речовин, засобів оперативної сигналізації та іншого. Варто зазначити, що використання хоча б одного з основних засобів оперативного обладнання потребує спеціального дозволу, тобто ухвали суду. Проведення комплексу заходів не заборонено.

До допоміжних оперативних засобів належать: засоби зв'язку, транспорт, засоби маскування, засоби активного і пасивного захисту особового складу й інші. Тобто використання допоміжних оперативних засобів забезпечує реалізацію основних оперативних засобів.

Використання технічних засобів під час проведення ОРД дозволяє за їхньою допомогою набагато ефективніше виявляти та розкривати кримінальні правопорушення, запобігати таким, а також розшукувати осіб, які уникають слідства та суду. Технічні засоби, що використовувалися оперативними підрозділами, організація та тактика їх використання регулюються закритими нормативно-правовими актами.

Правоохоронні органи використовують технічні засоби найчастіше. Нині підрозділи, які здійснюють ОРД, мають практично необмежені способи та методи використання (застосування) технічних засобів. Передусім це пов'язано з розвитком цифрових технологій.

Поняття «технічні засоби», ужите в законодавстві, що регламентує порядок здійснення ОРД, дозволяє правоохоронним органам повною мірою впроваджувати сучасні досягнення науки й техніки у практику протидії кримінальним правопорушенням для гарантування безпеки особи, суспільства та держави. Розуміння техніки як сукупності речей, створених і тих, що використовуються людиною на основі законів природи, дозволяє вважати їх засобами доцільної людської діяльності, зокрема ОРД. Використання технічних засобів охоплює сукупність технічних пристроїв, речовин, цифрових носіїв інформації та програм, обмежених в обігу, призначених для негласного, контрольованого виявлення, отримання та фіксації інформації уповноваженими суб'єктами під час проведення оперативно-розшукових заходів для вирішення завдань ОРД.

Технічні засоби оперативно-розшукового призначення (оперативне обладнання) є одними з основних в оперативно-розшуковій діяльності, їхньою найхарактернішою та визначальною рисою є можливість використання в пошуковій, розшуковій і контррозвідальній роботі, спрямованій на виявлення та фіксацію осіб, предметів і фактів, пов'язаних з підготовкою або вчиненням злочинів [3].

Основною метою використання технічних засобів під час проведення слідчих (розшукових) дій (далі – СРД) і негласних (розшукових) дій (далі – НСРД) є забезпечення отримання доказів про обставини, що підлягають доказуванню у кримінальному провадженні, для обґрунтування ухвалення процесуальних рішень. Використання кожного технічного засобу є складником комплексу пошуково-ідентифікаційних дій, що здійснюються під час проведення СРД, НСРД, а його результати для використання під час досудового розслідування мають бути зафіксовані, вилучені та зберігатися у формі, визначеній кримінальним процесуальним законодавством (протоколи СРД, НСРД, додатки до них), з дотриманням наукових рекомендацій [4].

Оперативні прийоми – це елементи, що утворюють його систему, яка включає загальні положення та галузі оперативних прийомів. Загальні положення визначають основні поняття, завдання оперативної техніки, загальні характеристики оперативно-технічних засобів, методи та способи їх застосування, правове регулювання під час проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ) та НСРД, значення отриманих результатів для розслідування та припинення злочинів, запобігання останнім.

У контексті законодавчого регулювання оперативно-розшукової діяльності в Україні насамперед варто зазначити, що правова основа використання спеціалізованих засобів визначена в низці національних нормативно-правових актів. Зокрема, важливі положення містяться в Конституції України, Кримінальному процесуальному кодексі України, а також у спеціалізованих законах, як-от Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» і Закон України «Про Національну поліцію» [3].

Хоча Конституція України є Основним законом країни та має найвищу юридичну силу, Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» надає більш детальне визначення повноважень оперативних підрозділів. Цей Закон не лише визначає ширше коло повноважень для оперативних підрозділів, але й чітко встановлює перелік оперативно-технічних засобів, які можуть бути використані для протидії кримінальним правопорушенням. Він регулює використання таких засобів, як зняття інформації з каналів зв'язку, відеоспостереження, обладнання для таємного отримання інформації, що значно розширюють можливості правоохоронних органів у здійсненні ОРД.

Практична діяльність правоохоронних органів показує, що технічні засоби дозволяють оперативно та якісно отримувати та консолідувати інформацію про конкретних осіб, які планують або готуються до вчинення кримінальних правопорушень, а потім вживати заходів щодо їх припинення. Аналіз досвіду оперативних підрозділів показує, що за допомогою технологій можна здійснювати:

- повне та достовірне документування злочинних дій осіб, щодо яких проводиться розслідування, та впровадження оперативної інформації, отриманої в результаті проведення ОРД, у процес доказування кримінальних справ (наприклад, таємно отримані відбитки пальців, аудіо- та відеозаписи тощо);
- ефективне проведення ОРД для встановлення осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, розшуку злочинців (наприклад, з використанням хімічних пасток, приладів нічного бачення, радіозв'язку);
- своєчасне прибуття слідчо-оперативних груп на місце події (використання спеціальних транспортних засобів, засобів зв'язку тощо);

– виявлення, фіксацію та вилучення речових та інших доказів у процесі проведення слідчих (розшукових) дій (застосування криміналістичної техніки, пошукових приладів, засобів акустичного та візуального контролю тощо);

– необхідний рівень організації управління групами оперативних працівників шляхом тісної взаємодії, забезпечення швидкої передачі інформації, маневреності, мобільності (наприклад, використання секретних радіостанцій) [6].

Завдання використання оперативного обладнання впливають із завдань оперативно-розшукової діяльності. Уважаємо, що доцільно поділити їх на загальні і спеціальні. Загальні полягають у науково-технічному забезпеченні практики, допомозі розробленими оперативно-технічними засобами та методами оперативним підрозділам правоохоронних органів у їхній роботі з пошуку та фіксації фактичних даних про протиправну діяльність осіб і організованих груп, отриманні інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства та держави [5].

Правоохоронні органи використовують такі технічні засоби:

– технічні засоби зв'язку для проведення оперативно-розшукових заходів;

– технічні засоби пошуку, що допомагають виявляти знаряддя скоєння кримінальних правопорушень, цінності, отримані злочинним шляхом, а також осіб, які переховуються від влади. До них належать металопрошукачі, тепловізори, експрес-тести для виявлення вмісту наркотичних речовин тощо;

– технічні засоби психофізіологічного моніторингу стану людини, як-от поліграф, аналізатори голосового стресу;

– технічні засоби оперативного спостереження, що допомагають спостерігати в умовах поганої видимості вночі з укриттів, для чого призначені прилади нічного бачення, ендоскопи;

– технічні засоби та системи візуального контролю, як-от біноклі, телескопи, прилади з великим збільшенням;

– технічні засоби фіксації, що дозволяють записувати інформацію на різні носії за допомогою різних пристроїв [7, с. 125–127];

– технічні засоби та системи аудіоконтролю, як-от мікрофони, лазерні системи, стетоскопи;

– засоби створення умов для отримання інформації, зокрема хімічні речовини, що наносяться на засоби, особисті речі, документи та можуть бути згодом виявлені за допомогою технічних пристроїв.

Цей перелік не є вичерпним. Правоохоронні органи використовують більшу кількість спеціально розроблених технічних засобів, у цьому переліку зазначені лише технічні засоби, які використовуються найчастіше.

Нині правоохоронні органи, які здійснюють ОРД, мають практично необмежені методи та прийоми використання (застосування) технічних засобів. Передусім це пов'язано з розвитком цифрових технологій.

Нині доступні такі засоби, як: безпілотні літальні апарати, що дозволяють збирати інформацію про правопорушення, оснащені засобами фіксації і передачі зображень, дозволяють робити високоякісні кольорові фотографії; спеціальне програмне забезпечення, призначене для обробки отриманих зображень; спеціалізоване програмне забезпечення для створення 3D-моделей, ДНК-лабораторії та спеціальні комплекси, що виконують генотипові дослідження; пристрої звуко- та відеозапису. Звичайно, це не весь перелік методів і при-

йомів, що використовуються правоохоронними органами під час оперативно-розшукової діяльності [8, с. 34–37].

Упровадження технічних засобів в ОРД правоохоронних органів відбувається через:

1. Розроблення, упровадження нових технологій та інструментів – це сучасні технології, як-от системи розпізнавання облич і голосу, аналітика великих баз даних тощо, які можуть значно підвищити ефективність оперативно-розшукової діяльності.

2. Навчання співробітників використання нових технічних засобів через організацію регулярних тренінгів і курсів з використання нових технологій, щоб правоохоронці могли ефективно використовувати їх у своїй роботі.

3. Дотримання законодавства й етичних принципів, що проявляється в суворому дотриманні законів і етичних норм під час використання технічних засобів в ОРД, щоб уникнути обмежень або порушень прав і свобод громадян.

4. Збільшення фінансування розвитку технічних засобів і гарантування інформаційної безпеки, для чого держава має виділяти належні ресурси на оновлення та розвиток технічних засобів, а також на забезпечення збору, обробки та зберігання інформації.

Ефективність протидії кримінальним правопорушенням залежить від технічного оснащення правоохоронних органів. Оскільки технології не стоять на місці, а злочинці використовують усе більше нових засобів для реалізації своїх протиправних намірів, необхідно забезпечити правоохоронні органи всіма необхідними сучасними технічними засобами для підвищення ефективності їхньої діяльності [9, с. 55–57].

Аналіз використання технічних засобів у рамках ОРД демонструє значний вплив цих засобів на ефективність виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Технологічне оснащення дозволяє правоохоронним органам оперативно реагувати на злочини, ефективно збирати докази та забезпечувати високий рівень документування правопорушень. Однак разом із технологічним прогресом зростає потреба в забезпеченні законності використання таких засобів та захисті прав і свобод громадян [4].

Використання технічних засобів в ОРД має свої позитивні і негативні риси. Важливо дотримуватися балансу суспільних інтересів у протидії кримінальним правопорушенням і тимчасовому обмеженні прав громадян під час використання технічних засобів. Насамперед необхідно, щоб діяльність правоохоронних органів зі здійснення ОРД повністю відповідала законодавству, щоб була гарантована безпека під час оброблення отриманої інформації та здійснення ОРД, щоб було належне фінансування з боку держави. Тільки за таких умов можна говорити про ефективну протидію злочинності [10, с. 55–58].

З урахуванням розуміння техніки як «сукупності речей, створених та використовуваних людиною на основі цілеспрямованого використання матеріалів, законів і процесів природи, що виступає матеріальними засобами доцільної людської діяльності», а також зосереджуючись на низці ознак, опосередковано встановлених у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність» щодо поняття «технічні засоби», можемо запропонувати таке визначення: технічні засоби – це сукупність технічних пристроїв, речовин, цифрових носіїв інформації та програм, обмежених в обігу, призначених для протидії кримінальним правопорушенням силами й засобами оперативно-розшукової діяльності.

Отже, використання оперативних і оперативно-технічних засобів є невід’ємною частиною діяльності підрозділів, уповноважених на проведення оперативно-розшукової діяльності. Інформація, отримана в результаті використання оперативного обладнання, є таємною. Тому працівники оперативних підрозділів, які використовують таку інформацію, повинні суворо дотримуватися правил поведінки з таємними документами та не допускати розголошення джерел оперативної інформації [11].

Висновки. Оперативно-розшукова діяльність є невід’ємним складником системи протидії кримінальним правопорушенням. Використання технічних засобів у протидії кримінальним правопорушенням є важливим елементом цієї системи. Для ефективного та безпечного використання засобів ОРД необхідно дотримуватися законодавства й етичних принципів, навчати працівників використання нових технологій,

створювати якісну інфраструктуру та дотримуватись інформаційної безпеки.

Аналіз використання засобів ОРД демонструє значний їхній вплив на ефективність виявлення та розслідування кримінальних правопорушень. Технічне оснащення дозволяє правоохоронним органам оперативно реагувати на злочини, ефективно збирати докази та забезпечувати високий рівень документування правопорушень. Однак разом з технологічним прогресом зростає потреба в забезпеченні законності використання таких засобів і захисті прав і свобод громадян.

Розвиток системи протидії кримінальним правопорушенням силами й засобами ОРД має базуватись на принципах законності, дотримання прав людини, міжвідомчої взаємодії та сучасних технологічних підходах. Подальше вдосконалення ОРД потребує системного оновлення законодавства та підвищення професійного рівня кадрів.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність : підручник. Ч. 1. Харків: Видавництво Нац. університет внутр. справ, 2002. 336 с.
2. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі : монографія. Харків : Арсіс ЛТД, 2007. 576 с.
3. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18.02.1992 р. № 2135–XII. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
4. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13.04.2012 р. № 4651–VI. *Вебпортал Верховної Ради України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
5. Волобоєв А. О., Габорець О. А. Оперативно-розшукова характеристика шахрайств, учинених в кіберпросторі: кримінально-правовий аспект. *Наукові перспективи «Актуальні питання в сучасній науці»*. Серія «Право». Київ, 2023. Вип. № 12 (18). С. 468–479. DOI: 10.52058/2786-6300-2023-12(18)-468-479
6. Лобойко Л. М. Реформування кримінально-процесуального законодавства у частині регламентації окремих питань доказування. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Право». 2011. № 2 (4). URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11lmopd.pdf>
7. Пекарський С. П. Основи оперативно-розшукової діяльності : навчальний посібник. Київ : Дакор, 2022. 160 с.
8. Основи детективної та оперативно-розшукової діяльності : навчально-методичний посібник / Л. І. Аркуша та ін. ; НУ «ОЮА». 2-ге вид. Одеса : Фенікс, 2023. 97 с.
9. Оперативно-розшукова діяльність : навчальний посібник / С. В. Албул та ін. ; за заг. ред. С. В. Албула. Одеса : ОДУВС, 2023. 375 с.
10. Подобний О. О. Оперативно-розшукова діяльність у виявленні та розслідуванні злочинів: теорія, історія і сучасна практика : навчально-методичний посібник. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 258 с.
11. Лунгол О. М., Габорець О. А. Інноваційні методи та цифрові технології в оперативно-розшуковій діяльності. *Актуальні питання в сучасній науці*. 2023. № 11 (17). С. 602–615. DOI: 10.52058/3041-1793-2025-11(16)-95-104

References

1. Bandurka, O. M. (2002). *Operativno-rozshukova diialnist. Chastyna 1* [Operational and investigative activity. Part 1]. Kharkiv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu vntrishnikh sprav [in Ukrainian].
2. Pohoretskyi, M. A. (2007). *Funktsionalne pryznachennia operativno-rozshukovoi diialnosti u kryminalnomu protsesi* [Functional purpose of operational and investigative activity in criminal proceedings]. Kharkiv: Arsis LTD [in Ukrainian].
3. Pro operativno-rozshukovu diialnist [On operational and investigative activity]. (1992, February 18). *Zakon Ukrainy* № 2135–XII. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12> [in Ukrainian].
4. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy [Criminal Procedure Code of Ukraine]. (2012, April 13). *Zakon Ukrainy* № 4651–VI. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> [in Ukrainian].
5. Voloboiev, A. O., & Haborets, O. A. (2023). Operativno-rozshukova kharakterystyka shakhraistv, uchynenykh v kiberprostori: Kryminalno-pravovyi aspekt [Operational and investigative characteristics of fraud committed in cyberspace: Criminal law aspect]. *Naukovi perspektyvy: Aktualni pytannia u suchasni nauki. Seriiia "Pravo"*, 12 (18), 468–479. [https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12\(18\)-468-479](https://doi.org/10.52058/2786-6300-2023-12(18)-468-479) [in Ukrainian].
6. Loboiko, L. M. (2011). Reformuvannia kryminalno-protsesualnoho zakonodavstva u chastyni rehlementatsii okremykh pytan dokazuvannia [Reforming criminal procedural legislation in the regulation of certain issues of evidence]. *Chasopys Natsionalnoho universytetu "Ostrozka akademiia"*. *Seriia "Pravo"*, 2 (4). Retrived from <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n2/11lmopd.pdf> [in Ukrainian].
7. Pekarskyi, S. P. (2022). *Osnovy operativno-rozshukovoi diialnosti* [Fundamentals of operational and investigative activity]. Kyiv: Dakor [in Ukrainian].
8. Arkusha, L. I., Pozhar, V. H., Stoianov, M. M., & Shylin, D. V. (2023). *Osnovy detektyvnoi ta operativno-rozshukovoi diialnosti* [Fundamentals of detective and operational investigative activity] (2nd ed.). Odessa: Feniks [in Ukrainian].
9. Albul, S. V., Yehorov, S. O., Poliakov, Ye. V., & Shchurat, T. H. (2023). *Operativno-rozshukova diialnist* [Operational and investigative activity]. Odessa: ODUVS [in Ukrainian].

10. Podobnyi, O. O. (2021). Operatyvno-rozshukova diialnist u vyivlenni ta rozsliduvanni zlochyniv: Teoriia, istoriia i suchasna praktyka [Operational and investigative activity in detection and investigation of crimes: Theory, history and modern practice]. Odesa: Helvetyka [in Ukrainian].

11. Lunhol, O. M., & Haborets, O. A. (2023). Innovatsiini metody ta tsyfrovi tekhnolohii v operatyvno-rozshukovii diialnosti [Innovative methods and digital technologies in operational and investigative activity]. *Aktualni pytannia u suchasni nauksi*, 11 (17), 602–615. [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11\(16\)-95-104](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11(16)-95-104) [in Ukrainian].

Zelenskyi Serhii,

Candidate of Law, Associate Professor,

Associate Professor at the Department of Operational and Investigative Activities

and Information Security of the Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E.O. Didorenko

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0945-4485>

**TECHNICAL MEANS OF OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITIES
IN THE ASPECT OF COMBATING CRIMINAL OFFENSES**

The article examines the essence, legal nature and main directions of combating criminal offenses by technical means of operational and investigative activities. The current legislation of Ukraine regulating the activities of operational units is analyzed, problems of the practice of using technical means of operational and investigative activities are outlined and directions for its improvement are proposed. Attention is focused on the importance of legal regulation of the use of technical means in combating criminal offenses in order to ensure the security of the individual, society and the state.

The work emphasizes that technical means of ORD are conditionally divided into several groups. It is shown that failure to comply with the requirements of the legislation when using technical means can lead not only to the recognition of the collected evidence as inadmissible, but also to a violation of the principles of the rule of law and the effectiveness of law enforcement agencies.

The analysis shows that the use of modern technical means allows obtaining information that would be inaccessible without such tools or require significantly more time and resources.

The need for further modernization of the technical base of law enforcement agencies, the development of national technologies for ORD and staff training is also substantiated. It is emphasized that the protection of information obtained by technical means, its preservation, proper access control, as well as compliance with standards when working with operational databases and analytical systems are of particular importance. The article concludes that technical means of ORD are a necessary element of the modern criminal justice system, and their effective use requires proper legal support, institutional coordination, and technological development.

Key words: operational and investigative activities, technical means, criminal offense, combating crime, criminal process, operational units.

Надіслано до редколегії 24.11.2025
Рекомендовано до публікації 19.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ Й ПОРЯДКУ

УДК 351:342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-12>

Вітвіцький Сергій Сергійович,

доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України,
ректор

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4884-1883>

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНИ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА: АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

У статті розкрито поняття системи суб'єктів охорони військового майна як визначених нормами адміністративного та спеціального військового законодавства органів публічної адміністрації, військових формувань, органів військового управління, військових частин та посадових осіб, які на підставі наданої їм загальної або спеціальної компетенції здійснюють організаційні, управлінські, режимні, правоохоронні та контрольні заходи, спрямовані на забезпечення збереження, цілісності, належного використання та захисту військового майна від протиправних посягань, втрати, пошкодження або незаконного використання, у мирний час та в умовах особливих правових режимів. Визначено систему суб'єктів охорони військового майна шляхом їх класифікації на суб'єктів загальної та спеціальної компетенції. Встановлено, що до суб'єктів загальної компетенції належать органи публічної адміністрації, для яких охорона військового майна не є основним напрямом діяльності, зокрема Кабінет Міністрів України, Національна поліція України, Національна гвардія України, а також окремі органи виконавчої влади загальної компетенції та місцеві органи державної влади.
Ключові слова: військове майно, суб'єкти охорони військового майна, військове законодавство, органи публічної адміністрації, військові формування, Національна поліція України, Національна гвардія України.

Постановка проблеми. В умовах збройної агресії проти України та запровадження правового режиму воєнного стану питання належної охорони військового майна набуває особливої актуальності, оскільки безпосередньо пов'язане із забезпеченням обороноздатності держави, стабільності функціонування сектору безпеки і оборони, а також ефективності діяльності військових формувань та правоохоронних органів держави.

Слід підкреслити, що військове майно, як матеріальна основа виконання завдань із захисту суверенітету та територіальної цілісності України, потребує комплексної правової охорони, що здійснюється через систему публічно-правових інструментів, провідна роль серед яких, на нашу думку, належить засобам адміністративно-правового характеру.

При цьому ефективність охорони військового майна значною мірою залежить не лише від якості нормативно-

го регулювання, а й від чіткого визначення кола суб'єктів, на яких покладено відповідні обов'язки, а також від узгодженості їх компетенції.

Навіть побіжний аналіз чинного законодавства та правозастосовної практики свідчить про наявність розгалуженої, але водночас фрагментованої системи суб'єктів охорони військового майна, до якої, поряд із військовими формуваннями, входять правоохоронні органи, органи публічної адміністрації, а також посадові особи, наділені спеціальними державно-владними повноваженнями. Поряд із цим відсутність чіткого адміністративно-правового розмежування функцій та відповідальності між цими суб'єктами зумовлює виникнення ряду негативних факторів правового регулювання, серед яких слід виділити ризики дублювання повноважень, прогалини в охороні та зниження ефективності державного контролю за збереженням військового майна.

У зв'язку із цим метою цієї статті є адміністративно-правовий аналіз системи суб'єктів охорони військового майна, визначення їхньої компетенції та ролі в механізмі забезпечення публічної безпеки й оборони, а також формулювання пропозицій щодо вдосконалення теоретико-правового підґрунтя зазначеної сфери суспільних відносин.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. З огляду на міжгалузевий характер правовідносин у сфері правового регулювання військового майна питання його правового режиму, обігу та захисту знайшли відображення в наукових працях О. І. Коренцова, Р. П. Лаврьонова, Л. П. Медвідя, Т. В. Попітїч, М. М. Прохоренка й інших українських учених, що розкривають окремі аспекти адміністративно-правового, кримінально-правового та публічно-управлінського забезпечення збереження військового майна, зокрема в умовах дії правового режиму воєнного стану.

Разом із тим питання охорони військового майна як самостійного об'єкта адміністративно-правового регулювання залишаються недостатньо дослідженими. У наукових публікаціях переважає фрагментарний підхід, за якого охорона військового майна розглядається опосередковано – крізь призму правового режиму майна Збройних Сил України, процедур його примусового відчуження, передачі або обліку, без формування цілісного уявлення про систему суб'єктів охорони, їх компетенцію, адміністративно-правові механізми взаємодії та особливості нормативно-правового регулювання зазначених правовідносин.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою цієї наукової статті є теоретичне узагальнення й адміністративно-правове обґрунтування поняття та системи суб'єктів охорони військового майна, а також розмежування їх загальної та спеціальної компетенції з урахуванням особливостей нормативно-правового регулювання відповідних правовідносин в умовах дії особливих правових режимів.

Виклад основного матеріалу. Видається обґрунтованим розпочати наукове дослідження в окресленому напрямі з визначення поняття «суб'єкти охорони військового майна», оскільки саме його змістовне наповнення дає можливість окреслити коло суспільних відносин, що становлять предмет відповідного адміністративно-правового регулювання, а також з'ясувати, реалізація яких функцій суб'єктів публічної адміністрації безпосередньо або опосередковано пов'язана із забезпеченням збереження військового майна.

Насамперед слід зазначити, що в чинному законодавстві знайшло своє закріплення легальне визначення поняття «військове майно», під яким у статті 1 Закону України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» розуміється державна власність, закріплена за військовими частинами, установами, органами й організаціями Збройних Сил України. До військового майна законодавець відносить будівлі, споруди, передавальні пристрої, всі види озброєння, військової та іншої техніки, боєприпаси, паливно-мастильні матеріали, продовольче, технічне, аеродромне, капітальне, речове, культурно-освітнє, медичне, ветеринарне, господарське, хімічне, інженерне майно, засоби зв'язку тощо [1].

Відповідно, й правова наука еволюціонувала у напрямі комплексного осмислення проблематики військового майна, зосереджуючи увагу переважно на з'ясуванні його правової природи та місця в науці кримінального права [2], розкритті особливостей його обігу в період дії правового режиму воєнного стану [3], визначенні

специфіки адміністративно-правового регулювання порядку відчуження військового майна [4; 5], а також у розробленні класифікаційних підходів до принципів забезпечення адміністративно-правового режиму військового майна [6].

Разом із тим питання визначення системи суб'єктів охорони військового майна не знайшло належного нормативного закріплення у вказаному законодавчому акті. Натомість у статті 2 цього ж Закону законодавець закріпив перелік органів, на які покладено повноваження щодо управління військовим майном, до яких належать: Кабінет Міністрів України; центральні та місцеві органи виконавчої влади; інші органи, уповноважені управляти державним майном; самоврядні установи й організації; територіальні громади; військові частини тощо.

На нашу думку, наведений перелік органів публічного адміністрування не може бути отождоженений із системою суб'єктів охорони військового майна з декількох причин, ключовою з яких є те, що управління військовим майном та його охорона є різними за своїм змістом і правовою природою видами публічно-управлінської діяльності. Управління військовим майном має передбачати реалізацію певної сукупності організаційно-розпорядчих, планово-господарських і контрольних функцій, пов'язаних з обліком, розподілом, використанням, списанням і відчуженням відповідних матеріальних ресурсів. Зі свого боку, охорона військового майна спрямована передусім на забезпечення його фізичної, правової та режимної недоторканності, запобігання протиправним посяганням, втраті, пошкодженню або незаконному обігу, а також на припинення правопорушень і притягнення винних осіб до юридичної відповідальності.

Таким чином, не кожен суб'єкт управління військовим майном одночасно є суб'єктом його охорони, і навпаки – окремі суб'єкти, зокрема правоохоронні органи та спеціалізовані військові формування, беруть безпосередню участь в охороні військового майна, не здійснюючи при цьому управлінських функцій у класичному розумінні. Ігнорування цієї обставини в нормативному регулюванні на рівні закону призводить до ускладнення формування цілісного адміністративно-правового механізму охорони військового майна.

Не дає відповіді на окреслену в цьому дослідженні проблематику й нормативно визначене у статті 1 Закону України «Про охоронну діяльність» поняття «суб'єкт охоронної діяльності», під яким законодавець розуміє суб'єкта господарювання будь-якої форми власності, створеного та зареєстрованого на території України, що здійснює охоронну діяльність на підставі отриманої у встановленому порядку ліцензії [7]. Зазначене поняття має чітко виражений приватноправовий і господарсько-правовий характер, що істотно обмежує можливість його використання для пояснення системи суб'єктів охорони військового майна.

Висновок щодо недоцільності застосування наведеного поняття в контексті цього дослідження базується насамперед на тому, що охоронна діяльність у розумінні спеціального законодавства спрямована на надання платних послуг приватним або публічним замовникам, тоді як охорона військового майна є елементом реалізації публічно-владних функцій держави у сфері оборони та національної безпеки. Вона не має договірної характеру, не переслідує комерційної мети та здійснюється в межах адміністративно-правових відносин підпорядкування і владного управління.

У зв'язку із цим поняття «суб'єкти охорони військового майна» потребує самостійного доктринального ви-

значення в межах адміністративного права з урахуванням особливостей правового режиму військового майна, функцій сектору безпеки і оборони та системи публічної адміністрації України.

У цьому контексті Ю. Д. Кучинський обґрунтовано акцентує увагу на наявності суттєвих недоліків адміністративно-правового регулювання режиму військового майна, до числа яких, зокрема, належать: по-перше, відсутність уніфікованого визначення поняття, видів, технічних характеристик та вимог до майна Збройних Сил України; по-друге, нечіткість законодавчого регламентування порядку створення виробництва, реалізації, використання, виготовлення, застосування та забезпечення Збройних Сил України озброєнням та іншою військовою технікою; по-третє, відсутність законодавчих актів у сфері організації та проведення моніторингу й оцінки ефективності використання різних видів спеціального військового майна тощо [8, с. 112].

Цілком погоджуючись із наведеними висновками вищезазначеного науковця, слід водночас наголосити на ще одній суттєвій прогалині адміністративного законодавства, яка безпосередньо пов'язана з предметом цього дослідження, а саме – фрагментарності нормативно-правового регулювання системи суб'єктів охорони військового майна. Чинне законодавство зосереджується переважно на питаннях правового режиму й управління військовим майном, залишаючи поза належною увагою суб'єктний склад посадових осіб і органів публічної адміністрації, на яких фактично покладаються функції його охорони.

Зокрема, характеризуючи підзаконний рівень нормативно-правового регулювання вказаної сфери суспільних відносин, вважаємо за доцільне звернути увагу на положення Інструкції з організації охорони та захисту військового майна, яке знаходиться на території державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, підрозділами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, затвердженої наказом Міністерства оборони України від 04.08.2021 № 224 [9].

Зазначена Інструкція, визначаючи організаційні та процедурні аспекти охорони й захисту військового майна, дає лише опосередковане уявлення про систему суб'єктів охорони військового майна, оскільки її предмет регулювання обмежується діяльністю одного спеціалізованого суб'єкта – Військової служби правопорядку у Збройних Силах України – та стосується виключно охорони майна, розміщеного на території державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України.

Таким чином, вказаний підзаконний нормативно-правовий акт має вузькоспеціалізований характер і не містить узагальненого підходу до визначення кола суб'єктів, залучених до охорони військового майна, не закріплює їх повноваження в системному вигляді, а отже, не формує цілісної адміністративно-правової моделі охорони військового майна, а лише врегульовує окремі сегменти відповідних адміністративних право-відносин.

Разом із тим саме аналіз положень цієї Інструкції об'єктивно зумовлює необхідність звернення до правового статусу Військової служби правопорядку у Збройних Силах України як ключового суб'єкта охорони військового майна. Відповідно до статті 1 Закону України «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України», Військова служба правопорядку є спеціальним правоохоронним органом у складі Збройних Сил

України, на який покладаються завдання із забезпечення правопорядку, військової дисципліни, захисту прав і свобод військовослужбовців, а також охорони та захисту військового майна [10].

Наявність у Військової служби правопорядку спеціального правового статусу, закріпленого на законодавчому рівні, а також наділення її владно-управлінськими, контрольними та примусовими повноваженнями дає підстави віднести цей орган до числа спеціальних суб'єктів охорони військового майна. На відміну від інших суб'єктів публічної адміністрації, діяльність Військової служби правопорядку має цільову спрямованість саме на забезпечення правопорядку та безпеки у військовій сфері, що зумовлює її особливе місце в системі охорони військового майна.

У зв'язку із цим у межах адміністративно-правового аналізу доцільно здійснювати класифікацію суб'єктів охорони військового майна на дві основні групи:

- загальні суб'єкти, для яких охорона військового майна є похідною або допоміжною функцією, що реалізується в межах загальних повноважень у сфері публічної безпеки та правопорядку;
- спеціальні суб'єкти, діяльність яких безпосередньо спрямована на охорону, захист і забезпечення режиму військового майна та які наділені спеціальними повноваженнями у військовій сфері.

Так, оскільки питання визначення системи суб'єктів охорони військового майна наразі залишається відкритим як на законодавчому, так і на теоретико-правовому рівні, вважаємо за доцільне вибрати одним із центральних критеріїв віднесення до числа таких суб'єктів наявність законодавчо визначеної загальної або спеціальної компетенції, спрямованої на забезпечення збереження, недоторканності та режимної охорони військового майна, а також на запобігання, припинення й реагування на правопорушення у відповідній сфері.

Застосування зазначеного критерію дає змогу здійснити класифікацію суб'єктів охорони військового майна на дві основні групи – суб'єкти загальної компетенції та суб'єкти спеціальної компетенції, що має принципове значення для подальшого адміністративно-правового аналізу їх статусу та повноважень.

Зокрема, до суб'єктів загальної компетенції доцільно віднести органи публічної адміністрації та правоохоронні органи, для яких охорона військового майна не є основним або виключним напрямом діяльності, однак здійснюється в межах реалізації загальних повноважень у сфері публічної безпеки, правопорядку й охорони державної власності. До числа таких суб'єктів належать, зокрема, Національна поліція України, Національна гвардія України, а також окремі органи виконавчої влади загальної компетенції, які у визначених законом випадках залучаються до забезпечення охорони військового майна або реагування на посягання на нього. Для цих суб'єктів охорона військового майна виступає похідною функцією, що реалізується поряд з іншими завданнями у сфері публічного управління та правоохоронної діяльності.

Характеризуючи компетенцію Національної поліції України, закріплену в Законі України «Про Національну поліцію» [11], варто звернути увагу на те, що відповідно до статті 23 коментованого законодавчого акта Національна поліція є центральним органом виконавчої влади, який реалізує публічно-владні повноваження у сфері забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, протидії правопорушенням і захисту інтересів держави та суспільства.

Саме через закріплені у статті 23 напрями діяльності поліції – зокрема, охорону публічного порядку, запобігання та припинення правопорушень, реагування на заяви і повідомлення про правопорушення, участь у забезпеченні режимних і охоронних заходів – простежується опосередкований, але нормативно обґрунтований зв'язок між діяльністю Національної поліції та охороною військового майна. І хоча Закон України «Про Національну поліцію» прямо не відносить охорону військового майна до самостійних функцій поліції, її повноваження охоплюють реагування на протиправні посягання на державну власність, у тому числі військове майно, забезпечення правопорядку на прилеглих до військових об'єктів територіях, а також застосування заходів адміністративного примусу в разі виявлення відповідних правопорушень.

Також до загальних суб'єктів охорони військового майна слід віднести й Національну гвардію України, яка, відповідно до статті 2 Закону України «Про Національну гвардію України», є військовим формуванням із правоохоронними функціями, що входить до системи Міністерства внутрішніх справ України та призначене для виконання завдань із забезпечення державної безпеки, охорони громадського порядку, а також захисту життя, прав і свобод людини, інтересів суспільства та держави [12].

Закріплені у статті 2 напрями діяльності Національної гвардії України дають можливість зробити висновок про її опосередковану участь в охороні військового майна, зокрема в частині охорони важливих державних об'єктів, об'єктів критичної інфраструктури, забезпечення правопорядку в районах дислокації військових частин, а також участь у спільних заходах із іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Хоча закон прямо не визначає охорону військового майна як самостійне завдання Національної гвардії України, її правоохоронні та силові повноваження створюють нормативні передумови для залучення цього формування до охорони об'єктів, у межах яких зосереджене військове майно, особливо в умовах надзвичайних ситуацій і правового режиму воєнного стану.

Також, відповідно до Закону України «Про Кабінет Міністрів України» [13], Кабінет Міністрів України, будучи суб'єктом охорони військового майна, здійснює відповідні повноваження опосередковано, у межах реалізації загальної компетенції у сфері оборони, управління державною власністю та забезпечення національної безпеки.

Зокрема, Кабінет Міністрів України як вищий орган у системі органів виконавчої влади забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері оборони і безпеки, затверджує нормативно-правові акти, що визначають порядок обліку, використання, зберігання, переміщення й охорони державного майна, у тому числі військового. Крім того, Уряд здійснює координацію діяльності центральних органів виконавчої влади, залучених до забезпечення збереження військового майна, та визначає механізми міжвідомчої взаємодії у разі виникнення загрози або надзвичайних ситуацій.

При цьому особливе значення роль Кабінету Міністрів України набуває в умовах воєнного стану, коли саме на урядовому рівні приймаються рішення щодо запровадження спеціальних режимів охорони об'єктів військової інфраструктури, перерозподілу матеріально-технічних ресурсів, а також залучення додаткових сил і засобів для захисту військового майна [14–18].

Водночас спеціальні повноваження у сфері охорони військового майна належать до компетенції спеціальних суб'єктів, провідну роль серед яких відіграє Військова служба правопорядку у Збройних Силах України, яка відповідно до законодавства є спеціальним правоохоронним органом у складі Збройних Сил України та наділена спеціальними повноваженнями щодо охорони та захисту військового майна.

До цієї ж групи, на нашу думку, доцільно віднести військові частини й органи військового управління, які здійснюють охорону військового майна на постійній основі в межах власної організаційної структури та відповідно до вимог спеціальних нормативно-правових актів. Зокрема, їхні повноваження в зазначеній сфері випливають із Законів України «Про правовий режим майна у Збройних Силах України» [1], «Про оборону України» [19] та «Про Збройні Сили України» [20], а також деталізуються у статутах Збройних Сил України та відомчих нормативних актах Міністерства оборони України.

При цьому особливу роль в цьому контексті відіграють Статут внутрішньої служби Збройних Сил України [21] та Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України [22], які встановлюють обов'язки командирів (начальників) щодо організації охорони озброєння, військової техніки, боєприпасів, складів і інших об'єктів, що становлять військове майно, а також визначають порядок несення вартової та внутрішньої служби. Додатково ці положення конкретизовано в підзаконних нормативно-правових актах Міністерства оборони України, зокрема в Інструкції з організації охорони та захисту військового майна [9], яка регламентує алгоритми взаємодії військових частин із Військовою службою правопорядку та іншими суб'єктами в разі виникнення загрози або посягань на військове майно.

Таким чином, спеціальні суб'єкти охорони військового майна характеризуються наявністю спеціальної законодавчо визначеної компетенції, постійним характером здійснення охоронних функцій та застосуванням спеціальних режимних і силових заходів. Сукупність нормативно-правових актів, що регулюють їхню діяльність, формує окремий сегмент адміністративно-правового механізму охорони військового майна, який відрізняється підвищеним рівнем правового регламентування та спеціалізації порівняно із суб'єктами загальної компетенції.

Висновки. Підбиваючи підсумки цього дослідження, варто сформулювати узагальнене авторське визначення поняття «суб'єкти охорони військового майна», під якими в межах цього наукового дослідження розуміються визначені нормами адміністративного та спеціального військового законодавства органи публічної адміністрації, військові формування, органи військового управління, військові частини та посадові особи, які на підставі наданої їм загальної або спеціальної компетенції здійснюють організаційні, управлінські, режимні, правоохоронні та контрольні заходи, спрямовані на забезпечення збереження, цілісності, належного використання та захисту військового майна від протиправних посягань, втрати, пошкодження або незаконного використання, у мирний час та в умовах особливих правових режимів.

У межах запропонованого автором підходу суб'єктів охорони військового майна доцільно класифікувати на суб'єктів загальної та спеціальної компетенції. Зокрема, до суб'єктів загальної компетенції належать органи публічної адміністрації, для яких охорона військового майна не є основним напрямом діяльності, однак реалізується опосередковано в межах виконання загальних управлінських, координаційних і правоохоронних функ-

цій, зокрема Кабінет Міністрів України, Національна поліція України, Національна гвардія України, а також окремі органи виконавчої влади загальної компетенції та місцеві органи державної влади. Суб'єкти спеціальної компетенції характеризуються наявністю безпосередньо закріплених у законодавстві повноважень щодо охорони й захисту військового майна та здійснюють відповідні функції на постійній основі; до їх числа належать Вій-

ськова служба правопорядку у Збройних Силах України, військові частини й органи військового управління.

Перспективи подальших наукових досліджень полягають у здійсненні поглибленого аналізу та вдосконаленні нормативно-правової регламентації охорони військового майна, зокрема в частині нормативного закріплення цілісної системи суб'єктів охорони військового майна та чіткого розмежування їх загальної і спеціальної компетенції.

Список використаних джерел

1. Про правовий режим майна у Збройних Силах України : Закон України від 21 вересня 1999 р. № 1075-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 48. Ст. 406.
2. Лаврьонов Р. П. Особливості суб'єкта злочинів проти військового майна в умовах воєнного стану. *Нове українське право*. 2024. Вип. 6. С. 143–150. DOI: 10.51989/NUL.2024.6.21.
3. Попітїч Т. В. Передача примусове відчуження та вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану обліковий аспект. *Сучасні напрями розвитку економіки підприємництва технологій та їх правового забезпечення* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф., м. Львів, 1–2 червня 2022 р. Львів : Львівський торговельно-економічний університет, 2022. С. 159–161.
4. Прохоренко М. М., Медвідь Л. П. Акти реалізації норм адміністративного права щодо відчуження військового майна. *Наукові записки Львівського університету бізнесу і права. Серія юридична*. 2024. № 42. С. 408–416. DOI: 10.5281/zenodo.14827170.
5. Коренцов О. І. Примусове відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану адміністративно-правовий аспект. *Integracja szkolnictwa wyższego prawniczego Ukrainy z europejską przestrzenią edukacyjną wuzwania bezpieczeństwa wewnętrznego w czasie stanu wojennego* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. Łomża Kharkiv, 15 лютого 2023 р. Łomża MANS w Łomży, 2023. С. 113–117.
6. Кучинський Ю. Д. Класифікація принципів забезпечення адміністративно-правового режиму військового майна в Україні. *Revista Științifică Internațională Supremația Dreptului*. 2017. № 2. С. 109–113.
7. Про охоронну діяльність : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4616-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 2. Ст. 8.
8. Кучинський Ю. Д. Проблеми адміністративно-правового регулювання режиму військового майна в Україні. *Форум права*. 2016. № 5. С. 110–114.
9. Про затвердження Інструкції з організації охорони та захисту військового майна, яке знаходиться на території державних підприємств, що належать до сфери управління Міністерства оборони України, підрозділами Військової служби правопорядку у Збройних Силах України : наказ Міністерства оборони України від 4 серпня 2021 р. № 224. *Офіційний вісник України*. 2021. № 69. Ст. 4397.
10. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України : Закон України від 7 березня 2002 р. № 3099-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 32. Ст. 225.
11. Про Національну поліцію : Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
12. Про Національну гвардію України : Закон України від 13 березня 2014 р. № 876-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 17. Ст. 594.
13. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лютого 2014 року № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.
14. Про затвердження Порядку забезпечення охорони та оборони важливих державних об'єктів і об'єктів критичної інфраструктури : постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовтня 2016 р. № 710. *Офіційний вісник України*. 2016. № 82. Ст. 2717.
15. Деякі питання забезпечення функціонування органів державної влади, військових формувань та об'єктів державної власності в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 165. *Офіційний вісник України*. 2022. № 20. Ст. 1065.
16. Деякі питання здійснення оборонних та публічних закупівель товарів, робіт і послуг в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 28 лютого 2022 р. № 169. *Офіційний вісник України*. 2022. № 19. Ст. 1010.
17. Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади, військових формувань та правоохоронних органів у разі запровадження воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 30 грудня 2021 р. № 1443. *Офіційний вісник України*. 2022. № 2. Ст. 87.
18. Деякі питання управління державними підприємствами оборонно-промислового комплексу в умовах воєнного стану : постанова Кабінету Міністрів України від 7 березня 2022 р. № 234. *Офіційний вісник України*. 2022. № 23. Ст. 1245.
19. Про оборону України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1932-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 106.
20. Про Збройні Сили України : Закон України від 6 грудня 1991 р. № 1934-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 9. Ст. 108.
21. Про Статут внутрішньої служби Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 548-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 194.
22. Про Статут гарнізонної та вартової служб Збройних Сил України : Закон України від 24 березня 1999 р. № 550-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 196.

References

1. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). Pro pravovyi rezhym maina u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 21 veresnia 1999 roku № 1075-XIV [On the Legal Regime of Property in the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine dated September 21, 1999, No. 1075-XIV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 48, Art. 406 [in Ukrainian].
2. Lavronov, R. P. (2024). Osoblyvosti subiekta zlochiniv proty viiskovoho maina v umovakh voiennoho stanu [Features of the Subject of Crimes Against Military Property Under Martial Law]. *Nove ukrainske pravo – New Ukrainian Law*, 6, 143–150. <https://doi.org/10.51989/NUL.2024.6.21> [in Ukrainian].
3. Popitich, T. V. (2022). Peredacha prymusove vidchuzhennia ta vyluchennia maina v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu oblikovyi aspekt [Transfer, Forced Alienation and Seizure of Property Under the Legal Regime of Martial Law: Accounting Aspect]. *Suchasni napriamy rozvytku ekonomiky pidpriemnytstva tekhnolohii ta yikh pravovoho zabezpechennia – Modern Directions of Development of the Economy of Entrepreneurship Technologies and Their Legal Support*, 159–161 [in Ukrainian].
4. Prokhorenko, M. M., Medvid, L. P. (2024). Akty realizatsii norm administratyvnoho prava shchodo vidchuzhennia viiskovoho maina [Acts of Implementation of Administrative Law Norms Regarding the Alienation of Military Property]. *Naukovi zapysky Lvivskoho universytetu biznesu i prava. Seria yurydychna – Scientific Notes of the Lviv University of Business and Law. Juridical Series*, 42, 408–416. <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.14827170> [in Ukrainian].
5. Korentsov, O. I. (2023). Prymusove vidchuzhennia maina v umovakh pravovoho rezhymu voiennoho stanu administratyvno-pravovyi aspekt [Forced Alienation of Property Under the Legal Regime of Martial Law: Administrative and Legal Aspect]. *Integracija szkolnictwa wyzszego prawniczego Ukrainy z europejska przestrzenia edukacyjna – Integration of Higher Legal Education of Ukraine into the European Educational Space*, 113–117 [in Ukrainian].
6. Kuchynskiy, Y. D. (2017). Klasyfikatsiia pryntsyviv zabezpechennia administratyvno-pravovoho rezhymu viiskovoho maina v Ukraini [Classification of Principles for Ensuring the Administrative and Legal Regime of Military Property in Ukraine]. *Revista Stiintifica Internationala Suprematia Dreptului – International Scientific Journal Supremacy of Law*, 2, 109–113 [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2012). Pro okhoronnu diialnist: Zakon Ukrainy vid 22 bereznia 2012 roku № 4616-VI [On Security Activities: Law of Ukraine dated March 22, 2012, No. 4616-VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 2013, 2, Art. 8 [in Ukrainian].
8. Kuchynskiy, Y. D. (2016). Problemy administratyvno-pravovoho rehuliuвання rezhymu viiskovoho maina v Ukraini [Problems of Administrative and Legal Regulation of the Military Property Regime in Ukraine]. *Forum prava – Forum of Law*, 5, 110–114 [in Ukrainian].
9. Ministry of Defense of Ukraine (2021). Pro zatverdzhennia Instruksii z orhanizatsii okhorony ta zakhystu viiskovoho maina...: nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 4 serpnia 2021 roku № 224 [On Approval of the Instruction on the Organization of Protection and Defense of Military Property...: Order of the Ministry of Defense of Ukraine dated August 4, 2021, No. 224]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 69, Art. 4397 [in Ukrainian].
10. Verkhovna Rada of Ukraine (2002). Pro Viiskovu sluzhbu pravoporiadku u Zbroinykh Sylakh Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 7 bereznia 2002 roku № 3099-III [On the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine dated March 7, 2002, No. 3099-III]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 32, Art. 225 [in Ukrainian].
11. Verkhovna Rada of Ukraine (2015). Pro Natsionalnu politsiu: Zakon Ukrainy vid 2 lypnia 2015 roku № 580-VIII [On the National Police: Law of Ukraine dated July 2, 2015, No. 580-VIII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 40–41, Art. 379 [in Ukrainian].
12. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). Pro Natsionalnu hvardiiu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 bereznia 2014 roku № 876-VII [On the National Guard of Ukraine: Law of Ukraine dated March 13, 2014, No. 876-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 17, Art. 594 [in Ukrainian].
13. Verkhovna Rada of Ukraine (2014). Pro Kabinet Ministriv Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 27 liutoho 2014 roku № 794-VII [On the Cabinet of Ministers of Ukraine: Law of Ukraine dated February 27, 2014, No. 794-VII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 13, Art. 222 [in Ukrainian].
14. Cabinet of Ministers of Ukraine (2016). Pro zatverdzhennia Poriadku zabezpechennia okhorony ta oborony vazhlyvykh derzhavnykh obektiv...: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 11 zhovtnia 2016 roku № 710 [On Approval of the Procedure for Ensuring the Protection and Defense of Important State Objects...: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated October 11, 2016, No. 710]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 82, Art. 2717 [in Ukrainian].
15. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Deiaki pytannia zabezpechennia funktsionuvannia orhaniv derzhavnoi vlady...: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 liutoho 2022 roku № 165 [Certain Issues of Ensuring the Functioning of State Authorities...: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 28, 2022, No. 165]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 20, Art. 1065 [in Ukrainian].
16. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Deiaki pytannia zdiisnennia oboronnykh ta publichnykh zakupivel...: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 28 liutoho 2022 roku № 169 [Certain Issues of Defense and Public Procurement...: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated February 28, 2022, No. 169]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 19, Art. 1010 [in Ukrainian].
17. Cabinet of Ministers of Ukraine (2021). Pro zatverdzhennia Poriadku vzaiemodii orhaniv vykonavchoi vlady...: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 30 hrudnia 2021 roku № 1443 [On Approval of the Procedure for Interaction of Executive Authorities...: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated December 30, 2021, No. 1443]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 2, Art. 87 [in Ukrainian].
18. Cabinet of Ministers of Ukraine (2022). Deiaki pytannia upravlinnia derzhavnymy pidpriemstvamy oboronno-promysloвого kompleksu...: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 7 bereznia 2022 roku № 234 [Certain Issues of Management of State Enterprises of the Military-Industrial Complex...: Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine dated March 7, 2022, No. 234]. *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Gazette of Ukraine*, 23, Art. 1245 [in Ukrainian].

19. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Pro oboronu Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 1991 roku № 1932-XII [On the Defense of Ukraine: Law of Ukraine dated December 6, 1991, No. 1932-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 9, Art. 106 [in Ukrainian].

20. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Pro Zbroini Syly Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 6 hrudnia 1991 roku № 1934-XII [On the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine dated December 6, 1991, No. 1934-XII]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 9, Art. 108 [in Ukrainian].

21. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). Pro Statut vnutrishnoi sluzhby Zbroinykh Syl Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24 bereznia 1999 roku № 548-XIV [On the Charter of Internal Service of the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine dated March 24, 1999, No. 548-XIV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 22–23, Art. 194 [in Ukrainian].

22. Verkhovna Rada of Ukraine (1999). Pro Statut harnizonnoi ta vartovoi sluzhb Zbroinykh Syl Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 24 bereznia 1999 roku № 550-XIV [On the Charter of Garrison and Guard Services of the Armed Forces of Ukraine: Law of Ukraine dated March 24, 1999, No. 550-XIV]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy – Information of the Verkhovna Rada of Ukraine*, 22–23, Art. 196 [in Ukrainian].

Vitvitskyi Serhii,

Doctor of Law, Professor,

Honored Lawyer of Ukraine,

Rector

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4884-1883>

SYSTEM OF SUBJECTS OF MILITARY PROPERTY PROTECTION: AN ADMINISTRATIVE AND LEGAL ANALYSIS

The article elaborates the concept of the system of subjects responsible for the protection of military property as public administration bodies, military formations, military command authorities, military units, and officials defined by the norms of administrative and special military legislation, which, on the basis of the general or special competence vested in them, carry out organizational, managerial, regime, law enforcement, and control measures aimed at ensuring the preservation, integrity, proper use, and protection of military property from unlawful encroachments, loss, damage, or illegal use in peacetime and under special legal regimes. The system of subjects responsible for the protection of military property is determined through their classification into subjects of general and special competence. The specific features of the regulatory framework governing the relevant administrative and legal relations under special legal regimes are identified. It is established that subjects of general competence include public administration bodies for which the protection of military property is not a primary area of activity but is implemented indirectly within the performance of general managerial, coordination, and law enforcement functions, in particular the Cabinet of Ministers of Ukraine, the National Police of Ukraine, the National Guard of Ukraine, as well as certain executive authorities of general competence and local state authorities. The specific features of subjects of special competence are highlighted; these subjects are characterized by the existence of powers directly enshrined in legislation to protect and safeguard military property and perform the relevant functions on a permanent basis. The affiliation of the Military Law Enforcement Service in the Armed Forces of Ukraine, military units, and military command authorities with the group of special subjects is substantiated.

Key words: military property, subjects of military property protection, military legislation, public administration bodies, military formations, National Police of Ukraine, National Guard of Ukraine.

Надіслано до редколегії 24.11.2025
Рекомендовано до публікації 18.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 323.21(477):342.9
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-13>

Катеринчук Катерина Володимирівна,

доктор юридичних наук, доцент,
професор кафедри правознавства
(Поліський національний університет, м. Житомир)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ПРИ КООРДИНАЦІЙНОМУ ШТАБІ З ПИТАНЬ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ

Стаття зосереджена на аналізі специфіки діяльності громадських рад, що функціонують при органах виконавчої влади України. Особлива увага приділяється роботі Громадської ради при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими, а також вивченню проблемних аспектів її формування і функціонування. Запропоновано низку рекомендацій і пропозицій у частині функцій Громадської ради при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими та чітких вимог для представників її складу.

Ключові слова: громадські ради, консультативно-дорадчі органи функцій, громадські об'єднання, державна політика, громадський контроль, пропозиції, консультації, громадянське суспільство.

Постановка проблеми. Конституція України проголошує найвищою соціальною цінністю людину, її життя і здоров'я (ст. 3), обов'язок держави забезпечувати їх охорону (ст. 49) всіма правовими засобами [1, с. 9]. Важливу роль у цьому виконують громадські ради, основою яких для функціонування на конституційному рівні є положення ст. 38, де визначено, що «громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування».

«Формування в Україні справжнього громадянського суспільства та правової держави потребує вдосконалення форм і способів участі громадськості в управлінні державними справами» [2]. «Така участь представників громадськості у формуванні державної політики сприяє підвищенню рівня ефективності діяльності суб'єктів публічної адміністрації, індикатором якої є рівень задоволення громадськості рішеннями та діяльністю публічної адміністрації, яка враховує думку громадськості, забезпечує її добробут та благополуччя» [3]. «Громадські ради є однією з найбільш поширених та розвинутих форм участі інституцій громадянського суспільства в налагодженні дієвої комунікації з органами публічної влади» [4, с. 6]. У контексті наведеного постає потреба у здійсненні аналізу Положення про Громадську раду при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими (далі – Положення про ГР при КШ) та інших документів, що регулюють питання в даній сфері.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У сучасній українській юридичній науці питанням дослі-

дження діяльності, правового статусу громадських рад значну увагу приділили науковці: Т. Андрійчук, О. Вінницький, М. Віхляєв, А. Галай, О. Зарічний, П. Крайній, О. Кузнецов, Т. Мацелик, Р. Мельник, В. Нестерович, О. Пелехов та інші. Їхні розробки та висновки сприяють формуванню ефективних механізмів і рішень у досліджуваній сфері. Однак проблеми діяльності Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими (далі – КШ), а також Громадської ради (далі – ГР) при КШ нині залишаються недослідженими з наукового погляду. Окремі аспекти, що стосуються даного питання, розроблялися автором статті [5–7]. Більш детально висвітлювалися проблемні питання в діяльності Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, щодо зниклих безвісти за особливих обставин [8]. Тому розроблення даних питань залишається актуальним і потребує детального дослідження.

Метою статті є дослідження проблемних питань створення, діяльності та законодавчого унормування роботи Громадської ради при КШ.

Виклад основного матеріалу. «На сучасному етапі функціонування громадська рада залишається однією із ключових організаційно-правових форм участі інститутів громадянського суспільства в управлінні державними справами» [9]. За даними, які розміщено на сайті Урядового порталу, єдиного вебпорталу органів виконавчої влади України, «Інформація про взаємодію органів виконавчої влади із громадськими радами протягом I та II кварталів 2025 р.», громадські ради створені при 62 органах виконавчої влади (хоча за складання всіх показників має налічуватися 61 – К. К.) [10].

У близьких родичів та членів сім'ї особи, зниклої безвісти за особливих обставин, полонених більше року було актуальним питання про створення ГР при КШ, яка відіграватиме ключову роль у представленні їхніх інтересів, військовополонених і зниклих безвісти за особливих обставин, а також у формуванні дієвих рішень. Отже, 9 вересня 2025 р. на офіційному сайті КШ була зазначена інформація щодо конкурсного відбору до Громадської ради при КШ [11].

У Положенні про Координаційний штаб з питань поведінки з військовополоненими [12] визначено основні завдання КШ, посадовий склад КШ й інші питання щодо діяльності КШ. Постановою Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України» [13] були внесені зміни, які стосуються створення та функціонування ГР при КШ, а також визначено їх нормативне закріплення.

У п. 9–12 Положення про КШ зазначено: «при Координаційному штабі діє Громадська рада, до складу якої входять представники громадських об'єднань, до статутних завдань яких належать питання повернення оборонців України, які перебувають у полоні держави-агресора, цивільних осіб, позбавлених особою свободою внаслідок збройної агресії, осіб, зниклих безвісти у зв'язку зі збройним конфліктом, воєнними діями, тимчасовою окупацією частини території України». Окрім того, для унормування діяльності Громадської ради при КШ має відбутися «затвердження Положення про Громадську раду при Координаційному штабі та порядку проведення конкурсного відбору до Громадської ради» (п. 9–2 пп. 4 Положення про КШ). У жовтні 2025 р. було розроблено й оприлюднено відповідні документи, однак до деяких положень згаданих вище документів є питання [14]. Основне з яких – відсутність вихідних даних зазначених документів, як-от реєстраційний номер, дата реєстрації, що розміщується на титульному аркуші або інших частинах відповідного документа.

По-перше, Положення про Громадську раду містить термінологію, яка є оціночною та потребує трактування та/або подальшої заміни чи вилучення, це:

1) «оборонці» – широке поняття, яке може застосовуватися в різних значеннях – історичне, юридичне й інші, тому доречно здійснити заміну на «військовий»;

2) «постконфліктна держава» (п. 3 Положення про ГР) – у даному разі, на нашу думку, некоректне поєднання термінів. Поняття «постконфліктна» поєднується з поняттями «ситуація», «суспільство» та інші;

3) «питання, які мають важливе суспільне значення» (п. 4 пп. 2 Положення про ГР) – потребує конкретизації;

4) «ГР доносить до КШ громадську думку <...> з питань пріоритетів та черговості повернення полонених та зниклих» (п. 3 пп. 2 Положення про ГР), у цьому твердженні не роз'яснено – критерії пріоритетів та черговості, хто буде їх визначати.

По-друге, уважаємо доречним, що будь-яке положення про ГР має розроблятися відповідно до Типового положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у містах Києві та Севастополі державній адміністрації [15], однак аналіз Положення про ГР при КШ доводить протилежне. Так, наприклад, у частині «Основних функцій ГР», які визначено в п. 3 Положення про ГР, функції розмиті, незрозумілі, часто дублюють одна одну, наприклад, ГР відповідно до покладених на неї завдань: «сприяє організації та проведенню навчально-просвітницьких захо-

дів для громадських об'єднань членів сімей полонених та зниклих» (пп. 6). Даний підпункт далі деталізовано в пп. 7: «організовує і проводить зустрічі, конференції, круглі столи та інші заходи з питань діяльності Координаційного штабу», а також частково дубльовано: «бере участь в організації та проведенні роз'яснювальної роботи із громадянами з питань реалізації завдань Координаційного штабу, заходах навчально-просвітницького спрямування для громадських об'єднань членів сімей полонених та зниклих» (пп. 10). «Особливостями» пп. 13 («роз'яснює громадськості основні завдання Координаційного штабу, визначені нормативно-правовими актами з питань розшуку, звільнення полонених та зниклих») є те, що він повністю відтворює положення пп. 10, раніше нами зазначеного. Така ж ситуація і з пп. 2 («донесите до Координаційного штабу громадську думку з питань, що стосуються діяльності Координаційного штабу, у тому числі з питань пріоритетів та черговості повернення полонених та зниклих») та пп. 5 («інформує керівництво Координаційного штабу щодо поточних проблем забезпечення активної комунікації із громадянським суспільством, міжнародними організаціями, медіа»).

Для реалізації положення пп. 8 «надає членам сімей полонених та зниклих практичну та консультативну допомогу щодо їх інформаційного та правового супроводу» члени ГР повинні мати спеціальні знання у відповідній (правовій) сфері, хоча такі вимоги до кандидатів під час конкурсного відбору до ГР не ставилися (це питання буде висвітлено нижче – К. К.). Окрім того, цей підпункт повторюється в пп. 4 з незначними відмінностями: «залучає представників громадських об'єднань, які опікуються питаннями розшуку та повернення громадян України з місць несвободи держави-агресора, до проведення консультацій із громадськістю щодо вирішення питань, які мають велике суспільне значення, та інформування про результати діяльності Координаційного штабу».

Тож є потреба впорядкувати нормативне закріплення функцій ГР в Положенні про ГР при КШ, водночас варто звернути увагу на функції ГР в науковій доктрині.

Д. Граділь виділяє такі функції громадських рад: *консультативну* – надання рекомендацій і пропозицій щодо проектів рішень, програм, політик та інших документів; *моніторингу й контролю* – здійснення громадського контролю за дотриманням законодавства, виконання програм і рішень органів влади; *інформаційну* – інформування громадськості про діяльність органів влади, роз'яснення ухвалені рішень та їхніх наслідків (будь-яка громадська рада зобов'язана звітувати про свою діяльність); *посередницьку* – сприяння врегулюванню конфліктів між громадянами й органами влади, організація консультацій із громадськістю [16].

Більш широко виділяє функції громадських рад М. Віхляв в аналізі п. 4 Типового положення, як-от: *представницька* – забезпечення представництва інтересів громадськості у відносинах з органами виконавчої влади з різноманітних питань для ухвалення ними ефективних і позитивних рішень, які сприяють благополуччю держави або окремого регіону; *консультативна* – підготовка та надання органу виконавчої влади, при якому створені громадські ради, пропозицій щодо організації та проведення консультацій із громадськістю, а також щодо орієнтовного плану їх проведення; *контрольна* – проведення громадської експертизи та громадської антикорупційної експертизи проєктів нормативно-правових актів, а також здійснення громадського контролю за

врахуванням органом пропозицій і зауважень громадськості, дотриманням ним нормативно-правових актів, спрямованих на запобігання та протидію корупції; *нормотворча* – участь громадських рад у нормотворчому процесі шляхом надання пропозицій органам виконавчої влади щодо підготовки проєктів нормативно-правових актів з питань формування та реалізації державної політики у відповідній сфері, удосконалення роботи органу; *комунікативна* – забезпечення діалогу між органами виконавчої влади та громадськістю завдяки узагальненню та наданню вказаним органам інформації про пропозиції громадських об'єднань щодо вирішення питань, які мають велике суспільне значення; *організаційна* – організація публічних заходів для обговорення актуальних питань розвитку галузі чи адміністративно-територіальної одиниці; *інформаційна* – підготовка й оприлюднення щорічного звіту громадськими радами про свою діяльність, а також інформування громадськості про свою діяльність, ухвалені рішення та їх виконання на офіційному вебсайті органу та в інший прийнятний спосіб; *захисна* – інформування органів виконавчої влади про протиправні дії, унаслідок яких порушуються права громадян та їхніх об'єднань, з метою оперативного вирішення вказаних проблем [3].

У результаті зіставлення видів функцій, що напрацьовано й узагальнено науковцями, та функцій ГР при КШ можна зробити невтішні висновки: по-перше, функції ГР при КШ, що визначені в Положенні, не відповідають Типовому положенню; по-друге, за класифікацією функцій, що запропоновано Д. Граділем, лише дві (інформаційна, посередницька) поміж чотирьох запропонованих; за класифікацією М. Віхляєва, з восьми функцій лише три (комунікативна, консультативна, організаційна), що «представлені» у Положенні про ГР при КШ; по-третє, функціонал ГР при КШ потребує розширення в частині підготовки для розгляду пропозицій, висновків, аналітичних матеріалів щодо вирішення питань у відповідній сфері, підготовки проєктів нормативно-правових актів; підготовки й оприлюднення звітів щодо діяльності ГР при КШ та іншого

Тому зауважимо, що основні функції ГР, визначені в Положенні про ГР при КШ, потребують суттєвого коригування та доповнень у частині організаційних форм роботи ГР, звітності про свою діяльність та інших завдань.

Ще одне із проблемних, на нашу думку, питань щодо порядку формування ГР при КШ. Так, у ч. 3 ст. 23 Закону України «Про громадські об'єднання» зазначено: «органи державної влади, органи влади Автономної Республіки Крим, органи місцевого самоврядування можуть залучати громадські об'єднання до процесу формування

і реалізації державної політики, вирішення питань місцевого значення, зокрема, шляхом проведення консультацій із громадськими об'єднаннями стосовно важливих питань державного і суспільного життя, розроблення відповідних проєктів нормативно-правових актів, утворення консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів при органах державної влади, органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування, у роботі яких беруть участь представники громадських об'єднань» [17]. У п. 4 «Порядок формування та діяльності ГР» визначено, що «пропозиції щодо кандидатур для участі в конкурсному відборі до Громадської ради подаються Координаційному штабу громадськими об'єднаннями, що діють відповідно до Закону України «Про громадські об'єднання» та відповідають таким критеріям:

- прозорість, відкритість та публічність;
- створені та зареєстровані в установленому законодавством порядку;
- провадять свою діяльність не менше ніж 180 днів;
- не перебувають у процесі припинення діяльності громадського об'єднання».

Аналіз Типового положення, а також інших положень [18–20] доводить, що вони обов'язково визначають вимоги та «заборони» щодо представників інститутів громадянського суспільства складу ГР. Вимоги до кандидатів у Положенні про ГР при КШ та Порядку проведення конкурсного відбору до громадської ради при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими не зазначалися, у майбутньому це може призвести до подальшого неефективного та непродуктивного функціонування ГР.

Висновки. Отже, у зв'язку з тим, що Положення про ГР при КШ має суттєві зауваження, було б доречно внести корективи в деякі його положення, насамперед це стосується функцій і визначення основних завдань ГР. На основі Типового положення здійснити переформатування функціоналу ГР при КШ, адже представники інститутів громадянського суспільства відіграють ключову роль у забезпеченні ефективної комунікації між органами державної влади та громадянами, виконують низку важливих функцій на цьому шляху. Також, з урахуванням вищевикладеного, доцільно визначити в Положенні про ГР при КШ та Порядку проведення конкурсного відбору до громадської ради при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими вимоги до представників складу ГР при КШ, а також тих, хто не може бути обраним. Зазначена проблема потребує всебічного підходу, що передбачає створення та реалізацію програми розвитку діяльності громадських об'єднань.

Список використаної літератури

1. Катеринчук К. Злочини проти здоров'я особи: проблеми кримінально-правової теорії та практики : монографія. ФОП Маслаков, 2018. 408 с.
2. Кузнецов О. Основні функції та принципи діяльності громадських рад органів державної влади та місцевого самоврядування. *Право та державне управління*. 2024. № 4. С. 608–614. DOI: 10.32782/pdu.2024.4.84
3. Віхляєв М. Громадські ради при органах виконавчої влади України та роль громадських об'єднань у їх діяльності. *Науковий вісник національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2. С. 36–43.
4. Крайній П. І. Громадські ради в Україні: адміністративно-правове дослідження : монографія. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2022. 160 с.
5. Катеринчук К. Права близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин: проблемні питання та перспективи вирішення. *Слово національної школи суддів*. 2024. № 4 (49). С. 6–15. DOI: 10.37566/2707-6849-2024-4(49)-1
6. Катеринчук К. Проблеми реалізації прав близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 1 (13). С. 112–115. DOI: 10.32782/2709-9261-2025-1-13-19

7. Катеринчук К. Правові аспекти вирішення проблемних питань захисту прав близьких родичів та членів сім'ї осіб, зниклих безвісти за особливих обставин. *Слово національної школи суддів*. 2025. № 1 (50). С. 110–120. DOI: 10.37566/2707-6849-2025-1(50)-9
8. Катеринчук К. Проблемні питання в діяльності Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими, щодо зниклих безвісти за особливих обставин. *Міжнародна та національна безпека: теоретичні і прикладні аспекти* : матеріали ІХ Міжнародної науково-практичної конференції, 21 березня 2025 р. 2025. Ч. 1. С. 59–61.
9. Пелехов О. Законодавче регулювання громадських рад виконавчих органів державної влади та порядок їх функціонування. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 9. С. 166–169. DOI: 10.32782/2524-0374/2025-9/34
10. Сайт Урядового порталу. Єдиний вебпортал органів виконавчої влади України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/gromadski-radi/informacijno-analitichni-materiali>
11. Конкурсний відбір до Громадської ради при Координаційному штабі з питань поводження з військовополоненими. *Офіційний сайт Координаційного штабу з питань поводження з військовополоненими*. 09.09.2025. URL: <https://koordshtab.gov.ua/posts/konkursnyy-vidbir-do-hromadskoyi-rady-pry-koordinatsiynomu-shtabi-z-pytan-povodzhennya-z-viyskovopolonenymu-2468>
12. Положення про Координаційний штаб з питань поводження з військовополоненими : постанова КМУ від 11 березня 2022 р. № 257. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF?find=1&text=%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA#w1_13
13. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України : постанова Кабінету Міністрів України від 08.11.2024 р. № 1284. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1284-2024-%D0%BF#n28>
14. Положення про Громадську раду при Координаційному штабі. URL: https://koordshtab.gov.ua/uploads/Polozhennya_pro_Gromadsku_radu_pri_Koordinacijnomu_shtabi_z_pitan_povodzhennya_z_viyskovopolonenimi_48a56b9182.pdf
15. Типове положення про громадську раду при міністерстві, іншому центральному органі виконавчої влади, Раді міністрів Автономної Республіки Крим, обласній, Київській та Севастопольській міській, районній, районній у м. м. Києві та Севастополі державній адміністрації : постанова Кабінету Міністрів України від 3 листопада 2010 р. № 996, у редакції постанови Кабінету Міністрів України від 24 квітня 2019 р. № 353. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2019-%D0%BF#Text>
16. Граділь Д. Дієві механізми громадського контролю органів влади: для чого потрібні громадські ради. *Liga.net*. 14.06.2024. URL: <https://blog.liga.net/user/dhradil/article/53400>
17. Про громадські об'єднання : Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 1. Ст. 1.
18. Положення про Громадську раду при Міністерстві соціальної політики України : наказ Міністерства соціальної політики України від 16.10.2019 р. № 1484. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1484739-19#Text>
19. Положення про Громадську раду при Міністерстві внутрішніх справ України : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.11.2017 р. № 927. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/file/polozshennya.pdf>
20. Положення про Громадську раду при Міністерстві оборони України : наказ Міністерства оборони України від 19.11.2020 р. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/polozhennia-pro-gromadsku-radu-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini-zatverdzheno-ministrom-oboroni-ukraini-19-11-2020-roku>

References

1. Katerynychuk, K. V. (2018). *Zlochyny proty zdorovia osoby: problemy kryminalno-pravovoi teorii ta praktyky* [Crimes against personal health: problems of criminal law theory and practice]. FOP Maslakov. 408 p. [in Ukrainian].
2. Kuznietsov, O. P. (2024). Osnovni funktsii ta pryntsypy diialnosti hromadskykh rad orhaniv derzhavnoi vlady ta mistsevoho samovriaduvannia [Main functions and principles of activity of public councils of state authorities and local self-government bodies]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia*, 4, 608–614. <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.4.84> [in Ukrainian].
3. Vikhliaiev, M. Yu. (2013). Hromadski rady pry orhanakh vykonavchoi vlady Ukrainy ta rol hromadskykh obiednan u yikh diialnosti [Public councils under the executive authorities of Ukraine and the role of public associations in their activities]. *Naukovyi visnyk natsionalnoi akademii vnutrishnikh sprav*, 2, 36–43 [in Ukrainian].
4. Krainii, P. I. (2022). Hromadski rady v Ukraini: administratyvno-pravove doslidzhennia: monohrafiia [Public councils in Ukraine: administrative and legal research]. Odesa: Vydavnychiy dim "Helvetyka", 160 p. [in Ukrainian].
5. Katerynychuk, K. (2024). Prava blyzkykh rodychiv ta chleniv simi osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn: problemni pytannia ta perspektyvy vyrishennia [Rights of close relatives and family members of persons missing under special circumstances: problematic issues and prospects for solutions]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv*, 4 (49), 6–15. [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2024-4\(49\)-1](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2024-4(49)-1) [in Ukrainian].
6. Katerynychuk, K. V. (2025). Problemy realizatsii prav blyzkykh rodychiv ta chleniv simi osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn [Problems of exercising the rights of close relatives and family members of persons missing under special circumstances]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 1 (13), 112–115. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-1-13-19> [in Ukrainian].
7. Katerynychuk, K. V. (2025). Pravovi aspekty vyrishennia problemnykh pytan zakhystu prav blyzkykh rodychiv ta chleniv simi osib, znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn [Legal aspects of resolving problematic issues of protecting the rights of close relatives and family members of persons missing under special circumstances]. *Slovo natsionalnoi shkoly suddiv*, 1 (50), 110–120. [https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-1\(50\)-9](https://doi.org/10.37566/2707-6849-2025-1(50)-9) [in Ukrainian].
8. Katerynychuk, K. V. (2025). Problemni pytannia v diialnosti Koordynatsiynoho shtabu z pytan povodzhennia z viyskovopolonenymy, shchodo znyklykh bezvisty za osoblyvykh obstavyn [Problematic issues in the activities of the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War, regarding missing persons under special circumstances]. *Mizhnarodna ta natsionalna bezpeka: teoretychni i prykladni aspekty*: materialy IX Mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii. (21 bereznia 2025 r.). 1, 59–61 [in Ukrainian].
9. Pieliekhov, O. V. (2025). Zakonodavche rehuliuвання hromadskykh rad vykonavchykh orhaniv derzhavnoi vlady ta poriadok yikh funktsiuvannia [Legislative regulation of public councils of executive bodies of state power and the procedure

for their functioning]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 9, 166–169. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-9/34> [in Ukrainian].

10. Sait Uriadovoho portalu. Yedynyi veb-portal orhaniv vykonavchoi vlady Ukrainy [Government Portal website. Unified web portal of executive authorities of Ukraine]. Retrieved from <https://www.kmu.gov.ua/gromadskosti/gromadyanske-suspilstvo-i-vlada/gromadski-radi/informacijno-analitchni-materiali> (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

11. Ofitsiynyi sait Koordynatsiinoho shtabu z pytan povodzhennia z viiskovopolonenymy. Konkursnyi vidbir do Hromadskoi rady pry Koordynatsiinomu shtabi z pytan povodzhennia z viiskovopolonenymy [Official website of the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War. Competitive selection for the Public Council at the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War]. 09.09.2025. Retrieved from <https://koordshtab.gov.ua/posts/konkursnyy-vidbir-do-hromadskoyi-rady-ptyan-koordinatsiinomu-shtabi-z-pytan-povodzhennia-z-viiskovopolonenymy-2468> (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

12. Polozhennia pro Koordynatsiynyi shtab z pytan povodzhennia z viiskovopolonenymy [Regulations on the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War]. Postanova KMU vid 11 bereznia 2022 r. № 257. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/257-2022-%D0%BF?find=1&text=%D0%B3%D1%80%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%B4%D1%81%D1%8C%D0%BA#w1_13 (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

13. Pro vnesennia zmin do postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy [On amendments to the resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Postanova KMU vid 08.11.2024 r. № 1284. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1284-2024-%D0%BF#n28> (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

14. Polozhennia pro Hromadsku radu pry Koordynatsiinomu shtabi [Regulations on the Public Council at the Coordination Headquarters]. Retrieved from https://koordshtab.gov.ua/uploads/Polozhennia_pro_Gromadsku_radu_pri_Koordinacijnomu_shtabi_z_pitan_povodzhennia_z_viiskovopolonenimi_48a56b9182.pdf (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

15. Typove polozhennia pro hromadsku radu pry ministerstvi, inshomu tsentralnomu orhani vykonavchoi vlady, Radi ministriv Avtonomnoi Respubliky Krym, oblasnii, Kyivskii ta Sevastopolskii miskii, raionnii, raionnii u m. m. Kyievi ta Sevastopoli derzhavni administratsii [Standard regulation on the public council under the ministry, other central executive body, the Council of Ministers of the Autonomous Republic of Crimea, regional, Kyiv and Sevastopol city, district, district in the cities of Kyiv and Sevastopol state administration]. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 3 lystopada 2010 r. № 996 (v redaktsii postanovy Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24 kvitnia 2019 r. № 353). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/353-2019-%D0%BF#Text> (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

16. Hradil, D. (2024). Diievi mekhanizmy hromadskoho kontroliu orhaniv vlady: dlia choho potribni hromadski rady [Effective mechanisms for public control of government bodies: why public councils are needed]. *Liga.net*. 14.06.2024. Retrieved from <https://blog.liga.net/user/dhradil/article/53400> [in Ukrainian].

17. Pro hromadski obiednannia [About public associations]. Zakon Ukrainy. Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy. 2013. № 1. St. 1 [in Ukrainian].

18. Polozhennia pro Hromadsku radu pry Ministerstvi sotsialnoi polityky Ukrainy [Regulations on the Public Council under the Ministry of Social Policy of Ukraine]. Nakaz Ministerstva sotsialnoi polityky Ukrainy vid 16.10.2019 r. № 1484. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1484739-19#Text> (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

19. Polozhennia pro Hromadsku radu pry Ministerstvi vnutrishnikh sprav Ukrainy [Regulations on the Public Council under the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. Nakaz Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy vid 15.11.2017 r. № 927. Retrieved from <https://mvs.gov.ua/upload/file/polozhennia.pdf> (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

20. Polozhennia pro Hromadsku radu pry Ministerstvi oborony Ukrainy [Regulations on the Public Council under the Ministry of Defense of Ukraine]. Nakaz Ministerstva oborony Ukrainy vid 19.11.2020 r. Retrieved from <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/polozhennia-pro-gromadsku-radu-pri-ministerstvi-oboroni-ukraini-zatverdzheno-ministrom-oboroni-ukraini-19-11-2020-roku> (data zvernennia 04.11.2025) [in Ukrainian].

Katerynchuk Kateryna,

Doctor of Law, Associate Professor,

Professor at the Department of Law

(*Polyssia National University, Zhytomyr*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6700-2831>

PROBLEMS OF REGULATORY SUPPORT FOR THE ACTIVITIES OF THE PUBLIC COUNCIL AT THE COORDINATION HEADQUARTERS ON THE TREATMENT OF PRISONERS OF WAR

The article is focused on the analysis of the specifics of the activities of public councils operating under the executive authorities of Ukraine. Special attention is paid to the work of the Public Council at the Coordination Headquarters on the treatment of prisoners of war, as well as to the study of problematic aspects that arise during the formation and functioning of Public Councils.

On the basis of the conducted analysis, a number of practical recommendations and specific proposals for expanding the functions of the Public Council at the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War are proposed in terms of: preparation for consideration of proposals, conclusions, analytical materials on solving issues in the relevant field, preparation of draft legal acts; preparation and publication of reports on the activities of the Public Council at the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War, etc.

The main functions of the Public Council are defined in the Regulations on the Public Council under the Coordination Headquarters for the Treatment of Prisoners of War, which also require significant adjustments and additions.

It is also advisable to include in the Regulations on the Public Council at the Coordination Headquarters and in the Procedure for competitive selection for this council clear requirements for representatives of its composition, as well as exceptions for persons who do not have the right to be elected. The specified issues require a comprehensive solution, which will include the development and implementation of effective mechanisms aimed at the development of the activities of Public Councils under the executive authorities of Ukraine.

Key words: *public councils, advisory and consultative bodies, functions, public associations, state policy, public control, proposals, consultations, civil society.*

Надіслано до редколегії 10.11.2025
Рекомендовано до публікації 08.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 351.74:378.147
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-14>

Миронов Юрій Олексійович,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7755-478X>

Шостак Ігор Олександрович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Харитоненко Євген Валерійович,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8179-8258>

ІНТЕГРАЦІЯ ТАКТИЧНОЇ, ВОГНЕВОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ

У статті розкрито проблему інтеграції тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки у системі професійної підготовки поліцейських. Обґрунтовано, що фрагментарний підхід до формування окремих складових підготовки не забезпечує належного рівня готовності до дій в умовах підвищеного ризику. На прикладі освітньої сертифікатної програми «Тактика командного затримання» доведено доцільність запровадження інтегрованих форм навчання з метою формування поліцейського, здатного ефективно діяти в умовах підвищеного ризику.

Ключові слова: професійна підготовка, тактична підготовка, вогнева підготовка, спеціальна фізична підготовка, інтегрований підхід, поліцейські.

Постановка проблеми. Сучасні умови здійснення правоохоронної діяльності характеризуються зростанням рівня оперативних ризиків, ускладненням криміногенної обстановки, підвищенням вимог до професійної підготовленості поліцейських та необхідністю забез-

печення балансу між ефективністю застосування сили і дотриманням прав людини. У таких умовах діяльність працівників Національної поліції України дедалі частіше пов'язана з виконанням завдань у ситуаціях високої динаміки, дефіциту часу та значного психоемоційного

навантаження, що вимагає від них комплексної професійної готовності.

Традиційна система професійної підготовки поліцейських у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання тривалий час формувалася за принципом розмежування окремих навчальних дисциплін, зокрема тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки. Такий підхід, безумовно, має свої переваги з точки зору організації освітнього процесу, однак у практичній площині він не завжди забезпечує формування цілісної готовності поліцейських до дій у реальних службових ситуаціях.

Практика правоохоронної діяльності свідчить, що виконання більшості службових завдань передбачає одночасне застосування тактичних прийомів, елементів фізичного впливу та, у разі необхідності, вогнепальної зброї. При цьому ефективність таких дій значною мірою залежить від узгодженості рухів, злагодженості взаємодії у складі групи, здатності швидко адаптуватися до змін оперативної обстановки та контролювати власний психофізичний стан. За відсутності інтегрованого підходу до підготовки поліцейських ці складові формуються фрагментарно, що може негативно позначатися на результативності службової діяльності та безпеці її здійснення.

Особливою актуальності проблема інтеграції різних видів підготовки набуває у контексті застосування сили та спеціальних засобів під час затримання правопорушників, коли поліцейські діють у складі малих тактичних груп. У таких ситуаціях недостатній рівень узгодженості тактичних дій, фізичної підготовленості та навичок контролю може призводити до травматизму, перевищення заходів впливу або втрати контролю над ситуацією. Це зумовлює необхідність переосмислення підходів до організації професійної підготовки поліцейських з акцентом на її інтегрований характер.

У зв'язку з цим актуальним науковим завданням є обґрунтування доцільності інтеграції тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки у межах єдиної системи професійної підготовки поліцейських, а також аналіз сучасних форм і методів реалізації такого підходу у практиці закладів вищої освіти МВС України.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми професійної підготовки поліцейських та інших представників силових структур неодноразово ставали предметом наукових досліджень вітчизняних учених. У працях, присвячених загальним питанням підготовки правоохоронців, акцентується увага на необхідності формування професійної готовності до діяльності в умовах підвищеного ризику, розвитку психофізичних якостей та прикладної спрямованості освітнього процесу.

Окремий напрям наукових досліджень пов'язаний з проблемами тактичної підготовки. Так, у працях Ю. І. Давигори розглянуто тактичну підготовку правоохоронців у контексті сучасної концепції діяльності Національної поліції України, наголошено на ролі тактичного мислення та здатності діяти в умовах невизначеності. Дослідник підкреслює, що тактична підготовка має бути максимально наближеною до реальних умов службової діяльності та орієнтованою на моделювання типових і нестандартних оперативних ситуацій.

Питання спеціальної фізичної та психофізичної готовності майбутніх офіцерів-правоохоронців ґрунтовно висвітлено у працях С. П. Гіренка, М. В. Голубничого, В. С. Тулінова, В. Л. Коваленка, О. О. Хацаюка та інших авторів. У цих дослідженнях доведено, що рівень психофізичної готовності безпосередньо впливає на ефек-

тивність виконання службово-бойових та оперативних завдань, а фізична втома і психоемоційне напруження є чинниками зниження точності та координації рухів.

Значний науковий інтерес становлять роботи, присвячені підготовці поліцейських до застосування заходів фізичного впливу в екстремальних умовах. Зокрема, у дослідженнях О. О. Хацаюка, О. Д. Коломоєць, В. Д. Гогоця, В. Л. Кузьменка, С. В. Олексієнка та С. М. Кислиці проаналізовано рівень тактичної підготовленості майбутніх офіцерів до застосування сили в умовах підвищеного ризику та обґрунтовано необхідність поєднання тактичних і фізичних компонентів підготовки.

Разом із тим аналіз наукових джерел свідчить, що у більшості досліджень тактична, вогнева та спеціальна фізична підготовка розглядаються як відносно самостійні напрями. Питання їх системної інтеграції у межах єдиного освітнього процесу, орієнтованого на формування цілісної професійної готовності поліцейських до дій у складних оперативних умовах, залишаються недостатньо розробленими.

Таким чином, попри наявність значного масиву наукових праць, проблема інтеграції тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки у системі професійної підготовки поліцейських потребує подальшого комплексного дослідження з урахуванням сучасних вимог правоохоронної практики та інноваційних підходів до організації освітнього процесу.

Метою статті є обґрунтування доцільності інтеграції тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки у системі професійної підготовки поліцейських, а також визначення основних напрямів реалізації інтегрованого підходу в освітньому процесі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання з урахуванням сучасних вимог правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах правоохоронної діяльності професійна готовність поліцейських набуває особливого значення, оскільки виконання службових завдань дедалі частіше відбувається в умовах підвищеного ризику, дефіциту часу та високого рівня психоемоційного напруження. Ми переконані, що ефективність дій поліцейських у таких ситуаціях не може забезпечуватися виключно за рахунок окремих професійних умінь або формального засвоєння нормативних вимог. Професійна готовність має розглядатися як комплексна характеристика, що інтегрує знання, уміння, навички, психофізіологічні можливості та здатність діяти адекватно конкретній оперативній обстановці.

На нашу думку, у системі професійної підготовки поліцейських особливе місце посідає тактична підготовка, оскільки саме вона формує основу для прийняття рішень у динамічних і часто непередбачуваних умовах. Аналіз наукових джерел свідчить, що у сучасному розумінні тактична підготовка виходить за межі засвоєння стандартних алгоритмів дій і спрямована на розвиток тактичного мислення, здатності оцінювати оперативну обстановку, прогнозувати розвиток подій та адаптувати власні дії до змінних умов. Так, Ю. І. Давигора підкреслює, що саме сформованість тактичного мислення визначає ефективність діяльності правоохоронця в умовах невизначеності та ризику [1, с. 58].

Разом із тим ми вважаємо, що тактична підготовка не може бути ефективною без належної спеціальної фізичної підготовленості. Реальні службові ситуації майже завжди пов'язані з інтенсивною руховою активністю, виконанням силових дій, переміщеннями у складних умовах та подоланням фізичної втоми. За таких обста-

вин здатність поліцейського реалізувати навіть правильно обране тактичне рішення значною мірою залежить від функціонального стану організму та рівня розвитку прикладних фізичних якостей.

Деякі науковці звертають увагу на те, що фізична втома і психоемоційне напруження істотно впливають на якість професійних дій правоохоронців. Зокрема, у дослідженнях С. П. Гіренка та співавторів наголошується, що зниження фізичної працездатності негативно позначається на швидкості реакцій, точності рухів та здатності приймати зважені рішення у складних умовах службово-бойової діяльності [2, с. 83]. Аналогічні висновки містяться у працях В. О. Явтушенка та співавторів, які доводять, що фізична втома та психоемоційне напруження істотно знижують точність рухових дій, швидкість сенсомоторних реакцій і стабільність виконання професійно значущих дій у складних умовах діяльності правоохоронців [3, с. 586].

Узагальнюючи доробки зазначених авторів, ми зазначаємо, що спеціальна фізична підготовка у системі професійної підготовки поліцейських повинна мати виразну прикладну спрямованість. Йдеться не лише про розвиток загальної сили чи витривалості, а про формування здатності виконувати складні рухові дії у стані втоми, під впливом стресових чинників та за умов обмеженого простору. Саме такі умови є типовими для більшості службових ситуацій, пов'язаних із затриманням правопорушників або припиненням протиправних дій.

Ми переконані, що фрагментарний підхід до фізичної підготовки, за якого вправи виконуються ізольовано від тактичного контексту, істотно знижує їх прикладну цінність. Поліцейський може демонструвати високі показники фізичної підготовленості у стандартних умовах занять, однак за відсутності досвіду виконання фізичних дій у поєднанні з тактичними рішеннями ефективність таких умінь у реальній службовій діяльності зменшується.

На нашу думку, особливої уваги потребує питання взаємозв'язку спеціальної фізичної та тактичної підготовки у процесі формування професійної готовності. Дослідники, які аналізують проблеми тактичної підготовленості майбутніх правоохоронців, наголошують, що саме поєднання фізичних і тактичних компонентів дозволяє формувати стійкі професійні навички, здатні реалізовуватися в екстремальних умовах. Так, О. В. Хацаюк та співавтори підкреслюють, що ефективність застосування заходів фізичного впливу в умовах службово-бойової діяльності безпосередньо залежить від рівня інтеграції фізичної та тактичної підготовки [4, с. 84].

Окремим аспектом проблеми є вплив психоемоційного напруження на якість професійних дій поліцейських. Ми вважаємо, що підготовка до дій у стресових умовах має бути органічно включена до системи спеціальної фізичної та тактичної підготовки. За результатами досліджень, стресостійкість є професійно важливою якістю працівників поліції, яка визначає здатність зберігати контроль над діями та приймати адекватні рішення в екстремальних ситуаціях [5, с. 84].

Узагальнюючи викладене, ми зазначаємо, що на сучасному етапі професійної підготовки поліцейських тактична та спеціальна фізична підготовка мають розглядатися у тісному взаємозв'язку. Саме їх інтеграція створює передумови для формування професійної готовності, здатної забезпечити ефективні, законні та безпечні дії поліцейських у складних оперативних умовах.

Подальший аналіз проблеми професійної готовності поліцейських потребує звернення до питань вогневої

підготовки, яка традиційно розглядається як один із ключових елементів професійної підготовки працівників поліції. Ми вважаємо, що у сучасних умовах вогневої підготовка не може зводитися виключно до формування технічних навичок володіння вогнепальною зброєю. Її зміст і спрямованість мають визначатися логікою реальної службової діяльності, у межах якої застосування зброї є крайнім заходом і завжди відбувається у конкретному тактичному контексті.

На нашу думку, принциповою проблемою традиційної організації вогневої підготовки є її ізольованість від тактичних та фізичних компонентів. Стрільба, яка відбувається у статичних, передбачуваних умовах, не формує у поліцейських здатності діяти ефективно у складних і динамічних ситуаціях, що супроводжуються руховою активністю, дефіцитом часу та психоемоційним напруженням. У цьому контексті О. С. Мартинюк зазначає, що ефективність вогневої підготовки безпосередньо залежить від її інтеграції з тактичними діями та здатності поліцейського приймати зважені рішення в умовах ризику [6, с. 90].

Таким чином, застосування вогнепальної зброї слід розглядати не як самостійну дію, а як елемент тактичного алгоритму реагування на загрозу. Це означає, що рішення про застосування зброї формується на основі оцінки оперативної обстановки, рівня небезпеки, наявності альтернативних засобів впливу та правових підстав. Такий підхід узгоджується з висновками науковців, які досліджують проблеми правомірності застосування вогнепальної зброї поліцейськими та наголошують на необхідності формування у працівників поліції стійких навичок правової оцінки ситуації [7, с. 9].

Важливим аспектом вогневої підготовки є її зв'язок зі спеціальною фізичною підготовкою. Ми вважаємо, що здатність поліцейського виконувати точні та контрольовані дії зі зброєю значною мірою залежить від його фізичного стану, рівня втоми та психофізіологічної стійкості. Деякі науковці наголошують, що виконання вогневих вправ після фізичного навантаження дозволяє більш адекватно моделювати реальні умови службової діяльності та формувати у поліцейських навички контролю власного стану у складних ситуаціях [8, с. 118].

Узагальнюючи доробки зазначених авторів, ми виокремлюємо тезу про необхідність поєднання вогневої підготовки з тактичними сценаріями та спеціальною фізичною підготовкою. Саме такий підхід дозволяє сформувати у поліцейських не лише технічну готовність до стрільби, а й здатність приймати обґрунтовані рішення щодо доцільності та безпечності її застосування.

Особливого значення у цьому контексті набуває командна взаємодія. Більшість оперативних завдань, пов'язаних із припиненням протиправних дій або затриманням правопорушників, виконуються у складі малих тактичних груп. Ми вважаємо, що саме командний формат дій суттєво підвищує рівень безпеки поліцейських та ефективність виконання завдань. Дослідження з проблем тактичної підготовленості майбутніх правоохоронців свідчать, що узгодженість дій, чіткий розподіл ролей і взаємна підтримка є визначальними чинниками успіху в екстремальних умовах [9, с. 353].

На нашу думку, інтеграція тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки повинна розглядатися не як епізодичне поєднання окремих елементів, а як системний принцип організації професійної підготовки поліцейських. Такий принцип передбачає побудову навчального процесу з урахуванням логіки службової діяльності, коли тактичні рішення приймаються у стані

рухової активності, фізичної втоми та психоемоційного напруження.

Практичну реалізацію зазначеного інтегрованого підходу доцільно здійснювати шляхом упровадження освітніх програм прикладного спрямування, орієнтованих на моделювання реальних службових ситуацій. Саме у цьому контексті слід розглядати сертифікатну освітню програму з фізичної підготовки поліцейських «Тактика командного затримання», розроблену в межах інноваційного проекту «DonDUVS. Police. Grappling».

Зазначена програма є прикладом практичної апробації інтегрованого підходу до професійної підготовки поліцейських. Її зміст спрямований на формування у слухачів здатності діяти злагоджено у складі малих тактичних груп під час затримання правопорушників, які чинять активний опір. Навчальний процес побудовано таким чином, що спеціальна фізична підготовка поєднується з відпрацюванням тактичних дій, переміщень, контролю простору та командної взаємодії.

Особливістю програми є її сценарний характер. Ми вважаємо, що саме сценарне моделювання службових ситуацій дозволяє сформувати у поліцейських цілісне професійне мислення, коли окремі технічні дії усвідомлюються як елементи загальної тактичної схеми. У межах програми фізичні навантаження інтегруються у тактичні сценарії, що дозволяє відпрацьовувати дії у стані втоми та психоемоційного напруження, максимально наближеному до реальних умов службової діяльності.

Важливим аспектом програми є акцент на правомірному та безпечному застосуванні фізичної сили, а формування у поліцейських чіткого розуміння меж допустимого впливу та відповідальності за власні дії є необхідною умовою професійної надійності. Навчальні завдання будуються з урахуванням принципів законності, пропорційності та мінімізації шкоди, що дозволяє відпрацьовувати складні службові ситуації у контрольованому середовищі.

Разом із тим сертифікатна програма «Тактика командного затримання» не розглядається нами як альтернативна форма підготовки, а виступає складовою інтегрованої системи професійної підготовки поліцейських. Ми переконані, що її використання у межах освітнього процесу сприяє формуванню у майбутніх і діючих поліцейських цілісного уявлення про власні дії в умовах підвищеного ризику, відповідальності за прийняті рішення та важливості командної взаємодії.

Узагальнюючи викладене, ми зазначаємо, що інтеграція тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки є необхідною умовою формування професійно готового поліцейського, здатного діяти ефективно, законно та безпечно у складних оперативних умовах. Реалізація інтегрованих освітніх підходів, зокрема через впровадження сертифікатних програм прикладного спрямування, відповідає сучасним вимогам правоохоронної діяльності та створює підґрунтя для подальшого вдосконалення системи професійної підготовки поліцейських.

Висновки. У результаті проведеного аналізу встановлено, що професійна готовність поліцейських до дій

в умовах підвищеного ризику є багатокомпонентним утворенням, яке не може бути сформоване шляхом ізольованого засвоєння окремих навчальних дисциплін. Ефективність правоохоронної діяльності у сучасних умовах безпосередньо залежить від рівня інтеграції тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки у межах єдиної системи професійної підготовки.

З'ясовано, що тактична підготовка у сучасному розумінні виконує системоутворюючу функцію, оскільки саме вона забезпечує здатність поліцейських адекватно оцінювати оперативну обстановку, прогнозувати розвиток подій та приймати обґрунтовані рішення в умовах невизначеності та ризику. Водночас реалізація тактичних рішень у реальних службових ситуаціях є неможливою без належного рівня спеціальної фізичної підготовленості, яка забезпечує функціональну готовність організму до виконання складних рухових дій у стані фізичної втоми та психоемоційного напруження.

Доведено, що вогнева підготовка поліцейських не може розглядатися виключно як формування технічних навичок володіння зброєю. Її ефективність визначається здатністю інтегрувати вогневі дії у тактичний алгоритм реагування на загрозу з урахуванням правових обмежень, рівня небезпеки та вимог особистої й публічної безпеки. Фрагментарний підхід до організації вогневої підготовки істотно знижує прикладну цінність набутих навичок і не забезпечує їх перенесення у реальні умови правоохоронної діяльності.

Узагальнення наукових доробків і результатів аналізу практики підготовки поліцейських дозволило встановити, що інтегрований підхід до професійної підготовки створює передумови для формування стійких професійних навичок, здатності діяти у складі малих тактичних груп, підтримувати належний рівень командної взаємодії та забезпечувати безпечно і правомірне застосування заходів примусу. Особливого значення в цьому контексті набуває формування колективних професійних компетентностей, які визначають ефективність дій підрозділів поліції в екстремальних умовах.

Практичну значущість інтегрованого підходу підтверджено на прикладі сертифікатної освітньої програми з фізичної підготовки поліцейських «Тактика командного затримання», розробленої в межах інноваційного проекту «DonDUVS. Police. Grappling». Встановлено, що використання таких програм у системі професійної підготовки сприяє формуванню цілісної професійної готовності поліцейських, розвитку навичок командної взаємодії, підвищенню рівня психофізіологічної стійкості та зниженню ризику помилкових дій у складних оперативних ситуаціях.

Ми вважаємо, що подальший розвиток системи професійної підготовки поліцейських має ґрунтуватися на розширенні практики впровадження інтегрованих освітніх рішень, сценарного моделювання службових ситуацій та програм прикладного спрямування. Це створює умови для підготовки професійно надійного поліцейського, здатного діяти ефективно, законно та безпечно у відповідь на сучасні виклики правоохоронної діяльності.

Список використаних джерел

1. Давигора Ю. І. Тактична підготовка правоохоронців як елемент професійної готовності до дій в екстремальних умовах. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15 «Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)». 2020. Вип. 7(127). С. 56–62. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7\(127\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7(127).10)
2. Гіренко С. П., Голубничий М. В., Тулінов В. С., Коваленко В. Л., Пашенко В. М., Стасенко О. А., Олексієнко С. В., Хацаюк О. О. Психофізична готовність майбутніх офіцерів-правоохоронців до службово-бойової (оперативної) діяль-

ності. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. 2023. Вип. 2(160). С. 81–86. DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).17

3. Явтушенко В. О., Корчагін М. В., Козлов Д. М., Мороховський М. Л., Коплік О. М., Холодняк М. Ю. Вплив фізичної, психологічної та тактичної підготовки стрільця на ефективність стрільби зі стрілецької зброї. *Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research: Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference*. Orleans, France, 19–20 November 2023. Pp. 580–595. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.11.2023.060>

4. Хацаюк О. В., Коломоєць О. Д., Гогоць В. Д., Кузьменко В. Л., Олексієнко С. В., Кислиця С. М. Тактична підготовленість майбутніх офіцерів-правоохоронців до застосування заходів фізичного впливу (сили) в екстремальних умовах службово-бойової діяльності. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. Серія 15. 2022. № 8(168). С. 83–88. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8\(168\).33](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).33)

5. Гіренко С. П., Тулінов В. С., Коваленко В. Л., Олексієнко С. В. Психофізіологічні чинники професійної діяльності правоохоронців в екстремальних умовах. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. 2021. Вип. 6(137). С. 79–85. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/1067>

6. Мартинюк О. С. Тактико-вогнева підготовка у структурі професійної готовності поліцейських. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 1. С. 88–95. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5>

7. Болоташвілі З. У., Головков О. М., Бур'ян І. В. Правове регулювання застосування вогнепальної зброї поліцейськими. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2023. № 3–4 (7–8). С. 8–13. DOI: 10.32782/2709-9261-2023-3-1

8. Самсонов Ю. О., Постний Р. М., Муленко О. О., Мельничук О. І. Критерії, показники та рівні професійної готовності майбутніх офіцерів до застосування стрілецької зброї у специфічних умовах. *Інноваційна педагогіка*. 2025. Вип. 85. Т. 2. С. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.21>

9. Тимофеев А. В., Гунько І. С. Застосування вогнепальної зброї працівниками правоохоронних органів в умовах воєнного стану. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2022. № 4. С. 352–355. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.63>

References

1. Davyhora, Yu. I. (2020) Taktychna pidhotovka pravookhorontsiv u konteksti novoi kontseptsii diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy [Tactical training of law enforcement officers in the context of the new concept of activity of the National Police of Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Seria 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport). Issue 7 (127). Pp. 56–62. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7\(127\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7(127).10) [in Ukrainian].

2. Hirenko, S. P., Holubnychy, M. V., Tulinov, V. S., Kovalenko, V. L., Pashchenko, V. M., Stasenko, O. A., Oleksiienko, S. V., Khatsaiuk, O. O. (2023) Psykhofizychna hotovnist maibutnikh ofitseriv-pravookhorontsiv do sluzhbovo-boiovoi (operatyvnoi) diialnosti [Psychophysical readiness of future law enforcement officers for service and combat (operational) activities]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Seria 15. Issue 2 (160). Pp. 81–86. DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).17 [in Ukrainian].

3. Yavtushenko, V. O., Korchahin, M. V., Kozlov, D. M., Morokhovskiy, M. L., Koplik, O. M., Kholodniak, M. Yu. (2023). Vplyv fizychnoi, psykhohichnoi ta taktychnoi pidhotovky striltsia na efektyvnist strilby zi striletskoi zbroi [The influence of physical, psychological, and tactical training of a shooter on the effectiveness of shooting with small arms]. *Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research: Proceedings of the 8th International Scientific and Practical Conference*. Orleans, France, November 19–20, 2023. Orleans, pp. 580–595. DOI: <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.11.2023.060> [in Ukrainian].

4. Khatsaiuk, O. V., Kolomoiets, O. D., Hohots, V. D., Kuzmenko, V. L., Oleksiienko, S. V., Kyslytsia, S. M. (2022) Taktychna pidhotovlenist maibutnikh ofitseriv-pravookhorontsiv do zastosuvannia zakhodiv fizychnoho vplyvu (syly) v ekstremalnykh umovakh sluzhbovo-boiovoi diialnosti [Tactical readiness of future law enforcement officers to apply measures of physical influence (force) in extreme conditions of service and combat activity]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova*. Seria 15. No. 8 (168). Pp. 83–88. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8\(168\).33](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).33) [in Ukrainian].

5. Hirenko, S. P., Tulinov, V. S., Kovalenko, V. L., Oleksiienko, S. V. (2021) Psykhofiziologichni chynnyky profesiinoi diialnosti pravookhorontsiv v ekstremalnykh umovakh [Psychophysiological factors of professional activity of law enforcement officers in extreme conditions]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova*. Seria 15. Issue 6 (137). Pp. 79–85. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/handle/123456789/1067> [in Ukrainian].

6. Martyniuk, O. S. (2023) Taktyko-vohneva pidhotovka u strukturі profesiinoi hotovnosti politseiskyykh [Tactical and firearms training in the structure of professional readiness of police officers]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. No. 1. Pp. 88–95. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2022-1-5> [in Ukrainian].

7. Bolotashvili, Z. U., Holovkov, O. M., Burian, I. V. (2023) Pravove rehuliuвання zastosuvannia vohnepalnoi zbroi politseiskymy [Legal regulation of the use of firearms by police officers]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. No. 3–4 (7–8). Pp. 8–13. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2023-3-1> [in Ukrainian].

8. Samsonov, Yu. O., Postnyi, R. M., Mulyenko, O. O., Melnychuk, O. I. (2025) Kryterii, pokaznyky ta rivni profesiinoi hotovnosti maibutnikh ofitseriv do zastosuvannia striletskoi zbroi u spetsyfichnykh umovakh [Criteria, indicators and levels of professional readiness of future officers to use small arms in specific conditions]. *Innovatsiina pedahohika*. Issue 85. Vol. 2. Pp. 116–122. DOI: <https://doi.org/10.32782/ip/85.2.21> [in Ukrainian].

9. Tymofiev, A. V., Hunko, I. S. (2022) Zastosuvannia vohnepalnoi zbroi pratsivnykamy pravookhoronnykh orhaniv v umovakh voiennoho stanu [Use of firearms by law enforcement officers under martial law]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*. No. 4. Pp. 352–355. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.03.63> [in Ukrainian].

Mironov Yurii,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7755-478X>

Shostak Ihor,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Kharitonenko Yevhen,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8179-8258>

**INTEGRATION OF TACTICAL, FIREARMS AND SPECIAL PHYSICAL TRAINING
IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF POLICE OFFICERS**

The article addresses the problem of integrating tactical, firearms and special physical training within the system of professional training of police officers. It is substantiated that the fragmented formation of individual components of professional training does not ensure an adequate level of police readiness to act in high-risk conditions. It is noted that effective law enforcement activity requires a holistic approach, which provides for the coordinated development of tactical skills, firearms proficiency and special physical readiness, taking into account psycho-emotional stress and the real conditions of service activity.

In the course of the study, scientific approaches of domestic scholars to the problems of professional training of police officers were analyzed, and the main shortcomings of the separate teaching of tactical, firearms and special physical training in higher education institutions with specific training conditions were identified. The expediency of implementing integrated forms of training focused on modeling real service situations is emphasized.

The practical implementation of the integrated approach is considered using the example of the educational physical training program for police officers «Team Detention Tactics», developed within the framework of the innovative project «DonDUVS. Police. Grappling». It is emphasized that the use of such programs contributes to the formation of stable professional skills, increases the level of coordination of police officers' actions, and ensures the safe and lawful use of force.

It is concluded that the integration of tactical, firearms and special physical training is a necessary condition for forming a professionally reliable police officer capable of acting effectively in the face of modern challenges of law enforcement activity.

Key words: professional training, tactical training, firearms training, special physical training, integrated approach, police officers.

Надіслано до редколегії 25.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 342.1:351.74

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-15>

Мороз Надія Сергіївна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін

Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності

(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1628-8447>

ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ

У статті на підставі комплексного системного аналізу розглянуто правоохоронну діяльність у системі функцій держави. Проблематика правоохоронної діяльності держави, її ціннісних підстав, цілей, системності, змісту є надзвичайно багатогранною, має в науковому пізнанні дуже багатий зміст. Вивчення правоохоронного потенціалу держави, її втілення у формі правоохоронної діяльності є теоретично актуальним і своєчасним. Об'єктом дослідження виступають суспільні відносини, що виникають у зв'язку з реалізацією правоохоронної діяльності держави. Предмет дослідження становлять ціннісно-цільові основи, системні властивості, механізм реалізації, умови, що впливають на ефективність правоохоронної діяльності в умовах європейської інтеграції та воєнного стану. Діалектика, яка послідовно розгорталася в загальнонаукових і спеціальних методах (системно-структурний аналіз, порівняльний аналіз, синтез, узагальнення, абстрагування, формально-юридичний метод), забезпечила пізнання правоохоронної діяльності держави. Зазначено, що визнання за безпекою якості головної цінності закономірно приводить до ідеї наділення її якістю мети держави, що, своєю чергою, породжує правоохоронну функцію. Безпека виступає інтегративною метою щодо політичних, економічних, духовно-культурних, екологічних та інших завдань, що зумовлюють і структурують правоохоронну функцію держави. Визначено, що правовий порядок розуміється в різноманітні властивостей і сторін, є сенсоутворювальним початком правоохоронної діяльності держави. Остання є діяльністю з охорони правопорядку. Взяті в єдності інституційні та нормативно-правові засади, принципи та методи правоохоронної діяльності держави утворюють механізм реалізації досліджуваної діяльності та забезпечують системність, послідовність і безперервність реалізації охоронних завдань. Домінування національних інтересів у вирішенні наявних проблем територіальної цілісності та суверенітету має становити ціннісно-сміслову основу правоохоронної держави в умовах збройної агресії Російської Федерації щодо України.

Ключові слова: безпека, правова безпека, правопорядок, правовий режим, особа, суспільство.

Постановка проблеми. Сучасні тенденції та перспективи розвитку суспільства, що відбуваються, та прогнозовані процеси інтеграції до Європейського Союзу, зумовлюють необхідність фундаментального аналізу функцій найбільш ефективного соціально-політичного інституту – держави. В умовах інтеграційної трансформації проблеми держави, зокрема й ті, що належать до сфери внутрішнього і зовнішнього суверенітету, потребують серйозної уваги. Система функцій держави зазнала й продовжує зазнавати суттєвих змін, що потребує серйозного та своєчасного наукового осмислення. Проблематика правоохоронної діяльності держави в сучасних умовах набуває якісно нового змісту. Нині наявна об'єктивна необхідність у дослідженні організаційних і правових проблем, принципів та методів реалізації правоохоронної діяльності, що дозволяють визначити її обсяг, межі, соціальне значення та шляхи оптимізації. Розроблення теоретико-методологічних проблем право-

охоронної діяльності держави, формування її концептуальних засад набувають істотного значення для розвитку юридичної науки та практики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правоохоронної діяльності в системі функцій держави досліджували вчені: В. Авер'янов, О. Бандурка, О. Безпалова, Н. Бортник, М. Ковалів, О. Кобзар, О. Комісаров, О. Кривенко, О. Остапенко, В. Оргинський, С. Петков, Р. Сербин, А. Собакар, Д. Швець та інші.

Наявна нормативно-правова база із забезпечення правоохоронної діяльності потребує актуалізації з урахуванням сучасних викликів у безпековій сфері й у сукупності з адаптацією законодавства України щодо правоохоронної діяльності до вимог Європейського Союзу в умовах воєнного стану зумовлює необхідність проведення теоретико-правових досліджень.

Метою статті є наукова розвідка правоохоронної діяльності в системі функцій держави.

Виклад основного матеріалу. Цілі держави – це заснований на суспільних інтересах і цінностях бажаний стан соціальної дійсності, що зумовлює завдання та функції держави. Правоохоронна діяльність – публічно-владна діяльність держави, зумовлена її сутністю, що виявляє її цінність і соціальне призначення, здійснюється з метою нейтралізації загроз безпеці суспільства. Ознаками досліджуваної функції виступають: специфіка та характер взаємозв'язку між об'єктом і метою; іманентність і сталість; комплексність, динамізм і адаптивність структури; специфіка змісту й особливості реалізації. Ціннісною основою правоохоронної діяльності виступає здатність держави забезпечувати базову цінність суспільства – безпеку. Ступінь і ефективність утілення цієї здатності становлять основу соціальної оцінки органів державної влади, зокрема й правоохоронних, інститутів місцевого самоврядування, сприяють подоланню відчуженості суспільства й особи від держави.

У системі безпеки правовий порядок може й повинен розглядатися не лише як самостійний компонент, а і як критерій реалізації цілей і завдань держави, її функціонування. Охорона правопорядку – одна з важливих функцій держави. Держава виступає головним суб'єктом забезпечення правопорядку та безпеки.

Правопорядок як стан упорядкованості суспільних відносин залежить від взаємної дії держави та права [1, с. 133]. У разі правової державності правопорядок виступає основою безпеки. Держава виконує свої функції ефективно, якщо успішно використовує законодавство й інші правові засоби. Якщо держава ігнорує правову основу, вона позбавляється можливості дієво управляти суспільством з урахуванням права; відступає від закону та законності, чим ще більше посилює свавілля, розхищує об'єктивно необхідний порядок і суспільні відносини. Це позначається несприятливим чином на міцності інших основ держави. Правовий порядок є складником безпеки та співвідноситься з нею на правах приватного і загального, частини і цілого. Ця «частина» має специфіку, яка виражається в тому, що правовий порядок виступає як опорний, відправний пункт гарантування безпеки в широкому, комплексному сенсі. Правовий порядок, будучи правовим компонентом безпеки, є дуже близьким до поняття «правова безпека» і утворює цілісну єдність.

Правова безпека має забезпечити захищеність національних інтересів, опосередкувати всі види безпеки. У цьому забезпеченні режим правової безпеки проявляється як єдність безпеки елементів правової системи та видів правової безпеки особи, суспільства, держави. Правова безпека в науці трактується по-різному. Правопорядок і правова безпека визначаються як стан: у першому випадку – упорядкованості суспільних відносин, заснований на реалізації норм права; у другому – захищеності юридичних інтересів особи, суспільства й держави. У цих категоріях проглядається охоронний складник [2, с. 186].

Під час аналізу питань забезпечення правопорядку використовується термін «охорона». У понятті безпеки використовується термін «захищеність», похідний від терміна «захист», дуже близького за змістом до слова «охорона». Сполучною ланкою правопорядку та правової безпеки виступає їхнє ідеальне значення, що означає ідею, реалізація якої є складним, але необхідним процесом.

Мета встановлення громадського порядку полягає в гарантуванні особистої безпеки громадян, публічної безпеки, у створенні сприятливих умов для нормального

функціонування підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, для праці й відпочинку громадян, поваги до їхньої честі, людської гідності та суспільної моральності. Збіг правової безпеки та правового порядку зумовлено схожістю негативних факторів, явищ і процесів, що надають руйнівний вплив. Учені під час аналізу проблем забезпечення правового порядку використовують поняття «загроза». Загрозами правопорядку є щонайменше чотири види факторів: правопорушення; стихійні сили природи; техногенні фактори; зовнішні чинники. Забезпечення єдності правового простору – це комплексний конституційно-правовий механізм, що дає змогу мінімізувати й усунути систему ризиків і потенційних загроз [3, с. 55–56].

Стабільний правопорядок – це водночас порядок, що гарантує суб'єктам права те, що їхнє правове становище забезпечене міцними правовими ресурсами, надійними правовими умовами, в яких суб'єкти права можуть відчувати захищеними від неправомірних, незаконних дій інших суб'єктів права. Безпека особи, як наслідок стану правопорядку, перебуває в об'єктивному взаємозв'язку. Спільність понять правової безпеки та правопорядку полягає у збігу головних «споживачів» – держави, суспільства й особи.

О.І. Остапенко розуміє громадський порядок (у широкому значенні) як усю систему суспільних відносин, що складаються в результаті дотримання та реалізації чинних у суспільстві соціальних норм [4, с. 111]. Громадський порядок є об'єктом охоронного впливу всіх соціальних інститутів держави.

Правопорядок і правова безпека можуть розглядатися як рівнозначні явища, які виступають одне щодо одного обов'язковою умовою і загальною умовою нормального, безперервного та поступального розвитку суспільства, задоволення особою матеріальних і духовних потреб та інтересів.

Правова безпека немислима поза правовим порядком, як і правопорядок немислимий за відсутності механізмів охорони й захищеності інтересів особи, суспільства та держави у правовій сфері. Безпека є передумовою, засобом забезпечення правопорядку, потребує уточнення та корекції. Перевага однієї із цих категорій здатна нівелювати позитивний потенціал іншої.

Установа, закріплення і забезпечення правового порядку виступають як важлива мета державної влади незалежно від різновидів політико-правового режиму. В умовах коли сформований правопорядок не збігається з реальністю та із системою вимог до нього, держава позбавляється можливості ефективно управляти суспільством на основі права, що створює небезпеку для держави.

Правопорядок, що розглядається в різноманітті проявів, має спільність із правовою безпекою, виступає головною метою правоохоронної діяльності. Правопорядок і система правоохоронних завдань, що ним зумовлюється, формують телеологію аналізованого виду діяльності. Важливим призначенням держави з моменту виникнення є забезпечення впорядкованості суспільного життя, створення необхідних умов для нормального функціонування суспільства, цій меті підпорядкований увесь державний механізм.

Фундаментальність поняття правопорядку полягає в тому, що за його допомогою право характеризується в соціологічному, юридичному та природно-правовому аспекті. Складність явища, що розглядається, не обмежується складністю та суперечливістю, що криються в самому феномені права. Сміслові поле цієї катего-

рії виявляється ширшим, постійно виходить за межі суто юридичного дискурсу, що потребує відповідного теоретичного осмислення та розуміння. Не можна не визнавати, що ще не цілком реалізовані можливості пізнавальних засобів і способів, які можуть бути застосовані в дослідженнях процесів оптимізації правопорядку [5; 6].

Складність і багатоаспектність правопорядку деякою мірою зумовлюють складність і комплексність мети – компонента діяльності із забезпечення. Право за сутністю можна визначити як нормативну форму впорядкування, стабілізації та відтворення суспільних відносин, що підтримується засобами юридичного процесу та державним примусом. Є всі підстави для розгляду правоохоронної діяльності в буквальному значенні як діяльності з охорони права. Визнання охорони правового порядку метою правоохоронної діяльності обґрунтовано.

У широкому значенні з урахуванням об'єктної зумовленості правоохоронна діяльність може розглядатися як діяльність з охорони правопорядку. Щодо змістового аспекту у зміст охорони включають момент захисту. Охоронна й захисна публічна діяльність за їх відмінності мають багато спільних рис і характеристик, дозволяють говорити про єдину правоохоронну діяльність [7, с. 9]. Є розрізнення у структурі охорони – профілактики та припинення правопорушень; а у структурі захисту – відновлення порушених прав, діяльності із притягнення до юридичної відповідальності. Ця конструкція має бути доповнена контрольно-наглядовою діяльністю, спрямованою на виявлення соціальних відхилень від нормативних параметрів. Держава не породжує злочинність і не здатна її ліквідувати, але зводить її в юридичну форму, визнає факт існування злочинності, формує негативне ставлення. Це означає, що держава, право та злочинність – явища, які визначають виникнення та взаємодію. Юридичне визнання існування негативних соціально-правових явищ породжує превентивні норми [8, с. 42].

У структурі правоохоронної діяльності розрізняють організаційно-функціональні складники, діяльність: із превенції правопорушень; із припинення правопорушень; з відновлення права; юрисдикційну; юрисдикційно-виконавчу; контрольно-наглядову діяльність.

Необхідно зважати на те, що в науці останнім часом широке визнання отримав підхід, заснований на визнанні прав і свободи як головної цільової основи, ціннісно-смыслового значення правоохоронної діяльності.

У широкому значенні правоохоронна діяльність розуміється як діяльність, спрямована на забезпечення прав і свобод людини в обсязі, сформульованому та закріпленому в міжнародно-правових документах. У вузькому значенні правоохоронна діяльність розуміється як діяльність держави або її спеціальних органів щодо забезпечення і охорони прав і свобод громадян, закріплених у чинному національному законодавстві.

Права та свободи людини можуть розглядатися як компонент правопорядку. Якщо врахувати зв'язок правопорядку із законністю, то цей висновок втрачає необхідність розгорнутої аргументації. Законність – фундаментальна юридична категорія, яка є критерієм правового життя суспільства та громадян. Це комплексне політико-правове явище, що відображає правовий характер організації суспільного життя, органічний зв'язок права й влади, права та держави [9, с. 453].

Від стану законності та правопорядку залежать ступінь свободи особи, реальність її прав і свобод. Оскільки інтереси особи стають пріоритетними для держави, ця

сторона законності є важливою метою державної діяльності.

Людина є абсолютною цінністю, незважаючи на наявність чи відсутність законодавчого визнання як такої. У такому разі не має бути жодних сумнівів у розстановці акцентів в ієрархії завдань у сфері забезпечення правопорядку. Охорона прав і свобод людини – головне призначення правоохоронної діяльності, як і будь-якої публічно-владної діяльності. Права та свободи людини повинні гармонійно вписуватися в систему загальнолюдських цінностей, забезпечувати її ентропійний оптимум. Принаймні зводити всю діяльність держави до охорони та захисту прав і свобод особи у відриві від діяльності щодо виконання обов'язків, а також діяльності щодо забезпечення інтересів держави та суспільства – вельми ризиковано. Суспільство й особа можуть розглядатися не тільки як суб'єкти боротьби за права та свободи, але як активні учасники забезпечення правопорядку.

Держава наділяла громадян статусом суб'єктів правоохоронної діяльності. Неухильне виконання всіма й кожним своїх обов'язків (дотримання законів, сплата податків, захист України, турбота про культуру та природу тощо) дозволяє державі сформувати та збалансувати матеріальний, духовно-культурний, екологічний ресурс для її подальшого перерозподілу, зокрема й для забезпечення прав і свобод особи.

Правоохоронним завданням держави доцільно вважати гарантованість виконання всіма та кожним юридичних обов'язків, насамперед конституційних. Це завдання багато в чому має визначати стратегію та тактику правоохоронної діяльності, її превентивну та правозахисну складові частини. Основою такої повинності є діалектична єдність прав і обов'язків громадянина, єдність інтересів цілого і частини, суспільства й особи. Зважаючи на те, що загальновизнані принципи та норми міжнародного права є складником правової системи, у низці міжнародно-правових актів інститут юридичних обов'язків закріплений чітко та недвозначно – кожна людина має обов'язки перед суспільством, в якому можливий вільний і повний розвиток її особи (Загальна декларація прав людини); кожна окрема людина має обов'язки щодо інших людей і того колективу, до якого вона належить (Міжнародний пакт про громадянські та політичні права, Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права); здійснення свобод накладає обов'язки та відповідальність, може бути пов'язане з певними формальностями, умовами, обмеженнями чи санкціями, які передбачені законом і необхідні в демократичному суспільстві на користь національної безпеки, територіальної цілісності чи громадського порядку (Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод). У закріпленні правового статусу особи міжнародне співтовариство ґрунтується на принципі симетрії між правами й обов'язками, між приватним і колективним інтересом.

Права та свободи є не єдиним об'єктом правоохоронної діяльності й елементом у структурі правопорядку. У найменуванні глав і розділів кодифікованих правових актів фігурують об'єкти, які безпосередньо не пов'язані із правами та свободами – громадський порядок, публічна безпека, моральність, конституційний лад, порядок управління, фінанси, податки, транспорт.

Система публічних благ і відносин, що охороняються державою, не вичерпується правами та свободами. Деякі з публічних благ, які охороняються державою, за певних умов можуть бути обмежені. Відповідно до Конституції України права та свободи людини та громадянина можуть

бути обмежені законом лише тією мірою, якою це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави [10].

Правоохоронна діяльність зумовлена метою охорони правопорядку й завданнями, що логічно випливають з неї. Головними в системі правоохоронних завдань варто вважати охорону й захист прав і свобод людини; боротьбу із правопорушеннями, невиконанням юридичних обов'язків, злочинністю та корупцією. Законодавче закріплення правоохоронних завдань завжди адекватно відбиває сутність правоохоронної діяльності, наділяє її суб'єктів повноваженнями. Якщо взяти до уваги пряму дію Конституції України, то положення, відповідно до якого права та свободи людини визначають зміст застосування законів, діяльність законодавчої та виконавчої влади, місцевого самоврядування забезпечуються правосуддям, надає правоохоронний характер усім державним органам. За таким трактуванням конституційного положення кожен орган державної влади деякою мірою є правоохоронним.

Під час проведення аналізу галузевого законодавства доводиться стикатися з неясністю щодо поняття та ознак правоохоронної діяльності й правоохоронних органів, які розуміються у вузькому значенні. Доцільно закріпити в компетенції правоохоронних органів функції щодо гарантування безпеки як факультативні, оскільки останні виконуються зазначеними органами опосередковано. Ці функції повинні структурувати систему органів, які безпосередньо та професійно забезпечують національну безпеку. У системі варто розглядати Службу безпеки, Міністерство внутрішніх справ, Службу зовнішньої розвідки, Управління державної служби охорони України.

Органи, які відповідають за безпеку, повинні бути звільнені від безпосереднього виконання функцій з охорони правопорядку, оскільки в цій сфері вони виконують вузькі завдання.

Завдання та функції правоохоронних органів і органів національної безпеки не можуть частково перетинатися. За деяких обставин відповідні структури можуть і повинні спільно виконувати функції безпеки або правопорядку. Наприклад, відповідно до Закону від 14 жовтня 2014 р. № 1697–VII «Про прокуратуру» на прокуратуру покладено функцію координації діяльності щодо боротьби зі злочинністю органів Національної поліції, органів служби безпеки, органів митної служби й інших правоохоронних органів.

Висновки. Правоохоронна діяльність є головною формою реалізації функції забезпечення держави. У її структурі правоохоронна діяльність є головним компонентом. Правопорядок має розглядатися як юридична складова частина безпеки держави. Правопорядок виступає бажаним та ідеальним станом соціальної дійсності, що зумовлює головне завдання – охорону правопорядку. У цьому сенсі правоохоронна діяльність може та повинна аналізуватися як діяльність, що виражає сутність і юридичну природу держави. Діалектична єдність соціального та правового у правоохоронній діяльності, легітимність використовуваних для реалізації форм і методів передбачає наявність механізму, здатного перекладати правові встановлення, зокрема й конституційні, що санкціонують ці форми та методи, у реальну поведінку людей, які опікуються правоохоронною діяльністю. Правовою формою є режим верховенства права й законності, що передбачає неухильне й жорстке панування закону за умови, що закон перестає бути продуктом влади, її свавілля.

Список використаних джерел

1. Назаренко О., Харченко Н. Правопорядок як мета і результат правового регулювання в умовах воєнного стану. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 1 (25). С. 130–140. DOI: 10.33270/01232502.130
2. Ковалів М., Боровікова В. Охорона правопорядку як одне із завдань діяльності поліції. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2018. № 2. С. 184–192.
3. Єсімов С. Реалізація конституційного оформлення правопорядку в умовах наявності конституційних ризиків. *Соціально-правові студії*. 2019. Вип. 3 (5). С. 52–57.
4. Остапенко О. Адміністративне законодавство як один із різновидів правового захисту безпеки населення України. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки»*. 2022. № 4 (36). С. 106–114. DOI: 10.23939/law2022.36.106
5. Шерстюк Г. Забезпечення публічного порядку і безпеки в умовах воєнного стану. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2025. № 3. С. 127–132. DOI: 10.32782/2408-9257-2025-3-18
6. Кисько А. Адміністративно-правові форми і засоби реалізації державної політики у сфері підтримання публічної безпеки і порядку в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 2. С. 590–593. DOI: 10.32782/2524-0374/2025-2/142
7. Титаренко О., Бита Є. Перспективи нормативно-правового забезпечення правоохоронної діяльності Національної гвардії України в умовах воєнного стану. *Проблеми правоохоронної та освітньої діяльності*. 2025. № 1. С. 7–18. DOI: 10.59226/3041-1971.1.2025.7-18
8. Єсімов С. Превентивне регулювання: теоретичні аспекти. *Соціально-правові студії*. 2020. Вип. 3 (9). С. 40–47.
9. Адміністративне право України (загальна частина) : навчальний посібник О. Остапенко та ін. 2 вид., доп. Львів : Сполом, 2021. 616 с.
10. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 19.11.2025).

References

1. Nazarenko, O., Kharchenko, N. (2023). Pravjhrjadok yak meta i rezultat pravovoho rehuliuвання v umovakh voiennoho stanu [Law and order as the goal and result of legal regulation in conditions of martial law]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava – Philosophical and methodological problems of law*, 1 (25), 130–140. <https://doi.org/10.33270/01232502.130> [in Ukrainian].
2. Kovaliv, M. V., Borovikova, V. S. (2018). Okhorona pravoporiadku yak odne iz zavdan diialnosti politsiії [Law enforcement as one of the tasks of police activity]. *Naukovyi Visnyk Lvivskoho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav – Scientific Bulletin of the Lviv State University of Internal Affairs*, 2, 184–192 [in Ukrainian].

3. Yesimov, S. (2019). Realizatsiia konstytutsiinoho pravoporiadku v umovakh naiavnosti konstytutsiinykh ryzykh [Implementation of constitutionalization of law and order in terms of constitutional risks]. *Sotsialno-pravovi studii – Social & Legal Studios*, 3 (5), 52–57 [in Ukrainian].
4. Ostapenko, O. (2022). Administratyvne zakonodavstvo yak odyin iz riznovydiv pravovoho zakhystu bezpeky naseleння Ukrainy [Administrative legislation as a type of legal protection of the security of the population of Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoho universytetu “Lvivska politekhnikha”, ser. Yurydychni nauky – Bulletin of the National University “Lviv Polytechnic”. Series: Legal Sciences*, 4 (36), 106–114. <https://doi.org/10.23939/law2022.36.106> [in Ukrainian].
5. Sherstiuk, H. M. Zabezpechennia publichnoho poriadku i bezpeky v umovakh voiennoho stanu [Ensuring public order and security under martial law]. *Aktualni problemy vitchyznianoї yurysprudentsii – Current problems of domestic jurisprudence*, 3, 127–132. <https://doi.org/10.32782/2408-9257-2025-3-18> [in Ukrainian].
6. Kysko, A. I. (2025). Administratyvno-pravovi formy i zasoby realizatsii derzhavnoi polityky u sferi pidtrymannya publichnoi bezpeky i poriadku v Ukraini [Administrative and legal forms and means of implementing state policy in the sphere of maintaining public security and order in Ukraine]. *Yurydychni naukovyi elektronnyi zurnal – Legal scientific electronic journal*, 2, 590–593. <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-2/142> [in Ukrainian].
7. Tytarenko, O. O., Byta, Y. A. (2025). Perspektyvy normatyvno-pravovoho zabezpechennia pravookhoronnoi diialnosti Natsionalnoi hvardii Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Prospects for regulatory and legal support of law enforcement activities of the National Guard of Ukraine under martial law]. *Problemy pravookhoronnoi ta osvitnoi diialnosti – Problems of law enforcement and educational activities*, 1, 7–18. <https://doi.org/10.59226/3041-1971.1.2025.7-18> [in Ukrainian].
8. Yesimov, S. S. (2020). Preventyvne rehuliuвання: teoretychni aspekty [Preventive regulation: theoretical aspects]. *Sotsialno-pravovi studii – Social & Legal Studios*, 3 (9), 40–47 [in Ukrainian].
9. Ostapenko, O. I., Kovaliv, M. V., Yesimov, S. S., Gulak, L. S., Lukianova, H. Ya., Nikanorova, O. V., et al. (2021). Administratyvne pravo Ukrainy (zahalna chastyna) [Administrative Law of Ukraine (general part)]. Lviv: Spolom [in Ukrainian].
10. Konstytutsiia Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine: Law of Ukraine dated 28.06.1996 № 254k/96-VR]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 19.11.2025) [in Ukrainian].

Moroz Nadiia,

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Educational and Scientific Institute of Law and Law Enforcement Activities

(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0008-1628-8447>

LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF STATE FUNCTIONS

Based on a comprehensive systematic analysis, the article examines law enforcement activities in the system of state functions. The issues of law enforcement activities of the state, its value foundations, goals, systematicity, and content are extremely multifaceted and have a very rich content in scientific knowledge. The study of the law enforcement potential of the state and its implementation in the form of law enforcement activities is theoretically relevant and timely. The object of the study is the social relations that arise in connection with the implementation of the state's law enforcement activities. The subject of the study is the value-target foundations, systemic properties, implementation mechanism, and conditions that affect the effectiveness of law enforcement activities in the context of European integration and martial law. The dialectic, which was consistently developed in general scientific and special methods (system-structural analysis, comparative analysis, synthesis, generalization, abstraction, formal-legal method), provided insight into the law enforcement activities of the state. It is noted that recognizing security as a core value naturally leads to the idea of endowing it with the quality of a state goal, which, in turn, gives rise to the law enforcement function. Security acts as an integrative goal for political, economic, spiritual, cultural, environmental, and other tasks that determine and structure the law enforcement function of the state. It is determined that the legal order is understood in a variety of properties and aspects and is the meaningful beginning of the state's law enforcement activities. The latter is the activity of protecting the rule of law. Taken together, the institutional and regulatory foundations, principles, and methods of the state's law enforcement activities form the mechanism for implementing the activities under study and ensure the systematic, consistent, and continuous implementation of security tasks. The dominance of national interests in resolving existing problems of territorial integrity and sovereignty should form the value-semantic basis of the law enforcement state in the context of the Russian Federation's armed aggression against Ukraine.

Key words: security, legal security, law and order, legal regime, individual, society.

Надіслано до редколегії 19.11.2025
Рекомендовано до публікації 15.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 342.9:35.07:351.74
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-16>

Удренас Галина Іванівна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної та спеціальної фізичної підготовки
(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5403-9654>

Мусаєва Султаніє Сейтвеліївна,

доктор філософії, галузь знань – 08 «Право»,
дільничний офіцер поліції сектору превенції відділення поліції № 3
Одеського районного управління поліції № 1
(Головне управління Національної поліції в Одеській області, м. Одеса)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7467-2182>

Угрін Олександр Васильович,

викладач кафедри вогневої підготовки
Навчально-наукового інституту підготовки спеціалістів
для підрозділів кримінальної поліції Національної поліції України
(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5916-7740>

СТАН ТА ПРОФІЛАКТИКА ВУЛИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

У статті досліджено стан і профілактику вуличної злочинності органами Національної поліції України в сучасних умовах воєнного стану в Україні. Виокремлені науковці, які вивчали дослідження питання злочинності загалом і вуличної злочинності у країні зокрема. Наведені статистичні дані вчинення вуличної злочинності за 9 місяців по Україні з виокремленням статей, за якими найчастіше вчиняються кримінальні правопорушення в публічних місцях. Визначені конкретні профілактичні заходи з боку органів Національної поліції України, спрямовані на гарантування публічної безпеки та порядку в Україні.

Ключові слова: вулична злочинність, Національна поліція України, публічна безпека, публічний порядок, профілактична діяльність.

Постановка проблеми. Вулична злочинність є однією з найгостріших соціально-правових проблем сучасної України. Її особливість полягає у відкритому характері, безпосередній загрозі життю, здоров'ю та майну громадян, а також у здатності породжувати відчуття

страху та небезпеки в суспільстві. Значна частина таких злочинів скоюється в публічних місцях, що негативно впливає на рівень громадської безпеки, довіру населення до правоохоронних органів і загальний соціально-психологічний клімат у державі. Проблема ефективної проти-

дії вуличній злочинності потребує комплексного підходу, який поєднує діяльність Національної поліції України, взаємодію з місцевими органами влади, громадськістю та застосування сучасних технологій у сфері профілактики правопорушень.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання дослідження вуличної злочинності та злочинності в Україні загалом вивчали такі науковці: С.С. Шрамко, А.В. Калініна, Ю.В. Орлов, А.В. Півень, А.С. Негода, В.С. Бабійчук, К.А. Беліков та інші. Однак вказане питання є актуальним і потребує вивчення, аналізу та запровадження відповідних механізмів запобігання та протидії вуличній злочинності, виявлення факторів, що впливають на її розповсюдження та мінімізацію завдяки проведенню на постійній основі профілактичних заходів з боку органів Національної поліції України й органів місцевого самоврядування.

Метою статті є визначення стану та профілактика вуличної злочинності органами Національної поліції України в умовах воєнного стану в Україні.

Виклад основного матеріалу. Питання забезпечення публічного порядку на вулицях нашої держави є наріжним каменем діяльності правоохоронних органів, передусім Національної поліції України.

Гарантування публічної безпеки та порядку чітко регламентовано Законом України «Про Національну поліцію», а саме ст. 23, у якій передбачено:

- здійснення превентивної та профілактичної діяльності, спрямованої на запобігання вчиненню правопорушень;
- виявлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних і адміністративних правопорушень, ужиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення;
- ужиття заходів з метою виявлення кримінальних, адміністративних правопорушень; припинення виявлених кримінальних і адміністративних правопорушень;
- ужиття заходів, спрямованих на усунення загроз життю та здоров'ю фізичних осіб і публічній безпеці, що виникає внаслідок учинення кримінального, адміністративного правопорушення [1].

В умовах воєнного стану в Україні залишається актуальним питання вчинення вуличної злочинності, протидія їй та профілактика. Поняття «вулична злочинність» має не тільки теоретичне, але й практичне значення. Натепер офіційного визначення даного терміна не існує, через що виникає проблема відмежування цього поняття від терміна «злочинність у громадських місцях».

Учені також вкладають різний зміст у визначення поняття «вулиця», або місця вчинення вуличних злочинів. На думку В.В. Василевича, місцями вчинення вуличних злочинів є безлюдні, не досить освітлені райони, що не охороняються, або навпаки – місця масового скупчення людей на ринках, привокзальних майданах, у парках, скверах, поблизу ресторанів і кав'ярень, на зупинках і в салонах міського транспорту [2]. А.В. Півень стверджує, що вулиця – це вільна для доступу, включена в інфраструктуру населеного пункту територія, яка характеризується тимчасовою та просторовою нерівномірністю соціального контролю і переважно анонімністю поведінки [3, с. 30]. К.А. Беліков у своїй дисертації «Кримінологічна характеристика та запобігання вуличній злочинності в Україні» досліджував поняття «вулична злочинність», «вуличний злочин» і запобіжні заходи [4]. А.С. Негода у статті «Вулична злочинність в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження: поняття та заходи протидії» аналізує українську ситуацію, концепти й механізми боротьби [5]. В.С. Бабійчук

у статті «Морально-психологічні ознаки особи вуличного насильницького злочинця» аналізує психологічні та соціальні характеристики особи, яка вчиняє вуличні насильницькі злочини в Україні [6]. О.Л. Тимчук у дослідженні «Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація» розглядає детермінаційні чинники злочинності в Україні, що охоплює також вуличні прояви [7]. М.В. Карчевський у статті «Протидія злочинності в умовах війни: аналіз статистичних даних (2013–2023 рр.)» досліджує кримінологічні аспекти боротьби зі злочинністю, зокрема й вулиць, в умовах воєнного стану в Україні [8].

Питома вага злочинів, скоєних у публічних місцях, залишається значною у структурі кримінальних правопорушень. Найбільш поширеними є крадіжки, грабежі, розбої, хуліганські дії та незаконне поводження зі зброєю. Хоча загальна динаміка злочинності останніми роками демонструє тенденцію до зниження, вулична злочинність має високу латентність і нерівномірно розподілена територіально – її рівень залишається підвищеним у великих містах і прифронтових регіонах.

На рівень вуличної злочинності впливають соціально-економічні фактори (безробіття, низький рівень доходів населення, трудова міграція), недосконалість системи відеоспостереження, недостатня присутність поліцейських патрулів у «критичних» районах, а також обмеженість профілактичних заходів серед молоді. Відповідно до статистичних даних по Україні, упродовж 9 місяців 2025 р. до гарантування публічної безпеки й забезпечення порядку на території держави в середньому на добу залучалось 9,5 тис. поліцейських у складі 4,4 тис. нарядів (піші наряди – 1 тис., автопатрулі – 3,4 тис.).

За 9 місяців 2025 р. на території держави в публічних місцях вчинено 17,4 тис. кримінальних правопорушень, з них у 13,1 тис. (75,1%) особи встановлені.

Водночас упродовж звітнього періоду цього року в публічних місцях на території держави вчинено:

- *умисних вбивств* – 161. Найбільша кількість умисних вбивств учинена у Дніпропетровській області – 82; Тернопільській області – 20; Львівській області – 10;
- *умисних тяжких тілесних ушкоджень* – 184. Найбільша кількість скоєна в м. Києві – 49; у Дніпропетровській області – 42; Львівській і Одеській областях – по 11;
- *крадіжок* – 4,5 тисяч. Найбільша кількість крадіжок учинена у Дніпропетровській області – 1,1 тис.; м. Києві – 1,1 тис.;
- *грабежів* – 764. Найбільша кількість грабежів учинена у Дніпропетровській області – 125; м. Києві – 119;
- *розбоїв* – 86. Найбільша кількість розбоїв учинена у Дніпропетровській області – 16; м. Києві – 14;
- *хуліганств* – 1 тис. Найбільша кількість хуліганств учинена в м. Києві – 173; Харківській області – 124; Дніпропетровській області – 102.

Об'єктивне внесення відомостей про вуличну злочинність, реєстрація злочинів, їх правильна кваліфікація дозволяють бачити реальну картину стану справ у регіоні. Безпеку наших громадян на вулиці забезпечують якісні заходи із забезпечення правопорядку, маневрування нарядами, чіткі знання алгоритмів реагування на повідомлення про вчинення злочину чи правопорушення.

Основні індикатори, на які звертає увагу керівництво НПУ, – відсоток пограбувань і хуліганств у громадських місцях від загальної кількості зареєстрованих. Наприклад, по Одеській області всього з початку року зареєстровано 89 (розкрито 88) грабежів, з них: у громадських місцях 65 (розкрито 65), що становить 73% від

загальної кількості вчинених, у середньому по державі вказаний показник становить 72,5%. Хуліганства – усього з початку року на території області зареєстровано 59 (розкрито 42), з них у громадських місцях 45 (розкрито 33), що становить 76,2% від загальної кількості вчинених, у середньому по державі вказаний показник становить 86,2%.

З метою покращення роботи із протидії вуличній злочинності, належного гарантування публічної безпеки й порядку на вулицях, площах, у парках, скверах, на стадіонах, вокзалах, в аеропортах, морських і річкових портах, інших публічних місцях, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» підрозділами превентивної діяльності Національної поліції України на постійній основі здійснюються:

- аналіз рівня вуличної злочинності на територіях обслуговування, зокрема за видами злочинів, місцем і часом їх скоєння, визначення найбільш криміногенних районів;

- з метою запобігання та розкриття вуличних кримінальних правопорушень по «гарячих слідах», підвищення ефективності діяльності зі встановлення та затримання осіб, причетних до вчинення злочинів, на підставі аналізу оперативної обстановки на вулицях та інших публічних місцях, у разі необхідності, вносяться відповідні зміни до комплексних планів використання сил і засобів поліції, задіяних на охорону публічного порядку й безпеки;

- проводяться на підставі аналізу оперативної обстановки профілактичні заходи в районах з найбільш складною криміногенною обстановкою з метою профілактики та припинення правопорушень, виявлення осіб, які розшуковуються за скоєння кримінальних правопорушень, іншого кримінального елемента;

- забезпечується максимальне залучення до несення служби з гарантування публічної безпеки й порядку особового складу всіх органів і підрозділів поліції;

- визначаються місця скуповування викраденого майна для притягнення до відповідальності осіб, що

його скуповують і перепродають, відповідно до вимог чинного законодавства України;

- із залученням усіх служб, кримінальної поліції та кож, організовується проведення профілактичних заходів з особами, що перебувають на обліку в поліції, з метою запобігання вчиненню ними злочинів і правопорушень;

- здійснюється постійний моніторинг стану забезпечення правопорядку на вулицях і в інших публічних місцях з визначенням проблемних питань організації служби, вивченням думки громадян про роботу органів поліції щодо їх убезпечення та захисту від злочинних посягань;

- щодобове рішення про розстановку нарядів поліції, задіяних на охорону публічного порядку, які ухвалюються на підставі всебічного аналізу оперативної обстановки на території обслуговування за попередню добу (за часом і місцем), а також інформації про чинники, що можуть її ускладнити, з урахуванням заходів дотримання комендантської години й обмежень правового режиму воєнного стану;

- під час проведення цільових інструктажів перед заступанням на службу доводиться до відома працівникам поліції та членам громадських формувань з охорони публічного порядку повна інформація про стан оперативної обстановки в місцях несення служби, на сусідніх маршрутах патрулювання, дані про осіб і транспорт, які перебувають у розшуку тощо.

Висновки. Отже, боротьба з вуличною злочинністю є комплексною проблемою, що потребує системного підходу. Для досягнення стабільного зниження рівня таких злочинів необхідні посилення профілактичної роботи Національної поліції України, удосконалення взаємодії із громадою та досягнення належного рівня публічної безпеки на вулицях українських міст. Водночас ефективність профілактичних заходів потребує посилення: удосконалення матеріально-технічного забезпечення поліції, підвищення професійної підготовки особового складу, розширення використання сучасних інформаційних технологій та підвищення довіри населення до правоохоронців.

Список використаних джерел

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580–VIII. Дата оновлення: 12.09.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (дата звернення: 10.11.2025).
2. Василевич В. В. Вулична злочинність. *Енциклопедія сучасної України*. URL: http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30103 (дата звернення: 09.11.2025).
3. Півень А. В. Кримінологічна характеристика та профілактика вуличної насильницької злочинності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2013. 253 с.
4. Беліков К. А. Кримінологічна характеристика та запобігання вуличній злочинності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Кривий Ріг, 2020. 305 с.
5. Негода А. С. Вулична злочинність в Україні як об'єкт кримінологічного дослідження: поняття та заходи протидії. *Право і суспільство* : науковий журнал. 2021. № 5. С. 264–268. DOI: 10.32842/2078-3736/2021.5.36
6. Бабійчук В. С. Морально-психологічні ознаки особи вуличного насильницького злочинця. *Нове українське право*. 2025. № 4. С. 179–184. DOI: 10.51989/NUL.2025.4.21
7. Тимчук О. Л. Злочинність в Україні: сучасний стан, тенденції, детермінація. URL: <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b8a00103-5b87-434d-b251-802424842673/content> (дата звернення: 08.11.2025).
8. Карчевський М. В. Протидія злочинності в умовах війни: аналіз статистичних даних (2013–2023). *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. 2024. № 2. С. 80–90. DOI: 10.32782/2311-8040/2024-2-12

References

1. Pro Natsionalnu politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 № 580–VIII [On the National Police: Law of Ukraine dated July 2, 2015, № 580–VIII]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text> (accessed November 10, 2025) [in Ukrainian].
2. Vasylevych, V. V. Vulychna zlochynnist. Entsyklopediia suchasnoi Ukrainy. [Street crime. Encyclopedia of Modern Ukraine]. Retrieved from http://esu.com.ua/search_articles.php?id=30103 (accessed November 9, 2025) [in Ukrainian].
3. Piven, A. V. (2013). Kryminolohichna kharakterystyka ta profilaktyka vulychnoi nasylnytskoi zlochynnosti [Criminological characteristics and prevention of violent crime]: dys. ... na zdobuttia naukovooho stupenia kandydata yurydychnykh nauk: 12.00.08. Kyiv, 253 p. [in Ukrainian].

4. Bielikov, K. A. (2020). Kryminolohichna kharakterystyka ta zapobihannia vulychnii zlochynnosti v Ukraini [Criminological characteristics and prevention of street crime in Ukraine]: avtoref. dys. ... k.iu.n.: 12.00.08. Kryvyi Rih, 305 p. [in Ukrainian].

5. Nehoda, A. S. (2021). Vulychna zlochynnist v Ukraini yak ob'ekt kryminolohichnogo doslidzhennia: poniattia ta zakhody protydiv. [Street crime in Ukraine as an object of criminological research: concepts and countermeasures]. *Naukovij zhurnal "Pravo i suspilstvo"*, 5, 264–268. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2021.5.36> [in Ukrainian].

6. Babiichuk, V. S. (2025). Moralno-psykholohichni oznaky osoby vulychnoho nasylnytskoho zlochyntsia [Moral and psychological characteristics of a violent street criminal]. *Nove ukrainske parvo*, 4, 179–184. <https://doi.org/10.51989/NUL.2025.4.21> [in Ukrainian].

7. Tymchuk, O. L. Zlochynnist v Ukraini: suchasnyi stan, tendentsii, determinatsiia [Crime in Ukraine: current situation, trends, determinants]. Retrieved from <https://eir.zp.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b8a00103-5b87-434d-b251-802424842673/content> (accessed November 8, 2025) [in Ukrainian].

8. Karchevskiy, M. V. (2024). Protydiia zlochynnosti v umovakh viiny: analiz statystychnykh danykh (2013–2023) [Countering crime in wartime: analysis of statistical data (2013–2023)]. *Naukovyi visnyk Lvivskoho derzhavnogo universytetu vnurishnykh sprav*, 2, 80–90. <https://doi.org/10.32782/2311-8040/2024-2-12> [in Ukrainian].

Udrenas Galina,

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of Tactical-Special and Special Physical Training

(*Odesa State University of Internal Affairs, Odesa*)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5403-9654>

Musaieva Sultaniie,

PhD in Law,

Precinct Police Officer of the Prevention Sector

of police station No. 3 of the Odessa District Police Department No. 1

(*Main Department of the National Police in the Odesa Region, Odesa*)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-7467-2182>

Uhryn Oleksandr,

Lecturer at the Department of Fire Training

of the Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units of the National Police of Ukraine

(*Odesa State University of Internal Affairs, Odesa*)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-5916-7740>

STATE AND PREVENTION OF STREET CRIME BY THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE

The article examines the state and prevention of street crime by the National Police of Ukraine in the current conditions of martial law in Ukraine, taking into account that the National Police of Ukraine, in accordance with the Law of Ukraine "On the National Police", is responsible for ensuring public safety and order, namely Article 23, which provides for: carrying out preventive and prophylactic activities aimed at preventing the commission of offenses; identifying the causes and conditions that contribute to the commission of criminal and administrative offenses, taking measures within their competence to eliminate them; taking measures to detect criminal and administrative offenses; stopping detected criminal and administrative offenses; taking measures aimed at eliminating threats to the life and health of individuals and public safety arising from the commission of criminal and administrative offenses. Distinguished scholars who have studied and researched crime in general and street crime in particular in the country, such as V.S. Babiychuk, in his article "Moral and Psychological Characteristics of a Violent Street Criminal", analyze the psychological and social characteristics of a person who commits violent street crimes in Ukraine. Statistical data on street crime in Ukraine for the first nine months of the year are provided, with a breakdown of the most common criminal offenses committed in public places, including intentional murder, robbery, theft, intentional grievous bodily harm, assault, and hooliganism. Specific joint operational and preventive measures have been identified by the National Police of Ukraine, aimed at addressing urgent issues of combating crime and ensuring public safety and order in Ukraine, which consists of proper coverage of the specified areas and zones of operational response, including inter-quarterly patrols and rounds of the territory.

Key words: street crime, National Police of Ukraine, public safety, public order, preventive measures.

Надіслано до редколегії 13.11.2025
Рекомендовано до публікації 11.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 351.74:378.147:796:355.233
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-17>

Шостак Ігор Олександрович,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Миронов Юрій Олексійович,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7755-478X>

Лунгу Дмитро Іванович,

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9422-7633>

РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ВИКОНАННЯ ТАКТИКО-ВОГНЕВИХ ЗАВДАНЬ

У статті здійснено комплексний аналіз ролі спеціальної фізичної підготовки у формуванні готовності поліцейських до виконання тактико-вогневих завдань у процесі правоохоронної діяльності. Обґрунтовано, що спеціальна фізична підготовка є системоутворювальним компонентом професійної підготовки поліцейських, який забезпечує ефективність реалізації тактичних рішень та вогневих дій в умовах підвищеного фізичного і психоемоційного навантаження. Розкрито взаємозв'язок спеціальної фізичної, тактичної та вогневої підготовки, визначено вплив розвитку спеціальних фізичних якостей на точність стрільби, стійкість до втоми та здатність діяти у складі підрозділів. Наголошено на доцільності інтегрованого підходу до організації підготовки поліцейських у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання.

Ключові слова: вогнева підготовка, тактична підготовка, спеціальна фізична підготовка, правоохоронна діяльність.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку правоохоронної системи України ми спостерігаємо суттєві ускладнення умов виконання службових завдань

поліцейськими. Зміна характеру злочинності, зростання кількості ситуацій підвищеного ризику, необхідність реагування на загрози в умовах воєнного стану, а також

підвищені суспільні очікування щодо ефективності та професійності діяльності Національної поліції України зумовлюють підвищені вимоги до рівня професійної підготовленості особового складу. Особливе місце у структурі службової діяльності поліцейських посідають тактико-вогнєві завдання, виконання яких пов'язане з безпосередньою загрозою життю і здоров'ю як самих поліцейських, так і інших учасників подій.

Тактико-вогнєві завдання характеризуються високою динамічністю, дефіцитом часу на прийняття рішень, необхідністю дій у складних просторових умовах та під впливом інтенсивних психоемоційних чинників. У таких умовах помилка, зумовлена фізичною втомою, недостатньою координацією рухів або зниженням концентрації уваги, може мати тяжкі наслідки. Водночас практика службової діяльності переконливо свідчить, що навіть за наявності достатнього рівня теоретичних знань, тактичної підготовленості та сформованих навичок володіння вогнепальною зброєю, ефективність виконання тактико-вогнєвих завдань істотно знижується за умов недостатнього рівня спеціальної фізичної підготовки.

Спеціальна фізична підготовка у системі професійної підготовки поліцейських покликана забезпечити адаптацію організму до специфічних фізичних і психофізіологічних навантажень, що виникають під час виконання службових завдань. Йдеться не лише про розвиток загальної витривалості чи сили, а про формування комплексу спеціальних фізичних якостей, безпосередньо пов'язаних із характером правоохоронної діяльності: швидко-силових можливостей, координації рухів, здатності до швидкого відновлення працездатності, стійкості до стресу та втоми.

Особливої актуальності проблема ролі спеціальної фізичної підготовки набуває у контексті виконання тактико-вогнєвих завдань. Фізичне навантаження, що передє або супроводжує застосування вогнепальної зброї, істотно впливає на точність стрільби, стабільність положення тіла, контроль дихання та здатність до адекватної оцінки оперативної обстановки. У зв'язку з цим спеціальна фізична підготовка повинна розглядатися не як допоміжний елемент, а як базова складова формування професійної готовності поліцейських до дій у складних та екстремальних умовах.

Таким чином, незважаючи на усвідомлення важливості спеціальної фізичної підготовки, у практиці підготовки поліцейських нерідко спостерігається її формалізація або відокремлення від тактичної та вогнєвої підготовки. Такий підхід знижує ефективність освітнього процесу та не забезпечує формування цілісної професійної готовності. У зв'язку з цим виникає потреба у науковому обґрунтуванні ролі спеціальної фізичної підготовки у формуванні готовності поліцейських до виконання тактико-вогнєвих завдань та визначенні шляхів її інтеграції з іншими складовими професійної підготовки.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових дослідженнях, присвячених підготовці поліцейських, значна увага приділяється фізичному компоненту. У працях вітчизняних дослідників, зокрема Т. Ю. Круцевич, Г. В. Безверхньої, Л. В. Волкова, Б. М. Шияна, В. М. Платонова, розкрито теоретико-методичні засади фізичної та спеціальної фізичної підготовки, визначено її місце у системі професійної підготовки фахівців, обґрунтовано необхідність прикладної спрямованості фізичних вправ відповідно до специфіки професійної діяльності.

Окремий напрям наукових досліджень присвячено питанням спеціальної фізичної підготовки та професійної готовності працівників правоохоронних органів.

У наукових працях О. В. Бондаренка, Д. О. Грищенка, В. Г. Савченка, О. І. Ярмолюка акцентується увага на ролі фізичної підготовленості як чинника професійної надійності, розвитку спеціальних фізичних якостей та підвищення ефективності службової діяльності поліцейських.

Питання тактичної та вогнєвої підготовки поліцейських знайшли відображення у працях, у яких проаналізовано особливості формування навичок поведінки зі зброєю, прийняття тактичних рішень, дій у складі підрозділів, а також окремі психологічні аспекти застосування вогнепальної зброї в умовах підвищеного ризику. Водночас у більшості зазначених досліджень фізичний компонент розглядається фрагментарно, без достатнього акценту на його інтеграцію з тактичною та вогнєвою підготовкою.

Науковці у галузі теорії і методики фізичного виховання зазначають, що фізична втома є одним із ключових чинників зниження ефективності рухових дій високої точності, що має принципове значення для вогнєвої підготовки. Такі положення простежуються у працях Л. В. Волкова, Т. Ю. Круцевич, В. М. Платонова, які наголошують на необхідності врахування фізичного навантаження під час формування прикладних рухових навичок. Разом із тим питання впливу спеціально спрямованих фізичних навантажень на ефективність виконання саме тактико-вогнєвих завдань поліцейськими потребує подальшого комплексного дослідження.

Аналіз наукових джерел свідчить, що недостатньо дослідженими залишаються організаційно-методичні аспекти інтеграції спеціальної фізичної, тактичної та вогнєвої підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Переважна більшість публікацій зосереджена або на фізичній підготовці як такій, або на окремих елементах професійної діяльності поліцейських, без формування цілісної моделі їхньої професійної готовності до виконання тактико-вогнєвих завдань.

Таким чином, незважаючи на наявність значного масиву наукових праць, проблема ролі спеціальної фізичної підготовки у формуванні готовності поліцейських до виконання тактико-вогнєвих завдань потребує подальшого системного аналізу з урахуванням сучасних умов правоохоронної діяльності та практики підготовки поліцейських.

Метою статті є наукове обґрунтування ролі спеціальної фізичної підготовки у формуванні готовності поліцейських до виконання тактико-вогнєвих завдань та визначення її значення у системі комплексної професійної підготовки поліцейських.

Виклад основного матеріалу. Спеціальна фізична підготовка у системі професійної підготовки поліцейських розглядається як цілеспрямований педагогічний процес, спрямований на формування фізичних якостей, рухових умінь і навичок, що мають безпосереднє прикладне значення для виконання службових завдань. Її зміст і спрямованість зумовлюються специфікою правоохоронної діяльності, яка характеризується нерівномірністю фізичних навантажень, раптовістю виникнення екстремальних ситуацій та необхідністю виконання складних рухових дій у стресових умовах [1, с. 115].

На відміну від загальної фізичної підготовки, спеціальна фізична підготовка має чітко визначений професійний вектор. Вона орієнтована не на абстрактний розвиток фізичних якостей, а на формування здатності поліцейського ефективно діяти у типових і нетипових ситуаціях службової діяльності, зокрема під час виконання тактико-вогнєвих завдань. У цьому контексті спеціальна фізична підготовка виконує системоутво-

ривальну функцію, поєднуючи фізичний, тактичний і психологічний компоненти професійної готовності.

Так, у структурі професійної підготовки поліцейських спеціальна фізична підготовка виступає основою для реалізації інших складових. Високий рівень фізичної підготовленості створює передумови для ефективного засвоєння тактичних прийомів, підвищує якість формування навичок володіння вогнепальною зброєю та забезпечує стійкість до впливу негативних чинників службової діяльності. Водночас недостатній рівень спеціальної фізичної підготовки обмежує можливості поліцейського щодо реалізації набутих знань і вмій у реальних умовах [2, с. 475].

Отже, ми вважаємо, що особливого значення спеціальна фізична підготовка набуває у підготовці поліцейських у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Саме на цьому етапі формуються базові адаптаційні механізми організму, закладаються основи професійної витривалості та психофізичної стійкості. Систематичне використання спеціально підібраних фізичних вправ дозволяє поступово підвищувати функціональні можливості організму та готувати майбутніх поліцейських до дій у складних умовах.

Наступним етапом дослідження нашої проблематики є розгляд психофізіологічних передумов виконання тактико-вогневих завдань.

Так, виконання тактико-вогневих завдань є складним психофізіологічним процесом, який вимагає одночасної мобілізації фізичних, сенсорних і когнітивних ресурсів організму. Поліцейський у таких ситуаціях змушений діяти в умовах підвищеного рівня адреналіну, обмеженого часу та високої відповідальності за наслідки прийнятих рішень. За таких умов фізичний стан безпосередньо впливає на ефективність психічних процесів, зокрема уваги, пам'яті, швидкості реакції та здатності до адекватної оцінки обстановки [3, с. 84].

Наукові дослідження свідчать, що фізична втома призводить до зниження точності рухів, порушення координації та збільшення часу реакції. Для вогневої діяльності це має критичне значення, оскільки точність стрільби залежить від стабільності положення тіла, контролю дихання та здатності зберігати концентрацію уваги. У свою чергу, спеціальна фізична підготовка сприяє формуванню стійких адаптаційних механізмів, які дозволяють зменшити негативний вплив фізичного навантаження на психофізіологічний стан поліцейського.

Таким чином, під час виконання тактико-вогневих завдань поліцейський часто поєднує інтенсивні рухові дії (біг, подолання перешкод, силові прийоми) з необхідністю негайного застосування вогнепальної зброї. Така зміна режимів діяльності потребує високого рівня спеціальної витривалості та здатності до швидкого відновлення функціонального стану. Саме ці якості формуються в процесі спеціальної фізичної підготовки, орієнтованої на імітацію реальних умов службової діяльності.

Наступним етапом дослідження є розгляд питання впливу фізичного навантаження на ефективність стрільби.

Так, ефективність стрільби є одним із ключових показників готовності поліцейських до виконання тактико-вогневих завдань. Практика службової діяльності переконливо свідчить, що стрільба в умовах фізичного спокою суттєво відрізняється від стрільби після інтенсивного фізичного навантаження. Підвищення частоти серцевих скорочень, порушення ритму дихання та загальна втома негативно впливають на стабільність положення тіла та точність прицілювання [4, с. 586].

У цьому контексті спеціальна фізична підготовка повинна бути спрямована на формування здатності виконувати вогневі дії в умовах фізичного стомлення. Використання вправ, що поєднують фізичне навантаження з елементами стрільби, дозволяє адаптувати організм до таких умов і сформувати стійкі навички контролю рухів та дихання. Це, у свою чергу, підвищує ймовірність успішного виконання тактико-вогневих завдань у реальних ситуаціях.

Отже, систематичне поєднання спеціальних фізичних вправ із вогневою підготовкою сприяє формуванню автоматизованих рухових дій, які зберігають ефективність навіть за умов значного фізичного та психоемоційного навантаження. Таким чином, спеціальна фізична підготовка виступає чинником, що забезпечує стабільність вогневих навичок поліцейських у складних умовах.

У розрізі проблематики нашого дослідження хочемо виокремити спеціальну фізичну підготовку як чинник стійкості до стресу та втоми.

Однією з ключових характеристик професійної готовності поліцейських є стійкість до стресу та здатність ефективно діяти в умовах тривалого або повторюваного навантаження. Стресові фактори, притаманні правоохоронній діяльності, зокрема небезпека для життя, відповідальність за безпеку інших осіб та невизначеність ситуації, суттєво впливають на психофізичний стан поліцейських.

Спеціальна фізична підготовка відіграє важливу роль у формуванні стресостійкості, оскільки систематичне виконання фізичних вправ у складних умовах сприяє адаптації нервової системи до впливу екстремальних чинників. Фізично підготовлений поліцейський здатний довше зберігати працездатність, швидше відновлюватися після навантаження та приймати більш зважені рішення у критичних ситуаціях [3, с. 85].

Окрім того, спеціальна фізична підготовка формує у поліцейських упевненість у власних фізичних можливостях, що позитивно впливає на психологічний стан і знижує рівень тривожності під час виконання тактико-вогневих завдань. Це має особливе значення в умовах службових ситуацій, де психологічна нестабільність може призвести до помилкових дій.

Продовжуючи виклад основного матеріалу статті, ми зупиняємось на обговоренні інтеграції спеціальної фізичної, тактичної та вогневої підготовки у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання.

Ефективність підготовки поліцейських значною мірою залежить від рівня інтеграції спеціальної фізичної, тактичної та вогневої підготовки. Відокремлене викладання цих дисциплін не забезпечує формування цілісної професійної готовності, оскільки реальні службові завдання вимагають одночасного використання фізичних, тактичних і вогневих навичок [5, с. 279].

У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання доцільним є впровадження комплексних занять, у межах яких спеціальна фізична підготовка виступає основою для реалізації тактичних і вогневих дій. Такий підхід дозволяє максимально наблизити навчальний процес до реальних умов правоохоронної діяльності та підвищити прикладну спрямованість підготовки [6, с. 85].

Інтегрований підхід до підготовки поліцейських сприяє формуванню стійких професійних компетентностей, забезпечує узгодженість дій у складі підрозділів та підвищує загальний рівень готовності до виконання тактико-вогневих завдань. У цьому контексті спеціальна фізична підготовка повинна розглядатися як фундаментальна складова системи професійної підготовки поліцейських.

Висновки. Проведений аналіз дозволяє дійти висновку, що спеціальна фізична підготовка є одним із ключових чинників формування готовності поліцейських до виконання тактико-вогневих завдань у сучасних умовах правоохоронної діяльності. Вона не має допоміжного або факультативного характеру, а виступає базовою складовою системи професійної підготовки, яка забезпечує ефективну реалізацію тактичних рішень та вогневих дій в умовах підвищеного фізичного і психоемоційного навантаження.

Установлено, що рівень спеціальної фізичної підготовленості безпосередньо впливає на точність стрільби, швидкість і координацію рухів, здатність до збереження стабільності положення тіла та контролю дихання під час виконання вогневих дій. Фізична втома, що виникає внаслідок інтенсивних рухових дій, за відсутності належної адаптації організму, суттєво знижує ефективність тактико-вогневих завдань і підвищує ризик виникнення помилок у критичних ситуаціях. У цьому контексті спеціальна фізична підготовка забезпечує формування стійких адаптаційних механізмів, які дозволяють поліцейським зберігати працездатність та точність дій навіть за умов значного навантаження.

Доведено, що спеціальна фізична підготовка виконує важливу психофізіологічну функцію, сприяючи підвищенню стресостійкості та зниженню негативного впливу екстремальних чинників правоохоронної діяльності. Систематичні фізичні навантаження прикладної спрямованості формують здатність до швидкого відновлення функціонального стану, підтримання концентрації уваги та прийняття виважених рішень у ситуаціях підвищеної небезпеки. Це особливо важливо під час виконання так-

тико-вогневих завдань, коли психоемоційна нестабільність може мати критичні наслідки.

Важливим результатом дослідження є обґрунтування необхідності інтеграції спеціальної фізичної, тактичної та вогневої підготовки у єдину систему професійної підготовки поліцейських. Відокремлене формування фізичних, тактичних і вогневих навичок не забезпечує належного рівня готовності до виконання службових завдань, оскільки реальні умови правоохоронної діяльності вимагають їх одночасного і узгодженого застосування. Інтегрований підхід дозволяє сформувати цілісну модель професійної готовності, орієнтовану на реальні умови виконання тактико-вогневих завдань.

Особливе значення інтеграція спеціальної фізичної, тактичної та вогневої підготовки має у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Саме на етапі професійної підготовки майбутніх поліцейських доцільно закладати основу їхньої психофізичної стійкості, професійної витривалості та здатності діяти ефективно у складі підрозділів. Удосконалення навчальних програм шляхом впровадження комплексних занять, що поєднують фізичні навантаження з тактичними і вогневими діями, сприятиме підвищенню прикладної спрямованості підготовки та якості освітнього процесу.

Отже, спеціальна фізична підготовка повинна розглядатися як фундаментальна складова формування готовності поліцейських до виконання тактико-вогневих завдань. Перспективними напрямками подальших наукових досліджень є розробка та наукове обґрунтування інтегрованих методик спеціальної фізичної підготовки з урахуванням сучасних викликів правоохоронної діяльності, а також оцінка їх ефективності у процесі професійної підготовки поліцейських.

Список використаних джерел

1. Бондаренко В. В., Рєшко С. М., Дідківський В. А. та ін. Спеціальна фізична підготовка : навч. посіб. / за заг. ред. В. Черня, Р. Сербина. Київ : Національна академія внутрішніх справ, 2021. С. 112–118. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/19788>
2. Гіденко Є. С. Підготовка працівників поліції в тактично-складовій діяльності при екстремальних ситуаціях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 474–477. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/108>
3. Гіренко С. П., Голубничий М. В., Тулінов В. С., Коваленко В. Л., Пашенко В. М., Стасенко О. А., Олексієнко С. В., Хацаюк О. О. Психофізична готовність майбутніх офіцерів-правоохоронців до службово-бойової (оперативної) діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15. 2023. Вип. 2(160). С. 84–85. DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).17
4. Явтушенко В.О., Корчагін М.В., Козлов Д.М., Мороховський М.Л., Коплік О.М., Холодняк М.Ю. Вплив фізичної, психологічної та тактичної підготовки стрільця на ефективність стрільби зі стрілецької зброї. *Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research: Proceeding of 8th International Scientific and Practical Conference*. Orleans, France, 19-20 November 2023. Orleans, 2023. С. 580–595. DOI <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.11.2023.060>
5. Глян Т. Д., Зеленський Є. С. Принципи та методика проведення занять з вогневої підготовки для працівників поліції, які несуть службу на деокупованих територіях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2024. Вип. 85. Ч. 2. С. 276–281. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.40>
6. Карпенко О. М., Корольов А. В., Чернолуцький Д. В. Тактико-спеціальна підготовка поліцейських до використання підручних засобів. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 2(14). С. 84–89. DOI: <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-15>

References

1. Bondarenko, V. V., Reshko, S. M., Didkivskiy, V. A., et al. (2021). Spetsialna fizychna pidhotovka [Special physical training]. V. Cherniei, R. Serbyn (Eds.). Kyiv: National Academy of Internal Affairs. P. 112–118. URL: <https://elar.navs.edu.ua/jspui/handle/123456789/19788> [in Ukrainian].
2. Hidenko, Ye. S. (2022). Pidhotovka pratsivnykiv politsii v taktychno-skladovii diialnosti pry ekstremalnykh sytuatsiiakh [Training of police officers in tactical activity under extreme situations]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, № 8, pp. 474–477. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/108> [in Ukrainian].
3. Hirenko, S. P., Holubnychy, M. V., Tulinov, V. S., Kovalenko, V. L., Pashchenko, V. M., Stasenko, O. A., Oleksienko, S. V., Khatsaiuk, O. O. (2023). Psykhofizychna hotovnist maibutnikh ofitseriv-pravookhorontsiv do sluzhbovo-boiovoi (operatyvnoi) diialnosti [Psychophysical readiness of future law enforcement officers for service and combat (operational) activity]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Series 15, Issue 2(160), pp. 84–85. DOI 10.31392/NPU-nc.series15.2023.02(160).17 [in Ukrainian].

4. Yavtushenko, V.O., Korchahin, M.V., Kozlov, D.M., Morokhovskiy, M.L., Koplik, O.M., Kholodniak, M.Yu. (2023) Vplyv fizychnoi, psykholohichnoi ta taktychnoi pidhotovky striltsia na efektyvnist strilby zi striletskoi zbroi [The influence of physical, psychological, and tactical training of a shooter on the effectiveness of shooting with small arms]. *Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research: Proceeding of 8th International Scientific and Practical Conference*. Orleans, France, 19-20 November 2023. Orleans. S. 580–595. DOI <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.11.2023.060> [in Ukrainian].

5. Hlian, T.D., Zelenskyi, Ye.S. (2024) Pryntsypy ta metodyka provedennia zaniat z vohnevoi pidhotovky dlia pratsivnykiv politsii, yaki nesut sluzhbu na deokupovanykh terytoriiakh [Principles and methods of conducting firearms training for police officers serving in de-occupied territories]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*. Vyp. 85. Ch. 2. S. 276-281. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.40> [in Ukrainian].

6. Karpenko, O.M., Korolov, A.V., Chernolutskiy, D.V. (2025) Taktyko-spetsialna pidhotovka politseiskykh do vykorystannia pidruchnykh zasobiv [Tactical and special training of police officers in the use of improvised means]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*. № 2(14). S. 84–89. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-15> [in Ukrainian].

Shostak Ihor,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Mironov Yurii,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7755-478X>

Lungu Dmytro,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0000-9422-7633>

THE ROLE OF SPECIAL PHYSICAL TRAINING IN FORMING THE READINESS OF POLICE OFFICERS TO PERFORM TACTICAL AND FIRE TASKS

The article provides a comprehensive analysis of the role of special physical training in shaping the professional readiness of police officers to perform tactical and fire tasks in the course of law enforcement activities. It is substantiated that special physical training is not an auxiliary, but a system-forming component of professional training, which ensures the effective implementation of tactical decisions and the lawful and safe use of firearms under conditions of increased physical load, time deficit, and psycho-emotional stress.

The study emphasizes that real service situations faced by police officers are characterized by dynamic changes in the operational environment, high levels of physical exertion, and the need to make prompt and responsible decisions. Under such conditions, the effectiveness of tactical actions and fire engagement largely depends on the level of development of special physical qualities, including strength endurance, coordination, speed of reaction, and resistance to fatigue. The interrelationship between special physical, tactical, and fire training is revealed, demonstrating that insufficient physical preparedness significantly reduces the practical value of tactical knowledge and shooting skills acquired in standard training conditions.

Particular attention is paid to the influence of physical fatigue on psychophysiological processes, such as attention, accuracy of movements, emotional stability, and decision-making quality. It is determined that systematic special physical training contributes to the formation of stress resistance, enhances control over motor actions during firearm use, and increases the reliability of professional behavior in extreme situations. The article also highlights the importance of developing unit-level interaction skills, as coordinated actions within tactical groups require a high level of physical readiness and functional stability.

The feasibility of implementing an integrated approach to police training in higher education institutions with specific training conditions is substantiated. This approach involves combining special physical, tactical, and fire training within unified training scenarios that simulate real combat situations. It is concluded that the integration of these components creates prerequisites for forming a professionally reliable police officer capable of acting effectively, lawfully, and safely in modern law enforcement challenges.

Key words: fire training, tactical training, special physical training, law enforcement activities.

Надіслано до редколегії 27.11.202
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

УДК 343.3/.7

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-18>

Авраменко Олексій Володимирович,

кандидат юридичних наук, професор,

професор кафедри кримінального права та кримінології

(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6572-3627>

Гирич Олександр Сергійович,

аспірант кафедри кримінального права і кримінології факультету № 1

(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9032-6057>

ПОНЯТТЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)

Енергетична безпека країни є одним із найважливіших аспектів економіки та тісно пов'язана з її функціонуванням. Досягнення енергетичної безпеки є одним із ключових викликів, що постав нині як перед Україною, так і перед іншими державами. У зв'язку із цим видається доцільним проаналізувати понятійний апарат явища енергетичної безпеки, скориставшись досвідом іноземної держави (Республіка Польща). Встановлення чіткого та вичерпного складу елементів, що формують поняття «енергетична безпека», сприятиме не лише виявленню та групуванню приписів кримінального права, що здійснюють охорону у сфері енергетичної безпеки, а й удосконаленню їхнього змісту.

Ключові слова: енергетична безпека, іноземний досвід, кримінальне правопорушення, ознака, поняття.

Постановка проблеми. Гарантування належного рівня безпеки було головним завданням соціуму від появи людства. Перші серйозні роздуми про безпеку як необхідну умову існування громадськості, спроби створення її належної системи та моделі датуються ще античними часами. Платон, Сократ, Арістотель та інші грецькі філософи, що представляли широко визначену та зрозумілу еллінську культуру, мали особливий вплив на формування основоположників науки про безпеку. Філософи робили особливий акцент на повазі до етичних, моральних і правових норм як своєрідного щита,

що захищає окремих осіб і громаду загалом від небезпек внутрішніх конфліктів, а також конфліктів, що виникають унаслідок дій третіх сторін.

У Стародавньому Римі сучасне слово «безпека» було синонімом слова “securitas”, що походить від “sine cura”, що означає «без турботи». Останнє пов'язане з такими словами, як «опіка», «контроль», «нагляд». Інакше кажучи, піклуватися про когось суб'єктивно або про щось об'єктивно означає здійснювати контроль [1, с. 60]. У той час міркування безпеки охоплювали питання, пов'язані здебільшого з перебігом війни та миру. Відо-

мий оратор і філософ Цицерон писав про сутність миру, насильства та жорстокості, що є наслідками війни. Він виступав за досягнення стану безпеки шляхом ухвалення мирних рішень, заснованих на дотриманні усталених правил поведінки, отже, на компромісі та консенсусі.

З розвитком науки та техніки проблеми, пов'язані з гарантуванням безпеки, стосувалися вже не лише воєнних питань (хоча це залишається найважливішим визначальним фактором її рівня і в наш час), але також економічних, екологічних, енергетичних, міграційних, соціальних, культурних та інших питань. Безсумнівно, суть будь-якого з різновидів безпеки, передусім енергетичної безпеки, може досліджуватися представниками різних наук: гуманітарних, природничих, технічних, суспільних та інших. Однак предметом наукової роботи передбачено розгляд енергетичної безпеки з погляду юридичних наук. Тобто форми закріплення змісту поняття в нормативно-правових документах, а також позиція вчених щодо цього питання.

Така необхідність зумовлена реаліями сьогодення, коли негативні наслідки збройного вторгнення Росії в Україну не лише відчутні на території держави, де ведуться воєнні дії, а призводять до настання небезпечних ризиків глобального масштабу. Професор Гарвардського університету Меган О'Салліван зазначала, що сучасний світ є свідком найгіршої енергетичної кризи з 1970-х рр. [2, с. 74]. Дослідники енергетичної сфери підтримують думку вченої та застерігають, що наявний стан речей є лише початковою стадією енергетичної кризи, яка триватиме багато років і охопить не лише нафторесурси, а й такі джерела енергії, як газ і електрика.

Енергетична безпека є однією з головних сфер інтересів у політиці державної безпеки та суттєво впливає на вектор діяльності держави щодо міжнародного співробітництва. Після повномасштабного вторгнення така робота зосереджена на допомозі Європейського Союзу у збереженні стійкості вітчизняної енергосистеми, інтеграції з європейськими мережами та відбудові зруйнованих об'єктів критичної інфраструктури, зокрема й через фінансову підтримку, участь у європейських альянсах, координацію ядерної безпеки, а також співпрацю в рамках європейських ініціатив з газопостачання та відновлюваної енергетики.

Важливим аспектом у міжнародному співробітництві є запозичення кращого іноземного досвіду. Особливої уваги потребує понятійний апарат, коли партнери, що вирішують спільну проблему, володіли б однаковою термінологією. У результаті дослідження явища енергетичної безпеки держави видається можливим говорити про багатогранність сфер забезпечення її відповідного рівня захисту. Однією з таких галузей є кримінальне право, де законодавець шляхом закріплення складу кримінального правопорушення визначив точну модель протиправного діяння. Незважаючи на те, що Кримінальний кодекс (далі – КК) України не містить ані визначення енергетичної безпеки держави, ані окремої статті, яка передбачала б кримінальну відповідальність за суспільно небезпечне діяння в окресленій сфері, осягненням змісту й форми явища вдається також віднайти кримінально-правові засоби охорони енергетичної галузі на рівні національної безпеки. Окресленому завданню сприятиме дослідження іноземного досвіду, у частині спроби законодавця і представників наукового світу виокремити необхідні складники, що формують визначення поняття «енергетична безпека держави». За основу дослідження взято приписи законодавства Республіки Польща та наукові твердження польських учених.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблема енергетичної безпеки є категорією багатогранною, що потребує проведення комплексного дослідження з використанням широкого інструментарію різних галузей. Незважаючи на деякі спільні ознаки, явище енергетичної безпеки розглядається польськими вченими в різних контекстах, як-от: компонент зовнішньої, внутрішньої, наднаціональної (глобальної), національної (внутрішньої), регіональної, державної, економічної (особливо в контексті сировини) і екологічної безпеки (З. Лах, Р. Роса, М. Ліпінська-Жешутек, М. Кубяк); як елемент політики сталого розвитку (Й. Мачевські, О. Новачик); у політичній, правовій, соціологічній, психологічній, суб'єктивній і об'єктивній перспективах (К. Сохацка, Й. Браун); як стан або процес (В. Боярські); як цінність, суб'єктивний (залежний від індивідуального сприйняття) і об'єктивний (фактичний) вимір (В. Ліс); критерій оцінювання стану чи рівня (Й. Чежевські) тощо. Водночас, попри низку положень у працях зазначених учених і закріплених у нормах права приписів, залишаються не вирішеними або дискусійними окремі питання. Зокрема йдеться про встановлення вичерпного переліку ознак і єдиного поняття енергетичної безпеки держави в доктрині кримінального права. Чітке та повне зазначення дефініції (означення) явища сприяє розкриттю його сутності через найістотніші ознаки, що притаманні суто досліджуваній категорії. Це є необхідною умовою виокремлення групи кримінально-правових засобів, що здійснюють охорону суспільних відносин у сфері енергетичної безпеки держави.

Метою статті є виявлення та групування ознак, а також поняття енергетичної безпеки держави, що закріплені в нормах чинного законодавства Республіки Польща та наукових працях польських учених.

Виклад основного матеріалу. Загалом науковці, які досліджують явище безпеки, визначають цю категорію у трьох вимірах:

1. Загальному вимірі. Охоплює державу як предмет аналізу та здійснює пошук відповіді на питання, чи є держава, як суб'єкт міжнародних відносин, безпечною, якщо так, то на якому рівні.

2. Локальному вимірі. Стосується конкретної спільноти (хоча дослідження можна проводити й у більшій кількості груп, з метою розроблення більш загальних висновків). У такому разі визначення рівня безпеки окремої локальної групи також є важливим завданням аналізу загальної спільноти.

3. Індивідуальному вимірі. Фундаментальний елемент дотримання прав людини. У такому разі вона часто має суб'єктивний характер і підлягає оцінним судженням. Реалізується за допомогою широкого спектра інструментів здійснення соціальних досліджень (опитування, анкетування, інтерв'ю тощо) [3, с. 34].

Відповідно до мети дослідження варто сконцентрувати увагу саме на державному рівні, адже встановлення стану таких масштабів дає можливість стверджувати чи спростовувати надійність окремої держави як суб'єкта міжнародних відносин. Окрім того, формування уявлення безпеки на державному рівні вимагає проведення аналізу всіх сфер життєздатності країни на предмет виявлення ризиків, негативний вплив яких відчутний для всього суспільства. Ідеться про існування небезпечних факторів у таких галузях, як військова, енергетична, економічна, культурна, політична, соціальна тощо. У сучасних реаліях зазначені сфери часто переплітаються, що створює нові виклики для правостворювальних і правозастосовних органів.

Під час спроб формування змісту явища безпеки, розроблення понятійного апарату, ознак та її класифікації варто також звернутися до низки поглядів, які визначають безпеку та характеризують її сутність. Ідеться про такі підходи:

1. Формально-правовий – аналіз впливу правових норм на формування всіх різновидів безпеки.

2. Історико-правовий – дослідження історичних подій та їхнього впливу на сучасні події.

3. Поведінковий – близький до психології, зосереджений на суб'єктивному сприйнятті індивідом рівня безпеки.

4. Функціональний – зосереджений на аналізі здатності влади задовольняти потреби суспільства та на структурній функціональності влади.

5. Раціональний – визначається як мистецтво виживання, під час дослідження якого використовуються елементи природничих наук.

6. Соціально-системний – ґрунтується на фундаментальних цінностях, як-от сім'я, суспільство, мова, свідомість, ідентичність. Близький до соціологічних наук.

7. Постповедінковий – аналіз діяльності установ з погляду їхньої здатності забезпечувати належний рівень життя [4, с. 99].

Окреслене дослідження спрямоване на вирішення проблемних питань з використанням формально-правового та функціонального підходів, адже наявність викликів диктує вимогу вчасного реагування та належної протидії їхнім негативним наслідкам. Важливим залишається визначення кола тих інституцій, що відповідальні за формування умов існування стану безпеки. Гарантування належного рівня безпеки можливе шляхом упровадження норм, з одночасним контролем і наглядом за їх дотриманням, а також захистом суспільних відносин у разі порушень нормативно-правових приписів. Перше й друге досягається застосуванням кримінально-правових засобів охорони інтересів держави та суспільства.

Підсумовуючи аналіз явища безпеки, уважаємо доцільним надати уніфіковане визначення, яке об'єднувало би всі сфери життєздатності держави. Видається, найбільш вдало із цим завданням упорався Лешек Коженьовський, який охарактеризував безпеку як об'єктивний стан суб'єкта, що полягає у відсутності загрози та переживання можливості її настання [5, с. 76]. Це визначення набуває особливого значення, оскільки воно об'єднує два рівні відчуття особи. З одного боку, це вказує на фактичний стан справ, а з іншого – на суб'єктивні відчуття, які визначаються як загроза порушення такого стану наявних справ у майбутньому (його погіршення або тотального руйнування загалом).

Після визначення з понятійним апаратом явища «безпеки» та з урахуванням предмета дослідження вважаємо доцільним окреслити один із її складників, а саме «енергетичну безпеку». Одразу варто зазначити, що вона належить до категорії не індивідуальних, а суспільних благ. Останні визначаються як цінності, що приносять користь усьому суспільству та громадськості. Споживання цих благ має егалітарний характер (суспільство, в якому всі члени мають рівні права, доступ до ресурсів і можливостей). Тобто використання однією особою енергетичних благ не обмежує доступ до них для іншого охочого. Варто наголосити, що гарантування енергетичної безпеки, як частини національної безпеки загалом, є обов'язком органів державної влади, які для досягнення цієї мети уповноважені використовувати широкий арсенал методів і засобів. Вони також можуть делегувати деякі обов'язки приватному сектору, однак за умови, що

це не звільняє державу від відповідальності за належне функціонування енергетичного сектору [3, с. 24].

У дослідженні понятійного апарату будь-якого явища доцільно звернутися до законодавчих приписів, адже нормативне закріплення визначення передбачає його попередній аналіз і узгодження вживання термінів з іншими правовими категоріями. Закон Республіки Польща «Про енергетику» визначає енергетичну безпеку як стан економіки, який дозволяє задовольняти перспективний попит споживачів на паливо й енергію технічно й економічно обґрунтованим чином [6]. Одразу необхідно наголосити, що розмаїття поглядів і тверджень притаманно не лише науковій думці. Правовій системі також властиво надавати декілька визначень одному явищу, що надалі створює труднощі у виборі поняття, яке б найбільш повно відповідало потребам. Не є винятком і визначення категорії «енергетична безпека», адже в «Енергетичній стратегії Польщі до 2030 р.» також закріплено поняття досліджуваного явища, яке характеризується як стан економіки, який дозволяє задовольняти поточний і перспективний попит споживачів на паливо й енергію технічно й економічно обґрунтованим чином, з збереженням водночас дотримання вимоги охорони навколишнього середовища [7]. Тобто залишається невизначеним те, чи є ознака «зберігання дотримання вимог охорони навколишнього середовища» необхідною та обов'язковою для встановлення рівня енергетичної безпеки.

У відповіді на поставлене питання варто визначити, які ж загалом компоненти входять до складу енергетичної безпеки. В. Боярські виділив такі три моделі, як:

1. Енергетична безпека для клієнта – створення можливостей для окремого суб'єкта з урахуванням ціни, тривалості та необхідної кількості джерел енергії.

2. Енергетична безпека для виробничого споживача – здатність задовольняти попит на енергію для окремих виробничих споживачів з урахуванням витрат на закупівлю, які не можуть суттєво вплинути на вартість виробленої продукції.

3. Енергетична безпека держави та регіону – сукупність енергетичної безпеки всіх клієнтів споживання з урахуванням періоду тривалості використання [7, с. 54].

Спостерігається тенденція визначення компонентів енергетичної безпеки шляхом зазначення безпеки споживачів джерел енергії, від фізичної особи до держави загалом. Тобто йдеться про стан безпеки інтересів від окремого суб'єкта до загальнодержавного значення.

Після ознайомлення з ознаками й обсягом явища енергетичної безпеки, що визначені змістом правових приписів, видається доцільним зазначити також позиції науковців стосовно цього питання. Наприклад, Й. Браун визначає енергетичну безпеку як стан економіки, що дозволяє задовольняти поточний і майбутній попит споживачів на паливо й енергію технічно економічно обґрунтованим чином [9, с. 14]. К. Сохацка розуміє енергетичну безпеку як забезпечення стабільного постачання палива й енергії на рівні, що гарантує задоволення потреб вітчизняних енергетичних ресурсів, шляхом диверсифікації джерел і напрямків поставок сирової нафти, рідкого та газоподібного палива [10, с. 31]. Попри те, що друге визначення є більш розгорнутим, автор, деталізуючи ресурси, обмежився лише зазначенням сирової нафти та рідкого або газоподібного палива. Такий перелік видається неповним щодо джерел енергії та ще й позбавлений ознаки логічного ряду.

Інші автори наголошують, що у визначенні енергетичної безпеки необхідно звертати увагу не лише на диверсифікації джерел постачання енергоносіїв, але й на

гарантування безпеки їх постачання. Таке постачання має відбуватися за ціною, прийнятною для суспільства й економіки держави, з оптимальним використанням вітчизняних енергетичних ресурсів [4, с. 171].

У результаті проведеного аналізу вищенаведених визначень енергетичної безпеки варто наголосити, незважаючи на розвиток концепції енергетичної безпеки, окремі її елементи залишилися незмінними. Ідеться про такі категорії, як «стабільність економіки», «джерела енергії», «задоволення попиту споживачів», «надійність постачання енергоресурсів». Попри це, з технологічним розвитком і прогресом глобалізації значно розширився і обсяг забезпечення енергії з погляду як виду джерела, так і способу його доставки. Тому не дивує включення в сучасні визначення та моделі енергетичної безпеки як польськими, так і вітчизняними вченими нових додаткових ознак і елементів. Наприклад, питання захисту навколишнього середовища, на вирішення якого все прискіпливіше звертають увагу фахівці під час видобутку та транспортування ресурсів енергії. Незмінно важливим завданням залишається технологічний захист процесу поводження з енергією від небажаних екологічних загроз. Історичний досвід засвідчує нерозривність безпосереднього впливу рівня енергетичної безпеки на довкілля (наприклад, аварії на атомних електростанціях у Чорнобилі та Фукусімі).

Отже, енергетична безпека країни тісно пов'язана з її здатністю забезпечувати стабільні постачання енергетичних ресурсів, а також електроенергії та тепла, достатніх для обслуговування як індивідуальних (населення), так і інституційних (виробництво) споживачів. Енергетична безпека безпосередньо впливає не лише на екологічну безпеку, а й на військову/обороноздатну також. Такі міркування випливають із необхідності безперервної енергетичної підтримки виробництва озброєння та ведення бойових дій. Зрештою, енергетична безпека також є ключовим елементом економічної безпеки, оскільки без гарантії її стабільності та безперервності більшість сфер життєздатності держави зазнають негативних наслідків.

У результаті проведення аналізу позицій польських учених, а також законодавчо закріплених дефініцій енергетичної безпеки як окремої частини цілого, а саме національної безпеки, її ознак, видається можливим виділити декілька фундаментальних елементів, рівень забезпечення яких визначає стан енергетичної безпеки загалом. Тобто віднайти ті елементи, наявність яких формує стан енергетичної безпеки, отже, які в науці кримінального права можуть сприйматися як об'єкти конкретного кримінального правопорушення. Для цього варто скористатися дослідженням В. Ліса, який згрупував усі можливі форми загроз в енергетичній сфері та виділив такі складники:

1. Обсяг енергетичних ресурсів, що винятково перебувають у розпорядженні держави.
2. Диверсифікація напрямків постачання.
3. Місткість паливних сховищ.
4. Функціональність наявної інфраструктури постачання.
5. Відповідність екологічним стандартам.
6. Розвиток відновлюваних джерел енергії.
7. Стабільність економічної системи країни.
8. Стабільність зовнішніх постачальників [11, с. 15].

З огляду на зазначене цікавим видається факт, що під час визначення елементів енергетичної безпеки автор здійснював дослідження щодо енергетичного шантажу як засобу формування закордонної політики Росії, її вплив на енергетичну безпеку колишніх держав Радянського Союзу. Хоча аналіз проведено ще на початку

XXI ст., однак правдивість його результатів підтверджуються умовами сьогодення. Яскравим прикладом є збройна агресія окупанта проти України, коли ціллю ворога визначено не лише стратегічні воєнні об'єкти, а й критичну інфраструктуру. Енергетичний сектор у руйнівних намірах ворога має ключове значення.

Із зазначених автором складників енергетичної безпеки держави РФ не залишила жодного поза своїм злочинним інтересом. Серед найбільш масових за масштабами руйнувань варто вказати:

1. *Відповідність екологічним стандартам* – знищення греблі Каховської гідроелектростанції (Каховська катастрофа) – воєнний злочин і потенційно акт екоциду. Окупація Чорнобильської АЕС, що підвищило ризик радіоактивного забруднення через переміщення ґрунту, а також потенційні пошкодження укриттів і сховищ.

2. *Обсяг енергетичних ресурсів, що перебувають суто в розпорядженні держави* – російські окупанти публічно визначили занепад галузі вугільної промисловості регіону Донбасу. Окрім того, цілеспрямовані атаки ворога знищили приблизно 60% українських газовидобувних потужностей, що призвело до критичних пошкоджень свердловин, компресорних станцій та переробних систем.

3. *Місткість паливних сховищ* – постійні атаки на інфраструктуру підземних нафтогазових сховищ.

4. *Розвиток відновлюваних джерел енергії* – унаслідок атак на об'єкти енергетики Україна втратила приблизно 9 гігаватів генеруючих потужностей, що призводить до масових відключень та виведення з експлуатації сонячних і вітрових станцій.

5. *Стабільність економічної системи країни* – втрати української економіки внаслідок війни є колосальними, сягають понад 60 млрд американських доларів прямих і непрямих збитків енергетичного сектору.

Висновки. Енергетична безпека країни не лише визначає якість життя її громадян, але й відображає її спроможність до відстоювання власної незалежності на міжнародній арені. У XXI ст. боротьба України за власний суверенітет і територіальну цілісність є тому наглядним підтвердженням. Як засвідчують реалії сьогодення, енергетична безпека стосується кожної сфери національної безпеки (оборонної, політичної, екологічної, соціальної, економічної тощо), сприяє забезпеченню їх безперебійної роботи. Загрози енергетичній безпеці негативно не лише впливають на її розвиток, а порушують нормальне функціонування кожного без винятку сектору життєздатності суспільства. Держава використовує широкий спектр засобів щодо захисту й утримання належного рівня енергетичної безпеки як одного зі складників національної. Серед таких засобів визначальну роль відіграють кримінально-правові норми, які закріплюють склад кримінального правопорушення та надають можливість застосувати до винної особи найсуворіший вид державного примусу – покарання.

Проведене дослідження, шляхом аналізу досвіду Республіки Польща, надало можливість не лише досягнути суті явища енергетичної безпеки, а й виявити способи закріплення його змісту (поняття) як у правовій системі, так і у правничій літературі. Встановлені ознаки енергетичної безпеки й елементи її забезпечення мають свій відповідник як об'єкти посягання в окремих складах кримінальних правопорушень, закріплених у КК України. Це сприятиме під час здійснення наступних досліджень виявленню та групуванню саме тих кримінально-правових приписів, що передбачають відповідальність за суспільно небезпечне діяння у сфері енергетичної безпеки.

Список використаних джерел

1. Rosa R., Lipińska-Rzeszutek M., Kubiak M. Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. Siedlce, 2008. 370 p.
2. Kashyryn Y., Narloch P., Skrzyński T. Bezpieczeństwo energetyczne UE i Ukrainy w obliczu agresji ze strony Rosji. *Studia de Securitate*. 2023. Vol. 13. P. 77–94. DOI: 10.24917/26578549.13.1.4
3. Gierszewski J. Wokół nauk o bezpieczeństwie. Warszawa, 2022. 240 p.
4. Maciejewski J., Nowaczyk O. Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne. Wrocław, 2005. 379 p.
5. Korzeniowski L. Podstawy nauk o bezpieczeństwie. Warszawa, 2017. 332 p.
6. Prawo energetyczne : Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. URL: <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970540348> (дата звернення: 26.11.2025).
7. Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej (Ministerstwo Gospodarki). URL: <https://www.gov.pl/web/premier/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rzeczypospolitej-polskiej> (дата звернення: 27.11.2025).
8. Bojarski W. Bezpieczeństwo energetyczne. *Wokół Energetyki*. 2004. P. 24–31.
9. Braun J. Bezpieczeństwo energetyczne jako dobro publiczne. Miary i czynniki wpływające na jego poziom. *Zeszyty Naukowe Studia Ekonomiczne*. 2018. № 358. P. 23–32.
10. Kochacka S. Co to jest bezpieczeństwo energetyczne państwa. *Sprawy Międzynarodowe*. 2005. № 3. P. 24–36.
11. Lis W. Szantaż energetyczny jako środek kształtowania polityki zagranicznej Rosji a bezpieczeństwo energetyczne krajów byłego ZSRR. Warszawa, 2004. 127 p.

References

1. Rosa, R., Lipińska-Rzeszutek, M., & Kubiak, M. (2008). *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego* [Philosophy of personnel and structural security]. Siedlce [in Polish].
2. Kashyryn, Y., Narloch, P., & Skrzyński, T. (2023). *Bezpieczeństwo energetyczne UE i Ukrainy w obliczu agresji ze strony Rosji* [Energy security of the Ukraine and EU in the face of the Russian aggression]. *Studia de Securitate – Studia de Securitate*, 13 (1), 77–94. <https://doi.org/10.24917/26578549.13.1.4> [in English].
3. Gierszewski, J. (2022). *Wokół Uniwersum nauk o bezpieczeństwie* [The universe of security sciences]. Warszawa [in Polish].
4. Maciejewski, J., & Nowaczyk, O. (2005). *Bezpieczeństwo narodowe a grupy dyspozycyjne* [National security and command groups]. Wrocław [in Polish].
5. Korzeniowski, L. (2017). *Podstawy nauk o bezpieczeństwie*, [National security and command groups]. Warszawa [in Polish].
6. Ustawa Prawo energetyczne: z dnia 10 kwietnia 1997 r. [Act Energy Law from April 10 1997]. (n.d.). *sejm.gov.pl*. Retrieved from <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19970540348> [in Polish].
7. *Strategia Bezpieczeństwa Narodowego Rzeczypospolitej Polskiej* (Ministerstwo Gospodarki) [National Security Strategy of the Republic of Poland (Ministry of Economy)]. (n.d.). *sejm.gov.pl*. Retrieved from <https://www.gov.pl/web/premier/strategia-bezpieczenstwa-narodowego-rzeczypospolitej-polskiej> [in Polish].
8. Bojarski, W. (2004). *Bezpieczeństwo energetyczne “Wokół Energetyki”* [“Energy security Around Energy”]. Warszawa [in Polish].
9. Braun, J. (2018). *Bezpieczeństwo energetyczne jako dobro publiczne. Miary i czynniki wpływające na jego poziom* [Energy security as a public good. Measures and factors influencing its level]. *Zeszyty Naukowe Studia Ekonomiczne – Scientific Papers of Economic Studies*, 358, 23–32 [in Polish].
10. Sochacka, K. (2005). *Co to jest bezpieczeństwo energetyczne państwa* [What is a country’s energy security]. *Sprawy Międzynarodowe – International Affairs*, 3, 24–36 [in Polish].
11. Lis, W. (2004). *Szantaż energetyczny jako środek kształtowania polityki zagranicznej Rosji a bezpieczeństwo energetyczne krajów byłego ZSRR* [Energy blackmail as a means of shaping Russia’s foreign policy and the energy security of the former USSR countries]. Warszawa [in Polish].

Avramenko Oleksiy,

Candidate of Law, Professor,

Professor at the Department of Criminal Law and Criminology

(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6572-3627>

Hrych Oleksandr,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Law and Criminology,

Faculty No. 1

(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-9032-6057>

**THE CONCEPT OF ENERGY SECURITY OF THE STATE
(EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF POLAND)**

A country’s energy security is one of the most important aspects of the economy and is closely linked to its functioning, largely depending on the stable supply of energy resources. Today, ensuring energy security has become one of the key challenges facing both Ukraine and other states. The armed aggression of the Russian Federation has triggered a crisis not only in the global energy market but also in national economic systems as a whole. This challenge is further complicated

by the fact that the current state of affairs arose as a result of the criminal activities of the occupying power, the consequences of which have effectively divided the international community into two camps. Russia's aggression has undeniably confirmed the importance of the energy sector and related industries for the economic independence not only of Ukraine, but of Europe as a whole. Hostilities that have been ongoing for the fourth consecutive year have forced public authorities to revise the energy strategy, placing emphasis on the security component and on adapting countermeasures to present-day conditions. Such changes have occurred not only in Ukraine but also in other states, where new challenges and risks have required timely responses.

In view of the above, it appears appropriate to analyze the conceptual framework of the phenomenon of energy security. These considerations arise from the emergence of new threats in the field under study and, consequently, from the expansion of this category through the inclusion of additional characteristics in its content. Establishing a clear and comprehensive set of elements that form the concept of "energy security" will contribute to improving the provisions of state strategy aimed at ensuring an appropriate level of national security.

This is of particular importance with regard to the application of criminal-law protection mechanisms that provide for criminal liability for committing socially dangerous acts in the field under consideration. Each identified element or characteristic that forms the structure of energy security will be regarded as a separate object of criminal encroachment included in the elements of a specific criminal offense. In this way, it becomes possible not only to identify and systematize criminal-law provisions that ensure protection in the sphere of energy security, but also to improve them or even to propose the adoption of new protective instruments.

Key words: *energy security, foreign experience, criminal offense, characteristic, concept.*

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.346 + 351.811
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-19>

Гутник Аліна Володимирівна,

докторка філософії в галузі права,
старша інспекторка відділу «Служба освітньої безпеки»
(Калуський районний відділ поліції Головного управління Національної поліції
в Івано-Франківській області, м. Калуш)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5447-7256>

Луцький Тарас Миколайович,

доктор філософії в галузі права, доцент,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1725-4029>

ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСІБ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ЛЕГКИМ ПЕРСОНАЛЬНИМ ЕЛЕКТРИЧНИМ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ

Стаття присвячена аналізу правового статусу легких персональних електричних транспортних засобів і особливостей притягнення до відповідальності за правопорушення, учинені під час їх використання. Встановлено, що чинне законодавство не визначає прав і обов'язків осіб, які керують легкими персональними електричними транспортними засобами (ЛПЕТЗ), що ускладнює кваліфікацію адміністративних і кримінальних правопорушень та призводить до колізій у правозастосуванні. Запропоновано вдосконалення нормативного регулювання для забезпечення дорожнього руху та єдності судової практики.

Ключові слова: кримінальна відповідальність, адміністративна відповідальність, кваліфікація, дорожньо-транспортна пригода, транспортний засіб, легкий персональний електричний транспортний засіб, безпека дорожнього руху, експлуатація транспорту.

Постановка проблеми. В умовах реформування законодавства України, що забезпечує правила та безпеку дорожнього руху, а також адміністративного та кримінального законодавства України, що передбачає відповідальність за порушення учасниками дорожнього руху встановлених правил, вагомого значення набуває перегляд чинного нормативно-правового регулювання, законодавчої бази у сфері гарантування безпеки дорожнього руху. Безпосередньо це стосується і наукового аналізу питань доцільності (недоцільності) притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності за керування легким персональним електричним транспортним засобом (далі – ЛПЕТЗ), що спричинило завдання шкоди життю та здоров'ю інших учасників дорожнього руху.

Особливої актуальності це питання набуває у світли зростання кількості дорожньо-транспортних пригод

(далі – ДТП) в Україні, пов'язаних із керування ЛПЕТЗ. Наприклад, у 2024 р. зафіксовано 71 судову справу, пов'язану з електросамокатами, що на 42% більше, ніж у 2023 р. З них у 64 випадках – адміністративні правопорушення, у 7 випадках – було відкрито кримінальні провадження [1].

Аналіз останніх досліджень та публікацій. До теми використання ЛПЕТЗ, правового статусу особи, яка ним керує, її обов'язків у своїх наукових розвідках звертались вітчизняні науковці А. Анохін [2], Т. Брошко [3], А. Габуда, С. Репецький [4], Т. Лисько [5], Т. Луцький [6], М. Рудик [7], С. Панова [8] та інші. Автори аналізували правові засади адміністративної та кримінальної відповідальності за правопорушення у сфері забезпечення дорожнього руху з використанням ЛПЕТЗ, перелік і склади окремих адміністративних і кримінальних правопорушень, адміністративні стягнення та

види кримінальних покарань, що призначаються за їх учинення. Деякі питання відповідальності осіб за ДТП за участю електросамокатів розглянуто в методичних рекомендаціях «Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (детермінанти та кримінально-правові заходи запобігання)» (2022 р.), які розроблені авторами ДДУВС [9].

Проте, як свідчить вивчення наукової літератури та судової практики, проблематика притягнення осіб, які керують ЛПЕТЗ, до відповідальності за порушення ними правил дорожнього руху, що спричинило чи могло спричинити шкоду життю та здоров'ю інших осіб, належного відображення не отримало.

Метою статті є аналіз проблем правового регулювання використання легких персональних електричних транспортних засобів та визначення особливостей притягнення до адміністративної і кримінальної відповідальності за правопорушення, учинені під час їх використання

Виклад основного матеріалу. Вирішення проблеми відповідальності осіб, які керують ЛПЕТЗ та завдали шкоди життю чи здоров'ю особи, потребує з'ясування кількох питань: 1) який транспорт варто відносити до ЛПЕТЗ? 2) який статус особи, яка керує ЛПЕТЗ? 3) які права й обов'язки особи, яка керує ЛПЕТЗ? Розглянемо кожне з них детально.

1. Поняття ЛПЕТЗ. 23 березня 2023 р. набрав чинності Закон України «Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності й розвитку електророзрядної інфраструктури й електричних транспортних засобів», яким було доповнено Закон України «Про автомобільний транспорт» такими термінами, як «електричний колісний транспортний засіб», «ЛПЕТЗ», «низькошвидкісний легкий електричний транспортний засіб» (далі – НЛЕТЗ) [10; 11].

Необхідність запровадження таких термінів пов'язується з імплементацією транспортної політики ЄС, спрямованої на скорочення використання транспорту на традиційних видах палива та стимулювання електромобільності. Ще однією причиною є загострення проблеми постачання пального та **функціонування критичної нафтогазової інфраструктури** внаслідок збройної агресії Російської Федерації, що зумовило необхідність нормативної підтримки розвитку електротранспорту [12].

Так, під ЛПЕТЗ варто розуміти колісний транспортний засіб, який оснащений і приводиться в рух суто електричними тяговими двигунами (одним чи декількома) з потужністю в діапазоні до 1000 Вт, системою акумуляування електричної енергії (акумуляторною батареєю), яка здатна заряджатися шляхом підключення до зовнішнього джерела електричної енергії, з одним, двома, трьома або чотирма колесами, який має максимальну конструктивну швидкість у діапазоні до 25 кілометрів на годину. НЛЕТЗ – колісний транспортний засіб, який оснащений та приводиться в рух суто електричними тяговими двигунами (одним чи декількома), системою акумуляування електричної енергії (акумуляторною батареєю), яка здатна заряджатися шляхом підключення до зовнішнього джерела електричної енергії, із двома, трьома або чотирма колесами, який має максимальну конструктивну швидкість, що є меншою або дорівнює 50 кілометрам на годину та більшою за 10 кілометрів на годину, та споряджену масу не більше ніж 600 кілограмів [10].

Отже, законодавець пов'язує належність електротранспорту до відповідної категорії насамперед із його технічними параметрами. Водночас таке визначення ще не забезпечує повного нормативного охоплення новітніх видів мобільності.

По-перше, обмеження конструкції кількістю коліс може спричинити виникнення колізій із появою нових видів електротранспорту. Наприклад, якщо квадроцикл або інший персональний електротранспорт матиме більше чотирьох коліс.

По-друге, законодавче визначення не охоплює моноколеса, технічні характеристики яких часто не поступаються електросамокатам і які на практиці активно використовуються в дорожньому русі.

Зазначені зміни внесено суто до Закону України «Про автомобільний транспорт», тоді як Правила дорожнього руху (далі – ПДР), Кодекс України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП), Кримінальний кодекс України (далі – КК) не отримали відповідних кореспондуючих змін.

ПДР оперують загальним поняттям «транспортний засіб» (п. 1.10), яке охоплює будь-які пристрої, призначені для перевезення людей або вантажу, однак поділяють транспортні засоби лише за критерієм механічності, встановивши межу за потужністю електродвигуна понад 3 кВт. Так, до механічних транспортних засобів віднесено ті, які приводяться в рух за допомогою двигуна (автомобілі, трактори, самохідні машини й механізми, а також тролейбуси та транспортні засоби з електродвигуном потужністю понад 3 кВт, мопеди, мотоцикли) [13]. Отже, ЛПЕТЗ за своїми характеристиками не підпадають під категорію механічних транспортних засобів у розумінні ПДР.

З огляду на вказане, якщо застосовувати правила буквального тлумачення, можна зробити висновок, що ЛПЕТЗ є транспортним засобом, за визначенням ПДР, та не належить до механічних транспортних засобів.

2. Статус особи, яка керує ЛПЕТЗ. Осіб, які керують ЛПЕТЗ, не можна повною мірою віднести ні до велосипедистів, ні до осіб, які керують мопедом, ні до пішоходів [5, с. 130]. Проте чи є особа, яка керує ЛПЕТЗ, водієм?

Відповідно до п. 1.10. ПДР, водій – це особа, яка керує транспортним засобом і має посвідчення водія відповідної категорії [13]. Дещо відмінне, але схоже визначення терміна «водій» наведено в Законі України «Про автомобільний транспорт»: особа, яка керує транспортним засобом і має відповідне посвідчення встановленого зразка [10]. Тож ключовими характеристиками для віднесення особи до категорії водія є водночас (1) керування транспортним засобом і (2) наявність посвідчення на право керування транспортним засобом. Таке законодавче визначення є дискусійним, оскільки існують ситуації, коли особа керує транспортним засобом без посвідчення або з посвідченням іншої категорії. Формально така особа перестає бути «водієм» у розумінні ПДР, що є нелогічним.

Оскільки керування ЛПЕТЗ не передбачає вимоги отримання посвідчення, особа, яка керує електросамокатом, не може вважатися водієм у розумінні ПДР та Закону України «Про автомобільний транспорт». Це підтверджується судовою практикою.

Зокрема, під час оскарження за Кодексом адміністративного судочинства України (далі – КАСУ) постанов за ч. 2 ст. 126 КУпАП суди зазначають, що **особа, яка керує електросамокатом, не є суб'єктом правопорушення, передбаченого цією статтею, оскільки вона не**

є водієм механічного транспортного засобу [14; 15]. Схожа ситуація щодо притягнення осіб до відповідальності за ст. 130 КУпАП, де суд зазначає, що електросамокат не є механічним транспортним засобом, а водій не є суб'єктом правопорушення [16]. Але така позиція не відповідає змісту ст. 130 КУпАП, про що йтиметься далі.

Цікаво, що якщо особа не є водієм у розумінні ПДР, то вона не є учасником дорожнього руху. Так, у п. 1.10 ПДР визнано учасником дорожнього руху особу, яка бере безпосередню участь у процесі руху на дорозі як пішохід, водій, пасажир, погонич тварин, велосипедист, а також особу, яка рухається у кріслі колісному [13]. Згідно зі ст. 14 Закону України «Про дорожній рух», учасниками дорожнього руху є особи, які використовують автомобільні дороги, вулиці, залізничні переїзди або інші місця, призначені для пересування людей і перевезення вантажів за допомогою транспортних засобів. До учасників дорожнього руху належать водії та пасажирів транспортних засобів, пішоходи, особи, які рухаються у кріслах колісних, велосипедисти, погоничі тварин [17]. В обох випадках перелік учасників дорожнього руху є вичерпним.

Хоча особи, які керують ЛПЕТЗ, використовують дорогу, їх не віднесено до жодної категорії учасників дорожнього руху.

Але існує також інша судова практика. Наприклад, на сайті Рокитнівського районного суду Рівненської області опубліковано позицію, що особи, які керують такими транспортними засобами, як електросамокати, електроскутери, електровелосипеди, гіроскутери, є водіями й зобов'язані дотримуватися Правил дорожнього руху [18]. У вироках кримінальних справ теж бачимо ситуації, коли суд визнає таку особу водієм [19; 20].

Отже, єдиної позиції в судовій практиці немає, що додатково підтверджує нагальну потребу в унесенні **законодавчих змін**, спрямованих на визначення правового статусу осіб, що керують ЛПЕТЗ.

3. Права й обов'язки осіб, які керують ЛПЕТЗ. Це питання напряму пов'язане зі статусом особи, яка ним керує. Вище ми зазначали, що теоретично особа, яка керує ЛПЕТЗ, не має визначеного правового статусу, відповідно до чинних ПДР. Тож, де-юре у ПДР не встановлено спеціальних прав і обов'язків для осіб, які керують ЛПЕТЗ.

Водночас де-факто такі особи є учасниками дорожнього руху, адже вони беруть безпосередню участь у переміщенні людей, вантажів по дорогах. Саме ця обставина спонукає суди застосовувати до них окремі приписи ПДР за аналогією або через розширене тлумачення загальних норм.

У результаті проведеного аналізу судової практики натрапляємо на посилання на порушення різних розділів ПДР особами, які керують ЛПЕТЗ: розд. 1 «Загальні положення», розд. 2 «Обов'язки і права водіїв механічних транспортних засобів», розд. 11 «Розташування транспортних засобів на дорозі» [20–24].

Тобто на практиці суди кваліфікують порушення ПДР особами, що керують ЛПЕТЗ, за тими ж нормами, що й порушення водіями механічних транспортних засобів, навіть за відсутності прямої законодавчої прив'язки. Такий підхід зумовлений необхідністю забезпечення дорожнього руху, але водночас створює колізії щодо законності притягнення до відповідальності.

4. Особливості кваліфікації правопорушень, учинених особами, які керують ЛПЕТЗ. Де-юре особи, які керують ЛПЕТЗ, не можуть нести ані адміністративної, ані кримінальної відповідальності саме за порушення

правил дорожнього руху, які прямо не поширюються на ЛПЕТЗ. Ні їхній статус як учасників дорожнього руху, ні їхні обов'язки не визначені у ПДР. Особа не може порушити норму, яка не встановлена законом.

Де-факто суди все ж притягають таких осіб до відповідальності, виходячи з необхідності реагувати на завдання шкоди життю, здоров'ю чи майну внаслідок ДТП або небезпечного керування.

Адміністративна відповідальність. Позитивним є те, що КУпАП не поділяє транспортні засоби на механічні і немеханічні. Згідно із ч. 6 ст. 121 КУпАП, під транспортними засобами в низці статей варто розуміти всі види автомобілів, трактори й інші самохідні машини, трамваї і тролейбуси, а також мотоцикли й інші транспортні засоби [25].

Тож до адміністративної відповідальності можуть бути притягнені особи, які керують будь-якими транспортними засобами, зокрема такими, які не підпадають під категорію «механічні», але фактично беруть участь у дорожньому русі. Наприклад, за ст. 130 КУпАП однаково притягають до відповідальності велосипедистів і водіїв автомобілів. Такий підхід застосовується і до керманічів ЛПЕТЗ, попри відсутність спеціальних норм [26].

Кримінальна відповідальність. У разі притягнення особи до кримінальної відповідальності застосовується інше визначення транспортного засобу. Так, у п. 1 примітки до ст. 286 КК зазначено, що транспортними засобами для цілей ст. ст. 286, 286–1, 287, 289, 290 КК є лише механічні транспортні засоби [27].

Тож під час вирішення питання кваліфікації порушення ПДР особою, яка керує ЛПЕТЗ, що спричинило суспільно небезпечні наслідки, насамперед треба з'ясувати чи є цей транспортний засіб механічним. Такі дії водія будь-якого скутера, велосипеда чи самоката із двигуном внутрішнього згорання або ж з електродвигуном потужністю понад 3 кВт мають кваліфікуватись за ст. 286 або ст. 287 КК; якщо ж ці засоби обладнані електродвигуном потужністю до 3 кВт – за ст. 291 КК [9, с. 50]. На відміну від адміністративних справ, у кримінальних провадженнях підхід до кваліфікації є значно більш сталим [19; 21; 22; 28; 29].

Проте наявні поодинокі випадки альтернативної кваліфікації. Так, трапляється кваліфікація таких діянь за ст. 128 КК («Необережне тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження») [30], санкція якої є значно м'якшою за санкцію ст. 291 КК. Ст. 291 КК є деякою мірою «резервною» нормою щодо інших, оскільки встановлює відповідальність за випадки порушення правил на транспорті, які не охоплюються спеціальними складами кримінальних правопорушень [31, с. 160–161; 32, с. 197].

Такий підхід забезпечує реагування держави на суспільно небезпечні наслідки, проте породжує правову невизначеність і різномірність практики.

5. Пропозиції щодо вирішення окреслених проблем. Передусім треба дати нове визначення ЛПЕТЗ, яке має «заповнити» прогалину щодо транспортних засобів із потужністю електродвигуна до 3 кВт і усунути штучне обмеження щодо кількості коліс.

«ЛПЕТЗ – колісний транспортний засіб, який оснащений та приводиться в рух виключно електричними тяговими двигунами (одним чи декількома), системою акумуляованого електричного енергії (акумуляторною батареєю), яка здатна заряджатися шляхом підключення до зовнішнього джерела електричної енергії, сумарною потужністю до 3 кВт». Аналогічне визначення має бути внесене в Закон України «Про автомобільний транспорт».

По-друге, особа, яка керує ЛПЕТЗ, має отримати статус у ПДР [4, с. 78]. Пропонуємо доповнити ПДР поняттям «водій ЛПЕТЗ», під яким розуміти особу, яка керує ЛПЕТЗ.

А також внести зміни до поняття «водій» у ПДР та Закон України «Про автомобільний транспорт», вилучивши вимогу щодо наявності посвідчення як обов'язкової умови статусу водія. Водієм є особа, яка керує транспортним засобом. Питання чи є право на керування взагалі в цієї особи або чи є право на керування саме цим транспортом не має змінювати статус водія, а є суто питанням відповідальності такої особи.

Щодо прав і обов'язків осіб, які керують ЛПЕТЗ, тут можна запропонувати два варіанти:

1. Виключити з розд. 2 ПДР «Обов'язки і права водіїв механічних транспортних засобів» термін «механічних». Усі водії будуть підпорядковуватись одному переліку правил.

Або

2. Визначити для осіб, які керують ЛПЕТЗ, окремий підрозділ прав і обов'язків [4, с. 78], які будуть урахувувати технічні характеристики ЛПЕТЗ; обмеженої швидкості; вимоги до обладнання (світло, гальма, шолом); вікові обмеження для керування; особливості руху в пішохідних і змішаних зонах тощо.

Висновки. Особи, які керують ЛПЕТЗ, фактично беруть участь у дорожньому русі, проте їхній статус, а також права й обов'язки законодавчо не визначені, що призводить до істотних труднощів у кваліфікації правопорушень і притягненні до відповідальності. Колізії між ПДР, КУпАП та КК змушують суди застосовувати норми за аналогією, що спричиняє непослідовність правозастосування. Тому необхідним є законодавче врегулювання статусу ЛПЕТЗ та водіїв ЛПЕТЗ, а також уніфікація підходів до адміністративної та кримінальної відповідальності з метою забезпечення дорожнього руху.

Список використаних джерел

1. В Україні кількість правопорушень, пов'язаних з електросамокатами, зросла на 42%. *Українські національні новини*. URL: <https://unn.ua/news/kilkist-pravoporushen-poviazanykh-z-elektrosamokatamy-zroslo-na-42percent> (дата звернення: 25.11.2025).
2. Анохін А. Співвідношення адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 124 КУпАП, із суміжними деліктами: питання теорії і практики. *Право і суспільство*. 2023. № 2. С. 360–367. DOI: 10.32842/2078-3736/2023.3.54
3. Брошко Т. Особливості кримінально-правової кваліфікації діянь особи, яка керує електросамокатом, при порушенні правил дорожнього руху. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 3. Ч. 2. С. 337–341. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.03.2.54
4. Габуда А., Репецький С. Правовий статус водіїв легкого персонального електротранспорту. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького*. Серія «Право». 2024. № 18 (30). С. 72–79. DOI: 10.33098/2078-6670.2024.18.30.72-79
5. Лисько Т. Сучасні проблеми законодавчого регулювання використання окремих видів електротранспорту. *Транспортна безпека: правові та організаційні аспекти* : матеріали XVI Міжнародної науково-практичної конференції, м. Кривий Ріг, 19 листопада 2021 р. 2021. С. 129–131.
6. Луцький Т. Кримінальна відповідальність за порушення правил безпеки дорожнього руху особами, які керують «мініелектротранспортом». *Правовий часопис Донбасу*. 2022. № 4. Т. 2. С. 96–102. DOI: 10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-96-102
7. Рудик М. Характеристика осіб, які вчиняють кримінальні правопорушення проти безпеки дорожнього руху та експлуатації автомобільного транспорту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. № 4 (86). С. 350–355. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.53
8. Панова С. Міжнародний досвід правового регулювання персонального легкого електротранспорту. *Аналітично-порівняльне правознавство* : електронне наукове видання. 2023. № 1. С. 474–478. DOI: 10.24144/2788-6018.2023.01.82
9. Порушення правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами (детермінанти та кримінально-правові заходи запобігання) : методичні рекомендації / О. Юнін та ін. Дніпро : ДДУВС, 2022. 80 с.
10. Про автомобільний транспорт : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> (дата звернення: 26.11.2025).
11. Про деякі питання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами, та внесення змін до деяких законів України щодо подолання паливної залежності і розвитку електророзрядної інфраструктури та електричних транспортних засобів : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2956-20#Text> (дата звернення: 26.11.2025).
12. Пояснювальна записка до проекту закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо стимулювання використання транспортних засобів, оснащених електричними двигунами». URL: https://mtu.gov.ua/files/2022-05_%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A0%D0%9E_%D0%BF%D0%BE%D1%8F%D1%81%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%BB%D1%8C%D0%BD%D0%B0.pdf (дата звернення: 26.11.2025).
13. Про правила дорожнього руху : постанова КМУ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> (дата звернення: 26.11.2025).
14. Рішення Вінницького міського суду Вінницької області від 08.07.2021 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98374092> (дата звернення: 26.11.2025).
15. Рішення Марганецького міського суду Дніпропетровської області від 02.10.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130668347#> (дата звернення: 26.11.2025).
16. Постанова Чернігівського апеляційного суду від 06.12.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115458944> (дата звернення: 26.11.2025).
17. Про дорожній рух : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> (дата звернення: 26.11.2025).
18. Повнота відповідальності водіїв електричних самокатів. *Рокитнівський районний суд Рівненської області*. URL: <https://rk.rv.court.gov.ua/sud1717/pres-centr/news/1886172/> (дата звернення: 26.11.2025).

19. Вирок Вінницького міського суду Вінницької області від 20.03.2023 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109710923> (дата звернення: 26.11.2025).
20. Вирок Печерського районного суду м. Києва від 16.12.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123889732> (дата звернення: 26.11.2025).
21. Вирок Кам'янка-Бузького районного суду Львівської області від 26.02.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125470310> (дата звернення: 26.11.2025).
22. Вирок Подільського районного суду м. Кропивницький від 09.10.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130852610> (дата звернення: 26.11.2025).
23. Вирок Франківського районного суду м. Львова від 07.05.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127188834#> (дата звернення: 26.11.2025).
24. Вирок Хмельницького міськрайонного суду Хмельницької області від 11.09.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121586902> (дата звернення: 26.11.2025).
25. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення: 26.11.2025).
26. Постанова Одеського апеляційного суду від 02.06.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127845324> (дата звернення: 26.11.2025).
27. Кримінальний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> (дата звернення: 26.11.2025).
28. Вирок Жовтневого районного суду м. Дніпропетровська від 18.01.2024 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116713068> (дата звернення: 26.11.2025).
29. Ухвала Київського апеляційного суду від 08.05.2025 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127403027> (дата звернення: 26.11.2025).
30. Ухвала Комінтернівського районного суду м. Харкова від 13.01.2022 р. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102604726> (дата звернення: 26.11.2025).
31. Луцький Т. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті іншій особі : дис. ... докт. філос. : 081. 2021. 385 с. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3740/1/luckyi_d.pdf (дата звернення: 26.11.2025).
32. Луцький Т. Кримінальна відповідальність за необережне заподіяння смерті в Україні: теорія та практика : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 544 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0053063.pdf> (дата звернення: 26.11.2025).

References

1. Ukrainski natsionalni novyny. V Ukraini kilkist pravoporushen, poviazanykh z elektrosamokatamy, zrosla na 42% [Ukrainian national news. In Ukraine, the number of offenses related to electric scooters has increased by 42%] Retrieved from <https://unn.ua/news/kilkist-pravoporushen-poviazanykh-z-elektrosamokatamy-zrosla-na-42percent> [in Ukrainian].
2. Anokhin, A. (2023). Spivvidnoshennia administratyvnoho pravoporushennia, peredbachenoho st. 124 kupap, iz sumizhnymy deliktamy: pytannia teorii i praktyky [The relationship between administrative offenses under Article 124 of the Code of Administrative Offenses and related torts: issues of theory and practice]. *Pravo i suspilstvo*, 2, 360–367. <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2023.3.54> [in Ukrainian].
3. Broshko, T. I. (2025). Osoblyvosti kryminalno-pravovoi kvalifikatsii diian osoby, yaka keruie elektrosamokatom, pry porushenni pravyl dorozhnoho rukhu [Features of the criminal law classification of the actions of a person riding an electric scooter in violation of traffic rules]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 3 (2), 337–341. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.03.2.54> [in Ukrainian].
4. Habuda, A. S., & Repetskyi, S. P. (2024). Pravovyi status vodiiv lehkoho personalnoho elektrotransportu [Legal status of drivers of light personal electric transport]. *Naukovo-informatsiyni visnyk Ivano-Frankivskoho universytetu prava imeni Korolia Danyla Halytskoho Zhurnal. Seriya: Pravo – Scientific and Information Bulletin of the King Danylo Halytskyi Ivano-Frankivsk University of Law: Journal. Law Series*, 18 (30), 72–79. <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.18.30.72-79> [in Ukrainian].
5. Lysko, T. D. (2021). Suchasni problemy zakonodavchoho rehuliuвання vykorystannia okremykh vydiv elektrotransportu [Current issues in the legislative regulation of the use of certain types of electric transport]. *Transportna bezpeka: pravovi ta orhanizatsiini aspekty: materialy XVI Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii, m. Kryvyi Rih, 19 lystopada 2021 r. Kryvyi Rih, S. 129–131. Transport safety: legal and organizational aspects: materials from the XVI International Scientific and Practical Conference, Kryvyi Rih, November 19, 2021. Kryvyi Rih*, 129–131 [in Ukrainian].
6. Lutskyi, T. M. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za porushennia pravyl bezpeky dorozhnoho rukhu osobamy, yaki keruiut “minielekrotransportom” [Criminal liability for violation of traffic safety rules by persons driving “mini-electric vehicles”]. *Pravovyi chasopys Donbasu – Legal Journal of Donbas*, 2 (4), 96–10. <https://doi.org/10.32782/2523-4269-2022-81-4-2-96-102> [in Ukrainian].
7. Rudyk, M. M. (2024). Kharakterystyka osib, yaki vchyniaut kryminalni pravoporushennia proty bezpeky dorozhnoho rukhu ta ekspluatatsii avtomobilnoho transportu [Characteristics of persons who commit criminal offenses against road safety and motor vehicle operation]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya: Pravo*, 4 (86), 350–355. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.86.1.4.53> [in Ukrainian].
8. Panova, S. V. (2023). Mizhnarodnyi dosvid pravovoho rehuliuвання personalnoho lehkoho elektrotransportu [International experience in the legal regulation of personal light electric transport]. *Elektronne naukovye vydannia “Analitychno-porivnialne pravoznavstvo” – Electronic scientific publication “Analytical and Comparative Law”*, 1, 474–478. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.01.82> [in Ukrainian].
9. Porushennia pravyl bezpeky dorozhnoho rukhu abo ekspluatatsii transportu osobamy, yaki keruiut transportnymy zasobamy (determinanty ta kryminalno-pravovi zakhody zapobihannia): metodychni rekomendatsii. (2022) [Violation of traffic safety rules or transport operation rules by persons driving vehicles (determinants and criminal law measures for prevention): methodological recommendations]. O. S. Yunin, S. I. Shevchenko, S. V. Babanin, N. V. Toloshna. Dnipro [in Ukrainian].

10. Zakon Ukrainy “Pro avtomobilnyi transport” [Law of Ukraine “On Motor Transport”]. Vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2344-14#Text> [in Ukrainian].

11. Zakon Ukrainy “Pro deiaki pytannia vykorystannia transportnykh zasobiv, osnashchenykh elektrychnymy dvyhunamy, ta vnesennia zmin do deiakykh zakoniv Ukrainy shchodo podolannia palyvnoi zalezhnosti i rozvytku elektroziaradnoi infrastruktury ta elektrychnykh transportnykh zasobiv” [Law of Ukraine “On Certain Issues of Using Vehicles Equipped with Electric Motors and Amending Certain Laws of Ukraine to Overcome Fuel Dependence and Develop Electric Charging Infrastructure and Electric Vehicles”]. Vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2956-20#Text> [in Ukrainian].

12. Poiasniuvalna zapyska do proiektu Zakonu Ukrainy “Pro vnesennia zmin do deiakykh zakonodavchykh aktiv Ukrainy shchodo stymuliuвання vykorystannia transportnykh zasobiv, osnashchenykh elektrychnymy dvyhunamy” [Explanatory note to the draft Law of Ukraine “On Amendments to Certain Legislative Acts of Ukraine Regarding the Promotion of the Use of Vehicles Equipped with Electric Motors”]. Retrieved from https://mtu.gov.ua/files/2022-05_%D0%95%D0%9B%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%A0%D0%9E_%D0%BF%D0%BE%D1%8F%D1%81%D0%BD%D1%8E%D0%B2%D0%B0%D0%B%D1%8C%D0%BD%D0%B0.pdf [in Ukrainian].

13. Postanova KМУ “Pro pravyla dorozhnogo rukhu” [Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine “On Traffic Rules”]. Vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1306-2001-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].

14. Rishennia Vinnytskoho miskoho sudu Vinnytskoi oblasti vid 08.07.2021 r. [Decision of the Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region dated July 8, 2021]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/98374092> [in Ukrainian].

15. Rishennia Marhanetskoho miskoho sudu Dnipropetrovskoi oblasti vid 02.10.2025 r. [Decision of the Marganetsky City Court of Dnipropetrovsk Region dated October 2, 2025]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130668347#> [in Ukrainian].

16. Postanova Chernihivskoho apeliatsiinoho sudu vid 06.12.2023 r. [Decision of the Chernihiv Court of Appeal dated December 6, 2023]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115458944> [in Ukrainian].

17. Zakon Ukrainy “Pro dorozhnii rukh” [Law of Ukraine “On Road Traffic”]. Vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3353-12#Text> [in Ukrainian].

18. Rokytynivskiy raionnyi sud Rivnenskoj oblasti “Povnota vidpovidalnosti vodiiv elektrychnykh samokativ” [Rokitnovsky District Court of Rivne Region “Full responsibility of electric scooter drivers”]. Retrieved from <https://rk.rv.court.gov.ua/sud1717/pres-centr/news/1886172/> [in Ukrainian].

19. Vyrok Vinnytskoho miskoho sudu Vinnytskoi oblasti vid 20.03.2023 r. [Verdict of the Vinnytsia City Court of Vinnytsia Region dated March 20, 2023]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/109710923> [in Ukrainian].

20. Vyrok Pecherskoho raionnoho sudu m. Kyieva vid 16.12.2024 r. [Verdict of the Pechersky District Court of Kyiv dated December 16, 2024]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123889732> [in Ukrainian].

21. Vyrok Kamianka-Buzkoho raionnoho sudu Lvivskoi oblasti vid 26.02.2025 r. [Verdict of the Kamianka-Buzka District Court of Lviv Region dated February 26, 2025]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/125470310> [in Ukrainian].

22. Vyrok Podilskoho raionnoho sudu m. Kropyvnytskyi vid 09.10.2025 r. [Verdict of the Podilskyi District Court of Kropyvnytskyi dated October 9, 2025]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/130852610> [in Ukrainian].

23. Vyrok Frankivskoho raionnoho sudu m. Lvova vid 07.05.2025 r. [Verdict of the Frankivsk District Court of Lviv dated May 7, 2025]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127188834#> [in Ukrainian].

24. Vyrok Khmelnytskoho miskraionnoho sudu Khmelnytskoi oblasti vid 11.09.2024 r. [Verdict of the Khmelnytsky City District Court of Khmelnytsky Region dated September 11, 2024]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121586902> [in Ukrainian].

25. Kodeks Ukrainy pro administratyvni pravoporushennia [Code of Ukraine on Administrative Offenses]. Vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> [in Ukrainian].

26. Postanova Odeskoho apeliatsiinoho sudu vid 02.06.2025 r. [Decision of the Odessa Court of Appeal dated June 2, 2025]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127845324> [in Ukrainian].

27. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]. Vebportal Verkhovnoi Rady Ukrainy – Web portal of the Verkhovna Rada of Ukraine. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14> [in Ukrainian].

28. Vyrok Zhovtnevoho raionnoho sudu m. Dnipropetrovska vid 18.01.2024 r. [Verdict of the Zhovtnevy District Court of Dnipropetrovsk dated January 18, 2024]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/116713068> [in Ukrainian].

29. Ukhvala Kyivskoho apeliatsiinoho sudu vid 08.05.2025 r. [Decision of the Kyiv Court of Appeal dated May 8, 2025]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/127403027> [in Ukrainian].

30. Ukhvala Kominternivskoho raionnoho sudu m. Kharkova vid 13.01.2022 r. [Decision of the Kominternovsky District Court of Kharkiv dated January 13, 2022]. Iedynyi derzhavnyi reiestr sudovykh rishen: vebсайт – Unified state register of court decisions: website. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102604726> [in Ukrainian].

31. Lutskyi, T. M. (2021). Kryminalna vidpovidalnist za neoberezhne zapodiannia smerti inshii osobi [Criminal liability for negligent homicide]. *Dysertatsiia na zdobuttia naukovooho stupenia doktora filosofii. Doctoral dissertation in philosophy*. Retrieved from https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/3740/1/luckiy_d.pdf [in Ukrainian].

32. Lutskyi, T. M. (2022). Kryminalna vidpovidalnist za neoberezhne zapodiannia smerti v Ukraini: teoriia ta praktyka: monohrafiia [Criminal liability for negligent homicide in Ukraine: theory and practice: monograph]. Lviv. Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav, 544 s. Lviv State University of Internal Affairs, 544 p. Retrieved from <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi72/0053063.pdf> [in Ukrainian].

Hutnyk Alina,

PhD in Law,

Senior Inspector of the Educational Security Service Department

(Kalush District Police Department, Kalush)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5447-7256>

Lutskyi Taras,

PhD in Law, Associate Professor,

Associate Professor of the Department of Criminal Law and Criminology

(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1725-4029>

RESPONSIBILITY OF PERSONS WHO DRIVE LIGHT PERSONAL ELECTRIC VEHICLES

In the context of reforming Ukrainian legislation governing road traffic rules and safety, as well as administrative and criminal legislation providing for liability for violations of established rules by road users, it is important to review the existing regulatory framework and legislative basis for road safety. This directly concerns the scientific analysis of the expediency (inadvisability) of bringing administrative or criminal liability for driving a light personal electric vehicle that caused harm to the life and health of other road users.

The article is devoted to the analysis of the legal status of light personal electric vehicles and the peculiarities of bringing to justice for offenses committed during their use. It has been established that the current legislation does not define the rights and obligations of persons driving light personal electric vehicles, which complicates the classification of administrative and criminal offenses and leads to conflicts in law enforcement. Improvements to regulatory framework are proposed to ensure road safety and consistency in judicial practice.

It has been shown that despite the growing use of electric scooters and other types of electric transport, the current legislation of Ukraine does not contain consistent rules regarding their legal regime, nor does it define the rights and obligations of persons who operate them. This results in regulatory uncertainty, which complicates the classification of offenses committed during the operation of light personal electric vehicles and leads to discrepancies in judicial practice.

A set of legislative changes has been proposed: clarification of the concept of a light personal electric vehicle with an emphasis on technical parameters; the introduction of the status of “driver of a light personal electric vehicle” into the Traffic Rules; improvement of the definition of the concept of “driver”; the formation of a separate list of rights and obligations of users of light personal electric vehicles or the extension of general rules to them. The implementation of the proposed changes will help eliminate legal uncertainty and ensure uniformity in the enforcement of road safety laws.

Key words: criminal liability, administrative liability, qualification, traffic accident, vehicle, light personal electric vehicle, road safety, use of transport.

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 22.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.9.01:001.891
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-20>

Колодяжний Максим Геннадійович,
кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу кримінологічних досліджень
(Науково-дослідний інститут вивчення проблем злочинності імені академіка
В.В. Сташиса Національної академії правових наук України, м. Харків)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>

ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СИСТЕМА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОСТІ У КРИМІНОЛОГІЇ

У статті на підставі результатів емпіричного та поглибленого теоретичного дослідження розглянуто досі невирішену у кримінології проблему щодо системного характеру злочинності. Учених-кримінологів, які вивчали анонсоване питання, розділено на дві групи: ті, що не визнають, і ті, які визнають злочинність системою. Наведено щодо цього відповідну теоретичну аргументацію. Висловлена авторська позиція щодо системної природи явища кримінальної протиправності. Її побудовано на засадах методології системного підходу та синергетики, а також результатах здійсненого експертного опитування.

Ключові слова: система, системний підхід, комплексність, злочинність, кримінальні правопорушення, методологія кримінології, кримінологічна доктрина.

Постановка проблеми. У сучасній галузі кримінологічного знання та правовій науці загалом є очевидною наявність істотних наукових пробілів в окремих блоках методології. Одним із таких вважається фрагментарність пізнання проблеми комплексності, що перебуває в основі комплексного підходу. Беручи до уваги, що такий науковий дискурс можливий, зокрема, за умови базування відповідних наукових результатів на загальнонауковій методології системного підходу, постає необхідність у зверненні уваги на питання щодо розгляду соціального явища злочинності (кримінальної протиправності) як системи. Останнє є лише приватним аспектом в об'ємі методології дослідження кримінологічної комплексності, особливо з урахуванням відсутності одноставності в цій предметній царині у кримінологічній науці.

Розгляд анонсованої проблематики актуалізується з урахуванням комплексного характеру методології вивчення проблеми комплексності. Це передбачає компліментарне поєднання і відповідний синтез різних, однак частково пов'язаних одна з одною, методологічних платформ. Ідеться передусім про системний метод і методологію синергетики. Вони лежать основі обґрунтування наукової гіпотези щодо розгляду злочинності як системи.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розширення гносеологічних меж дослідження феномену злочинності зробили такі українські вчені, як А. Бабенко, О. Бандурка, В. Батиргарєєва, В. Василевич, В. Голіна, Б. Головкін, Л. Давиденко, О. Джу́жа, В. Дрьомін, А. Закалюк, А. Зелінський, О. Костенко, О. Кулик, О. Литвинов, О. Маноха, В. Оболенцев, Ю. Орлов, І. Русценко, Н. Сметаніна, В. Туляков,

В. Ша́кун, Л. Шепеленко, деякі інші. Незважаючи на відмінне ставлення перелічених правників до явища кримінальної протиправності як до системного утворення, представлена проблематика аж ніяк не вичерпала себе. Навпаки, вона нині потребує теоретичного поглиблення, підкріпленого результатами авторського емпіричного зрізу цих питань.

Метою статті є науковий аналіз і узагальнення основних існуючих позицій щодо розгляду злочинності як системи для використання цього знання в напрямі підвищення системних можливостей правозастосування та розширення повноти кримінологічної діяльності як внутрішньосистемного вираження комплексності.

Виклад основного матеріалу. Під час вирішення проблеми розгляду злочинності як соціальної системи чітко викристалізуються два діаметрально протилежні підходи. Перша група науковців вважає, що злочинність не є системою. Однією з перших учених за доби незалежної України, яка висловила категорично негативне ставлення до злочинності як системи, є Л. Шепеленко. Вона критикує застосування теорії систем для пояснення злочинності та її причин (Л. Шепеленко. «Злочинність як система: спроба критичного аналізу», 2006 р.) [1]. Схожу позицію висловлюють В. Голіна й Н. Сметаніна. Науковці зазначають, що графічне зображення динаміки злочинності доводить, що злочинність є складною статистичною множинністю. Система ж, на їхній погляд, так швидко не змінюється. Визнання злочинності несистемним явищем робить заходи запобігання їй реальним завданням [2]. Щодо цього інші науковці коментують, що масовість є істотною ознакою злочинності. Сукупність кримінальних правопорушень є по-

надсумативною: їхні властивості, як цілісного феномену, принципово не можуть бути зведені до простої суми властивостей її складників, тобто злочинів. Категорія «сукупність злочинів» і є об'єктом моделювання, зведення до системного утворення, значення чого, безумовно, є суттєвим [3, с. 76]. Окрім цього, теза, що несистемний характер злочинності сприяє запобіганню злочинності, є дещо нелогічною. У цьому зв'язку цілком слушною є антитеза: якщо злочинність не має системного характеру, то навіщо створювати окрему систему, яка з нею бореться? [4]. Справді, якщо у злочинності відсутні системні властивості, то, навпаки, ускладнюється системний запобіжний вплив на це негативне соціальне явище та його прояви. Саме за розгляду злочинності як системного об'єкта є більш значимими шанси підвищення ефективності запобігання їй через реалізацію комплексів відповідних запобіжних заходів, які й утворюють систему такого запобігання.

І. Руценко злочинність називає уявною системою або статистичною множинністю. Також науковець зазначає, що правильне місце для системного підходу можна знайти у площині конкретного, індуктивного й соціального [5]. З таким твердженням повністю важко погодитись, оскільки в такому разі злочинність у своїй більшості треба буде звести до вивчення конкретного, тобто одиничних кримінальних правопорушень і окремих правопорушників. Звідси й уся система запобіжної діяльності зводиться до індивідуального запобігання. Хоча окремі частини (правопорушення) й утворюють злочинність як відповідну системну цілісність, однак для успішного запобігання їй необхідно ставитись до неї саме як до системи. Це значно спростить виявлення тенденцій поширення та закономірностей відтворення всього системного явища злочинності. На рівні конкретного це зробити практично неможливо.

З позицією про те, що злочинність є системою, не погоджується й О. Кулик. Адже, на думку кримінолога, це не підтверджується ані теоретично, ані емпірично [6].

Невизнання або критичне ставлення до злочинності як системи деякою мірою є результатом відсутності цілісного уявлення про сутність системного підходу, а також теоретико-методологічних засад системного методу пізнання соціальних феноменів. Адже інакше заперечуються діалектичні механізми загального взаємозв'язку соціальних явищ і процесів, відкидається очевидна ідея впливу на злочинність як соціальну систему та відповідний комплекс її кримінологічних детермінантів.

Найбільш представницькою є група вчених, які все ж різними способами обґрунтовують положення про те, що злочинність відзначається атрибутивними системними властивостями. Наведемо найбільш яскраві та показові позиції. Зокрема, в одній із перших ґрунтовних наукових робіт О. Манохи щодо застосування системного підходу у кримінології, підготовленій за часів незалежності України, наголошується, що дискусія у кримінології щодо системного характеру злочинності є загалом безпідставною. Це пояснюється тим, що злочинність перетворилась на глобальну проблему, боротьба із цією антисоціальною системою потребує інтеграції зусиль всіх країн, усього світового товариства, зокрема й системно-аналітичного забезпечення спільної правоохоронної діяльності [7].

Однозначно системний характер злочинності визнається фахівцями в галузі застосування системного підходу у кримінології. Зокрема, В. Оболенцев наголошує, що зміст категорії «злочинність» можливий через обґрунтування її системного характеру [8]. Розуміння

злочинності як системної частини суспільства має важливий методологічний аспект. Адже саме в такому разі відкриваються можливості її моделювання і прогнозування. Уже зараз існують статистичні дані про взаємозв'язки злочинності з її факторами-ресурсами (детермінантами); про вплив на суспільство – наслідки («ціна» злочинності), про учасників (злочинців). Теоретично цих даних досить для побудови функціональної моделі всієї злочинності. І це можна вважати подальшою перспективою системного підходу у вивченні злочинності в методологічному аспекті [9].

У подібному системному ключі розглядав злочинність А. Зелінський, що розумів її як масовий прояв деструктивності в поведінці людей, що виражається в системі передбачених кримінальним законом діянь, учинених на окремій території чи серед членів окремих соціальних груп упродовж визначеного періоду часу. Окрім цього, учений злочинність, як множинність злочинів, наділяв ознаками ймовірної системи: цілісністю, стійкістю параметрів, взаємодією складників її підсистем (А. Зелінський. «Кримінологія», 2000 р.) [10], тобто відповідних комплексів.

Системний характер злочинності не відкидав і А. Закалок, який розглядав її крізь призму діяльностного підходу. Річ у тім, що діяльність, на думку вченого, фактично і являє собою системи дій, що ґрунтуються на психологічному механізмі спільного мотиву, його реалізації через визначення та досягнення єдиної мети [11, с. 154].

Злочинність розглядає як системне утворення також В. Шакур. Така система, на його переконання, формує структури, стійкі за своїм призначенням, метою, способами функціонування, специфікою організації. Характерними її ознаками є закритий, «тіньовий» характер взаємодії, поліваріантність можливостей і високий ступінь невизначеності саморозвитку криміногенних процесів і тенденцій, багатofакторність і багаторівневість механізмів соціальної детермінації росту показників, активний вплив кримінальних структур на некриміналізований соціальний простір, наявність криміногенних змін у суспільній та індивідуальній свідомості. Складники зазначеної системи перебувають у стійких динамічних взаєминах. Такими складниками є конкретні види кримінальних правопорушень [12, с. 158; 13].

На системному характері злочинності наполягає і Б. Головкін, зазначає, що злочинність є відкритою соціальною системою, взаємодіє з подібними явищами, змінюється під їхнім впливом, поширюється у просторі та часі. Окрім цього, злочинність є невід'ємним складником суспільного буття, вона має властивість до самовідтворення і розвитку [14]. Підтримує цю позицію М. Максименцев і зазначає, що формування системного уявлення про злочинність лежить в основі системної реакції на неї в контексті комплексної, керованої, проактивної системи кримінально-превентивної діяльності [15, с. 67]. Очевидно, що таке уявлення цього дослідника про злочинність неможливе без її розгляду саме як системного соціального об'єкта.

Схожа думка щодо системного характеру злочинності висловлюється й іншими науковцями. Вони, зокрема, наголошують, що до базових постулатів кримінології належить твердження, що злочинність – це складна система, складові частини якої постійно взаємодіють одна з одною. Такий стан речей зумовлює комплексний підхід до розроблення заходів запобігання як окремим видам кримінальних правопорушень, так і злочинності загалом [16, с. 131].

Отже, усе ж такі злочинність має ознаки соціальної системи. Це положення обґрунтовано емпіричним шляхом, зокрема результатами авторського експертного опитування, здійсненого протягом травня – червня 2025 р. Провідні вчені (усього 27 осіб) у галузі наук кримінально-правового циклу, які представляють передові наукові осередки України (Харків, Київ, Одеса, Львів, Дніпро, Івано-Франківськ, Ужгород), відповіли, окрім інших, на запитання: «Чи погоджуєтесь Ви з тезою, що явище злочинності (кримінальної протиправності) є складною соціальною системою?». Ствердно на нього відповіло 66,7% респондентів. Ще 18,5% експертів частково погодились із запропонованою тезою, оскільки, на їхнє переконання, у злочинності є лише окремі системні ознаки. Заперечили системну природу явища кримінальної протиправності найменше (11,1%) респондентів.

Позицію прихильників системного характеру злочинності можна посилити відповідними аргументами фахівців у галузі складних (комплексних) систем. Підкреслимо, що теорія складності, яку іноді називають наукою про складність, натепер час є своєрідним світовим науковим мейнстримом. Нині навіть функціонують спеціалізовані наукові установи, які безпосередньо проводять міждисциплінарні дослідження фундаментальних властивостей складних адаптивних, соціальних також, систем. Серед таких Інститут Санта-Фе, що дислокується у США. Теорія складності стосується як кримінологічної комплексності, так і проблеми розгляду злочинності як системи. Адже іноді складність називають комплексністю, оскільки остання виражає кількісні та якісні системні параметри (кількість елементів усередині кримінологічної системи; ступінь взаємозв'язку між елементами; спрямованість комплексів та її елементів на досягнення системної мети). У підсумку, ступінь складності як кримінологічної системи, так і системи злочинності корелює із глибиною комплексності. Вона виражає, з одного боку, внутрішньосистемні особливості функціонування системного утворення, із другого – специфіку зовнішньосистемної соціальної та іншої взаємодії.

На переконання професора Д. Сновдена, усесвітньовідомого експерта з теорії складності, який працює в компанії “Cognitive Edge”, теорія складності працює із системами, які мають багатозв'язкову причинність, де можна бачити вплив зв'язків, однак складно зрозуміти, що саме їх спричиняє. Такий процес називається темним обмеженням (відповідно до темної матерії в космології). Водночас управляти граничними умовами системи, стратегією її посилення чи розширення. Обізнаність про теорію складності та комплексний принцип роботи системи здатна надати можливість керувати невизначеністю, яка властива багатогранному суспільству [17]. Отже, визнання наявності у злочинності атрибутів системи дає можливість частково контролювати її обсяг і спрямованість. Тобто занурення у природу комплексності здатне управляти механізмом суспільної протиправності, зменшувати обсяг злочинності, змінювати її характер і поширеність шляхом впливу на елементи відповідних детермінаційних комплексів системи злочинності.

Критичне ставлення окремих кримінологів до злочинності як системи, віднесення до такої лише окремих видів злочинності на кшталт організованої [4] вже вказує на системний характер явища кримінальної протиправності. Адже якщо частина явища виявляє системні ознаки, то вони в тій чи іншій формі властиві й цілісності, що узгоджується із принципом ієрархічної структурності систем. І навпаки. У разі заперечення системних характеристик злочинності як мінімум відкидаються

синергетичні закономірності розвитку соціальних процесів. Вони априорі є складноорганізованими, частково хаотизованими. Для суспільства, як деякої до кінця не пізнаної соціальної системи, характерний нелінійний характер суспільних відносин, зокрема й нелінійна, складно пояснювальна властивість детермінантів злочинності, іноді нетипова протиправна поведінка осіб, які вчиняють ті або інші кримінальні правопорушення. Також не виключається і нестандартна, позапротокольна, нешаблонна й навіть асиметрична діяльність суб'єктів запобігання. Це може результувати позитивний правохоронний ефект, на який навіть можуть не розраховувати органи його застосування. Недарма синергетика визнається складником методології пізнання кримінологічної проблеми комплексності. Саме дисипативний¹, складноорганізований і нелінійний характер злочинності може пояснити окремі закономірності злочинності як системного негативного соціально-правового феномену. Відкидання такої ідеї фактично заперечує застосування системного та синергетичного підходів для пояснення системної природи кримінальної протиправності.

Наприклад, віднесення організованої злочинності до системи здійснюється за прямим лінійним логіко-мисленевим принципом: організована злочинна група чи злочинна організація є системою; елементами цієї системи є члени таких груп (організацій) – організатор, виконавець, підбурювач, пособник; протиправна діяльність таких угруповань спрямована на досягнення єдиної системної і заздалегідь узгодженої злочинної мети; між членами таких груп (організацій), тобто елементами системи, мають місце внутрішньосистемні зв'язки (розподіл ролей та інше). Це стислий опис організованої злочинності як системи. Він є дуже вдалим через зручність наукового пояснення функціонування такого системного механізму.

На рівні всієї злочинності такий опис є менш придатним через відсутність єдиної і очевидної мети цієї системи та пошуку спільної внутрішньосистемної взаємодії її елементів. Однак за визнання злочинності дисипативною системою (за І. Пригожиным), тобто відкритим, нелінійним системним об'єктом, далеким від стану соціальної рівноваги (І. Пригожин, І. Стенгерс. «Порядок із хаосу: новий діалог людини із природою», 1986 р.) [19, с. 30], системні властивості злочинності проявляються більш чітко. Обґрунтування злочинності як специфічної соціально-правової системи на підставі її дисипативної природи можна здійснити за допомогою таких її характеристик, як:

1) нестійкість злочинності – виявляється в нестабільності її стану й інших кількісно-якісних параметрах;

2) нестійкість злочинності досягається розсіянням енергії (сотнями тисяч учинених щороку правопорушень та засудженням десятків тисяч винних, які випадають із цієї системи), одержаної зовні (як соціальна аномія, анархічні суспільні прояви, кримінальна субкультура, низького рівня правосвідомість і правова культура громадян, багато іншого);

3) унаслідок самоорганізації в системі злочинності можуть виникати стійкі структури (відносно статистично стабільні види злочинності та вся злочинність, рівень якої зазвичай коливається в межах 10% щороку). Уперше на цю властивість злочинності звернув увагу А. Кетле, який підкреслив деяку стійкість основних параметрів злочинності;

¹ Примітка. Дисипативна система – відкрита нелінійна система, яка є далекою від стану термодинамічної рівноваги [18].

4) у складнопорядкованій структурі системи злочинності підвищується хаотизація (ентропія). Вона компенсується негативним потоком цього процесу зовні, тобто з боку соціуму;

5) система злочинності здійснює постійний обмін енергією (у формі вчинених правопорушень, затриманих і засуджених правопорушників, зміни правосвідомості у громадян, деструктивних соціальних процесів тощо) із середовищем (суспільством), в якому вона (злочинність) існує та є по суті його невід'ємною частиною.

В основі обґрунтування злочинності як системи перебуває положення про загальний діалектичний зв'язок усього суцього. Це означає, що між усіма соціальними явищами й процесами існують ті або інші спільні системні зв'язки. Одні з них є яскраво вираженими, інші – менш помітними для наукового спостереження. Аналогічно й у ситуації з віднесенням злочинності до системного об'єкта. З урахуванням синергетичних соціальних закономірностей і нелінійних (малопомітних) інтеракцій (взаємодій) твердження про системний характер злочинності стає більш очевидним. У сотень тисяч правопорушень, що вчиняються щороку в державі, на перший погляд немає чітких зв'язків: вони скоюються в різний період часу, на різних територіях, різними правопорушниками, проти різних потерпілих та інше. Однак неможна відкидати ідеї про наявність спільного знаменника, тієї матерії (енергії), що їх об'єднує в певних системних межах. Такими можуть бути деформації суспільної, групової та індивідуальної правосвідомості, безкарність більшої частини осіб, які не притягнуті до юридичної відповідальності за вчинене правопорушення лише із причин, що від них не залежать (різні види латентності), нарешті – бажання незаконного збагачення (корисливі правопорушення), прояв зверхності й домінантності над більш слабким (насилницькі правопорушення), егоїзм, зумовлений перевагою власних, а не суспільних інтересів (воєнні й інші правопорушення), уже не говорячи про частково обґрунтовану біологічну схильність до протиправної поведінки. У жодному разі не критикуємо шановних опонентів системного характеру злочинності та розуміємо відому істину про те, що правда завжди десь посередині висунених наукових гіпотез, зазначимо, що постає необхідність у прояві більш прискіпливої уваги до висловлених суджень.

Виходячи із вищевикладеного, система злочинності виступає складником усієї соціальної системи. І це варто визнати як факт, а також пристосуватись до цього знання для вироблення вчасних, ресурсно й організаційно адекватних заходів не стільки рефлексування (реагування), скільки, за можливості, завчасного запобігання викиду системою злочинності енергії (учинених кримінальних правопорушень) у зовнішнє соціальне середовище. Не претендуючи на вичерпний і абсолютний характер наведених думок, саме так можна пояснити системні властивості злочинності.

Незалежно від того, чи розуміти злочинність системою або ні, чи визнавати в неї лише окремі системні ознаки, це не виключає можливості застосування комплексного підходу у вивченні окремих її характеристик і властивостей. Так, основними підходами до розуміння злочинності вважаються: статистичний, структурно-функціональний, конструктивістський, діяльнісний, системний і деякі інші комбіновані підходи [20, с. 182–200; 21]. У статистичному підході до трактування злочинності статистична сукупність (система)

кримінальних правопорушень так чи інакше утворена її окремими комплексами (групами). Структурно-функціональний підхід спирається на ідею, що злочинність є соціальною властивістю відтворювати діяння, заборонені Кримінальним кодексом України. Отже, комплексність може проявлятися у політичних рішеннях держави щодо формування протиправного складника такої властивості. У конструктивістському підході комплексність виражається, окрім іншого, у сукупності конвенцій (договорностей), згідно з якими деякі діяння вважаються кримінальними правопорушеннями. У діяльнісному підході комплексний характер проявляється в цілісному сприйнятті потреб, цілей і мотивів як основи предмета злочинної діяльності. У системному підході до розуміння злочинності комплексність простежується найбільш чітко, зокрема в об'єднанні окремих комплексів (груп і видів правопорушень) системи злочинності як соціального явища.

Як бачимо, властивість комплексності в тому чи іншому інтерпретуванні має місце фактично за всіма видами розуміння злочинності, незалежно від того, який зміст учені вкладають у поняття злочинності. Це зайвий раз свідчить про універсальний та інтегративний характер комплексності. Вона здатна проникати в сутність багатьох, протиправних також, явищ і процесів.

Висновки. Викладені вище положення дають підстави для формулювання таких суджень:

1. Проблема комплексності є малодослідженою в галузі кримінології та потребує подальших наукових розвідок, спрямованих на розширення її гносеологічних і праксеологічних меж пізнання.

2. В основі вивчення кримінологічної комплексності лежить, окрім інших, методологія системного підходу та синергетики. Проблема системного характеру злочинності є лише приватним науковим аспектом комплексного підходу, що виражає багатогранність, інтегративність і універсальність цього поняття і водночас наукового принципу.

3. Злочинність (кримінальна протиправність) – відкрита, складна й у міру неорганізована (частково самоорганізована) соціальна система. Її невід'ємною істотною ознакою є комплексність, що виражає кількісні і якісні системні параметри.

4. Система злочинності має потужні внутрішньо-системні зв'язки (між її детермінантами, правопорушниками, різними кримінальними правопорушеннями, що прагнуть до постійного поширення та відтворення) та зовнішньосистемні інтеракції (із соціальною системою та кримінологічною системою України). Міжсистемні зв'язки системи злочинності та кримінологічної системи відбуваються відповідно до діалектичного закону єдності й боротьби протилежностей. З одного боку, система злочинності прагне до перманентного розширення своїх обсягів, із другого – кримінологічна система спрямована на фрагментацію та структурну позитивну трансформацію системи злочинності шляхом зменшення її рівня, зміни характеру, скорочення обсягу негативних соціальних наслідків.

5. Визнання злочинності системою має велике методологічне значення з огляду на врахування цієї обставини для формування та реалізації ефективного комплексу кримінологічної діяльності (практики запобігання злочинності, її прогнозування, а також стратегування, програмування і планування запобіжних заходів).

Список використаних джерел

1. Забарний М. Методологічні засади кримінологічного аналізу злочинності. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2018. Вип. 2. Т. 2–2. С. 28–33.
2. Голіна В., Сметаніна Н. Злочинність і системний підхід. *Системний підхід у дослідженні злочинності* : матеріали Наукової конференції, м. Харків, 21 червня 2013 р. / уклад. В. Оболенцев ; за ред. В. Голіни, Ф. Ківви. Харків : видав. Кім Д. С., 2013. С. 28–38.
3. Кримінологія (Загальна частина) : навчальний посібник / І. Бандурка та ін. ; за заг. ред. Ю. Орлова ; МВС України, ХНУВС. Харків : ХНУВС, 2025. 616 с.
4. Сорока К., Сорока Н. Про системний підхід до вивчення злочинності. *Системний підхід у дослідженні злочинності* : матеріали Наукової конференції, м. Харків, 21 червня 2013 р. / уклад. В. Оболенцев ; за ред. В. Голіни, Ф. Ківви. Харків : видав. Кім Д. С., 2013. С. 17–27.
5. Рущенко І. Злочинність: система чи системний підхід? *Системний підхід у дослідженні злочинності* : матеріали Наукової конференції, м. Харків, 21 червня 2013 р. / уклад. В. Оболенцев ; за ред. В. Голіни, Ф. Ківви. Харків : видав. Кім Д. С., 2013. С. 39–48.
6. Кулик О. Злочинність як соціальне явище: суттєві ознаки та визначення поняття. *Наука і правоохорона*. 2017. № 1. С. 125–132.
7. Маноха О. Системний аналіз у кримінології : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 1996. 23 с.
8. Оболенцев В. Перспективи використання системного методу у кримінологічних дослідженнях. *Проблеми законності*. 2013. Вип. 123. С. 198–206.
9. Оболенцев В. Теоретичний методичний та практичний аспекти використання системного методу у вивченні злочинності. *Проблеми законності*. 2014. Вип. 127. С. 152–160.
10. Денисов С., Тимчук О. Деякі аспекти сутності та предмета кримінології як науки. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2021. № 1. С. 151–159.
11. Закалюк А. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика : у 3 кн. Кн. 1 : Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки. Київ : Ін Юре, 2007. 424 с.
12. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 18 : Кримінологія. Кримінально-виконавче право / редкол. : В. Шакур (гол.) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В. М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. Харків : Право, 2019. 544 с.
13. Шакур В. Аналіз злочинності: проблеми термінології. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2023. № 2. С. 73–81. DOI: 10.33270/02232602.73
14. Головін Б. Теперішнє і майбутнє кримінології. *Проблеми законності*. 2020. Вип. 149. С. 168–184. DOI: 10.21564/2414-990x.149.200724
15. Максименцев М. Протидія злочинності у сфері надкористування : монографія. Харків, 2019. 488 с.
16. Кримінологія. Академічний курс / кол. авт. ; за заг. ред. О. Литвинова. Київ : Кондор, 2018. 588 с.
17. Як керувати складністю? – розповідає відомий професор Дейв Сновден. URL: <https://ac.ucu.edu.ua/news/yak-keruvaty-skladnistyu-rozpovidaye-vidomyj-profesor-dejv-snovden/>
18. Дисипативна система. URL: <https://surl.gd/hlsfyu>.
19. Проблеми влади і права в умовах посттоталітарних трансформацій: міждисциплінарний аналіз : монографія / М. Панов та ін. ; за заг. ред. М. Панова, О. Данильяна. Харків : Право, 2004. 360 с.
20. Голіна В. Вибрані праці. Харків : Право, 2020. 592 с.
21. Орлов Ю. Сутність та поняття злочинності: від фрагментації до інтеграції наукового знання. *Форум права*. 2017. № 5. С. 271–278. DOI: 10.5281/zenodo.1203785

References

1. Zabarnyi, M. M. (2018). Metodolohichni zasady kryminolohichnoho analizu zlochynnosti [Methodological foundations of criminological analysis of crime]. *Naukovyi visnyk publichnoho ta pryvatnoho prava*, 2/2, 28–33 [in Ukrainian].
2. Holina, V. V., & Smetanina, N. V. (2013). Zlochynnist i systemnyi pidkhid [Crime and the system approach]. In *Systemnyi pidkhid u doslidzhenni zlochynnosti: Materialy naukovoi konferentsii*. Kharkiv: Kim D. S. [in Ukrainian].
3. Bandurka, I. O., Lytvynov, O. M., Orlov, Yu. V., et al. (2025). Kryminolohiia (Zahalna chastyna) [Criminology: General part] (Yu. V. Orlov, Ed.). Kharkiv: KhNUVS. [in Ukrainian].
4. Soroka, K. O., & Soroka, N. K. (2013). Pro systemnyi pidkhid do vvyvchennia zlochynnosti [On the system approach to studying crime]. In *Systemnyi pidkhid u doslidzhenni zlochynnosti: Materialy naukovoi konferentsii*. Kharkiv: Kim D. S. [in Ukrainian].
5. Rushchenko, I. P. (2013). Zlochynnist: systema chy systemnyi pidkhid? [Crime: a system or system approach?]. In *Systemnyi pidkhid u doslidzhenni zlochynnosti: Materialy naukovoi konferentsii*. Kharkiv: Kim D. S. [in Ukrainian].
6. Kulyk, O. H. (2017). Zlochynnist yak sotsialne yavyshe: suttievi oznaky ta vyznachennia poniattia [Crime as a social phenomenon: essential features and definition]. *Nauka i pravookhorona*, 1, 125–132 [in Ukrainian].
7. Manokha, O. Ye. (1996). *Systemnyi analiz v kryminolohii* [System analysis in criminology] (Abstract of PhD dissertation). Kyiv [in Ukrainian].
8. Obolentsev, V. F. (2013). Perspektyvy vykorystannia systemnoho metodu u kryminolohichnykh doslidzhenniakh [Prospects of using the system method in criminological research]. *Problemy zakonnosti*, 123, 198–206 [in Ukrainian].
9. Obolentsev, V. F. (2014). Teoretychni, metodychni ta praktychni aspekty vykorystannia systemnoho metodu u vvyvchenni zlochynnosti [Theoretical, methodological and practical aspects of using system method in crime study]. *Problemy zakonnosti*, 127, 152–160 [in Ukrainian].
10. Denysov, S. F., & Tymchuk, O. L. (2021). Deiaki aspekty sutnosti ta predmeta kryminolohii yak nauky [Some aspects of the nature and subject of criminology as a science]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 1, 151–159 [in Ukrainian].

11. Zakaliuk, A. P. (2007). *Kurs suchasnoi ukrainskoi kryminolohii: Teoriia i praktyka. Knyha 1* [Modern Ukrainian Criminology course: Theory and practice. Book 1]. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].
12. Shakun, V. I., et al. (2019). Velyka ukrainska yurydychna entsyklopediia: T. 18: Kryminolohiia. Kryminalno-vykonavche pravo [Great Ukrainian Legal Encyclopedia: Vol. 18: Criminology and Penitentiary Law]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
13. Shakun, V. (2023). Analiz zlochynnosti: problemy terminolohii [Crime analysis: terminology problems]. *Filosofski ta metodolohichni problemy prava*, 2, 73–81. <https://doi.org/10.33270/02232602.73> [in Ukrainian].
14. Holovkin, B. M. (2020). Teperishnie i maibutnie kryminolohii [Present and future of criminology]. *Problemy zakonnosti*, 149, 168–184. <https://doi.org/10.21564/2414-990x.149.200724> [in Ukrainian].
15. Maksimentsev, M. H. (2019). *Protydiia zlochynnosti u sferi nadrokorystuvannia: Monohrafiia* [Countering crime in subsoil use]. Kharkiv: Panov [in Ukrainian].
16. Lytvynov, O. M. (Ed.). (2018). *Kryminolohiia. Akademychnyi kurs* [Criminology]. Kyiv: Kondor [in Ukrainian].
17. Snowden, D. (n.d.). Yak keruvaty skladnistiu? – Rozpovidaie vidomyi profesor Deiv Snowden [How to manage complexity? Interview with professor Dave Snowden]. Retrieved from <https://ac.ucu.edu.ua/news/yak-keruvaty-skladnistyurozpovidaye-vidomyj-profesor-dejv-snovden/> [in Ukrainian].
18. Dysypatyvna systema [Dissipative system]. (n.d.). Retrieved from <https://surl.gd/hlsfyy> [in Ukrainian].
19. Panov, M. I., Danylian, O. H., Maksymov, S. I., et al. (2004). Problemy vlyady i prava v umovakh posttotalitarnykh transformatsii [Problems of power and law in post-totalitarian transformations]. Kharkiv: Pravo. [in Ukrainian].
20. Holina, V. V. (2020). *Vybrani pratsi* [Selected works]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
21. Orlov, Yu. V. (2017). Sutnist ta poniattia zlochynnosti: vid frahmentatsii do intehratsii naukovooho znannia [The essence and concept of crime: from fragmentation to scientific knowledge integration]. *Forum prava*, 5, 271–278. <https://doi.org/10.5281/zenodo.1203785> [in Ukrainian].

Kolodyazhny Maxim,

Candidate of Law, Senior Researcher,

Head of the Department of Criminological Research

(Academician Stashis Scientific Research Institute for the Study of Crime Problems of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine, Kharkiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2149-9165>

CRIME AS A SYSTEM THROUGH THE PRISM OF THE PROBLEM OF COMPLEXITY IN CRIMINOLOGY

The article examines the unresolved issue in criminology concerning the systemic nature of crime, based on the results of empirical and in-depth theoretical research. Criminologists who studied this issue are divided into two groups: those who do not recognize crime as a system, and those who, on the contrary, acknowledge its systemic character. Relevant theoretical arguments on this matter are presented. The author's position regarding the systemic nature of criminal unlawfulness is expressed. It is grounded in the methodology of the system approach and synergetics, as well as in the results of an expert survey.

Key words: *system, system approach, complexity, crime, criminal offenses, criminology methodology, criminological doctrine.*

Надіслано до редколегії 31.10.2025
Рекомендовано до публікації 25.11.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.346:656.1(477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-21>

Левіщенко Дмитро Костянтинович,

здобувач

(Науково-дослідний інститут публічного права, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7475-4646>

АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ

У статті досліджено адміністративні процедури у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху як специфічний різновид контрольної-наглядової процедури публічної адміністрації. Підкреслено, що в умовах трансформації системи державного управління саме адміністративно-процедурний формат реалізації владних повноважень забезпечує правову визначеність, передбачуваність та прозорість взаємодії між органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, суб'єктами господарювання та громадянами. Проаналізовано різні підходи науковців до визначення сутності контрольної-наглядової процедури, а також положення Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності». Розкрито структуру адміністративної контрольної-наглядової процедури у сфері безпеки дорожнього руху. Зроблено висновок, що уніфікація контрольної-наглядової процедури у межах Закону про адміністративну процедуру сприятиме підвищенню ефективності державного управління, забезпеченню правової визначеності та зміцненню гарантій прав учасників дорожнього руху.

Ключові слова: адміністративні процедури, державний контроль, державний нагляд, безпека дорожнього руху, контрольна-наглядова діяльність, публічна адміністрація.

Постановка проблеми. У сучасних умовах реформування публічного адміністрування особливої актуальності набуває питання нормативної визначеності та уніфікації адміністративних процедур, що регулюють контрольну та наглядову діяльність держави. У сфері забезпечення безпеки дорожнього руху ці процедури мають подвійний характер: з одного боку, вони спрямовані на реалізацію наглядової функції держави, а з іншого – передбачають втручання у діяльність учасників дорожнього руху та суб'єктів господарювання. Водночас у законодавстві та науковій доктрині відсутня єдність щодо змісту, співвідношення та меж понять «контроль» і «нагляд», що зумовлює суперечності у правозастосуванні та ускладнює формування єдиного стандарту адміністративних процедур у цій сфері. Наявність фрагментарного регулювання та відсутність спеціального нормативного акта, який би комплексно визначав порядок здійснення контрольної-наглядової процедури, створює потребу в теоретичному переосмисленні та систематизації відповідних процесуальних механізмів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика контрольної-наглядової процедури розглядається у працях низки українських дослідників. Разом із тим, попри наявність значного наукового доробку, питання уніфікації контрольної-наглядової процедури, їх місця в системі адміністративних проваджень та особливостей

реалізації у сфері безпеки дорожнього руху залишаються недостатньо розробленими.

Метою статті є комплексний аналіз адміністративних контрольної-наглядової процедури у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, визначення їх структури, правової природи та особливостей реалізації, а також обґрунтування доцільності їх уніфікації в межах загальної моделі адміністративної процедури.

Виклад основного матеріалу. В умовах сьогодення адміністративно-процедурний формат здійснення повноважень публічної адміністрації вважається найбільш значущим і суспільно визнаним інструментом в процесі трансформації системи публічного адміністрування. Такий формат дозволяє чітко окреслити межі правовідносин між державними структурами у вигляді виконавчих органів, органами місцевого самоврядування та окремими фізичними чи юридичними суб'єктами, які реалізують гарантовані законом права та інтереси. Важливе місце в такому механізмі займає адміністративно-процедурне регулювання контрольних і наглядових відносин, що виникають у взаємодії між виконавчими органами та фізичними, юридичними особами, і реалізуються у межах процедур, які мають на меті попередження, виявлення порушень обов'язкових норм законодавства, а також усунення шкоди, що може бути заподіяна в результаті таких порушень. Саме тому вчені розглядають

контрольно-наглядову процедуру як окрему, самодостатню різновидність адміністративних процедур. Вона відноситься до категорії втручальних, оскільки ініціюється суб'єктом публічного адміністрування за наявності відповідних правових підстав. Так Л.С. Гаркуша зазначає, що: «Сутність контрольно-наглядової процедури полягає у чітко регламентованих діях уповноважених суб'єктів законодавства у певній сфері діяльності, а також застосування несприятливих наслідків (санкцій) у разі правопорушень. Кожна стадія такої процедури переслідує власну мету, має певні особливості та оформлюється відповідним рішенням» [1].

Зазначимо, що в науковій спільноті не сформовано єдиного бачення ані стосовно назви, ані щодо змістового наповнення вказаного різновиду адміністративної процедури. У правничій доктрині трапляються різноманітні терміни й тлумачення відповідної процедури, зокрема: інспекційна процедура, процедура контрольно-наглядового типу, адміністративна процедура у сфері державного контролю та нагляду, а також адміністративна процедура, пов'язана з контрольно-наглядовою діяльністю. Така неоднозначність пояснюється тим, що у правовій науці досі не напрацьовано чіткого консенсусу щодо співвідношення або ж розмежування таких понять як «нагляд» і «контроль»: одні дослідники дотримуються позиції, що нагляд є складовою контролю, інші ж зазначають про їх синонімічність вказаних понять [2]. Проте останній підхід не витримує критики з методологічної точки зору, оскільки про повну тотожність категорій доречно стверджувати лише за наявності збігу їхніх головних ознак і логічного обсягу.

Крім того, чинне законодавство України демонструє деяку суперечливість щодо визначення та використання зазначених понять про податковий, митний, бюджетний, валютний, екологічний, ліцензійний контроль, але водночас фіксується санітарно-епідеміологічний, банківський, та протипожежний нагляд. Водночас законодавець у деяких нормативно-правових актах не проводить чіткого розрізнення між ними, фактично ототожнюючи зазначені категорії. Така невизначеність і суперечності в законодавстві мають системний характер. З нашої точки зору, різне трактування співвідношення понять «нагляд» і «контроль» не створює істотних проблем у науковій площині, але в межах правового регулювання є вочевидь проблематичним. Відповідно існує необхідність законодавчого закріплення змісту згаданих категорій у спеціальному нормативному акті, в якому буде визначено їх як окремі та самостійні управлінські функції державних органів, відмінність яких полягає у спрямованості впливу й кінцевому результаті. Адже законодавче визначення вказаних категорій міститься у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» від 5 квітня 2007 року № 877-V, де зазначається, що державний нагляд і контроль здійснюється відповідно до законодавства, що визначає правові й організаційні засади, основні принципи та порядок їх здійснення у сфері господарської діяльності [3].

Аналізуючи нормативно-правові акти разом із позиціями вчених, слід констатувати відсутність єдиного підходу до визначення співвідношення між контролем і наглядом. Ми поділяємо точку зору, відповідно до якої контроль і нагляд є відмінними за змістом категоріями, хоча й мають спільні риси. Серед спільних характеристик можна виділити таку, що лише законом визначаються не тільки компетенції органів, уповноважених на

здійснення державного контролю або нагляду, а й змістове наповнення предмета контрольної чи наглядової діяльності, а також способи, правові механізми та форми реалізації таких заходів у межах адміністративного регулювання.

Наведене положення знаходить підтвердження у Законі України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», яким передбачено, що виключно на підставі закону визначаються: перелік державних органів, які мають повноваження здійснювати контроль (нагляд) у господарській сфері; види діяльності суб'єктів господарювання, що підлягають контролю або нагляду тощо. Окрім того, орган, що виконує функції державного нагляду (контролю), не має права здійснювати такий нагляд (контроль) у господарській сфері, якщо спеціальним законом прямо не передбачено його повноважень щодо реалізації відповідних функцій у конкретній галузі господарської діяльності, а також не визначено межі його компетенції у процесі здійснення державного нагляду (контролю) [3].

Таким чином, функції державного контролю і нагляду можуть бути реалізовані виключно тим органом державної влади, який прямо уповноважений на це законодавчим актом і діє в межах закріпленої компетенції. Його повноваження мають бути конкретизовані у спеціальних нормативно-правових актах, у яких визначено центральний орган виконавчої гілки влади, що відповідає за практичне впровадження вказаних інституцій, тобто здійснює контрольні та наглядові повноваження від імені держави. Серед відмінних характеристик між інститутами нагляду та контролю основоположною виступає рівень їх втручального впливу.

Беручи до уваги відсутність спеціального нормативно-правового акта, який би забезпечував комплексне нормативне унормування загального порядку здійснення контрольної та наглядової діяльності, визначення принципів, базових категорій, термінів, а також обсягів повноважень органів контролю та нагляду, включаючи перелік правових засобів впливу, що можуть бути застосовані до об'єктів державного контролю і нагляду, дисертант обґрунтовує доцільність розгляду контрольної (наглядової) процедури з точки зору можливості її підпорядкування правилам загальної адміністративної процедури. Такий підхід пояснюється тим, що зазначена адміністративна процедура зазвичай ініціюється адміністративним органом, який реалізує закріплені за ним контрольні повноваження з метою виконання функцій і завдань, прямо передбачених чинним законодавством.

Пропонується розглядати процедуру здійснення контролю (нагляду) як складову уніфікованої моделі адміністративної процедури, оскільки альтернативна концепція, яка передбачає суто галузеве регулювання зазначеної процедури, фактично знецінює значення інституту адміністративної процедури як такого. Тому уніфікована нормативна регламентація найбільш типових адміністративних процедур у Законі України про адміністративну процедуру виступає єдиним обґрунтованим варіантом, що здатен забезпечити належну реалізацію владних повноважень суб'єктами публічної адміністрації. Запропонований підхід не відкидає, а навпаки, логічно передбачає наявність спеціальних регуляторних норм, спрямованих на врегулювання специфіки контрольно-наглядових процедур у межах окремих сфер державного управління, за умови, що такі норми не суперечать базовим принципам адміністративної процедури, а слугують їх доповненням. Закон про адміністративну процедуру має закріпити єдиний стандарт процедурного регулювання

для усіх видів адміністративних процедур, що сприятиме утвердженню принципу правової визначеності та створенню передумов для вільної реалізації особами своїх прав і захищених законом інтересів у різних сферах суспільного життя.

Адміністративні процедури щодо здійснення контролю та нагляду у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху становлять собою особливу групу адміністративних процедур, які мають публічно-правову природу та спрямовані на виявлення, попередження, припинення і усунення порушень законодавства з боку учасників дорожнього руху, юридичних осіб, що провадять діяльність у сфері транспорту, а також посадових осіб органів публічної влади, відповідальних за утримання дорожньої інфраструктури.

Ці процедури, з одного боку, реалізують наглядову функцію держави, а з іншого – мають втручальний характер, оскільки передбачають можливість одностороннього впливу державного органу на суб'єктів господарювання та громадян у формі приписів, актів перевірок, постанов, протоколів, адміністративного затримання, тимчасового вилучення посвідчення водія, транспортного засобу тощо.

Активна складова контрольної (наглядової) процедури реалізується через відповідні форми контрольного провадження. Виходячи із положень проекту закону про адміністративну процедуру, а також норм чинного спеціалізованого законодавства, яке регулює сферу контрольної-наглядової діяльності, можна виокремити загальні та спеціалізовані підстави для початку контрольної-наглядової провадження. До категорії загальних підстав належать: звернення фізичних чи юридичних осіб, а також органів державної влади й органів місцевого самоврядування з повідомленнями про факти можливого порушення вимог законодавства, або ж самостійна ініціатива органу публічної адміністрації (*ex officio*) при реалізації наданих йому повноважень у сфері нагляду і контролю, спрямованих на виявлення та запобігання потенційним правопорушенням. Натомість спеціальні підстави визначаються залежно від конкретної сфери здійснення контрольної або наглядової діяльності, характеру правового регулювання, специфіки об'єкта перевірки та правового статусу адміністративного суб'єкта, який виконує контрольні функції щодо підконтрольної особи чи організації.

Динамічна сторона процедури контролю (нагляду) реалізується через контрольні провадження. Беручи за основу загальні положення законодавства про адміністративну процедуру та чинне спеціальне законодавство у сфері контролю та нагляду, виділяємо загальні та спеціальні підстави ініціювання контрольної-наглядової провадження. До загальних можемо віднести: звернення фізичних та юридичних осіб, державних органів і органів місцевого самоврядування про факти порушення законодавства, а також за власною ініціативою органу (*ex-officio*) у порядку здійснення контрольних і наглядових повноважень із метою виявлення та припинення можливих правопорушень. Спеціальні підстави залежать від сфери контрольної-наглядової діяльності, правового регулювання, об'єкта контролю та адміністративно-правового статусу суб'єкта, який реалізує контрольні повноваження стосовно підконтрольних суб'єктів. У сучасній теорії адміністративного права існують різні погляди щодо виділення основних складових елементів процедури контролю. Так, досить поширеним є підхід, згідно з яким виділяють три основні стадії процедури контролю: 1) передконтрольну стадію (планування

та прогнозування контрольної діяльності, визначення об'єкта і виду контролю, встановлення меж і засобів контрольних дій тощо); 2) контрольну стадію (рішення про проведення контрольних дій); 3) завершальну стадію (підсумкова аналітична робота; узагальнення виконання контрольних завдань, прийняття рішення за результатами контролю у формах рекомендації, висновків, приписів) [4, с. 483].

Адміністративна контрольна-наглядова процедура у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є процесуальною формою реалізації контрольних та наглядових повноважень органів публічної адміністрації, передусім Національної поліції, Укртрансбезпеки та інших компетентних органів. Її структура охоплює декілька логічно послідовних етапів, які забезпечують цілісність і правову визначеність процедури, спрямованої на виявлення, документування та усунення порушень правил дорожнього руху.

Першим етапом є ініціювання контрольної-наглядової дії, яке може бути зумовлене як плановими заходами контролю, передбаченими відповідними планами (наприклад, шокквартильними перевірками суб'єктів перевезень), так і позаплановими підставами, зокрема: надходженням скарги від учасника дорожнього руху, фіксацією порушення за допомогою технічних засобів або виявленням небезпечної поведінки водія безпосередньо працівником поліції. У разі здійснення заходів контролю щодо суб'єктів господарювання ініціатива відбувається відповідно до вимог Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», а для органів правопорядку – на підставі внутрішніх розпорядчих документів або чинного законодавства.

Наступним етапом є формалізація підстав для проведення заходу, що передбачає оформлення відповідного процесуального документа – наказу, службового завдання, розпорядження чи іншого правового акту. Формалізація забезпечує дотримання принципу законності та виконує функцію процесуальної легітимізації подальших дій посадових осіб. У діяльності поліції ця стадія може бути представлена розпорядженням чергового або командування щодо проведення цільових заходів на конкретній ділянці дороги.

Після формалізації розпочинається безпосереднє здійснення заходу контролю або нагляду, яке охоплює широкий спектр дій, залежно від характеру об'єкта перевірки. У межах цієї стадії посадові особи можуть здійснювати зупинку транспортних засобів, перевірку документів, використання технічних засобів контролю (радарів, алкотестерів, відеореєстраторів), огляд транспортного засобу, встановлення технічного стану автомобіля, огляд місця події, опитування учасників дорожнього руху або свідків. У разі автоматичної фіксації порушень ця стадія реалізується без фізичної присутності посадової особи, а відповідна інформація передається до центру обробки даних.

Результатом вищезазначених дій є оформлення процесуальних документів, зокрема – протоколів про адміністративне правопорушення, постанов про накладення адміністративного стягнення, актів перевірок або приписів про усунення порушень. Документи повинні бути складені у відповідності до вимог КУпАП або спеціальних інструкцій, затверджених МВС, Укртрансбезпекою чи іншими органами. При цьому всі документи мають містити достатні обґрунтування щодо обставин порушення, посилання на нормативні акти та докази (у тому числі відео- або фотоматеріали).

Наступною стадією є реагування на виявлені порушення, що виражається у винесенні рішення про застосування адміністративного стягнення або припису. Залежно від обставин, це може бути або оперативне накладення штрафу за спрощеною процедурою, або передання матеріалів до суду (наприклад, у справах про ДТП або керування у стані сп'яніння). Також можливе направлення інформації до інших компетентних органів, якщо виявлено ознаки порушень, що не належать до компетенції органу, який проводив перевірку.

Завершальним етапом контрольної-наглядової процедури виступає контроль за виконанням ухвалених рішень. Це може бути перевірка своєчасності та повноти сплати штрафів, фактичного виконання припису, усунення порушення, вчинення повторного огляду об'єкта контролю. У разі ухилення порушника від виконання постанови – матеріали скеровуються до органів примусового виконання (Державної виконавчої служби), які реалізують санкції в порядку виконавчого провадження.

Структура контрольної-наглядової процедури в сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є логічно цілісною і регламентованою системою правових дій, що забезпечує реалізацію функцій державного управління через адміністративне втручання в межах закону з метою охорони суспільного інтересу, попередження загроз життю та здоров'ю учасників дорожнього руху.

Внутрішня побудова контрольної (наглядової) процедури в цілому відповідає загальній структурі адміністративної процедури, проте залежно від правової природи та потенційних наслідків така процедура може мати риси як позитивного адміністративного провадження, так і набувати характеристик адміністративно-юрисдикційного типу, що зумовлює варіативність найменування окремих стадій. Спираючись на загальну модель адміністративної процедури, можна окреслити основні етапи контрольної-наглядового провадження: відкриття провадження, розгляд матеріалів справи та ухвалення відповідного рішення. До факультативних стадій варто віднести можливість оскарження (або перегляду) прийнятого рішення в адміністративному чи судовому порядку.

Підсумовуючи можливо зазначити, що адміністративні контрольні-наглядові процедури у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є нормативно врегульованими послідовними діями уповноважених органів, спрямованими на виявлення, фіксацію та усунення правопорушень у транспортній сфері. Їх структура включає ініціювання, формалізацію, проведення перевірки, документування результатів, застосування заходів реагування та подальший контроль за їх виконанням. Ці процедури забезпечують реалізацію публічного інтересу через правомірне адміністративне втручання в діяльність учасників дорожнього руху з метою профілактики, дисциплінування та підвищення рівня безпеки на автошляхах.

Здійснення контрольної-наглядової діяльності у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху в Україні ґрунтується на складній і багаторівневій системі нормативно-правового регулювання, яка охоплює конституційні положення, закони загального та спеціального характеру, підзаконні нормативні акти, а також відомчі інструкції та стандарти. Ця нормативна база забезпечує правову визначеність процедур контролю, регламентує повноваження суб'єктів нагляду, визначає механізми реагування на виявлені порушення та гарантії захисту прав учасників дорожнього руху.

Висновки. Контрольні-наглядові процедури у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху є ключовим елементом адміністративного регулювання транспортної системи. Вони не лише спрямовані на підтримання правопорядку, а й виконують важливу превентивну, дисциплінуючу та охоронну функцію. В умовах зростання інтенсивності дорожнього руху, розвитку технологій фіксації порушень та євроінтеграційного вектору України, ці процедури потребують подальшої формалізації, гармонізації із європейськими стандартами та підвищення ефективності правозастосування. Таким чином, удосконалення системи нагляду у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху має відбуватися як на нормативному, так і на інституційному, технологічному та соціальному рівнях. Комплексне реформування цієї сфери сприятиме зниженню аварійності, підвищенню ефективності правозастосування та реалізації ключового публічного інтересу – захисту життя і здоров'я громадян на автошляхах.

Список використаних джерел

1. Гаркуша Л. С. Контрольно-наглядова процедура. *Журнал східноєвропейського права*. 2019. № 63. С. 205–210. URL: <https://zenodo.org/records/3229056>.
2. Денисова А. В. Співвідношення контролю та нагляду. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 2 (4). С. 30–37. URL: <https://aplaw.net/index.php/journal/article/download/555/490>.
3. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності : Закон України від 5 квіт. 2007 р. № 877-V. *Відомості Верховної Ради України*. 2007. № 29. Ст. 389.
4. Виконавча влада і адміністративне право / за ред. В. Б. Авер'янова. Київ : Ін Юре, 2002. 668 с.

References

1. Harkusha, L.S. (2019). Kontrolno-nahliadova protsedura [Control and supervision procedure]. *Zhurnal skhidnoievropeiskoho prava*, 63, 205–210. Retrieved from: <https://zenodo.org/records/3229056> [in Ukrainian].
2. Denysova, A.V. (2013). Spivvidnoshennia kontroliu ta nahliadu [The relationship between control and supervision]. *Administrativne pravo i protses*, 2(4), 30–37. Retrieved from: <https://aplaw.net/index.php/journal/article/download/555/490> [in Ukrainian].
3. Pro osnovni zasady derzhavnogo nahliadu (kontroliu) u sferi hospodarskoi diialnosti [On the basic principles of state supervision (control) in the sphere of economic activity]: Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2007 r. № 877-V. (2007). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 29, 389 [in Ukrainian].
4. Averianov, V.B. (Eds.). (2002). Vykonavcha vlada i administrativne pravo [Executive power and administrative law]. Kyiv: In Yure [in Ukrainian].

Levishchenko Dmytro,

Researcher

(Research Institute of Public Law, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-7475-4646>

ADMINISTRATIVE PROCEDURES IN THE FIELD OF ROAD SAFETY

The article examines administrative procedures in the field of road traffic safety as a distinct category of control and supervisory procedures implemented by public administration bodies. In the context of ongoing reforms of public governance in Ukraine, the administrative-procedural format of exercising public authority is becoming a key instrument for ensuring legality, transparency, and predictability in the interaction between state bodies, local self-government, business entities, and citizens. However, both legal doctrine and current legislation lack a unified conceptual approach to defining and distinguishing the notions of “control” and “supervision,” which leads to inconsistencies in regulatory practice and complicates the formation of a coherent system of administrative procedures.

The study analyzes scholarly approaches to understanding the essence and structure of control and supervisory procedures as well as the provisions of the Law of Ukraine “On the Basic Principles of State Supervision (Control) in the Sphere of Economic Activity”. The article argues that although control and supervision share common features, they differ in their purpose, degree of intervention, and legal consequences. The absence of a comprehensive normative act regulating the general procedure for exercising control and supervisory powers highlights the need to integrate these procedures into the unified framework of the Law on Administrative Procedure.

Special attention is given to the procedural structure of control and supervisory activities in the field of road traffic safety, which includes: initiation of control actions; formalization of legal grounds; direct implementation of control measures (vehicle stops, document checks, technical inspections, use of automated systems, etc.); documentation of results; adoption of decisions on administrative response; and monitoring compliance with issued decisions. These procedures are implemented by the National Police, the State Service for Transport Safety (Ukrtransbezpeka), and other competent authorities, and are characterized by their interventionist nature aimed at preventing, detecting, and eliminating violations of traffic legislation.

The article concludes that the unification of control and supervisory procedures within the general administrative procedure framework will enhance the effectiveness of public administration, strengthen legal certainty, and improve the protection of the rights and legitimate interests of road users.

Key words: administrative procedures, state control, state supervision, road safety, control and supervision activities, public administration.

Надіслано до редколегії 27.11.2025
Рекомендовано до публікації 22.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.346

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-22>

Пилипенко Дмитро Олексійович,

доктор юридичних наук, доцент

(Державний університет економіки і технологій, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>

Пилипенко Євгенія Олексіївна,

кандидат юридичних наук, старший дослідник

(Одеський державний університет внутрішніх справ, м. Одеса)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4044-5421>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КАНАДИ: АНАЛІЗ ТА ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ

У статті досліджено кримінальну відповідальність за законодавством Канади за залишення в небезпеці (стаття 215 Кримінального кодексу Канади), тобто невиконання обов'язків турботи з боку визначених осіб (батьки, прийомні батьки до досягнення дитиною 16-річного віку, опікуни, подружжя тощо), якщо потерпілий через малолітство, старість, хворобу або через інший безпорадний стан не здатен забезпечити собі повноцінне безпечне життя. Також приділена увага висвітленню складу кримінального правопорушення, а також покаранню за його вчинення. На основі проведеного аналізу запропоновано доповнити частину 1 статті 135 Кримінального кодексу України не тільки небезпечним для життя, але й для здоров'я станом, що матиме позитивний вплив для запобігання та протидії вчиненню кримінальних правопорушень проти життя і здоров'я особи, зокрема й пов'язаних із залишенням в небезпеці.

Ключові слова: залишення в небезпеці, кримінальне правопорушення, протидія, кримінальне законодавство Канади.

Постановка проблеми. Відповідно до чинного кримінального законодавства України залишення в небезпеці є суспільно небезпечним діянням проти життя та здоров'я особи, за вчинення якого передбачена кримінальна відповідальність. Україна як держава, що проголошує людину, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України) [1] має вживати всіх необхідних заходів для запобігання та протидії вчиненню таких протиправних діянь у суспільстві. Серед таких заходів удосконалення закону про кримінальну відповідальність та запозичення позитивного досвіду інших країн світу,

що мають нижчий рівень злочинності, зокрема й проти життя та здоров'я особи.

Серед країн, на які, на наш погляд, треба звернути увагу в питанні аналізу та запозичення окремих положень законодавства у сфері протидії злочинності проти життя та здоров'я особи загалом, а також залишення в небезпеці зокрема, – Канада. Натепер порівняно з іншими країнами світу Канада має відносно низький рівень злочинності. Так, за даними 2025 р., Канада посіла 11 місце в рейтингу найбезпечніших країн світу зі 163 країн, за версією Institute for Economics & Peace. Що стосується рівня злочинності проти життя та здоров'я

особи, варто зазначити, що в Канаді він дуже низький. Зокрема, трапляється всього два насильницькі злочини на сто тисяч населення, що дозволяє Канаді входити до числа найбезпечніших країн у світі [2]. Окрім того, за даними звіту компанії “Berkshire Hathaway Travel Protection”, яка проводить дослідження безпечності країн для відвідувачів і туристів, у 2025 р. ця компанія «віддала» Канаді почесне третє місце [3].

Зважаючи на такий низький показник злочинності, проти життя та здоров'я особи також, саме дослідження та запозичення окремих положень закону, що встановлює кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці в Канаді, на наш погляд, є цінним і актуальним для нашої держави.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі питання встановлення кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці досліджували такі вчені, як В.В. Бабаніна, Ю.О. Власов, І.І. Горелік, О.С. Горелік, Я.О. Миц, П.І. Орлов та інші, проте дослідженню положень законодавства, що встановлюють кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці, інших країн світу з найнижчим рівнем злочинності (зокрема, Канади), для можливого запозичення позитивного досвіду для України, значної уваги приділено не було.

Метою статті є проведення аналізу кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством Канади, пропозиція внесення змін до законодавства України, що матиме позитивний вплив на протидію кримінальним правопорушенням проти життя і здоров'я особи.

Виклад основного матеріалу. Кримінальна відповідальність за залишення в небезпеці в Канаді передбачена у ст. 215 Кримінального кодексу Канади (далі – КК Канади) [4]. Зазначена правова норма містить три частини. Однак, на відміну від структури ст. 135 КК України, кожна частина якої визначає окремий склад правопорушення, зокрема, кваліфікований і особливо кваліфікований, ч. 1 ст. 215 КК Канади визначає лише суб'єкта правопорушення, ч. 2 визначає протиправні діяння, які підпадають під кваліфікацію залишення в небезпеці за законодавством Канади (визначає об'єктивну сторону), а ч. 3 закріплює вид покарання, який застосовується до особи, що вчинила залишення в небезпеці [4].

Так, ч. 1 ст. 215 КК Канади визначає перелік осіб, на яких законом покладений обов'язок турботи про потерпілого. Це такі особи, як: батьки, прийомні батьки до досягнення дитиною 16-річного віку, опікуни, подружжя тощо, якщо потерпілий через малолітство, старість, хворобу або через інший безпорадний стан не здатен забезпечити собі повноцінне безпечне життя. У результаті проведеного аналізу зазначеної правової норми можна стверджувати, що ч. 1 ст. 215 КК Канади визначає саме суб'єкта правопорушення, його особливості, за наявності яких особа може бути суб'єктом (суб'єкт є спеціальним), а також перелік осіб, що можуть визнаватись потерпілими в зазначеному правопорушенні [4]. У цьому дана норма схожа із ч. 1 ст. 135 КК України, де так само визначений перелік осіб, що можуть бути потерпілими, а також встановлені спеціальні властивості для суб'єкта злочину [4; 5]. Відмінним є те, що ч. 1 ст. 215 КК Канади, на протигагу ч. 1 ст. 135 КК України, не визначає суб'єктами правопорушення осіб, які спричинили небезпечний для життя стан потерпілого, а також відсутній перелік діянь, за вчинення яких особа притягується до відповідальності за ст. 215 КК Канади. Такий перелік міститься в ч. 2 зазначеної статті. Так, відповідно до ч. 2 ст. 215 КК Канади, невиконання обов'язків турботи

з боку осіб, зазначених у ч. 1, що ставить під загрозу безпеку життя та здоров'я потерпілого, визнається злочином, за який винна особа повинна понести кримінальне покарання. Тобто ч. 2 ст. 215 КК Канади визначає об'єктивну сторону залишення в небезпеці. Окрім того, у результаті проведеного аналізу об'єктивної сторони зазначеного складу правопорушення можна зазначити, що він є формальним, адже не передбачає настання для потерпілого суспільно небезпечних наслідків, на відміну від залишення в небезпеці за законодавством України, де правопорушення, передбачені ч. ч. 1, 2 ст. 135 КК України, є формальними, а правопорушення, передбачене ч. 3 ст. 135 КК України, є матеріальним, адже охоплює настання смерті чи інших тяжких наслідків для потерпілого [4; 5].

Варто зазначити, що злочинами з формальним складом прийнято називати такі, що не включають суспільно небезпечні наслідки як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, тому злочин вважається закінченим з моменту вчинення зазначеного в законі діяння. Злочинами з матеріальним складом прийнято вважати такі, за конструювання об'єктивної сторони яких законодавець як обов'язкову ознаку передбачає визначені суспільно небезпечні наслідки. У таких складах об'єктивна сторона одержує свій повний розвиток лише за умови настання зазначених наслідків, тільки із цього моменту злочин вважається закінченим. У злочинах з матеріальним складом обов'язково треба встановлювати причинний зв'язок між діянням і суспільно небезпечними наслідками [6, с. 94].

На наш погляд, слушним і таким, що заслуговує на увагу для законодавства України, є охоплення об'єктивною стороною правопорушення, передбаченого ст. 135 КК України, завдання загрози не тільки для життя, але й для здоров'я особи, адже здоров'я є невід'ємним складником повноцінного життя людини; є соціально рівними цінностями, що перебувають під охороною кримінального закону. Окрім того, оскільки наслідками від залишення в небезпеці може бути не тільки спричинення смерті потерпілого, але й завдання йому інших тяжких наслідків, під якими передусім варто розуміти спричинення потерпілому тяжких тілесних ушкоджень (ч. 3 ст. 135 КК України), що ставлять під загрозу здоров'я людини, то охоплення складом залишення в небезпеці здоров'я особи є необхідним і логічним.

Що стосується покарання за залишення в небезпеці за законодавством Канади, то ч. 3 ст. 215 КК Канади встановлює покарання позбавленням волі на строк до п'яти років за скоєння суб'єктом злочину передбачених ч. 1 ст. 215 КК Канади протиправних дій, зазначених у ч. 2 даної статті [4].

Щодо покарання за залишення в небезпеці за законодавством України, можна зазначити, що ст. 135 КК України так само, як і ст. 215 КК Канади, передбачено позбавлення волі на визначений строк, який прямо залежить від наявності чи відсутності суспільно небезпечних наслідків для потерпілого (у разі вчинення формального складу залишення в небезпеці строк позбавлення волі буде менший: за ч. 1 ст. 135 КК України – два роки, за ч. 2 ст. 135 КК України – три роки; у разі вчинення матеріального складу за ч. 3 ст. 135 КК України може встановлюватись строк позбавлення волі до восьми років) [5].

Якщо проаналізувати покарання за залишення в небезпеці з формальним складом за законодавством Канади й України, можна зазначити, що покарання за КК Канади є більш суворим, адже передбачає максимальний строк позбавлення волі до п'яти років, на відміну від КК

України, де максимальний строк покарання становить три роки (ч. 2 ст. 135 КК України) [5].

Отже, у результаті дослідження законодавства Канади, що встановлює кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці, а також проведення його порівняльного аналізу із законодавством України можна дійти висновку, що запозичення окремих положень для України матиме позитивний вплив у сфері вдосконалення кримінальної відповідальності за вчинення злочинних діянь проти життя і здоров'я особи, а також запобігання та протидії злочинним діянням, пов'язаним із залишенням у небезпеці.

Зокрема, диспозицію ч. 1 ст. 135 КК України варто доповнити небезпечним не тільки для життя, але й здоров'я станом, тобто викласти таким чином: «завідоме залишення без допомоги особи, яка перебуває в небезпечному для життя **та здоров'я стані** <...>» та «<...> коли він сам поставив потерпілого в небезпечний для життя **та здоров'я стан**». Окрім того, з огляду на те,

що за формальний склад залишення в небезпеці (тобто без настання суспільно небезпечних наслідків для потерпілого) у Канаді передбачено покарання позбавленням волі строком до п'яти років, наявність такого виду покарання за залишення в небезпеці за законодавством України є також доцільною та логічно обґрунтованою, адже це кримінальне правопорушення вчинюється проти життя та здоров'я особи та може завдати їй суспільно небезпечних наслідків.

Висновки. Дослідження та проведення аналізу кримінальної відповідальності за залишення в небезпеці за законодавством Канади як однієї з найбезпечніших країн світу не тільки дозволить запозичити позитивний досвід для України у протидії та запобіганні вчиненню кримінальних правопорушень проти життя та здоров'я особи, але й надасть можливість удосконалити кримінальну відповідальність за залишення в небезпеці за законодавством нашої держави.

Список використаних джерел

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.11.2025).
2. Злочинність у Канаді. *Immigrant today*. Ваш шлях до Канади. URL: <https://ua.immigrant.today/canada/19760-crime-in-canada.htm>
3. Канада у списку найбезпечніших країн світу на 2025 р. *Новини про імміграцію до Канади*. URL: <https://newscanadaimmigration.com/uk/2024/11/04/canada-ranks-among-the-worlds-safest-countries-for-2025/>
4. Criminal Code of Canada. Government of Canada. URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-34.html#h-119680>
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341–III. Дата оновлення: 17.07.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n860> (дата звернення: 20.11.2025).
6. Кримінальне право України. Загальна частина : підручник / Ю. В. Баулін та ін. Харків : Право, 2010. 456 с.

References

1. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 28.06.1996 r. № 254k/96-VR. Data onovlennia: 01.01.2020. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (data zvernennia: 20.11.2025) [in Ukrainian].
2. Zlochynnist u Kanadi [Crime in Canada]. Immigrant today. Vash shliakh do Kanady. Retrieved from <https://ua.immigrant.today/canada/19760-crime-in-canada.htm> [in Ukrainian].
3. Kanada u spysku naibezpechnishykh krain svitu na 2025 rik [Canada on the list of the safest countries in the world for 2025]. Novyny pro immihratsiiu do Kanady. Retrieved from <https://newscanadaimmigration.com/uk/2024/11/04/canada-ranks-among-the-worlds-safest-countries-for-2025/> [in Ukrainian].
4. Criminal Code of Canada. Government of Canada. Retrieved from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/c-46/page-34.html#h-119680> [in English].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy [Criminal Code of Ukraine]: Zakon Ukrainy vid 05.04.2001 r. № 2341–III. Data onovlennia: 17.07.2025. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n860> (data zvernennia: 20.11.2025). [in Ukrainian].
6. Kryminalne pravo Ukrainy [Criminal Law of Ukraine]. Zahalna chastyna : pidruchnyk / Yu.V. Baulin ta in. (2010). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].

Pylypenko Dmytro,

Doctor of Law, Associate Professor

(State University of Economics and Technologies, Kryvyi Rih)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1299-6178>

Pylypenko Yevheniia,

Candidate of Law, Senior Researcher,

(Odesa State University of Internal Affairs, Odesa)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4044-5421>

CRIMINAL LIABILITY FOR LEAVING IN DANGER UNDER CANADIAN LAW: ANALYSIS AND POSITIVE EXPERIENCE FOR UKRAINE IN THE FIELD OF COMBATING CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE LIFE AND HEALTH OF A PERSON

The article examines criminal liability under Canadian law for abandonment in danger (Article 215 of the Criminal Code of Canada), i.e. failure to fulfill the duties of care by certain persons (parents, adoptive parents before the child reaches the age of 16, guardians, spouses, etc.), if the victim, due to his/her minority, old age, illness or other helpless condition, is unable to provide himself/herself with a full and safe life. Attention is also paid to highlighting the elements of the criminal offense, as well as the punishment for its commission. Based on the analysis, it is proposed to supplement Part 1 of Article 135 of the Criminal Code of Ukraine with not only a life-threatening but also a health-threatening condition, and therefore the disposition of Part 1 of Article 135 of the Criminal Code of Ukraine at the legislative level should be worded as follows: "deliberate abandonment without help of a person who is in a life-threatening condition and health condition and is deprived of the opportunity to take measures for self-preservation due to minor age, old age, illness or as a result of another helpless condition, if the person who abandoned without help was obliged to take care of this person and was able to provide him with assistance, as well as in the case when he himself put the victim in a life-threatening condition and health condition", which will have a positive impact on preventing and counteracting the commission of criminal offenses against the life and health of a person, including those related to abandonment in danger. Also, during the analysis of the composition of abandonment in danger under the criminal law of Canada, it was found that this composition of the crime is formal, that is, it does not provide for the occurrence of socially dangerous consequences for the victim. Among the types of punishments applicable to a person guilty of leaving a person in danger, the criminal law of Canada provides for imprisonment for a term of up to five years. The presence of such a type of punishment as imprisonment for leaving a person in danger under the legislation of Ukraine is also appropriate and logically justified, since this criminal offense is committed against the life and health of a person and can cause socially dangerous consequences to him.

Key words: leaving person in danger, criminal offense, resistance, Criminal Law of Canada.

Надіслано до редколегії 28.11.2025

Рекомендовано до публікації 23.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.9:504.05 (477) (045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-23>

Сибірцева Людмила Сергіївна,

аспірантка кафедри кримінального права та кримінології
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривиницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7322-5763>

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД В ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

У статті здійснено порівняльно-правовий аналіз кримінальної відповідальності за екоцид у законодавстві окремих зарубіжних країн. Розглянуто основні підходи до визначення поняття «екоцид», елементи його складу, а також види покарання, передбачені зарубіжними кримінальними кодексами. З'ясовано основні підходи до законодавчого закріплення екоциду в зарубіжних країнах. Особливу увагу приділено тенденціям розвитку міжнародно-правового регулювання у сфері охорони довкілля та перспективам визнання екоциду злочином міжнародного характеру.

Ключові слова: екологічні злочини, екоцид, зарубіжне законодавство, кримінальна відповідальність, покарання, міжнародне право, порівняльно-правовий аналіз.

Постановка проблеми. Безпечне екологічне середовище є показником ефективної екологічної політики держави й ознакою гармонійного співіснування людини із природою. Проте повномасштабне вторгнення Російської Федерації на територію України поставило під загрозу не лише життя тисяч людей, а й безпечне екологічне середовище. Унаслідок воєнних дій було завдано й надалі завдають значної шкоди довкіллю. Ідеться про щоденне знищення лісових масивів, території природно-заповідного фонду, забруднення водойм і ґрунтів, отруєння атмосферного повітря, загибель тварин і знищення рослинного світу тощо [1–3]. Усі ці дії мають ознаки екоциду та потребують невідкладного реагування з боку держави та міжнародного співтовариства. Водночас, за офіційними даними Офісу Генерального прокурора України, у період із 2013 по 2021 р. органами прокуратури було обліковано 22 випадки екоциду, тоді як у 2022 р. – 15, 2023 р. – 7, 2024 – 1, за 10 місяців 2025 р. – 1 такий злочин. Отже, за період із 2013 р. по жовтень 2025 р. обліковано 46 кримінальних проваджень за фактом екоциду [4]. Водночас за цей час жодній особі не було повідомлено про підозру в учиненні злочину, передбаченого ст. 441 Кримінального кодексу України (далі – КК України). У Єдиному державному реєстрі судових рішень відсутні вироки за цією статтею. Такий стан справ може свідчити про низьку ефективність механізмів притягнення до відповідальності за цей злочини, що зумовлено низкою чинників, серед яких можлива недосконала законодавча конструкція ст. 441 КК України. Одним із можливих шляхів усунення цього недоліку може бути вивчення досвіду зарубіжних країн щодо підходів до криміналізації екоциду. Це дозволить виокремити основні відмінності у визначенні складу

цього злочину, кваліфікуючих ознак, видів і розмірів покарання. Використання позитивного зарубіжного досвіду сприятиме формуванню цілісної та ефективної системи протидії екоциду як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Окремі аспекти кримінальної відповідальності за екоцид розглядалися у працях А.В. Андрушко, О.В. Бринзанської, Р.В. Вереси, В.М. Киричка, О.В. Ковтун, Л.Я. Коритко, А.М. Кучери, О.П. Кучинської, М.П. Куцевича, Є.В. Лащука, А.М. Ришелюка, О.О. Сурілової, М.І. Хавронюка, О.В. Шамсутдінова, О.М. Шуміла й інших. Водночас аналіз наукових доробків свідчить про відсутність комплексних досліджень, присвячених порівняльно-правовому аналізу складу злочину «екоцид» у кримінальному законодавстві зарубіжних країн.

Метою статті є аналіз підходів до кримінальної відповідальності за екоцид у зарубіжних країнах, розроблення пропозицій щодо вдосконалення положень ст. 441 КК України.

Виклад основного матеріалу. Кримінальне законодавство України у ст. 441 визначає екоцид як масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також учинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу [5]. Це діяння належить до кримінальних правопорушень, передбачених розд. XX КК України «Кримінальні правопорушення проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку».

Незважаючи на історичну віддаленість подій, пов'язаних із формуванням поняття «екоцид» як правової категорії, ця проблема не втратила своєї актуальності. Нині вона набуває особливого значення в контексті воєн-

ної агресії Російської Федерації, оскільки будь-яка війна є «найбільшою загрозою людству та навколишньому середовищу» [6].

Перш ніж розпочати правовий аналіз досвіду зарубіжних країн щодо кримінальної відповідальності за екоцид і формування на цій основі пропозицій з удосконалення кримінального законодавства України, доцільно розглянути міжнародні ініціативи, спрямовані на визнання екоциду п'ятим міжнародним злочинним поряд із геноцидом, злочинами проти людяності, воєнними злочинами та злочинами агресії. У цьому контексті варто згадати ст. 5 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, яка закріплює юрисдикцію Суду щодо найбільш тяжких злочинів, які викликають занепокоєння всього міжнародного співтовариства [7]. Хоча на тепер екоцид не включено до переліку таких злочинів, у 2021 р. група незалежних експертів, скликана фондом «Stop Ecocide Foundation», запропонувала поправки до Римського статуту Міжнародного кримінального суду. Ці поправки передбачають доповнення ст. 5 пп. (е) «Злочин екоциду» та рекомендують прийняти цей злочин як ст. 8 *ter* Римського статуту [8, с. 7]. Зауважимо, що структура запропонованого визначення взята зі ст. 7 Римського статуту, «Злочини проти людяності»: перший абзац визначає злочин, а другий – його основні елементи [8, с. 7].

Відповідно до запропонованої редакції, екоцид визначається як «незаконні або навмисні дії, що вчиняються з усвідомленням високої імовірності того, що вони спричинять серйозну, масштабну або довгострокову шкоду навколишньому середовищу в результаті цих дій» [8, с. 5].

Це визначення ґрунтується на таких основних характеристиках складу злочину, як:

- а) «незаконні» означає безрозсудне нехтування шкодою, яка була б явно надмірною порівняно з очікуваними соціальними й економічними вигодами;
- б) «серйозна» означає шкоду, яка передбачає дуже серйозні негативні зміни, порушення або пошкодження будь-якого елемента навколишнього середовища, включаючи серйозний вплив на людське життя або природні, культурні чи економічні ресурси;
- с) «масштабна» означає шкоду, яка поширюється за межі обмеженої географічної території, перетинає державні кордони або через яку страждає вся екосистема чи вид, або велика кількість людей;
- д) «довгострокова» означає шкоду, яка є незворотною або яку неможливо виправити шляхом природного відновлення протягом розумного періоду часу;
- е) «навколишнє середовище» означає Землю, її біосферу, криосферу, літосферу, гідросферу й атмосферу, а також космічний простір [8, с. 5].

Подібний підхід знайшов відображення в Європейському Союзі. Директива (ЄС) 2024/1203 Європейського парламенту та Ради про захист навколишнього середовища за допомогою кримінального права від 11 квітня 2024 р., яка заміняє директиви 2008/99/ЄС та 2009/123/ЄС [9], оновила підходи до кримінальної відповідальності за кримінальні правопорушення проти довкілля, уводячи поняття «кваліфікований злочин» за умисне діяння, яке призвело до «руйнування, незворотної або довготривалої, масштабної шкоди довкіллю». Таке узгодження з концепцією екоциду підкреслює важливість підходу до оцінювання шкоди довкіллю на міжнародному рівні.

Аналогічно, Конвенція про захист довкілля засобами кримінального права, ухвалена Комітетом міністрів Ради Європи 13–14 травня 2025 р., встановлює обов'язок

держав-учасниць криміналізувати найбільш небезпечні діяння проти довкілля. Хоча Конвенція **не містить терміна «екоцид»**, натомість у ст. 31 підрозд. 7 гл. IV «Матеріальне кримінальне право» передбачено обов'язок держав – учасниць Конвенції вжити законодавчих заходів для встановлення відповідальності за «особливо серйозний злочин» (particularly serious offence). Як «особливо серйозний злочин» у Конвенції розглядається «будь-який зі злочинів, встановлених відповідно до цієї Конвенції, якщо його вчинено умисно і якщо такий злочин спричиняє руйнування або завдає незворотної, широкомасштабної та істотної шкоди, або завдає тривалої, широкомасштабної та істотної шкоди екосистемі значних розмірів або екологічної цінності, або середовищу існування в межах охоронюваної території, або якості повітря, ґрунту чи води» [10, с. 85]. Ознаки діяння у ст. 31 Конвенції збігаються з визначенням злочину, передбаченим п. b (iv) ч. 2 ст. 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [7]. У п. 172 Пояснювальної доповіді до Конвенції зазначено, що всі діяння, криміналізовані положеннями цієї Конвенції, залежно від обставин, можуть становити тяжке правопорушення. Проте укладачі визнали, що кримінальні правопорушення, пов'язані з умисною незаконною поведінкою, переліченою в цій Конвенції, можуть мати особливо тяжкі наслідки, як-от широкомасштабне забруднення, промислові аварії з тяжким впливом на довкілля чи масштабні лісові пожежі. Якщо такі правопорушення призводять до знищення або до широкомасштабної та суттєвої шкоди, яка є незворотною чи довготривалою, екосистемі значного розміру чи екологічній цінності, або середовищу існування в межах охоронюваної території, або завдають широкомасштабної та суттєвої шкоди, яка є незворотною чи довготривалою, якості повітря, ґрунту чи води, такі правопорушення, що призводять до цих руйнівних наслідків, мають становити особливо тяжкі кримінальні правопорушення. Такі особливо тяжкі правопорушення можуть охоплювати поведінку, співмірну з «екоцидом», який уже передбачений законодавством окремих держав, зокрема й деяких держав – членів Ради Європи, та обговорюється на міжнародних форумах [11, с. 44].

Отже, порівняно із чинною редакцією ст. 441 КК України, міжнародне визначення екоциду пропонує ширший підхід, акцентує увагу на глобальному та довгостроковому впливі на навколишнє середовище, уточнює правові категорії «серйозність», «масштабність» та «тривалість» шкоди, що може дозволити точніше здійснювати правову кваліфікацію та ефективніше застосовувати норми у практичній діяльності.

Міжнародна ініціатива щодо визнання екоциду п'ятим міжнародним злочинотримала підтримку з боку європейських держав. Зокрема, відповідна ініціатива була підтримана такими країнами, як Бельгія та Франція, а також Європейським парламентом, який неодноразово у своїх резолюціях наголошував на необхідності введення «злочину екоциду» до національного кримінального законодавства [12].

Яскравим прикладом реалізації такої підтримки є позиція Бельгії, яка першою серед країн – членів ЄС офіційно визнала екоцид окремим кримінальним злочинотримала підтримку з боку європейських держав. Зокрема, відповідна ініціатива була підтримана такими країнами, як Бельгія та Франція, а також Європейським парламентом, який неодноразово у своїх резолюціях наголошував на необхідності введення «злочину екоциду» до національного кримінального законодавства [12].

Відповідно до нової редакції кримінального законодавства Бельгії, «екоцид» визначається як «навмисне вчинення шляхом дії або бездіяльності протиправних

дій, які завдають серйозної, широкомасштабної та тривалої шкоди довкіллю, з усвідомленням, що ця дія або бездіяльність завдає такої шкоди, за умови, що це діяння є порушенням федерального законодавства або міжнародного документа, який є обов'язковим для федерального органу або якщо акт регулює питання, не врегульовані на національному рівні в Бельгії» [14].

Для кваліфікації діяння як екоциду за бельгійським кримінальним законодавством мають бути такі сукупні умови:

1. Протиправна дія чи бездіяльність.

2. Діяння є порушенням федерального законодавства або міжнародного документа, який є обов'язковим для федерального органу, або якщо акт регулює питання, не врегульовані на національному рівні в Бельгії.

3. Спричинення серйозної, широкомасштабної та тривалої шкоди довкіллю.

4. Учинення умисне, що означає, що правопорушник – який може бути як фізичною, так і юридичною особою – повинен був мати намір свідомо брати участь у діях, які караються законом, зокрема й з усвідомленням, що така дія або бездіяльність може завдати серйозної, широкомасштабної та довгострокової шкоди довкіллю (однак немає потреби доводити, що правопорушник хотів, щоб ці наслідки мали місце (може вчинитися як із прямим, так і з непрямим умислом)) [14].

Що стосується санкції, то екоцид віднесено до злочинів 6-го рівня у восьмирічній шкалі кримінальних покарань Бельгії. Для фізичних осіб передбачено покарання позбавленням волі на строк від 15 до 20 років, а в разі психічного захворювання такої фізичної особи – лікування з позбавленням волі на строк від 11 до 16 років. Щодо юридичних осіб, то передбачено штраф у розмірі від 1,2 до 1,6 млн євро. Проте суди можуть підвищувати або зменшувати ці пороги, з урахуванням наявності обтяжувальних або пом'якшувальних обставин. Окрім основного покарання, суди також зможуть призначити й додаткові покарання поряд з основними – штрафи, конфіскації, грошові стягнення на основі очікуваного або отриманого від правопорушення прибутку, ліквідацію юридичної особи, професійну заборону та/або заборону на здійснення діяльності, що входить до сфери корпоративної мети юридичної особи, інші [14].

Отже, кримінальне законодавство Бельгії визначає екоцид з урахуванням міжнародних підходів із чітко визначеними поняттями, ознаками складу злочину та суворими санкціями як для фізичних, так і для юридичних осіб. Окрім того, закон передбачає можливість застосування додаткових покарань, що забезпечує ефективний механізм протидії масштабним екологічним злочинам. Позитивний досвід Бельгії може бути корисним для України щодо розширеного визначення поняття екоциду, включаючи протиправні дії або бездіяльність, відповідальність юридичних осіб і систему додаткових санкцій, що узгоджується з міжнародним підходом.

З урахуванням досвіду Бельгії, доцільно звернути увагу на підхід Франції. Законом № 2021–1104 від 22 серпня 2021 р. «Про боротьбу зі зміною клімату та зміцнення стійкості до її наслідків» внесено зміни до Екологічного кодексу (далі – ЕК) Французької Республіки [15]. У ст. L. 231–1 передбачено кримінальну відповідальність за забруднення повітря, підземних та інших внутрішніх водних ресурсів, що завдає серйозних шкідливих наслідків, тривалих наслідків для здоров'я, флори та фауни, або спричиняє серйозні зміни нормального режиму водопостачання. За це передбачено покарання позбавленням волі на 5 років і штрафом у розмірі 1 млн

євро, ця сума збільшується до п'ятикратного розміру вигоди, отриманої від учинення правопорушення [16]. Згідно зі ст. L. 231–3 ЕК Франції, ті ж дії становлять екоцид, якщо їх учинено умисно [16]. У ст. L. 231–2 ЕК Франції міститься норма про залишення, зберігання або інше протиправне поводження з відходами, яке завдало шкоди дикій природі, флорі, фауні, якості повітря, ґрунту чи води, що карається 3 роками позбавлення волі та 150 тис євро. У ст. L. 231-3 ЕК Франції також зазначено, що ті ж діяння кваліфікуються як екоцид, якщо їх учинено умисно й вони завдали серйозної та тривалої шкоди здоров'ю, флорі, фауні або якості повітря, ґрунтів або води, і покарання за це діяння – позбавлення волі до 10 років і штраф до 4,5 млн євро, сума штрафу може бути збільшена в 10 разів залежно від розміру отриманої вигоди від скоєння злочину. У примітці до вказаних статей визначено, що стійкі наслідки визначаються як такі, що є шкідливими для здоров'я, флори чи фауни, якщо існує імовірність їх тривалості щонайменше сім років [10, с. 88–89].

Отже, внесені зміни до Екологічного кодексу Франції встановили кримінальну відповідальність за забруднення навколишнього середовища та передбачили суворі покарання залежно від спричиненої шкоди. Уперше на законодавчому рівні введено поняття **екоциду** як умисного злочину, що завдає серйозної та тривалої шкоди природі, здоров'ю людей, флорі та фауні. Такий підхід свідчить про прагнення держави посилити боротьбу з найнебезпечнішими екологічними правопорушеннями й узгоджується з міжнародними ініціативами щодо захисту довкілля.

Варто зауважити, що кримінальна відповідальність за екоцид здебільшого закріплена в законодавстві пострадянських країн, зокрема, у ст. 409 КК Киргизької Республіки, ст. 169 КК Республіки Казахстан, ст. 400 КК Республіки Таджикистан, ст. 136 КК Республіки Молдова, ст. 409 КК Грузії та інших. Хоча ці статті містять подібне визначення екоциду, як у КК України, проте вони різняться формулюванням складу злочину та видами передбаченого покарання. Так, ст. 409 КК Киргизької Республіки розглядає екоцид як масове знищення флори чи фауни, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також учинення інших дій, які можуть призвести або призвели до екологічної катастрофи. Такі дії караються позбавленням волі на строк від 12 до 15 років [17]. Кримінальний кодекс Республіки Казахстан (ст. 169 КК) визначає екоцид як «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери, земельних та водних ресурсів, а також учинення інших дій, що спричинили або могли спричинити екологічну катастрофу чи надзвичайну екологічну ситуацію. Покарання передбачає позбавлення волі на строк від 10 до 15 років з можливим позбавленням громадянства» [18].

Кримінальні кодекси Республіки Таджикистан (ст. 400 КК) [19] та Республіки Молдова (ст. 136 КК) [20] містять аналогічне із КК України визначення екоциду, проте покарання в цих країнах передбачає тривале позбавлення волі: від 15 до 20 років у Таджикистані та від 10 до 15 років у Молдові.

На відмінну від зазначених країн, КК Грузії містить більш кваліфікований склад злочину. Відповідно до ст. 409 КК, екоцид розглядається як забруднення атмосфери, ґрунту, водних ресурсів, масове знищення фауни чи флори або будь-яке інше діяння, що могло призвести до екологічної катастрофи, та карається позбавленням волі на строк від 12 до 20 років. Те саме діяння, учинене під час збройних конфліктів, карається позбавленням волі

на строк від 14 до 20 років або довічним позбавленням волі [21].

Отже, кримінальні кодекси пострадянських країн містять статтю «Екоцид» та кваліфікують його як тяжкий злочин проти навколишнього середовища із суворими строками покарання. Незважаючи на схожість визначень, складі злочину та види покарань ризикують. Зокрема, досвід Грузії може бути корисним для України, оскільки містить кваліфікуючу ознаку – учинення під час збройного конфлікту, а також більшу сувору санкцію за такі діяння.

Висновки. З огляду на досліджений досвід законодавчих підходів до закріплення кримінальної відповідальності за екоцид у законодавстві окремих зарубіжних країн: Бельгії, Франції, Киргизької Республіки,

Республіки Казахстан, Республіки Таджикистан, Республіки Молдова та Грузії, вважаємо, що до вітчизняного кримінального законодавства можна імплементувати досвід Бельгії та Грузії. Позитивний досвід цих країн може стати основою для формування сучасної, ефективною та дієвою системи кримінально-правового захисту навколишнього середовища в Україні. Досвід Бельгії забезпечить юридичну визначеність і відповідність міжнародним стандартам, тоді як грузинський – дозволить підкреслити небезпеку екоциду у воєнний час. Поєднання цих підходів дозволить розробити двокомпонентну модель складу злочину – екоцид у мирний час і екоцид у воєнний час, що відповідатиме як міжнародним правовим вимогам, так і сучасним безпековим реаліям України.

Список використаних джерел

1. Мовчазний екоцид «Асканії-Нови»: як військова присутність РФ знищує унікальний степ. *RFI Україна*. 08.07.2025. URL: <https://surl.ln/evldki> (дата звернення: 22.10.2025).
2. Російський екоцид в Україні – умисне знищення лісів. *Українська природоохоронна група*. URL: <https://uncg.org.ua/rosijskij-ekodyd-v-ukraini-umysne-znyshchennia-lisiv/> (дата звернення: 22.10.2025).
3. Руйнування Каховської ГЕС – це не лише злочин проти енергетичної інфраструктури, а й масштабний екоцид. *Укргідроенерго*. 10.06.2025. URL: <https://surl.lt/mxvqbx> (дата звернення: 22.10.2025).
4. Статистична інформація про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за 2013–2025 рр. *Офіс Генерального прокурора*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2> (дата звернення: 22.10.2025).
5. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 р. № 2341–III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 05.11.2025).
6. Aaronson T. World Priorities. *Environment*. 1972. № 14 (6), July – Aug. P. 12.
7. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 24.10.2025).
8. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide : Commentary and Core Text. June 2021. P. 12.
9. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. URL: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> (дата звернення: 25.10.2025).
10. Бринзанська О. В. Співвідношення екоциду та «особливо серйозного злочину» у Конвенції Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права від 14 травня 2025 р. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 90. Ч. 5. С. 85–90.
11. Мельник П. В. Конвенція Ради Європи про захист довкілля засобами кримінального права 2025 р.: новий правовий стандарт протидії кримінальним правопорушенням проти довкілля. *Правова політика України: історія та сучасність* : матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного семінару, м. Житомир, 9–10 жовтня 2025 р. Житомир, 2025. С. 43–46.
12. Council of Europe Parliamentary Assembly has voted in favour of including ecocide in the Rome Statute of the International Criminal Court. *Ecocide Law Alliance*. January 26, 2023. URL: <https://www.ecocidelawalliance.org/council-of-europe-parliamentary-assembly> (дата звернення: 23.11.2025).
13. Réforme du Code pénal. Service public fédéral Justice. URL: https://justice.belgium.be/fr/themes/securite_et_criminalite/reforme_du_code_penal (дата звернення: 01.11.2025).
14. У Бельгії ухвалили новий закон щодо екологічних злочинів: криміналізовано екоцид. *Екологія прав людини. Верховенство права для захисту довкілля*. 2024. URL: <https://epl.org.ua/announces/u-belgiyi-uhvalyly-novuj-zakon-shhodo-ekologichnyh-zlochyniv-kryminalizovano-ekotsyd/> (дата звернення: 22.10.2025).
15. Закон № 2021–1104 від 22 серпня 2021 р. про боротьбу зі зміною клімату та зміцнення стійкості до її наслідків (1). *Legifrance*. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000043957640/2021-08-25> (дата звернення: 04.11.2025).
16. Екологічний кодекс Французької Республіки. *Legifrance*. URL: <https://surl.li/bpwhcb> (дата звернення: 04.11.2025).
17. Criminal code of the Kyrgyz Republic from October 28, 2021 № 127. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/KG_Criminal%20Code%202021_EN.pdf (дата звернення: 23.11.2025).
18. Penal Code of the Republic of Kazakhstan dated 3 July, 2014. № 226–V. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/ Penal%20code.20-08-2024.eng_.pdf (дата звернення: 23.11.2025).
19. Criminal code of the Republic of Tajikistan : Code № 684 of 13.11.1998. URL: https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/TJ_Criminal%20Code%20of%20Rep%20of%20Tajikistan_EN.pdf (дата звернення: 23.11.2025).
20. Criminal code of the Republic of Moldova : Code № 985 of 18.04.2002. URL: <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/MDA-64897.pdf> (дата звернення: 23.11.2025).
21. Criminal Code of Georgia (1999, as amended 2025). URL: <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/Georgia%20English.pdf> (дата звернення: 23.11.2025).

References

1. Movchaznyi ekotsyd “Askaniï-Novy”: yak viiskova prysutnist RF znyshchuie unikalnyi step [The silent ecocide of Askania-Nova: how the Russian military presence is destroying a unique steppe]. *RFI Ukraina*. 08.07.2025. Retrieved from <https://surl.lu/evldki> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian].
2. Rosiiskyi ekotsyd v Ukraini – umysne znyshchennia lisiv [Russian ecocide in Ukraine – deliberate destruction of forests]. *Ukrainska pryrodookhoronna hrupa*. Retrieved from <https://uncg.org.ua/rosiiskyj-ekodyd-v-ukraini-umysne-znyshchennia-lisiv/> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian].
3. Ruinuvannia Kakhovskoi HES – tse ne lyshe zlochyn proty enerhetychnoi infrastruktury, a y masshtabnyi ekotsyd [The destruction of the Kakhovka HPP is not only a crime against energy infrastructure, but also a large-scale ecocide]. *Ukrhidroenerho*. 10.06.2025. Retrieved from <https://surl.lt/mxvqbx> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian].
4. Statystychna informatsiia pro zareiestrovani kryminalni pravoporushennia ta rezultaty yikh dosudovoho rozsliduvannia za 2013–2025 rr. [Statistical information on registered criminal offenses and the results of their pre-trial investigation for 2013–2025]. *Ofis Heneralnoho prokurora*. Retrieved from <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kryminalni-pravoporushennia-ta-rezultaty-yikh-dosudovoho-rozsliduvannia-2> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy № 2341–III vid 5 kvitnia 2001 r. [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine № 2341–III dated April 5, 2001]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (data zvernennia: 05.11.2025) [in Ukrainian].
6. Aaronson, Terri. (1972). World priorities. *Environment*, 14 (6), 12 [in English].
7. Rome Statute of the International Criminal Court: international document dated 07.17.1998 [Rome Statute of the International Criminal Court: International document of 17.07.1998]. *Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (data zvernennia: 24.10.2025). [in Ukrainian].
8. Independent Expert Panel for the Legal Definition of Ecocide: Commentary and Core Text. (2021, June), p. 12 [in English].
9. Directive (EU) 2024/1203 of the European Parliament and of the Council of 11 April 2024 on the protection of the environment through criminal law and replacing Directives 2008/99/EC and 2009/123/EC. Retrieved from <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2024/1203> (data zvernennia: 25.10.2025) [in English].
10. Brynzanska, O. V. (2025). Spivvidnoshennia ekotsydu ta “osoblyvo serioznoho zlochynu” u Konventsii Rady Yevropy pro zakhyst dovkillia zasobamy kryminalnoho prava vid 14 travnia 2025 r. [The relationship between ecocide and “particularly serious crime” in the Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law of May 14, 2025]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii PRAVO*, 90 (5), 85–90 [in Ukrainian].
11. Melnyk, P. V. (2025). Konventsiia Rady Yevropy pro zakhyst dovkillia zasobamy kryminalnoho prava 2025 r.: novyi pravovyi standart protydyi kryminalnym pravoporushenniam proty dovkillia [Council of Europe Convention on the Protection of the Environment through Criminal Law 2025: a new legal standard for combating criminal offences against the environment]. *Pravova polityka Ukrainy: istoriia ta suchasnist: Materialy VI Vseukr. nauk.-prakt. seminaru (Zhytomyr, 9–10 zhovtnia 2025 r.)*, 43–46 [in Ukrainian].
12. Council of Europe Parliamentary Assembly has voted in favour of including ecocide in the Rome Statute of the International Criminal Court. Ecocide Law Alliance. (2023, January 26). Retrieved from <https://www.ecocidelawalliance.org/council-of-europe-parliamentary-assembly> (data zvernennia: 23.11.2025) [in English].
13. Réforme du Code pénal. Service public fédéral Justice. Retrieved from https://justice.belgium.be/fr/themes/securite_et_criminalite/reforme_du_code_penal (data zvernennia: 01.11.2025). [in French].
14. U Belhii ukhvalyly novyi zakon shchodo ekolohichnykh zlochyniv: kryminalizovano ekotsyd [Belgium has adopted a new law on environmental crimes: ecocide is criminalized]. (2024). *Ekolohiia prav liudyny. Verkhovenstvo prava dlia zakhystu dovkillia*. Retrieved from <https://epl.org.ua/announces/u-belgiyi-uhvalyly-novyj-zakon-shhodo-ekologichnyh-zlochyniv-kryminalizovano-ekotsyd/> (data zvernennia: 22.10.2025) [in Ukrainian].
15. Zakon № 2021–1104 vid 22 serpnia 2021 r. pro borotbu zi zminoiu klimatu ta zmitsnennia stikosti do yii naslidkiv (1) [Law № 2021–1104 of August 22, 2021 on combating climate change and strengthening resilience to its consequences (1)]. *Legifrance*. Retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/loda/id/LEGIARTI000043957640/2021-08-25> (data zvernennia: 04.11.2025) [in Ukrainian].
16. Ekolohichni kodeks Frantsuzkoi Respubliki [Environmental Code of the French Republic]. *Legifrance*. Retrieved from <https://surl.li/bpwhcb> (data zvernennia: 04.11.2025) [in Ukrainian].
17. Criminal Code of the Kyrgyz Republic from October 28, 2021, № 127. Retrieved from https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/KG_Criminal%20Code%202021_EN.pdf (data zvernennia: 23.11.2025) [in English].
18. Penal Code of the Republic of Kazakhstan dated 3 July 2014, № 226–V. Retrieved from https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/Penal%20code.20-08-2024.eng_.pdf (data zvernennia: 23.11.2025) [in English].
19. Criminal Code of the Republic of Tajikistan: Code № 684 of 13.11.1998. Retrieved from https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/TJ_Criminal%20Code%20of%20Rep%20of%20Tajikistan_EN.pdf (data zvernennia: 23.11.2025) [in English].
20. Criminal Code of the Republic of Moldova: Code № 985 of 18.04.2002. Retrieved from <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/MDA-64897.pdf> (data zvernennia: 23.11.2025) [in English].
21. Criminal Code of Georgia (1999, as amended 2025). Retrieved from <https://legislationline.org/sites/default/files/2025-03/Georgia%20English.pdf> (data zvernennia: 23.11.2025) [in English].

Sybirtseva Liudmyla,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Law and Criminology

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-7322-5763>

CRIMINAL LIABILITY FOR ECOCIDE IN FOREIGN COUNTRIES: A COMPARATIVE LEGAL PERSPECTIVE

One of the consequences of the full-scale aggression of the Russian Federation against Ukraine is the irreparable damage to the ecosystem of our state. The large-scale environmental losses caused by military actions compel a closer examination of the issue of protecting the environment from ecocide by criminal-law means. It is noted that despite the existence of 46 criminal proceedings initiated under Article 441 of the Criminal Code of Ukraine, “Ecocide”, in the years 2013–2025, no individual has been served with a notice of suspicion.

It is observed that when studying criminal liability for ecocide under Ukrainian legislation, a comparative legal analysis of criminal liability for ecocide in the legislation of certain foreign countries may be useful. The main approaches to defining the concept of “ecocide”, the elements of its corpus delicti, and the types of punishment provided for in foreign criminal codes – specifically those of Belgium and France – are examined.

In addition, international initiatives aimed at recognizing ecocide as the fifth international crime are considered, including expert-proposed amendments to the Rome Statute of the ICC, the EU Directive 2024/1203, and the Council of Europe Convention of 2025.

Special attention is given to the legislation of post-Soviet countries, which contains provisions on ecocide that are similar in content but differ in structure and severity of punishment. It is proposed to incorporate into Ukrainian legislation the positive experience of Belgium (elements of the crime, legal certainty, liability of legal entities) and Georgia (a qualifying element – commission of ecocide during wartime). It is noted that such an approach would make it possible to develop a two-component model of the crime: ecocide in peacetime and ecocide in wartime, which would meet both international legal requirements and the current security realities of Ukraine.

Key words: environmental crimes, ecocide, foreign legislation, criminal liability, punishment, international law, comparative legal analysis.

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 22.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 343.21 (477) (045)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-24>

Хафусова Владислава В'ячеславівна,
аспірантка кафедри кримінального права та кримінології
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривиницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4860-9878>

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

У статті аналізуються наявні в теорії кримінального права підходи до визначення предмета кримінального правопорушення та його місця у складі кримінального правопорушення. Розглянуто періоди формування наукової думки щодо предмета кримінального правопорушення, яка трансформувалася відповідно до розвитку теорії об'єкта кримінального правопорушення. Підкреслюється, що загальною ознакою досліджених визначень предмета кримінальних правопорушень є зазначення ролі місця предмета кримінального правопорушення в механізмі вчинення кримінального правопорушення.

Ключові слова: кримінальне правопорушення, склад кримінального правопорушення, предмет кримінального правопорушення, об'єкт кримінального правопорушення, майно, право на майно.

Постановка проблеми. Предмет кримінального правопорушення, як і об'єкт кримінального правопорушення, у науці кримінального права належить до однієї з найбільш дискусійних ознак складу кримінального правопорушення. У науковій літературі поширені різні підходи як у вирішенні питання його місця в загальній системі кримінального правопорушення, так і у визначенні його поняття і ознак. Проте це питання давно вже вийшло за межі суто теоретичного і має велике значення для визначення ознак кримінального правопорушення, визначення меж кримінальної відповідальності. На відміну від об'єкта кримінального правопорушення, доцільність виділення якого оспорується окремими науковцями і який має більш теоретичний характер, предмет кримінального правопорушення знайшов своє втілення в нормах кримінального законодавства. Так, відповідно до положень ч. 1 ст. 96–2 Кримінального кодексу (далі – КК) України, спеціальна конфіскація застосовується щодо майна, яке було предметом кримінального правопорушення, окрім грошей, цінностей та іншого майна, які повертаються власнику або переходять у власність держави, у ст. 209 КК України вживається поняття «предмет злочину», а у ст. ст. 201, 201–3, 201–4, 305 КК України згадується предмет контрабанди.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідженню предмета кримінального правопорушення присвятили свої праці А.В. Алієва, М.І. Коржанський, Є.В. Лашук, А.В. Макодьоб, А.А. Музика, Ю.А. Пономаренко, В.Я. Тацій та інші вчені. Проте розвиток науки кримінального права та суспільних відносин, науково-технічний прогрес зумовлюють появу нових підходів до розуміння предмета кримінального правопорушення та його ознак, що зумовлює необхідність подальших наукових пошуків у цій сфері.

Метою роботи є аналіз сучасних підходів до розуміння предмета кримінального правопорушення, визначення його місця в загальній структурі складу кримінального правопорушення.

Розуміючи, що масштаб проблеми виходить далеко за межі цієї роботи, і її обсяг не може забезпечити повноцінний аналіз усіх питань, пов'язаних із предметом кримінального правопорушення та його ознаками, вважаємо за необхідне зупинитися на стислому аналізі основних підходів, що допоможе в майбутньому краще зрозуміти природу й ознаки предмета конкретних кримінальних правопорушень, зокрема предмет кримінальних правопорушень проти власності.

Виклад основного матеріалу. У доктрині кримінального права виділяється три періоди формування наукової думки про предмет кримінального правопорушення: дореволюційний, радянський і пострадянський. У дореволюційний період об'єкт кримінального правопорушення та його предмет розглядалися як синоніми. У радянський період відбувається розмежування цих понять, а також формується два підходи до розуміння місця предмета в системі складу кримінального правопорушення (одні відносять його до ознак предмета, інші – об'єктивної сторони). У пострадянський період відбувається уточнення поняття предмета кримінального правопорушення, його співвідношення з об'єктом кримінального правопорушення, місце та роль у структурі складу кримінального правопорушення [1, с. 8].

Як бачимо, підходи до розуміння предмета кримінального правопорушення змінювалися разом із розвитком вчення про склад кримінального правопорушення, а особливо – з розвитком уявлення про об'єкт кримінального правопорушення. І це не випадкового, адже

об'єкт і предмет кримінального правопорушення органічно пов'язані один з одним.

У кримінально-правовій доктрині усталеним є розуміння предмета кримінального правопорушення як речей матеріального світу чи інших явищ, із певними властивостями яких закон про кримінальну відповідальність пов'язує наявність у діянні суб'єкта ознак визначеного кримінального правопорушення [2, с. 14; 3, с. 100].

Що стосується місця предмета кримінального правопорушення у структурі складу кримінального правопорушення, то, як уже зазначалося, більшість дослідників відносить його до факультативних ознак об'єкта кримінального правопорушення.

У науковій літературі зазначається, що предмет кримінального правопорушення перебуває у співвідношенні (залежності) з об'єктом кримінального правопорушення, суспільними відносинами, яким спричиняється шкода [4, с. 124]. Схожої думки дотримується В.Я. Тацій, який зазначає, що предмет кримінального правопорушення найбільш тісно пов'язаний з об'єктом кримінального правопорушення. Таку позицію він обґрунтовує тим, що більшість предметів кримінального правопорушення водночас виступають предметами суспільних відносин, що охороняються кримінальним законом, тобто частиною об'єкта кримінального правопорушення [5, с. 100–101]. Багато в чому така позиція зумовлена розумінням об'єкта кримінального правопорушення як суспільних відносин, але й прихильники інших теорій об'єкта кримінального правопорушення не оспорожують тісного зв'язку між предметом і об'єктом кримінального правопорушення і відносять його до ознак об'єкта як елемента складу кримінального правопорушення. Оскільки предмет кримінального правопорушення виділяється не в усіх складах, а лише в тих, де вказівка на нього міститься в диспозиції статті Особливої частини КК України або безпосередньо впливає з аналізу її змісту, то предмет прийнято вважати факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення.

Проте існує в літературі й інший погляд. Так, на думку О.Ю. Вітка, усі складі кримінального правопорушення необхідно поділяти на предметні і безпредметні. Безпредметні складаються із чотирьох традиційних для науки кримінального права елементів, як-от: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт, суб'єктивна сторона. У предметних складах кримінальних правопорушень додається п'ятий елемент – предмет кримінального правопорушення, який є самостійним і не причетний до жодного із чотирьох інших [6, с. 30]. На нашу думку, така позиція є не досить обґрунтованою та такою, що порушує усталену систему складу кримінального правопорушення. Теза про те, що предмет кримінального правопорушення є самостійним елементом, тому що за його відсутності відсутній склад кримінального правопорушення, не може виступати достатньою підставою для надання предмету кримінального правопорушення самостійного характеру, оскільки така ситуація притаманна будь-якій ознаці складу кримінального правопорушення – за відсутності хоча б однієї з них виключається наявність відповідного елемента складу кримінального правопорушення та констатується відсутність складу кримінального правопорушення загалом. Так, за відсутності суспільно небезпечних наслідків, передбачених у законі, відсутня загалом об'єктивна сторона кримінального правопорушення, отже, відсутній і склад кримінального правопорушення. Проте це не надає суспільно небезпечним наслідкам статусу самостійного окремого елемента складу кримінального правопору-

шення. Для виділення предмета кримінального правопорушення необхідно довести, що він не може виступати частиною об'єкта кримінального правопорушення, що видається малоімовірним.

Навпаки, на органічний зв'язок предмета й об'єкта кримінального правопорушення вказують майже всі дослідники. Саме впливом на предмет кримінального правопорушення правопорушник завдає шкоди об'єкту кримінального правопорушення, його наявність у діянні суб'єкта свідчить про суспільну небезпечність діяння, часто саме предмет (або його властивості) кримінального правопорушення виступає криміноутворювальною ознакою, перетворює порушення норм інших галузей права на кримінальне. В окремих випадках речі матеріального світу, які утворюють предмет кримінального правопорушення, водночас виступають предметом відповідних суспільних відносин, які утворюють об'єкт кримінально правової охорони. Але водночас об'єкт і предмет не збігаються, адже, на відміну від об'єкта, шкоди предмету може і не завдаватися.

Як зазначає П.А. Воробей, предмет є матеріальним виразом суспільних відносин (об'єкта), їхньою відповідною властивістю. Річ матеріального світу не може існувати ізольовано, відірвано від суспільних відносин, вона належить конкретному власнику, виконує функцію, щодо неї існують суспільні відносини. Суспільні відносини виникають щодо благ, видозмінюються за впливу на такі блага та припиняються зі знищенням або зникненням зазначених благ [7, с. 14].

Тому ми погоджуємося з дослідниками, які зазначають, що предмет кримінального правопорушення є факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення [8, с. 83; 9, с. 155].

Як уже зазначалося, традиційне визначення предмета кримінального правопорушення містить тільки вказівку на його матеріальний характер та властивості, з якими пов'язується наявність ознак складу кримінального правопорушення. Таке визначення видається занадто загальним і не дає розуміння природи предмета кримінального правопорушення, тому надалі дослідники намагаються його уточнити, доповнюють додатковими ознаками. Так, Є.В. Лашук і А.А. Музика зазначають, що це матеріальні цінності (які можуть сприйматися органами чуття людини чи фіксуватися технічними засобами), щодо яких або шляхом безпосереднього впливу на які (чи без такого) учиняється злочинне діяння [10, с. 110]. М.Й. Коржанський уточнює, що це матеріальний об'єкт, у якому проявляються суспільні відносини, які змінюються під впливом суб'єкта на такий матеріальний об'єкт [11, с. 119]. На думку Ю.О. Данилевської, це речі матеріального світу, щодо яких чи у зв'язку з якими вчиняється кримінальне правопорушення [8, с. 83]. Як бачимо, загальною ознакою наведених визначень є намагання підкреслити роль, місце предмета кримінального правопорушення в механізмі вчинення кримінального правопорушення: автори підкреслюють, що суб'єкт кримінального правопорушення якимось чином взаємодіє із предметом (створює, видозмінює, отримує в користування чи розпорядження, пошкоджує, знищує тощо) і таким чином завдає шкоди об'єкту кримінального правопорушення.

Проведений окремими авторами аналіз наукової літератури свідчить про тенденцію до розширення традиційного розуміння предмета кримінального правопорушення як речей матеріального світу шляхом визнання предметами кримінального правопорушення електричної енергії, атмосферного простору, інформації, авторських

і суміжних прав та інших нематеріальних утворень. Окремі дослідники пропонують також віднести до предмета кримінального правопорушення матеріалізовані результати діяльності людини – матеріальні послуги, роботи, майнові права тощо [12, с. 196]. Д.Ю. Степаненко додає до цього переліку органи та тканини людини, пропонує визнавати предметом кримінального правопорушення не лише речі, а й інші матеріальні утворення [13, с. 54]. Послідовним прихильником віднесення до предмета кримінального правопорушення інформації є О.Е. Радутний [14]. А.М. Орлеан пропонує охоплювати поняттям предмета кримінального правопорушення живих істот [15]. Схожий підхід використовується і Пленумом Верховного Суду України, який у своїй постанові відносить до предмета кримінальних правопорушень проти власності не тільки майно, але й право на майно, дії майнового характеру, електричну та теплову енергію [16].

Загалом, підтримуючи ідею розширення кола явищ, які відносять до предмета кримінального правопорушення, пов'язаних із розвитком науково-технічного прогресу та суспільних відносин, уважаємо за необхідне висловити деякі застереження щодо визнання предметом кримінального правопорушення таких нематеріальних утворень, як право на майно та дії майнового характеру. Віднесення цих явищ до предмета кримінального правопорушення суперечить усталеному визначенню і правовій природі предмета кримінального правопорушення. По-перше, право на майно – це благо, яким наділений суб'єкт такого права. Заволодіти ним неможливо – отримання документів, які підтверджують право на майно, незаконним способом не створює нових правовідносин, винний отримує лише зовнішню видимість законного права, але не наділений таким правом. По-друге, примушування особи здійснити дії майнового характеру виступають способом учинення суспільно небезпечного

діяння, а не його предметом, адже в такому разі не відбувається взаємодії винного з якимось предметом, за допомогою якої завдавалася б шкода об'єкту кримінального правопорушення.

Схожа думка висловлюється і в літературі. Так, А.В. Плотнікова зазначає, що кінцевою метою винного під час вимагання права на майно є саме майно, а не документи, що засвідчують право власності на нього, які самі собою не мають жодної цінності й не є кінцевою метою злочинця [17, с. 141]. Як правильно зазначають автори одного з підручників, предметом кримінального правопорушення не можуть визнаватися цінності, позбавлені матеріальності, – життя, здоров'я, права, ідеї, а також процеси, дії, тобто ті явища, які людина може тільки усвідомлювати, але які не піддаються фізичному впливу [9, с. 156].

Висновки. Отже, можна зробити такі висновки.

На сучасному етапі розвитку науки кримінального права предмет кримінального правопорушення визнається факультативною ознакою об'єкта кримінального правопорушення. Під предметом кримінального правопорушення необхідно розуміти матеріальні об'єкти, у взаємодії з якими суб'єкт кримінального правопорушення завдає шкоди об'єкту. У науковій літературі складається тенденція до розширення кола предметів кримінального правопорушення шляхом віднесення до останніх людини, її тканин, інформації, енергії тощо. Аналіз сучасних підходів і тенденцій у визначенні предмета кримінального правопорушення та його ознак буде використаний надалі для дослідження ознак конкретних кримінальних правопорушень, зокрема предмета кримінальних правопорушень проти власності. Водночас нематеріальні об'єкти: життя, здоров'я, права, ідеї та певні дії не можуть визнаватися предметом кримінального правопорушення.

Список використаних джерел

1. Алієва А. В. Предмет кримінального правопорушення: поняття, види та значення : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Харків, 2021. 20 с.
2. Балабанова Д. О., Газдайка-Василишин І. Б. Об'єкт кримінального правопорушення : навчальний посібник. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2024. 44 с.
3. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / за ред. В. В. Сташиса, В. Я. Тація. Харків : Право, 2010. 440 с.
4. Макодьоб А. В. Співвідношення предмета злочину та засобів і знарядь вчинення злочину. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Юриспруденція»*. 2018. № 36, Т. 2. С. 121–125.
5. Тацій В. Я. Об'єкт і предмет злочину у кримінальному праві : монографія. Харків : Право, 2016. 256 с.
6. Вітко О. Ю. Поняття предмета злочину як елемента складу злочину. *Юридична наука*. 2013. № 11. С. 27–34.
7. Воробей П. А. Роль і місце предмета злочину в об'єктивних ознаках складу злочину. *Часопис Київського інституту інтелектуальної власності та права*. 2022. Вип. 1. С. 12–17. DOI: 10.32782/chasopyskiivp/2022-1-3
8. Кримінальне право України: Загальна частина : підручник / Є. С. Назимко та ін. / за заг. ред. В. М. Бесчастного, О. М. Джузи. Київ : ВД «Дакор», 2018. 386 с.
9. Дудоров О. О., Хавронюк М. І. Кримінальне право : навчальний посібник / за заг. ред. М. І. Хавронюка. Київ : Ваїте, 2014. 944 с.
10. Музика А. А., Лашук Є. В. Предмет злочину: теоретичні основи пізнання : монографія. Київ : Паливода А. В., 2011. 192 с.
11. Коржанський М. Й. Предмет і об'єкт злочину : монографія. Дніпропетровськ : Юрид. акад. Мін-ва внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2005. 252 с.
12. Макодьоб А. В. Предмет злочину за кримінальним правом України. *Право і суспільство*. 2017. № 3, Ч. 2. С. 194–199.
13. Степаненко Д. Ю. Кримінальна відповідальність за ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Луганськ, 2014. 263 с.
14. Радутний О. Е. Інформація як універсальний предмет злочинів. *Держава і право*. 2009. Вип. 46. С. 458–462.
15. Орлеан А. М. Людина як предмет злочину. *Право і безпека*. 2004. Вип. 3, Т. 1. С. 125–128.
16. Про судову практику у справах про злочини проти власності : постанова Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 10. *Сайт Законодавство України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text>

17. Плотнікова А. В. Деякі питання встановлення змісту предмета злочинів проти власності. *Юридичний науковий журнал*. 2017. № 4. С. 139–142.

References

1. Aliieva, A. V. (2021). Predmet kryminalnoho pravoporushennia: poniattia, vydy ta znachennia [Subject of a criminal offense: concept, types and meaning]. *Extended abstract of Candidate's thesis*. Kharkiv [in Ukrainian].
2. Balabanova, D. O., Hazdaika-Vasylyshyn I. B. (2024). Obiekt kryminalnoho pravoporushennia [Object of a criminal offense]: navch. posib. Lviv: Lvivskiy derzhavnyi universytet vnutrishnikh sprav [in Ukrainian].
3. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal Law of Ukraine: General Part]: pidruchnyk / za red. V. V. Stashysa, V. Ya. Tatsiia. (2010). Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
4. Makodzob, A. V. (2018). Spivvidnoshennia predmeta zlochyynu ta zasobiv i znariad vchynennia zlochyynu [The correlation between the subject of the crime and the means and instruments of the crime]. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu. Seriia: Yurytsprudentsiia*, 36 (2), 121–125 [in Ukrainian].
5. Tatsii, V. Ya. (2016). Obiekt i predmet zlochyynu v kryminalnomu pravi [Object and subject of a crime in criminal law]: monohrafiia. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
6. Vitko, O. Yu. (2013). Poniattia predmeta zlochyynu yak elementa skladu zlochyynu [The concept of the subject of a crime as an element of the crime]. *Yurydychna nauka*, 11, 27–34 [in Ukrainian].
7. Vorobei, P. A. (2022). Rol i mistse predmeta zlochyynu v obiektyvnykh oznakakh skladu zlochyynu [The role and place of the subject of the crime in the objective features of the crime]. *Chasopys Kyivskoho instytutu intelektualnoi vlasnosti ta prava*, 1, 12–17. <https://doi.org/10.32782/chasopyskiivp/2022-1-3> [in Ukrainian].
8. Kryminalne pravo Ukrainy: Zahalna chastyna [Criminal Law of Ukraine: General Part]: pidruchnyk / Ye. S. Nazymko, S. V. Losych, Yu. O. Danylevska ta in. / za zah. red. V. M. Beschastnoho ta O. M. Dzhuzhy. (2018). Kyiv: VD “Dakor” [in Ukrainian].
9. Dudorov, O. O., Khavroniuk, M. I. (2014). Kryminalne pravo [Criminal law]: navch. posib. / za zah. red. M. I. Khavroniuka. Kyiv: Vaite [in Ukrainian].
10. Muzyka, A. A., Lashchuk, Ye. V. (2011). Predmet zlochyynu: teoretychni osnovy piznannia [The subject of crime: theoretical foundations of cognition]: monohrafiia. Kyiv: Palyvoda A. V. [in Ukrainian].
11. Korzhanskyi, M. Y. (2005). Predmet i obiekt zlochyynu [Subject and object of the crime]: monohrafiia. Dnipropetrovsk: Yuryd. akad. Min-va vnutr. sprav; Lira LTD [in Ukrainian].
12. Makodzob, A. V. (2017). Predmet zlochyynu za kryminalnym pravom Ukrainy [Subject of the crime under the criminal law of Ukraine]. *Pravo i suspilstvo*, 3 (2), 194–199 [in Ukrainian].
13. Stepanenko, D. Yu. (2014). Kryminalna vidpovidalnist za ukhylennia vid splaty yedynoho vnesku na zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia ta strakhovykh vneskiv na zahalnooboviazkove derzhavne pensiine strakhuvannia [Criminal liability for evasion of payment of a single contribution for mandatory state pension insurance and insurance contributions for mandatory state pension insurance]. *Candidate's thesis*. Luhansk [in Ukrainian].
14. Radutnyi, O. E. (2009). Informatsiia yak universalnyi predmet zlochyyniv [Information as a universal subject of crimes]. *Derzhava i parvo*, 46, 458–462 [in Ukrainian].
15. Orlean, A. M. (2004). Liudyna yak predmet zlochyynu [Man as the subject of a crime]. *Pravo i bezpeka*, 3 (1), 125–128 [in Ukrainian].
16. Pro sudovu praktyku u spravakh pro zlochyyny proty vlasnosti [On judicial practice in cases of crimes against property]: postanova Plenumu Verkhovnoho Sudu Ukrainy vid 6 lystopada 2009 r. № 10. *Sait Zakonodavstvo Ukrainy*. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0010700-09#Text> [in Ukrainian].
17. Plotnikova, A. V. (2017). Deiaki pytannia vstanovlennia zmistu predmetu zlochyyniv proty vlasnosti [Some issues of establishing the content of the subject matter of crimes against property]. *Yurydychnyi naukovyi zhurnal*, 4, 139–142 [in Ukrainian].

Khafusova Vladyslava,

Postgraduate Student at the Department of Criminal Law and Criminology

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-4860-9878>

MODERN APPROACHES TO UNDERSTANDING THE SUBJECT OF CRIMINAL OFFENSE

The article analyzes the approaches existing in the theory of criminal law to determining the subject of a criminal offense and its place within the criminal offense. The periods of formation of scientific thought on the subject of criminal offense, which was transformed in accordance with the development of the theory of the object of criminal offense, are considered. The positions of scientists on the relationship between the subject of a criminal offense and the object of a criminal offense are investigated and the concept that the subject of a criminal offense is an optional feature of the object of a criminal offense is preferred.

It is emphasized that a common feature of the studied definitions of the subject of criminal offenses is the indication of the role of the location of the subject of the criminal offense in the mechanism of committing a criminal offense: scientists emphasize that the subject of a criminal offense interacts with the object in a certain way (creates, modifies, receives for use or disposal, damages, destroys, etc.) and thus causes harm to the object of the criminal offense.

It is noted that the traditional understanding of the subject of a criminal offense as things of the material world is gradually expanding by recognizing electrical energy, atmospheric space, information, copyright and related rights, and other intangible entities, material services, works, property rights, human organs and tissues, living beings as subjects of a

criminal offense. Critically assessing such a possibility, attention is drawn to the fact that, for example, the right to property is a certain benefit that is endowed to the subject of such a right. It is impossible to seize the right to property: obtaining documents confirming the right to property in an illegal manner does not create new legal relations, the guilty party receives only the appearance of a legal right, but is not endowed with such a right itself.

As a result of the study, it is proposed that the subject of a criminal offense be understood as material objects, interacting with which the subject of a criminal offense causes harm to the object of the criminal offense.

Key words: *criminal offense, subject of criminal offense, object of criminal offense, property, right to property.*

Надіслано до редколегії 27.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

УДК 343.13:378.14

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-25>

Горбач-Кудря Іванна Анатоліївна,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри поліцейської діяльності

(Національна академія внутрішніх справ, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8640-2486>

СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ У «ВЗАЄМОДІЇ»: ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

У статті проаналізовано особливості реалізації гуманітарної політики у сфері державного управління, пов'язаної з реформуванням органів правопорядку як суб'єктів сектору безпеки й оборони. З'ясовано, що в системі підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавра в галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю D8 «Право», кваліфікації бакалавра права чутливим є формування у здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання соціальних компетентностей. Виявлено, що з метою покращення професійних якостей випускників для виконання службових завдань потребують перегляду та збалансованого підходу змістове наповнення навчальних дисциплін і практична підготовка.

Ключові слова: детектив, національний стандарт, слідчий, юридична освіта.

Постановка проблеми. Безпрецедентні виклики, з якими у своїй діяльності стикаються органи правопорядку під час збройної агресії Російської Федерації проти України, вплинули на формування пріоритетних напрямів національної гуманітарної політики в секторі безпеки й оборони [1]. Нарощування стратегічного й операційного потенціалу, що має забезпечувати належне виконання покладених державою на них завдань, реалізацію принципу верховенства права, ефективно запобігати та протидіяти злочинності з неухильним дотриманням прав людини, зокрема й гендерної рівності, потребує оптимізації механізмів правоохоронної діяльності, посилення гарантій незалежності її учасників з розширенням і покращенням водночас міжвідомчої взаємодії між органами правопорядку та сектору безпеки й оборони, розвитком співробітництва в міжнародній сфері [1].

В.А. Скуратівський розглядає гуманітарну політику у сфері державного управління як систему цілеспрямованої, такої, що регулює, організує, координує, діяльності уповноважених суб'єктів, що має на меті соціальний розвиток суспільства, створення умов інтелектуальної безпеки його учасників, реалізацію сутнісних сил особи, підкреслює, що її змістове наповнення підпорядковується створенню, усебічному розвитку та збереженню

духовних (загальнолюдських і національних) цінностей у сфері освіти, науки та культури [2, с. 127]. С.В. Присяжнюк вказує на вагомість механізму гуманітарної політики в системі організаційно-функціонального гарантування національної безпеки, зазначає, що системна координація центральних органів виконавчої влади, постійне та гнучке вдосконалення стратегій і планів діяльності держави за активної співпраці з міжнародними партнерами в умовах російсько-української війни сприяє виконанню завдань, пов'язаних із побудовою сприятливого для розвитку та самореалізації громадян середовища, захисту їхніх прав і свобод, формуванням умов для гідного рівня життя та реалізації можливостей кожного члена суспільства [3, с. 84].

У гібридній інформаційній агресії дотримання принципу «Служити і захищати» [4], наповненого усвідомленням того, що людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека є найвищою соціальною цінністю [5], для правоохоронців набуває особливого значення. Реалізація гуманітарної політики в секторі безпеки й оборони є стримувальним фактором, що дозволяє українцям відстоювати національну ідентичність, цінності демократичної і соціальної держави, людської гідності, прав людини та справедливості [3, с. 87]. Її дієвість залежить від налагодженості механізмів управ-

ління, зокрема, розподілу повноважень, функцій і сфер відповідальності суб'єктів взаємодії, спроможності останніх досягнути очікуваних результатів, залученості інститутів громадянського суспільства до сфери протидії злочинності [1].

В.С. Агапова зі співавторами вважають, що на перебігу гуманітарної політики у сфері сектору безпеки й оборони негативно позначаються зовнішні шоки, які мали місце в Україні під час пандемії коронавірусу у 2020 р. та повномасштабного вторгнення Росії у 2022 р. [6, с. 200], тому формування нової генерації правоохоронців потребує переосмислення та пошуку нових підходів до їх підготовки в закладах вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Моніторингом національної ініціативи з відкритим доступом до наукового контенту (OUCI) виявлено 152 публікації, присвячені питанням підготовки поліцейських. Поміж них 93% (142 публікації) представлено журнальними статтями, решта – 7% (10 публікацій) являють собою статті збірника. Протягом останніх п'яти років підготовка поліцейських найбільш активно обговорювалася у 2024 р., на який припадає 31% (47) публікацій. У 2020, 2021, 2023, 2025 рр. інтерес до таких досліджень не вирізнявся динамічністю і у відсотковому співвідношенні до загальної кількості публікацій за кожний період відповідно становив 13% (19 публікацій), 14% (21 публікація), 14% (22 публікації), 12% (18 публікацій). У 2022 р. такий показник порівняно з наведеними значеннями був значно менший – 7% (11 публікацій).

Здебільшого увага дослідників зосереджена на організації службової підготовки поліцейських (І.В. Бур'ян, О.М. Головка, В.Л. Коваленко), імплементації міжнародного досвіду (О.П. Гнидюк, М.Я. Гуцуляк, О.В. Діденко, Л.М. Калинчук, В.А. Савченко, Т.Є. Сніца), інноваційно-методичному наповненні занять з вогневої (Д.А. Бодирев, В.П. Вербовий, О.С. Намлинська, А.М. Наточій), професійно-психологічної (Ю.Ю. Бойко-Бузиль, С.О. Ганжа, І.М. Голопич, Т.М. Мітенко, І.І. Пампура), спеціальної фізичної (М.О. Боровик, В.П. Вербовий, А.В. Кириченко, С.П. Петренко, В.Р. Римик, В.І. Рогальський), тактико-спеціальної (С.І. Івашина, М.М. Підойма, Р.В. Проценко, К.А. Федченко) підготовки, питань професійного навчання за спеціалізацією, зокрема, поліцейських підрозділів поліції на воді (М.Ю. Веселов, Є.О. Пилипенко), кінного підрозділу поліції (Т.М. Мітенко), судових експертів (психологів і спеціалістів-криміналістів) (О.І. Богучарова), перемовників (А.В. Бурангулов, Н.В. Домброван). Особливостям підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування присвячена невелика кількість робіт.

Ю.В. Гуцуляк наголошує на необхідності пошуку в умовах обмеженої особливостями безпосереднього фізичного контакту в комунікації на рівні держав інноваційних підходів, дієвого мережевого інструментарію для трансформації освітнього процесу підготовки бакалаврів права за освітньо-професійною програмою «Право (поліцейські)» [7]. Результатом ефективності таких процесів має стати максимальна індивідуалізація освіти, задоволення потреб студентів шляхом створення персоналізованих навчальних траєкторій відповідно до їхніх сильних і слабких сторін, вироблення дидактичного матеріалу, адаптованого до їхніх особливостей, та формування у випускників програмних компетентностей, а саме: здатності працювати в команді, здатності діяти на основі етичних міркувань (мотивів), здатності до логічного, критичного й системного аналізу документів, розуміння їхнього правового харак-

теру й значення, здатності до самостійної організації та здійснення досудового розслідування кримінальних правопорушень [7, с. 233].

Б.О. Логвиненко, С.О. Ігнатів зазначають, що розроблення проекту Концепції розвитку юридичної освіти, а також реформування органів правопорядку як суб'єктів сектору безпеки й оборони започаткували дослідження питань, пов'язаних із підготовкою поліцейських, виробленням науково обґрунтованих рекомендацій щодо вдосконалення освітнього процесу в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання [8]. Слідчі підрозділи та підрозділи дізнання органів Національної поліції нині потребують фахівців із числа поліцейських, які мають ґрунтовні знання у спеціальних нормативно-правових актах і в чинному законодавстві загалом, а також особливості підготовки яких у закладі вищої освіти узгоджуються з європейськими стандартами. Б.О. Логвиненко, С.О. Ігнатів обстоюють позицію, що систематична та поступова адаптація здобувачів вищої освіти до майбутньої професії можлива завдяки тренінговим методикам, поєднаним з елементами поліцейського квесту [8, с. 11].

В.В. Шаблійний вважає, що питання підготовки майбутніх слідчих і дізнавачів для органів (підрозділів) Національної поліції потребують особливої уваги [9]. Концептуально важливими є відповідність освітніх програм стандарту вищої освіти, успішна акредитація закладу вищої освіти, в якому здійснюється підготовка фахівців, та спроможність останніх після завершення навчання працювати за здобутою спеціальністю. Посилення практичної складової частини в освітньому процесі визначається можливостями здобувачів вищої освіти проходити навчальну практику в органах досудового розслідування будь-якого правоохоронного відомства [9, с. 130].

С.Ф. Лін Лео переконливо доводить, що підготовка майбутніх поліцейських повинна орієнтуватися на сучасні виклики [10]. Відповідність освітніх стратегій технологічним актуальностям і традиційним педагогічним цінностям розширює можливості викладачів і студентів. Ефективність роботи цих механізмів детермінується зацікавленістю інституційного керівництва створити прецедент для інших закладів освіти, які готують правоохоронців [10].

Р. Стар, А. Ісон експериментально засвідчили, що професійна підготовка поліцейських у закладах вищої освіти відбувається за двома напрямками [11]. Кожен курсант має дві, але симбіотичні ідентичності: професійну як поліцейські й освітню, необхідну для майбутньої спеціалізації. Роль викладача у формуванні та становленні фахівців пов'язана з визначенням і пом'якшенням будь-яких потенційних проблем, що можуть виникнути під час становлення таких діаметральних протилежних, але взаємопов'язаних ідентичностей [11].

Попри плюралізм думок щодо підготовки фахівців для підрозділів досудового розслідування, дослідники однотайно наголошують на чутливості питань, пов'язаних із формуванням у здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання соціальних компетентностей. Зазначене вплинуло на обрання мети статті.

Метою статті є дослідження особливостей формування компетентностей взаємодії з різними представниками суспільства в курсантів, які здобувають вищу освіту за освітньо-професійною програмою за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавра в галузі знань D

«Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю D8 «Право», кваліфікації бакалавра права [12].

Виклад основного матеріалу. Відповідно до пп. 59 п. 4 Положення про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878, організаційно-методичне супроводження освітнього процесу в закладах вищої освіти, метою якого є підготовка фахівців для підрозділів досудового розслідування органів Національної поліції України, закріплено за Міністерством внутрішніх справ України [13]. Щодо термінології назви таких закладів національне законодавство позбавлено одноманітності. У Положенні про Міністерство внутрішніх справ України, затвердженому постановою від 28 жовтня 2015 р. № 878, функціональним виступає сполучення «заклад освіти, що належить до сфери управління МВС». У п. 6¹ ст. 1 («Основні терміни та їх визначення») Закону України «Про вищу освіту» визначення закладу вищої освіти державної форми власності, який здійснює на певних рівнях вищої освіти підготовку курсантів (слухачів, студентів), ад'юнктів для подальшої служби на посадах середнього та вищого складу Національної поліції України, начальницького складу з метою задоволення потреб Міністерства внутрішніх справ України, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері виконання кримінальних покарань, визначається через термін «заклад вищої освіти зі специфічними умовами навчання» [14]. Згідно з п. 5 ч. 1 ст. 1 («Основні терміни та їх визначення») Закону України «Про професійну освіту», підготовка працівників для потреб державних органів у сферах забезпечення публічної безпеки й порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства й держави, протидії злочинності, цивільного захисту, виконання кримінальних покарань та пробації здійснюється в «закладах професійної освіти зі специфічними умовами навчання» [15]. Відповідно до п. 6 ч. 1 ст. 1 («Основні терміни та їх визначення») Закону України «Про професійну освіту», засновником такого закладу є орган державної влади від імені держави, органи влади Автономної Республіки Крим, відповідна рада від імені територіальної громади (громад), фізична та/або юридична особа, рішенням та за рахунок майна яких засновано заклад професійної освіти або які в інший спосіб відповідно до законодавства набули прав і обов'язків засновника [15]. Тлумачення наведених термінів доповнюють одне одного, сприяють розумінню специфіки спеціалізації випускників, які здобувають освіту, кваліфікацію на посадах курсантів (слухачів).

Після завершення навчання здобувачі освітнього ступеня бакалавра в галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю D8 «Право» (за Міжнародною стандартною класифікацією освіти ISCED-F 2013 – 0421 Law), які отримали кваліфікацію бакалавра права [12], розпочинають свій професійний шлях на посадах у підрозділах досудового розслідування. П. 5 ч. 1 ст. 3 («Визначення основних термінів Кодексу») Кримінального процесуального кодексу України передбачено, що досудове розслідування є стадією кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань і закінчується закриттям кримінального провадження або спрямуванням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру,

клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності, клопотання про закриття кримінального провадження [16]. Тобто після завершення навчання здобувачі освітнього ступеня бакалавра в галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю D8 «Право», які отримали кваліфікацію бакалавра права [12], повинні мати компетентності, необхідні для виконання повноважень дільничача або слідчого.

Кримінальний процесуальний кодекс України у п. 4¹ та п. 17 ч. 1 ст. 3 («Визначення основних термінів Кодексу») дає відповідні визначення в такому формулюванні: *дільничач* – службова особа підрозділу дільничача органу Національної поліції, органу безпеки, органу Бюро економічної безпеки України, органу Державного бюро розслідувань, Національного антикорупційного бюро України, у випадках, установлених Кримінальним процесуальним кодексом України, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків; *слідчий* – службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу Державного бюро розслідувань, органу Бюро економічної безпеки України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України, уповноважена в межах компетенції, передбаченої Кримінальним процесуальним кодексом України, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень [16]. Особливістю роботи дільничача та слідчого є те, що на всіх етапах досудового розслідування вони не можуть виконувати службові повноваження відособлено, поза взаємодією з учасниками кримінального провадження або уповноваженими суб'єктами інших підрозділів, обов'язки яких пов'язані з виконанням функцій супроводу, забезпечення чи нагляду. У такому контексті актуальністю набуває питання про наявність відповідних компетентностей у дільничача, слідчого, отримання їх у закладі вищої освіти.

Аналізом типового НМК на 2025/2026 навчальний рік за освітньо-професійною програмою за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавра в галузі знань D «Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю D8 «Право», кваліфікації бакалавра права виявлено, що навчання за спеціалізацією на першому курсі передбачає ознайомлення та вивчення особливостей роботи підрозділів превентивного спрямування. Зокрема, ідеться про такі дисципліни:

1. *«Кваліфікація адміністративних правопорушень, підвідомчих підрозділам превентивної діяльності»*, під час викладання якої розглядаються повноваження поліцейських підрозділів превентивної діяльності у провадженні у справах про адміністративні правопорушення, вивчаються особливості провадження у справах про адміністративне правопорушення, види процесуальних документів, що супроводжують діяльність дільничного офіцера поліції, поліцейського офіцера громад, приділяється увага специфіці розгляду уповноваженими особами справ про адміністративні правопорушення.

2. *«Робота поліцейського, орієнтована на потреби громадян»*, у межах якої висвітлюються питання взаємодії поліції із громадою, праці поліцейських підрозділів превентивної діяльності, орієнтованої на потреби громади та співпрацю із громадськістю, функціонування консультативних груп громадян, приділяється увага

врегулюванню проблем громади на території обслуговування, аналізуються моделі ухвалення рішень, фактори та бар'єри, що впливають на їхню ефективність. Також під час вивчення дисципліни увага приділяється питанням управління процесом проведення зборів громадян, формуванню команди та груповому ухваленню рішень, презентується концепція ефективного планування дій у рамках взаємодії зі громадою та особливості комунікації в роботі підрозділів превентивної діяльності.

3. *«Провадження за зверненнями громадян у діяльності превентивної діяльності»*, у процесі ознайомлення з якою розглядаються організаційно-правові засади, що регламентують порядок роботи зі зверненнями громадян, порядок здійснення та забезпечення прав громадян на доступ до публічної інформації, організація особисто-прямийого громадян, процедури прийому, ресерації та розгляду заяв і повідомлень про кримінальні правопорушення та інші події, а також вивчаються особливості організації роботи органів поліції щодо розгляду звернень і повідомлень про жорстоке поводження з дітьми та випадки домашнього насильства.

4. *«Судові та правоохоронні органи України»* є однією з дисциплін, що безпосередньо пов'язана з майбутнім професійним фахом здобувачів вищої освіти. Під час вивчення її розглядається, зокрема, діяльність Міністерства внутрішніх справ (далі – МВС) і органів (підрозділів) Національної поліції.

5. *«Поліцейська діяльність»*, у межах якої вивчаються особливості організації реагування на заяви та повідомлення про кримінальні й адміністративні правопорушення або події в органах (підрозділах) Національної поліції України, діяльності чергової служби органів (патрульної поліції та груп реагування патрульної поліції), дільничних офіцерів поліції та поліцейських офіцерів громад, ювенальної превенції, поліції діалогу, повноваження поліції щодо забезпечення дорожнього руху, здійснення дозвільної системи; адміністративного нагляду за особами, звільненими з місць позбавлення волі, механізм забезпечення партнерства поліції з медіа.

Навчальний матеріал наведених дисциплін є різноманітним, охоплює основні сфери діяльності органів (підрозділів) Національної поліції, проте питання взаємодії дізнавача, слідчого з учасниками кримінального провадження, уповноваженими суб'єктами інших підрозділів, обов'язки яких пов'язані з виконанням функцій супроводу, забезпечення чи нагляду, у ньому особливо не акцентовано. Дещо дотично є дисципліна, що викладається під час первинної професійної підготовки, – *«Взаємодія підрозділів превентивної діяльності з органами (підрозділами) поліції та іншими органами державної влади й громадськими формуваннями»*. Її тематичний план передбачає вивчення питань взаємодії, проте основну увагу в навчальному матеріалі зосереджено на активності підрозділу превентивної діяльності – патрульної поліції. У переліку літератури здобувачам вищої освіти для вивчення рекомендовано Інструкцію з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджену наказом МВС від 7 липня 2017 р. № 575, яка містить алгоритми комплексного використання сил і засобів усіх органів і підрозділів поліції під час розслідування та розкриття кримінальних правопорушень [17], однак цього замало для формування в майбутніх дізнавачів і слідчих компетентностей фахової взаємодії.

Отримані в закладі вищої освіти зі специфічними умовами навчання знання курсанти закріплюють під час проходження практичної підготовки. Відповідно до п. 1 розд. II («Організація та проведення практичної підготовки») Порядку проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України (далі – Порядок), затвердженого наказом МВС України від 18 вересня 2024 р. № 634, для здобувачів освіти, які навчаються на першому (бакалаврському) рівні вищої освіти, проводиться навчальна практика на першому році навчання, яка організовується для їх ознайомлення з особливостями функціонування підрозділів організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування, превентивної діяльності Національної поліції України, установ Експертної служби МВС. Для здобувачів освіти, яким на дату проведення навчальної практики не виповнилося 18 років, проводиться навчальна практика, яка організовується підрозділами кадрового забезпечення органів (підрозділів) поліції, установ Експертної служби МВС за місцезнаходженням ЗВО МВС (структурних підрозділів ЗВО МВС) [18]. Відповідно до п. 2 розд. II («Організація та проведення практичної підготовки») Порядку, для майбутніх фахівців органів досудового розслідування на другому році навчання проводиться навчальна практика в державних органах відповідно до укладених договорів, на третьому році навчання – в органах досудового розслідування органів (підрозділів) поліції з урахуванням спеціалізації [18]. Відповідно до п. 3 розд. II («Організація та проведення практичної підготовки») Порядку, на останньому році навчання для здобувачів освіти, які навчаються за освітньо-професійними програмами першого (бакалаврського) рівня вищої освіти, проводиться стажування за посадою для майбутніх дізнавачів і слідчих – в органах досудового розслідування [18]. Вочевидь, формування навичок взаємодії з учасниками кримінального провадження, уповноваженими суб'єктами інших підрозділів, обов'язки яких пов'язані з виконанням функцій супроводу, забезпечення чи нагляду, у майбутнього дізнавача, слідчого є очікуваними під час проходження стажування на посаді, у той період, коли необхідні програмні компетентності для входження у професію мають бути сформовані. Однак останні непередбачені робочими програмами дисциплін курсу.

Висновки. Формування компетентностей взаємодії з різними представниками суспільства в курсантів, які здобувають вищу освіту за освітньо-професійною програмою за першим (бакалаврським) рівнем вищої освіти підготовки фахівців освітнього ступеня бакалавра в галузі знань Д «Бізнес, адміністрування та право» за спеціальністю Д8 «Право», кваліфікації бакалавра права, потребує перегляду усталених підходів. Незбалансованість робочих програм навчальних дисциплін і практичної підготовки є причиною невідповідності якості освіти випускників очікуванням українського суспільства. З посиленням практичного складника освітнього процесу та розвитком компетентностей взаємодії з різними представниками суспільства обов'язковим є приведення положень національного законодавства у сфері вищої освіти, професійної та практичної підготовки до одноманітності, розроблення адекватних орієнтирів для навчально-методичних матеріалів і врахування позитивного досвіду зарубіжних країн.

Список використаних джерел

1. Про Комплексний стратегічний план реформування органів правопорядку як частини сектору безпеки і оборони України на 2023–2027 рр. : Указ Президента України від 11 травня 2023 р. № 273/2023. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (дата звернення: 11.09.2025).
2. Енциклопедичний словник з державного управління / за ред. Ю. В. Ковбасюка та ін. Київ : НАДУ, 2010. 820 с.
3. Присяжнюк С. В. Особливості реалізації гуманітарної політики у секторі безпеки і оборони України. *Вісник Донецького національного університету імені Василя Стуса*. Серія «Політичні науки». 2023. № 8. С. 83–88. DOI: 10.31558/2617-0248.2023.8.13
4. Про Програму діяльності Кабінету Міністрів України : постанова Верховної Ради України від 11 грудня 2014 р. № 26–VIII. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-19#Text> (дата звернення: 12.09.2025).
5. Конституція України : Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
6. Біла книга реформ 2025 / В. С. Агапова та ін. Київ : ГО «Вокс Україна», 2025. 261 с.
7. Гуцуляк Ю. В. Роль та місце Artificial intelligence у підготовці бакалаврів права за освітньо-професійною програмою «Право (поліцейські)». *Інтеграція штучного інтелекту в освіту – виклики та можливості* : збірник тез науково-методичних доповідей Всеукраїнського науково-педагогічного підвищення кваліфікації, м. Київ, 10 грудня 2024 р. – 20 січня 2025 р. Ч. 1. Київ ; Львів ; Торунь : Національний університет фізичного виховання і спорту України ; Liha-Pres, 2025. С. 231–234. DOI: 10.36059/978-966-397-477-4-56
8. Литвиненко Б. О., Ігнатів С. О. Окремі особливості підготовки поліцейських у закладах вищої освіти МВС України. *Науковий вісник Дніпровського державного університету внутрішніх справ*. 2021. № 1. С. 8–13. DOI: 10.31733/2078-3566-2021-1-8-13
9. Шабалистий В. В. Про чергову спробу недобросовісного способу усунення закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання МВС України від підготовки юристів за державним замовленням. *Поліцейська медіація як інструмент захисту прав та інтересів громадян* : матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції, м. Одеса, 16 вересня 2022 р. Одеса – Львів – Торунь : Liha-Pres, 2022. С. 128–130. DOI: 10.36059/978-966-397-257-2-33
10. Lin L. S. F. Integrating artificial intelligence in police education: An analysis of the top-down approach at Taiwan's Central Police University. *Transforming vocational education and training using AI* / E. Cela, N. Rao Vajjhala, R. Mouly Potturi, P. Eappen (Eds.). IGI Global, 2025. P. 131–164. DOI: 10.4018/979-8-3693-8252-3.ch006
11. Starr R., Eason A. Mitigating the Dual Identity of Police Students at UWE. *The University Beat* / A. Eason, R. Starr (Eds.). Cham : Palgrave Macmillan, 2024. DOI: 10.1007/978-3-031-68431-9_4
12. Про затвердження переліку галузей знань і спеціальностей, за якими здійснюється підготовка здобувачів вищої та фахової передвищої освіти : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2015 р. № 266. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.09.2025).
13. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України : постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. № 878. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 18.09.2025).
14. Про вищу освіту : Закон України від 1 липня 2014 р. № 1556–VII / Верховна Рада України. *Відомості Верховної Ради*. 2014. № № 37–38. Ст. 2004.
15. Про професійну освіту : Закон України від 21 серпня 2025 р. № 4574–IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (дата звернення: 18.09.2025).
16. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 18.09.2025).
17. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням : наказ МВС від 7 липня 2017 р. № 575. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (дата звернення: 18.09.2025).
18. Порядок проведення практичної підготовки здобувачів вищої освіти закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, що належать до сфери управління Міністерства внутрішніх справ України : наказ МВС від 18 вересня 2024 р. № 634. *База даних «Законодавство України»*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1487-24#Text> (дата звернення: 19.09.2025).

References

1. Pro Kompleksnyi stratehichnyi plan reformuvannia orhaniv pravoporiadku yak chastyny sektoru bezpeky i oborony Ukrainy na 2023–2027 rr. (2023) [About the Comprehensive Strategic Plan for Reforming Law Enforcement Agencies as Part of the Security and Defense Sector of Ukraine for 2023–2027]: Ukaz Prezydenta Ukrainy № 273/2023 [Decree of the President of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/273/2023#Text> (data zvernennia: 11.09.2025) [in Ukrainian].
2. Kovbasiuk, Yu. V. (Red.). (2010). Entsyklopedychnyi slovnyk z derzhavnoho upravlinnia [Encyclopaedic Dictionary of Public Administration]. NADU [in Ukrainian].
3. Prysiazhniuk, S. V. (2023). Osoblyvosti realizatsii humanitarnoi polityky u sektori bezpeky i oborony Ukrainy [Features of the implementation of humanitarian policy in the security and defense sector of Ukraine]. *Visnyk Donetskooho natsionalnoho universytetu imeni Vasylia Stusa. Serii: Politychni nauky – Bulletin of the Vasyli' Stus Donetsk National University. Series Political sciences*, (8), 83–88. <https://doi.org/10.31558/2617-0248.2023.8.13> [in Ukrainian].
4. Pro Prohramu diialnosti Kabinetu Ministriv Ukrainy. (2014) [On the Programme of Activities of the Cabinet of Ministers of Ukraine: Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine]: postanova Verkhovnoi Rady Ukrainy № 26–VIII [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/26-19#Text> (data zvernennia: 12.09.2025) [in Ukrainian].
5. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine] № 254k/96-VR. (1996). [in Ukrainian].

6. Ahapova, V. S., Vyhovska, V. A., Horodnichenko, Yu. O., Ivanov, O. F., & Solohub, I. A. (2025). Bila knyha reform 2025 [White Paper on Reforms 2025]. HO "Voks Ukraina" [in Ukrainian].
7. Hutsuliak, Yu. V. (2025). Rol ta mistse Artificial intelligence v pidhotovtsi bakalavriv prava za osvithno-profesiinoiu prohramoiu "Pravo (politseiski)" [The role and place of artificial intelligence in the training of bachelor's degree students in law under the educational and professional programme "Law (police)". *Intehratsiia shtuchnoho intelektu v osvitu – vyklyky ta mozhlyvosti* (pp. 231–234). Natsionalnyi universytet fizychnoho vykhovannia i sportu Ukrainy [National University of Physical Education and Sport of Ukraine], Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-477-4-56> [in Ukrainian].
8. Lytvynenko, B. O., & Ihnatov, S. O. (2021). Okremi osoblyvosti pidhotovky politseiskykh u zakladakh vyshchoi osvity MVS Ukrainy [Some features of police training in higher education institutions of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]. *Naukovyi visnyk Dniprovskoho derzhavnogo universytetu vnutrishnikh sprav*, 1, 8–13. <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2021-1-8-13> [in Ukrainian].
9. Shablysty, V. V. (2022). Pro chervu sprobu nedobrosovisnogo sposobu usunennia zakladiv vyshchoi osvity iz spetsyfichnykh umovamy navchannia MVS Ukrainy vid pidhotovky yurystiv za derzhavnym zamovlenniam [On another attempt to unfairly remove higher education institutions with specific training conditions from the Ministry of Internal Affairs of Ukraine from training lawyers under state order]. *Politseiska mediatsiia yak instrument zakhystu prav ta interesiv hromadian* (pp. 128–130) [Police mediation as a tool for protecting the rights and interests of citizens]. Liha-Pres. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-257-2-33> [in Ukrainian].
10. Lin, L. S. F. (2025). Integrating artificial intelligence in police education: An analysis of the top-down approach at Taiwan's Central Police University. In E. Cela, N. Rao Vajjhala, R. Mouly Potturi, & P. Eappen (Eds.), *Transforming vocational education and training using AI*. IGI Global, 131–164. <https://doi.org/10.4018/979-8-3693-8252-3.ch006> [in English].
11. Starr, R., & Eason, A. (2024). Mitigating the Dual Identity of Police Students at UWE. In: Eason, A., Starr, R. (eds) *The University Beat*. Palgrave Macmillan, Cham. https://doi.org/10.1007/978-3-031-68431-9_4 [in English].
12. Pro zatverdzhennia pereliku haluzei znan i spetsialnosti, za yakymy zdiisniuietsia pidhotovka zdobuvachiv vyshchoi ta fakhovoi peredvyshchoi osvity. (2015) [On approval of the list of fields of knowledge and specialities for which higher and pre-higher professional education is provided]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 266 [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/266-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 18.09.2025) [in Ukrainian].
13. Pro zatverdzhennia Polozhennia pro Ministerstvo vnutrishnikh sprav Ukrainy (2015). [On approval of the Regulations on the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy № 878 [Resolution of the Verkhovna Rada of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/878-2015-%D0%BF#Text> (data zvernennia: 18.09.2025) [in Ukrainian].
14. Zakon Ukrainy "Pro vyshchu osvitu" № 1556–VII. (2014) [Law of Ukraine "On Higher Education"]. [in Ukrainian].
15. Zakon Ukrainy "Pro profesiinu osvitu" № 4574–IX. (2025) [Law of Ukraine "On vocational education"]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4574-20#Text> (data zvernennia: 18.09.2025) [in Ukrainian].
16. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy № 4651–VI. (2012) [Criminal Procedure Code of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (data zvernennia: 18.09.2025) [in Ukrainian].
17. Instruktisiia z orhanizatsii vzaiemodii orhaniv dosudovoho rozsliduvannia z inshymy orhanamy ta pidrozdilamy Natsionalnoi politsii Ukrainy v zapobihanni kryminalnym pravoporushenniam. (2017) [Instructions on the organisation of cooperation between pre-trial investigation bodies and other bodies and units of the National Police of Ukraine in the prevention of criminal offences]: nakaz MVS № 575 [Ministry of Internal Affairs order]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text> (data zvernennia: 18.09.2025) [in Ukrainian].
18. Poriadok provedennia praktychnoi pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity zakladiv vyshchoi osvity iz spetsyfichnykh umovamy navchannia, shcho nalezhat do sfery upravlinnia Ministerstva vnutrishnikh sprav Ukrainy. (2024) [Procedure for practical training of higher education students at higher education institutions with specific learning conditions under the jurisdiction of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine]: nakaz MVS № 634 [Ministry of Internal Affairs order]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1487-24#Text> (data zvernennia: 19.09.2025) [in Ukrainian].

Horbach-Kudria Ivanna,

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of Police Activities

(National Academy of Internal Affairs, Kyiv)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8640-2486>

SPECIALIZATION IN "INTERACTION": FEATURES OF TRAINING SPECIALISTS FOR PRE-COURT INVESTIGATION DEPARTMENTS

The article examines the features of the implementation of humanitarian policy in the field of public administration, related to the reform of law enforcement agencies as subjects of the security and defense sector. It was found that the training of specialists with a bachelor's degree in the field of knowledge D "Business, Administration and Law" in the specialty D8 "Law", qualification: Bachelor of Law, is sensitive to the formation of social competencies in cadets. It was found that the educational and methodological materials of the discipline are diverse, cover the main areas of activity of the bodies (subdivisions) of the National Police, but they do not sufficiently reveal the issues of the interaction of the investigator with participants in criminal proceedings, authorized subjects of other departments. The formation of social competencies in a future law enforcement officer, according to practical training programs, is expected at the stage of taking up a position, at a time when they should already be formed. However, this is not provided for by educational programs.

It is concluded that the formation of competences for interaction with other representatives of society in cadets who receive higher education under an educational and professional program at the first (bachelor's) level of higher education for the training of specialists with a bachelor's degree in the field of knowledge D "Business, Administration and Law" in the specialty D8 "Law", qualification: Bachelor of Law, requires a revision of established approaches. The imbalance of the work programs of academic disciplines and practical training is the reason for the discrepancy between the quality of education of graduates and the expectations of Ukrainian society. Strengthening the practical component of the educational process and developing competence in interaction with other representatives of society requires the mandatory harmonization of the provisions of national legislation in the field of higher education, professional and practical training, the development of adequate recommendations for educational and methodological materials and taking into account the positive experience of foreign countries.

Key words: *detective, investigator, legal education, national standard.*

Надіслано до редколегії 14.10.2025
Рекомендовано до публікації 13.11.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 351.74:355.23:37.091.3
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-26>

Кривonos Максим Васильович,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри вогневої підготовки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної
поліції імені Е.О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5252-0663>

Мусійчук Володимир Олександрович,

старший викладач кафедри вогневої підготовки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної
поліції імені Е.О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9744-1965>

Скрипка Олександр Миколайович,

старший викладач кафедри вогневої підготовки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної
поліції імені Е.О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0791-3809>

ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ

У статті здійснено комплексний науково-правовий аналіз змісту вогневої підготовки поліцейських в умовах надходження нових зразків озброєння та викликів воєнного стану. Здійснено аналіз системи службової і академічної підготовки щодо формування ключових компетентностей поліцейських у застосуванні нетипових моделей озброєння. На підставі порівняльного аналізу зарубіжного досвіду (Великої Британії та Сполучених Штатів Америки) обґрунтовано можливість імплементації компетентнісного підходу у сфері вогневої підготовки, що передбачає поетапну перевірку рівня готовності та формалізовані процедури підтвердження набутих навичок. Запропоновано науково обґрунтовану модель упровадження системи сертифікації вогневої компетентності працівників поліції із чітким визначенням кваліфікаційних рівнів і механізмів обліку результатів.

Ключові слова: вогнева підготовка, воєнний стан, компетентності, застосування зброї, сертифікація, професійна готовність, Національна поліція.

Постановка проблеми. Інтенсифікація міжнародної допомоги та надходження різноманітних зразків озброєння до України ставлять під сумнів відповідність

наявної системи службової підготовки Національної поліції новим оперативним реаліям. Зростання кількості й розмаїття моделей стрілецької зброї, зокрема

й нетипових для працівників вітчизняних правоохоронних органів, а також поява в їхньому розпорядженні антидронних засобів потребують оновлення змісту й структури навчальних програм з вогневої підготовки: збільшення навчальних годин, запровадження спеціалізованих модулів роботи зі специфічними зразками озброєння і засобами протидії безпілотним літальним апаратам. Водночас потребують запровадження механізму додаткової перепідготовки працівників поліції та формалізована сертифікація набутого рівня компетентностей, що забезпечить оперативну придатність особового складу під час виконання завдань у зонах підвищеного ризику.

Поставки нових типів озброєння Національній поліції створюють управлінський виклик: через відсутність оновлених освітніх стандартів і формалізованих процедур перепідготовки зростає ризик технічних помилок, порушень заходів безпеки та правових невизначеностей під час експлуатації нових зразків озброєння, які раніше не застосовувалися у практиці поліції. Тому потрібно відобразити ці зміни в нормативній базі та навчальних програмах шляхом розширення навчальних планів, уведення спеціалізованих модулів (зокрема щодо тактико-технічних характеристик антидронних систем і західних зразків стрілецької зброї) та впровадження стандартизованих процедур перепідготовки й сертифікації компетентностей. Ці заходи сприятимуть зниженню операційних ризиків і забезпечать правову визначеність під час застосування нового озброєння.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання вогневої підготовки працівників поліції посідає важливе місце в сучасній науковій літературі. Так, А.Д. Наточій і В.М. Болгаренко аналізують взаємозв'язок між вогневою підготовкою та формуванням професійних якостей майбутніх офіцерів поліції, підкреслюють, що розвиток стрілецьких навичок безпосередньо впливає на становлення дисципліни, відповідальності та лідерських рис працівників [1]. В.Д. Поливанюк, Д.А. Бодирев і О.Д. Завітовський розглядають організаційно-правові засади вогневої та фізичної підготовки працівників Національної поліції, наголошують, що хоча нормативна база є досить розвинутою, існують проблеми із практичною реалізацією вимог безпеки, підтриманням дисципліни й інтеграцією сучасних методик навчання [2]. С.М. Толкачов, Ю.Ю. Пустовий і С.Д. Хара звертають увагу на необхідність підвищення рівня вогневої підготовки в умовах зростання кількості зразків незареєстрованої зброї в населення, що підвищує ризики для поліцейських під час виконання службових обов'язків [3]. О.І. Ульянов і О.Ю. Конєв пропонують методику вдосконалення викладання вогневої підготовки в закладах зі специфічними умовами навчання, розробляють вправи та поліцейські квести, адаптовані до майбутньої спеціалізації курсантів [4].

Незважаючи на наявність значного наукового та практичного добробку, відсутні комплексні дослідження, присвячені вдосконаленню вогневої компетентності поліцейських. Саме ця прогалина зумовлює потребу в подальшому вивченні проблеми та розробленні пропозицій щодо вдосконалення навчальних програм і нормативного забезпечення вогневої підготовки.

Метою статті є обґрунтування підходів до вдосконалення системи вогневої підготовки працівників поліції шляхом упровадження моделі сертифікації вогневої компетентності, яка забезпечить підвищення професійної готовності особового складу до використання сучасних зразків озброєння в умовах підвищеного ризику.

Виклад основного матеріалу. Процес оновлення озброєння Національної поліції України супроводжується поступовою трансформацією підходів до вогневої підготовки поліцейських. Отримання Національною поліцією сучасних зразків стрілецької зброї та допоміжних засобів, вироблених за стандартами НАТО, зумовлює необхідність не лише їх технічного опанування, а й перегляду методики та правових основ професійного навчання [5–8]. У зв'язку із цим постає питання щодо готовності наявної системи професійної підготовки поліцейських до роботи з новими нетиповими видами озброєння. Варто почати із проведення аналізу організації вогневої підготовки в межах академічного (курсантського) і службово-практичного рівнів.

Нині підготовка поліцейських здійснюється у двох основних напрямках – академічному та службово-практичному. Перший охоплює підготовку курсантів закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання, де дисципліна «Вогнева підготовка» формує базові навички безпечного поводження зі зброєю. Аналіз робочих програм дисциплін із вогневої підготовки свідчить про наявність упорядкованої академічної бази, що має модульну структуру й усталені методики оцінювання. Типовою є комбінація теоретичного матеріалу (матеріальна частина та тактико-технічні характеристики вогнепальної зброї, що перебуває на озброєнні Національної поліції України; заходи безпеки під час поводження зі зброєю, правові підстави та порядок її застосування і використання) і значної частки практичних занять (виконання вправ курсу стрільб, відпрацювання нормативів). Загальний розподіл часу на виконання практичних занять (виконання вправ зі стрільби) на рік є різним залежно від курсу навчання. Наприклад, на першому курсі навчання 2025 р. набору передбачено 84 академічні години практичних занять, на другому курсі – 70, на третьому – 40 [21]. Програми також містять чітко виписані умови та порядок виконання вправ і процедури поточного контролю знань (накопичувально-рейтингові системи, диференційний залік), що свідчить про готовність науково-методичної бази до адаптації [9–11; 21]. Водночас змістова спрямованість навчальних курсів переважно орієнтована на набуття навичок безпечного поводження із класичними зразками стрілецької зброї (модельний ряд автоматів типу АК, пістолети системи «ПМ», «Форт», снайперські гвинтівки, сконструйовані ще в радянські часи) і не передбачає виділення годин на опанування інших сучасних зразків стрілецької зброї, легких кулеметів чи засобів протидії безпілотним літальним апаратам. Цей факт створює підґрунтя для цілеспрямованого доповнення навчальних планів, зокрема введення спеціалізованих практико-орієнтованих модулів для нетипових зразків озброєння та корекції годин практичної підготовки з урахуванням оперативних потреб. Як слушно зазначають С.М. Толкачов, І.О. Пустовий і О.В. Хара, розвиток індивідуальних і групових планів підготовки загалом перебуває на належному рівні, однак у зв'язку зі стрімким поширенням різних типів озброєння необхідно постійно приділяти увагу та підвищувати рівень вогневої підготовки в органах і підрозділах Національної поліції України [3, с. 261]. Водночас навіть належне засвоєння навчальної дисципліни «Вогнева підготовка» у закладі вищої освіти не гарантує готовності поліцейського до роботи з озброєнням нових стандартів. Після завершення навчання переважна частина навичок формується саме під час службової діяльності, у системі професійної підготовки, що організовується в підрозділах поліції (службові курси, тренування, заняття

з підвищення кваліфікації). Саме ця система є ключовим елементом безперервного професійного розвитку поліцейського. Нині в Україні підготовка діючих працівників Національної поліції щодо користування нетиповими зразками стрілецької зброї реалізується переважно у форматі партнерських ініціатив і локальних програм. До таких заходів належать цільові тренінги, організовані іноземними партнерами (навчальні місії, двосторонні курси), регіональні семінари та короткострокові курси на базі закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи Міністерства внутрішніх справ, а також участь поліцейських у мультинаціональних навчаннях і спеціалізованих воркшопах (зокрема, із протидії безпілотним літальним апаратам і роботи з натівськими карабінами) [12–15]. Ці ініціативи фактично забезпечують оперативну передачу практичних навичок окремим підрозділам і формують перші когорти працівників, здатних оперувати нетиповим озброєнням.

Характер наявних заходів є переважно фрагментарним: більшість програм мають проєктний чи пілотний характер, істотно залежать від зовнішніх ресурсів (інструкторів і матеріально-технічної підтримки), різняться за кількістю навчальних годин, змістом і методикою оцінювання. В окремих випадках учасники отримують посвідчення або підтвердження про проходження курсу, але відсутній уніфікований відомчий стандарт (єдина програма, єдині нормативи та єдиний реєстр допусків), який дозволив би гарантувати «рівномірний» рівень підготовки поліцейського незалежно від гарнізонної підпорядкованості.

Отже, практика демонструє здатність поліцейських опанувати роботу з новими зразками озброєння, однак водночас виявляє ключові проблеми: відсутність централізованої координації, єдиного стандарту навчальних програм, чіткої процедури переатестації та усталеної системи включення нових навчальних модулів у навчальні програми.

Незважаючи на поодинокі ініціативи, їх проведення не врегульовано єдиним відомчим стандартом і покривається лише загальними положеннями наказів МВС. Тому далі доцільно зосередитися на аналізі наказу МВС від 26 січня 2016 р. № 50 «Про затвердження Положення про службу підготовку працівників поліції» (далі – наказ № 50) [16], який встановлює базові принципи навчання, хоч і не конкретизує підходів до перепідготовки під нові зразки озброєння та критеріїв компетентності. Це, своєю чергою, актуалізує потребу у критичному аналізі змісту поточної підготовки поліцейських, насамперед вогневої, з урахуванням реальних викликів безпеки.

На основі аналізу навчальних програм з вогневої підготовки – як освітніх, що реалізуються в закладах вищої освіти, так і курсів підвищення кваліфікації, та наявного стану нормативного регулювання можна виокремити три ключові складники проблеми:

- обмежений зміст наявних програм професійної підготовки й відомчих положень щодо сучасних типів озброєння;
- відсутність уніфікованого механізму оцінювання рівня професійної готовності до роботи з новими зразками озброєння;
- недосконалість нормативного регулювання, зокрема в частині порядку проведення службової підготовки, закріпленої наказом № 50.

Для визначення можливих напрямів удосконалення доцільно звернутися до досвіду держав, де система поліцейської вогневої підготовки має багаторівневу структуру та нормативно закріплені стандарти сертифікації.

У системі поліцейської підготовки Великої Британії діє багаторівнева модель спеціалізації озброєних офіцерів. Згідно з офіційною інформацією, наданою у відповідях на запити про публічну інформацію, підрозділи зі зброєю функціонують за принципом поступового підвищення кваліфікації: від базової ролі офіцера екіпажу озброєного реагування (Armed Response Vehicle Officer, ARV), який першим реагує на збройні інциденти, до уповноваженого офіцера зі зброї (Authorised Firearms Officer, AFO), що має офіційний дозвіл на застосування вогнепальної зброї в оперативних ситуаціях, і далі до спеціаліста із протидії тероризму та ведення бойових дій (Counter Terrorist Specialist Firearms Officer, CTSFO), який виконує завдання в умовах найвищого рівня ризику [17; 18]. Така структура демонструє наявність чіткої ієрархії професійних рівнів у сфері вогневої підготовки, що забезпечує послідовність допусків до виконання завдань різного ступеня ризику.

У практиці Сполучених Штатів Америки сертифікація поліцейських у сфері поводження зі зброєю є невід'ємним складником їхнього професійного статусу та гарантування публічної безпеки. Так, у Поліцейському управлінні Системи університетів Техасу ця діяльність регламентується наказом № 604 «Про використання вогнепальної, нелетальної зброї та боеприпасів», який входить до Збірника політик і процедур Головного поліцейського управління. У цьому наказі визначено комплексну процедуру навчання, тестування і офіційного підтвердження кваліфікації поліцейських, які мають право на використання вогнепальної та нелетальної зброї. Згідно із цим документом, кожен офіцер зобов'язаний двічі на рік проходити кваліфікаційне випробування зі стрільби, демонструючи мінімальний рівень професійної майстерності, встановлений керівництвом поліції. Окрім практичного тестування, передбачено письмовий іспит із правил безпеки та політики застосування сили, пороговий бал якого становить 80%. Результати оцінюються за шкалою кваліфікаційних рівнів – стрілець, снайпер, експерт, майстер, що заносяться до офіційного звіту, який має значення для визначення допуску поліцейського до різних категорій озброєння. Контроль за дотриманням вимог сертифікації здійснює спеціально уповноважений посадовець – офіцер з вогневої підготовки, відповідальний за ведення обліку зброї, підготовку звітів і організацію додаткового навчання в разі невдалого складання тесту [19, с. 11–16].

Показовим є й локальний досвід окремих штатів США, коли процедури підтвердження кваліфікації врегульовані на рівні муніципальних нормативних актів. Зокрема, у параграфах 33.59–33.60 Кодексу законів міста Ширлі штату Індіана закріплено обов'язкову сертифікацію поліцейських зі стрільби: результати перевірок фіксуються у спеціальному журналі з відомостями про тип і серійний номер озброєння, результати іспитів, умови проведення та дані інструкторів; у разі незадовільних результатів передбачено повторну підготовку або тимчасове позбавлення допуску до носіння зброї [20]. Цей приклад ілюструє, що формалізована процедура підтвердження кваліфікації в поєднанні з обліком результатів виступає дієвим механізмом управління ризиками та гарантування безпеки в поліцейських підрозділах.

Сертифікація професійної готовності працівників поліції у сфері поводження зі зброєю слугує логічним і необхідним продовженням процесу службової підготовки. На відміну від типових планово-звітних форм оцінювання навчального процесу, сертифікація має офіційний правовий характер: вона документально підтверджує

здатність працівника безпечно й правомірно застосовувати зброю і створює підстави для ухвалення тактичних управлінських рішень, зокрема допуску до виконання завдань підвищеної небезпеки, допуску працівника до більш високої (вузькоспеціалізованої) категорії озброєння та планування індивідуальних заходів підготовки. Саме поєднання процедурної формалізації, періодичності перевірок і системного обліку робить сертифікацію інструментом, що гарантує не тільки рівень навичок, а і їх фіксацію у відомчій системі управління кадрами й перевірку на відповідність правовим стандартам.

Аналіз іноземного досвіду засвідчує, що ключовими чинниками їхньої ефективності є поетапність підготовки, регулярна перевірка кваліфікації працівників і фіксація результатів навчання в централізованих базах даних. Такі облікові системи не виступають окремими «реєстрами» у вузькому сенсі, а є інструментом документування службової підготовки та підтвердження допуску до роботи зі зброєю. Узагальнення цього досвіду дає підстави стверджувати, що ефективність системи вогневої підготовки визначається не лише методикою навчання, а й чітким нормативним закріпленням процедур перевірки та фіксації результатів підготовки.

В українських реаліях це потребує переосмислення чинного підходу до службової підготовки, передусім у межах наказу № 50. Удосконалення має здійснюватися не шляхом створення нової нормативної бази, а через уточнення змісту чинних положень та їх спрямування на оцінювання професійної готовності поліцейських до роботи із сучасними зразками озброєння, особливо з огляду на умови воєнного стану, коли поліцейські підрозділи дедалі частіше залучаються до виконання завдань у прифронтових територіях. Як слушно зазначають О.І. Ульянов і О.Ю. Конєв, вирішення проблеми підготовки поліцейських до виконання вправ курсу стрільб у різних умовах потребує комплексного підходу, що включає в себе надання необхідних ресурсів для проведення спеціалізованих занять та підтримку в розвитку професійних навичок поліцейських. Забезпечення такої підготовки відіграє важливу роль у забезпеченні ефективності та безпеки діяльності поліцейських у різних умовах роботи [4, с. 192].

Зауважимо, що в науковій та відомчій практиці переважно використовується поняття «вогнева підготовка», що охоплює організаційні й методичні аспекти навчання працівників поліції. В.Д. Поливанюк, Д.А. Бодирєв і О.Д. Завітовський наголошують на важливості вогневої підготовки як складника професійної підготовки працівників Національної поліції України [2, с. 672]. Подібну думку висловлюють також А.Д. Наточій і В.М. Болгаренко, вказують на зв'язок між рівнем вогневої підготовки та загальною ефективністю службової діяльності [1, с. 376]. Вогнева підготовка зазвичай реалізується у форматі освітнього процесу з фіксованим обсягом годин, визначеним переліком вправ і загальними критеріями проведення заліку. Такий підхід орієнтований на теоретичне і практичне ознайомлення зі зброєю, але не дозволяє повною мірою об'єктивно оцінити фактичну готовність поліцейського до застосування озброєння у стресових, змінних чи небезпечних умовах. Це особливо критично з огляду на активне впровадження новітніх і нетипових зразків озброєння, які потребують окремого вивчення, адаптації та формалізованого підтвердження готовності до безпечного використання. У цьому контексті традиційна модель службової підготовки демонструє свої обмеження. Тому оновлений підхід до вогневої підготовки поліцейських може включати:

- перевірку теоретичної обізнаності (правові підстави, правила та порядок застосування зброї);
- практичні навички володіння зброєю (точність, швидкість, безпека);
- тестування в умовах, наближених до реальних ситуацій;
- формалізовану процедуру оцінювання і фіксації результатів.

Саме тому доцільним є введення категорії «вогнева компетентність» – як комплексного показника, що поєднує знання, навички, стресостійкість і правову усвідомленість у поводженні зі зброєю. Це поняття відображає не просто завершення курсу, а підтверджену готовність діяти в реальній ситуації, може стати практичним інструментом для підвищення стандартів службової підготовки в системі МВС.

Отже, з огляду на проведений аналіз навчальних програм, наукових підходів і практики службової вогневої підготовки, а також беручи до уваги окремі елементи зарубіжних моделей, пропонується внесення таких уточнень до наказу № 50:

1. Увести підпункт «Сертифікація компетентності працівників у частині роботи з нетиповими зразками озброєння», що встановлює правову основу для проведення процедур офіційного підтвердження професійної готовності.

2. Закріпити процедуру проведення сертифікації: порядок подання заяви, склад комісії, складники оцінювання (теорія, практика, тактичний сценарій), критерії оцінювання, термін дії сертифіката та підстави для його призупинення/анулювання.

3. Передбачити внесення результатів сертифікації до централізованого електронного реєстру службової підготовки Міністерства внутрішніх справ (ID запису, ПІБ особи, що пройшла сертифікацію, підрозділ, модуль/тип озброєння, рівень сертифікації, дата видачі сертифіката, дата закінчення строку дії сертифіката, обмеження/умови, ПІБ особи, яка внесла запис).

4. Визначити в наказі № 50 поняття «вогнева компетентність» та встановити її рівні: F1, F2, A. Для кожного рівня зазначити обов'язкові складники оцінювання, критерії допуску та строк дії сертифіката.

Пропонуємо таку структуру рівнів:

– F1 – дозвіл на використання зброї під наглядом. Базова ознайомча кваліфікація; допуск до використання нетипового озброєння лише під наглядом інструктора або працівника з рівнем компетентності F2. Оцінювання: письмовий тест (мінімум 70% правильних відповідей) + практична вправа відповідно до затвердженого переліку контрольних вправ. Термін дії: 12 місяців (із правом продовження після додаткового тренінгу);

– F2 – повна кваліфікація для самостійного використання зброї. Повна оперативна кваліфікація для самостійного поводження та застосування, яка включає модуль теорії (правові підстави застосування та використання, ризики), практику (встановлені нормативи точності/швидкості), тактичні сценарії, тест правових знань (мінімум 85% правильних відповідей). Оцінювання: комплексний іспит. Термін дії: 12 місяців, з обов'язковим щорічним підтвердженням або переатестацією;

– A – зброяр / технічна кваліфікація. Спеціалізована кваліфікація для осіб, відповідальних за технічне обслуговування, ремонт і підготовку інших зброярів. Включає технічний і методичний іспит. Термін дії: 36 місяців, з вимогою постійного підвищення кваліфікації.

Окрім того, з огляду на виявлені розбіжності між академічною підготовкою здобувачів вищої освіти й ак-

туальними службово-бойовими потребами, доцільно передбачити можливість коригування робочих програм закладів вищої освіти зі специфічними умовами навчання системи МВС:

– збільшення загальної кількості годин для освітньої компоненти «Вогнева підготовка» з метою забезпечення формування професійних компетентностей щодо володіння нетиповими зразками озброєння;

– уведення додаткового модуля з освоєння сучасних західних зразків стрілецької зброї та засобів протидії безпілотним літальним апаратам (включно з роботою із сучасними оптичними прицілами), що забезпечить практичну готовність випускників до служби в підрозділах, забезпечених відповідними зразками озброєння з одночасним відображенням цих модулів у внутрішніх робочих програмах закладів вищої освіти та типових навчальних планів підготовки здобувачів вищої освіти першого (бакалаврського) рівня освіти.

Висновки. Проведене дослідження показало, що розвиток системи вогневої підготовки поліцейських в Україні потребує переходу від навчально-методичної моделі до комплексного підходу, орієнтованого на оцінку їхньої професійної компетентності. Такий підхід забезпечує не лише належний рівень теоретичної обізнаності, а й підтвердження практичної готовності до безпечного

та правомірного застосування зброї в умовах підвищеного ризику.

Порівняльний аналіз зарубіжних правоохоронних систем (зокрема, Великої Британії та США) свідчить про ефективність формалізованих процедур сертифікації, що передбачають обов'язкову фіксацію результатів кваліфікаційних випробувань, визначення рівнів професійної готовності та системний контроль за підтриманням вогневої майстерності персоналу.

З огляду на це вдосконалення національної системи вогневої підготовки має здійснюватися через внесення змін до наказу МВС від 26 січня 2016 р. № 50. У якому варто передбачити окремий підрозділ, присвячений сертифікації вогневої компетентності, із визначенням рівнів кваліфікації, строків дії сертифікатів, процедур перевірки та порядку фіксації результатів у централізованому електронному реєстрі. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня професійної готовності працівників поліції, мінімізації ризиків під час поводження з новими типами озброєння та гармонізації національних стандартів підготовки із практиками держав-партнерів.

Подальші наукові розвідки можуть бути спрямовані на розроблення методики оцінювання рівнів вогневої компетентності й інтеграцію електронних систем фіксації результатів підготовки в єдиних відомчих реєстрах.

Список використаних джерел

1. Наточій А. Д., Болгаренко В. М. Вогнева підготовка та формування професійних якостей у майбутніх офіцерів: взаємозв'язок та взаємозалежність. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. Вип. 3. С. 374–378. DOI: 10.24144/2788-6018.2024.03.64
2. Поливанок В. Д., Бодирев Д. А., Завістовський О. Д. Правові та методичні основи організації вогневої та фізичної підготовки працівників територіальних органів Національної поліції України. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ* : науковий журнал. 2021. Спеціальний випуск. № 2 (116). С. 672–676.
3. Толкачов С. М., Пустовий Ю. Ю., Хара С. Д. Вогнева підготовка – складова професійної підготовки майбутніх офіцерів поліції. *Підготовка правоохоронців у системі МВС України в умовах воєнного стану* : збірник наукових праць, м. Харків, 26 травня 2022 р. ; МВС України, Харківський національний університет внутрішніх справ, кафедра тактичної та спеціально фізичної підготовки факультету № 3; Науковий парк «Наука та безпека». Харків : ХНУВС, 2022. С. 261–262.
4. Ульянов О. І., Конев О. Ю. Теоретико-методологічні засади вдосконалення викладання вогневої підготовки у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 3. С. 191–194. DOI: 10.32850/sulj.2019.3-46
5. Українські поліцейські отримали стрілецьку зброю від колег із Маямі. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3748777-policia-maami-peredala-ukrainskim-pravoohoroncam-strilecku-zbrou.html>
6. Уперше в історії конфісковану у США стрілецьку зброю передано в іншу країну – в Україну. URL: https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/240177.html
7. Ukrainians declared 2500 weapons – National Police. URL: <https://unn.ua/en/news/ukrainians-declared-2500-weapons-national-police>
8. Nearly 140 new models of weapons and military equipment were authorized for operational use in July. URL: <https://mod.gov.ua/en/news/nearly-140-new-models-of-weapons-and-military-equipment-were-authorized-for-operational-use-in-july>
9. Основи вогневої підготовки : робоча програма навчальної дисципліни першого (бакалаврського) рівня освіти 262 Правоохоронна діяльність. Дніпро : ДДУВС, 2024. URL: <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/zyod/nmm-s-b-262/o/20.pdf>
10. Стрілецька зброя та вогнева підготовка: програма навчальної дисципліни першого (бакалаврського) рівня освіти 081 Право. Харків : НЮУ ім. Ярослава Мудрого, 2022. URL: https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/12/ok1.1.25.pnd_strileczka-zbroya-ta-vogneva-pidgotovka.pdf
11. Вогнева підготовка : робоча програма навчальної дисципліни першого (бакалаврського) рівня освіти 081 Право. Київ : НАВС, 2024. URL: https://okop.navs.edu.ua/assets/files/akr_bak_pravo/2022/vk06_1_2022_rp.pdf
12. “Skills that save lives”: EUAM Ukraine provides training on tactical medicine for the National Police. URL: <https://www.euam-ukraine.eu/news/skills-that-save-lives-euam-ukraine-provides-training-on-tactical-medicine-for-the-national-police/>
13. Bilateral security agreement between Ukraine and the United States of America. URL: <https://www.president.gov.ua/en/news/dvostoronnya-bezpekova-ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchenimi-91501>
14. How a lack of ammo made the swap from Kalashnikovs to M4 carbines a headache for Ukraine’s special operators. URL: <https://www.businessinsider.com/upgrading-soviet-era-kalashnikovs-for-american-m4s-hard-for-ukrainians-2025-3>
15. Two U.S. Agencies conducted training for the Ukrainian Interior Ministry on the use of Western weapons. URL: <https://military.com/en/news/two-u-s-agencies-conducted-training-for-the-ukrainian-interior-ministry-on-the-use-of-western-weapons/>
16. Про затвердження Положення про організацію службової підготовки працівників Національної поліції України : наказ Міністерства внутрішніх справ від 26.01.2016 р. № 50. *Офіційний вісник України*. 2016. № 22. Ст. 861.

17. Information about how to become an authorised firearms officer. URL: <https://www.met.police.uk/foi-ai/metropolitan-police/d/november-2022/information-authorized-firearms-officer/>
18. Authorised firearms officer. URL: <https://www.met.police.uk/police-forces/metropolitan-police/areas/c/careers/police-officer-roles/police-constable/overview/roles-and-opportunities/authorised-firearms-officer/>
19. Policy № 604 “Firearms, Less-Lethal Weapons and Ammunition”. Policy and Procedure Manual of the Office of the Director of Police. *The University of Texas System Police*. Austin, TX, 2024. 27 p.
20. Own of Shirley, Indiana code of ordinances. URL: https://codelibrary.amlegal.com/codes/shirley/latest/shirley_in/0-0-0-1
21. Вогнева підготовка : робоча програма навчальної дисципліни першого (бакалаврського) рівня освіти К9 Правоохоронна діяльність. Кропивницький : ДонДУВС, 2025. URL: <https://surl.li/yvrhei>

References

1. Natocii, A. D., & Bolharenko, V. M. (2024). Vohneva pidhotovka ta formuvannya profesiinykh yakosti u maibutnikh ofitseriv: vzaiemozviazok ta vzaiemozalezhnist [Fire training and the formation of professional qualities in future police officers: interrelation and interdependence]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo – Analytical and Comparative Jurisprudence*, (3), 374–378. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2024.03.64> [in Ukrainian]
2. Polyvaniuk, V. D., Bodyriev, D. A., & Zavistovskyi, O. D. (2021). Pravovi ta metodychni osnovy orhanizatsii vohnevoi ta fizychnoi pidhotovky pratsivnykiv terytorialnykh orhaniv Natsionalnoi politsii Ukrainy [Legal and methodological foundations for organizing firearms and physical training of territorial units of the National Police of Ukraine]. *Scientific Bulletin of Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs*, 2 (116), 672–676 [in Ukrainian].
3. Tolkachov, S. M., Pustovyi, Yu. Yu., & Khara, S. D. (2022). Vohneva pidhotovka – skladova profesiinoi pidhotovky maibutnikh ofitseriv politsii [Fire training as a component of professional training of future police officers]. In *Pidgotovka pravookhorontsiv v systemi MVS Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [Training of law enforcement officers in the system of the Ministry of Internal Affairs of Ukraine under martial law]: Collection of scientific papers* (pp. 261–262). Kharkiv: Kharkiv National University of Internal Affairs [in Ukrainian].
4. Ulyanov, O. I., & Konev, O. Yu. (2019). Teoretyko-metodolohichni zasady udoskonalennia vykladannia vohnevoi pidhotovky u vyshchyykh navchalnykh zakladakh zi spetsyfichnymy umovamy navchannia [Theoretical and methodological principles for improving firearms training in higher education institutions with specific conditions of study]. *Pivdenoukrainskyi pravnychi chasopys – Southern Ukrainian Law Journal*, (3), 191–194. <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.3-46> [in Ukrainian].
5. Ukrainian police officers received firearms from colleagues in Miami. (2024, July 22). *Ukrinform News Agency*. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3748777-policia-maami-peredala-ukrainskim-pravoohoroncam-strilecku-zbrou.html> [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine. (2024). Vpershe v istorii konfiskovanu v SSHA striletsku zbroyu peredano v Ukrainu [For the first time in history, confiscated firearms from the U.S. were transferred to Ukraine]. Retrieved from https://www.rada.gov.ua/news/news_kom/240177.html [in Ukrainian].
7. Ukrainians declared 2 500 weapons – National Police. (2024). Ukrainian National News (UNN). Retrieved from <https://unn.ua/en/news/ukrainians-declared-2500-weapons-national-police> [in English].
8. Ministry of Defence of Ukraine. (2024, July). Nearly 140 new models of weapons and military equipment were authorized for operational use in July. Retrieved from <https://mod.gov.ua/en/news/nearly-140-new-models-of-weapons-and-military-equipment-were-authorized-for-operational-use-in-july> [in English].
9. Dnipro State University of Internal Affairs. (2024). Osnovy vohnevoi pidhotovky: robcha prohrama navchalnoi dystsypliny [Fundamentals of Firearms Training: Course Syllabus]. Retrieved from <https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/zyod/nmm-s-b-262/o/20.pdf> [in Ukrainian].
10. Yaroslav Mudryi National Law University. (2022). Striletska zbroya ta vohneva pidhotovka: prohrama navchalnoi dystsypliny [Firearms and Fire Training: Course Program]. Retrieved from https://nlu.edu.ua/wp-content/uploads/2024/12/ok1.1.25.pnd_strileczka-zbroya-ta-vogneva-pidgotovka.pdf [in Ukrainian].
11. National Academy of Internal Affairs. (2024). Vohneva pidhotovka: robcha prohrama navchalnoi dystsypliny [Fire Training: Course Program]. Retrieved from https://okop.navs.edu.ua/assets/files/akr_bak_pravo/2022/vk06_1_2022_rp.pdf [in Ukrainian].
12. EUAM Ukraine. (2024). “Skills that save lives”: EUAM Ukraine provides training on tactical medicine for the National Police. Retrieved from <https://www.euam-ukraine.eu/news/skills-that-save-lives-euam-ukraine-provides-training-on-tactical-medicine-for-the-national-police/> [in English].
13. Office of the President of Ukraine. (2024). Bilateral security agreement between Ukraine and the United States of America. Retrieved from <https://www.president.gov.ua/en/news/dvostoronnya-bezpekova-ugoda-mizh-ukrayinoyu-ta-spoluchenimi-91501> [in English].
14. Business Insider. (2025, March). How a lack of ammo made the swap from Kalashnikovs to M4 carbines a headache for Ukraine’s special operators. Retrieved from <https://www.businessinsider.com/upgrading-soviet-era-kalashnikovs-for-american-m4s-hard-for-ukrainians-2025-3> [in English].
15. Military Media. (2024). Two U.S. agencies conducted training for the Ukrainian Interior Ministry on the use of Western weapons. Retrieved from <https://military.com/en/news/two-u-s-agencies-conducted-training-for-the-ukrainian-interior-ministry-on-the-use-of-western-weapons/> [in English].
16. Ministry of Internal Affairs of Ukraine. (2016). Pro zatverdzhennia Polozhennia pro orhanizatsiiu sluzhbovoi pidhotovky pratsivnykiv Natsionalnoi politsii Ukrainy [On approval of the Regulation on the organization of service training for National Police officers] (Order № 50 of January 26, 2016). *Ofitsiinyi visnyk Ukrainy – Official Bulletin of Ukraine*, (22), 42 [in Ukrainian].
17. Metropolitan Police Service. (2022, November). Information about how to become an authorised firearms officer. Retrieved from <https://www.met.police.uk/foi-ai/metropolitan-police/d/november-2022/information-authorized-firearms-officer/> [in English].

18. Metropolitan Police Service. (2024). Authorised firearms officer – roles and opportunities. Retrieved from <https://www.met.police.uk/police-forces/metropolitan-police/areas/c/careers/police-officer-roles/police-constable/overview/roles-and-opportunities/authorised-firearms-officer/> [in English].

19. University of Texas System Police. (2024). Policy No. 604: Firearms, Less-Lethal Weapons and Ammunition – Policy and Procedure Manual of the Office of the Director of Police. Austin, TX: University of Texas System Police [in English].

20. Town of Shirley, Indiana. (2016). Code of Ordinances § 33.59–33.60 (Firearms Training and Certification). Retrieved from https://codelibrary.amlegal.com/codes/shirley/latest/shirley_in/0-0-0-1 [in English].

21. Donetsk State University of Internal Affairs. (2025). Vohneva pidhotovka: robcha prohrama navchalnoi dystsypliny [Fire Training: Course Program]. Retrieved from <https://surl.li/yvrhei> [in Ukrainian].

Kryvonos Maksym,

Candidate of Law, Associate Professor,

Head of the Department of Fire Training,

Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E.O. Didorenko
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5252-0663>

Musiichuk Volodymyr,

Senior Lecturer at the Department of Fire Training,

Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E.O. Didorenko
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-9744-1965>

Skrypka Oleksandr,

Senior Lecturer at the Department of Fire Training,

Educational and Scientific Institute for Training Specialists for Criminal Police Units named after E.O. Didorenko
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0791-3809>

FIRE TRAINING FOR POLICE OFFICERS: CURRENT CHALLENGES AND TOOLS FOR IMPROVING PROFESSIONAL READINESS

The article examines the current issues of firearms training for employees of the National Police of Ukraine in the context of the introduction of new weapons and changes in the operational environment. The relevance of the topic is determined by the need to adapt the National Police's training system to the changed operational conditions and modern technical requirements. An analysis of the current regulatory framework has been carried out, primarily the order of the Ministry of Internal Affairs "On Approval of the Regulations on the Training of Police Officers" dated January 26, 2016, № 50. It was found that the document defines the general principles of training, but does not contain provisions on retraining personnel for new types of weapons, certification of acquired skills, and criteria for professional readiness.

A comparative analysis of foreign models (Great Britain, USA) revealed their common features: multi-level training, periodic qualification checks, and centralized recording of results in departmental databases. The British system is based on the gradual improvement of the qualifications of armed officers, which guarantees controlled access to tasks of varying levels of risk. The American model provides for a clear certification procedure that includes regular shooting qualification tests, a written safety exam, and official documentation of results.

Based on the analysis, the need to introduce the concept of "firearms competence" into Ukrainian law enforcement practice has been substantiated, which determines the level of readiness of a police officer to use weapons lawfully, safely, and effectively. It is proposed to amend the order of the Ministry of Internal Affairs "On Approval of the Regulations on the Professional Training of Police Officers" dated January 26, 2016, № 50, supplementing it with provisions on the certification of firearms competence, the definition of its levels (F1 – F2 – A), and verification procedures. The implementation of such changes will contribute to the creation of a comprehensive system of professional assessment and increase the level of safety and legal responsibility in the activities of the National Police of Ukraine.

Key words: *firearms training, firearms proficiency, certification, professional readiness, National Police.*

Надіслано до редколегії 17.11.2025
Рекомендовано до публікації 11.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 340.12:351.74
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-27>

Куракін Олександр Миколайович,
доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри державно-правових дисциплін
Навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту
(Донецький державний університет внутрішніх справ, Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-6530>

НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД

У статті здійснено комплексний аналіз нормативного регулювання профілактики професійної деформації правоохоронців в умовах воєнного стану крізь призму європейських стандартів і практик. Обґрунтовано, що професійна деформація є не лише психологічною чи етичною проблемою, а й важливим правовим викликом, який безпосередньо впливає на стан законності, дотримання прав людини та довіру суспільства до правоохоронних органів. Досліджено основні міжнародні та європейські нормативні акти, що регламентують діяльність правоохоронців, виокремлено ключові правові механізми профілактики професійної деформації та окреслено перспективи імплементації європейського досвіду в національну правову систему України в умовах воєнного стану.

Ключові слова: професійна деформація, правоохоронна діяльність, воєнний стан, нормативне регулювання, європейські стандарти, права людини.

Постановка проблеми. Професійна деформація правоохоронців є однією з ключових проблем сучасної правоохоронної діяльності, що безпосередньо впливає на якість реалізації функцій держави у сфері забезпечення правопорядку, захисту прав і свобод людини, а також на рівень довіри суспільства до інститутів влади. Це стійка негативна трансформація особистісних і професійних якостей, що виникає під впливом специфічних умов службової діяльності. В умовах воєнного стану ця проблема набуває особливої гостроти, оскільки правоохоронці здійснюють службову діяльність у ситуації підвищеного ризику, постійного стресу, морального напруження, дефіциту ресурсів та розширення дискреційних повноважень.

На практичному рівні професійна деформація може проявлятися у формалізмі, емоційній байдужості, агресивності, зниженні рівня правової культури, схильності до порушення етичних стандартів і прав людини. У науковому вимірі це зумовлює необхідність комплексного осмислення нормативних механізмів профілактики таких явищ, особливо в екстраординарних правових режимах. Водночас, для України, яка перебуває під впливом збройної агресії та водночас реалізує курс на європейську інтеграцію, надзвичайно актуальним є вивчення та адаптація європейського досвіду нормативного регулювання профілактики професійної деформації правоохоронців, особливо в умовах дії спеціальних правових режимів.

З огляду на це професійна деформація перетворюється на комплексну наукову та практичну проблему, що

безпосередньо пов'язана із забезпеченням законності, дотриманням стандартів прав людини та ефективністю функціонування правоохоронної системи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика професійної деформації правоохоронців розробляється в працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених, однак більшість досліджень зосереджена переважно на психологічних або етичних аспектах цього явища, залишаючи нормативно-правовий вимір недостатньо систематизованим, особливо в умовах воєнного стану.

Так, у працях О. Бандурки професійна деформація розглядається як наслідок тривалого перебування правоохоронця в умовах владно-примусового впливу та стресогенних факторів служби, однак нормативні механізми її профілактики аналізуються фрагментарно [1, с. 173]. В. Медведєв акцентує увагу на деонтологічних засадах діяльності правоохоронців і ролі професійної етики у запобіганні негативним деформаційним процесам, проте не приділяє достатньої уваги спеціальним правовим режимам [2, с. 92]. О. Скакун у контексті теорії держави і права розглядає правоохоронну діяльність як форму реалізації функцій держави, що дозволяє обґрунтувати необхідність нормативного забезпечення стандартів поведінки посадових осіб, однак проблема професійної деформації залишається опосередкованою [3, с. 476].

Серед зарубіжних дослідників варто відзначити Т. Прензлера, який аналізує інституційні та нормативні механізми етичного контролю в діяльності поліції країн ЄС і доводить ефективність превентивних правових інструментів у зниженні професійних ризиків [4].

Д. Віоланті досліджує вплив хронічного стресу на поведінку поліцейських та обґрунтовує необхідність правового закріплення програм психологічної підтримки [5]. М. Боер у своїх роботах звертає увагу на взаємозв'язок між європейськими стандартами поліцейської діяльності та дотриманням прав людини, проте не акцентує увагу на воєнних або надзвичайних правових режимах [6].

Отже, попри наявність значної кількості досліджень, залишається недостатньо розкритою проблема нормативного регулювання профілактики професійної деформації правоохоронців саме в умовах воєнного стану з урахуванням європейського досвіду.

Метою статті є комплексний аналіз нормативного регулювання профілактики професійної деформації правоохоронців під час воєнного стану крізь призму європейських стандартів та практик, а також обґрунтування можливостей їх імплементації в національній правовій системі.

Для досягнення цієї мети поставлено такі завдання:

- розкрити сутність професійної деформації правоохоронців у контексті воєнного стану;
- проаналізувати основні міжнародні та європейські нормативні акти, що регулюють діяльність правоохоронних органів;
- визначити ключові правові механізми профілактики професійної деформації в державах ЄС;
- окреслити напрями використання європейського досвіду в національному правовому регулюванні.

Виклад основного матеріалу. Професійна деформація правоохоронців – це складне соціально-психологічне явище, що характеризується негативними змінами особистісних якостей у контексті виконання професійних обов'язків. Воно не лише впливає на ефективність службової діяльності, але й може стати чинником порушення прав людини та зниження довіри суспільства до інститутів правопорядку. Під час воєнного стану, коли правоохоронці піддаються посиленому стресу, ризики виникнення професійної деформації зростають, що потребує ефективного нормативного регулювання та запобіжних механізмів.

Подібна девіація формується під впливом тривалого психоемоційного навантаження, ризику, екстремальних ситуацій і високих професійних вимог. Цей процес може проявлятися як синдром емоційного вигорання, підвищена агресивність або байдужість, зниження емпатії, формалізм і авторитаризм у поведінці правоохоронця. У воєнних умовах такі стресори посилюються: правоохоронці стикаються з ризиком загибелі, евакуаціями громадян, дефіцитом ресурсів та нестабільністю службових завдань, що сприяє пришвидшенню деформаційних процесів. Це негативно позначається не лише на професійній поведінці (порушення юридичних норм, зловживання владою), але й на психічному стані працівників, їх здатності до об'єктивного прийняття рішень, що, в свою чергу, може призвести до порушення прав людини та втрати довіри суспільства до правоохоронних органів.

Професійна деструкція правоохоронця є багатовимірним явищем, яке поєднує психологічні, соціальні, етичні та правові складові. В умовах воєнного стану її виникнення зумовлюється як об'єктивними факторами (підвищений рівень загроз життю і здоров'ю, розширення повноважень, обмеження окремих прав і свобод, необхідність швидкого прийняття рішень), так і суб'єктивними (емоційне вигорання, хронічна втома, моральні дилеми, а також тривале перебування в ситуації правової та соціальної напруги).

Відповідно, ефективне нормативне регулювання профілактики подібних проявів має ґрунтуватися на комплексі правових, організаційних та соціальних механізмів, які поєднують вимоги міжнародних стандартів з національними правовими системами.

Зазначимо, що європейський підхід до профілактики професійної деформації ґрунтується на принципі пропорційності та поваги до прав людини, пріоритету прав людини та його верховенства навіть за умов надзвичайних ситуацій. Важливу роль у цьому відіграють Європейський кодекс поліцейської етики (European Code of Police Ethics) [7], стандарти Ради Європи, а також документи ООН, що встановлюють стандарти поведінки правоохоронців, формують етичну та правову платформу для діяльності поліції, де чітко окреслені обов'язки щодо законного виконання службових функцій та поводження з громадянами. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку (Code of Conduct for Law Enforcement Officials) [8] та Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку (Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials) [9], запровадженні Організацією Об'єднаних націй, у тому числі надають універсальні рамки, що можуть бути адаптовані на національному рівні для формування внутрішніх політик і тренінгових програм, зокрема щодо застосування сили, уникнення інцидентів та мінімізації ризиків професійної деформації.

Слід вказати, що у наведених та інших документах наголошується на обов'язку держави забезпечувати не лише ефективність правоохоронної діяльності, але й належні умови служби, психологічну підтримку та правовий захист працівників.

У країнах ЄС акцентується не лише на правових рамках, але й на постійному професійному навчанні та психологічній підготовці правоохоронців. Європейські агентства, такі як CEPOL і EUCPN, пропонують модель комплексної підтримки: планові тренінги, симуляції стресових ситуацій, надання психологічної підтримки та ротація персоналу для запобігання тривалому впливу стресорів.

Це включено до національних політик багатьох країн – від Великої Британії до Німеччини, де законодавство зобов'язує правоохоронні органи забезпечувати не лише професійну компетентність, а й добробут працівників через регулярні оцінювання стану здоров'я, психологічні консультації і програми профілактики вигорання. Багато європейських держав включили вказані міжнародні стандарти до національних законів про поліцію, що зобов'язують органи влади:

- забезпечувати адекватні умови праці та захист прав працівників;
- створювати внутрішні механізми психологічної підтримки, включно зі службами психологічної допомоги;
- проводити регулярні тренінги з етичної, правової та психологічної підготовки;
- впроваджувати системи раннього виявлення стресових реакцій і програм підтримки для службовців.

Такі норми закріплено як у спеціальних законах про поліцію, так і в актах про службовий статус правоохоронців в окремих країнах.

Отже, у державах ЄС нормативне регулювання профілактики професійної деформації реалізується через:

- законодавче закріплення етичних стандартів та кодексів поведінки;
- обов'язкові програми безперервної професійної та психологічної підготовки;

– системи внутрішнього контролю і незалежного нагляду;
– правове регулювання робочого часу, ротації кадрів та відновлення психоемоційного стану.

Для України адаптація європейського досвіду означає необхідність удосконалення національного законодавства з урахуванням специфіки воєнного стану, зокрема шляхом нормативного закріплення програм профілактики професійного вигорання та деформації правоохоронців як елементу забезпечення законності.

Особливої уваги, на нашу думку, заслуговує практика нормативного закріплення психологічної допомоги як елементу соціальних гарантій правоохоронців, що розглядається не як привілей, а як інструмент забезпечення належного рівня законності та правопорядку.

Висновки. Профілактика професійної деформації правоохоронців у воєнний час потребує комплексного нормативного підходу, який поєднає міжнародні стандарти та національні правові механізми. Європейський досвід показує, що ефективне регулювання включає не лише формулювання правових норм, але й практичні інструменти: адаптацію етичних кодексів, психологічну підтримку, підтримку професійного розвитку та соціально-психологічні програми для поліцейських.

Проведене дослідження дає підстави стверджувати, що профілактика професійної деформації правоохоронців у період воєнного стану повинна розглядатися як складова державної політики у сфері забезпечення прав людини та національної безпеки. Європейський досвід демонструє ефективність комплексного нормативного підходу, що поєднає правові, етичні та соціально-психологічні механізми.

Імплементация таких підходів у національну правову систему України сприятиме підвищенню ефективності правоохоронної діяльності, дотриманню прав людини та зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів. Це дозволить не лише мінімізувати ризики професійної деформації, але й підвищити ефективність правоохоронної діяльності, зберегти психічне здоров'я працівників та зміцнити довіру громадськості до правоохоронних органів, що є особливо важливим у період воєнного стану.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаються у поглибленому порівняльно-правовому аналізі національного законодавства України та окремих держав ЄС щодо профілактики професійної деформації правоохоронців у спеціальних правових режимах, а також у розробленні пропозицій щодо нормативного закріплення спеціальних програм профілактики професійної деформації правоохоронців в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел

1. Бандурка О. М. Професійна етика та деформація особистості правоохоронця. Харків : Право, 2011. 224 с.
2. Медведєв В. С. Деонтологічні основи правоохоронної діяльності : навч. посіб. Київ : Атіка, 2016. 192 с.
3. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник. Харків : Консум, 2018. 656 с.
4. *Prenzler T., Porter L. Improving Police Behaviour and Police-Community Relations through Innovative Responses to Complaints. Accountability in Policing / Edited by S. Lister, M. Rowe. 2016. 254 p. URL: <https://www.routledge.com/Accountability-of-Policing/Lister-Rowe/p/book/9781138065987>*
5. Allison P., Mnatsakanova A., McCanlies E., Fekedulegn D., Tara A. Hartley, Michael E. Andrew., John M. Violanti. Police stress and depressive symptoms: role of coping and hardiness. *Policing: An International Journal*. 2020. Vol. 43, Iss. 2. P. 247–261. URL: <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-04-2019-0055>
6. Monica den Boer M. Juggling the Balance between Preventive Security and Human Rights in Europe. *Security and Human Rights*. 2022. URL: <https://www.shrmonitor.org/assets/uploads/2022/06/Juggling-Balance-Den-Boer.pdf>
7. Рекомендація Rec (2001) 10 Комітету міністрів до держав-членів щодо Європейського кодексу поліцейської етики (прийнято Комітетом міністрів 19 вересня 2001 року на 765-му засіданні заступників міністрів). URL: <https://rm.coe.int/16805e297e>
8. Кодекс поведінки посадових осіб з підтримання правопорядку : прийнятий Резолюцією 34/169 Генеральної Асамблеї ООН від 17 груд. 1979 р. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU79004R>
9. Основні принципи застосування сили і вогнепальної зброї посадовими особами з підтримання правопорядку : прийняті восьмим Конгресом ООН з попередження злочинності та поведіння з правопорушниками від 07 верес. 1990 р. URL: https://zakononline.ua/documents/show/156415__156415

References

1. Bandurka, O. M. (2011). *Profesiina etyka ta deformatsiia osobystosti pravookhorontsia* [Professional ethics and personality deformation of a law enforcement officer]. Kharkiv: Pravo [in Ukrainian].
2. Medvediev, V. S. (2016). *Deontolohichni osnovy pravookhoronnoi diialnosti* [Deontological foundations of law enforcement activity] : navch. posib. Kyiv: Atika [in Ukrainian].
3. Skakun, O. F. (2018). *Teoriia derzhavy i prava* [Theory of State and Law] : pidruchnyk. Kharkiv: Konsum [in Ukrainian].
4. *Prenzler, T., Porter, L. (2016). Improving Police Behaviour and Police-Community Relations through Innovative Responses to Complaints. Accountability in Policing / Edited by S. Lister, M. Rowe. URL: <https://www.routledge.com/Accountability-of-Policing/Lister-Rowe/p/book/9781138065987>*
5. Allison, P., Mnatsakanova, A., McCanlies, E., Fekedulegn, D., Tara A. Hartley, Michael E. Andrew, John M. Violanti. (2020). Police stress and depressive symptoms: role of coping and hardiness. *Policing: An International Journal*, Vol. 43, Iss. 2, P. 247–261. URL: <https://doi.org/10.1108/PIJPSM-04-2019-0055>
6. Monica den Boer, M. (2022). Juggling the Balance between Preventive Security and Human Rights in Europe. *Security and Human Rights*. URL: <https://www.shrmonitor.org/assets/uploads/2022/06/Juggling-Balance-Den-Boer.pdf>
7. Rekomendatsiia Rec (2001) 10 Komitetu ministriv do derzhav-chleniv shchodo Yevropeiskoho kodeksu politseiskoi etyki (priyniato Komitetom ministriv 19 veresnia 2001 roku na 765-mu zasidanni zastupnykiv ministriv) [Recommendation Rec (2001) 10 of the Committee of Ministers to member states on the European Code of Police Ethics (adopted by the Committee of Ministers on 19 September 2001 at the 765th meeting of the Ministers' Deputies)]. URL: <https://rm.coe.int/16805e297e> [in Ukrainian].

8. Kodeks povedinky posadovykh osib z pidtrymannia pravoporiadku : pryiniaty Rezoliutsiieiu 34/169 Heneralnoi Asamblei OON vid 17 hrud. 1979 r. [Code of Conduct for Law Enforcement Officials: adopted by UN General Assembly Resolution 34/169 of 17 December 1979]. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/MU79004R> [in Ukrainian].

9. Osnovni pryntsyipy zastosuvannia syly i vohnepalnoi zbroi posadovymy osobamy z pidtrymannia pravoporiadku : pryiniaty vosnym Konhresom OON z poperedzhennia zlochynnosti ta povodzhennia z pravoporushnykamy vid 07 veres. 1990 r. [Basic Principles on the Use of Force and Firearms by Law Enforcement Officials: adopted by the Eighth United Nations Congress on the Prevention of Crime and the Treatment of Offenders on 7 September 1990]. URL: https://zakononline.ua/documents/show/156415__156415 [in Ukrainian].

Kurakin Oleksandr,

Doctor of Law, Professor,

Professor at the Department of State and Legal Disciplines

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0274-6530>

**NORMATIVE REGULATION OF THE PREVENTION OF PROFESSIONAL DEFORMATION
OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS DURING MARTIAL ARTS:
EUROPEAN EXPERIENCE**

The article examines the normative regulation of preventing professional deformation of law enforcement officers under martial law, with particular attention to European experience and standards. The relevance of the topic is обусловлена by the fact that during armed aggression and the functioning of a special legal regime, law enforcement officers operate under conditions of increased danger, constant psycho-emotional stress, expanded discretionary powers, and heightened responsibility for decision-making. These circumstances significantly increase the risk of professional deformation, which negatively affects the effectiveness of law enforcement activity, the observance of human rights, and public trust in state institutions.

The article substantiates that professional deformation of a law enforcement officer should not be viewed solely as a psychological or ethical phenomenon. It has a pronounced legal dimension, as it is directly connected with the exercise of public authority, the use of coercive measures, temporary restrictions of rights and freedoms, and the performance of state functions in the sphere of maintaining law and order. Special attention is paid to martial law as a factor that intensifies deformation processes due to prolonged exposure to stress, rapid decision-making in crisis situations, and moral as well as legal uncertainty.

The author analyzes scientific approaches developed by Ukrainian and foreign scholars and identifies unresolved issues, particularly the insufficient elaboration of normative and legal mechanisms for preventing professional deformation under special legal regimes. Emphasis is placed on the need for a comprehensive legal approach combining ethical standards, legal guarantees, institutional oversight, and socio-psychological support.

European experience is examined through the analysis of the European Code of Police Ethics, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, and other international instruments. It is shown that in EU Member States, prevention of professional deformation is considered an essential element of ensuring the rule of law and human rights, implemented through ethical codes, continuous professional training, and legally regulated systems of psychological support.

The article concludes that adaptation of European standards to the legal system of Ukraine should take into account the specific conditions of martial law. Prevention of professional deformation should be normatively закрєплена as a component of state policy in the fields of national security, law and order, and human rights protection.

Key words: professional deformation, law enforcement activity, martial law, normative regulation, European standards.

Надіслано до редколегії 26.11.2025

Рекомендовано до публікації 19.12.2025

Опубліковано 29.12.2025

УДК 351.74:378.147:355.233
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-28>

Мердов Станіслав Павлович,
старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

Шостак Ігор Олександрович,
кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Міронов Юрій Олексійович,
старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7755-478X>

ТАКТИЧНА ТА ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЙ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ

У статті проаналізовано роль тактичної та вогневої підготовки у формуванні професійної готівності поліцейських до дій в умовах підвищеного ризику. Доведено необхідність їх інтеграції зі спеціальною фізичною підготовкою. Обґрунтовано, що ефективність правоохоронної діяльності значною мірою залежить від здатності поліцейських оперативно оцінювати тактичну обстановку, приймати обґрунтовані рішення в умовах дефіциту часу та невизначеності, а також застосовувати вогнепальну зброю відповідно до вимог законодавства і принципів особистої та публічної безпеки. Доведено, що комплексний підхід, орієнтований на моделювання реальних службових ситуацій, формує професійно надійного працівника поліції.

Ключові слова: тактична підготовка, вогнева підготовка, професійна готівність, спеціальна фізична підготовка, поліцейські.

Постановка проблеми. Сучасна правоохоронна діяльність Національної поліції України здійснюється в умовах підвищеного рівня загроз, зростання кількості

насиленіцьких правопорушень, поширення незаконного обігу вогнепальної зброї та ускладнення оперативної обстановки. Поліцейські все частіше стикаються з не-

обхідністю прийняття миттєвих рішень у ситуаціях, що супроводжуються значним психоемоційним і фізичним навантаженням, обмеженим часом та високою відповідальністю за наслідки власних дій.

У таких умовах особливої актуальності набуває проблема формування професійної готовності поліцейських до дій в умовах підвищеного ризику. Практика свідчить, що навіть за наявності належної нормативно-правової бази та чітко регламентованих алгоритмів дій результативність службової діяльності значною мірою визначається рівнем підготовленості працівника поліції до застосування тактичних прийомів і вогнепальної зброї.

Разом із тим аналіз діяльності підрозділів Національної поліції показує, що недостатній рівень тактичної та вогневої підготовки може призводити до помилки у прийнятті рішень, порушень законності при застосуванні зброї та підвищення ризику травматизму як серед поліцейських, так і серед цивільного населення. Це зумовлює необхідність глибшого наукового осмислення ролі тактичної та вогневої підготовки у структурі професійної готовності поліцейських.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблеми професійної підготовки працівників поліції та інших силових структур тривалий час перебувають у полі зору вітчизняних науковців. У працях В. Платонова, Б. Шияна, Т. Круцевич, Г. Безверхньої розкрито загальні теоретико-методичні засади підготовки фахівців до діяльності в умовах підвищених фізичних і психоемоційних навантажень, наголошено на необхідності прикладної спрямованості навчального процесу.

Питання професійної підготовки поліцейських у сучасних умовах досліджували В. Базилевич, О. Бондаренко, В. Савченко, які підкреслюють, що формування готовності до службової діяльності має здійснюватися на основі поєднання теоретичних знань і практичних навичок, орієнтованих на реальні умови правоохоронної діяльності.

Окремий напрям досліджень присвячено тактичній підготовці. Зокрема, у працях Р. Постного, О. Головова, В. Коваленка, М. Олексієнка розглянуто проблеми формування тактичного мислення, організації дій поліцейських у складі підрозділів, прийняття рішень в умовах невизначеності та дефіциту часу.

Питання вогневої підготовки та застосування вогнепальної зброї аналізували О. Мартинюк, М. Олексієнко, які наголошують на необхідності формування у поліцейських не лише технічних навичок стрільби, а й високого рівня правової та психологічної готовності до застосування зброї.

Водночас у більшості наукових праць тактична і вогнева підготовка розглядаються переважно ізольовано, без належного урахування їх взаємодії та ролі у формуванні цілісної професійної готовності поліцейських до дій в умовах підвищеного ризику.

Метою статті є обґрунтування ролі тактичної та вогневої підготовки як взаємопов'язаних складових формування професійної готовності поліцейських до дій в умовах підвищеного ризику.

Виклад основного матеріалу. У професійній діяльності поліцейських тактична та вогнева підготовка виступають не як ізольовані навчальні дисципліни, а як взаємопов'язані елементи цілісної системи формування готовності до дій у складних та небезпечних умовах. Реальні службові ситуації, з якими стикаються працівники поліції, характеризуються високим рівнем невизначеності, дефіцитом часу на прийняття рішень, необхідністю одночасно контролювати оперативну обстановку, дії пра-

впорушника та власний психофізичний стан. За таких умов саме рівень тактичної підготовленості визначає здатність поліцейського адекватно оцінювати ситуацію, прогнозувати можливий розвиток подій і обирати оптимальний варіант дій.

Практика правоохоронної діяльності переконливо свідчить, що тактична підготовка не зводиться лише до засвоєння окремих прийомів або алгоритмів поведінки. Вона формує тактичне мислення, яке ґрунтується на вмінні швидко аналізувати обстановку, враховувати наявні ризики, можливості укриття, наявність сторонніх осіб, а також потенційну загрозу застосування зброї. Саме тому у наукових працях, присвячених підготовці поліцейських, тактична підготовка розглядається як безперервний і цілісний процес професійного навчання, спрямований на формування та вдосконалення знань, умінь і навичок, що забезпечують готовність правоохоронців до визначення оптимальної лінії поведінки та ефективних методів дій у складних, стресових і ризиконебезпечних ситуаціях службової діяльності [1, с. 474; 2, с. 613].

Водночас у процесі виконання службових завдань тактичні дії поліцейських нерозривно пов'язані із можливістю застосування вогнепальної зброї. Вогнева підготовка у цьому контексті набуває особливого значення, оскільки саме вона забезпечує здатність поліцейського діяти впевнено, точно та правомірно у ситуаціях, коли застосування зброї є єдиним засобом припинення протиправних дій. При цьому важливо підкреслити, що ефективність вогневої підготовки не може оцінюватися виключно за результатами стрільби у стандартних умовах тиру. З урахуванням цього вченими наголошується, що «тренування повинні максимально наближатися до реальних умов, з якими поліцейські можуть стикатися під час служби» [3, с. 278], оскільки реальні ситуації застосування зброї майже завжди супроводжуються значним психоемоційним напруженням, фізичною втомою та необхідністю прийняття миттєвих рішень.

Досить показовим є той факт, що у ситуаціях підвищеного ризику навіть незначні порушення координації рухів або контролю дихання можуть призводити до зниження точності стрільби. Це підтверджує тезу про тісний зв'язок вогневої підготовки з рівнем психофізичної та спеціальної фізичної готовності поліцейських. Фізична втома, яка виникає внаслідок пересування, подолання перешкод, боротьби з правопорушником або тривалого перебування у стані напруження, безпосередньо впливає на ефективність виконання вогневих дій. Відтак спеціальна фізична підготовка виступає важливим чинником, що забезпечує стабільність і надійність тактико-вогневих навичок.

Саме тому у наукових дослідженнях справедливо зазначається, що поєднання фізичної, психологічної та тактичної підготовки в єдину методику забезпечує підвищення якості та успішності навчання стрільців, що в подальшому може бути реалізовано під час навчання на спеціалізованому та бойовому рівні [4, с. 594.]

Разом із тим варто наголосити, що спеціальна фізична підготовка у системі професійної підготовки поліцейських не повинна розглядатися як самодостатній компонент. Її основне завдання полягає у створенні функціональної бази, яка дозволяє ефективно реалізовувати тактичні та вогневі дії в умовах реальної службової діяльності. Саме тому сучасні підходи до організації підготовки у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання дедалі більше орієнтуються на інтеграцію фізичних навантажень із тактичними сценаріями та вогневими вправами.

Не менш важливим аспектом є психологічна складова тактико-вогневої підготовки. Застосування вогнепальної зброї завжди пов'язане з високим рівнем стресу та відповідальності, оскільки будь-яка помилка може мати тяжкі наслідки. У цьому контексті тактична підготовка сприяє формуванню у поліцейських здатності контролювати власний психоемоційний стан, діяти впевнено та рішуче, не втрачаючи при цьому правової та моральної орієнтації. Саме поєднання тактичних, вогневих і психофізичних компонентів дозволяє сформувати готовність до дій у ситуаціях підвищеного ризику.

З огляду на викладене, стає очевидним, що ізолюване формування тактичних або вогневих навичок не забезпечує належного рівня професійної готовності поліцейських. Лише комплексний підхід, який передбачає їх взаємодію у межах єдиної системи підготовки, дозволяє досягти стійкого позитивного результату. Такий підхід сприяє формуванню у поліцейських цілісного уявлення про власні дії, відповідальність за прийняті рішення та наслідки застосування сили і зброї.

У цьому зв'язку особливої уваги заслуговує організація освітнього процесу у закладах вищої освіти із специфічними умовами навчання, які здійснюють підготовку поліцейських, де використовуються методики моделювання службових ситуацій, комплексні навчально-тренувальні заняття, що передбачають поєднання тактичних вправ із вогневою підготовкою та дозованими фізичними навантаженнями, які дозволяють максимально наблизити освітній процес до реальних умов правоохоронної діяльності. Такий підхід не лише підвищує рівень професійної готовності майбутніх поліцейських, а й сприяє формуванню відповідального ставлення до застосування сили та вогнепальної зброї, що було науково доведено в дослідженнях О.М. Івлева, А.С. Сасіка [5, с. 133–136], Ю.І. Давигорою [6, с. 56–62], О.М. Карпенком, А.В. Корольовим, Д.В. Чернолуцьким [7, с. 84–89].

Ми переконані, що тактична та вогнева підготовка у сучасних умовах підготовки поліцейських повинні розглядатися як взаємопов'язані складові їх професійної готовності до дій в умовах підвищеного ризику. Їх інтеграція зі спеціальною фізичною та психофізичною підготовкою створює передумови для формування професійно надійного працівника поліції, здатного діяти ефективно, законно та безпечно в умовах сучасних викликів. Саме тому, підтримуємо позицію О.А. Яреценка, А.О. Титовича, О.Д. Коломойця, О.М. Головка, В.Л. Коваленка, С.В. Олексієнка, які стверджують про те, що одним із ключових складників професійної освіти майбутніх правоохоронців є спеціальна професійна підготовка, яка охоплює тактичну підготовку (моделювання реальних бойових ситуацій); фізичну та спеціальну фізичну підготовку (розвиток витривалості, сили, швидкості та навичок ближнього бою, формування необхідних військово-прикладних навичок); вогневу підготовку (володіння сучасними зразками зброї, стрільба у складних умовах); інженерну та технічну підготовку (використання технічних засобів, знання мінно-підривної справи); домедичну підготовку (забезпечення виживання в екстремальних умовах, мінімізація втрату бойових умов, форму-

вання психологічної готовності, підвищення загальної безпеки) [8, с. 187].

Висновки. У результаті проведеного дослідження встановлено, що тактична та вогнева підготовка є взаємопов'язаними та взаємодоповнюючими складовими єдиної системи формування професійної готовності поліцейських до дій в умовах підвищеного ризику. Доведено, що ізолюваний розгляд цих напрямів підготовки у наукових дослідженнях і навчальній практиці не відповідає реаліям сучасної правоохоронної діяльності, оскільки застосування вогнепальної зброї завжди відбувається в межах конкретної тактичної ситуації і потребує одночасного прийняття тактичних рішень.

Ефективність професійної діяльності поліцейських в умовах підвищеного ризику визначається не лише технічними навичками стрільби або знаннями тактичних прийомів, а насамперед здатністю інтегрувати ці навички в умовах значного психоемоційного та фізичного навантаження, дефіциту часу та високого рівня невизначеності. Це зумовлює необхідність органічного поєднання тактичної, вогневої та спеціальної фізичної підготовки в єдиному навчально-тренувальному процесі.

Аналіз наукових праць вітчизняних учених дозволив виявити, що сучасні підходи до тактичної підготовки орієнтовані на формування тактичного мислення, яке ґрунтується на вмінні швидко аналізувати оперативну обстановку, прогнозувати можливий розвиток подій, враховувати наявні ризики та обирати оптимальний варіант дій. Водночас вогнева підготовка розглядається не просто як формування стрілецьких навичок, а як комплексний процес, що включає правову, психологічну та тактичну складові готовності до застосування зброї.

Встановлено, що реалізація комплексного підходу до підготовки поліцейських потребує відповідної організації освітнього процесу, орієнтованого на моделювання реальних службових ситуацій. Такий підхід передбачає створення навчальних сценаріїв, які максимально наближені до умов практичної діяльності і передбачають необхідність одночасного застосування тактичних знань, вогневих навичок та фізичної підготовленості в умовах стресу та обмеженого часу на прийняття рішень.

Результати дослідження підтверджують, що підвищення ефективності правоохоронної діяльності Національної поліції України в сучасних умовах потребує подальшого вдосконалення системи професійної підготовки на основі поглиблення взаємозв'язку між тактичною, вогневою та спеціальною фізичною підготовкою, розробки інноваційних методик навчання, що базуються на моделюванні реальних оперативних ситуацій, а також систематичного моніторингу рівня сформованості професійної готовності поліцейських до дій в умовах підвищеного ризику.

Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробці конкретних методик інтегрованої тактичної та вогневої підготовки поліцейських, обґрунтуванні критеріїв та показників оцінювання рівня сформованості професійної готовності до дій в умовах підвищеного ризику, а також у дослідженні ефективності різних форм і методів навчання в контексті формування стійких професійних навичок.

Список використаних джерел

1. Гіденко Є.С. Підготовка працівників поліції в тактично-складовій діяльності при екстремальних ситуаціях. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 8. С. 474–477. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/108>
2. Кондратюк Н.С., Бубнова А.С., Параниця С.П. Сутність тактико-спеціальної підготовки в правоохоронній діяльності. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 6. С. 610–614. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.91>

3. Глян Т.Д., Зеленський Є.С. Принципи та методика проведення занять з вогневої підготовки для працівників поліції, які несуть службу на деокупованих територіях. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Право. 2024. Вип. 85. Ч. 2. С. 276–281. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.40>
4. Явтушенко В.О., Корчагін М.В., Козлов Д.М., Мороховський М.Л., Коплік О.М., Холодняк М.Ю. Вплив фізичної, психологічної та тактичної підготовки стрільця на ефективність стрільби зі стрілецької зброї. *Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research: Proceeding of 8th International Scientific and Practical Conference*. Orleans, France, 19-20 November 2023. Orleans, 2023. С. 580–595. DOI <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.11.2023.060>
5. Івлєв О.М., Сасік А.С. Моделювання ситуацій як засіб підготовки інспекторів патрульної поліції до застосування заходів поліцейського примусу. *Донецький юридичний інститут: 55 років на теренах освіти і науки: матеріали міжнар. наук.-практ. конф.*, м. Кривий Ріг, 13 трав. 2016 р. Кривий Ріг: ДЮІ МВС України, 2016. С. 133–136.
6. Давигора Ю. І. Тактична підготовка правоохоронців у контексті нової концепції діяльності національної поліції України. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова*. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). 2020. Вип. 7 (127). С. 56–62. DOI [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7\(127\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7(127).10)
7. Карпенко О.М., Корольов А.В., Чернолуцький Д.В. Тактико-спеціальна підготовка поліцейських до використання підручних засобів. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 2(14). С. 84–89. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-15>
8. Ярещенко О.А., Титович А.О., Коломоєць О.Д., Головков О.М., Коваленко В.Л., Олексієнко С.В. Сутнісні характеристики формування готовності майбутніх офіцерів до застосування «холодної зброї» в екстремальних умовах службово-бойової діяльності. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова*. 2025. Вип. 1 (186). С. 182–192. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.01\(186\).37](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.01(186).37)

References

1. Hidenko, Ye.S. (2022) Pidhotovka pratsivnykiv politsii v taktychno-skladovii diialnosti pry ekstremalnykh sytuatsiakh [Training police officers in tactical activities in extreme situations]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 8, 474–477. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2022-8/108> [in Ukrainian].
2. Kondratiuk, N.S., Bubnova, A.S., & Paranytsia, S.P. (2025) Sutnist taktyko-spetsialnoi pidhotovky v pravookhoronni diialnosti [The essence of tactical and special training in law enforcement activities]. *Analitichno-porivnialne pravoznavstvo*, 6, 610–614. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.02.91> [in Ukrainian].
3. Hlian, T.D., & Zelenskyi, Ye.S. (2024) Pryntsypy ta metodyka provedennia zaniat z vohnevoi pidhotovky dlia pratsivnykiv politsii, yaki nesut sluzhbu na deokupovanykh terytoriiakh [Principles and methods of conducting firearms training for police officers serving in de-occupied territories]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriya Pravo*. Vyp. 85. Ch. 2. S. 276–281. DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.2.40> [in Ukrainian].
4. Yavtushenko, V.O., Korchahin, M.V., Kozlov, D.M., Morokhovskiy, M.L., Koplik, O.M., & Kholodniak, M.Yu. (2023) Vplyv fizychnoi, psykhologichnoi ta taktychnoi pidhotovky striltsia na efektyvnist strilby zi striletskoi zbroi [The influence of physical, psychological, and tactical training of a shooter on the effectiveness of shooting with small arms]. *Current Issues and Prospects for the Development of Scientific Research: Proceeding of 8th International Scientific and Practical Conference*. Orleans, France, 19-20 November 2023. Orleans. S. 580–595. DOI <https://doi.org/10.51582/interconf.19-20.11.2023.060> [in Ukrainian].
5. Ivliev, O.M., & Sasik, A.S. (2016) Modeliuvannia sytuatsii yak zasib pidhotovky inspektoriv patrolnoi politsii do zastosuvannia zakhodiv politseiskoho prymusu [Simulation of situations as a means of training patrol police inspectors to use police coercion measures]. *Donetskyi yurydychnyi instytut: 55 rokiv na terenakh osvity i nauky: materialy mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, m. Kryvyi Rih, 13 trav. 2016 r. Kryvyi Rih: DIuI MVS Ukrainy. S. 133–136. [in Ukrainian].
6. Davyhora, Yu. I. (2020) Taktychna pidhotovka pravookhorontsiv u konteksti novoi kontseptsii diialnosti natsionalnoi politsii Ukrainy [Tactical training of law enforcement officers in the context of the new concept of the activities of the National Police of Ukraine]. *Naukovyi chasopys Natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni M. P. Drahomanova*. Seriya 15: Naukovo-pedahohichni problemy fizychnoi kultury (fizychna kultura i sport), 7 (127), 56–62. DOI [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7\(127\).10](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2020.7(127).10) [in Ukrainian].
7. Karpenko, O.M., Korolov, A.V., & Chernolutskiy, D.V. (2025) Taktyko-spetsialna pidhotovka politseiskyykh do vykorystannia pidruchnykh zasobiv [Tactical and special training of police officers in the use of improvised means]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 2(14), 84–89. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-15> [in Ukrainian].
8. Yareshchenko, O.A., Tytovych, A.O., Kolomoiets, O.D., Holovkov, O.M., Kovalenko, V.L., & Oleksiienko, S.V. (2025) Sutnisni kharakterystyky formuvannia hotovnosti maibutnikh ofitseriv do zastosuvannia «kholodnoi zbroi» v ekstremalnykh umovakh sluzhbovo-boiovoi diialnosti [Essential characteristics of preparing future officers to use “cold weapons” in extreme conditions of service and combat operations]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova*, 1 (186), 182–192. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.01\(186\).37](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2025.01(186).37) [in Ukrainian].

Merdov Stanislav,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0769-2364>

Shostak Ihor,

Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0001-0373-0768>

Mironov Yurii,

Senior Lecturer at the Department of Special Physical Training
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7755-478X>

TACTICAL AND FIREARMS TRAINING OF POLICE OFFICERS AS COMPONENTS OF FORMING PROFESSIONAL READINESS FOR ACTIONS IN HIGH-RISK CONDITIONS

The article provides a comprehensive analysis of the role of tactical and firearms training in forming the professional readiness of police officers to perform duties in high-risk conditions. The relevance is determined by the increasing violent crimes, illegal firearms trafficking, and complexity of the operational environment. It is substantiated that law enforcement effectiveness largely depends on the ability to promptly assess tactical situations, make well-founded decisions under time pressure and uncertainty, and apply firearms in accordance with legal requirements and safety principles. The study analyzes scientific approaches of domestic scholars to tactical, firearms, and special physical training problems. It identifies implementation peculiarities in higher education institutions with specific training conditions. Most scientific works consider tactical and firearms training mainly in isolation, without proper consideration of their interrelationship and influence on holistic professional readiness formation. The research emphasizes that firearms use always occurs within a specific tactical situation and is accompanied by significant psycho-emotional and physical stress, necessitating integration of these training components. The expediency of using a comprehensive approach to organizing police training is highlighted, focused on modeling real service situations and forming stable professional skills. It is concluded that combining tactical and firearms training within a unified system creates prerequisites for forming a professionally reliable police officer capable of acting effectively, lawfully, and safely in high-risk conditions.

Key words: tactical training, firearms training, professional readiness, special physical training, police officers.

Надіслано до редколегії 28.11.2025
Рекомендовано до публікації 24.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

УДК 342.7:355.45:614.2:341.231.14
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-29>

Панкевич Олег Зіновійович,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри теорії, історії та конституційного права
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6636-1330>

Афтанасів Валерія Миколаївна,

здобувачка вищої освіти 4-го курсу
Навчально-наукового інституту права та правоохоронної діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2702-494X>

ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ЯК ЮРИДИЧНО РЕЛЕВАНТНИЙ СТАН: КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ

У статті здійснено аналіз психологічної реабілітації військовослужбовців сектору безпеки як юридично релевантного стану, що в умовах війни потребує нормативної конкретизації в межах конституційного права. Розглянуто правову природу психічного здоров'я як об'єкта охорони "sui generis", визначено межі допустимого втручання держави у психоемоційну сферу особи, зокрема в контексті примусового застосування реабілітаційних заходів. Особливу увагу приділено проблемі правового статусу посттравматичного стресового розладу як потенційної підстави для обмеження службової придатності.

Ключові слова: психологічна реабілітація, ПТСР, сектор безпеки, військовополонені, конституційні гарантії, психічна недоторканність, службова придатність, російсько-українська війна.

Постановка проблеми. Військовослужбовець, який повертається з полону, втрачає не лише фізичну свободу: він зазнає глибокої психоемоційної дестабілізації, що має юридично релевантні наслідки. Але полон – тільки один із багатьох сценаріїв бойової травматизації. Тривале перебування в зоні бойових дій, участь у штурмових операціях, втрата побратимів, масове насильство, свідком якого стали, – усе це формує гетерогенну групу осіб, які потребують не медичної уніфікації, а нормативної диференціації.

Варто звернути увагу, що посттравматичний стресовий розлад (далі – ПТСР) у цьому контексті не може розглядатися як суто медичний діагноз, оскільки за своєю природою він трансформує правосуб'єктність особи, модифікує її здатність до виконання службових функцій, ухвалення рішень і участі в публічному правопорядку.

Проблемним та, на жаль, актуальним є питання «інституційної байдужості» до цього стану, коли військовослужбовці (та прирівняні до них особи) з бойовою психотравмою – незалежно від обставин її виникнен-

ня – залишаються поза межами спеціального правового режиму. Так, існуючі адміністративні процедури, які формалізують психологічну допомогу, не передбачають жодної категоріальної диференціації щодо осіб, які зазнали, зокрема, насильницької ізоляції. Своєю чергою, відсутність законодавчо закріплених механізмів судового контролю у випадках примусового втручання створює чималий ризик перетворення реабілітації на інструмент дисциплінарного управління, а не на засіб захисту гідності. Навіть більше, нормативно не визначено, чи може ПТСР бути підставою для обмеження доступу до бойових завдань, управлінських функцій чи роботи зі зброєю – що становить пряму загрозу інституційній безпеці та порушує принцип правової визначеності держави.

Отже, психологічна реабілітація в секторі безпеки має бути визнана як автономний правовий інститут, який поєднує медичну доцільність із юридичною релевантністю. Очевидне ігнорування цього факту призводить до того, що реабілітація залишається адміністративною фікцією, а держава втрачає легітимність у сфері захисту психічного здоров'я тих, хто захищає її безпеку.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз сучасного стану наукової розробки проблеми правового регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою засвідчує наявність окремих міждисциплінарних напрацювань, які, однак, не охоплюють повною мірою нормативно-правову специфіку сектору безпеки. Так, Ю. Асєєва, К. Аймедов і А. Яцишина здійснили теоретичну реконструкцію поняття ПТСР у військових, окресливши клінічні прояви та фактори ризику, але без розроблення правового статусу цього стану як юридично релевантного для службової придатності та процесуальної дієздатності [1]. В. Чорна, О. Серебреннікова в колективному дослідженні проаналізували частоту та тривалість ПТСР серед військовослужбовців, акцентували увагу на медичних аспектах, однак не запропонували нормативної моделі реабілітації в межах адміністративного або судового контролю [2].

Із зарубіжних авторів заслуговує на увагу праця С. Брюїн, яка в межах когнітивної парадигми досліджує механізми формування ПТСР, визнаючи необхідність правового втручання в разі порушення функціональної автономії особи [3]. Р. Єгуда у своїх розвідках наголошує на біологічних маркерах ПТСР як об'єктивних критеріях для правового визнання стану психічної непридатності до виконання службових обов'язків [4].

Виданься очевидним, що в сучасній правовій доктрині питання нормативного регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою майже не досліджується. Тематика залишається на периферії юридичної науки, тоді як системно її вивчають переважно медики – психіатри, нейропсихологи, військові терапевти, чії роботи зосереджені на клінічних аспектах ПТСР, без охоплення правових механізмів реабілітації, критеріїв службової непридатності чи меж допустимого втручання в автономію особи.

Метою статті є доктринальне обґрунтування необхідності нормативного закріплення психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою як автономного правового інституту у структурі сектору безпеки. У межах цієї мети передбачається здійснення комплексного аналізу правової природи ПТСР як юридично релевантного стану, що впливає на службову придатність, правосуб'єктність та межі допустимого державного втручання в автономію особи.

Наукова новизна дослідження полягає в тому, що воно є однією з перших спроб системного доктриналь-

ного аналізу нормативного регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із бойовою психотравмою як юридично релевантного стану. Зокрема, уперше обґрунтовано необхідність нормативної класифікації ПТСР як підстави для застосування спеціального правового режиму в секторі безпеки, з урахуванням принципу пропорційності, конституційних гарантій психічної недоторканності та меж допустимого державного втручання в автономію особи.

Запропоновано оновлену концепцію функціональної правосуб'єктності військовослужбовця, яка має на меті законодавче закріплення механізмів зміни правового статусу особи внаслідок бойової психотравми, а також процедурну модель реабілітаційного втручання, що узгоджується з міжнародними стандартами у сфері прав людини та медичного права.

Окрім цього, здійснено порівняльно-правовий аналіз зарубіжних моделей нормативного регулювання психічної реабілітації військових, що дало можливість дослідити основні елементи правового забезпечення в розвинутих державах світу. На основі отриманих результатів розроблено авторські пропозиції щодо доповнення національного законодавства у сфері охорони здоров'я, оборони та соціального захисту.

Виклад основного матеріалу. У сучасній парадигмі правового регулювання вітчизняного сектору безпеки, який зараз функціонує в умовах перманентної гібридної загрози, психологічна реабілітація військовослужбовців та інших суб'єктів силових структур постає не як факультативна медична процедура, а як імперативна складова частина реалізації основоположних прав людини. Варто наголосити, що її правова природа потребує доктринального осмислення крізь призму конституційного позитивного обов'язку держави, міжнародних стандартів захисту людської гідності, а також крізь інституційно-правову систему сектору безпеки й оборони. Варто звернути увагу на те, що психічне здоров'я особи, яка перебуває на службі, має бути кваліфіковане як об'єкт правового захисту "sui generis", тобто як особлива категорія [5, с. 108].

З позиції конституційного права психологічна реабілітація військовослужбовців та інших суб'єктів сектору безпеки має бути розглянута як складник реалізації права на охорону здоров'я, життя та медичну допомогу, що закріплено, відповідно, у ст. ст. 3, 27 та 49 Конституції України [6]. Водночас варто наголосити, що конституційне право на охорону здоров'я не обмежується фізичним виміром, а охоплює також психічну сферу, яка в умовах службової залежності та бойового навантаження зазнає системного ризику. Доречно звернути увагу й на те, що держава, відповідно до принципу верховенства права, зобов'язана не лише утримуватися від порушення психічної недоторканності особи, а й активно сприяти її відновленню шляхом створення нормативно визначених механізмів реабілітації. Отже, психологічна реабілітація має бути доктринально визнана як *конституційна гарантія, що не може бути обмежена навіть в умовах надзвичайного чи воєнного стану, оскільки вона прямо пов'язана з реалізацією права на людську гідність – ядра конституційного ладу України*.

Принагідно наголосимо, що у правовому дискурсі питання допустимості примусового застосування психореабілітаційних заходів державою до військовослужбовців залишається нормативно неузгодженим і доктринально суперечливим. З одного боку, держава, як суб'єкт публічного права, зобов'язана забезпечити функціональну боєздатність сектору безпеки, що в основному перед-

бачає підтримку психоемоційної стабільності особового складу. З іншого – конституційна модель прав людини, закріплена у ст. ст. 3 та 28 Основного закону [6], забороняє будь-яке втручання у психічну сферу особи без її добровільної згоди, навіть коли йдеться про службовий контекст. Вагомою актуальності в цьому аспекті набувають такі питання: чи має держава право нав'язувати реабілітаційні протоколи особам, які не вважають себе психічно травмованими? чи може командування вимагати проходження психологічного дослідження як умову допуску до служби або продовження контракту?

Виходячи за межі положень Конституції, доцільно звернутися до галузевих актів у сфері охорони здоров'я, соціального захисту й оборони. Зокрема, ст. 1 Закону України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» від 3 грудня 2020 р. визначає психологічну допомогу в реабілітації як діяльність, спрямовану на відновлення та підтримку функціонування особи у фізичній, емоційній, інтелектуальній, соціальній і духовній сферах із застосуванням методів психологічної та психотерапевтичної допомоги у формах психотерапії, психологічного консультування або першої психологічної допомоги [7].

Натепер у законодавстві України відсутні чіткі визначені критерії, які б розмежовували добровільну участь у реабілітаційних заходах від службової необхідності. Вищенаведений Закон України «Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я» не містить механізмів правового захисту особи, яка відмовляється від психологічної допомоги. Спеціальне нормативне регулювання міститься в Законі України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р., де абз. 5 ст. 11 закріплює обов'язок держави забезпечити «...безоплатну психологічну допомогу особам..., які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони <...> у здійсненні заходів, необхідних для забезпечення оборони України, захисту безпеки населення та інтересів держави у зв'язку зі збройною агресією російської федерації проти України...» [8]. Хоча Закон і передбачає обов'язок держави забезпечити допомогу, але не визначає межі допустимого втручання в автономію особи. Отже, у практиці сектору оборони формується латентна модель «реабілітаційного примусу», що не має нормативної легітимності й функціонує як інструмент управлінського тиску.

У разі звільнення з полону, коли суб'єкт демонструє ознаки дезадаптації, емоційної нестабільності або відмови від допомоги, органи держави стикаються з доктринальною дилемою: чи мають вони право втручатися у психоемоційну сферу особи в ім'я її захисту, чи зобов'язані утриматися від будь-якого примусу, навіть якщо йдеться про реабілітацію?

Під час дослідження психологічної реабілітації як імперативної гарантії прав людини в секторі безпеки особливу увагу варто приділити феномену ПТСР особи, що перебувала в умовах тривалої загрози життю. Як зазначає Н. Павлик, тривала загроза смерті якісно модифікує когнітивно-афективну структуру особистості, змінює її ідентифікаційні механізми. У суб'єктів, які пройшли фронтний досвід або перебували в умовах примусового утримання (полону), можуть формуватися дезадаптивні патерни поведінки, хронічна тривожність, емоційна дестабілізація, соціальна ізоляція, порушення комунікативної компетентності, а також суїцидальні ідеї [9, с. 7].

Варто наголосити, що такі психоемоційні наслідки не можуть бути редуковані до приватної медичної проблематики – вони становлять об'єкт конституційного

захисту, оскільки прямо корелюють із реалізацією права на охорону здоров'я, гідність, психічну недоторканність та соціальну реінтеграцію.

Наявність ПТСР може бути цілком вагомою підставою для обмеження доступу до виконання бойових завдань, управлінських функцій або роботи зі зброєю. Проте чинне законодавство не містить жодної норми, яка б визначала ПТСР як юридичний критерій службової непридатності. Проблемним аспектом також залишається відсутність нормативно закріпленої процедури психіатричної оцінки в контексті кадрових рішень. Діагноз «ПТСР» часто використовується як латентний інструмент усунення небажаних суб'єктів із системи оборони – без належного правового обґрунтування, без права на оскарження, без гарантій реінтеграції. Така практика однозначно суперечить принципу правової визначеності та порушує презумпцію службової придатності, яка має діяти до моменту офіційного медико-правового висновку (чи рішення військово-лікарської комісії).

У разі встановлення ПТСР у військовослужбовців (та прирівняних до них осіб) питання добровільної згоди на проходження психологічної реабілітації набуває особливої нормативної значущості. Відповідно до конституційної моделі охорони психічної недоторканності, втручання у психоемоційну сферу особи допускається виключно за умови її усвідомленої згоди, що корелює із принципом автономії волі. Якщо особа внаслідок психічного стану не здатна надати таку згоду, застосування реабілітаційних заходів можливе лише за рішенням суду, що також впливає із правової позиції Конституційного Суду України (далі – КСУ) у рішенні від 20 грудня 2018 р. № 13-р/2018 [10]. Аналогічна позиція КСУ викладена в рішенні від 1 червня 2016 р. № 2-рп/2016 [11].

У соціальному вимірі ПТСР функціонує як маркер «неблагонадійності», що призводить до втрати довіри, обмеження доступу до соціальних гарантій, дискримінації у сфері працевлаштування та ізоляції в системі охорони здоров'я [9, с. 10]. Очевидна відсутність нормативної моделі соціальної реінтеграції осіб з ПТСР свідчить про системну правову прогалину, яка суперечить принципу рівності перед законом (ст. 24 Основного закону [6]) та нівелює саму ідею соціального контракту між державою і її захисниками.

У наказі Міністерства оборони України «Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців <...>» від 9 грудня 2015 р. № 702 деталізовано етапи, форми, методи та суб'єктів надання психологічної допомоги, включно з обов'язковим проведнням первинної психодіагностики, індивідуального консультування та групової терапії [12]. Проте положення наказу слід тлумачити не як нормативну підставу для примусового застосування психологічної реабілітації, а як адміністративно-організаційний регламент, який висвітлює доступні форми, етапи та суб'єктів надання допомоги.

Водночас, з позиції біоетики та прав людини, психічне здоров'я військовослужбовця є не лише медичним, а й правовим ресурсом, який потребує нормативної охорони й інституційного супроводу [13]. Військовослужбовці виконують публічно-правовий обов'язок захисту державного суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу, що має бути визнано не лише як акт служіння, а як підстава для посиленої правової охорони їхнього фізичного та психічного стану. На нашу думку, відповідно до доктрини взаємної конституційної відповідальності між державою та громадянином, держава зобов'язана гарантувати таким особам доступ

до системної, добровільної, нормативно врегульованої психологічної реабілітації – як елементу соціального контракту між державою і її захисниками.

Доречно зазначити, що міжнародне право розглядає психічне здоров'я як складник права на найвищий досяжний рівень фізичного та психічного добробуту (ст. 12 Міжнародного пакту про економічні, соціальні й культурні права) [14]. Водночас у працях Комітету ООН з економічних, соціальних і культурних прав (General Comment № 14) [15] обґрунтовано доводиться, що держава зобов'язана забезпечити доступ до психореабілітаційних послуг, особливо для осіб, що перебувають у стані підвищеного ризику, до яких, безперечно, належать військовослужбовці. З методологічного погляду це означає, що психологічна реабілітація набуває статусу обов'язкової компоненти реалізації соціальних прав, які мають пряму дію в національному праві.

На нашу думку, доцільно розглядати й зарубіжну доктрину як джерело концептуального збагачення національного законодавства. Так, у працях С. Хоге та С. Кастро психічна стійкість військових розглядається як стратегічний ресурс, який має бути інтегрований у систему оперативного планування [16]. Наведений підхід заслуговує на доктринальну імплементацію в національне правове поле, зокрема шляхом утілення законодавчої моделі превентивної психореабілітації.

У контексті обраної проблематики варто звернути увагу на питання правової відповідальності держави за ненадання або неналежне надання психологічної допомоги в разі її потреби. У справі “Kudła v. Poland” ЄСПЛ сформулював принцип, відповідно до якого держава зобов'язана забезпечити ефективний доступ до медичної допомоги, включно із психіатричною, для осіб, що перебувають під її контролем [17]. У світлі положень цього рішення доцільно запропонувати розроблення спеціального механізму адміністративного оскарження бездіяльності командування щодо психічного стану підлеглих – із чітко визначеними процедурою, юрисдикцією та санкціями.

Водночас будь-яке втручання у психоемоційну сферу особи має відповідати принципу пропорційності, що є усталеним критерієм оцінювання легітимності державних дій у практиці ЄСПЛ (“Winterwerp v. the Netherlands” [18], “Stanev v. Bulgaria” [19], “Rooman v. Belgium” [20]). Пропорційність передбачає, що втручання має бути не лише законним і мати легітимну мету, а й бути необхідним у демократичному суспільстві, тобто – *обґрунтованим*, мінімально інвазивним і належним. Окреслене знайшло своє відображення і у практиці вітчизняного органу конституційної юрисдикції [11].

У межах концептуального осмислення міжнародного гуманітарного права психологічна реабілітація має бути кваліфікована як форма медичної допомоги, що підпадає під захист Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій 1977 р. [21].

У рамках порівняльно-правового аналізу доцільним є звернення до нормативних моделей зарубіжних держав, які забезпечують інституціоналізоване регулювання психологічної реабілітації військовослужбовців із ПТСР як юридично релевантного стану. Наприклад, у США правовий статус ПТСР імпліцитно закріплений у положеннях Кодексу федеральних нормативних актів (§ 3.304 (f)), де він визнається підставою для отримання статусу “combat-related disability”, звільнення від служби та доступу до компенсаційних механізмів [22]. Закон “Veterans’ Mental Health and Other Care Improvements Act” устанавлює обов'язкову психіатричну експертизу

[23], а примусове лікування допускається виключно за рішенням суду відповідно до “Mental Health Systems Act” [24], що також узгоджується із принципом пропорційності державного втручання в автономію особи.

Цікавим є досвід Великої Британії, де “Armed Forces Act” нормативно фіксує можливість обмеження службової придатності на підставі психічного стану [25], а “Mental Health Act” (із поправками 2007 р.) закріплює процедури примусового психіатричного втручання, що передбачають судовий контроль, медичну експертизу та дотримання стандарту “least restrictive option” [26].

Німечке законодавство (“Soldatenversorgungsgesetz” [27] та “Psychisch-Kranken-Hilfe-Gesetz” [28]) закріплює нормативну модель реабілітації військовослужбовців із ПТСР, де примусове лікування можливе лише за умов дотримання принципу пропорційності (рішення Федерального конституційного суду BVerfG, 2 BvR 882/09 [29]). Французька модель (“Code de la Défense” [30] та “Loi n° 90-527 du 27 juin 1990” [31]) окреслює адміністративно-судовий контроль за госпіталізацією без згоди, а також визнає ПТСР як підставу для обмеження доступу до бойових завдань.

Ізраїльська практика (“Treatment of Mental Patients Law” [32]) передбачає добровільну участь у реабілітаційних заходах, а примусове лікування допускається лише за рішенням суду, з урахуванням медичного висновку та ризику для життя чи безпеки. Ця модель презентує загальну тенденцію до етико-правового обмеження державної інтервенції у психоемоційну сферу особи. Але навіть за умов нормативної гарантії автономії ПТСР створює низку функціональних обмежень, які значно ускладнюють соціальну реінтеграцію військовослужбовців. Тому доцільним видається аналіз викликів, пов'язаних із ПТСР, зокрема в аспекті адаптації до структурованого середовища, командної роботи та дотримання службових регламентів.

Можливим поясненням труднощів групи ПТСР в інтеграції в робочу силу є те, що ПТСР включає функціональні порушення як частину свого визначення [33]. Водночас «робоча продуктивність є одним з основоположних функціональних елементів і охоплює необхідність адаптації до ієрархічної структури <...>» [34]. Емпіричні дані, отримані в межах досліджень американських ветеранів, які воювали в Іраку, підтверджують високий ступінь кореляції між інтенсивністю посттравматичних симптомів і порушенням базових життєвих функцій, що актуалізує потребу в комплексному нормативному супроводі реабілітації [34].

У Канаді таке регулювання здійснюється через “National Defense Act” (R.S.C., 1985) [35] та програму “OSISS” (Operational Stress Injury Social Support) [36], що поєднує добровільну реабілітацію з можливістю судово санкціонованого втручання відповідно до “Mental Health Act” [37]. Наведене є прикладом балансу між медичною доцільністю та правовою легітимністю, який варто запозичити й національній правовій системі України.

Висновки. Усе вищенаведене демонструє конвергентну доктринальну позицію: *ПТСР є юридично релевантним станом, який безпосередньо впливає на службову придатність і соціальний статус; втручання у психоемоційну сферу особи допускається лише за умов дотримання принципу пропорційності, судового контролю та нормативної визначеності.*

Водночас проведене дослідження дає підстави стверджувати, що психологічна реабілітація військовослужбовців із бойовою психотравмою має розглядатися не лише як елемент медичної допомоги, а як автономний

правовий інститут, функціонування якого прямо впливає з конституційних гарантій охорони здоров'я, людської гідності та психічної недоторканності. У реаліях війни та високого рівня психогенних загроз наведений інститут є надважливим для забезпечення ефективності та стійкості сектору безпеки, а його правове наповнення має бути предметом спеціального нормативного врегулювання.

Встановлено, що ПТСР, попри свою медичну природу, є юридично значущим станом, який змінює функціональну правосуб'єктність військовослужбовця, впливає на межі здійснення публічної служби, виконання бойових завдань та можливість розпорядження зброєю.

На особливу увагу заслуговує необхідність формування окремого правового режиму психологічної реабілітації військовослужбовців, звільнених із полону, для яких психоемоційні наслідки несвободи, насильства чи ізоляції мають іншу природу та потребують спеціальних гарантій. Навіть більше, захист їхнього психічного стану є забезпеченням гарантії гідності, а не лише медичної допомоги, тому будь-які реабілітаційні заходи щодо цієї категорії осіб мають ґрунтуватися на принципах автономії волі, недискримінації та підвищеного процесуально-го захисту.

Отже, варто говорити про необхідність розроблення національного протоколу психореабілітації військових, який буде базуватися на міжнародних стандартах, але враховувати специфіку воєнного стану – змішану структуру сектору безпеки, обмежені ресурси та високий рівень психоемоційного навантаження.

Своєю чергою, у межах нормативної реконструкції правового статусу установ психореабілітації варто констатувати, що в Україні вони функціонують переважно як медичні заклади, підпорядковані МОЗ або Міноборони, без чіткого нормативного регулювання їхніх компетенцій, процедур, стандартів. Видається очевидною необхідність створити окремий правовий режим для таких установ – із чітким визначенням їхніх повноважень, стандартів надання допомоги, механізмів контролю та оскарження.

Підсумовуючи, наголосимо: лише за умови нормативної конкретизації та процедурної захищеності психореабілітація може стати реальним інструментом правового захисту, а не декларативною обіцянкою. В умовах війни та повоєнної трансформації сектору безпеки ця гарантія має бути не факультативною, а імперативною – як складник правової доктрини людської гідності в безпековому контексті.

Список використаних джерел

1. Асєва Ю., Аймедов К., Яцишина А. Визначення поняття ПТСР у військових: теоретичні основи, клінічні прояви та фактори ризику. *Ментальне здоров'я*. 2024. № 2. С. 8–17. DOI: 10.32782/3041-2005/2024-2-2
2. Чорна В., Серебреннікова О., Коломієць В., Гозак С., Єлізарова О., Рибінський М., Ангельська В., Павленко Н. Посттравматичний стресовий розлад під час повномасштабної війни у військовослужбовців. *Молодий вчений*. 2023. № 12. С. 28–39. DOI: 10.32839/2304-5809/2023-12-124-28
3. Brewin C. R. Posttraumatic stress disorder: Malady or myth? *Yale University Press*, 2003. 256 p. URL: <https://psycnet.apa.org/record/2003-07155-000>
4. Yehuda R. Post-traumatic stress disorder. *The New England Journal of Medicine*. 2002. Vol. 346. Iss. 2. P. 108–114. DOI: 10.1056/NEJMr012941
5. Афганасів В. Правове регулювання надання медико-психологічної допомоги військовослужбовцям (та прирівняним до них особам) під час воєнного стану. *Global Trends in Science, Technology and Economy: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference, International Scientific Unity, September 17–19, 2025*. Graz, Austria. P. 107–111.
6. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
7. Про реабілітацію у сфері охорони здоров'я : Закон України від 03.12.2020 р. № 1053–ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
8. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20.12.1991 р. № 2011–ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
9. Павлик Н. Психологічна реабілітація військовослужбовців. *Правове забезпечення професійної адаптації та права на підприємницьку діяльність ветеранів війни* : збірник наукових праць НДІ ПЗІР НАПрН України за матеріалами І-го Круглого столу, 31 травня 2024 р. Харків : НДІ ПЗІР НАПрН України, 2024. С. 6–12.
10. Рішення Конституційного Суду України від 20.12.2018 р. № 13-р/2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-18#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
11. Рішення Конституційного Суду України від 01.06.2016 р. № 2-рп/2016. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
12. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних сил України та Державної спеціальної служби транспорту, які брали участь в антитерористичній операції, здійснювали заходи із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії російської федерації у Донецькій та Луганській областях чи виконували службові (бойові) завдання в екстремальних умовах : наказ Міністерства оборони України від 09.12.2015 р. № 702. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> (дата звернення: 08.09.2025).
13. Охорона психічного здоров'я військовослужбовців в умовах війни : посібник / упор. В. Ключков ; Науково-дослідний центр гуманітарних проблем Збройних сил України. Т. 1. Харків : Фоліо, 2024. 815 с.
14. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights of 16.12.1966. General Assembly resolution 2200A (XXI). URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (дата звернення: 08.09.2025).
15. E/C. 12/2000/4: General Comment № 14 on the highest attainable standard of health (2000), The Committee on Economic, Social and Cultural Rights. URL: <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/ec1220004-general-comment-no-14-highest-attainable> (дата звернення: 08.09.2025).
16. Castro C. A., Hoge C. W., Cox A. L. Battlemind Training: Building Soldier Resiliency. *Human Dimensions in Military Operations – Military Leaders' Strategies for Addressing Stress and Psychological Support*. Meeting Proceedings RTO-MP-

- HFM-134. 2006. Paper 42. Neuilly-sur-Seine, France : RTO. P. 42–1–42–6. URL: <http://www.rto.nato.int/abst> (дата звернення: 08.09.2025).
17. Kudła v. Poland. App 30210/96. Judgement 26.10.2000. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920> (дата звернення: 08.09.2025).
18. Winterwerp v. the Netherlands. App 6301/73. Judgement 24.10.1979. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57597> (дата звернення: 08.09.2025).
19. Stanev v. Bulgaria. App 36760/06. Judgement 29.06.2010. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99998> (дата звернення: 08.09.2025).
20. Rooman v. Belgium. App 18052/11. Judgement 31.01.2019. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189902> (дата звернення: 08.09.2025).
21. Additional Protocol I to the Geneva Conventions of 1977. URL: https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf (дата звернення: 08.09.2025).
22. Code of Federal Regulations (Annual Edition). URL: <https://www.govinfo.gov/app/collection/CFR> (дата звернення: 08.09.2025).
23. S. 2162. Veterans' Mental Health and Other Care Improvements Act of 2008. URL: <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-bill/2162> (дата звернення: 08.09.2025).
24. Mental Health Systems Act of 1980. URL: <https://www.congress.gov/bill/96th-congress/senate-bill/1177> (дата звернення: 08.09.2025).
25. Armed Forces Act of 2006. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents> (дата звернення: 08.09.2025).
26. Mental Health Act of 1983. URL: <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/20/contents> (дата звернення: 08.09.2025).
27. Gesetz über die Versorgung der früheren Soldatinnen und früheren Soldaten und ihrer Hinterbliebenen (Soldatenversorgungsgesetz – SVG) of 20.08.2021. URL: https://www.gesetze-im-internet.de/svg_2025/BJNR395800021.html (дата звернення: 08.09.2025).
28. Psychisch-Kranken-Hilfe-Gesetz of 24.07.2018. URL: <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayPsychKHG> (дата звернення: 08.09.2025).
29. BVerfG, 2 BvR 882/09. URL: https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/2011/03/rs20110323_2bvr088209en.pdf?__blob=publicationFile&v=1 (дата звернення: 08.09.2025).
30. Code de la Défense. URL: https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/ (дата звернення: 08.09.2025).
31. Loi n° 90–527 du 27 juin 1990 relative aux droits et à la protection des personnes hospitalisées en raison de troubles mentaux et à leurs conditions d'hospitalisation. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000349384> (дата звернення: 08.09.2025).
32. Kanter A., Aviram U. Israel's Involuntary Outpatient Commitment Law: Lessons from the American Experience. *Israel Law Review*. 1995. Vol. 29. Is. 4. P. 656–635. DOI: 10.1017/S0021223700014801
33. Manderscheid R. W. Helping veterans return: community, family, and job. *Arch Psychiatr Nurs*. 2007. № 21 (2). P. 122–4. DOI: 10.1016/j.apnu.2006.12.0060
34. Segev D., Schiff M. Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*. 2019. Vol. 8 (86). 10 p. DOI: 10.1186/s13584-019-0352-2
35. National Defense Act (R.S.C., 1985, c. N-5). URL: <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/n-5/index.html> (дата звернення: 08.09.2025).
36. Operational Stress Injury Social Support (OSISS) services. URL: <https://www.canada.ca/en/department-national-defence/services/benefits-military/health-support/casualty-support/peer-support/osiss.html> (дата звернення: 08.09.2025).
37. Mental Health Act (R.S.O. 1990, c. M. 7). URL: <https://www.ontario.ca/laws/statute/90m07> (дата звернення: 08.09.2025).

References

1. Asieieva, Yu. O., Aimeidov, K. V., Yatsyshyna, A. M. (2024). Vyznachennia poniattia PTSR u viiskovykh: teoretychni osnovy, klinichni proiavy ta faktory ryzyku [Definition of PTSD in Military Personnel: Theoretical Foundations, Clinical Manifestations and Risk Factors. *Mentalne zdorovia*, (2), 8–17. <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2024-2-2> [in Ukrainian].
2. Chorna, V. V., Serebrennikova, O. A., Kolomiets, V. V., Hozak, S. V., Yelizarova, O. T., Rybinskyi, M. V., Anhelska, V. Iu., & Pavlenko, N. P. (2023). Posttraumatychnyi stresovyi rozlad pid chas povnomasshtabnoi viiny u viiskovosluzhbovtziv [Posttraumatic Stress Disorder During Full-Scale War in Military Personnel. *Young Scientist*]. *Molodyi vchenyi*, 12 (124), 28–39. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-12-124-28> [in Ukrainian].
3. Brewin, C. R. (2003). Posttraumatic stress disorder: Malady or myth? *Yale University Press*. 256. Retrieved from <https://psycnet.apa.org/record/2003-07155-000> [in English].
4. Yehuda, R. (2002). Post-traumatic stress disorder. *The New England Journal of Medicine*, 346 (2), 108–114. <https://doi.org/10.1056/NEJMra012941> [in English].
5. Aftanasiv, V. (2025). Pravove rehuliuвання nadання medyko-psykholohichnoi dopomohy viiskovosluzhbovtziv (ta pryryvnyanym do nykh osobam) pid chas voiennoho stanu [Legal regulation of the provision of medical and psychological assistance to military personnel (and persons equivalent to them) during martial law]. In *Global Trends in Science, Technology and Economy: Collection of Scientific Papers with Proceedings of the 3rd International Scientific and Practical Conference* (pp. 107–111). International Scientific Unity. Graz, Austria. [in Ukrainian].
6. Verkhovna Rada of Ukraine (1996). Konstytutsiia Ukrainy № 254k/96-VR [Constitution of Ukraine]. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> [in Ukrainian].
7. Verkhovna Rada of Ukraine (2020). Law of Ukraine “Pro reabilitatsiiu u sferi okhorony zdorovia” [On Rehabilitation in the Field of Health Care] № 1053–IX. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1053-20#Text> [in Ukrainian].

8. Verkhovna Rada of Ukraine (1991). Law of Ukraine “Pro sotsialnyi i pravovyi zakhyst viiskovosluzhbovtstv ta chleniv yikh simei” [On Social and Legal Protection of Serviceman and Their Families] № 2011–XII. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> [in Ukrainian].
9. Pavlyk, N. V. (2024). Psykholohichna reabilitatsiia viiskovosluzhbovtstv. Pravove zabezpechennia profesiinoi adaptatsii ta prava na pidpriemnytsku diialnist veteraniv viiny [Psychological Rehabilitation of Servicemen. Legal Support for Professional Adaptation and the Right to Entrepreneurship of War Veterans]. In *zbirnyk naukovykh prats NDI PZIR NAPrN Ukrainy* [Collection of Scientific Works of the Research Institute of Legal Provision of Innovation Development of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine] (pp. 6–12). Kharkiv: NDI PZIR NAPrN Ukrainy [in Ukrainian].
10. Constitutional Court of Ukraine. (2018). Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] № 13-r/2018. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-18#Text> [in Ukrainian].
11. Constitutional Court of Ukraine. (2016). Rishennia Konstytutsiinoho Sudu Ukrainy [Decision of the Constitutional Court of Ukraine] № 2-rp/2016. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text> [in Ukrainian].
12. Ministry of Defense of Ukraine. (2015). Order “Pro zatverdzhennia Polozhennia pro psykholohichnu reabilitatsiiu viiskovosluzhbovtstv Zbroinykh Syl Ukrainy, ta Derzhavnoi spetsialnoi sluzhby transportu, yaki braly uchast v antyterorystychnii operatsii, zdiisniuvaly zakhody iz zabezpechennia natsionalnoi bezpeky i oborony, vidsichi i strymuvannia zbroinoi ahresii rosiiskoi federatsii u Donetskii ta Luhanskii oblastiakh chy vykonuvaly sluzhbovi (boiovi) zavdannia v ekstremalnykh umovakh” [On Approval of the Regulation on Psychological Rehabilitation of Servicemen of the Armed Forces of Ukraine and the State Special Transport service] № 702. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16#Text> [in Ukrainian].
13. Okhorona psykhiichnogo zdorovia viiskovosluzhbovtstv v umovakh viiny [Mental Health Protection of Servicemen in Wartime: Manual]. Posibnyk. Upor. V. Klochkov. (2024). Kharkiv: Folio. Tom 1. 815 p. [in Ukrainian].
14. United Nations (1966). International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights. *General Assembly resolution 2200A (XXI)*. Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> [in English].
15. Committee on Economic, Social and Cultural Rights. (2000). *General Comment No. 14 on the highest attainable standard of health* (E/C. 12/2000/4). Retrieved from <https://www.ohchr.org/en/documents/general-comments-and-recommendations/ec1220004-general-comment-no-14-highest-attainable> [in English].
16. Castro, C. A., Hoge, C. W., & Cox, A. L. (2006). Battlemind Training: Building Soldier Resiliency. In *Human Dimensions in Military Operations – Military Leaders Strategies for Addressing Stress and Psychological Support* (RTO-MP-HFM-134, Paper 42, pp. 42–1–42–6). Neuilly-sur-Seine, France: RTO. Retrieved from <http://www.rto.nato.int/abst> [in English].
17. Kudła v. Poland, App № 30210/96, ECtHR, Judgement of 26 October 2000. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58920> [in English].
18. Winterwerp v. the Netherlands, App № 6301/73, ECtHR, Judgement of 24 October 1979. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57597> [in English].
19. Stanev v. Bulgaria, App № 36760/06, ECtHR, Judgement of 29 June 2010. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-99998> [in English].
20. Rooman v. Belgium, App № 18052/11, ECtHR, Judgement of 31 January 2019. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-189902> [in English].
21. International Committee of Red Cross. (1977). *Additional Protocol I to the Geneva Conventions*. Retrieved from https://www.icrc.org/sites/default/files/external/doc/en/assets/files/other/icrc_002_0321.pdf [in English].
22. United States Government (n. d.). *Code of Federal Regulations (Annual Edition)*. Retrieved from <https://www.govinfo.gov/app/collection/CFR> [in English].
23. U.S. Congress. (2008). *S. 2162. Veterans Mental Health and Other Care Improvements Act*. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/110th-congress/senate-bill/2162> [in English].
24. U.S. Congress. (1980). *S. 1177. Mental Health Systems Act*. Retrieved from <https://www.congress.gov/bill/96th-congress/senate-bill/1177> [in English].
25. United Kingdom. (2006). *Armed Forces Act*. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/2006/52/contents> [in English].
26. United Kingdom. (1983). *Mental Health Act*. Retrieved from <https://www.legislation.gov.uk/ukpga/1983/20/contents> [in English].
27. Gesetz über die Versorgung der früheren Soldatinnen und früheren Soldaten und ihrer Hinterbliebenen (Soldatenversorgungsgesetz – SVG) [Law on the Support of Former Soldiers and Their Survivors]. (2021). Retrieved from https://www.gesetze-im-internet.de/svg_2025/BJNR395800021.html [in German].
28. Psychisch-Kranken-Hilfe-Gesetz [Law on Assistance for the Mentally]. (2018). Retrieved from <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/BayPsychKHG> [in German].
29. Bundesverfassungsgericht [BVerfG]. (2011). 2 BvR 882/09 [Judgment]. Retrieved from https://www.bundesverfassungsgericht.de/SharedDocs/Downloads/EN/2011/03/rs20110323_2bvr088209en.pdf?__blob=publicationFile&v=1 [in German].
30. Code de la Défense [French Defense Code]. Retrieved from https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071307/ [in French].
31. Loi n° 90–527 du 27 juin 1990 relative aux droits et à la protection des personnes hospitalisées en raison de troubles mentaux et à leurs conditions d’hospitalisation [Law on the Rights and Protection of Persons Hospitalized for Mental Disorders]. Retrieved from <https://www.legifrance.gouv.fr/jorf/id/JORFTEXT000000349384> [in French].
32. Kanter, A., & Aviram, U. (1995). Israel’s Involuntary Outpatient Commitment Law: Lessons from the American Experience. *Israel Law Review*, 29 (4), 656–635. <https://doi.org/10.1017/S0021223700014801> [in English].
33. Manderscheid, R. W. (2007). Helping veterans return: community, family, and job. *Arch Psychiatr Nurs.*, 21 (2), 122–4. <https://doi.org/10.1016/j.apnu.2006.12.0060> [in English].

34. Segev, D., & Schiff, M. (2019). Integrating Israeli Defense Force (IDF) veterans with disabilities into the workforce: characteristics and predictors. *Israel Journal of Health Policy Research*, 8 (86). 10. <https://doi.org/10.1186/s13584-019-0352-2> [in English].

35. Government of Canada. (1985). *National Defense Act (R.S.C., 1985, c. N-5)*. Retrieved from <https://laws-lois.justice.gc.ca/eng/acts/n-5/index.html> [in English].

36. Government of Canada (n.d.). *Operational Stress Injury Social Support (OSISS) services*. Retrieved from <https://www.canada.ca/en/departement-national-defence/services/benefits-military/health-support/casualty-support/peer-support/osiss.html> [in English].

37. Government of Ontario (1990). *Mental Health Act (R.S.O. 1990, c. M. 7)*. Retrieved from <https://www.ontario.ca/laws/statute/90m07> [in English].

Pankevych Oleg,

Candidate of Law, Associate Professor,
Professor of the Department of Theory, History, and Constitutional Law
Educational and Research Institute of Law and Law Enforcement
(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6636-1330>

Aftanasiv Valeriia,

4th year student,
Educational and Research Institute of Law and Law Enforcement
(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-2702-494X>

PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE SECURITY SECTOR AS A LEGALLY RELEVANT CONDITION: CONSTITUTIONAL GUARANTEES AND DOCTRINAL LIMITS OF PERMISSIBLE INTERVENTION

The article analyzes the psychological rehabilitation of military personnel (and persons equivalent to them) in the security sector as a legally relevant condition, which, in the context of the Russian-Ukrainian war, becomes particularly relevant and requires doctrinal consideration within the framework of constitutional, administrative, and medical law. The author argues that the mental health of military personnel, particularly in cases of combat trauma, should be considered as an object of sui generis legal protection, i.e., as a unique legal phenomenon.

Particular attention is paid to the issue of the legal status of post-traumatic stress disorder as a potential basis for changing the functional legal capacity of a military serviceman, including restricting the latter's access to combat missions, management functions, and the handling of weapons. At the same time, the study provides a doctrinal justification for the need to classify PTSD as a legally relevant condition that can serve as a basis for applying a special legal regime in the security sector.

A separate analytical part of the work is devoted to the legal aspects of the compulsory application of psychological rehabilitation to military personnel who have returned from captivity. The author attempted to define the limits of permissible interference in a person's psycho-emotional sphere and its compliance with the principles of proportionality of state intervention and international human rights standards. It is argued that rehabilitation measures for persons who have survived torture, isolation, and other forms of ill-treatment should be carried out according to a separately defined procedure that takes into account the balance between official necessity and the right to autonomous expression of will.

At the same time, the article contains elements of a comparative legal analysis of foreign models of regulating the mental rehabilitation of military personnel, which makes it possible to identify the structural components of effective legal support in legal systems with a high level of institutional adaptability.

The results obtained are of practical importance for the formation of normatively coordinated approaches to the legal regulation of psychological rehabilitation of military personnel who have suffered combat trauma. The proposed theoretical provisions, conceptual and categorical apparatus, and conceptual models can serve as a basis for the development of special normative acts in the field of defense, health care, and social protection, as well as for the improvement of administrative procedures regulating rehabilitation measures in the security sector.

Key words: *psychological rehabilitation, PTSD, security sector, prisoners of war, constitutional guarantees, mental integrity, fitness for service, Russian-Ukrainian war.*

Надіслано до редколегії 17.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

УДК 343.98:004.822:351.746 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-30>

Габорець Ольга Андріївна,

доктор філософії в галузі освіти, доцент,
доцент кафедри оперативно-розшукової діяльності та інформаційної безпеки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції імені Е.О. Дідоренка
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривиницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7791-6795>

Волобоєв Артур Олегович,

доктор філософії в галузі права,
начальник відділу організації освітнього процесу
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кривиницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ARTELLENCE У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ

У статті здійснено всебічне дослідження функціональних можливостей аналітичної платформи “Artelligence”, що є прикладом сучасного когнітивного інструменту для кримінального аналізу в цифровому середовищі. Розкрито архітектуру системи, модульний склад і технічні аспекти, зокрема елементи екосистеми “BigDataPeople 2”. Описано практичне застосування таких модулів, як фотопишук, семантичне профілювання, побудова графів зв'язків, геопозиціонування, класифікація ідеологічної орієнтації та часовий аналіз цифрової активності. Наведено кейс-аналіз роботи системи в умовах розпізнавання особи за зображенням, побудови аналітичного профілю, визначення взаємодій, а також оцінювання лексичних маркерів та інформаційних кластерів. Висвітлено інтерфейсні рішення та точнісні показники, що підтверджують ефективність інструменту. Визначено потенціал Artelligence у побудові доказових гіпотез, верифікації цифрових слідів, оперативній і стратегічній підтримці досудового розслідування та розробленні аналітичних моделей злочинної поведінки з урахуванням міжнародних підходів.

Ключові слова: кримінальний аналіз, Artelligence, Big People 2, BigDataPeople 2, OSINT, аналітична платформа, штучний інтелект, досудове розслідування, кримінальне провадження.

Постановка проблеми. У сучасних умовах динамічної трансформації форм і методів злочинності – як у структурному, так і у функціональному аспекті – традиційні підходи до кримінального аналізу втрачають свою ефективність. Правоохоронні органи дедалі ча-

стіше стикаються з необхідністю оперативного опрацювання гетерогенних джерел інформації, включаючи цифрові сліди, облікові записи в соціальних мережах, дані з відкритих платформ, результати відеоспостереження та інших неструктурованих джерел. У зв'язку із

цим постає об'єктивна потреба в упровадженні високо-технологічних аналітичних систем, здатних до автоматизованого аналізу великих обсягів даних у реальному часі з дотриманням вимог процесуального законодавства.

Особливої актуальності набувають аналітичні платформи, які не лише обробляють інформацію, а й формують на її основі обґрунтовані аналітичні гіпотези, виявляють приховані зв'язки між об'єктами, передбачають імовірні події та ідентифікують ризикові патерни поведінки. У цьому контексті система "Artelligence", локалізована для потреб українських правоохоронних структур у партнерстві з компанією "Big People 2" [1], становить приклад технології, яка синтезує алгоритмічну потужність, багатозарову OSINT-аналітику й архітектуру цифрового профілювання суб'єктів. Ця платформа репрезентує перехід від реактивних моделей розслідування до проактивних стратегій превентивної аналітики, що відповідає сучасним тенденціям розвитку правоохоронних систем у країнах Європейського Союзу та Північної Америки.

Однак упровадження таких рішень висуває низку теоретико-методологічних і юридичних викликів. Зокрема, ідеться про допустимість використання автоматизованих засобів у кримінальному процесі, достовірність даних, отриманих без прямої участі людини, а також дотримання принципів справедливого судочинства. Як результат, виникає додаткова проблематика щодо алгоритмічної прозорості – здатності штучного інтелекту (далі – ШІ) надавати зрозумілі пояснення своїх рішень.

Теоретичним підґрунтям для розуміння таких аспектів слугує концепція поліцейської діяльності на основі доказів (evidence-based policing), яку в 1998 р. сформулював Л.В. Шерман [2]. Він обґрунтував необхідність використання найкращих наукових досліджень для ухвалення рішень у правоохоронній сфері замість покладання на традиції або інтуїцію [2, с. 4]. Цей підхід передбачає систематичне застосування емпірично верифікованих методів, що дозволяє підвищити ефективність правоохоронної діяльності та забезпечити її відповідність стандартам доказування. Саме ці аспекти й зумовлюють потребу у ґрунтовному науковому аналізі зазначеної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика використання цифрових технологій у кримінальному аналізі останніми роками стала об'єктом інтенсивного міждисциплінарного вивчення як в Україні, так і за кордоном. Особливу увагу дослідників привертають питання методології кримінальної аналітики, допустимості цифрових доказів, етичних меж застосування ШІ у правозастосовній діяльності, а також операційної ефективності аналітичних платформ.

У вітчизняному науковому дискурсі варто відзначити праці І.А. Федчака, який систематизував базові категорії аналітичної діяльності, окреслив завдання, структуру аналітичного процесу та принципи взаємодії між оперативними, аналітичними й слідчими підрозділами [3]. Автор також наголошує на необхідності інтеграції інформаційно-аналітичних платформ у повсякденній діяльності органів Національної поліції України [3, с. 27], з урахуванням принципів інформаційної безпеки [4, с. 96–97].

Поряд з вітчизняними напрацюваннями, міжнародний досвід демонструє активне впровадження аналітичної платформи "Palantir Gotham", що використовується розвідувальними службами Сполучених Штатів Америки та поліцейськими відомствами європейських країн [5]. Ця практика актуалізує питання балансу між ефективністю кримінального аналізу та захистом прав людини.

Окрім того, усе частіше в науковій площині висвітлюються питання, пов'язані з отриманням інформації з відкритих джерел у розслідуванні злочинів, зокрема вчинених у кіберпросторі [6, с. 88–106]. З огляду на це Б. Ахгар, П.С. Баєрл, Ф. Семпсон слушно акцентують на стратегічному підході інтеграції OSINT, наголошують на ключовій відмінності інформації від доказів [7, с. 145–148]. Суть доказів в електронній формі та їх належність до конкретного виду процесуальних джерел у кримінальному провадженні детально розкрито В.М. Фігурським [8]. Автор обґрунтованого дійшов висновку про те, що докази в електронній формі є новим соціально-правовим явищем в інформаційну епоху. Порівняно з доказами в позаелектронній формі, вони мають власну природу, яка зумовлює їхні особливості, потребують іншого механізму доказування, що свідчить про самостійне місце в системі процесуальних джерел доказів [8, с. 97, 100–101].

Питання алгоритмічної прозорості, що є критично важливим для використання ШІ у правоохоронній діяльності, детально розкрила С. Рудін [9]. Науковиця стверджує, що для високоризикових застосувань не варто використовувати непрозорі алгоритми («чорні скриньки»), коли існує інтерпретована модель з порівнянною точністю, оскільки пояснення результатів роботи «чорних скриньок» *post factum* є принципово недостатнім [9, с. 206–210].

Міжнародні стандарти етичного використання ШІ також відіграють важливу роль у регулюванні аналітичних платформ. Рекомендація UNESCO щодо етики ШІ встановлює ключові принципи: повагу до прав людини й людської гідності, прозорість, підзвітність, багатостороннє управління та нагляд людини над системами ШІ [10], а керівні принципи Ради Європи щодо розпізнавання облич наголошують на конкретних заходах для забезпечення дотримання принципів захисту даних [11, с. 17].

Правову рамку для масштабних систем спостереження визначив Європейський суд з прав людини у справі "Big Brother Watch v. UK" (заяви № № 58170/13, 62322/14 та 24960/15) [12], встановивши необхідність «наскрізних гарантій»: незалежної авторизації, контролю пропорційності й ефективних засобів правового захисту. Рішення підкреслює, що законність масового спостереження залежить від існування чітких процесуальних гарантій [12, § § 334–362].

Попри збільшення кількості публікацій, досі відсутнє комплексне дослідження, яке б узагальнювало функціональні, юридичні й аналітичні характеристики платформ "Artelligence" як конкретного прикладу впровадження цифрової аналітики у кримінальний процес України. Саме ця прогалина зумовлює актуальність і наукову цільність нашого дослідження.

Метою статті є дослідження інструментальних можливостей аналітичної платформи "Artelligence" як прикладу впровадження сучасних цифрових рішень у сферу кримінального аналізу.

Виклад основного матеріалу. Аналітична платформа "Artelligence" є інструментом нового покоління в арсеналі кримінального аналізу, що поєднує технології ШІ, мережеву аналітику, OSINT-інструментарій і моделі прогнозування. Вона реалізована як багатокомпонентна цифрова система, орієнтована на аналітичну підтримку досудового розслідування, оперативного-розшукової діяльності й інформаційно-аналітичного забезпечення керівництва підрозділів. Архітектура системи побудована за принципом модульності, що дозволяє поєднувати в єдиному середовищі інструменти пошуку, фільтрації,

верифікації, аналітичного моделювання, прогнозування та генерації візуалізованих звітів. Така архітектура забезпечує гнучкість системи, дозволяє адаптувати її функціонал до спеціальних потреб конкретних правоохоронних органів без необхідності повної реконфігурації платформи.

Згідно з технічною документацією до BigDataPeople 2, яка становить складову частину екосистеми "Artelligence", платформа забезпечує автоматизовану обробку відкритих даних із цифрового середовища: соціальних мереж, відеохостингів, месенджерів, публічних баз оголошень і спеціалізованих OSINT-ресурсів [13]. Серед основних модулів платформи варто виділити:

- модуль фотопошуку – забезпечує можливість завантаження зображення та автоматичного виявлення збігів із профілями осіб у відкритому інтернет-просторі на основі алгоритмів комп'ютерного зору та розпізнання біометричних характеристик обличчя;

- модуль профілювання – виконує семантичний аналіз цифрових акаунтів, виявляє належність до ідеологічних груп, зв'язків з іншими суб'єктами, а також динаміку цифрової активності в часовому вимірі з використанням методів обробки природної мови (Natural Language Processing – NLP);

- модуль зв'язків – будує графи міжособистісних або організаційних взаємозв'язків на основі спільної участі в інформаційних подіях або просторово-часових перетинів, застосовує алгоритми мережевого аналізу;

- інструмент геопозиціонування – призначений для зіставлення цифрової присутності об'єкта з географічним простором чи часовими межами подій.

Локалізована версія Artelligence, адаптована компанією "Big People 2", підтримує український і англійський інтерфейс, інтегрується з державними реєстрами, аналітичними сервісами, а також дозволяє створення звітів відповідно до вимог кримінального процесуального законодавства. Зазначене робить платформу придатною для використання не лише в рамках процесуальних дій і оперативно-розшукових заходів, а і як інструмент доказової аналітики в межах кримінального провадження.

Практичне застосування Artelligence ілюструється кейсом із використанням модуля фотопошуку (рис. 1). Ана-

літик завантажує фотографію невідомої особи, отриману з місця події. Система в автоматичному режимі проводить зіставлення з базами публічних зображень, після чого формує профіль особи з наявними відкритими даними: акаунтами в соціальних мережах, геотегованими зображеннями, контактними зв'язками.

На наступному етапі виконується побудова мережі з визначенням центральних вузлів, щільності зв'язків і потенційно ризикових контактів. Аналітик отримує візуалізований результат, на основі якого формує аналітичний звіт із зазначенням ступеня достовірності й посиленням на джерела. Такий звіт може бути долучений до матеріалів кримінального провадження як джерело аналітичної інформації, що підлягає подальшій процесуальній перевірці й оцінюванню.

Ключовою перевагою системи є можливість одночасної роботи з великим обсягом цифрових об'єктів і виявлення нелінійних залежностей, які не є очевидними в ручному аналізі. Кожен модуль BigDataPeople 2 має окреме інтерфейсне представлення, оптимізоване для спеціальних аналітичних завдань, де: фотопошук виводить результати як галерею з відповідними посиланнями; модуль зв'язків – як інтерактивний граф з можливістю фільтрації за категоріями (профілі, сторінки, контент); аналітична панель – як таблицю з можливістю сортування, експортом у форматах CSV та PDF; а профільна картка користувача надає зведену інформацію щодо активності, лексики, тем, що домінують, контекстів появи особи, дат і геолокації (рис. 2).

Під час тестування платформи була підтверджена ефективність класифікатора ідеологічної орієнтації – система здатна автоматично ідентифікувати наративи, до яких тяжіє користувач. Це відкриває можливості для поглибленої аналітики соціальних кластерів, деструктивних груп і кримінальних мереж. Класифікатор використовує методи обробки природної мови для виявлення семантичних патернів, характерних для окремих ідеологічних дискурсів. Завдяки цьому Artelligence функціонує як когнітивний інструмент, що підтримує ухвалення управлінських рішень, виявлення кримінальних загроз і конструювання доказових гіпотез на основі цифрового середовища.

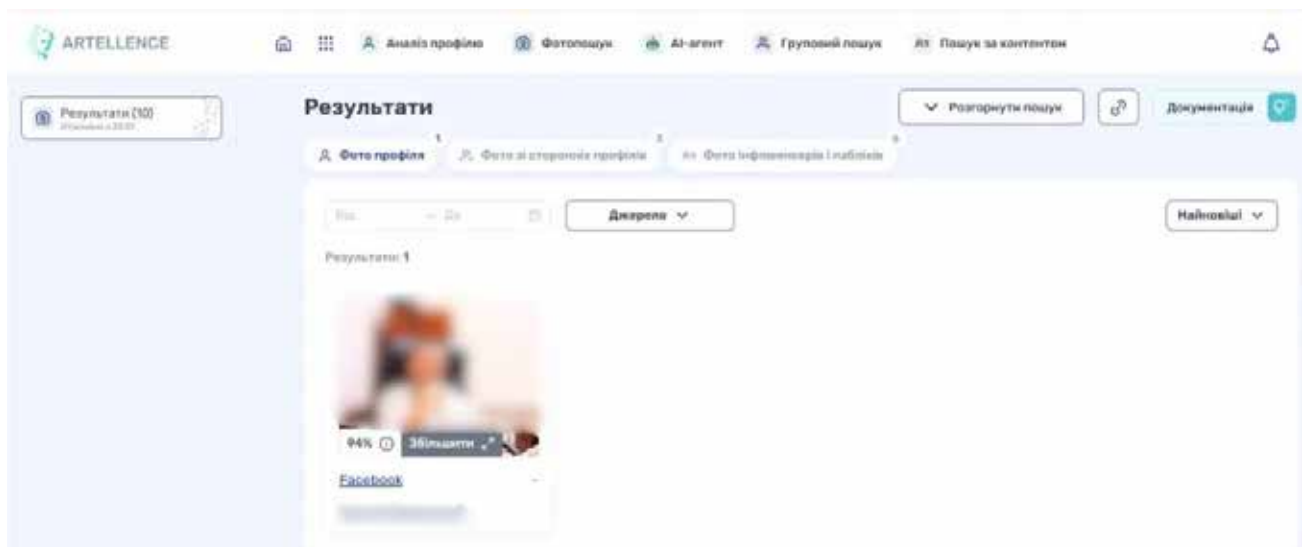

Рис. 1. Результат фотопошуку в Artelligence: одиничний збіг із соціальним профілем за зовнішністю, що дозволяє ідентифікувати особу та перейти до пов'язаних відкритих джерел

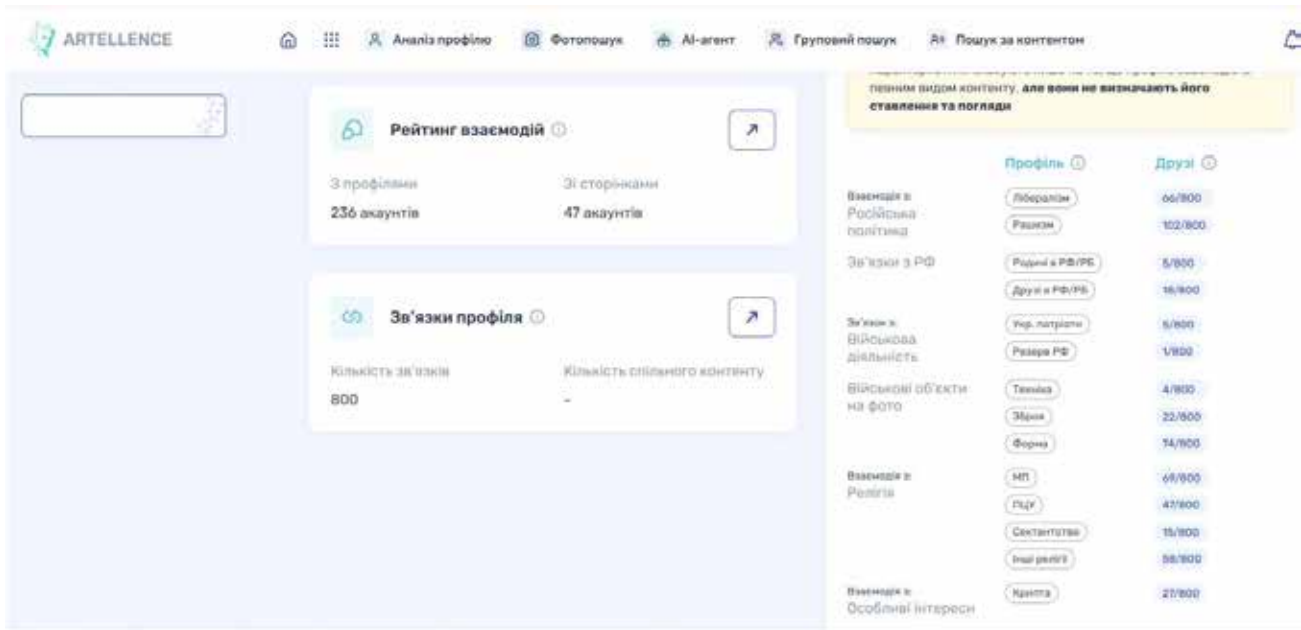

Рис. 2. Інтерфейс Artelligence із модулями «Рейтинг взаємодій» та «Зв'язки профілю»: приклад структури цифрової активності об'єкта дослідження за політичними, релігійними та соціальними тематиками

У межах документації до BigDataPeople 2 також визначено важливість використання функціоналу платформи для ідентифікації повторюваних шаблонів поведінки, які можуть свідчити про потенційні загрози. Зокрема, модуль часової лінії активності дозволяє відстежувати динаміку комунікаційної активності суб'єкта впродовж визначеного періоду, фіксувати пікові моменти, типи взаємодії (публікації, поширення, коментарі) та тематику залучених джерел. Це дозволяє виявляти аномальні патерни поведінки, як-от різке зростання активності перед визначеними подіями або синхронізована діяльність групи акаунтів, що може свідчити про координовані дії. Ця інформація створює основу для побудови прогнозу поведінки або гіпотези щодо намірів.

Окрім того, у системі реалізовано можливість оцінювання лінгвістичних маркерів – визначення риторичних патернів, полярності висловлювань, частоти вживання окремих термінів, ключових концептів і фреймів. Такі інструменти є особливо цінними в розслідуваннях злочинів з елементами пропаганди, радикалізації або вербування. Лінгвістичний аналіз базується на побудові словників ключових термінів, що асоціюються з певними типами незаконної діяльності, та виявленні контекстуальних зв'язків між ними.

Платформа підтримує побудову «розширених профілів» – коли в рамках одного об'єкта здійснюється збирання інформації не лише щодо цифрової активності, а й щодо місць роботи, навчання, участі у групах, прив'язки до географічних зон і періодів підвищеної активності. Це дозволяє створити багатовимірну модель суб'єкта, яка значно підвищує якість оцінки його зв'язків і ризиків участі у кримінальній діяльності. Багатовимірність профілю забезпечується інтеграцією даних з гетерогенних джерел і їх консолідацією на основі унікальних ідентифікаторів, що дозволяє формувати цілісне уявлення про об'єкт аналізу.

У сукупності ці чинники свідчать про високий рівень інституційної корисності платформи для кримінальної юстиції України.

Також застосування Artelligence уможливило створення аналітичної моделі злочинної діяльності не лише на рівні окремого інциденту, а й у масштабі групи, регіону чи категорії правопорушень. Наприклад, під час аналізу злочинів, що скоєні в умовах воєнного стану або мають ознаки диверсійної діяльності, система здатна агрегувати дані про інформаційну активність груп користувачів, їхню територіальну локалізацію, реакцію на інформаційні приводи, виявляти ознаки координованих дій. Це дозволяє формувати стратегічні аналітичні продукти для керівництва силових структур.

Окрім того, інтеграція Artelligence із системами відеоспостереження та розпізнавання обличчя дозволяє використовувати платформу для оперативного реагування на події в публічних місцях. У разі фіксації злочину або правопорушення платформа може здійснити ідентифікацію особи за фото- або відеофрагментом, виявити її цифровий слід, уточнити маршрут пересування та ідентифікувати осіб, із якими вона контактувала до або після інциденту.

На особливу увагу заслуговує функція порівняльного аналізу між об'єктами. Аналітик може ініціювати побудову порівняльного профілю двох і більше осіб, з можливістю визначення збігів у поведінці, місцях перебування, спільних контактів, вживаної лексики й ознак участі в тих самих інформаційних кластерах. Такий аналіз є цінним для виявлення фіктивних акаунтів, інформаційних ботів або для підтвердження ознак змови.

Тобто Artelligence забезпечує не лише оперативну, а й глибоку аналітичну підтримку в роботі правоохоронних органів, створює умови для переходу від реагування на злочин до його превентивного виявлення.

Практична реалізація цих функцій яскраво ілюструється безпосередньо в інтерфейсі системи. Зокрема, модуль «Рейтинг взаємодій» дозволяє аналітику визначити інтенсивність комунікаційного обміну між об'єктом дослідження та іншими цифровими профілями – у формі таблиці з точними числовими індикаторами реакцій і коментарів. Це дозволяє фіксувати навіть опосередкова-

ні соціальні зв'язки, важливі для побудови мережевих моделей.

Зауважимо, що метрики взаємодії включають не лише кількісні показники (лайки, коментарі, репости), а і якісні характеристики – тональність комунікації, частоту контактів, сталість взаємодії в часі.

У вікні «Профільна карта користувача» систематизовано ключову інформацію щодо демографії, географічного положення, наявності освіти, роботи, належності до спільнот, тематики контенту та цифрових слідів. Вкладки щодо цифрової поведінки містять деталізовані візуалізації – включно із частотою появи в окремих інформаційних середовищах, зв'язками з контентом політичного, релігійного, військового й ідеологічного змісту.

Модуль «Фотоаналітики» відображає результати зіставлення візуальних матеріалів (фотографій), згрупованих за ступенем відповідності. Аналітик може верифікувати автентичність особи або встановити належність до конкретного цифрового кластера на основі присутності в масивах публікацій. Фотографії з різних джерел – зокрема й Telegram-каналів або Instagram-сторінок – упорядковуються за хронологією та ступенем відповідності. Це дозволяє швидко встановити участь об'єкта в інформаційних подіях або фізичну присутність на окремих заходах (рис. 3).

Зазначені функціональні модулі, реалізовані у формі інтерактивних панелей, таблиць, карт і блоків з аналітичними фільтрами, дозволяють опрацьовувати сотні профілів одночасно, автоматизують рутинну частину аналітичної роботи та звільняють фахівця для ухвалення рішень на підставі вже агрегованих і візуалізованих даних.

На особливу увагу заслуговує функціонал групового аналізу. За допомогою функції «груповий пошук» аналітик має змогу виявляти суб'єктів, які демонструють синхронізовану активність, як-от: коментування тих самих публікацій в однаковий проміжок часу, участь у подібних дискусіях або публікація контенту зі схожими геомітками. Ця функція дозволяє не лише ідентифікува-

ти потенційних співучасників злочинної діяльності, але й аналізувати структури координації в межах інформаційних операцій.

З технічного боку Artellence базується на високоточних алгоритмах розпізнавання образів, лексичного аналізу та багатофакторної перевірки. За результатами тестування, точність розпізнавання облич за якісного вхідного зображення сягає 96%, а обробка текстів і семантичне групування демонструє стабільність класифікації понад 90%. Система підтримує автоматичне оновлення індексу даних щогодини, що забезпечує постійну актуальність інформації. Це особливо важливо в умовах швидкозмінного цифрового середовища та необхідності своєчасного реагування правоохоронних органів на інформаційні виклики. Висока частота оновлення індексу досягається завдяки використанню розподіленої архітектури обробки даних і оптимізованих алгоритмів інкрементального індексування, які дозволяють додавати нову інформацію без необхідності повної переіндексації всієї бази даних.

Водночас технічна досконалість платформи не вичерпує всіх аспектів її впровадження. Залишаються відкритими питання щодо правової регламентації та процесуальних гарантій, які мають забезпечити баланс між ефективністю розслідування та захистом прав людини.

Висновки. Аналітична платформа “Artellence” демонструє високий рівень адаптованості до потреб кримінального аналізу в умовах цифрової трансформації правоохоронної діяльності. Комплексна структура системи, багатомодульна архітектура, гнучкість у побудові зв'язків та здатність до обробки мультимодальних даних забезпечують її ефективність як у межах оперативно-розшукової діяльності, так і на етапі досудового розслідування.

Використання Artellence дозволяє реалізовувати повний цикл цифрового аналітичного дослідження – від ідентифікації цифрових слідів до побудови аналітичної гіпотези з подальшою її верифікацією. На особливу увагу заслуговують інструменти фотопошуку, побудови

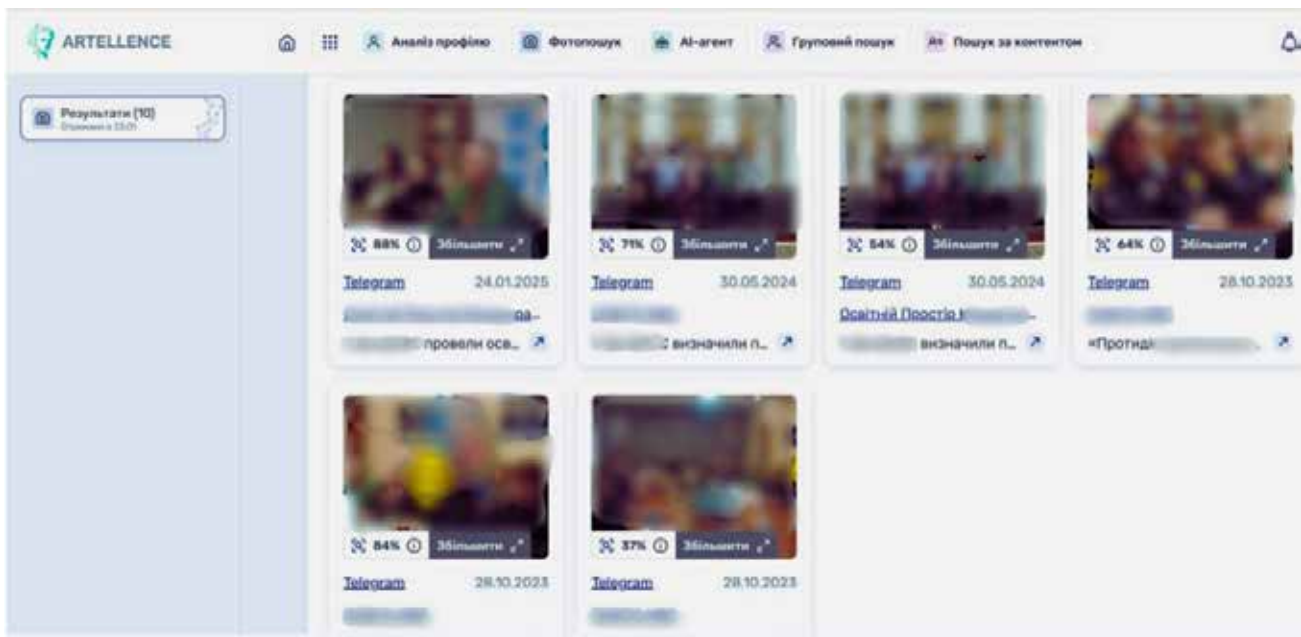

Рис. 3. Результати фотопошуку в Artellence: приклади збігів із Telegram-каналами та соціальними мережами за датами, джерелом і ступенем відповідності

графів зв'язків, аналізу мовних патернів, групової активності та прогнозування цифрової поведінки.

Система не лише інтегрується із чинними джерелами OSINT, а й формує принципово новий рівень аналітичної практики, заснованої на автоматизованому виявленні прихованих закономірностей, міжособистісних структур, а також на оцінюванні ризиків, пов'язаних з ідеологічними, комунікаційними та поведінковими характеристиками об'єкта.

Наявність автоматизованого алгоритму, візуалізацій, цифрової трасології та можливостей багатofакторної ідентифікації створює підґрунтя для широкого впровадження Artellence у діяльність аналітичних підрозділів

Національної поліції України, Служби безпеки України й органів прокуратури. За умови належного нормативно-го супроводу, зокрема ухвалення відомчих нормативних актів, що регулюють порядок використання результатів аналітичних платформ, а також забезпечення прозорості процедур використання через механізми аудиту алгоритмів і контролю за дотриманням прав людини відповідно до стандартів Європейського суду з прав людини, установлених у справі “Big Brother Watch v. UK” [12, § 361], – платформа може стати ефективним інструментом кримінального аналізу, а її результати – процесуально допустимим джерелом доказів у кримінальному провадженні.

Список використаних джерел

1. Artellence. *Seeds of bravery. European Innovation Council*. URL: <https://seedsofbravery.eu/startups/bigdatapeople-2/>.
2. Sherman L. W. Evidence-based policing. Ideas in American policing. Washington, DC : Police Foundation, 1998. P. 1–16. URL: <https://www.policinginstitute.org/wp-content/uploads/2015/06/Sherman-1998-Evidence-Based-Policing.pdf>
3. Федчак І. А. Основи кримінального аналізу : навчальний посібник. Львів : ЛьвДУВС, 2021. 288 с.
4. Волобоєв А. О., Зеленький С. М. Правові та організаційні засади забезпечення інформаційної безпеки України. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. Вип. № 2 (14). С. 95–99. DOI: 10.32782/2709-9261-2025-2-14-17
5. Gotham. *Palantir*. URL: <https://www.palantir.com/platforms/gotham/>
6. Організація розкриття шахрайств, учинених у кіберпросторі : монографія / А. В. Шевчишен та ін. ; за заг. ред С. С. Вітвіцького. Київ : Алерта, 2023. 200 с.
7. Akhgar B., Bayerl P.S., Sampson F. Open Source Intelligence Investigation: From Strategy to Implementation. Cham : Springer International Publishing, 2016. 304 p. DOI: 10.1007/978-3-319-47671-1
8. Фігурський В. М. Докази в електронній формі у кримінальному провадженні. *Галицькі студії: Юридичні науки*. 2023. Вип. № 4. С. 97–105. DOI: 10.32782/galician_studies/law-2023-4-14
9. Rudin C. Stop explaining black box machine learning models for high stakes decisions and use interpretable models instead. *Nature Machine Intelligence*. 2019. Vol. 1. P. 206–215. DOI: 10.48550/arXiv.1811.10154
10. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. *UNESCO*. URL: <https://www.unesco.org/ru/artificial-intelligence/recommendation-ethics>
11. Guidelines on facial recognition. Strasbourg : Council of Europe, 2021. 29 p. URL: <https://edoc.coe.int/en/artificial-intelligence/9753-guidelines-on-facial-recognition.html>
12. Рішення Європейського суду з прав людини у справі “Big Brother Watch v. UK”. Заяви № № 58170/13, 62322/14, 24960/15. *European Court of Human Rights*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-210077%22%5D%7D>
13. Artellence. *Аналітична платформа*. URL: <https://artellence.com/ua>

References

1. Artellence. (n.d.). *Seeds of bravery. European Innovation Council*. Retrieved from <https://seedsofbravery.eu/startups/bigdatapeople-2/> [in English].
2. Sherman, L. W. (1998). Evidence-based policing. *Ideas in American policing* (pp. 1–16). Washington, DC: Police Foundation. Retrieved from <https://www.policinginstitute.org/wp-content/uploads/2015/06/Sherman-1998-Evidence-Based-Policing.pdf> [in English].
3. Fedchak, I. A. (2021). *Osnovy kryminalnoho analizu* [Fundamentals of criminal analysis]. Lviv: LvDUVS [in Ukrainian].
4. Voloboiev, A. O., & Zelenskyi, S. M. (2025). *Pravovi ta orhanizatsiini zasady zabezpechennia informatsiinoi bezpeky Ukrainy* [Legal and organizational principles of ensuring information security of Ukraine]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 2 (14), 95–99. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-2-14-17> [in Ukrainian].
5. Gotham. (n.d.). *Palantir*. Retrieved from <https://www.palantir.com/platforms/gotham/> [in English].
6. Shevchyshen, A. V., Romanov, M. Yu., Voloboiev, A. O., Lunhol, O. M., Haborets, O. A., & Holovkin, S. V. (2023). *Orhanizatsiia rozkryttia shakhraitstv, uchinenykh v kiberprostorii* [Organization of fraud detection committed in cyberspace]. Kyiv: Alerta [in Ukrainian].
7. Akhgar, B., Bayerl, P. S., & Sampson, F. (2016). *Open Source Intelligence Investigation: From Strategy to Implementation*. Cham: Springer International Publishing. <https://doi.org/10.1007/978-3-319-47671-1> [in English].
8. Fihurskyi, V. M. (2023). *Dokazy v elektronni formi u kryminalnomu provadzhenni* [Evidence in electronic form in criminal proceedings]. *Halytski studii. Yurydychni nauky*, 4, 97–105. https://doi.org/10.32782/galician_studies/law-2023-4-14 [in Ukrainian].
9. Rudin, C. (2019). Stop explaining black box machine learning models for high stakes decisions and use interpretable models instead. *Nature Machine Intelligence*, 1, 206–215. <https://doi.org/10.48550/arXiv.1811.10154> [in English].
10. Recommendation on the Ethics of Artificial Intelligence. (n.d.). *UNESCO*. Retrieved from <https://www.unesco.org/ru/artificial-intelligence/recommendation-ethics> [in English].
11. Guidelines on facial recognition. (2021). *Strasbourg: Council of Europe*. Retrieved from <https://edoc.coe.int/en/artificial-intelligence/9753-guidelines-on-facial-recognition.html> [in English].
12. Big Brother Watch v. UK, Applications nos. 58170/13, 62322/14, 24960/15. *European Court of Human Rights*. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-210077%22%5D%7D> [in English].
13. Artellence. *Analitychna platforma* [Analytical platform]. (n.d.). Retrieved from <https://artellence.com/ua> [in Ukrainian].

Haborets Olha,

PhD in Educational and Pedagogical Sciences, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Operational and
Investigative Activities and Information Security
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7791-6795>

Voloboiev Arthur,

PhD in Law,
Head of the Department for the Organization of the Educational Process
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-5847>

**INNOVATIVE APPROACHES TO THE USE OF ARTELLENCE
IN MODERN CRIMINAL ANALYSIS**

In the current context of a significant complication of crime traditional approaches to criminal analysis are losing their effectiveness. Law enforcement agencies increasingly face the need for the rapid processing of heterogeneous sources of information, including digital traces, social media accounts, data from open platforms, video surveillance results, and other unstructured sources. In this regard, there arises an objective need for the implementation of high-tech analytical systems capable of automated real-time analysis of large volumes of data while complying with procedural legislation.

Particularly relevant are analytical platforms that not only process information but also generate substantiated analytical hypotheses based on it, reveal hidden connections between objects, predict probable events, and identify risky behavioral patterns. In this context, the Artelligence system, localized for the needs of Ukrainian law enforcement agencies in partnership with Big People 2, represents a technology that synthesizes algorithmic power, multilayered OSINT analytics, and a digital profiling architecture of subjects.

Accordingly, this article provides a comprehensive study of the functional capabilities of the Artelligence analytical platform, which serves as an example of a modern cognitive tool for criminal analysis in the digital environment. The architecture of the system, its modular composition, and technical aspects – including elements of the BigDataPeople 2 ecosystem – are disclosed. The practical application of such modules as photo search, semantic profiling, link graph construction, geolocation, ideological orientation classification, and temporal analysis of digital activity is described. A case analysis of the system's operation is presented, illustrating its performance in facial recognition, analytical profiling, interaction mapping, and assessment of lexical markers and information clusters. Interface solutions and accuracy indicators are highlighted, confirming the tool's effectiveness. The potential of Artelligence in constructing evidentiary hypotheses, verifying digital traces, providing operational and strategic support for pre-trial investigations, and developing analytical models of criminal behavior in line with international approaches is defined.

Key words: criminal analysis, Artelligence, Big People 2, BigDataPeople 2, OSINT, analytical platform, artificial intelligence, pre-trial investigation, criminal proceedings.

Надіслано до редколегії 19.11.2025
Рекомендовано до публікації 15.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМ І ЮРИДИЧНИМ ОСОБАМ

УДК 342.95:351.74:005.6
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-31>

Умрихіна Ірина Олександрівна,
доктор філософії в галузі права, доцент,
завідувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки
фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Кіцул Юрій Степанович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5997-0916>

Палій Валерій Валерійович,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету підготовки фахівців
для підрозділів превентивної діяльності НПУ
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4991-1130>

ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ

*У статті розглянуто теоретико-правові засади формування адміністративно-правового механізму контролю якості поліцейських послуг. Досліджено еволюцію підходів до розуміння якості в поліцейській діяльності, узагальнено зарубіжний досвід Сполучених Штатів Америки, Канади, Австралії та Нової Зеландії щодо внутрішнього і зовнішнього моніторингу ефективності поліцейських послуг. Обґрунтовано необхідність запровадження в Україні гнучкого механізму контролю, що поєднує цифрові метрики довіри, публічну звітність і спеціальні процедури оцінювання під час особливого правового режиму, надано авторське визначення терміна «контроль якості поліцейських послуг в умовах особливого правового режиму». **Ключові слова:** поліцейські послуги, контроль якості, адміністративно-правовий механізм, особливий правовий режим.*

Постановка проблеми. Однією із ключових ознак сучасної поліцейської діяльності є її сервісна спрямованість, що відображає перехід від карально-охоронної до публічно-сервісної моделі взаємодії з населенням. Відповідно, якість поліцейських послуг перетворюється на основний показник ефективності та легітимності діяльності поліції.

Попри активні процеси реформування правоохоронних органів, в Україні досі відсутній цілісний адміністративно-правовий механізм контролю якості поліцейських послуг. Наявна система оцінювання ефективності діяльності поліції зосереджена переважно на кількісних показниках – рівні розкриття злочинів, кількості адміністративних протоколів тощо, що не відображає реального рівня довіри громадян і задоволення їхніх потреб у сфері публічної безпеки.

Великого значення проблема набуває в умовах особливого правового режиму, коли поліція виконує нетипові для мирного часу завдання: евакуацію населення, доставлення гуманітарної допомоги, розмінування територій, фіксацію воєнних злочинів. У таких умовах традиційні підходи до оцінювання ефективності втрачають адекватність, а відсутність гнучкого механізму контролю якості створює ризики зниження довіри до держави та легітимності публічної влади.

Отже, постає потреба в розробленні концепції гнучкого адміністративно-правового механізму контролю якості поліцейських послуг, здатного забезпечити баланс між оперативністю реагування, дотриманням прав людини та публічною підзвітністю, в умовах воєнного стану й інших спеціальних (особливих) правових режимах.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Проблематика надання та контролю якості поліцейських послуг була предметом дослідження низки українських і зарубіжних учених, серед яких Р. Геллоуей, Д. Дронік, І. Зозуля, Р. Масленніков, О. Тарасенко, Д. Розенбаум, О. Умрихіна, Л. Фіцджеральд, О. Червяков.

І. Зозуля розглядає поліцейські послуги як одну з форм реалізації функцій держави, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини та підвищення довіри громадян до поліції. Учений наголошує, що якість поліцейських послуг має оцінюватися не лише за результатами діяльності, а й за сприйняттям громадою їхньої ефективності [1, с. 22]. Р. Масленніков акцентує увагу на необхідності запровадження чітких критеріїв контролю якості поліцейських послуг, визначає його як ключовий чинник забезпечення професіоналізму, підзвітності та легітимності діяльності поліції [2, с. 67]. О. Червяков наголошує на тому, що в умовах воєнного стану зазнала кардинального переосмислення діяльність поліції в напрямі гарантування національної безпеки держави [3, с. 849]. Позицію автора поділяють О. Тарасенко, І. Умрихіна та Д. Дронік, які підкреслюють, що в умовах воєнного стану працівники поліції почали надавати нові види послуг: евакуацію цивільного населення, доставлення гуманітарної допомоги, знешкодження безпілотних літальних апаратів ще до отримання відповідних нормативних повноважень, що свідчить про адаптивний характер поліцейської діяльності [4, с. 975].

Серед зарубіжних дослідників варто виділити Р. Геллоуей і Л. Фіцджеральда – авторів концепції Total Service Quality, відповідно до якої ефективність діяльності поліції повинна оцінюватися не лише за кількісними показниками, а й за рівнем задоволення громадян поліцейськими послугами [5, с. 3, 6–7]. Д. Розенбаум досліджує кризу легітимності американської поліції та підкреслює, що подальший прогрес у реформуванні правоохоронних

органів неможливий без упровадження нових критеріїв ефективності та методів підзвітності, які базуються на соціальних науках і враховують голос громади [6, с. 5].

Попри наявність значного масиву наукових напрацювань, питання адміністративно-правового механізму контролю якості поліцейських послуг, зокрема в умовах особливого правового режиму, залишається не досить розробленим і потребує подальшого дослідження з урахуванням зарубіжного досвіду.

Метою статті є обґрунтування теоретико-правових засад формування адміністративно-правового механізму контролю якості поліцейських послуг в Україні з урахуванням міжнародного досвіду та специфіки особливого правового режиму.

Виклад основного матеріалу. «У зв'язку з появою в Україні із 2015 р. Національної поліції термін «поліцейська послуга» став новацією для вітчизняного законодавства та практики, а з'ясування змісту та сутності поліцейських послуг стало предметом ряду наукових досліджень» [1, с. 22]. Як наголошує Р. Масленніков, «забезпечення високої якості поліцейських послуг є одним із пріоритетних завдань сучасної правоохоронної системи України та держави загалом. Ефективний контроль за цим процесом дозволяє не лише підвищити рівень довіри громадян до органів і підрозділів Національної поліції України, а й сприяє дотриманню стандартів професіоналізму, прозорості й законності в діяльності правоохоронців» [2, с. 67]. Проблематика контролю якості поліцейських послуг набула особливого значення в умовах реформування правоохоронних органів і трансформації суспільного запиту на публічну безпеку. Як зазначає Д. Розенбаум, прогрес у поліцейських реформах залишається обмеженим через відсутність нових критеріїв ефективності та методів підзвітності, що спираються на соціальні науки та враховують голос громади в оцінюванні поліцейських послуг [6, с. 5]. Учений наголошує, що без належної системи стимулів і моніторингу керівництво поліції не здатне ефективно формувати поведінку працівників і відновлювати суспільну довіру [6, с. 2–3]. Контроль якості виступає не стільки дисциплінарним інструментом, скільки ключовим елементом управління якістю поліцейського сервісу.

У 1992 р. побачила світ концепція Total Service Quality (Загальна якість обслуговування), відповідно до якої ефективність поліції має вимірюватися не лише статистичними показниками, а й рівнем задоволення громадян отриманими послугами [5, с. 6–7]. Автори зазначають про розрізнення quality in fact (якість насправді) – фактичні результати діяльності та quality in perception (якість у сприйнятті) – сприйняття послуг громадянами. Реальна якість, на їхню думку, досягається лише за одночасного дотримання обох параметрів [5, с. 3]. Ще наприкінці ХХ ст. у Сполучених Штатах Америки було закладено основу для сучасного розуміння контролю якості поліцейських послуг як процесу, що поєднує внутрішній моніторинг і зовнішню оцінку споживачів.

Подальший розвиток практик контролю якості відбувся на рівні внутрішньовідомчих механізмів. Так, у політиці програми зворотного зв'язку з поліцейським департаментом Гонолулу (штат Гаваї, США) «Забезпечення якості» запроваджено систему регулярного моніторингу задоволення громадян наданими послугами. Згідно з нею супервізори патрульних і слідчих підрозділів зобов'язані щомісяця здійснювати не менше двох випадкових зворотних дзвінків заявникам або потерпілим, обговорювати якість наданої допомоги у відкритій

формі та фіксувати результати у формі HPD-531 «Оцінювання послуг із забезпечення якості». Звіти передаються керівництву підрозділу щотижня, а Управління професійних стандартів проводить вибірково аудит для перевірки достовірності [7]. Така модель демонструє перехід від формального дисциплінарного контролю до сервісного зворотного зв'язку, який дає змогу виявляти недоліки комунікації та оперативної їх усувати.

Якщо американські підходи концентруються переважно на внутрішньому моніторингу й оцінці задоволеності громадян, то канадська практика пішла далі – до інституціоналізації контролю якості на нормативному рівні

Показовим прикладом інституціоналізації контролю якості стала міністерська директива «Стандарти поліцейської діяльності Нової Шотландії», ухвалена після рекомендацій Комісії з питань масових втрат, створеної для розслідування найбільшого масового вбивства в історії Канади. У квітні 2020 р. у провінції Нова Шотландія злочинець, переодягнений у форму поліцейського, протягом тринадцяти годин позбавив життя 22 особи, що спричинило суспільний резонанс і критичну переоцінку ефективності поліцейського реагування. Саме цей інцидент став каталізатором реформування системи контролю якості поліцейських послуг і розроблення єдиних стандартів підзвітності та кризового управління. У преамбулі документа прямо визначено, що його метою є забезпечення послідовності, сталості та підзвітності в наданні поліцейських послуг по всій провінції [8, с. 5]. Стандарти охоплюють 39 розділів, серед яких виділяються:

- частина 1 «Управління надзвичайними ситуаціями», що визначає базові критерії якості у кризових ситуаціях – оперативність оповіщення (“Alert Ready”, “Amber Alert”), координація під час надзвичайних подій, безпека освітніх закладів [8, с. 16–32];
- частина 3 «Поліцейська служба», що встановлює стандарти реагування на виклики, патрулювання та взаємодії з уразливими категоріями населення [8, с. 52–65];
- частина 4 «Управління документами», що закріплює Стандарт публікації державної політики, тобто обов'язок публікувати внутрішні політики як засіб зовнішнього контролю [8, с. 67–79];
- частина 5 «Застосування сили», де передбачено обов'язкове звітування й службове розслідування кожного випадку застосування сили [8, с. 81–94].

Таким способом канадська модель створює багаторівневу систему контролю, що поєднує вимірюваність, прозорість і орієнтацію на права людини. Важливо, що ці стандарти адаптовані саме для особливих умов – вони встановлюють мінімальний рівень сервісу під час надзвичайних ситуацій.

В Австралії діє Статут служби підтримки клієнтів поліції Нового Південного Уельсу, яка визначає критерії належного обслуговування: інформування потерпілих, надання контактної особи у справі, періодичне оновлення інформації, обов'язковий щорічний перегляд стандартів і публічне оприлюднення результатів оцінювання в річних звітах поліції [9].

Така система показує, що поліція переходить від поодиноких перевірок «для галочки» до постійного контролю якості, який працює за принципом «сплануй – зроби – перевір – удоскональ». Інакше кажучи, це не разове оцінювання роботи, а безперервний процес покращення, коли після кожного етапу поліція аналізує свої дії, виправляє недоліки й оновлює стандарти, щоб підвищувати рівень послуг.

У Новій Зеландії контроль якості інтегрований у державній системі звітності. Річний звіт поліції Нової Зеландії за 2022/2023 рр. містить розділ «Надання послуг, яких очікують і заслуговують новозеландці» [10, с. 37–44], де визначено стандартизовані показники: оперативність і якість розслідувань, частку успішних обвинувачень (≈71%), рівень задоволення суддів роботою поліцейських прокурорів (≈94%), частку потерпілих, які отримали оновлення щодо справи (≈62% за цілі 75%) та справ, відкладених з вини поліції (≈3%). Звітність здійснюється за принципом «ціль – факт», що перетворює ці метрики на інструмент аудиту якості. Окремо у звіті зазначено вплив пандемії COVID-19, циклонів і створення Управління з безпеки вогнепальної зброї на сталість та якість поліцейських послуг.

Держава контролює не лише ефективність, а й сталість сервісу новозеландської поліції під час надзвичайних ситуацій.

На глобальному рівні контроль якості поліцейських послуг розглядається крізь призму прозорості й участі громадян. У звіті міжнародної ініціативи Партнерство «Відкритий уряд» (2020 р.) «Нагляд та моніторинг поліції» визначено чотири блоки стандартів:

- нормативні засади та судовий захист – чіткі правила взаємодії поліції і громадян, відкриті процедури розгляду скарг;
- цивільна і кримінальна відповідальність – створення незалежних органів для розслідування зловживань поліції;
- інституційні механізми контролю – громадські ради, комісії з нагляду, публічні звіти;
- бюджетна прозорість – участь громад у розподілі коштів на безпекові програми [11, с. 1–8].

Ці положення формують універсальну модель контролю якості, яка базується на поєднанні внутрішнього нагляду та зовнішнього громадського моніторингу.

Практичну верифікацію впливу контролю якості на ефективність поліції простежили американські кримінологи. Результати проведеного ними міжрегіонального репрезентативного дослідження довели, що офіцери, які пройшли навчання із процедурної справедливості, продемонстрували 14% зниження рівня злочинності в районах патрулювання, зменшення скарг на застосування сили та підвищення рівня довіри громадян [12, с. 4–6]. Це свідчить, що якість сервісної взаємодії є не лише етичним, а й кримінологічним чинником, який безпосередньо впливає на громадську безпеку.

Систематизація наведеного досвіду дозволяє виокремити спільні риси сучасного контролю якості поліцейських послуг, як-от:

- нормативна визначеність стандартів сервісу;
- поєднання внутрішнього і зовнішнього контролю;
- залучення громадськості до оцінювання діяльності поліції;
- циклічність перевірок і публічність результатів;
- орієнтація на сталу якість навіть у кризових умовах.

У практиці контролю поліцейських послуг в Україні видно, що проблема не обмежується великими кримінальними скандалами, а охоплює повсякденні випадки взаємодії поліції із громадянами, які останніми фіксуються на відео й поширюються у відкритому доступі. Так, у відкритих джерелах, зокрема на YouTube, міститься значна кількість відеозаписів інцидентів стосовно перевищення повноважень або некоректної поведінки правоохоронців [13–15]. Ці приклади свідчать, що повсякденна діяльність поліції під час дії особливого

правового режиму воєнного стану посилює суспільну чутливість до дій правоохоронців і потребує підвищеного рівня прозорості та підзвітності. Контроль якості поліцейських послуг має не послаблюватися, а модифікуватися з урахуванням обмежень і ризиків, властивих особливому періоду.

Зміст такого контролю, на нашу думку, має охоплювати:

- операційну готовність поліції до реагування на кризові події (аналог Стандарту управління надзвичайними ситуаціями в Новій Шотландії);

- гарантії дотримання прав людини за обмежених ресурсів;

- механізми заохочення працівників, які дотримуються етичних і сервісних стандартів під час виконання завдань підвищеної складності.

Результати проведеного нами дослідження свідчать, що в умовах соціальної напруги, під час дії особливих правових режимів, контроль якості поліцейських послуг поступово трансформується з управлінського інструменту у механізм підтримання легітимності публічної влади. Це пояснюється тим, що саме в період обмеження звичайних адміністративних процедур суспільна довіра до поліції стає ключовим чинником стабільності державного управління. Відповідно, контроль якості має бути багаторівневим і адаптивним, тобто таким, що реагує на специфіку функціонування поліції під час дії особливих правових режимів.

Особливу увагу в сучасних дослідженнях приділяють трансформації змісту поліцейських послуг в умовах воєнного стану. Так, О. Тарасенко, І. Умрихіна та Д. Дронік слушно відмічають, що під час повномасштабної агресії працівники поліції спочатку фактично розпочали надавати нові види поліцейських послуг – евакуацію цивільних осіб із зон бойових дій, доставлення гуманітарної допомоги, участь у ліквідації наслідків обстрілів і нейтралізації ворожих безпілотних літальних апаратів, а вже згодом отримали відповідні повноваження в нормативних актах [4, с. 975].

О. Червяков наголошує, що сучасна діяльність вітчизняної поліції зводиться до документування наслідків воєнних злочинів, розслідування фактів колабораційної діяльності, участі в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, зокрема й ворожих артилерійських і ракетних обстрілів, а також забезпечення стримування збройної агресії проти України у процесі безпосередньої участі в бойових діях стрілецьких бригад поліції, охорони повітряного простору держави під час знищення ворожих безпілотних літальних апаратів тощо [3, с. 849].

Такі зміни функціонального змісту поліцейських послуг підтверджують необхідність запровадження гнучкого механізму контролю якості їх надання, здатного враховувати специфіку діяльності поліції в умовах особливого правового режиму.

Узагальнення зарубіжних моделей контролю (США, Канада, Австралія, Нова Зеландія) дає змогу сформулювати власне бачення системи, адаптованої до умов України. На цій основі пропонується концепція гнучкого адміністративно-правового механізму контролю якості поліцейських послуг, який складається із чотирьох взаємопов'язаних елементів, як-от:

1. Внутрішній рівень (операційний аудит) – регулярний моніторинг стандартів реагування, дотримання службової дисципліни й етичних норм. Пропонується ввести «Карту якості поліцейської послуги» – електронну форму, яку керівництво заповнює після кожного критичного інциденту (надзвичайна подія, бойова три-

вога, евакуація тощо), фіксуючи час реагування, залучені ресурси та скарги громадян. У цьому контексті доречним є підхід, висловлений у науковій літературі, де наголошується, що окремі поліцейські послуги можуть мати елементи примусу (наприклад, евакуація людей або обмеження доступу до небезпечних територій), проте їхня сутність полягає не у примушуванні, а у здійсненні дій на користь особи чи громади. Навіть семантично термін «послуга» визначається через корисність і допомогу, а не через добровільність, що повністю відповідає змісту діяльності поліції в умовах кризових подій [16, с. 167; 17, с. 975–976].

2. Зовнішній рівень (публічний моніторинг) – оцінювання якості поліцейських послуг громадянами. Для цього пропонується встановити у фоє кожного відділення поліції інформаційну дошку з QR-кодом, який веде на коротку електронну анкету з оцінкою обслуговування, де:

- оцінку може залишити лише особа, яка фізично відвідала відділення (через підтвердження одноразового токена, генерованого після сканування QR-коду із включеною геолокацією);

- дані автоматично потрапляють до Департаменту головної інспекції та дотримання прав людини Національної поліції України, що дозволить формувати рейтинги довіри до кожного відділення поліції;

- для об'єктивності можливе введення щомісячної верифікації даних – результати зберігатимуться в базі «Єдина система моніторингу якості поліцейських послуг» на серверах Національної поліції.

3. Цифрові метрики довіри – показники, які дозволяють оцінювати не лише факт звернення, а й сприйняття громадянами якості взаємодії. Це:

- рівень задоволення комунікацією (доступність інформації, ввічливість, швидкість обслуговування);

- частка позитивних відгуків у системі QR-моніторингу;

- кількість оперативно розв'язаних скарг.

4. Публічна звітність і стимулювання персоналу – щоквартальне оприлюднення інтегрованого рейтингу поліцейських підрозділів на офіційному сайті Національної поліції з поділом на регіони, де:

- відділення, що стабільно демонструють високі показники, отримують преміювання або додаткове фінансування для покращення умов служби;

- відділення з низьким рейтингом підлягають внутрішньому аудиту та повторному оцінюванню через 3 місяці.

Доцільним є закріплення в Законі України «Про Національну поліцію» від 2 липня 2015 р. № 580–VIII [18] окремого розділу «Контроль якості поліцейських послуг», у якому варто визначити:

1. Систему показників якості – своєчасність реагування, коректність комунікації, правомірність застосування сили, рівень довіри населення.

2. Порядок аудиту – внутрішній контроль, незалежний зовнішній моніторинг (зокрема, через QR-систему зворотного зв'язку).

3. Публічність звітності – обов'язок голови Національної поліції оприлюднювати щоквартальні дані про результати моніторингу та заходи реагування.

4. Механізми заохочення – премії, службові відзнаки, позачергові звання для поліцейських, які демонструють високі стандарти надання поліцейських послуг навіть у кризових умовах.

Висновки. Контроль якості поліцейських послуг у сучасних умовах набуває статусу самостійного інсти-

туту публічного адміністрування, що поєднує правовий, організаційний і цифровий компоненти. Його значення виходить за межі звичайного внутрішнього аудиту й охоплює механізм забезпечення довіри громадян до держави, легітимності влади та стабільності правопорядку навіть під час кризових обставин.

У процесі дослідження доведено, що ефективний контроль якості поліцейських послуг має бути багатовіневим, орієнтованим на результат і соціальну відповідальність. Особливі правові режими – воєнний, надзвичайний, режим зони надзвичайної екологічної ситуації – не зменшують значення контролю, а лише змінюють його акценти: від карального до превентивно-аналітичного. У таких умовах контроль має забезпечувати баланс між оперативністю реагування і дотриманням прав людини, між службовою дисципліною і людяністю у взаємодії із громадянами.

На основі узагальненого міжнародного досвіду пропонується авторське визначення поняття «контроль якості поліцейських послуг в умовах особливого правового режиму», під яким пропонується розуміти врегульовану адміністративно-правовими нормами систему внутрішніх і зовнішніх заходів спостереження, оцінювання та корекції діяльності поліції, спрямовану на забезпечення стабільності публічної безпеки, законності та довіри громадян у ситуаціях обмеженої доступності стандарт-

них управлінських процедур. Особливостями цього контролю є гнучкість (адаптація до кризових сценаріїв), прозорість (використання цифрових інструментів оцінювання, зокрема бліцанкетування через QR-код), стимулюючий характер (визнання заслуг і заохочення поліцейських, які зберігають високі стандарти сервісу в умовах посиленого навантаження).

Запровадження такого підходу в національне законодавство, зокрема, шляхом закріплення у спеціальному розділі Закону України «Про Національну поліцію», підніме якість публічного управління безпекою на новий рівень. Посилить людиноцентризм, відкритість для суспільного контролю та здатність поліції діяти ефективно навіть у надзвичайних умовах.

Перспективи подальших досліджень. Подальші наукові дослідження доцільно спрямувати на поглиблення правового аналізу механізмів контролю якості поліцейських послуг в умовах особливих правових режимів. Актуальними є: вироблення нормативних критеріїв оцінювання якості реагування поліції на кризові події; дослідження правових аспектів запровадження цифрових інструментів контролю (зокрема, бліцмоніторингу); визначення меж відповідальності та гарантій добросовісності публічного аудиту; порівняльний аналіз зарубіжних практик контролю поліцейських послуг у державах, що функціонують у стані воєнних або гібридних загроз.

Список використаних джерел

1. Зозуля І. Поліцейські послуги в законодавстві України та на практиці. *Форум Права*. 2019. № 56 (3). С. 21–38. DOI: 10.5281/zenodo.3362208
2. Масленников Р. Класифікація контролю за якістю надання поліцейських послуг в Україні. *Правова доктрина, правоутворення та правозастосування: проблеми зв'язку та шляхи розвитку* : тези доповідей учасників III Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Харків, 21 лютого 2025 р. С. 67–69. DOI: 10.71404/ppss.2025.1.18
3. Червяков О. Роль поліції у забезпеченні національної безпеки України в умовах воєнного стану. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2024. № 31 (1). С. 844–851. DOI: 10.32631/vca.2024.1.77
4. Тарасенко О., Умрихіна І., Дронік Д. Класифікація та ознаки поліцейських послуг. *Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика*. 2025. № 1 (13). С. 30–35. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-1-13-5>
5. Galloway R., Fitzgerald L. Service Quality in Policing. *F.B.I. Law Enforcement Bulletin*. 1992. P. 1–7.
6. Rosenbaum D. Can We Fix the Crisis of Legitimacy in American Policing? *Ideas in American Policing Series*. Washington, DC : National Policing Institute, 2024. 15 p.
7. Honolulu Police Department. Quality Assurance Callback Program. Policy № 4.63. 2016. URL: <https://www.honolulu.gov/policy/policy-quality-assurance-callback-program/>
8. Nova Scotia Department of Justice. Nova Scotia Policing Standards: Ministerial Directive. Halifax, 2024. 94 p.
9. Customer Service Charter. *NSW Police Force*. URL: https://www.police.nsw.gov.au/safety_and_prevention/policing_in_the_community/customer_service/customer_service/customer_service_charte
10. New Zealand Police. Annual Report 2022/23. Wellington : New Zealand Police, 2023. 76 p.
11. Open Government Partnership. Oversight and Monitoring of Police. Open Justice. Justice II Series, 2020. 8 p.
12. Weisburd D., Wooditch A., Weisburd S., Yang S.-M. Reforming the Police through Procedural Justice Training: A Multicity Randomized Trial at Crime Hot Spots. *Proceedings of the National Academy of Sciences*. 2022. № 119 (11). P. 1–7. DOI: 10.1073/pnas.2118780119
13. «Поліція проводить перевірку документів у всіх водіїв». Адвокат Болтик А. *YouTube*. 2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=Fm6r-M21E7c>
14. «Зупиняють ВСІХ! Тотальна перевірка на дорогах України!» Полтава Д. *YouTube*. 2025. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=JLwiLrMXX3c>
15. «Учора ввечері біля Фантазії на Перемозі стався конфлікт між поліцією та нетверезою жінкою». *ХДніпро : Telegram-канал*. 2025. URL: https://t.me/hyevuy_dnepr/90271
16. Рибінська А. Адміністративно-правове забезпечення діяльності з надання сервісних послуг МВС : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2019. 199 с.
17. Масленников Р. Зміст поліцейських послуг як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Вісник Кримінологічної асоціації України*. 2025. № 34 (1). С. 971–980. DOI: 10.32631/vca.2025.1.83
18. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 р. № 580–VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

References

1. Zozulia, I. V. (2019). Politsiiski posluhy v zakonodavstvi Ukrainy ta na praktytsi [Police services in the legislation of Ukraine and in practice]. *Forum Prava*, 56 (3), 21–38. <https://doi.org/10.5281/zenodo.3362208> [in Ukrainian].

2. Maslennykov, R. S. (2025). Klasyfikatsiia kontroliu za yakistiu nadannia politsiiskyykh posluh v Ukraini [Classification of quality control over the provision of police services in Ukraine]. *Pravova doktryna, pravoutvorennya ta pravozastosuvannya: problemy zviazku ta shliakhy rozvytku: Proceedings of the 3rd All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Kharkiv, February 21, 2025)*, 67–69. <https://doi.org/10.71404/ppss.2025.1.18> [in Ukrainian].
3. Cherviakov, O. I. (2024). Rol politsii u zabezpechenni natsionalnoi bezpeky Ukrainy v umovakh voiennoho stanu [The role of the police in ensuring national security of Ukraine under martial law]. *Visnyk Kryminolohichnoi Asotsiatsii Ukrainy*, 31 (1), 844–851. <https://doi.org/10.32631/vca.2024.1.77> [in Ukrainian].
4. Tarasenko, O. S., Umrykhina, I. O., & Dronik, D. S. (2025). Klasyfikatsiia ta oznaky politsiiskyykh posluh [Classification and features of police services]. *Ukrainska politseistyka: teoriia, zakonodavstvo, praktyka*, 1 (13), 30–35. <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-1-13-5> [in Ukrainian].
5. Galloway, R., & Fitzgerald, L. (1992). Service Quality in Policing. *F.B.I. Law Enforcement Bulletin*, 1–7 [in English].
6. Rosenbaum, D. (2024). Can We Fix the Crisis of Legitimacy in American Policing? *Ideas in American Policing Series*. Washington, DC: National Policing Institute [in English].
7. Honolulu Police Department. (2016). Quality Assurance Callback Program (Policy № 4.63). Retrieved from <https://www.honolulu.org/policy/policy-quality-assurance-callback-program/> [in English].
8. Nova Scotia Department of Justice. (2024). Nova Scotia Policing Standards: Ministerial Directive. Halifax, 94 p. [in English].
9. NSW Police Force. (n.d.). Customer Service Charter. Retrieved from https://www.police.nsw.gov.au/safety_and_prevention/policing_in_the_community/customer_service/customer_service/customer_service_charte [in English].
10. New Zealand Police. (2023). Annual Report 2022/23. Wellington: New Zealand Police [in English].
11. Open Government Partnership. (2020). Oversight and Monitoring of Police. *Open Justice: Justice II Series*, 8 p. [in English].
12. Weisburd, D., Wooditch, A., Weisburd, S., & Yang, S.-M. (2022). Reforming the Police through Procedural Justice Training: A Multicity Randomized Trial at Crime Hot Spots. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 119 (11), 1–7. <https://doi.org/10.1073/pnas.2118780119> [in English].
13. Boltyk, A. (2025). Politsiia provodyt perevirku dokumentiv u vsikh vodiiv [Police check documents of all drivers] [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=Fm6r-M21E7c> [in Ukrainian].
14. Poltava, D. (2025). Zupyniaut vsikh! Totalna perevirka na dorohakh Ukrainy! [They stop everyone! Total check on Ukrainian roads!] [Video]. YouTube. Retrieved from <https://www.youtube.com/watch?v=JLwiLrMXK3c> [in Ukrainian].
15. Uchora vvecheri bilia Fantazii na Peremozi stavsia konflikt mizh politsiieiu ta netverezoiu zhinkoiu [Yesterday evening near Fantaziia in Peremoha there was a conflict between the police and an intoxicated woman] [Electronic resource]. Telegram channel “KhDnipro”. Retrieved from https://t.me/hyevuy_dnepr/90271 [in Ukrainian].
16. Rybinska, A. P. (2019). Administratyvno-pravove zabezpechennia diialnosti z nadannia servisnykh posluh MVS [Administrative and legal support of the activity of providing service functions of the Ministry of Internal Affairs] (PhD dissertation, Kyiv). [in Ukrainian].
17. Maslennykov, R. S. (2025). Zmist politsiiskyykh posluh yak obiekta administratyvno-pravovoho rehuliuвання [The content of police services as an object of administrative and legal regulation]. *Visnyk Kryminolohichnoi asotsiatsii Ukrainy*, 34 (1), 971–980. <https://doi.org/10.32631/vca.2025.1.83> [in Ukrainian].
18. Pro Natsionalnu Politsiiu: Zakon Ukrainy vid 02.07.2015 r. № 580–VIII [On the National Police: Law of Ukraine of July 2, 2015, № 580–VIII]. (2015). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 40–41, Art. 379 [in Ukrainian].

Umrykhina Iryna,

PhD in Law, Associate Professor,

Head of the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Faculty of Training of Specialists for the

Departments of Preventive Activities of the National Police

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-9041-5831>

Kitsul Yuriy,

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Faculty of Training of Specialists
for the Departments of Preventive Activities of the National Police

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0007-5997-0916>

Paliy Valeriy,

Candidate of Law,

Associate Professor at the Department of Administrative and Legal Disciplines of the Faculty of Training of Specialists
for the Departments of Preventive Activities of the National Police

(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-4991-1130>

**FORMATION OF AN ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM FOR QUALITY
CONTROL OF POLICE SERVICES UNDER SPECIAL LEGAL REGIME**

The article examines the theoretical and legal principles of forming an administrative-legal mechanism for controlling the quality of police services in Ukraine, taking into account international experience and the specifics of a special legal regime. The relevance of the issue in the context of the transformation of the model of police activity from punitive-security to public-service, when the quality of services becomes the main indicator of the effectiveness and legitimacy of law enforcement agencies, is substantiated.

The concept of Total Service Quality is analyzed, which involves assessing the effectiveness of the police not only by quantitative indicators, but also by the level of citizen satisfaction. The international experience of the USA, Canada, Australia and New Zealand is summarized. The Canadian standards of police activity of Nova Scotia with a multi-level control system during emergencies, the American practice of monitoring through callbacks, the New Zealand model of state reporting are considered. Common features are identified: normative certainty of standards, combination of internal and external control, public involvement, cyclicity of inspections and orientation towards sustainable quality in crisis conditions.

The transformation of the content of police services under martial law in Ukraine is substantiated: evacuation of the population, delivery of humanitarian aid, elimination of the consequences of shelling, documentation of war crimes. It is proven that quality control is modified, transforming from a management tool into a mechanism for maintaining the legitimacy of public authorities.

The author's concept of a flexible control mechanism consisting of four elements is proposed: internal level (operational audit through the "Police Service Quality Map"); external level (public monitoring through the QR-system of blitz-surveying); digital trust metrics; public reporting and staff incentives (quarterly publication of ratings with a system of incentives).

The author's definition of quality control of police services under a special legal regime is formulated as a system of internal and external measures of observation, evaluation and correction of police activities regulated by administrative and legal norms, aimed at ensuring the stability of public safety, legality and trust of citizens in situations of limited availability of standard management procedures.

The expediency of legislative consolidation of the mechanism by supplementing the Law of Ukraine "On the National Police" with a separate section "Quality Control of Police Services" with the definition of a system of quality indicators, an audit procedure, requirements for the publicity of reporting and mechanisms for encouraging personnel is substantiated.

Key words: police services, quality control, administrative and legal mechanism, special legal regime.

Надіслано до редколегії 12.11.2025
Рекомендовано до публікації 09.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

УДК 343.326:343.98:355.01
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-32>

Тускаєв Чермен Таймуразович,

підполковник поліції,

заступник начальника слідчого управління ГУНП в Херсонській області
(Головне управління Національної поліції в Херсонській області, м. Херсон)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9995-6902>

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ (ПРАКТИКА СЛІДЧОГО УПРАВЛІННЯ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ)

В умовах повномасштабного збройного вторгнення РФ на територію України питання гарантування національної безпеки набуло особливої важливості. Злочини, що посягають на державний суверенітет і територіальну цілісність, колабораційна діяльність та пособництво державі-агресору створюють пряму загрозу державності та національній безпеці України. Ці обставини зумовили впровадження та використання нових, ефективних і дієвих методів з виявлення, фіксації та документування зазначеної категорії злочинів, зокрема слідчими підрозділами Херсонщини.

Ключові слова: досудове розслідування, документування, національна безпека, колабораціонізм, кримінальне правопорушення, слідчий, протокол Берклі, OSINT.

Постановка проблеми. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки України у прифронтових областях має низку проблем, зумовлених як воєнним станом, так і особливостями оперативної обстановки. Безпекова ситуація створює обмеження та труднощі у проведенні слідчих (розшукових) дій під час документування та розслідування злочинів зазначеної категорії. Систематичні обстріли прифронтових областей створюють загрозу знищення та втрати речових доказів. Виїзд потерпілих та свідків в інші міста України та за кордон, перебування їх на тимчасово окупованих територіях України ускладнюють і, за деяких обставин, унеможливають отримання показань. Окрім цього, у зв'язку з мобілізацією частини поліцейських спостерігається нестача слідчих, готових нести службу у стресових і небезпечних умовах у прифронтових містах, а також перевантаження слідчих підрозділів. Водночас за даних умов слідчим управлінням Головного управління Національної поліції в Херсонській області (далі – СУ ГУНП в Херсонській області) напрацьовано досвід у розслідуванні злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану, який покладено в основу цієї статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Особливості та методика розслідування злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану й у прифронтових областях активно досліджуються сучасними українськими науковцями. Окремий криміналістичний аспект особливостей розслідування зазначеної категорії злочинів досліджено у статті І.І. Пацкана «Розслідування злочинів проти основ національної безпеки: аналіз змісту нових статей Кримінального кодексу України» (2024 р.) [1]. Питання застосування методу OSINT під час досудового розслідування досліджувалось у статті О.В. Одерія та О.А. Кожевнікова «Отримання криміналістично значущої інформації шляхом аналізу відкритих інтернет-джерел» (2020 р.) [2]. Проблеми доказування та труднощі кваліфікації зазначеної категорії злочинів порушено в науковій роботі В.В. Кузнецова, М.В. Сийпюкі, І.А. Нестерової «Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення, аналіз роботи» [3]. Особливості розслідування однієї з найскладніших категорій злочинів проти основ національної безпеки України в умовах воєнного стану – державної зради висвітлено

у статті К.В. Мартиненко «Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану» (2022 р.) [4]. Дослідження та окремі криміналістичні аспекти розслідування вказаної категорії злочинів проаналізовано щодо ефективності та дієвості у практичній діяльності слідчих під час розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, в умовах воєнного стану.

Метою статті є висвітлення практики й обмін досвідом, набутими слідчими СУ ГУНП в Херсонській області у сфері розслідування злочинів, учинених проти основ національної безпеки України, в умовах воєнного стану.

Виклад основного матеріалу. Слідчими Херсонщини здійснюються фіксація, документування та розслідування злочинів проти основ національної безпеки України, учинених особами, які пішли на співпрацю з державою-агресоркою та її окупаційною владою на території міста Херсона та Херсонської області.

Під час розслідування злочинів вказаної категорії слідчими документується протиправна діяльність осіб, які співпрацюють з державою-агресоркою, беруть участь у встановленні влади РФ на окупованій території, публічно заперечують здійснення збройної агресії проти України, встановлення та утвердження тимчасової окупації частини території України, здійснюють публічні заклики на підтримку рішень і дій держави-агресорки, інформаційну діяльність у співпраці з нею, організують та беруть участь у проведенні незаконного референдуму, а також дії осіб, що передають інформацію про дислокацію, розташування сил і засобів Збройних сил України (далі – ЗСУ), критичної та цивільної інфраструктури на території міста Херсона та Херсонської області, що шкодить державному суверенітету, створює загрозу національній безпеці й обороноздатності країни. Відповідальність за вчинення цих та інших злочинів вказаної категорії передбачена ст. ст. 109–114 розд. I Кримінального кодексу України (далі – КК України) [5].

Джерелами отримання інформації про колабораційну діяльність осіб переважно є заяви та повідомлення громадян, інформація з відкритих джерел, зокрема телеграм-каналів, вебсайтів, з офіційних сторінок окупаційних органів влади, самостійне виявлення правоохоронними органами ознак злочинів, зокрема під час проведення фільтраційних заходів на деокупованих територіях Херсонської області, матеріали відділу криміналістичного аналізу тощо.

Після надходження до органу досудового розслідування матеріалів, що містять ознаки складу кримінального правопорушення проти основ національної безпеки, слідчий відповідно до ст. 214 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) ухвалює рішення про внесення правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань (далі – ЄРДР). Оскільки кримінальні правопорушення проти основ національної безпеки підслідні органам Служби безпеки України (далі – СБУ), у порядку ст. 216 КПК України прокурором ухвалюється рішення про визначення органу, який надалі проводитиме досудове розслідування у кримінальному провадженні [6].

У разі неефективного досудового розслідування або за наявності об'єктивних обставин, що унеможливають функціонування відповідного органу досудового розслідування чи здійснення ним досудового розслідування в умовах воєнного стану, прокурор, відповідно до положень ч. 5 ст. 36 КПК України [6], доручає проведення досудового розслідування щодо злочинів проти основ національної безпеки України іншому органу.

Натепер середнє навантаження на слідчого відділу СБУ в Херсонській області становить приблизно 500 проваджень, що унеможливає здійснення ефективного досудового розслідування. У зв'язку із цим підслідність частини кримінальних проваджень даної категорії визначається за слідчими підрозділами ГУНП в Херсонській області. Варто зауважити, що розслідування слідчими злочинів проти основ національної безпеки України здійснюється слідчими та дізнавачами Національної поліції України (далі – НПУ) водночас із розслідуванням інших злочинів загальнокримінальної спрямованості, що збільшує обсяг роботи та навантаження слідчого.

Під час документування та розслідування злочинів проти основ національної безпеки України слідчі проводять комплекс слідчих (розшукових) дій, спрямованих на здобуття доказів причетності осіб до протиправної діяльності. Одна з найпоширеніших з них – огляд відкритих джерел інформації в мережі «Інтернет». Для роботи із цифровими даними, отриманими шляхом проведення OSINT (Open source intelligence), тобто розвідки на основі відкритих джерел як доказів, зокрема й у міжнародних розслідуваннях, порушень прав людини та міжнародних злочинів, застосовується Берклійський протокол про цифрові розслідування з відкритих джерел [7]. Він містить стандарти знаходження, збирання, зберігання, перевірки й аналізу інформації, отриманої із соціальних мереж і відкритих джерел. Якість огляду цифрової інформації та правильність її фіксації є запорукою збереження доказу, визнання його належним, допустимим і достовірним.

Отримані у процесі огляду цифрові дані можуть визнаватися доказом, а їх значущість і оцінка можуть посилюватися іншими здобутими джерелами доказів: висновками експертиз, показаннями свідків і документами. Так, на підставі отриманих цифрових даних слідчі призначають судові експертизи, зокрема судові портретні, семантико-текстуальні та мистецтвознавчі, висновки яких є процесуальними джерелами доказів у кримінальному провадженні.

Одним із вагомих джерел доказів у вказаній категорії справ є показання свідків і потерпілих, які були очевидцями вчинення злочинів проти основ національної безпеки України або володіють інформацією про обставини вчинення колабораційних дій. Під час проведення допитів свідків слідчі широко застосовують положення ст. 615 КПК України [6] у частині фіксування перебігу слідчої дії за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації. Зафіксовані таким способом показання свідків та потерпілих можуть бути використані як доказ у суді.

Важливим фактором успішного допиту й отримання правдивих і вичерпних показань є не лише правильно поставлені слідчим питання, а й морально-психологічний стан допитуваної особи, на який впливають особисте ставлення, власний досвід і сформована думка про діяльність НПУ та СБУ, факт перебування в полоні. Так, переважно недовірливе ставлення трапляється з боку громадян, які деякий час перебували в окупації та зневірилися в ефективності та надійності правоохоронних органів загалом, а також осіб, яким відомі випадки непритягнення до кримінальної відповідальності «місцевих колаборантів» (здебільшого через брак доказів). У такому разі слідчі докладають усіх зусиль для встановлення психологічного контакту та довірливих стосунків з допитуваним, проявляють зацікавленість у його показаннях і наголошують на важливості наданих ним свідчень для притягнення винних осіб до відповідальності.

Окрім цього, деякі складнощі виникають у встановленні та допиті свідків і потерпілих, які перебувають на тимчасово окупованій території України, де нині державою-агресоркою створені та функціонують окупаційні органи влади. Факт взаємодії таких громадян із правоохоронними органами може ставити під загрозу їх життя та здоров'я, життя та здоров'я членів їхніх родини, створювати ризик незаконного притягнення до кримінальної відповідальності окупаційними силовими структурами, пошкодження та знищення майна. Цих самих ризиків можуть зазнавати й громадяни, які безпосередньо не перебувають в окупації, однак члени родини яких продовжують мешкати на території, непідконтрольній Україні. У зазначених випадках, для безпеки вказаної категорії осіб, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві», слідчий забезпечує конфіденційність відомостей про особу шляхом зміни її анкетних даних [8].

Важливим є здобуття доказів у процесі проведення оглядів і обшуків за місцем мешкання осіб, причетних до кримінального правопорушення, у підприємствах, установах і організаціях, які захоплювалися та перебували під контролем окупаційної влади до моменту деокупації. За результатами таких оглядів і обшуків виявляються та вилучаються важливі організаційно-розпорядчі документи, що склалися представниками окупаційних органів влади різних рівнів, у яких можуть міститись відомості про створення, керівний склад, структуру, ухвалені рішення, організаційно-розпорядчу та господарську діяльність, а також електронні носії із зазначеною інформацією, чорнові записи й нотатки тощо.

Вагомий внесок у розслідуванні кримінального провадження здійснюється за сприяння відділу кримінального аналізу. Вказаним відділом проводиться операційний аналіз, формуються аналітичні профілі та звіти щодо фізичних та юридичних осіб, транспортних засобів, здійснюється пошук інформації про осіб у відкритих джерелах за допомогою сервісів розпізнання обличчя “Clearview”, “Artellence”, проводиться розвідка на основі відкритих джерел, зокрема в соціальних мережах “Instagram”, “Facebook”, російських ресурсах «В контакте», «Однокласники». Отримана таким способом інформація використовується для ідентифікації та вивчення осіб правопорушників, встановлення їх місця знаходження та зв'язків.

Використання вищезазначених методів та підходів у розслідуванні злочинів зазначеної категорії слідчими Херсонщини надало можливість підвищити ефективність розслідування, покращити якість зібраної доказової бази, встановити, ідентифікувати та притягнути до відповідальності більшу кількість осіб за колабораційну діяльність.

Так, від 24 лютого 2022 р. дотепер слідчими підрозділами та підрозділами дізнання ГУНП в Херсонській області внесено до ЄРДР 772 кримінальні провадження за ст. ст. 111, 111–1, 111–2 КК України [5]. Протягом поточного року в ЄРДР зареєстровано 49 кримінальних проваджень вказаної категорії. Усього за слідчими органами та підрозділами дізнання ГУНП в Херсонській області визначено підслідність у 498 справах, зареєстрованих ГУНП, органами СБУ та прокуратури. Загалом, із 24 лютого 2022 р. повідомлено про підозру 291 особі, передано до суду обвинувальні акти у 260 кримінальних провадженнях, з яких 183 в порядку ст. 297–1 КПК України [6] та 11 – з угодою про визнання винуватості. Протягом 2025 р. підрозділами слідства й дізнання повідомлено про підозру у вчиненні злочинів проти основ

національної безпеки України 53 особам, надіслано до суду обвинувальні акти в 66 кримінальних провадженнях, з яких 57 – з обвинувальним актом у порядку ст. 297–1 КПК України та 1 – з угодою про визнання винуватості [6]. За підозрою у вчиненні злочинів, передбачених ст. ст. 111, 111–1, 111–2 КК України [5], слідчими Херсонщини в порядку ст. 615 КПК України [6] затримано 9 осіб, запобіжний захід – тримання під вартою застосовано й обрано стосовно 237 підозрюваних, з яких щодо 199 – заочно.

Під час досудового розслідування кримінальних проваджень щодо злочинів проти основ національної безпеки України трапляються випадки документування протиправної діяльності необмеженого кола осіб, які пов'язані одна з одною спільними злочинними формами прояву та подіями, так звані «магістральні», «літерні» справи. У таких випадках стосовно кожної особи, у дія якої встановлено склад злочину, вирішується питання про внесення відомостей до ЄРДР.

Так, СУ ГУНП в Херсонській області здійснюється досудове розслідування в так званих «літерних» кримінальних провадженнях за фактом організації та проведення у вересні 2022 р. на території Херсонської області представниками окупаційних органів влади незаконного референдуму з питання входження Херсонської області до складу Російської Федерації та незаконних виборів до законодавчих органів влади держави-агресорки у 2023 р., результат проведення яких не визнано Україною та не має жодних юридичних наслідків.

У зазначених кримінальних провадженнях зібрано докази винуватості стосовно 44 осіб, які брали участь в організації та проведенні незаконного референдуму й виборів на території Херсонського, Скадовського, Генічеського, Каховського районів Херсонської області та публічно закликали до їх проведення. Серед підозрюваних є особи, до яких рішенням Ради національної безпеки та оборони України застосовано економічні санкції.

Також слідчими Херсонщини задокументовано діяльність організованої злочинної групи із числа трьох осіб, які вчиняли дії, спрямовані на допомогу збройним формуванням і окупаційній адміністрації держави-агресорки РФ під час тимчасової окупації міста Херсона, а саме, надавали допомогу інженерним військам держави-агресорки Російської Федерації в облаштуванні понтонної переправи через річку Дніпро в районі смт Антонівка, забезпечували технічне й експлуатаційне розміщення та передачу представникам держави-агресорки на тимчасово окуповану частину лівобережжя Херсонської області матеріальних ресурсів приватного підприємства, буксирування барж з військовою технікою держави-агресорки РФ, а також переміщення по басейну р. Дніпро особового складу та військової техніки Російської Федерації. За даним фактом обвинувальний акт з обвинувачення зазначених осіб у вчиненні злочинів, передбачених ч. ч. 2, 3 ст. 28, ч. 1 ст. 111–2, ч. 4 ст. 185, ч. 1 ст. 263 КК України, скеровано до суду. Вироком Херсонського міського суду Херсонської області зазначених осіб засуджено до покарання – 12 років позбавлення волі кожному з позбавленням права обіймати посади в органах державної влади, державного управління, місцевого самоврядування та займатися діяльністю, пов'язаною з наданням публічних послуг, строком на 15 років, з конфіскацією майна.

Висновки. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки України на території Херсонської області здійснюється із застосуванням комплексних

слідчих заходів, включно з документуванням колабораційної діяльності, цифрових доказів, експертиз та допитів свідків, потерпілих. Важливу роль відіграє взаємодія підрозділів Національної поліції, СБУ й аналітичних служб, а також гарантування безпеки свідків в умовах воєнного стану. Практика показує ефективність використання OSINT та міжнародних протоколів документу-

вання для підвищення доказової сили матеріалів. Незважаючи на складні умови роботи та значне навантаження на слідчих, результати розслідувань – повідомлення про підозру, надсилання обвинувальних актів до суду й судові вирoki – підтверджують реальну ефективність заходів у сфері захисту державного суверенітету та національної безпеки України.

Список використаних джерел

1. Пацкан І. І. Розслідування злочинів проти основ національної безпеки: аналіз змісту нових статей Кримінального кодексу України. *Вісник права Ужгородського національного університету*. 2024. Вип. 73. С. 120–128.
2. Одерій О. В., Кожевніков О. А. Отримання криміналістично значущої інформації шляхом аналізу відкритих інтернет-джерел. *Правовий часопис Донбасу*. 2020. № 4 (73). С. 144–155. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-73-4-144-155>
3. Кузнецов В. В., Сийпюкі М. В., Нестерова І. А. Злочини проти основ національної безпеки України: нові виклики сьогодення. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2023. № 1. С. 483–489. DOI 10.24144/2788-6018.2023.01.84
4. Мартиненко К. В. Деякі проблеми виявлення та розслідування державної зради в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 5. С. 575–581.
5. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341–III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. 131 с.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651–VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–13. 88 с.
7. Берклійський протокол про цифрові розслідування з відкритих джерел = Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: новий глобальний стандарт. Женева : Управління Верховного комісара ООН із прав людини, Центр прав людини Каліфорнійського університету в Берклі, 2020. 120 с.
8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві : Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3782–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

References

1. Patskan, I. I. (2024). Rozsliduvannya zlochyniv proty osnov natsionalnoi bezpeky: analiz zmistu novykh statei Kryminalnoho kodeksu Ukrainy [Investigation of crimes against the foundations of national security: analysis of the content of new articles of the Criminal Code of Ukraine]. *Visnyk prava Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*, 73, 120–128 [in Ukrainian].
2. Oderii, O. V., & Kozhevnikov, O. A. (2020). Otrymannia kryminalistychno znachushchoi informatsii shliakhom analizu vidkrytykh internet-dzherel [Obtaining forensically significant information through the analysis of open Internet sources]. *Pravovyi chasopys Donbasu*, 4 (73), 144–155. DOI: <https://doi.org/10.32366/2523-4269-2020-73-4-144-155> [in Ukrainian].
3. Kuznetsov, V. V., Syiploki, M. V., & Nesterova, I. A. (2023). Zlochyny proty osnov natsionalnoi bezpeky Ukrainy: novi vyklyky sohodennia [Crimes against the foundations of national security of Ukraine: new challenges of the present]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 1, 483–489. DOI 10.24144/2788-6018.2023.01.84 [in Ukrainian].
4. Martynenko, K. V. (2022). Deiaki problemy vyivlennia ta rozsliduvannia derzhavnoi zraady v umovakh voiennoho stanu [Some problems of detecting and investigating treason under martial law]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal*, 5, 575–581 [in Ukrainian].
5. Kryminalnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 5 kvit. 2001 r. № 2341–III [Criminal Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 5, 2001 No. 2341–III]. (2001). *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*, 25–26 [in Ukrainian].
6. Kryminalnyi protsesualnyi kodeks Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 13 kvit. 2012 r. № 4651–VI [Criminal Procedure Code of Ukraine: Law of Ukraine of April 13, 2012 No. 4651–VI]. *Vidomosti Verkhovnoi Rady Ukrainy*. (2013). 9–13, 88 p. [in Ukrainian].
7. Berkliiskyi protokol pro tsyfrovi rozsliduvannia z vidkrytykh dzherel = Berkeley Protocol on Digital Open Source Investigations: novyi hlobalnyi standart. (2020). Zheneva: Upravlinnia Verkhovnoho komisara OON z prav liudyny, Tsentr prav liudyny Kaliforniiskoho universytetu v Berkli [in Ukrainian].
8. Pro zabezpechennia bezpeky osib, yaki berut uchast u kryminalnomu sudochynstvi: Zakon Ukrainy vid 23 hrud. 1993 r. № 3782–XII [On Ensuring the Safety of Persons Participating in Criminal Proceedings: Law of Ukraine of December 23, 1993 No. 3782–XII]. (1993). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12> [in Ukrainian].

Tuskaiev Chermen,

Police Lieutenant Colonel,

Deputy Head of the Investigation Department of the Main Directorate of the National Police in Kherson Region,

(Main Directorate of the National Police in Kherson Region, Kherson)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0009-9995-6902>

**PRACTICE OF INVESTIGATING CRIMES AGAINST THE FOUNDATIONS
OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY UNDER MARTIAL LAW
(BASED ON THE EXAMPLE OF THE INVESTIGATION DEPARTMENT
OF THE MAIN DIRECTORATE OF THE NATIONAL POLICE IN KHERSON REGION)**

In the context of the full-scale armed invasion of the Russian Federation into the territory of Ukraine, the issue of ensuring national security has acquired particular importance. The war and the occupation by the aggressor state of part of the territory of Ukraine have led to the emergence of new forms and methods of committing crimes directed against the foundations of statehood, territorial integrity and sovereignty of the country. Among such crimes, a special place is occupied by encroachment on the territorial integrity and inviolability of Ukraine, high treason, collaboration, aiding the aggressor state, sabotage and other actions that directly undermine the principles of national security and the defense capability of the state. The investigation of crimes of this category in front-line regions has its own specifics and is accompanied by a number of significant difficulties. These include limited material and technical resources, a shortage of qualified personnel, high risks to the lives of investigators and operational workers, as well as the difficulty of collecting evidence in conditions of constant shelling, temporary occupation of certain territories and mass displacement of the population. A significant problem is also ensuring the legal status of witnesses, victims and persons providing evidence in criminal proceedings, who are often in combat zones or temporarily occupied territories. A number of new challenges have arisen in the law enforcement system that require a prompt response, professional adaptation and revision of traditional approaches to organizing pre-trial investigations. An important direction for improving investigative activities is the introduction of modern digital technologies, the use of open source intelligence (OSINT), recording crimes using video and photographic materials, as well as the use of international standards of evidence provided for by the Berkeley Protocol. These tools ensure the proper level of documentation and admissibility of digital evidence in court. These circumstances led to the introduction and use of new, effective and efficient methods for detecting, recording and documenting this category of crimes, in particular by the investigative units of the Kherson region.

Key words: pre-trial investigation, documentation, national security, collaborationism, criminal offense, investigator, Berkeley Protocol, OSINT.

Надіслано до редколегії 17.11.2025
Рекомендовано до публікації 08.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 342.9

DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-33>

Шопіна Ірина Миколаївна,

доктор юридичних наук, професор,

професор кафедри адміністративно-правових дисциплін

(Львівський державний університет внутрішніх справ, м. Львів)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3334-7548>

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ НЕВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто правові проблеми в Україні у зв'язку із прогалинами у правовому регулюванні альтернативної невійськової служби. Констатовано, що відсутність юридичної відповідальності осіб, які мають проходити досліджуваний вид служби, значно знижує ефективність правового механізму її проходження. Запропоновано визначення різних рівнів придатності за станом здоров'я до проходження альтернативної невійськової служби. Зроблено висновок, що правове регулювання проходження альтернативної невійськової служби в Україні під час дії правового режиму воєнного стану має здійснюватися в нерозривному зв'язку з гарантуванням національної безпеки.

Ключові слова: альтернативна (невійськова) служба, військова служба, релігійні організації, свобода совісті, свобода віросповідання, релігійні переконання, мобілізація, права людини, національна безпека.

Постановка проблеми. Необхідність вирішення мобілізаційних завдань гостро поставила в Україні питання про забезпечення прозорості, ефективної та справедливої мобілізаційної системи, за якої забезпечувалось би комплектування особовим складом військових частин, оптимальне для їхньої боєздатності. Велика кількість проблем виникає щодо цього через забезпечення визначеного в Конституції України права громадян на альтернативну невійськову службу. З одного боку, Україна має правові механізми заміни проходження військової служби її альтернативним варіантом, що відбито в Законі України «Про альтернативну (невійськову) службу», але, з іншого боку, під час правового режиму воєнного стану положення, пов'язані із проходженням означеного виду служби, не застосовуються, а судова практика характеризується відсутністю єдиного підходу. У поєднанні з недосконалістю правових норм у сфері проходження громадянами України альтернативної невійськової служби вказане зумовлює актуальність теми статті.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання правового регулювання альтернативної невійськової служби розглядали у своїх працях І.С. Пирога, М.В. Белова, В.І. Фрідманська, які встановили, що свобода совісті та віросповідання є невід'ємним правом людини, що виражається в можливості проходження альтернативної служби. Україна забезпечує це право через конституційні норми та законодавчі акти, проте на практиці існують численні правові та процедурні перешкоди. Вузьке тлумачення законодавства, складна процедура отримання дозволу та відсутність чіткої регламентації альтернативної служби під час воєнного

стану є основними проблемами, які потребують вирішення [1]. У своїх роботах В.К. Голуб визначив юридично значущі обставини, що характеризують правове поняття «альтернативна (невійськова) цивільна служба» у конституційному праві та виокремив дві групи міжнародних договорів у цій сфері [2]. Н.І. Марич у своїх роботах акцентує увагу на тому, що в універсальних і європейських міжнародних документах із прав людини право на заміну військової служби альтернативною проголошується не тільки з релігійних, а й з інших переконань: політичних, етичних, моральних, філософських [3]. Водночас складність та багатоплановість проблеми вдосконалення правового регулювання альтернативної невійськової служби зумовлюють необхідність подальших наукових розвідок.

Метою статті є визначення напрямів удосконалення правового регулювання альтернативної невійськової служби в Україні під час повномасштабної російської збройної агресії.

Виклад основного матеріалу. Проблеми взаємин церкви й держави протягом багатьох століть мали конфліктний характер. Так, зародження християнства на території Римської імперії супроводжувалося активним утручанням держави у проблеми віросповідання та мало своїми наслідками численні страти й інші види покарань християн за віру, яку вони сповідували. Випадки, коли держава застосовувала силові методи до вірян окремих конфесій, траплялися і потім, досить згадати гоніння на маніхейців, Варфоломійську ніч тощо.

Однак у другій половині ХХ ст. світове суспільство досягло узгодженості щодо того, що питання віроспові-

дання належить до непорушних прав людини й громадянина. Це було відображено в низці міжнародних правових документів, найбільш відомим із яких є Конвенція про захист прав людини й основоположних свобод. Однак, окрім права сповідувати якусь релігію або не сповідувати жодної, існує блок прав і обов'язків громадянина, пов'язаних з його участю у функціонуванні державного апарату й виконанні державою своїх найважливіших функцій, зокрема функції захисту держави й суспільства від воєнних загроз, які можуть спричинити порушення територіальної цілісності, загибель мирних громадян, втрату ними майна, засобів для існування тощо.

Встановлення демократичними цивілізованими державами військового обов'язку передусім має на меті захист людини й громадянина як найвищих цінностей. Однак існує сфера, у якій сповідання людиною релігії вступає в конфлікт з її обов'язками як громадянина. Ще на початку української державності вказана проблема була усвідомлена, наслідком чого стало відображення права на альтернативну невійськову службу в Конституції України [4] й ухвалення спеціального закону України в цій сфері.

Для громадян України, виконання якими військового обов'язку суперечить їхнім релігійним переконанням, встановлено можливість проходження альтернативної служби [5]. Однак, відповідно до ч. 2 ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження права громадян на проходження альтернативної служби із зазначенням строку дії цих обмежень [6]. Змін, пов'язаних із заборонаю альтернативної служби під час правового режиму воєнного стану, до законів України «Про правовий режим воєнного стану», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо обмеження альтернативної служби із зазначенням терміну дії таких обмежень не вносилися. Неможливість проходження альтернативної служби зазвичай трактується згідно з положеннями ч. 1 ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу», відповідно до якої вказаний вид служби запроваджується замість проходження строкової військової служби (оскільки під час правового режиму воєнного стану набір на строкову військову службу не проводився, а у 2024 р. її проходження було скасовано через уведення інших видів військової служби). Отже, в умовах мирного часу особливості релігійних переконань громадян, віровчення яких не допускає користування зброєю, є підставою для проходження ними альтернативної (невійськової) служби. Натомість в умовах воєнного стану представники таких релігійних організацій несуть військову службу на загальних підставах, а в разі відмови від її проходження з релігійних переконань передбачено застосування заходів юридичної відповідальності [5].

Такий правовий стан не є чимось специфічним для України й висвітлений і оцінений у роботах зарубіжних науковців. Американський учений С.Д. Сміт стосовно відмови від військової служби з релігійних міркувань, під час проведення аналізу судової практики та позицій інших науковців, аргументує, що неочевидно, що релігійні віруючі зазнають більших душевних страждань, роблячи те, що вони вважають неправильним, ніж світські опоненти чи люди, чий глибокі переконання або зобов'язання суперечать дотриманню закону. Також, на його думку, неочевидно, що уряд має звільняти людей від дотримання загальноприйнятих законів лише тому, що вони зазнають душевних страждань через їх дотри-

мання [7]. На жаль, проблема забезпечення права представників визначених вище конфесій, віроучення яких не передбачає використання зброї, ще не була належно висвітлена в роботах українських науковців [8]. Зокрема, потребує рефлексії на рівні української правової доктрини практика Європейського суду з прав людини, який сформував орієнтири, за якими відмова від військової служби є переконанням, що досягає достатнього ступеня сили, серйозності, послідовності та важливості, щоб на нього поширювалися встановлені ст. 9 Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, у разі, коли така відмова мотивована серйозним і непереборним конфліктом між обов'язком служити в армії та совістю людини або її щирими та глибокими, релігійними чи іншими, переконаннями (дивись, зокрема, рішення у справах: «Баятян проти Вірменії» (“Bayatyan v. Armenia”) від 27 жовтня 2009 р., заява № 23459/03, п. 110; «Канатли проти Туреччини» (“Kanatli v. Turkiye”) від 12 березня 2024 р., заява № 18382/15, п. 42, інші) [9]. Виклики сучасності потребують переосмислення ролі держави в регулюванні суспільних відносин, пов'язаних з реалізацією релігійних прав громадян. В умовах правового режиму воєнного стану таке переосмислення має, на нашу думку, передбачати досягнення двох основних цілей: по-перше, збереження рівня додержання демократичних стандартів, одним із яких є свобода віросповідання; по-друге, гарантування необхідного рівня національної і воєнної безпеки [5].

Заслуговує на увагу те, що Європейська комісія з питань демократії через право (Венеційська комісія) у своєму Меморандумі щодо альтернативної (невійськової) служби, ухваленому на її 142-му пленарному засіданні 14–15 березня 2025 р., визначає, що право на відмову з міркувань совісті охоплює не лише релігійні переконання, але й глибокі моральні або етичні переконання, які мають серйозний і переконливий характер. Європейський суд з прав людини визнав, що це право не обмежується лише членами релігійних організацій, а поширюється на будь-яку особу, яка щиро дотримується таких переконань. У справі “Papavasiliakis v. Greece” (2016 р.) Суд постановив, що держава повинна забезпечити ефективну процедуру для визнання статусу особи, яка відмовляється від військової служби з міркувань совісті, зокрема й можливість індивідуального розгляду заяви. У контексті міжнародного права, Комітет ООН з прав людини також визнає, що право на відмову з міркувань совісті охоплює як релігійні, так і нерелігійні переконання, за умови, що вони є глибокими, щирими й серйозними [10]. Отже, однією з важливих проблем удосконалення законодавства про альтернативну (невійськову) службу є подолання дискримінації невіруючих осіб, система переконань яких унеможливує застосування зброї, порівняно з віруючими [8].

Іншою проблемою є забезпечення пропорційності зусиль між військовослужбовцями, що проходять військову службу за призовом під час мобілізації, і особами, які можуть (у разі внесення до законодавства відповідних змін) проходити альтернативну (невійськову) службу під час правового режиму воєнного стану. Венеційська комісія, згідно із практикою Європейського суду з прав людини визначила, що альтернативна служба повинна бути реальною альтернативою, не каральною за характером, і відповідати переконанням особи. Вона не має тривати довше за звичайну військову службу, має бути організована таким чином, щоб не створювати надмірних труднощів [10]. Звичайна військова служба під час мобілізації триває до видання Президентом України наказу

про демобілізацію або, якщо військовослужбовець має передбачені Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу» підстави для звільнення – до завершення процедур, передбачених указаним Законом та іншими актами військового законодавства [11].

Отже, висловлена Венеційською комісією вимога щодо тривалості альтернативної невійськової служби, яка не має тривати довше за звичайну військову службу, в умовах правового режиму воєнного стану означає, що проходження альтернативної служби триває до видання Президентом України указу про демобілізацію відповідно до ст. 11 Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» [12]. Ми цілком погоджуємося з думкою Венеційської комісії щодо того, що альтернативна служба не повинна мати характер дискримінації, отже, для додержання принципу пропорційності тривалість альтернативної і звичайної військової служби має бути однаковою [8]. На жаль, за умов збройного конфлікту високої інтенсивності передбачити, коли саме завершаться бойові дії і буде можливість звільнення військовослужбовців у запас чи відставку, не уявляється можливим. Однак особи, які висловлять бажання скористатися своїм правом на проходження альтернативної служби, є такими ж громадянами нашої держави, як і військовослужбовці, що беруть участь у бойових діях. Отже, невизначеність термінів закінчення альтернативної служби не можна вважати дискримінацією, оскільки приблизно мільйон військовослужбовців Збройних сил України й інших військових формувань перебувають у такому саме становищі [8].

Що стосується висновку Венеційської комісії щодо того, що альтернативна служба має бути організована таким чином, щоб не створювати надмірних труднощів, хотілося б зауважити, що труднощі під час проходження будь-якої публічної служби мають диференціюватися залежно від віку та стану здоров'я особи. У системі військової служби для цього утворено систему військово-лікарських комісій, напрацьовано масштабний інструментарій для визначення придатності громадян до різних видів військової служби. Принципи гуманізму та людиноцентризму, застосовані в системі альтернативної невійськової служби, мають передбачати для здорових осіб і осіб із захворюваннями можливості для проходження служби в умовах різної інтенсивності. Отже, проходженню військової служби має передувати військово-лікарська експертиза, за результатами якої буде встановлено непридатність чи повну або часткову придатність особи до різних видів альтернативної служби. Інституційна система військово-лікарських комісій уже створена, медичні та правові засади їхньої діяльності напрацьовані, для використання цієї системи для обслуговування потреб альтернативної служби знадобиться декілька змін до правових актів, зокрема й до Положення про військово-лікарську експертизу у Збройних силах України, що затверджене наказом Міністра оборони України від 14 серпня 2008 р. № 402. Надалі проходження альтернативної служби має відбуватися за тими ж робочими графіками, тривалістю робочого

тижня і надання відпусток, що й проходження військової служби відповідними особами з повною придатністю та придатністю до служби у військових частинах забезпечення, ТЦК та СП, ВВНЗ, навчальних центрах, закладах (установах), медичних підрозділах, підрозділах логістики, зв'язку, оперативного забезпечення, охорони.

Альтернативна невійськова служба має на меті виконання обов'язку перед суспільством, що закріплено у ст. 1 Закону України «Про альтернативну (невійськову) службу» [6]. Для забезпечення виконання громадянами України військового обов'язку шляхом проходження військової служби створено потужну законодавчу й інституційну систему, яка включає кримінальну, адміністративну та дисциплінарну відповідальність за порушення порядку проходження військової служби, правоохоронні органи, які наділені повноваженнями притягувати військовослужбовців до означених видів відповідальності. Виконання обов'язку перед суспільством у формі проходження альтернативної служби також потребує заходів забезпечення. Аналіз положень Кримінального кодексу України та Кодексу України про адміністративні правопорушення свідчить, що в них містяться численні склади деліктів, пов'язаних із порушеннями порядку проходження військової служби. На нашу думку, положення ст. 407 Кримінального кодексу України, яка має назву «Самовільне залишення військової частини або місця служби», ст. ст. 172–11, 172–15 Кодексу України про адміністративні правопорушення «Самовільне залишення військової частини або місця служби» і «Недбале ставлення до військової служби» можуть бути взяті за основу для встановлення кримінальної та адміністративної відповідальності у сфері проходження альтернативної служби. Юридична відповідальність у цій сфері має бути встановлена й бути пропорційною заходам відповідальності військовослужбовців [8].

Висновки. Удосконалення правового регулювання проходження альтернативної невійськової служби в Україні під час дії правового режиму воєнного стану має здійснюватися в нерозривному зв'язку з гарантуванням національної та воєнної безпеки. Варто пам'ятати, що метою запровадження конституційного військового обов'язку насамперед є захист життя громадян нашої держави, зокрема й тих, що належать до пацифістських релігійних культур. Тому в новому законі про альтернативну військову службу, необхідність ухвалення якого зумовлена багатьма чинниками, доцільно створити таку модель заміни військової служби альтернативною, яка дозволила б пропорційно та справедливо розподілити тягар воєнного часу між тими, хто боронить Україну зі зброєю в руках, і тими, хто обрав альтернативну невійськову службу. Терміни служби (до оголошення Президентом України демобілізації), можливе збільшення тривалості робочого часу та юридична відповідальність за самовільне залишення місця служби й за недбале ставлення до неї мають поширюватися на обидві ці категорії, що буде враховувати позицію Венеційської комісії щодо пропорційності заходів держави в досліджуваній сфері.

Список використаних джерел

1. Пирога І. С., Белова М. В., Фрідманська В. І. Гарантії свободи совісті та віросповідання у світлі альтернативної (невійськової) служби в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2025. Вип. 88 (1). С. 191–196. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.88.1.27
2. Голуб В. К. Міжнародні та конституційні засади права людини на альтернативну (невійськову) службу. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2024. Вип. 85 (1). С. 188–195. DOI: 10.24144/2307-3322.2024.85.1.25

3. Марич Н. І. Право громадянина на заміну виконання військового обов'язку альтернативною (невійськовою) службою: стан, проблеми реалізації в Україні в умовах війни. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2025. № 4 (1). С. 77–84. DOI: 10.24144/2788-6018.2025.04.1.12
4. Конституція України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 25.10.2025).
5. Шопіна І. М. Функціонування релігійних організацій в умовах воєнного стану: адміністративно-правові проблеми. *Академічні візії*. 2024. № 33. DOI: 10.5281/zenodo.13240385
6. Про альтернативну (невійськову) службу : Закон України від 12.12.1991 р. № 1975–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
7. Smith S. D. What does religion have to do with freedom of conscience. *University of Colorado Law Review*. 2005. № 76. P. 911–940.
8. Шопіна І. М. Альтернативна (невійськова) служба: проблеми і перспективи. *Вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. 2025. Вип. 90. Ч. 5. С. 374–380. DOI: 10.24144/2307-3322.2025.90.5.49
9. Постанова Верховного Суду від 02.03.2024 р. у справі № 344/12021/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118893514> (дата звернення: 14.10.2025).
10. Amicus Curiae Brief on Alternative (Non-Military) Service Adopted by the Venice Commission at its 142nd Plenary Session (Venice, 14–15 March 2025). URL: <https://www.venice.coe.int> (дата звернення: 14.10.2025).
11. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 р. № 2232–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 14.10.2025).
12. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію : Закон України від 21.10.1993 р. № 3543–XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (дата звернення: 14.10.2025)

References

1. Pyroha, I. S., Bielova, M. V., & Fridmanska, V. I. (2025). Harantii svobody sovisti ta virospovidannia v svitli alternatyvnoi (neviiskovoi) sluzhby v Ukraini [Guarantees of freedom of conscience and religion in the light of alternative (non-military) service in Ukraine]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 88 (1), 191–196. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.88.1.27> [in Ukrainian].
2. Holub, V. K. (2024). Mizhnarodni ta konstytutsiini zasady prava liudyny na alternatyvnu (neviiskovu) sluzhbu [International and constitutional principles of the human right to alternative (non-military) service]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 85 (1), 188–195. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.1.25> [in Ukrainian].
3. Marych, N. I. (2025). Pravo hromadianyna na zamynu vykonannia viiskovoho обов'язku alternatyvnoiu (neviiskovoiu) sluzhboiu: stan, problemy realizatsii v Ukraini v umovakh viiny [The citizen's right to replace military service with alternative (non-military) service: state, problems of implementation in Ukraine during the war]. *Analitychno-porivnialne pravoznavstvo*, 4 (1), 77–84. <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2025.04.1.12> [in Ukrainian].
4. Konstytutsiia Ukrainy [Constitution of Ukraine]. (n.d.). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text> (data zvernennia: 25.10.2025) [in Ukrainian].
5. Shopina, I. M. (2024). Funktsionuvannia relihiinykh orhanizatsii v umovakh voiennoho stanu: administratyvno-pravovi problemy [Functioning of religious organizations under martial law: administrative and legal problems]. *Akademichni vizii*, 33. <https://doi.org/10.5281/zenodo.13240385> [in Ukrainian].
6. Pro alternatyvnu (neviiskovu) sluzhbu: Zakon Ukrainy [On alternative (non-military) service: Law of Ukraine] (№ 1975–12). (1991, December 12). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text> (data zvernennia: 14.10.2025) [in Ukrainian].
7. Smith, S. D. (2005). What does religion have to do with freedom of conscience. *University of Colorado Law Review*, 76, 911–940 [in English].
8. Shopina, I. M. (2025). Alternatyvna (neviiskova) sluzhba: problemy i perspektyvy [Alternative (non-military) service: problems and prospects]. *Visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Serii: Pravo*, 90 (5), 374–380. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.90.5.49> [in Ukrainian].
9. Verkhovnyi Sud [Supreme Court]. (2024, May 2). Postanova Verkhovnoho Sudu u spravi № 344/12021/22 [Resolution of the Supreme Court in case № 344/12021/22]. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/118893514> (data zvernennia: 14.10.2025) [in Ukrainian].
10. Amicus Curiae Brief on Alternative (Non-Military) Service Adopted by the Venice Commission at its 142nd Plenary Session (Venice, 14–15 March 2025). (n.d.). Retrieved from <https://www.venice.coe.int> (data zvernennia: 14.10.2025) [in English].
11. Pro viiskovyi обов'язok i viiskovu sluzhbu: Zakon Ukrainy [On military duty and military service: Law of Ukraine] (№ 2232–12). (1992, March 25). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (data zvernennia: 14.10.2025) [in Ukrainian].
12. Pro mobilizatsiynu pidhotovku ta mobilizatsiiu: Zakon Ukrainy [On mobilization training and mobilization: Law of Ukraine] (№ 3543–12). (1993, October 21). Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3543-12#Text> (data zvernennia: 14.10.2025) [in Ukrainian].

Shopina Iryna,

Doctor of Science in Law, Professor,
Professor at the Department of Administrative and Legal Disciplines
(Lviv State University of Internal Affairs, Lviv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-3334-7548>

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE LEGAL REGULATION OF ALTERNATIVE NON-MILITARY SERVICE IN UKRAINE

The purpose of the article is to determine the directions for improving the legal regulation of alternative non-military service in Ukraine during Russia's full-scale armed aggression.

The article examines the legal problems arising in Ukraine due to gaps in the legal regulation of alternative non-military service. It is established that the judicial practice in this area is quite contradictory. Attention is focused on the provisions of the Amicus Curiae Brief on Alternative (Non-Military) Service of the European Commission for Democracy through Law (the Venice Commission), adopted at its 142nd Plenary Session on March 14–15, 2025. It is stated that the absence of legal liability for persons who are required to perform the investigated type of service significantly reduces the effectiveness of the legal mechanism for its performance. The establishment of different levels of fitness for alternative non-military service based on health status is proposed.

It is concluded that the legal regulation of alternative non-military service in Ukraine during the martial law regime must be carried out in inseparable connection with ensuring national security. It is substantiated that the primary goal of introducing the constitutional military duty is first and foremost the protection of the lives of the citizens of our state, including those belonging to pacifist religious denominations. Therefore, in the new law on alternative military service, the necessity of which is conditioned by many factors, it is appropriate to create a model for replacing military service with alternative service that would allow for a proportional and fair distribution of the wartime burden between those who defend Ukraine with weapons in hand and those who have chosen alternative non-military service. It is argued that the terms of service (until the President of Ukraine announces demobilization), the possible increase in working hours, and legal liability for unauthorized abandonment of the place of service and for negligence should apply to both categories, which will take into account the Venice Commission's position on the proportionality of state measures in the sphere under study.

Key words: *alternative (non-military) service, military service, religious organizations, freedom of conscience, freedom of religion, religious beliefs, mobilization, human rights, national security.*

Надіслано до редколегії 27.11.2025
Рекомендовано до публікації 23.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ОБМІН ДОСВІДОМ

УДК 347.95 : 341.6 (477)
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-34>

Веселов Микола Юрійович,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри права

(Державний університет економіки та технологій, м. Кривий Ріг)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

Гуржій Тарас Олександрович,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри адміністративного, фінансового та інформаційного права

(Державний торговельно-економічний університет, м. Київ)

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3348-8298>

Скрипка Олександр Миколайович,

старший викладач кафедри вогневої підготовки
Навчально-наукового інституту підготовки фахівців для підрозділів кримінальної
поліції імені Е.О. Дідоренка

(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)

ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0791-3809>

ФЕНОМЕН СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В УКРАЇНІ, НАПРЯМИ КОНВЕРГЕНЦІЇ В СИСТЕМІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

У статті проаналізовано становлення й розвиток судового прецеденту в Україні та його взаємодію із практикою Європейського суду з прав людини та Верховного Суду. Через релятивність із судовим прецедентом досліджено феномен судового рішення (правової позиції) в українській правовій системі. Розширено сучасне розуміння статусу та ролі судового прецеденту в системі українського національного права, окреслено напрями його подальшої конвергенції в системі правового регулювання. Визначено вплив правових позицій судів на єдність правозастосування.

Ключові слова: *Європейський суд з прав людини, правова система, судовий прецедент, правова позиція, правове регулювання, акт судової влади, адміністративне судочинство, правовий феномен.*

Постановка проблеми. Правова система в нашій державі належить до континентальної правової сім'ї, яка, у свою чергу, пов'язана з рецепцією римського права, де основою правового регулювання суспільних відносин, на відміну від системи загального права, виступає закон (позитивне право), а не судовий прецедент. Водночас натепер вітчизняна юридична наука розглядає судові рішення як одне із джерел права. Українські національні суди так само дедалі частіше використовують численні рішення Європейського суду з прав людини (далі – ЄСПЛ), що впливає з вимог українського законодавства про їх обов'язковість для виконання та застосування під час розгляду справ положень Європейської конвенції з прав людини (далі – ЄКПЛ) та практики Високого Суду як джерела внутрішнього права [1, ст. 17]. Застосування прецедентної практики ЄСПЛ як додаткового джерела права для будь-якої країни, яка є «Високою Договірною Стороною», не тільки теоретично допустиме, але й необхідне для превенції порушень норм ЄКПЛ [2, с. 316]. Застосування висновків ЄСПЛ під час здійснення правосуддя в рішеннях українських судів тільки збільшується. Окрім того, забезпечення однакового застосування норм права судами різних спеціалізацій в Україні законодавство покладає на Верховний Суд (далі – ВС) [3, ст. 36]. Водночас українське судочинство й дотепер має багато проблем із релевантністю застосування рішень як ЄСПЛ, так і ВС, бо не завжди учасники справи та навіть судді обирають доречні рішення. Наведене зумовлює доцільність подальшого дослідження статусу та ролі судового прецеденту в Україні. Волимо розглянути це питання в межах окремо взятої галузі – адміністративного права.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. О. Константи́н у 2000 р. стверджував, що «об'єктивних умов для розвитку в Україні звичаєвого та прецедентного права немає», а рішення Конституційного Суду України (далі – КСУ) визнаються джерелом права з огляду на можливість змінювати, скасовувати норми права, у зв'язку із чим вони мають схожу природу з нормативно-допоміжними актами [4, с. 5, 8]. Як зазначає І. Ляченко, «прецедентне право в Україні ніколи, вірогідно, не посідає того місця серед джерел права, яке воно посідає в англосаксонській правовій сім'ї. Проте заперечувати певних його перспектив у національній правовій системі не варто» [2, с. 316]. Із часом ставлення до судового прецеденту у вітчизняній юридичній науці загалом і в адміністративному праві зокрема стає більш «м'яким». У своїх публікаціях учені (наприклад, Т. Коломоєць [5, с. 76], О. Чорномаз [6, с. 90]) дедалі частіше в системі джерел адміністративного права відводять місце правовому прецеденту. Р. Мельник стосовно судових рішень як джерела адміністративного права говорить суто в контексті рішень ВС. Таке «визнання», на його думку, не є безумовним – «на нормотворчу діяльність Верховного Суду треба дивитись як на винаток, а не на правило». Ідеться про висновки щодо застосування норм права, викладені в постановках ВС [7, с. 55]. Серед сучасних наукових праць варто виділити дисертаційне дослідження М. Ковалю (2025 р.), в якому автор аргументовано заявляє, що для ефективного функціонування елементів прецедентного права в Україні необхідне вдосконалення законодавства, що закріпило б механізми застосування судових прецедентів на національному рівні, а також розвиток інституцій, які б забезпечували систематизацію та поширення прецедентної практики [8, с. 17].

Метою статті є уточнення та розширення сучасного розуміння статусу та ролі судового прецеденту в системі

українського національного права, окреслення на прикладі рішень ВС напрямів його подальшої конвергенції в системі правового регулювання.

Виклад основного матеріалу. Зараз дослідники все частіше наголошують на тенденціях конвергенції двох правових систем, загального та континентального права, особливо у країнах Європи, де «більш помітним стає вплив міжнародного європейського права» [9, с. 172; 10, с. 351; 11, с. 47]. Питання статусу та ролі судового прецеденту в системі джерел національного (внутрішнього) права набуває дедалі більшої актуальності через те, що нині, поряд з рішеннями КСУ та ВС, джерелами внутрішнього права стають висновки та правова позиція ЄСПЛ. Водночас факт стосунку рішень двох наведених національних інституцій (КСУ та ВС) до джерел права (зокрема, й адміністративного) будемо вважати доведеним: думка науковців щодо цього ґрунтується на вимогах чинного законодавства про обов'язковість висновків щодо застосування норм права, викладених у постановках ВС, зокрема до спірних правовідносин і не лише для інших судів, а й для всіх суб'єктів владних повноважень, які застосовують у своїй діяльності нормативно-правовий акт, що містить відповідну норму права (ч. ч. 5 та 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», ч. 5 ст. 242 Кодексу адміністративного судочинства) [3; 12]. Водночас питання зумовлює релятивність «прецедентного характеру» судових рішень у вітчизняній правовій системі.

А. Марченко стверджує, що прецедент та судові рішення не є тотожними категоріями. Акт судової влади в межах застосування норм матеріального права лише набуває прецедентного характеру, водночас значення мають необхідні для цього умови. Принципові рішення Верховного Суду України з конкретних справ зазначений науковець називає «прецедентами тлумачення, усунення прогалів у праві і навіть судовими прецедентами» [9, с. 173–175]. О. Сидоренко наголошує, що термін «судовий прецедент» українське законодавство не застосовує, однак, як стверджує автор, «аналіз положень процесуального законодавства свідчить про те, що поняття «судова практика», «правовий висновок» та «правова позиція» застосовуються як синонімічні» [13, с. 212].

Варто наголосити, правові позиції, викладені у висновках ЄСПЛ та ВС, хоча й містять елементи прецеденту, не можна абсолютно отожднювати із прецедентом у класичному його розумінні (у загальному праві).

По-перше, у країнах континентальної системи права саме закон (в окремії нормі чи нормах) створює правові передумови для набуття судовим рішенням статусу джерела права. Те ж саме можна казати й про визнання в нормах внутрішнього права ролі рішення суду міжнародної юрисдикції як судового прецеденту й джерела національного права. Ми щодо цього наводили вже відповідні норми українського законодавства.

Юридичну силу прецеденту в англійському звичаєвому праві (*common law*) створюють не стільки закон, скільки історична традиція, доктрина (*stare decisis*) та влада судової системи. Найбільш авторитетним і програмним документом сучасного англійського права є Заява про практику (*judicial precedent*) 1966 р., який формально підтвердив обов'язкову юридичну силу судового прецеденту високих судів для всіх інших судів (апеляційних і нижчих судів) та визначив виняток із цього правила для найвищого суду, що безпосередньо вплинуло на всю систему прецедентів. Цей документ був публічно зачитаний у Палаті лордів лордом Гардінером: «*Їхні Світлості вважають використання пре-*

цеденту невід'ємною основою для визначення того, що є законом та його застосування до окремих випадків. Він забезпечує принаймні певний ступінь визначеності, на яку особи можуть покладатися у веденні своїх справ, а також основу для впорядкованого розвитку правових норм. Однак їхні Світлості визнають, що надмірно суворе дотримання прецеденту може призвести до несправедливості в конкретному випадку, а також надмірно обмежити належний розвиток права. Тому вони пропонують змінити свою нинішню практику та, розглядаючи попередні рішення цієї Палати як такі, що зазвичай є обов'язковими, відступати від попереднього рішення, коли це видається правильним» [14].

Консультативна рада європейських суддів (далі – КРЕС) виходить з тієї позиції, що кожна держава має власну систему тлумачення міжнародних конвенцій або договорів та їх уведення в національне право залежно від статусу, що їм надається. Для уникнення невизначеності суди повинні тлумачити та вводити в дію всі національні закони та створювати власні прецеденти так, щоб, наскільки можливо, вони відповідали європейському праву та міжнародним і європейським принципам і концепціям. Судова практика впливає на застосування міжнародних і європейських стандартів, тому що судова влада повинна інтерпретувати національне законодавство у світлі наднаціонального права, з дотриманням водночас національних конституційних стандартів (Висновок № 9 (2006), п. п. 39, 41) [15]. Цим не лише підкреслюється роль суду і судового прецеденту в інтеграції міжнародних стандартів у національне законодавство, а й створюються передумови для конвергенції різних правових систем у межах реалізації міжнародного права.

По-друге, варто наголосити, що нормативне значення має не акт судової влади загалом, а саме та його частина (зазвичай, мотивувальна), де міститься судовий прецедент (правова позиція, правоположення тощо) [16, с. 364]. Це є однією зі специфічних властивостей судового рішення як джерела права. Фактично правового значення (юридичної сили – *vis legalis*) набуває не судове рішення, а його частина, яка містить чітко сформульований висновок (правову позицію) повноважного суду щодо проблемного (спірного) питання застосування інших норм законодавства. Водночас судові рішення загалом залишається актом індивідуальної дії і є обов'язковим лише для сторін – учасників справи.

Судовий прецедент у загальному праві означає не вирок загалом, а принцип, аргумент, на основі якого була вирішена справа. Загальне право складається не зі спірних випадків, а із загальних принципів, проілюстрованих і застосованих ними. Отже, у структурі судового рішення розрізняють *ratio decidendi* та *obiter dictum*. *Ratio decidendi* означає сутність правового обґрунтування, принцип, який привів до відповідного рішення, а *obiter dictum* означає фактичне рішення, винесене суддею. Якщо суддя не знаходить відповідних принципів для справи, поданої на розгляд, суддя може й повинен створити нову норму права. Створенням нового *ratio decidendi* суддя сприяє розвитку прецедентного права [17, с. 68].

Показовим прикладом розмежування в українській правовій доктрині статусу судового висновку (як квазіпрецеденту) та судового рішення (як акту індивідуальної дії) є правова позиція, викладена в постанові Великої Палати ВС від 27 березня 2019 р. у справі № 521/21255/13-ц, де Велика Палата зауважує, що вона відступає не від постанови в конкретній справі, а від висновку щодо застосування норм права. Цей висновок

міг бути сформульований в одній або декількох постановках. Відсутність згадки повного переліку постанов, від висновку хоча би в одній із яких щодо застосування норм права Велика Палата Верховного Суду відступила, не означає, що відповідний висновок надалі застосовний (дивись постанову Великої Палати ВС від 27 березня 2019 р. у справі № 521/21255/13-ц) [18]. Коли Велика Палата ВС відступила від висновку щодо застосування норми права в подібних правовідносинах, викладеного, зокрема, у раніше ухваленому рішенні ВС, згідно із ч. 6 ст. 13 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», суди враховують висновок, викладений у постанові Великої Палати ВС (це викладено в п. 88 постанови Великої Палати ВС від 31 жовтня 2018 р. у справі № 161/12771/15-ц) [19].

Так, ВС у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду в постанові від 20 грудня 2024 р. (справа № 320/29317/23) зазначив, що *правова позиція* ВС, сформульована в постанові від 19 січня 2023 р. у справі № 420/2004/22, стосувалася застосування норм попередньої редакції ст. 13 Закону України № 2899–IV, коли заборона обмежувалася курінням тютюнових виробів та не враховувала «вживання» чи «використання» альтернативних продуктів, як-от кальяни без тютюну. Тобто коли заборона кальяну в закладі ресторанного господарства не була абсолютною (до 11 липня 2022 р.). Тому такі висновки ВС не підлягали врахуванню під час розгляду цієї справи у зв'язку зі зміною правового регулювання після набрання чинності відповідними положеннями Закону України № 2899–IV в редакції Закону № 1978–IX. У підсумку, постановою від 20 грудня 2024 р. ВС сформував нову *правову позицію* із цього питання, згідно з якою «кальяни у зв'язку зі змінами в законодавстві з 11 липня 2022 р. підпадають під абсолютну заборону в закладах ресторанного господарства, незалежно від їхнього складу; надання закладами ресторанного господарства послуг, заборонених ст. 13 Закону України № 2899–IV, із приготування кальянів є стимулюванням продажу тютюнових виробів у розумінні ст. 16 цього Закону, навіть якщо безпосередньо не відбувається реклама продукту» [20].

По-третє, маючи статус джерела права, висновки судів в українському праві не утворюють норм права, не змінюють їх, а лише усувають потенційні суперечності, забезпечують таким чином послідовність його застосування.

Наприклад, ВС у мотивувальній частині свого рішення, викладеного в постанові від 11 жовтня 2023 р. (справа № 140/1126/23) *наголосив*, що в разі виконання боржником вимоги державного виконавця виконати рішення немайнового характеру протягом 10 робочих днів чи в більш пізній термін, стягнення виконавчого збору є правомірним. Отже, у межах спірних правовідносин відсутні визначені законом умови та підстави не стягувати виконавчий збір. Посилуючи свою правову позицію, колегія суддів звернула увагу на те, що в результаті проведеного аналізу вимог чинного законодавства (ч. 5 та 6 ст. 26, ч. ч. 1–4 ст. 27 Закону України № 1404–VIII у редакції Закону № 2475–VIII) ВС у постанові від 28 квітня 2020 р. у справі № 480/3452/19 раніше вже зазначав, що стягнення виконавчого збору є безумовною дією, яку здійснює державний виконавець у межах виконавчого провадження незалежно від здійснених дій, і є встановленою державою складовою частиною процедури виконавчого провадження, що гарантує ефективне здійснення виконання рішення суду боржником за допомогою стимулювання боржника до намагання виконати

вимоги виконавчого документа самостійно до відкриття виконавчого провадження у зв'язку з імовірністю стягнення відповідної суми в разі примусового виконання. Тож, з урахуванням уже наявної правової позиції з подібного питання, ВС укротре зазначив, що чинними нормами законодавства не передбачено надання боржнику строку для добровільного виконання рішення та не пов'язано початок примусового виконання рішення із закінченням строку для його добровільного виконання, як це було передбачено в нормах попередньої редакції Закону України «Про виконавче провадження» (Закон № 606–XIV) [21].

Як зазначає Е. Ангел, правова позиція, викладена в судових рішеннях (ми включаємо до цієї категорії як рішення ЄСПЛ, так і рішення українського ВС), має непрямий правотворчий ефект. Учена пояснює це тим, що суддя зобов'язаний адаптувати закон до потреб соціального життя, прерогатива, яка призводить до деяких «юриспруденційних творинь» [17, с. 71]. З'ясовуючи особливості актів ЄСПЛ, Н. Блажівська робить висновок, що вони є джерелом правового регулювання, які мають яскраво виражений обов'язковий (одночасно казуальний і нормативний) характер та містять правове начало, спрямоване на захист прав і свобод, гарантованих ЄКПЛ. Учена наголошує на прецедентному характері рішень Високого Суду. Практика ЄСПЛ свідчить, що, виробляючи свої правові позиції прецедентів, ЄСПЛ встановлює єдині стандарти правопорядку для держав – учасниць ЄКПЛ і виходить у своїх рішеннях за рамки тлумачення та конкретизації права, створюючи прецеденти як повноцінні джерела права [22, с. 68]. Попри це, зміст поняття «прецедент» стосовно діяльності ЄСПЛ відрізняється від англосаксонської доктрини прецеденту. Правова позиція ЄСПЛ щодо своїх прецедентів докорінно відрізняється від позицій судів системи загального права (на цьому наголошує сам Високий Суд). Так, у рішенні у справі “Charman v. United Kingdom” ЄСПЛ заявив, що він дотримується принципу прецеденту та робить це в інтересах законної визначеності, прогнозованості й рівності перед законом. Водночас ЄСПЛ враховує зміни політичних, економічних, соціальних і культурних умов у державах – учасницях ЄКПЛ. Це той випадок, коли ЄСПЛ залишає за собою право змінювати прецедент, що існував раніше, відповідно до реалій сучасного громадянського суспільства [23].

Й. Лупу й Е. Вутен стверджують, що, як і національні суди вищої інстанції, міжнародні суди використовують прецедент, принаймні частково, щоб переконатися «нижчі» (національні) суди в легітимності рішень. Тож ЄСПЛ загалом використовує прецедентне право для обґрунтування своїх рішень у спосіб, подібний до вищих національних судових інстанцій [24, с. 29]. Численні згадування в мотивувальній частині рішень судів майже всіх спеціалізацій та інстанцій релевантних правових

позицій ЄСПЛ та ВС для посилення своєї власної позиції в розв'язанні конкретного спору стають дедалі більш поширеною практикою і в Україні.

Так, формуючи власну правову позицію із проблемного питання (<...> постанова державного виконавця про закінчення виконавчого провадження винесена передчасно й за відсутності доказів, які б підтверджували факт реального виконання судового рішення чи вжиття вичерпних заходів з його виконання<...>), ВС урахував і виклав у мотивувальній частині своєї постанови від 26 жовтня 2023 р. (справа № 420/1511/23) *правову позицію релевантних рішень* ЄСПЛ. Так, у рішенні «Юрій Миколайович Іванов проти України» ЄСПЛ наголосив на тому, що право на суд, захищене ст. 6 Конвенції, було б ілюзорним, якби національна правова система Високої Договірної Сторони дозволяла, щоб остаточне, обов'язкове для виконання судове рішення залишалося невиконаним на шкоду будь-якій зі сторін. Високий Суд неодноразово наголошував, що в таких категоріях справ, коли державні органи належним чином сповіщені про наявність судового рішення, вони мають вживати всіх належних заходів для його виконання або спрямування до іншого органу для виконання. Сама особа, на користь якої ухвалено рішення, не має ще й перейматися ініціюванням виконавчих процедур [25].

Висновки. Отже, аналіз феномену судового рішення (а точніше – викладеної в ньому правової позиції) через релятивність із судовим прецедентом дає підстави говорити про те, що в нашій вітчизняній правовій системі прецедентного права в чистому вигляді не існує, проте практика ЄСПЛ та висновки щодо застосування норм права, викладені в постановах ВС, як специфічне джерело права мають високий відсоток конвергентності з означеним правовим явищем. Аналіз правових позицій ЄСПЛ та ВС, умовно кажучи, говорить про їхню роль «медіатора» чи «авторитетного арбітра» у розв'язанні правових дилем і ухваленні рішення в умовах законодавчої невизначеності. З наукового погляду можна казати, що шляхом висловлення уповноваженими судами своєї позиції (у судових рішеннях) ми маємо справу зі створенням правових парадигм – світоглядних настанов індивідуальної і соціальної оцінки права під час вирішення прикладних проблем правозастосування. Водночас такі акти не утворюють норм права у формально-юридичному значенні, а їхня обов'язковість виникає не з доктрини *stare decisis*, а із приписів закону та потреби забезпечення стабільності судової практики.

Цей синтез дає змогу розглядати правовий висновок як елемент нормативної системи, що має обмежену, але впливову регулятивну силу. Отже, статус і роль судового прецеденту в Україні перебувають у динамічному розвитку.

Список використаних джерел

1. Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини : Закон України від 23.02.2006 р. № 3477–IV. Дата оновлення: 02.12.2012. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/conv#Text> (дата звернення: 11.11.2025).
2. Ляченко І. Імплементация конвенции про защиту прав человека и основоположных свобод та прецедентного права Европейского суда з прав людини: міжнародно-правовий аналіз практики держав. *Науковий вісник дипломатичної академії України*. 2009. Вип. 15. С. 311–318.
3. Про судоустрій і статус судів : Закон України від 02.06.2016 р. № 1402–VIII. Дата оновлення: 04.06.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n250> (дата звернення: 11.11.2025).
4. Константий О. Джерела адміністративного права України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2000. 15 с.
5. Коломоєць Т. Джерела адміністративного права: проблемні питання доктринального визначення, класифікації та системного аналізу. *Право України*. 2017. № 6. С. 72–79.

6. Чорномаз О. Джерела адміністративного права: сучасний стан та перспективи розвитку. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія «Право». 2015. № 30 (2). С. 89–91.
7. Мельник Р. Джерела адміністративного права: сучасний погляд на сталі конструкції. *Право України*. 2019. № 5. С. 46–62. DOI: 10.33498/loiu-2019-05-046
8. Коваль М. Основи доктрин адміністративного судочинства в демократичних державах: компаративний аспект : автореф. дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.07. Одеса : ОДУВС, 2025. 40 с.
9. Марченко А. Судовий прецедент у правовій системі України (1991–2010 рр.) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ : НАВС, 2015. 202 с.
10. Чернецька О., Шилінгов В. Право Англії як класична модель прецедентного права. *Часопис Київського університету права*. 2015. № 4. С. 348–352.
11. Шумило М. Правові висновки касаційного суду: *inter praeteritum et futurum*. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 12. С. 47–54. DOI: 10.32849/2663-5313/2020.12.08
12. Кодекс адміністративного судочинства України : Закон України від 06.07.2005 р. № 2747–IV. Дата оновлення: 31.10.2025. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n11305> (дата звернення: 12.11.2025).
13. Сидоренко О. Роль судового прецеденту як виду правового акту у формуванні правової системи України. *Актуальні питання розвитку правової системи в сучасній Україні* : Міжнародна науково-практична конференція, Науково-дослідний інститут публічного права, м. Львів – Торунь, 4 лютого 2025 р. Львів ; Торунь : Liha-Pres, 2025. С. 210–214. DOI: 10.36059/978-966-397-462-0-59
14. Practice Statement (Judicial Precedent). (1966). *House of Lords*, [1966] 1 W.L.R. 1234; [1966] 3 All E.R. 77. URL: https://www.uniset.ca/other/cs2/19661WLR1234.html?utm_source=chatgpt.com
15. Opinion № 9 (2006) on the role of national judges in ensuring an effective application of international and European law / Council of Europe, Consultative Council of European Judges (CCJE). 2006. 1. URL: <https://rm.coe.int/16807476ad>
16. Шевчук С. Загальнотеоретичні проблеми нормативності актів судової влади : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.01. Харків : Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2008. 433 с.
17. Anghel E. Judicial precedent, a law source. *LESIJ-Lex ET Scientia International Journal*. 2017. № 24 (2). P. 68–76.
18. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 27.03.2019 р. у справі № 521/21255/13-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81139249> (дата звернення: 12.11.2025).
19. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 31.10.2018 р. у справі № 161/12771/15-ц. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81842008> (дата звернення: 12.11.2025).
20. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 20.12.2024 р. у справі № 320/29317/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123946428> (дата звернення: 11.11.2025).
21. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 11.10.2023 р. у справі № 140/1126/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114097842> (дата звернення: 11.11.2025).
22. Блажівська Н. Теоретико-методологічні та прикладні засади застосування практики ЄСПЛ при захисті майнових прав : дис. ... докт. юрид. наук : 12.00.03. Київ, 2020. 498 с.
23. Chapman v. United Kingdom. Application № 27238/95. *European Court of Human Rights*. 2001, January 18. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-59154%22%5D%7D> (дата звернення: 11.11.2025).
24. Lupu Y., Voeten E. The Role of Precedent at the European Court of Human Rights: A Network Analysis of Case Citations. *OpenSIUC*. 2010. URL: https://www.researchgate.net/publication/43787686_The_Role_of_Precedent_at_the_European_Court_of_Human_Rights_A_Network_Analysis_of_Case_Citations (дата звернення: 05.11.2025).
25. Постанова Верховного Суду у складі колегії суддів Касаційного адміністративного суду від 26.10.2023 р. у справі № 420/1511/23. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114466444> (дата звернення: 11.11.2025).

References

1. Pro vykonannya rishen ta zastosuvannya praktyky Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: Zakon Ukrainy vid 23.02.2006 r. № 3477–IV [On the execution of decisions and application of the practice of the European Court of Human Rights: Law of Ukraine dated 23.02.2006 № 3477–IV]. Date of update: 02.12.2012. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3477-15/conv#Text> [in Ukrainian].
2. Ilchenko, I. M. (2009). Implementatsiia konventsii pro zakhyst prav liudyny i osnovopolozhnykh svobod ta pretsedentnoho prava Yevropeiskoho sudu z prav liudyny: mizhnarodno-pravovyi analiz praktyky derzhav [Implementation of the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms and the Case Law of the European Court of Human Rights]. *Scientific Bulletin of the Diplomatic Academy of Ukraine*, 15, 311–318 [in Ukrainian].
3. Pro sudoustrii i status suddiv: Zakon Ukrainy vid 02.06.2016 r. № 1402–VIII [On the Judiciary and the Status of Judges: Law of Ukraine dated 02.06.2016 № 1402–VII]. Date of update: 04.06.2025. Retrived from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#n250> [in Ukrainian].
4. Konstantyi, O. V. (2000). Dzherela administratyvnoho prava Ukrainy [ources of administrative law of Ukraine]: author’s abstract of dissertation. Kharkiv: Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
5. Kolomoiets, T. (2017). Dzherela administratyvnoho prava: problemni pytannia doktrynalnoho vyznachennia, klasyfikatsii ta systemnoho analizu [Sources of administrative law: problematic issues of doctrinal definition, classification and systemic analysis]. *Law of Ukraine*, 6, 72–79 [in Ukrainian].
6. Chornomaz, O. B. (2015). Dzherela administratyvnoho prava: suchasnyi stan ta perspektyvy rozvytku [Sources of administrative law: current state and prospects for development]. *Scientific Bulletin of the Uzhhorod National University. Series: Law*, 30 (2), 89–91 [in Ukrainian].

7. Melnyk, R. (2019). Dzherela administratyvnoho prava: suchasnyi pohliad na stali konstruktivni [Sources of administrative law: a modern view of solid structures]. *Law of Ukraine*, 5, 46–62. <https://doi.org/10.33498/louu-2019-05-046> [in Ukrainian].
8. Koval, M. P. (2025). Osnovy doktryn administratyvnoho sudochynstva u demokratychnykh derzhavakh: komparatyvnyi aspekt [Fundamentals of doctrines of administrative justice in democratic states: comparative aspect]: abstract of the dissertation ... of Dr. of Law. Odesa: ODUVS [in Ukrainian].
9. Marchenko, A. A. (2015). Sudovyi pretsedent u pravovii systemi Ukrainy (1991–2010 rr.) [Judicial precedent in the legal system of Ukraine (1991–2010)]: dissertation ... of Ph. D. of Law. Kyiv: NAVS [in Ukrainian].
10. Chernetska, O. V., & Shylinhov, V. S. (2015). Pravo Anhliv yak klasychna model pretsedentnoho prava [English Law as a Classical Model of Case Law]. *Journal of the Kyiv University of Law*, 4, 348–352 [in Ukrainian].
11. Shumylo, M. (2020). Pravovi vysnovky kasatsiinoho sudu: inter praeteritum et futurum [Legal Conclusions of the Cassation Court: Inter Praeteritum et Futurum]. *Entrepreneurship, Economy and Law*, 12, 47–54. <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.12.08> [in Ukrainian].
12. Kodeks administratyvnoho sudochynstva Ukrainy: Zakon Ukrainy vid 06.07.2005 r. № 2747–IV [Code of Administrative Procedure of Ukraine: Law of Ukraine of 06.07.2005 № 2747–IV]. Date of update: 31.10.2025. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2747-15#n11305> [in Ukrainian].
13. Sydorenko, O. O. (2025). Rol sudovoho pretsedentu yak vydu pravovoho aktu u formuvanni pravovoi systemy Ukrainy [The role of judicial precedent as a type of legal act in the formation of the legal system of Ukraine]. Aktualni pytannia rozvytku pravovoi systemy v suchasni Ukraini: mizhnarodna naukovo-praktychna konferentsiia [Current issues of the development of the legal system in modern Ukraine: international scientific and practical conference]. Naukovo-doslidnyi instytut publicnoho prava. Lviv – Torun: Liha-Pres, 210–214. <https://doi.org/10.36059/978-966-397-462-0-59> [in Ukrainian].
14. Practice Statement (Judicial Precedent). (1966). *House of Lords*, [1966] 1 W.L.R. 1234; [1966] 3 All E.R. 77. Retrieved from https://www.uniset.ca/other/cs2/19661WLR1234.html?utm_source=chatgpt.com [in English].
15. Council of Europe, Consultative Council of European Judges (CCJE). (2006). *Opinion № 9 (2006) on the role of national judges in ensuring an effective application of international and European law (CCJE (2006) 1)*. Retrieved from <https://rm.coe.int/16807476ad> [in English].
16. Shevchuk, S. V. (2008). Zahalnoteoretychni problemy normatyvnosti aktiv sudovoi vlady [General theoretical problems of the normativity of judicial acts]: dissertation ... Dr. of Law. Kharkiv: Natsionalna yurydychna akademiia Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho [in Ukrainian].
17. Anghel, E. (2017). Judicial precedent, a law source. *LESIJ-Lex ET Scientia International Journal*, 24 (2), 68–76 [in English].
18. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 27.03.2019 r. u spravi № 521/21255/13-ts [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of 27.03.2019 in case № 521/21255/13-ts]. *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81139249> [in Ukrainian].
19. Postanova Velykoi Palaty Verkhovnoho Sudu vid 31.10.2018 r. u spravi № 161/12771/15-ts [Resolution of the Grand Chamber of the Supreme Court of 31.10.2018 in case № 161/12771/15-ts]. *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/81842008> [in Ukrainian].
20. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 20.12.2024 r. u spravi № 320/29317/23 [Resolution of the Supreme Court of the Cassation Administrative Court of 20.12.2024 in case № 320/29317/23]. *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/123946428> [in Ukrainian].
21. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 11.10.2023 r. u spravi № 140/1126/23 [Resolution of the Supreme Court of the Cassation Administrative Court of 11.10.2023 in case № 140/1126/23]. *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114097842> [in Ukrainian].
22. Blazhivska, N. Ye. (2020). Teoretyko-metodolohichni ta prykladni zasady zastosuvannya praktyky YeSPL pry zakhysti mainovykh prav [Theoretical, methodological and applied principles of applying the practice of the ECHR in the protection of property rights]: dissertation ... Dr. Law. Kyiv [in Ukrainian].
23. European Court of Human Rights. (2001, January 18). *Chapman v. United Kingdom (Application № 27238/95)*. ECHR. Retrieved from <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%7B%22001-59154%22%7D> [in English].
24. Lupu, Y., & Voeten, E. (2010). The Role of Precedent at the European Court of Human Rights: A Network Analysis of Case Citations. OpenSIUC. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/43787686_The_Role_of_Precedent_at_the_European_Court_of_Human_Rights_A_Network_Analysis_of_Case_Citations [in English].
25. Postanova Verkhovnoho Sudu u skladi kolehii suddiv Kasatsiinoho administratyvnoho sudu vid 26.10.2023 r. u spravi № 420/1511/23 [Resolution of the Supreme Court composed of the panel of judges of the Cassation Administrative Court of 26.10.2023 in case № 420/1511/23]. *Yedyni derzhavnyi reiestr sudovykh rishen*. Retrieved from <https://reyestr.court.gov.ua/Review/114466444> [in Ukrainian].

Veselov Mykola,

Doctor of Law, Professor,
Professor at the Department of Law
(State University of Economics and Technology, Kryvyi Rih)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3963-2764>

Gurzhii Taras,

Doctor of Law, Professor,
Head of the Department of Administrative, Financial and Information Law
(State University of Trade and Economics, Kyiv)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3348-8298>

Skrypka Oleksandr,

Senior Lecturer at the Department of Fire Training Educational and Scientific Institute for Training Specialists
for Criminal Police Units named after E.O. Didorenko
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-0791-3809>

**THE PHENOMENON OF JUDICIAL PRECEDENT IN UKRAINE, DIRECTIONS
OF CONVERGENCE INTO THE SYSTEM OF LEGAL REGULATION**

The article analyzes the formation and development of judicial precedent in Ukraine and its interaction with the practice of the European Court of Human Rights and the Supreme Court. Through the relativity with judicial precedent, the phenomenon of judicial decision (legal position) in the Ukrainian legal system is studied. The basis of legal regulation in Ukraine is the law, but domestic legal science currently considers judicial decision as one of the sources of law. The issue of the status of judicial decision in Ukraine, and therefore judicial precedent, is becoming increasingly relevant, since along with the decisions of the Constitutional Court of Ukraine and the Supreme Court, the conclusions and legal position of the European Court of Human Rights become sources of domestic law. At the same time, Ukrainian judicial proceedings have certain problems with the relevance of the application of such decisions. It is noted that precedent and judicial decision are not identical categories. An act of the judicial authority acquires a precedent character only within the framework of the application of substantive law norms if the necessary conditions are met. The term "judicial precedent" is not used in Ukrainian legislation, but the practice of the European Court of Human Rights and the conclusions on the application of legal norms set out in the Supreme Court's decisions have many properties that create the prerequisites for stating the phenomenon of precedent in the Ukrainian system of legal regulation. At the same time, the conclusions of the court and the legal position set out in court decisions, although they contain elements of precedent, cannot be absolutely identified with a classical precedent in common law. First, in Ukraine, it is the law that creates the legal prerequisites for a court decision to acquire the status of a source of law; secondly, it is not the act of the judiciary as a whole that has normative significance, but only that part of it that contains the legal position formulated by the court. In fact, a clearly formulated conclusion (legal position) of an authorized court on a controversial issue of the application of other norms of law acquires legal force, and the court decision as a whole remains an act of individual action.

Key words: European Court of Human Rights, legal system, judicial precedent, legal position, legal regulation, judicial act, administrative proceedings, legal phenomenon.

Надіслано до редколегії 24.11.2025
Рекомендовано до публікації 19.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

УДК 341.176(4):061.1ЄС
DOI <https://doi.org/10.32782/2709-9261-2025-4-16-35>

Туренко Олег Станіславович,
доктор філософських наук, професор,
професор кафедри загальноправових дисциплін
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4635-4731>

Ріжняк Ренат Ярославович,
заслужений працівник освіти України,
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри загальноправових дисциплін
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-9048>

Хитровський Дмитро Володимирович,
старший викладач кафедри загальноправових дисциплін
(Донецький державний університет внутрішніх справ, м. Кропивницький)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5619-6834>

ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ СТРУКТУР ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ

Статтю присвячено комплексному аналізу етапів формування інституційних структур Європейського Союзу від завершення Другої світової війни до сучасного етапу розвитку європейської інтеграції. Обґрунтовано, що інституційне будівництво ЄС є результатом тривалого та поетапного процесу, який поєднував політичні, економічні, військові та правові чинники, зумовлені необхідністю забезпечення миру, стабільності та сталого розвитку європейських держав. Показано, що інституційна еволюція ЄС відбувалася в умовах постійного пошуку балансу між національним суверенітетом держав-членів і потребами наднаціонального управління. Зроблено висновок, що досвід інституційного розвитку Європейського Союзу має важливе теоретичне й практичне значення для осмислення правових умов вступу України до ЄС і подальшої інтеграції у його структурні інститути.

Ключові слова: *Європейський Союз, європейська інтеграція, інституційні структури ЄС, етапи формування, наднаціональні інституції, Римські договори, Маастрихтський договір, Лісабонський договір, євроінтеграція України.*

Постановка проблеми. Однією з умов довгострокової безпеки України (захисту від агресії путінської Росії), післявоєнного соціально-економічного відродження

і подальшого політико-правового розвитку, демократизації і затвердження принципів правової держави є вступ країни в Європейський союз (далі – ЄС). Ця міжнародна

організація, під великим тиском зовнішніх і внутрішніх протиріч, зберігає свою політико-правову гомогенність і де-факто є конфедерацією незалежних держав, у рамках якої державам-членам надавалися вагомні важелі державного управління і національного суверенітету. З часу свого утворення до сьогодні структура та повноваження ключових політичних інститутів ЄС (Рада Європи, Комітет міністрів, Європейська комісія, Європейський парламент) суттєвим чином зазнали перебудови. Найбільших змін за час свого існування зазнав Європейський парламент (Європарламент) [1, с. 123]. Відтак, ЄС залишається динамічною міжнародно-державною організацією, яка має тенденцію до свого розширення. Втім, для успішної інтеграції України слід усвідомлювати, що цей процес є доволі довготривалим і складним. Тому є актуальним завдання окреслити етапи створення інституційних структур ЄС.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній політико-правовій науці цю тему досліджували П. Буряк, А. Веселовський, І. Грицяк, В. Гоменюк, Є. Горюнова, В. Довгань, Р. Казімір, О. Ковальова, В. Копійка, О. Кресін, В. Ліпкан, С. Сокур, А. Тюшка, Т. Шинкаренко та інші. Останнім часом глибокою розвідкою структур ЄС займалися: Д. Куртін, М. Егебергом, У. Пюггер, Ф. Гейс-Реншоу, Х. Воллес, М. Вестлейк, Д. Гелловей, Л. Гуг, А. Куйверс та інші.

Метою статті є дослідження ключових етапів формування інституційних структур ЄС з часу його утворення до сьогодні.

Виклад основного матеріалу. Фактичне створення ЄС почалося після Другої світової війни, яка стала найпотужнішою мотивацією до європейської інтеграції, формування ефективної міждержавної інституції збереження миру та становлення єдиного фінансово-економічного ринку в Європі. Головними причинами цього процесу були:

прагнення не допустити будь-якої війни і панування тоталітарних режимів в межах Європи;

відбудова післявоєнної економіки європейських країн і забезпечення подальшого економічного, демографічного, соціально-культурного розвитку європейських націй; агресивна політика комуністичного табору, який остаточно оформився в 1949 р., витягнувшись від Пекіну до Берліну і мав на озброєнні ядерну зброю;

змагання трьох країн – США, Великої Британії та СРСР – ставило країни Європи в положення об'єкта міжнародних відносин і могло призвести до втрати суверенності.

Перші політичні кроки до інтеграції європейських країн зробив В. Черчилль (1874–1965). У промові у Цюріхському університеті (1946) він закликав створити Федерацію Сполучених Штатів Європи, первинними членами цього союзу повинні були стати Франція і Німеччина. Наступного року у Великій Британії та Франції були створені аналітичні комітети Об'єднаної Європи. В цьому ж 1947 р. ці два комітети об'єдналися, утворивши єдину організацію «Європейський комітет федералістів». В останнє об'єднання увійшли більш 100 тис. осіб з багатьох західноєвропейських країн.

На початку 1948 р. «Європейський комітет федералістів» трансформувалася в міжнародний координаційний комітет «Об'єднана Європа», який зібрав представників 25 країн на Перший конгрес європейських рухів. Робота конгресу здійснювалася на трьох майданчиках: Комітет з політичних питань, Комісія з економічних питань та Комісія з культурних питань. В ході роботи конгресу виявилось велика кількість суперечок і протиріч. Втім,

конгрес виробив «Звернення до європейців», в якому проголошував, що створення майбутнього Союзу мусить ґрунтуватися на трьох принципах: співробітництво, повага до особистості та повага до свободи. Пропонувалося створити Союз, який мав би у своєму розпорядженні наднаціональні інституції, які позбавлялися права приймати політичні рішення.

На початку 1949 р. постійно діючі комітети європейської інтеграції погодили створення Ради Європи. Пізніше приймається Статут Ради Європи, який підписали 10 країн – Велика Британія, Франція, країни Бенілюксу, Норвегія, Швеція, Данія, Ірландія, Італія.

У післявоєнній Європі активно йшла військова інтеграція. В 1949 р. був створений Північноатлантичний договір – військовий блок, який об'єднав наступні країни: Велика Британія, Франція, країни Бенілюкса (Нідерланди, Бельгія, Люксембург), Норвегія, Швеція, Данія, Ірландія, Португалія, Італія, США і Канада.

Одночасно з політичним і військовим напрямом європейської інтеграції відбувалось економічне зближення західноєвропейських країн. В 1947 р. завдяки проекту Вашингтона, спрямованому на європейське відродження – плану Маршалла [2, с. 222] – 16 західноєвропейських країн погодилися на умови американської допомоги і підписали відповідний протокол. Пізніше до цього договору приєдналися ФРН і Югославія. Для координації роботи і розподілу фінансової допомоги в 1948 р. була створена Європейська організація економічного співробітництва (ЄОЕС). Для керівництва цією організацією були створені наступні інституції: Комітет міністрів, Виконавчий і Технічний комітети, затверджена посада Генерального секретаря.

Відтак, другу половину 40-х років ХХ ст. можна вважати першим етапом створення інституцій Європейського Союзу. В цю добу успішний розвиток отримали економічна й військова інтеграція європейських країн. Але головне – був здійснений перехід від теоретично-громадського рівня обговорення та солідарності до практичного рівня об'єднання великих господарських інституцій та національних держав в єдину організацію.

На другому етапі (1951–1957 рр.) – євроінтеграційні процеси отримали розвиток переважно у сфері економіки і мали вузький галузевий характер. Подальший розвиток співробітництва між країнами-членами ЄСВС призвів до усвідомлення необхідності розбудови ширшого й всеохопного економічного об'єднання, а також до координації зусиль у сфері мирного використання ядерної енергії.

Спираючись на французьку ініціативу, на основі ЄОЕС починає формуватися Європейська спільнота вугілля та сталі (ЄСПВС). Остаточо ЄСПВС була створена в квітні 1951 р. договором шести країн: Франція, ФРН, країни Бенілюксу, Італія. Договір вступив в силу в 1952 р. і був розрахований на 50 років. Він передбачав формування спільного ринку вугілля, залізної руди та сталі й затверджував принципи вільного обміну та вільної конкуренції. Договір скасовував імпорتنі та експортні мита. У торгівлі з іншими країнами було запроваджено єдине мито на імпорт вугілля, сталі та залізної руди.

У ці роки в межах Європейської організації економічного співробітництва були створені перші постійно діючі інституції управління:

наднаціональний Вищий керівний орган у складі 9 представників країн-членів. Цей орган здійснював загальне регулювання економічними процесами ЄОЕС. Рішення Вищої ради були обов'язкові для усіх учасників та підприємств відповідних галузей. Але інший орган

СОЕС – Комітет міністрів – мав право на вето. Вищий керівний орган став «прообразом» Європейської Комісії; міжурядовий Комітет міністрів – орган представників країн на міністерсько-виконавчому рівні. В його компетенцію входило вироблення єдиного політико-економічного курсу;

Парламентська асамблея – орган представників країн на парламентському рівні, який мав дорадчі функції;

Суд – функціями якого є контроль над тлумаченням договорів і вирішення спірних питань [3, с. 36–38].

У березні 1957 р. Франція, ФРН, країни Бенілюксу, Італія підписали два Римські договори: «Договір про заснування Європейської економічної спільноти» (ЄЕСп) і «Договір про заснування Європейської спільноти з атомної енергії» (Євроатом). Після перейменування Європейської економічної спільноти на Європейську Спільноту, згідно з Договором про Європейський Союз, відповідний Римський договір почали називати «Договором про заснування Європейської Спільноти», або ж «Римський договір». Обидва договори набули чинності 1 січня 1958 р.

Згідно з Римським договором завданнями ЄЕСп були:

- ліквідація внутрішніх і митних бар'єрів та створення Спільного ринку;
- в межах Спільного ринку забезпечення вільного переміщення капіталів, робочої сили, товарів та послуг;
- розробка загальної зовнішньоторговельної, транспортної, сільськогосподарської політики;
- синхронізація оподаткування та соціальної політики.

Завданнями Євроатому:

- сприяння розвитку і використання ядерної енергетики в країна-членах;
- формування спільної енергетичної політики;
- координація у процесі прийняття рішень;
- зниження цін на енергоносії;
- контроль над атомною енергетикою;
- підвищення стабільності енергетики [4, с. 112–114].

Третій етап (1958–1969 рр.) вважається перехідним. Європейська інтеграція охопила, переважно, економічну сферу. Головними досягненнями цього періоду були запровадження спільного митного тарифу й створення Митного союзу, який і став підґрунтям подальшої економічної інтеграції Співтовариства. Одночасно з утворенням митного союзу була досягнута лібералізація руху працівників, а також свобода підприємництва й надання послуг у сфері промисловості й торгівлі. Протягом цього періоду було прийнято більшість головних рішень щодо організації спільного сільськогосподарського ринку, визначено принципи механізму й інструменти фінансування Спільної сільськогосподарської політики (ЄЕС). У 1967 р. відбулося злиття інститутів трьох Співтовариств у єдиний Комітет міністрів і єдину Комісію, які разом із Європейським Парламентом і Судом створили спільну інституціональну систему Європейських співтовариств. У 60-ті роки розпочалися переговори про вступ у ЄС Данії, Ірландії й Норвегії. Велика Британія теж активно впроваджувала політику євроінтеграції і пропонувала альтернативні структури ЄЕС. Втім, вдала економічна політика і ріст доходів ЄЕС підштовхнув уряд Великої Британії до вступу в цю організацію. Втім Франція двічі (1963, 1967 рр.) накладало вето на вступ Великої Британії в ЄЕС.

Четвертий етап (1969–1973 рр.) розвитку євроінтеграційного процесу характеризувався тим, що співтовариство, врахувавши досягнення перехідного періоду,

задекларувало наміри активізувати процеси економічної, грошово-кредитної і політичної уніфікації Західної Європи і до 1980 р. трансформувати Європейське Співтовариство в Європейський Союз. Під час цього періоду відбулося перше розширення Співтовариства за рахунок вступу Великої Британії, Данії, Ірландії. Втім, плани західних європейців були перекреслені першою за післявоєнні часи економічною кризою, яка ускладнила розвиток Співтовариства і на деякий час загальмувала інтеграційні процеси.

П'ятий етап (1973–1986 рр.) – співтовариство розвивалося в умовах економічної і фінансової кризи, яка супроводжувалась посиленням протекціоністських, дезінтеграційних тенденцій країн-членів. Внаслідок розширення Співтовариства ускладнилось функціонування його інститутів, досягнення консенсусу між країнами-членами. За цих умов Співтовариству довелося, у першу чергу, сконцентрувати зусилля на збереженні досягнутого рівня інтеграції, пошуках шляхів підвищення ефективності інституціональної системи. Інтеграція поширилась на нові сфери, зокрема, соціальну й науково-дослідницьку, регіональний розвиток, розпочалося розширення Співтовариства на Південь. У 1974 р. країни-члени прийняли рішення про заснування Європейської ради як найвищої політичної інстанції Співтовариства, компетенція якої охоплювала б усі сфери співробітництва, а також про проведення загальних прямих виборів до Європейського Парламенту.

У 1975 р. згідно Люксембурзького договору (1970 р.) була заснована Палата аудиторів (Рахункова палата), яка контролювала формування єдиного бюджету Спільноти (1% від ПДВ від імпортованих мит сільськогосподарської продукції), реалізації коштів та запровадження єдиної валютної одиниці: ЕКУ (European Currency Unit) [5, с. 52].

У 1973 р. в ЄЕСп були прийняті Велика Британія, Данія, Норвегія, а в 1981 р. – Греція. Втім в 1982 р. Гренландія на «хвилі європесимізму» вийшла з складу ЄЕСп. Наприкінці визначеної доби, у 1985 р., до складу ЄЕСп увійшли Іспанія та Португалія.

Шостий етап (1986–1991 рр.) – відбувається активізація євроінтеграційних процесів. Після підписання *Єдиного європейського акту* (ЄЄА) в 1986 р. Співтовариство вступило у якісно новий етап розвитку, пов'язаний із завершенням формування єдиного внутрішнього ринку. Ця мета підштовхнула законодавчо втілити на території Спільноти чотирих свобод – свободи пересування товарів, людей, капіталів та послуг.

Єдиний європейський акт надав імпульс інституціональному реформуванню Співтовариства в напрямку розширення повноважень комунітарних інститутів і генералізації принципу мажоритарного голосування, поширив інтеграційні процеси на нові сфери, зокрема, охорону довкілля, соціальну політику, науково-технічне співробітництво, а також включив механізм Європейського політичного співробітництва у правову систему Співтовариства, що підвищило його роль як самостійного суб'єкта міжнародної політики.

Сьомий етап (1991–2000 рр.) – формально початок нового етапу розвитку інтеграції, яким ознаменувався підписанням Маастрихтського договору у грудень 1991 р. В рамках цього договору були підписані два ключові документи, які підтверджували завершення політичної, економічної та фінансової інтеграції європейських країн: *Договір про Європейський союз та Заключний акт про валютно-фінансовий союз*. Так, на базі Європейських співтовариств був заснований Європей-

ський Союз із запровадженням єдиного європейського громадянства.

Маастрихтський договір розширив сферу співробітництва країн-учасників до 20 галузей, додавши до вже існуючих пунктів промислову політику, політику охорони здоров'я, освіту та професійну підготовку, співпрацю в культурній сфері тощо. Розподіл повноважень між наднаціональними інституціями ЄС та національними державами повинен був здійснюватися на основі принципів субсидіарності та пропорційності [6, с. 371].

У 1995 р. остаточно вступили в силу Шенгенські угоди (1985 р.), які скасовували прикордонний контроль між країнами ЄС.

У середині 90-х років членами ЄС стали Австрія, Швеція та Фінляндія.

Восьмий етап (2000–2007 рр.). У 2001 р. був створений Європейський Конвент, який мусив розглядати проекти Конституції ЄС. В 2004 р. у Римі був підписаний *Договір про створення Конституції Європи*. Узгоджений Договір складався з преамбули, чотирьох частин і 36 протоколів. Крім того, Договір також мав 2 додатки та 41 декларацію. У загальному Договір містить 448 статей. Договір має наступну структуру: Преамбула, Частина I – Визначення та цілі Європейського Союзу; Частина II – Хартія основних прав Союзу; Частина III – Політика та функціонування Союзу; Частина IV – Загальні та кінцеві положення; Протоколи та додатки; Заключний акт [18, с. 534]. Проте, процес ратифікації Договору серед держав-членів ЄС не був одноставним (так, на національних референдумах у Франції та Нідерландах населення проголосувало проти Договору), відповідно Договір так і не набрав чинності.

У 2004 р. десять країн Центральної та Східної Європи вступили в ЄС: Кіпр, Мальта, Угорщина, Польща, Словаччина, Словенія, Чехія, Латвія, Литва й Естонія. В 2007 р. до них приєдналися Румунія та Болгарія.

Дев'ятий етап (з 2007 р.). З моменту провалу ратифікації *Договору про створення Конституції Європи*, ЄС зіткнувся з необхідністю вибору нового підходу в справі реформування своїх засновницьких документів. Поча-

лася робота над новим договором. Новий договір був підписаний у Лісабоні в 2007 р. Лісабонський договір багато в чому повторював Конституцію 2004 р. Зокрема ЄС придбав міжнародну правосуб'єктність, були підтверджені принципи голосування і розмежування сфери повноважень між ЄС та державами-членами.

У 2009 р. Лісабонський договір був ратифікований всіма 27 країн ЄС. Цей договір став моделлю соціально-економічного розвитку, в якій успішно розвиваються ідеї демократизму та соціального розвитку. На його базі було підписано шість базових договорів, які представлені у вигляді консолідованих версій Договору про Європейський Союз (ДЄС) та Договору про функціонування Європейського Союзу (ДФЄС). Можна вважати, що підписання Лісабонського договору завершило п'ятдесятирічний процес інституційного будівництва ЄС.

У 2013 р. Хорватія увійшла до ЄС. До країн-кандидатів до вступу в ЄС належать Албанія, Боснія і Герцеговина, Республіка Македонія, Туреччина і Сербія, Норвегія, Ісландія, Ліхтенштейн й Україна.

Висновки. Отже, протягом 70 років країни Європи інтегрувалися за всіма важливими сферами політико-правової, державно-управлінської, економічно-фінансової, міграційної діяльності. Цей процес автори визначають вісьмома етапами, які характеризуються якісними змінами в певних галузях і сферах соціально-політичної інтеграції держав-членів. Це був рух взаємних компромісів і вироблення незмінних аксіологічних принципів та доктрин сумісного розвитку європейських спільнот, що прагнуть добробуту і миру. Зараз, під час відкритої експансії путінської Росії, перед державами-членами ЄС постав ще один виклик – створення єдиних європейських збройних сил. У цьому процесі без досвіду Українських збройних сил Європейський Союз не зможе захистити свій суверенітет і тому буде змушений приймати рішення про вступ України до лав ЄС.

Перспективами подальшого дослідження проблеми є дослідження правових умов входження України до кожного з структурних інститутів ЄС.

Список використаних джерел

1. Антонюк Н. В., Краєвська О. А. Інституційна структура Європейського Союзу: формальні та політичні межі. *Політик: наук. журнал*. 2024. Вип. 4. С. 122–130. DOI: <https://doi.org/10.24195/2414-9616.2024-4.18>
2. Гобсбаум Е. Вік екстремізму. Коротка історія XX віку 1914–1991. Київ : Видавничий дім «Альтернативи», 2001. 544 с.
3. Сучасна політика розвитку Європейського Союзу : навч. посіб. / упоряд. В. І. Андрейка. Ужгород : ДВНЗ «УжНУ», 2022. 304 с.
4. Матвієнко В. М. Міжнародні організації : підручник / В. М. Матвієнко, Ю. С. Скороход, А. П. Сапсай та ін. Київ : Видання ДАК, 2015. 783 с.
5. Горюнова Є. О. Євроінтеграція : навч. посіб. Київ : Академвидав, 2013. 178 с.
6. Юдіна Г. І. Особливості функціонування інституційного механізму Європейського Союзу. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 85: ч. 4. С. 370–374. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.55>

References

1. Antoniuk, N. V., & Kraievskaya, O. A. (2024). Instytutsiina struktura Yevropeiskoho Soiuzu: formalni ta politychni mezhi [The Institutional Structure of the European Union: Formal and Political Boundaries]. *Polityk: nauk. zhurnal*, 4, 122–130 [in Ukrainian].
2. Hobsbaum, E. (2001). Vik ekstremizmu. Korotka istoriia KhKh viku 1914–1991 [The Age of Extremes: The Short Twentieth Century, 1914–1991]. Kyiv : Vydavnychiy dim «Alternatyvy» [in Ukrainian].
3. Suchasna polityka rozvytku Yevropeiskoho Soiuzu: navch. posib. [Contemporary Development Policy of the European Union: Study Guide] / Uporiad. V. I. Andreika. (2022). Uzhhorod: DVNZ «UzhNU» [in Ukrainian].
4. Matviienko, V.M. (2015). Mizhnarodni orhanizatsii: pidruchnyk [International Organizations: Textbook] / V.M. Matviienko, Yu.S. Skorokhod, A.P. Sapsai ta in. Kyiv : Vydannia DAK [in Ukrainian].

5. Horiunova, Ye. O. (2013). Yevrointehratsiia: navch. posib. [European Integration: Study Guide]. Kyiv: Akademvydav [in Ukrainian].

6. Iudina, H. I. (2024). Osoblyvosti funktsionuvannia instytutitsiinoho mekhanizmu Yevropeiskoho Soiuzu [Features of the Functioning of the Institutional Mechanism of the European Union]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho Natsionalnoho Universytetu. Seriya PRAVO*. Vyp. 85: ch. 4. P. 370–374. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.85.4.55> [in Ukrainian].

Turenko Oleh,

Doctor of Philosophical Sciences, Professor,
Professor at the Department of General Legal Disciplines
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4653-4731>

Rizhniak Renat,

Honored Worker of Education of Ukraine,
Doctor of Historical Sciences, Professor,
Head of the Department of General Legal Disciplines
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1977-9048>

Khytrovskiy Dmytro,

Lecturer at the Department of General Legal Disciplines
(Donetsk State University of Internal Affairs, Kropyvnytskyi)
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-5619-6834>

STAGES OF THE FORMATION OF THE INSTITUTIONAL STRUCTURES OF THE EUROPEAN UNION

The article is devoted to a comprehensive analysis of the stages of formation of the institutional structures of the European Union from the end of the Second World War to the current stage of European integration. It is substantiated that the institutional construction of the EU is the result of a long-term and gradual process that combined political, economic, military, and legal factors driven by the need to ensure peace, stability, and sustainable development of European states. It is shown that the institutional evolution of the EU took place under conditions of a constant search for a balance between the national sovereignty of the Member States and the needs of supranational governance.

The article identifies the main stages in the establishment of the institutions of the European Union, starting with the first post-war integration initiatives, the creation of the Council of Europe, economic and military associations, the formation of the European Coal and Steel Community, the signing of the Rome Treaties, and the subsequent evolution of the European Communities. Considerable attention is paid to the analysis of institutional changes related to the establishment and development of the European Commission, the Council of Ministers, the European Parliament, the Court of Justice of the European Communities, the European Council, and other bodies that ensure the functioning of the Union.

It is proved that each stage of EU development was characterized by qualitative transformations of the institutional mechanism, the expansion of areas of integration, the improvement of decision-making procedures, and the gradual strengthening of the role of supranational elements of governance. It is substantiated that the European Union is a unique entity that cannot be fully identified either with a classical international organization or with a nation-state and, by its features, is close to a confederal model with a developed institutional mechanism. Emphasis is placed on the relevance of studying the institutional evolution of the EU in the context of current challenges to European security and the prospects of Ukraine's European integration. It is concluded that the experience of the institutional development of the European Union has important theoretical and practical significance for understanding the legal conditions of Ukraine's accession to the EU and its further integration into the Union's institutional structures.

Key words: European Union, European integration, EU institutional structures, stages of formation, supranational institutions, Rome Treaties, Maastricht Treaty, Lisbon Treaty, Ukraine's European integration.

Надіслано до редколегії 24.11.2025
Рекомендовано до публікації 16.12.2025
Опубліковано 29.12.2025

ЗМІСТ

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДІЯЛЬНОСТІ
НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ**

Хозлу І. К., Чепеляк В. С., Постний Р. М.

ПРЕВЕНТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ТА ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ
В УМОВАХ ДІЇ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ ВОЄННОГО СТАНУ: ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ... 3

ПРОБЛЕМИ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Головкін С. В.

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ПРОВЕДЕННЯ НЕВЕРБАЛЬНИХ СЛІДЧИХ (РОЗШУКОВИХ) ДІЙ
ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВ, УЧИНЕНИХ У КІБЕРПРОСТОРІ..... 9

Груздь О. І., Сендік І. Е.

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ
У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЗА ФАКТАМИ БЕЗВІСТИ
ЗНИКЛИХ ОСІБ В УМОВАХ ВОЄНОГО СТАНУ..... 15

Євтушенко О. В.

ПРАКТИКА ЄСПЛ У ПРАВОВОМУ РЕГУЛЮВАННІ ОБШУКІВ У АДВОКАТА..... 20

Крейтор А. А.

СФЕРИ ТА МІСЦЯ ОПЕРАТИВНОГО ПОШУКУ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ
НАДРОВИКОРИСТАННЯ..... 30

Крикун С. В.

ДО ПИТАННЯ АКТУАЛІЗАЦІЇ НАПРЯМІВ НАУКОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ПРОВЕДЕННЯ КОНТРОЛЮ
ЗА ВЧИНЕННЯМ ЗЛОЧИНУ..... 35

Матвійчук І. А.

ВІДОМОСТІ ПРО ОСОБУ ПРАВОПОРУШНИКА В СТРУКТУРІ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ
ХАРАКТЕРИСТИКИ НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ..... 39

Тарасенко О. С., Рудавін А. Є.

ЕТАПИ ПІДГОТОВКИ ДО ПРОВЕДЕННЯ НСРД У ПРОЦЕСІ РОЗСЛІДУВАННЯ КОРИСЛИВИХ
ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ВІЙСЬКОВИМИ СЛУЖБОВИМИ ОСОБАМИ
ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ..... 44

Тимошко П. В.

СУБ'ЄКТИ ПРОВЕДЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОГО СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ..... 49

Шульга А. О., Левінець Р. П.

ПРОБЛЕМИ ПРОВАДЖЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ
В УМОВАХ НАБЛИЖЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ: ШЛЯХИ ВИРІШЕННЯ..... 56

ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ТА ДЕТЕКТИВНА ДІЯЛЬНІСТЬ

Зеленський С. М.

ТЕХНІЧНІ ЗАСОБИ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
В АСПЕКТІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ..... 62

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ Й ПОРЯДКУ

Вітвіцький С. С.

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ОХОРОНИ ВІЙСЬКОВОГО МАЙНА:
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ..... 67

Катеринчук К. В.

ПРОБЛЕМИ НОРМАТИВНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ГРОМАДСЬКОЇ РАДИ ПРИ
КООРДИНАЦІЙНОМУ ШТАБІ З ПИТАНЬ ПОВОДЖЕННЯ З ВІЙСЬКОВОПОЛОНЕНИМИ..... 74

Миронов Ю. О., Шостак І. О., Харитоненко Є. В.

ІНТЕГРАЦІЯ ТАКТИЧНОЇ, ВОГНЕВОЇ ТА СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У СИСТЕМІ
ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ..... 80

Мороз Н. С. ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ У СИСТЕМІ ФУНКЦІЙ ДЕРЖАВИ.....	86
Удренас Г. І., Мусасва С. С., Угрін О. В. СТАН ТА ПРОФІЛАКТИКА ВУЛИЧНОЇ ЗЛОЧИННОСТІ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ.....	91
Шостак І. О., Миронов Ю. О., Лунгу Д. І. РОЛЬ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ФОРМУВАННІ ГОТОВНОСТІ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ДО ВИКОНАННЯ ТАКТИКО-ВОГНЕВИХ ЗАВДАНЬ.....	95

ЗАПОБІГАННЯ КРИМІНАЛЬНИМ ТА АДМІНІСТРАТИВНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

Авраменко О. В., Гирич О. С. ПОНЯТТЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ (ДОСВІД РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА)	100
Гутник А. В., Луцький Т. М. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ОСІБ, ЯКІ КЕРУЮТЬ ЛЕГКИМ ПЕРСОНАЛЬНИМ ЕЛЕКТРИЧНИМ ТРАНСПОРТНИМ ЗАСОБОМ.....	106
Колодяжний М. Г. ЗЛОЧИННІСТЬ ЯК СИСТЕМА КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРОБЛЕМИ КОМПЛЕКСНОСТІ У КРИМІНОЛОГІЇ.....	113
Левіщенко Д. К. АДМІНІСТРАТИВНІ ПРОЦЕДУРИ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДОРОЖНЬОГО РУХУ.....	119
Пилипенко Д. О., Пилипенко Є. О. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗАЛИШЕННЯ В НЕБЕЗПЕЦІ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ КАНАДИ: АНАЛІЗ ТА ПОЗИТИВНИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ ПРОТИ ЖИТТЯ І ЗДОРОВ'Я ОСОБИ.....	124
Сибірцева Л. С. КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЕКОЦИД В ОКРЕМИХ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇНАХ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	128
Хафусова В. В. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО РОЗУМІННЯ ПРЕДМЕТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ.....	134

КАДРОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Горбач-Кудря І. А. СПЕЦІАЛІЗАЦІЯ У «ВЗАЄМОДІЇ»: ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ.....	139
Кривонос М. В., Мусійчук В. О., Скрипка О. М. ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ІНСТРУМЕНТИ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ.....	146
Куракін О. М. НОРМАТИВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДЕФОРМАЦІЇ ПРАВООХОРОНЦЯ ПІД ЧАС ВОЄННОГО СТАНУ: ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД.....	153
Мердов С. П., Шостак І. О., Миронов Ю. О. ТАКТИЧНА ТА ВОГНЕВА ПІДГОТОВКА ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЯК СКЛАДОВІ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ДІЙ В УМОВАХ ПІДВИЩЕНОГО РИЗИКУ.....	157

ПСИХОЛОГІЧНИЙ СУПРОВІД ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Панкевич О. З., Афтанасів В. М. ПСИХОЛОГІЧНА РЕАБІЛІТАЦІЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ЯК ЮРИДИЧНО РЕЛЕВАНТНИЙ СТАН: КОНСТИТУЦІЙНІ ГАРАНТІЇ ТА ДОКТРИНАЛЬНІ МЕЖІ ДОПУСТИМОГО ВТРУЧАННЯ.....	162
--	-----

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ТЕХНІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ

Габорець О. А., Волобоєв А. О.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ВИКОРИСТАННЯ ARTELLENCE
У СУЧАСНОМУ КРИМІНАЛЬНОМУ АНАЛІЗІ.....170

ПРАВОВІ АСПЕКТИ НАДАННЯ ПОЛІЦІЄЮ АДМІНІСТРАТИВНИХ ТА ІНШИХ ПОСЛУГ ФІЗИЧНИМ І ЮРИДИЧНИМ ОСОБАМ

Умрихіна І. О., Кіцул Ю. С., Палій В. В.

ФОРМУВАННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО МЕХАНІЗМУ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ
ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ПОСЛУГ В УМОВАХ ОСОБЛИВОГО ПРАВОВОГО РЕЖИМУ.....177

ПРАВООХОРОНА В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Тускаєв Ч. Т.

РОЗСЛІДУВАННЯ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ОСНОВ
НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ
(ПРАКТИКА СЛІДЧОГО УПРАВЛІННЯ ГОЛОВНОГО УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
В ХЕРСОНСЬКІЙ ОБЛАСТІ).....184

Шопіна І. М.

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ АЛЬТЕРНАТИВНОЇ
НЕВІЙСЬКОВОЇ СЛУЖБИ В УКРАЇНІ.....189

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ: ОБМІН ДОСВІДОМ

Веселов М. Ю., Гуржій Т. О., Скрипка О. М.

ФЕНОМЕН СУДОВОГО ПРЕЦЕДЕНТУ В УКРАЇНІ, НАПРЯМИ КОНВЕРГЕНЦІЇ В СИСТЕМІ
ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ.....194

Туренко О. С., Ріжняк Р. Я., Хитровський Д. В.

ЕТАПИ СТВОРЕННЯ ІНСТИТУЦІЙНИХ СТРУКТУР ЄВРОПЕЙСЬКОГО СОЮЗУ.....201

CONTENTS

ORGANIZATIONAL AND LEGAL PRINCIPLES OF THE NATIONAL POLICE ACTIVITY

Khozlu I., Chepeliak V., Postnyi R.

IMPROVEMENT OF PREVENTIVE ACTIVITIES OF BODIES AND UNITS OF THE SYSTEM
OF THE MINISTRY OF INTERNAL AFFAIRS IN THE CONDITIONS OF THE LEGAL REGIME
OF MARTIAL STATE AND THE POST-WAR PERIOD.....3

PROBLEMS OF PRE-TRIAL INVESTIGATION;

Holovkin S.

SOME ASPECTS OF CONDUCTING NON-VERBAL INVESTIGATIVE (SEARCH) ACTIONS
DURING THE INVESTIGATION OF FRAUD COMMITTED IN CYBERSPACE.....9

Hruz O., Sendik I.

CURRENT ISSUES OF PRE-TRIAL INVESTIGATION IN CRIMINAL PROCEEDINGS
REGARDING MISSING PERSONS UNDER MATERIAL LAW.....15

Yevtushenko O.

THE PRACTICE OF THE ECHR IN THE LEGAL REGULATION OF SEARCHES OF A LAWYER.....20

Kreitor A.

AREAS AND LOCATIONS OF OPERATIONAL SEARCH FOR ENVIRONMENTAL CRIMES
IN THE FIELD OF SUBSOIL USE.....30

Krykun S.

ON THE ISSUE OF UPDATING SCIENTIFIC RESEARCH ON CONTROL
OVER THE COMMISSION OF A CRIME.....35

Matviichuk I.

INFORMATION ABOUT THE OFFENDER IN THE STRUCTURE OF THE FORENSIC
CHARACTERIZATION OF FORCED DISAPPEARANCE.....39

Tarasenko O., Rudavin A.

STAGES OF PREPARATION FOR CONDUCTING AN COVERT INVESTIGATIVE ACTIVITIES
IN THE PROCESS OF INVESTIGATING CRIMES COMMITTED BY MILITARY OFFICIALS
DURING MILITARY ACTION ANU.....44

Tymoshko P.

SUBJECTS OF SPECIAL INVESTIGATIVE EXPERIMENTS.....49

Shulha A., Levinets R.

PROBLEMS OF CONDUCTING THE INSPECTION OF THE INCIDENT SITE UNDER CONDITIONS
OF APPROACHING COMBAT ACTIONS: WAYS TO RESOLVE THEM..... 56

INVESTIGATIVE AND DETECTIVE ACTIVITY

Zelenskyi S.

TECHNICAL MEANS OF OPERATIONAL AND INVESTIGATIVE ACTIVITIES
IN THE ASPECT OF COMBATING CRIMINAL OFFENSES.....62

ENSURING PUBLIC SAFETY AND ORDER

Vitvitskyi S.

SYSTEM OF SUBJECTS OF MILITARY PROPERTY PROTECTION:
AN ADMINISTRATIVE AND LEGAL ANALYSIS..... 67

Katerynychuk K.

PROBLEMS OF REGULATORY SUPPORT FOR THE ACTIVITIES
OF THE PUBLIC COUNCIL AT THE COORDINATION HEADQUARTERS
ON THE TREATMENT OF PRISONERS OF WAR.....74

Mironov Yu., Shostak I., Kharitonenko Ye. INTEGRATION OF TACTICAL, FIREARMS AND SPECIAL PHYSICAL TRAINING IN THE SYSTEM OF PROFESSIONAL TRAINING OF POLICE OFFICERS.....	80
Moroz N. LAW ENFORCEMENT ACTIVITIES IN THE SYSTEM OF STATE FUNCTIONS.....	86
Udrenas G., Musaieva S., Uhryn O. STATE AND PREVENTION OF STREET CRIME BY THE NATIONAL POLICE OF UKRAINE UNDER MARTIAL LAW IN UKRAINE.....	91
Shostak I., Mironov Yu., Lungu D. THE ROLE OF SPECIAL PHYSICAL TRAINING IN FORMING THE READINESS OF POLICE OFFICERS TO PERFORM TACTICAL AND FIRE TASKS.....	95
PREVENTION OF CRIMINAL AND ADMINISTRATIVE OFFENSES	
Avramenko O., Hyrych O. THE CONCEPT OF ENERGY SECURITY OF THE STATE (EXPERIENCE OF THE REPUBLIC OF POLAND).....	100
Hutnyk A., Lutskiy T. RESPONSIBILITY OF PERSONS WHO DRIVE LIGHT PERSONAL ELECTRIC VEHICLES.....	106
Kolodyazhny M. CRIME AS A SYSTEM THROUGH THE PRISM OF THE PROBLEM OF COMPLEXITY IN CRIMINOLOGY.....	113
Levishchenko D. ADMINISTRATIVE PROCEDURES IN THE FIELD OF ROAD SAFETY.....	119
Pylypenko D., Pylypenko Ye. CRIMINAL LIABILITY FOR LEAVING IN DANGER UNDER CANADIAN LAW: ANALYSIS AND POSITIVE EXPERIENCE FOR UKRAINE IN THE FIELD OF COMBATING CRIMINAL OFFENSES AGAINST THE LIFE AND HEALTH OF A PERSON.....	124
Sybirtseva L. CRIMINAL LIABILITY FOR ECOCIDE IN FOREIGN COUNTRIES: A COMPARATIVE LEGAL PERSPECTIVE.....	128
Khafusova V. MODERN APPROACHES TO UNDERSTANDING THE SUBJECT OF CRIMINAL OFFENSE.....	134
PERSONNEL MANAGEMENT OF THE NATIONAL POLICE	
Horbach-Kudria I. SPECIALIZATION IN “INTERACTION”: FEATURES OF TRAINING SPECIALISTS FOR PRE-COURT INVESTIGATION DEPARTMENTS.....	139
Kryvonos M., Musiichuk V., Skrypka O. FIRE TRAINING FOR POLICE OFFICERS: CURRENT CHALLENGES AND TOOLS FOR IMPROVING PROFESSIONAL READINESS.....	146
Kurakin O. NORMATIVE REGULATION OF THE PREVENTION OF PROFESSIONAL DEFORMATION OF LAW ENFORCEMENT OFFICERS DURING MARTIAL ARTS: EUROPEAN EXPERIENCE.....	153
Merdov S., Shostak I., Mironov Yu. TACTICAL AND FIREARMS TRAINING OF POLICE OFFICERS AS COMPONENTS OF FORMING PROFESSIONAL READINESS FOR ACTIONS IN HIGH-RISK CONDITIONS.....	157
PSYCHOLOGICAL SUPPORT FOR POLICE ACTIVITIES	
Pankevych O., Aftanasiv V. PSYCHOLOGICAL REHABILITATION OF MILITARY PERSONNEL IN THE SECURITY SECTOR AS A LEGALLY RELEVANT CONDITION: CONSTITUTIONAL GUARANTEES AND DOCTRINAL LIMITS OF PERMISSIBLE INTERVENTION.....	162

**LEGAL SUPPORT OF INFORMATION
AND TECHNICAL ACTIVITY OF THE POLICE**

Haborets O., Voloboiev A.

INNOVATIVE APPROACHES TO THE USE OF ARTELLENCE
IN MODERN CRIMINAL ANALYSIS.....170

**LEGAL ASPECTS OF POLICE PROVISION OF ADMINISTRATIVE
AND OTHER SERVICES TO INDIVIDUALS AND LEGAL ENTITIES**

Umrykhina I., Kitsul Y., Paliy V.

FORMATION OF AN ADMINISTRATIVE AND LEGAL MECHANISM FOR QUALITY CONTROL
OF POLICE SERVICES UNDER SPECIAL LEGAL REGIME.....177

LAW ENFORCEMENT DURING MARTIAL LAW

Tuskaiev Ch.

PRACTICE OF INVESTIGATING CRIMES AGAINST THE FOUNDATIONS
OF UKRAINE'S NATIONAL SECURITY UNDER MARTIAL LAW
(BASED ON THE EXAMPLE OF THE INVESTIGATION DEPARTMENT
OF THE MAIN DIRECTORATE OF THE NATIONAL POLICE IN KHERSON REGION).....184

Shopina I.

DIRECTIONS FOR IMPROVING THE LEGAL REGULATION
OF ALTERNATIVE NON-MILITARY SERVICE IN UKRAINE.....189

**INTERNATIONAL COOPERATION OF THE NATIONAL POLICE:
EXCHANGE OF EXPERIENCE**

Veselov M., Gurzhii T., Skrypka O.

THE PHENOMENON OF JUDICIAL PRECEDENT IN UKRAINE, DIRECTIONS OF CONVERGENCE
INTO THE SYSTEM OF LEGAL REGULATION.....194

Turenko O., Rizhniak R., Khytrovskyi D.

STAGES OF THE FORMATION OF THE INSTITUTIONAL STRUCTURES
OF THE EUROPEAN UNION.....201

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

УКРАЇНСЬКА ПОЛІЦЕЇСТИКА: ТЕОРІЯ, ЗАКОНОДАВСТВО, ПРАКТИКА

UKRAINIAN POLYCEISTICS: THEORY, LEGISLATION, PRACTICE

Випуск № 4(16) 2025

Коректор – Н.В. Славогородська
Комп'ютерна верстка – С.С. Любченко

Підписано до друку 29.12.2025 р.
Гарнітура Times New Roman. Формат 60×84/8.
Папір офсетний. Цифровий друк.
Ум. друк. арк. 24,65. Обл. вид. арк. 28,01.
Зам. № 0226/181. Наклад 300 прим.

Видавництво і друкарня – Видавничий дім «Гельветика»
65101, Україна, м. Одеса, вул. Інглєзі, 6/1
Телефони: +38 (095) 934-48-28, +38 (097) 723-06-08
E-mail: mailbox@helvetica.ua
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи
ДК № 7623 від 22.06.2022 р.